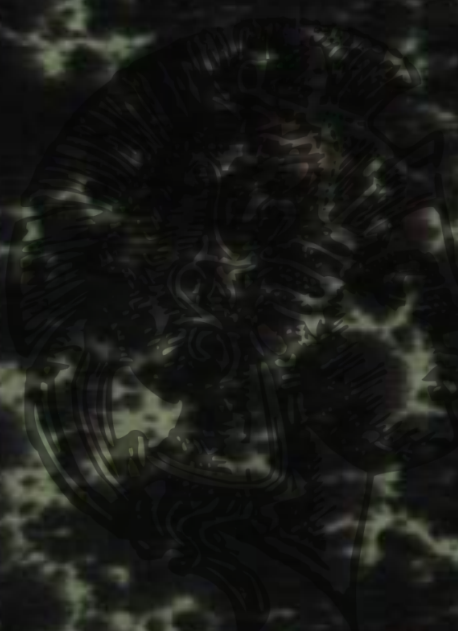

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ΠΑΓΚΑΒΗ
—
ΑΠΑΝΤΑ
—
15

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Rizzo-Rangabé

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Εἰς τὴν Βιβλιοθήκην

ΑΠΑΝΤΑ

ΤΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΡΙΖΟΥ

ΤΟΥ

ΡΑΓΚΑΒΗ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΤΟΜΟΣ ΙΕ'

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΑΔΕΛΦΩΝ ΠΕΡΡΗ

1888

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Εκδόσεις 2010

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ

ΠΟΛΙΤΙΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ
ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΗΤΟΙ
ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΤΕΡΩΝ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΩΝ
ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΥΠΟ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΡΙΖΟΥ ΤΟΥ ΡΑΓΚΑΒΗ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

ΑΘΗΝΩΝ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΑΔΕΛΦΩΝ ΠΕΡΡΗ

1888

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΑΝΑΤΙΘΕΤΑΙ

ΤΩΙ ΦΙΛΟΓΕΝΕΣΤΑΤΩΙ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Πηγαί τῆς σπουδῆς τῶν πολιτικῶν ἀρχαιοτήτων.

Τὴν ἀρχαιολογίαν ἀλλαχοῦ ὀρίσαντες (1) ὡς τὴν ἔρευναν περὶ τῶν ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἀκμασάντων λαῶν, ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν θεωρουμένων, ὡς διανοομένων, ὡς πραττόντων ἢ ὡς παραγόντων, οὐδὲν μέρος αὐτῆς νομίζομεν πρὸς τὴν ἀκριβῆ αὐτῶν γνῶσιν, καὶ ὅσον καὶ ἀφορᾷ τὴν Ἑλλάδα, συντελεστικώτερον, τοῦ περὶ τῶν πολιτικῶν πραγματευομένου ὀργανισμῶν· διότι ἂν ἐν ἀπολύτοις κυβερνήσεσιν ἢ θέλησις τοῦ ἐνὸς κανονίζη κατὰ τὸ δοκοῦν τὴν τύχην τῶν λαῶν εἰς οὓς ἐπιβάλλεται, ἐν ἐλευθέραις χώραις τὰ πολιτεύματα εἰσὶν ἢ ἀπόρροια τῶν ἀναγκῶν καὶ τῶν φρονημάτων τῶν ἐθνῶν ἃ διέπουσι, καὶ ἐπομένως τοῦ βίου αὐτῶν τὸ ἀψευδέστατον κάτοπτρον· ἐν Ἑλλάδι δ' ἀναποσπάστως συνεδέετο ὁ πολιτικὸς βίος μετὰ τοῦ ἰδιωτικοῦ, καὶ παρηκολούθει, ὡς αἰτία καὶ ὡς ἀποτέλεσμα, τοῦ ἐθνικοῦ πνεύματος τὴν ἀνάπτυξιν, μέχρι τῆς ἐν πᾶσι δαιμονίας αὐτοῦ ἀνατάσεως, ἣτις ἤρε τὴν χώραν ἐκείνην εἰς τῆς δόξης καὶ τῆς ἰσχύος τὴν ἀνωτάτην περιωπὴν.

(1) Ἴδε τὴν Ἱστορ. τῆς ἀρχ. Καλλιτεχνίας. τ. Α'. σελ. 4.

Καὶ ναὶ μὲν οἱ τὸν χαρακτῆρα καὶ τὰς ἀρετὰς τῶν Ἑλληνικῶν πολιτευμάτων ὡς τὴν μόνην αἰτίαν τοῦ μεγαλείου τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἐκλαμβάνοντες, καὶ τὴν ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ὁροῖς ρύθμισιν τῶν νέων πολιτειῶν μετ' ἐλπίδος ἴσης ἐπιτυχίας ὀνειροπολοῦντες, ὑπερακοντίζουσι τὴν ἀλήθειαν, ὡς ἐπίσης ἀπολείπονται αὐτῆς καὶ ὅσοι ἐν τοῖς ἐλαττώμασι τῶν πολιτικῶν ὀργανισμῶν βλέπουσι τὴν μόνην αἰτίαν τῆς παρακμῆς καὶ πτώσεως τῆς Ἑλλάδος, λησμονοῦντες ἀμφότεροι ὅτι τὰ πολιτεύματα, οἷα δὴποτε, παράγουσι μόνον καρποὺς ἀναλόγους τῆς ἠθικῆς ἀτμοσφαίρας ἐν ἣ ἀναπτύσσονται. Ἄλλ' οὐχ ἦττον ἡ ἀμοιβαία καὶ πανίσχυρος ἀντεπίδρασις τῆς πολιτείας ἐπὶ τοῦ ἐθνικοῦ πνεύματος, καὶ τ' ἀνάπαλιν, ἀδύνατον καθιστᾷ τὴν κατάληψιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀνευ γνώσεως τῶν κατὰ τὴν πολιτείαν.

Ὅπως ἡ ἱστορία, τὰς περιπέτειας αὐτῆς ἀφ' ἧς ἀφύπνουμένη ἀνεξαρτήτως τῶν πολιτικῶν ὀργανισμῶν ὑφ' ὧν τὸ κράτος παρήχθησαν, παρορᾷ τὸν κυριώτερον αὐτῶν σύνδεσμον, καὶ περιορίζεται εἰς ἔκθεσιν ἀσυναρτήτων καὶ τυχαίων συμβάντων, ὧν τὰ πλεῖστα ἀδυνατεῖ νὰ αἰτιολογήσῃ.

Καὶ πάντων δὲ σχεδὸν τῶν προϊόντων τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας ἡ κατάληψις προϋποτίθησι τὴν γνῶσιν τῶν πολιτευμάτων ὑφ' ἧς παρήγοντο, διότι ταῦτα φέρουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὸν τύπον καὶ χρωματισμὸν τοῦ πολιτικοῦ τῆς ἐποχῆς πνεύματος, καὶ πολλοὶ τῶν συγγραφέων ἦσαν ἄνδρες πολιτικοί, ὡς ὁ Σοφοκλῆς ἦν Ἑλληνοταμίας καὶ στρατηγός, ὁ Σωκράτης ἦν Βουλευτής, ὁ Δημοσθένης Πρύτανις, καὶ ἄλλοι ἦσαν δημαγωγοὶ ἢ σύμβουλοι τοῦ λαοῦ. Πρὸ πάντων δ' οἱ ῥητορικοὶ λόγοι, ὄντες ἀπόρροια τῶν πολιτικῶν ἢ δικαστικῶν σχέσεων, μένουσιν ἐν πολλοῖς ἀκα-

άληπτοι ἄνευ τῆς γνώσεως τῆς νομοθεσίας ἀφ' ἧς ἀρύον-
ται τὰ ἐπιχειρήματα.

Αὕτη λοιπὸν ἡ τῶν ἀρχαίων πολιτευμάτων ἔρευνα, ἣτις
ἐν ὅλοις εἰς τὴν ἱστορίαν ὑπάγεται, ἀλλὰ καθ' ὅσον ἐμβα-
ρύνει καὶ εἰς τὰ καθ' ἕκαστα, ἀποτελεῖ μέρος τῆς ἀρχαιο-
λογίας, ἔστι τὸ ἀντικείμενον τῶν πολιτικῶν ἀρχαιοτήτων,
ὡς τινὲς τῶν νεωτέρων καὶ ἀπλῶς ἀρχαιότητας (antiqui-
tates) ὠνόμασαν (2). Εἰσὶ δὲ διαφόρων κατηγοριῶν αἱ πη-
γαὶ ἐξ ὧν δυνάμεθα ν' ἀρυσθῶμεν τὰς περὶ αὐτῶν γνώσεις,
αἱ μὲν ἄμεσοι, αἱ δὲ ἔμμεσοι.

Α. Καὶ ἐκ μὲν τῶν πρώτων αἱ κυριώτεραι καὶ πασῶν
ἀξιολογώτεραι εἰσὶν, ἢ θὰ ᾔσαν, βεβαίως, ἐὰν εἶχον περι-
έλθει μέχρις ἡμῶν

α'. Τὰ Νόμιμα, ἡ πολιτευμάτων περιγραφαί, ἃς συνέ-
γραφαν ἀρχαῖοι σύγχρονοι συγγραφεῖς, οἷοι οἱ ἐπόμενοι·

ΕΛΛΑΔΙΚΟΣ ὁ Λέσβιος, ὀλίγον πρὸ τοῦ Ἡροδότου γρά-
ψας « Ἀττικὴν ξυγγραφήν », (Θουκυδ. Α, 97), καὶ εἰδή-
σεις περὶ μὴ Ἑλληνικῶν χωρῶν.

ΙΠΠΙΑΣ ὁ Ἡλεῖος, σχεδὸν ἐκείνου σύγχρονος.

ΔΙΟΓΕΝΗΣ ὁ ΚΥΝΙΚΟΣ, ἐπὶ Ἀλεξάνδρου, γράψας πο-
λιτείαν, καὶ πραγματείαν περὶ πολιτείας.

ΔΙΟΣΚΟΡΙΔΗΣ, τοῦ Ἰσοκράτους μαθητής, πολιτείαν
γράψας Λακεδαιμονίων.

ΧΡΥΣΙΠΠΟΣ, περὶ πολιτείας.

ΙΠΠΟΔΑΜΟΣ, πολιτείαν.

ΚΡΙΤΙΑΣ ὁ ΚΑΛΛΙΣΧΡΟΥ, ὁ εἷς τῶν τριάκοντα, Θετ-
ταλῶν πολιτείαν, καὶ πολιτείαν Λακεδαιμονίων.

ΦΑΛΛΕΑΣ ὁ ΧΑΛΚΗΔΟΝΙΟΣ, πολιτείαν.

(2) Ἰδ. F. A. Wolf, Museum d. Alterth. Wissensch. Berl. 1807, T. I,
Σελ. 54.

ΠΡΩΤΑΓΟΡΑΣ, ὁ φιλόσοφος, πολιτείας.

ΠΕΡΙΚΛΗΣ Ο ΜΙΛΗΣΙΟΣ, πολιτείαν.

ΔΙΚΑΙΑΡΧΟΣ Ο ΜΕΣΣΗΝΙΟΣ, βίον Ἑλλάδος, καὶ Ἀναγραφὴν Ἑλλάδος, ἣν Antiquitates ὀνομάζει ὁ Ἱερώνυμος. Ἐξ αὐτῶν δ' ἐλάχιστα ἀποσπάσματα συνέλεξεν ὁ Γρονόβιος (T. B.)

ΚΑΛΛΙΜΑΧΟΣ. ἐπὶ Ἀλεξανδρινῶν.

ΕΡΑΤΟΣΘΕΝΗΣ, ὁμοίως.

ΑΠΟΛΛΩΝΙΟΣ, ἐπίσης.

Καὶ τούτων μὲν πάντων τὰ ἔργα ἀπωλέσθησαν μέχρις ἱχνυς σχεδόν. Εἰς ἐλάχιστα δὲ τεμάχια, πολύτιμα ὅμως διὰ τὴν γνῶσιν τῆς ἀρχαιότητος, περιῆλθον μέχρις ἡμῶν ὅσα ἔγραψαν οἱ ἐπόμενοι.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ, ὁ πρακτικώτατος πάντων τῶν φιλοσόφων τῆς ἀρχαιότητος, καὶ καθ' ὃ διδάσκαλος τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς καταλληλοτάτην τυγχάνων θέσιν ἵνα σπουδάζῃ τῶν τότε πολιτειῶν τοὺς ὁργανισμούς, ἔγραψε πολυτιμώτατον σύγγραμμα, ἀφορῶν πολιτείας πόλεων ἤ. Ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ οὐδὲν ἐσώθη, πλὴν ὅσων ἠρανίσθησαν μεταγενέστεροι συγγραφεῖς καὶ γραμματικοί, ἰδίως περὶ τῆς πολιτείας τῶν Ἀθηναίων, ἅτινα, καίτοι ἀτελῆ, εἰσὶν οὐχ ἥττον ἢ πλουσιωτάτη ἡμῖν πηγὴ εἰδήσεων. Ἐκ τοῦ συγγράμματος δὲ τούτου ἐξήγαγεν, ὡς φαίνεται, ἐξηκοντούτης ἤδη ὁ Ἀριστοτέλης, ὡς θεωρητικὸν αὐτοῦ συμπέρασμα, τὸ περισωθὲν αὐτοῦ βιβλίον, τὸ ἐπιγραφόμενον τὰ πολιτικά, μακρᾶς πείρας ἔσχατον πόρισμα, καὶ δυνάμενον νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ πρώτη ἀπόπειρα φιλοσοφίας τῆς πολιτείας, ἐπὶ τῆς ἱστορίας στηριζομένης.

ΗΡΑΚΛΕΙΔΗΣ δ' ὁ ΠΟΝΤΙΚΟΣ, ὁ μαθητὴς τοῦ Ἀριστοτέλους, ἔγραψε καὶ αὐτὸς περὶ πολιτειῶν. Ἀλλὰ καὶ

τοῦ βιβλίου τούτου ἀποσπάσματα μόνον περιῆλθον μέχρις ἑξήκοντα, ἃ ἐξέδωκεν ὁ Κοραῆς, μετὰ τοῦ ΠΕΡΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΟΥΝΟΥ περιωθέντος μέρους τῆς *Καθολικῆς ἱστορίας* ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΤΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, ὅστις συνέγραψεν αὐτὴν ἐπὶ Αὐγούστου ἐν βιβλίοις μδ'.

β'. Πλὴν δὲ τούτων οὐδὲν ἄλλο πρωτότυπον ἀρχαῖον ἀντίγραμμα, εἰδικῶς περιγραφὴν πολιτευμάτων πραγματευόμενον, διετηρήθη· ἀλλ' ὥς πρωτότυποι πηγαὶ πρέπει νὰ θεωρηθῶσι καὶ ὅσα ἐν ἱστορικοῖς περὶ πολιτικῶν ὀργανισμῶν ἀναφέρονται, καὶ ἔτι μᾶλλον ὅσα ἐν τοῖς ῥητορικοῖς λόγοις, οἵτινες, εἴτε περὶ δημοσίων εἴτε περὶ ἰδιωτικῶν συμφερόντων πραγματευόμενοι, μνημονεύουσι τῶν νόμων καὶ δικονομικῶν διατάξεων ἃς ἐπικαλοῦνται, καὶ ἐφ' ὧν στηρίζουσι τὰ ἐπιχειρήματα αὐτῶν.

γ'. Ἄλλην δ' ἀξιόλογον, καὶ ἰσως τὴν πασῶν ἀξιολογωτάτην, καὶ ἀπταιστον μαρτυρίαν περὶ τῶν πολιτικῶν ὀργανισμῶν καὶ διατάξεων τῶν ἑλληνικῶν πολιτείων παρέχουσι αἱ ἀρχαῖαι ἐπιγραφαί, ὧν πολλάί εἰσιν αὐτὰ τὰ πρωτότυπα κείμενα τῶν νόμων καὶ κανονισμῶν, αἱ δὲ περιέχουσιν διατάξεις ἐξ αὐτῶν ἀμέσως ἀπορρέουσας. Ὡστε ἂν ἐνεδέχετο νὰ ἔχωμεν πλήρη τῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων τὴν συλλογὴν, θὰ ἔκειτο ἐνώπιον ἡμῶν πᾶν τὸ ἀρχεῖον ἐκάστης πόλεως ἐν ἐπισήμοις καὶ ἐπὶ λίθου λελαξευμένοις ἀντιγράφοις. Ἀλλὰ δυστυχῶς καὶ τῶν μνημείων τούτων πάμπολλα ἀπωλέσθησαν ἀνεπιστρεπτί, καὶ ἐκ τῶν διασωθέντων πολλὰ ἀνευρίσκονται ἡκρωτηριασμένα, ὥστε οὐδ' οἱ μᾶλλον ἄτρυτοι τῶν ἀρχαιολόγων ἀγῶνες, οὐδ' αἱ ἀγχινοῦστεραι τινῶν εἰκασίαι δύνανται πάντοτε νὰ συμπληρώσωσι τὰ κολοβά κείμενα. Ἡ πληρεστάτη δέ, καὶ διὰ τὰ σοφὰ αὐτῆς σχόλια πολυτιμοτάτη συλλογὴ τῶν Ἑλληνι-

κῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων εἶναι ἢ τοῦ Βοικχίου (3), ἣν συμπληροῦσα μετατυποῖ ἢ τοῦ Βερολίνου Ἀκαδημία (4).

δ'. Τέλος δέ, μεταξὺ τῶν ἀμέσων πηγῶν πρέπει νὰ καταριθμήσωμεν καὶ τὰς ἐν διαφόροις συγγραφεῦσι, καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς ἔργοις τῶν ποιητῶν, τυχαίως ἐγκατεσπαρμένας εἰδήσεις, αἵτινες εἰσὶ πάσης πίστεως ἄξιαι, διότι ὑπὸ συγχρόνων ἐγράφοντο, πρὸς συγχρόνους καὶ εἰδότας ἀπετείνοντο, καὶ εἰς τὴν κοινὴν ἀτμοσφαῖραν ἀνῆκον ἐν ἣ ἀνεπτύσσετο πᾶσα φιλολογικὴ καὶ ἄλλη τῶν χρόνων ἐκείνων δραστηριότης. Πολλοὶ δὲ τῶν νεωτέρων ἀρχαιοδιγῶν ἡσχολήθησαν εἰς κατάδειξιν καὶ συλλογὴν τῶν τοιούτων πηγῶν παρὰ τοῖς δοκιμωτέροις τῶν κλασικῶν συγγραφέων (5).

Β. Ἐμμεσοὶ δὲ πηγαὶ εἰσὶν αἱ τῶν μὴ συγχρόνων συγγραφέων, ὅσοι, ἀφ' οὗ ἐπύσαν ὑφιστάμεναι αἱ ἀρχαῖαι ἐκεῖναι σχέσεις καὶ διατάξεις, κατέστησαν αὐτὰς ἀντικείμενον τῶν ἐρευνῶν καὶ μελετῆς, καὶ διετήρησαν ἡμῖν εἰ-

(3) A. Bœckh, *Corpus Inscriptionum Græcarum*, Berol. 1828, T. I. Ἐξηκολούθησαν δ' αὐτὴν Franzius καὶ Curtius.

(4) *Corp. Inscr. Atticarum*, ἐκδ. A. Kirchhoff, συνεργασία καὶ Kœhler. Εἰς τὴν συλλογὴν ταύτην, ἥτις βαθμηδὸν θέλει ἐμπεριλάβει πάσας τὰς Ἑλληνικὰς ἐπιγραφάς, συμπεριλαμβάνονται καὶ αἱ ὑπ' ἐμοῦ προεκδοθεῖσαι ἐν ταῖς *Antiquités Helléniques* (T. I-II, 4°. Athènes, 1840-1842), καὶ αἱ τῆς Ἀρχαιολ. Ἐφημερίδος τῆς Ἑλλάδος, καὶ εἴτινες ἄλλαι ἀλλαχοῦ δημοσιευθεῖσαι.

(5) W. Wachsmuth, *de Pindaro rei publicæ constituendæ et gerendæ preceptore*, disput. I et II, Kiel, 1823, 1824. — O. Zeyss, *quid Homerus et Pindarus de virtute, civitate, diis statuerint, et quid in his locis utriusque poëtæ sententia, comm. proem ornata*, Jenne, 1832. — L. C. Walekenaer, *diatr. de Euripidis perd. dram reliquiis*, Κερ. XXII, Σελ. 250-261. — Bœckh, *de trag. gr. principibus*, Heidelb. 1808, Σελ. 175, ἐπ. — A. L. G. Jacob, *Quæst. Sophocl. Varsov.* 1821. Σ. 159, ἐπ. — Ueb. einige historische u. politische Anspielungen in der alt. Trag. ἐν Abhandl. d. Berl. Acad. 1824. — Ueb. d. histor. Character d. Drama's. Αὐτ. 1825. — Rötcher, *Aristophanes u. s. Zeitalter*. Berl. 1827. — K. F. Hermann, *üb. Plato's verhältniss zur histor. Wirklichkeit*. Allgem. Schulzeitung, 1831, ἀρ. 149.

ήσεις ἃς ἠρύσθησαν ἐκ συγγραμμάτων καὶ μνημείων ἐπ' αὐτῶν εἰσέτι σωζομένων, ἀλλ' ἔκτοτε ἐκλιπόντων. Τοιοῦτοι εἰσὶν

α'. Οἱ ΕΡΑΝΙΣΤΑΙ, οἱ κυρίως αὐτὸ τοῦτο ὡς σκοπὸν αὐτῶν προθέμενοι, τὰς ἐν τοῖς ἀρχαιοτέροις περιεχομένας εἰδήσεις νὰ συνάγωσιν εἰς μονογραφίας (6), ἐπιχωρίους γραφάς, κατὰ Διόνυσον τὸν Ἀλικαρνασσεά, οἷαι ἦσαν καὶ αἱ Αἰθίδες (7), καὶ αἱ λεγόμεναι Κτίσεις (Ἄνδρων. Κλείδημος. Δήμων. Φανόδημος).

β'. Οἱ ἀρχαιοτέρων συγγραφέων ἀρχαῖοι ΣΧΟΛΙΑΣΤΑΙ καὶ οἱ ἀρχαῖοι ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΟΙ, οἵτινες πολλὰ ἐξηγοῦσι κατὰ πηγὰς ἔτι τότε γνωστάς, ἔκτοτε δ' ἐκλιπούσας, καὶ πολλὰς ἀπολεσθέντων συγγραφέων περικοπὰς διετήρησαν. Εἰσὶ δ' οἱ τούτων ἐπισημότεροι·

Ὁ Ἰούλιος ΠΟΛΥΔΕΥΚΗΣ, ἐκ Ναυκράτιδος τῆς Αἰγύπτου, κατὰ τὸ 176 μ. Χ. γράψας τὸ Ὀνομαστικόν, ἡ λεξικὸν καθ' ὅλην συντεταγμένον, καὶ πολλὰ δικτώσαν χωρία ἀρχαιοτέρων συγγραμμάτων ἐκλελοιπότων·

Ὁ Οὐαλέριος ΑΡΠΟΚΡΑΤΙΩΝ, γράψας περὶ τὰ 389 μ. Χ. τὸ λεξικὸν τῶν Ἰ' ῥητόρων, χρησιμώτατον εἰς κατάληψιν αὐτῶν, καὶ πλείστας παρέχον εἰδήσεις περὶ τῶν ἀρχαίων δικονομικῶν διατάξεων, ἰδίως τῶν Ἀθηναίων.

Ὁ Ἀλεξανδρεὺς ΗΣΥΧΙΟΣ, περὶ τὰ 390 μ. Χ. Λεξικὸν συγγράψας πολλοῦ λόγου ἄξιον, οὗ τὸ εἰς ἡμᾶς περισωθὲν φαίνεται ὅτι εἶναι περίληψις μόνον.

ΦΩΤΙΟΣ, ὁ σοφὸς πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, συνέγραψε κατὰ τὸν ἔννατον αἰῶνα, πλὴν πλείστων ἄλλων, καὶ τὴν Μυριόβιβλον αὐτοῦ, ταμεῖον ἀπεράντου πολυμα-

(6) Ἰδ. Luzac, Lectt. atticæ, Σ. 132.

(7) Ἰδ. Siebelis, de Ἀθίδων scriptoribus.

θείας, ἐκδοθεῖσαν τὸ πρῶτον ὑπὸ Ἑρμάννου, ἐν ἔτει 1808.

Ο ΣΟΥΪΔΑΣ, κατὰ τὸ τέλος τῆς ἑκτῆς ἑκατονταετηρίδος συντάξας *Λεξικόν*, ἄκριτον μὲν καὶ παρημελημένον, καὶ παρεφθαρμένως εἰς ἡμᾶς περιελθόν, ἀλλὰ πολύτιμον διὰ τὰ πλείστα ἀπολεσθέντων συγγραμμάτων χωρία ἃ ἐν αὐτῷ παρατίθησι.

Τὸ *Μέγα ἐτυμολογικόν*, σύγχρονον τοῦ Σουΐδα, καὶ αὐτὸ ὁμοίως ἀξιολόγους εἰδήσεις περιλαμβάνον.

Ἡ συλλογὴ ἣν ὁ Becker ὑπὸ τὸν τίτλον *Ἀνέκδοτα* ἐξέδωκε, καὶ ἐν ἣ ἐπίσης πολλὰ τέως ἄγνωστα εὑρηνται.

Γ. Τὴν δ' οὕτω διεσπαρμένην ταύτην ὕλην συνέλεξαν κοπιωδῶς διάφοροι τῶν νεωτέρων πεπαιδευμένων.

Καὶ πρῶτον μὲν συνέρραψαν αὐτὴν ὁπωσοῦν ἀτάκτως εἰς ὀγκωδεστάτας συναγωγὰς πολυμαθεῖς ἀρχαιοδίφαι, ὧν ἀξία παντὸς θαυμασμοῦ ἢ ἀπέραντος ἀνάγνωσις, οὐχὶ δὲ κατὰ τοὺς πρῶτους ἐκείνους χρόνους, ἴση αὐτῇ καὶ ἡ μέθοδος τῆς κατατάξεως καὶ ἡ ἐρμηνευτικὴ κρίσις. Εἰσὶ δὲ τῶν συλλογῶν τούτων αἱ ἀρχαιόταται ἐν ταυτῷ δὲ καὶ ἐπισημόταται, ἡ τοῦ ΜΕΟΥΡΣΙΟΥ (8), καὶ ἡ τοῦ ΓΡΟΝΟΒΙΟΥ (9), αἵτινες μένουσι μέχρι τοῦδε εἰσέτι χρήσιμοι, καθ' ὃ πλουσιώτατα ἀποτελοῦσαι ταμεῖα ἀρχαιογνωσίας, εἰς ἃ οἱ περὶ τὴν ἀρχαιότητα ἀσχολούμενοι ἀσφαλῶς καὶ προχείρως προσφεύγουσιν.

Ἄλλ' οἱ πρῶτοι ἐκ τῶν συλλογῶν τούτων τὴν ὕλην ἀρυσάμενοι πρὸς εὐμέθοδον συγγραφὴν περὶ δημοσίου καὶ ιδιωτικοῦ βίου τῶν ἀρχαίων προσέκρουσαν εἰς τὸν κοινὸν

(8) Meursii opera, Flor. 1741-63. Τόμοι 12. φύλλ.

(9) Gronovii Thesaurus antiquitatum græc. Lugd. B. 1694-1702. Τόμοι 13, φύλλ. συμπληρωθέντες ὑπὸ Γραιβίου διὰ Τόμ. 12, καὶ *Πολλίου*: Supplementa utriusque Thesauri, Τόμ. 4. — Ἰδ. καὶ Sigonius, op. omnia, 1732, τ. 6, φύλλ.

κόπελον, ὅτι τὰς μαρτυρίας προχείρους εὐρίσκοντες, ἡμέ-
ρουν ν' ἀνατρέχωσιν εἰς τὰς πηγάς, δι' ὃ καὶ εἰς πολλὰ
πέπεσαν σφάλματα καὶ παρεξηγήσεις (10).

Πρῶτος δὲ πάλιν ἀνέτρεξεν εἰς τὴν μελέτην αὐτῶν τῶν
συγγραφέων, καὶ ἀφιέρωσεν αὐτῇ τὴν ἐπιμέλειαν πάσης
αὐτοῦ τῆς ζωῆς, ὁ Γάλλος ἀκαδημαϊκὸς ΒΑΡΘΕΛΕΜΗΣ (11),
ἐπὶ τριάκοντα ὅλα ἔτη ἀσχοληθεὶς εἰς τὴν συγγραφὴν
τῆς *Περικλήσεως τοῦ νέου Ἀναχάρσιδος*, ἔργου παρι-
στῶντος εὐρυέστατα καὶ πολυμαθέστατα πλήρη εἰκόνα τοῦ
Ἑλληνικοῦ βίου, ἀλλ' ἔχοντος πολλάκις ψευδεῖς τοὺς χρω-
ματισμούς, καὶ πολὺ τῆς ἀκριθείας θύοντος εἰς τὸ ἐπαγω-
γὸν τῆς μυθιστορικῆς μορφῆς, εἰς ἣν ἡ τότε τάσις τῆς
Γαλλικῆς φιλολογίας ἠνάγκαζεν αὐτὸν νὰ ἐνδύσῃ τὴν ἐμ-
βριθῇ ὕλην ἣν ἐπραγματεύετο.

Τοῦ δὲ ΜΑΒΛΗ οἱ *διάλογοι τοῦ Φωκίωνος* (12), συγχρό-
νως καὶ αὐτοὶ ἐκδόθεντες, ἔχοντες ἀντικείμενον τὴν Γαλ-
λίαν μᾶλλον ἢ τὴν Ἑλλάδα, μετ' ἠθικοῦ ἱστορικοῦ στόμφου
τὴν ὑποστήριξιν προτιθέμενοι πολιτικῶν τινῶν κοινῶν τό-
πων, καὶ τὴν ἀνάπτυξιν μᾶλλον τῶν τότε εἰς τὴν Γαλλίαν
διαδιδομένων κοινωνικῶν ἰδεῶν.

Καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ δὲ κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἐξεδόθη-
σαν αἱ *Ἀττικαὶ ἐπιστολαὶ* (13), σύγγραμμα κατὰ τὸ αὐτὸ

(10) J. Ch. Pfeiffer, *Libri IV antiq. græc.* 1689.—J. Potter, *the an-
tiq. of Greece*, 1699, ὃ ἐπιδιώρθωσεν ὁ Robinson, 1809.—Nitsch, *Be-
schr. des . . . Zustandes d. Griechen*, 1791.

(11) Barthélémy. *Voyage du jeune Anacharsis*, 1788. Τόμοι 7 καὶ εἰς
Ἀτλας τοῦ Barbier du Boccage. Ἐξελληνίσθη ὑπὸ Χρυσοδέργη.

(12) Mably, *entretiens de Phocion*, ἐξελληνισθέντες ὑπὸ Αἰκατέρ. Βαλέττα,
τὸ γένος Σούτσης. — Τοῦ αὐτοῦ, κατὰ τὸ αὐτὸ πνεῦμα γεγραμμένον: *Observ.
sur l'hist. de la Grèce, ou des causes de la prospérité et des malheurs
des Grecs*, 1766.

(13) *Athenean letters*, 1798. Τόμ. 2.

πνεῦμα συντεταγμένον, καὶ ἔτι ἀτυχεστέρα ἀπόπειρα ἀρχαιομαθείας τερπνὸν τὸ ἔνδυμα περιβαλλομένης.

Δ. 'Αλλ' ἀπὸ τοῦ μέσου τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος κυρίως ἤρξαντο συγγραφόμεναι ἐν 'Αγγλίᾳ πολλοῦ λόγου ἄξια καὶ περιεκτικαὶ ἱστορίαι τῆς ἀρχαίας 'Ελλάδος, καὶ τῶν ζητημάτων τοῦ πολιτικοῦ αὐτῆς ὀργανισμοῦ ἀπτόμεναι (14). Τὴν φήμην ὁμῶς πασῶν ἀπέσβεσεν ἡ ἀσυγκρίτως ἐκείνων πληρεστέρα καὶ κριτικωτέρα ἐπ' ἐσχάτων δ' ἐκδοθεῖσα, ἱστορία τοῦ Γρόττε (15), ὅστις δι' ἐπιμελεστάτης τῶν πηγῶν μελέτης, καὶ δι' εὐρείας γνώσεως πάντων τῶν μέχρις ἐκείνου γραφέντων, οὐ μόνον τὰς ὀρθοτέρας δόξας τῶν πρὸ αὐτοῦ σοφῶν περὶ ἱστορικῶν συμβάντων καὶ περὶ πολιτευμάτων συνεκεφαλαίωσεν, ἀλλὰ καὶ πολλὰ μετὰ σπανίας εὐφυΐας ἀνεῦρε καὶ ἐπανώρθωσε.

Καὶ εἰδικὰ δὲ συγγράμματα μελέτης ἄξια ἐγράφησαν κατὰ τοὺς ἐσχάτους χρόνους περὶ τοῦ πολιτικοῦ ὀργανισμοῦ τῆς 'Ελλάδος (16), ἐν αἷς τὴν πρώτην ἐπέχουσι θέσιν τὰ ἔργα τῶν Γερμανῶν φιλολόγων (17). Ἰδίως δὲ πρέπει νὰ μνημονεύσωμεν ἐξ αὐτῶν τὴν περιεκτικωτάτην τοῦ ΟΥΑΞ-

(14) Ol. Goldsmith, the grecian history, to the death of Alexander, 1776, Τόμ. 2, ἐξελληνισθεῖσα.— J. Gillius, histor. of anc Greece, 1787.— N. Mitford's history of Greece 1784, T. 3.

(15) Grotte, history of Greece. Τόμ. 12.—"Ἰδ. καὶ τὴν τοῦ ἡμετέρου Κωνστ Παπαρρήγοπούλου ἀξιόλογον 'Ελληνικὴν ἱστορίαν.

(16) Pastoret, histoire de la législature, T. V-IX, 1824-7. — P. Lévesque, études de l'histoire anc. et de celle de la Grèce, de la constitut. de la republ. d'Athènes et de celle de Lacéd. 1811, T. 5.— Limbour Brower, état de la civilisat. morale et relig. des Grecs dans les temps héroïques, 1834, T. 2.

(17) Kortüm, Gesch. d. hell. Staatsverfassungen, 1821 — Tittmann, Darstell. d. griech. Staatsverf. 1822. — Hüllmann, Staatsr. d. Alterthums, 1820.— "Ἰδ. καὶ Herders Ideen, 2. Philos. d. Gesch. d. Menschheit, T. 3.

ΙΟΥΘΟΥ 'Ελληνικὴν ἀρχαιολογίαν (18), καὶ τοῦ Κ. ΦΡ. ΕΡΜΑΝΝΟΥ τὰς πολιτικὰς ἀρχαιότητας (19), ἔργον φιλο-
κονώτατον, πλουσίας μὲν ἀλλὰ λίαν ἐπιτόμους ἔχον τὰς
ιδήσεις καὶ πυκνὰς τὰς παραπομπάς, ἤττον εἰς ἀνάγνωσιν
εἰς μελέτην πρόσφορον, καὶ μετὰ ταῦτα ἀναπτυχθὲν
πὸ Blümner καὶ Dittenberger (20).

Τέλος δὲ καὶ πολλαὶ καὶ σπουδαῖαι μονογραφίαι ἐπραγ-
ματεύθησαν περὶ ἰδίων κλάδων τοῦ πολιτικοῦ τῶν ἀρχαίων
ὀργανισμοῦ, καὶ διηυκρίνησαν μέρη αὐτῶν, ὡς, μεταξὺ
τῶν κυριωτέρων, ἡ τοῦ ΜΥΛΛΕΡΟΥ περὶ Δωριέων συγ-
γραφὴ (21), τοῦ ΒΟΙΚΧΙΟΥ ἡ περὶ πολιτικῆς τῶν 'Αθη-
ναίων οἰκονομίας (22), τοῦ ΜΕΪΡΟΥ καὶ ΣΧΟΙΜΑΝΝΟΥ ἡ
περὶ τῆς δικονομίας τῶν 'Αθηναίων (23), τοῦ ΕΓΓΕΡΟΥ
τοῦ ΚΑΛΛΙΕΜΕΡΟΥ, καὶ ἄλλων ἄλλαι (24), ὧν ποιησόμεθα
μνείαν ἐν οἰκείῳ τόπῳ.

Συλλογὴν δὲ τῶν Ἀττικῶν νόμων ἴδ. ἐν Παπαδόπουκα:
« Σόλων », κατὰ τὸν Γάλλον Petit.

(18) W. Wachsmuth, hell. Alterthumskunde, 1826-30, T. 4.

(19) K. Fr. Hermann, Lehrb. d. griech. Staatsalterthümer, 1836. Τὸ
Σύγγραμμα συνίσταται ἐκ 3 τόμων, ὧν οἱ ἕτεροι 2 περιέχουσι τὰς θρησκευτικὰς
καὶ τὰς ἰδιωτικὰς ἀρχαιότητας τῶν Ἑλλήνων.

(20) H. Blümner u. W. Dittenberger: K. F. Hermanns Lehrbuch gr.
Ant., unter Mitwirkung v. Droysen, Hug, A. Müller u. Tolheim 1884.

(21) O. Müller, Die Drier T. 2.

(22) A. Böeckh, Staatshaushaltung der Athener. B'. ἔκδοσις, T. 3.

(23) Meier und Schömann, der attische Process, 1824.

(24) 'Εν ἄλλοις: Hefter, die athenische Gerichtsverfassung, 1822.—
Platner, Process und Klagen b. d. Athenern, 1824.—Lipsius, d. attische
Process, 1883.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΠΟΛΙΤΙΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΒΙΒΛΙΟΝ Α΄.

ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Καταγωγή καὶ φυλετικὴ διαίρεσις τῶν Ἑλλήνων.

Εἰς τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους τὰς ἀρχαιοτάτας τύχας θέλοντες νὰ εἰσδύσωμεν, ἀπαντῶμεν εἰς τὴν ἀπωτάτην αὐτοῦ ἀρχαιότητα δυσεξερεύνητον σκότος, δι' οὗ πυκναὶ διασταυροῦνται σκιαὶ Θεῶν καὶ Ἡρώων, ὑπὸ τῆς ποιήσεως λαμπρῶς οὕτω χρωματιζόμεναι, ὥστε δυσδιάκριτον ἀποβαίνει εἴτινα καὶ πόσον περιέχουσι πυρῆνα ἀληθείας ιστορικῆς, ἢ κατὰ πόσον εἰσὶ σύμβολα τῶν πρώτων ἐντυπώσεων τῆς νεαρᾶς ἀνθρωπότητος, καὶ τῆς παιδικῆς αὐτῆς ἡλικίας χαρίεντα τερατολογήματα.

Καὶ μεταξὺ μὲν τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ὑπῆρξαν τινές, ὡς ὁ Φερεκύδης (1), ὁ Ἐκαταῖος (2), ὁ Ἀκουσίλαος (3),

(1) Ὁ ἐκ Σύρου, πρῶτος πεζογράφος, ἀκμάσας τὴν ἑκτην π. Χ. ἑκατονταετηρίδα, γράψας ἐν ἄλλοις π. Φύσεως Θεῶν. Θεόπομπ. — Σουίδ. — Διογ. Λαέρτ. — Αἰλ. Π. Ι. Δ, 28.

(2) Ὁ Μιλήσιος, ἐξ οὗ πολλὰ ἠρύσατο ὁ Ἡρόδοτος. Ἡρόδ. Ε, 125. "Εγράψε Γενεαλογίαν καὶ Θεογονίαν. Στέφ. Βυζ.

(3) Ὁ Ἀργεῖος, ἐν τῇ δ'. πρὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδι γράψας ἱστορίαν τῶν Ἀθηναίων. Κλημ. Ἀλέξ.

ὁ Εὐσέβιος (4), εὐπείστως πάσας τῶν μυθικωτέρων χρόνων τὰς διηγήσεις ὡς ἱστορικὰ γεγονότα παραδεχόμενοι. Κατὰ τὸ αὐτὸ δὲ πνεῦμα ἔγραψαν καὶ τινες τῶν νεωτέρων (5), ἀγωνιζόμενοι νὰ συναρμολογήσωσιν ἱστορικῶς καὶ κατ' ἀλληλουχίας γενεαλογικὰς τὰ μᾶλλον ἀσυνάρτητα μυθεύματα.

Τούτοις δ' ἀντιμέτωπος τίθεται ἑτέρα αἵρεσις (6), ἡ ὡς αὐτόχρημα μύθους ἀπορρίπτουσα καὶ τὰ ἱστορικώτερον χαρακτῆρα περιβεβλημένα διηγήματα, οἳοι εἰσὶν οἱ τὸν συμβολισμόν πανταχοῦ ὁρῶντες, καὶ αὐτὴν τὴν Ἰλιάδα ὡς ἀπλὴν ἀλληγορίαν φυσικῶν φαινομένων καὶ πάλης τῶν στοιχείων ἐξηγήσαντες.

Τῆς ἀπρολήπτου ὁμως κριτικῆς ἔργον ἐστίν, ἐπίπονον βεβαίως, οὐχὶ δὲ καὶ ἀνέφικτόν πάντοτε, οὐδὲν μὲν ἀδασανίστως νὰ παραδέχεται, οὐδὲν ὁμως ἐπίσης ἄνευ ἀποχρῶντος λόγου νὰ καταδικάζῃ, καὶ ὑπὸ τὴν μυθικὴν ἐπιφάνειαν ἐπιμελῶς ν' ἀναζητῇ εἴτινα εὐνάται ν' ἀνεύρῃ γνησίαν ἱστορικὴν ὑπόστασιν.

Καὶ αὐτοὶ μὲν οἱ ἀρχαῖοι τὰ ὅριον τῶν ἱστορικῶν χρόνων, καθ' οὓς τὴν ἡρωολογίαν διαδέχεται ἡ ἀφήγησις ἀσφαλῶς ὁμολογουμένων ἀνθρωπίνων πράξεων, τιθέασιν συνήθως κατὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον, οὗ ἡ ἐποχὴ ὁρίζεται ὑπὸ τῶν πλείστων (7) εἰς τὸ ἔτος 1184 π. Χ., ὑπὸ τινων δὲ καὶ εἰς μίαν ἢ μίαν καὶ ἡμίσειαν ἑκατονταετηρίδα πρὶν (8).

(4) Ὁ Παμφίλου, Καισαρεύς, ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου. Σώζονται αὐτοῦ τὰ Χρονικά,

(5) Τοιοῦτοι ὁ Petit-Radel, καὶ ὁ Clinton, *Fasti hellenici*, I.

(6) Οἱ περὶ τὸν Wolf.

(7) Ἑρατοσθένης, Διόδωρος, Εὐσέβιος, Διονύσιος Ἀλικαρνασσεύς.

(8) Πάτρια μάρμαρα. — Ἰδ. καὶ Larcher, *Hérod.* VII, Σ. 352. — Clinton, *F. H.* I, Σελ. 123. — Bæckh, *C. I. G.* II, Σ. 327.

Τινὲς ὁμῶς κατὰγουσι τοὺς προῖστορικοὺς χρόνους καὶ μέχρι τῆς καθόδου τῶν Ἡρακλειδῶν, διότι αἱ πρὸ αὐτῆς ἀφηγήσεις, κατ' Ἐφορον (9), οὐδὲν παράπηγμα κατέλιπον ἱστορίας ἀξιοπίστου. Χρόνος δὲ τῆς καθόδου κοινῶς μὲν ἐκλαμβάνεται τὸ ἔτος 1104 π. Χ., ἀλλὰ καὶ αὐτὸς κυμαίνεται μετὰ τῆς χρονολογίας τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου, διότι, κατὰ πάσας τὰς μαρτυρίας, ἦν αὐτοῦ κατὰ 80 ἔτη μεταγενέστερος. Εἰσὶ δὲ καὶ τινες οἱ εἰς μόνην τὴν ἀρχὴν τῶν Ὀλυμπιάδων θεωροῦντες ἀνερχομένην τῆς Ἑλλάδος τὴν ἱστορίαν, οἷος Ἰούλιος ὁ Ἀφρικανός, λέγων ὅτι μέχρι τῶν Ὀλυμπιάδων οὐδὲν ἱστορεῖται ἀκριβὲς περὶ τῶν Ἑλλήνων, καὶ τὰ πρὸ αὐτῶν εἰσὶ συγκεχυμένα καὶ διαφωνοῦντα πρὸς ἀλλήλα (10).

Οὐχ ἦττον ὁμῶς οἱ διὰ τῆς ἀρχῆς τῶν παναρχαίων χρόνων τὰς πρώτας τύχας ἀνιχνεύοντες τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, οἱ μὲν ἐπίστευσαν αὐτὸ οὐτόχθον, ὡς ἔφαλε καὶ ὁ Σάμιος ποιητὴς Ἀσῖος ἐν τοῖς ἐξῆς περὶ Ἀρκαδίας, παρατιθεμένοις ὑπὸ Πausανίου (11).

Ἀντίθεον δὲ Πελασγὸν ἐν ὑψιπέδοισιν οὖρεσαι
γαῖα μέλαιν' ἀνέδωκεν, ἵνα θνητῶν γένος εἴη.

Ἄλλοι δ' εἶπον αὐτὸ ἔπηλυ· καὶ ὑπῆρξαν μάλιστα νεώτεροι ἀρχαιοδίφαι (12) καταγαγόντες αὐτὸ ἐκ Φοινίκης καὶ Ἰουδαίας, ἐνεκὰ τινων ὁμοιοτήτων ἃς παρετήρησαν μεταξὺ τῶν Ἑλληνικῶν ὀνομάτων καὶ τῶν ἐν ταῖς Γραφαῖς, ταυ-

(9) Ἐν Διοδ. Α, 5.

(10) Εὐσέβ. — Φλέγων Τραλλιανὸς ἐν Φωτ. Μυριόβ. 97. — Varr. in Censor. de d. nat. 21.

(11) Η, 1.

(12) Petit-Radel, Mon. Cyclopéens, 6. — Origine grecque du fondat. d'Argos — Gibert, sur les prem. habitants de la Gr. (Mém. de l'Ac. des Inser. XXV, 1-16 — Heyne, suspic. d. Graec. origine — Beck. Weltgesch. — Ritter, Vorhalle Europ. Völkergesch.

τίζοντες τὸν Ἰναχον τῶν Ἑλλήνων μετὰ τοῦ Ἐνῶχ τῶν Ἑβραίων, ἢ τοῦ Ἐνὰκ, τοῦ γιγαντιαίου γενάρχου τῶν κατοίκων τῆς Χαναάν· τὸν Ἰαπετὸν μετὰ τοῦ Ἰάφεθ· τὸν Πελασγὸν μετὰ τοῦ Φαλέγ· καὶ φρονοῦντες ὅτι ἡ Τροϊζήν εἶχε τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς ἐπωνυμίαν Σαρών, ἐξ ἧς καὶ ὁ Σαρωνικὸς κόλπος, ἐκ τῆς ὁμωνύμου πόλεως τῆς Χαναναίας· ὅτι ἐκ τῆς Μακέδας ὠνομάσθη ἡ Μακεδονία, ἐκ τῆς Δῶρ, οἱ Δωριεῖς, ἐκ τῆς Ἀχιμάν, γενεᾶς Ἰνὰκ οἱ Ἀχαιοί, καὶ ἐκ τῆς Ἐλισὰ καὶ τοῦ Ἰορδάνου, ἡ Ἥλις καὶ ὁ ποταμὸς αὐτῆς Ἰορδάνης, οὗ μνημονεύει ὁ Ὅμηρος (13).

Ἄλλ' ἡ κοινότερον παραδεδεγμένη δόξα, στηριζομένη εἰς φυσιογνωμικά τε καὶ γλωσσικά γνωρίσματα, καὶ εἰς τὰς μυθικάς τῶν Ἑλλήνων παραδόσεις, συνδυαζομένης μετ' αὐτῶν τῶν μαρτυριῶν τῆς γραφῆς ὁρθότερον ἐρμηνευομένων, ἐστὶν ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, ὁμογενὲς πανταχοῦ καὶ τῇ Ἰνδοεὐρωπαϊκῇ ἢ Ἰαφεθικῇ φυλῇ συγγενές, εἶχεν ἐν τῇ ἀπωτάτῃ Ἀσίᾳ τὴν πρώτην αὐτοῦ κοιτίδα. Καὶ κατὰ μὲν τὰ Ἑλληνικὰ μυθεύματα (14), ὁ πρῶτος γενάρχης τῶν Ἑλλήνων, ὁ πρόπαππος τοῦ Ἑλληνος Ἰαπετός, ἦν υἱὸς τοῦ Ὠκεανοῦ καὶ τῆς Ἀσίας, ἥτοι σύμβολον τῆς ἐξ Ἀσίας ἀρχικῆς προελεύσεως τοῦ ἔθνους. Κατὰ δὲ τὴν γραφήν, ὁ τοῦ Νῶε υἱὸς Ἰάφεθ, οὗ τὸ ὄνομα ταυτίζεται τῷ τοῦ Ἰαπετοῦ, ἦν πατήρ τοῦ Ἰωῦάν, οἰκιστοῦ τῶν ἐθνικῶν χωρῶν, ὅστις ἦν βεβαίως ἡ προσωποποιήσις τῶν Ἰώνων, διότι Ἰαβὰν καλοῦσιν οἱ Ἰνδοὶ τοὺς πρὸς δυσμὰς αὐτοῖς οἰκοῦντας λαούς, καὶ Ἰουνάν, ἥτοι Ἴωνας, ὠνόμαζον οἱ Πέρσαι καὶ ὠνομάζουσι εἰσέτι οἱ Τοῦρκοι τοὺς Ἑλληνας, καὶ αὐτοὶ

(13) Ἰλ. Η, 134.— Ἰδ. Γραφ. Ἀριθμ. ΙΓ, 23, 34.— Ἰδ. Braun, Gesch. d. Kunst, II, 50.

(14) Hahn, Mythologische Parallelen.

οἱ Ἕλληνες Ἰάων ἔλεγον κατ' ἀρχάς, καὶ παρεμβάλλον-
τες τὸ δίγαμμα Ἰαῶν ἀντὶ τοῦ Ἰων. Ἦσαν δ' υἱοὶ τοῦ
Ἰωῦ ὁ Ἐλισά, (ἢ Ἡλῖς κατὰ τινας, ἢ, κατ' ἄλλους, οἱ
Ἕλληνες), οἱ Θάρσεις, (οὕτω πληθυντικῶς, ἴσως οἱ Θραῖ-
ες), οἱ Καθίμ (ἐν οἷς ἴσως ἡ Μάκετις, ἀρχαῖον ὄνομα τῆς
Μακεδονίας), καὶ οἱ Δοδαρίμ (οἱ Δωδώνιοι, κάτοικοι τῆς
Ἠπείρου).

Ἄλλ' ὅπως δῆποτε, ἔχνη ἀμυδρά, διορώμενα ἐν τῇ ἀπω-
τάτῃ ἀρχαιότητι τῶν Ἑλλήνων, φαίνονται χρόνον ἐλέγχον-
τα καθ' ὃν διετέλουν οὗτοι ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐδά-
φους ἐν ἀγρίᾳ καταστάσει βιοῦντες. Οἱ Ἀρκάδες καὶ διε-
τήρουν τοιαύτην παράδοσιν, δίαιταν ἀπομνημονεύοντες κατὰ
Παυσανίαν (15), καθ' ἣν ἐπλανῶντο γυμνοὶ καὶ δασόβιοι, ἐκ
φύλλων δένδρων καὶ ἐκ ρίζων τρεφόμενοι, οὐδ' οἰκήσεις ἔχον-
τες, οὐδὲ νόμους γνωρίζοντες, καὶ ὑπὸ πρῶτου τοῦ Πελασγοῦ
διδασθέντες νὰ πηγνύωσι καλύβας, νὰ περιβάλλωνται θη-
ρίων δέρματα, καὶ νὰ τρώγωσι βαλανούς φηγῶν. Τοῦτο δὲ
καὶ ἡ Πυθία ἐγνώριζεν, ὥστε καὶ ἐν ἱστορικοῖς χρόνοις, ὅτε
ἀπηγόρευε τοῖς Λακεδαιμονίοις τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν
Ἀρκάδων, ἔχριε περὶ αὐτῶν.

Πολλοὶ ἐν Ἀρκαδίᾳ βαλανηφάγοι ἄνδρες ἔασιν.

Καὶ τοῦ Ὀμήρου δ' αἱ τῶν Κυκλώπων περιγραφαὶ (16), ἐν
σπηλαίοις ζώντων καὶ ἐν νάπαις ὁρέων, νόμων ἐστερημέ-
νων καὶ πολιτικῶν διατάξεων, καὶ πᾶσαν κοινωνίαν ἀγνο-
ούντων πλὴν τῆς ἐν τῇ οἰκογενείᾳ, φαίνονται τοιαύτης οὖ-
σαι ἀρχικῆς καὶ ἀγρίας καταστάσεως ποιητικαὶ ἀπηχήσεις.

Ὑπεράνω δὲ τῶν Ἑλλήνων κατῴκουν ἔθνη βάρβαρα καὶ
μὴ Ἑλληνικά, μεθ' ὧν ἀναμιγνύμεναι αἱ φυλαὶ τῶν Μα-

(15) H, 1.

(16) Ὀδυσσ. I, 112.—Ἰδ. Πλάτ. Νομ. Γ, 620.— Ἀριστοτ. Πολιτ. Α, 1.

κεδόνων, τῶν Ἑπειρωτῶν καὶ τῶν Αἰτωλῶν, ἐλάμβανον κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον χροιάν μιζοβάρβαρον, ὥστε καὶ ὁ Δημοσθένης (17), καὶ ὁ Ἰσοκράτης (18) λέγουσι τοὺς Μακεδόνας βαρβάρους, ἐν ᾧ οἱ βασιλεῖς αὐτῶν ἦσαν Ἡρακλείδαι ἐξ Ἀργούς (19), καὶ ὡς βάρβαροι ἐκλαμβάνονται πολλάκις καὶ οἱ Χάονες, καὶ οἱ Θεσπρωτοί, καὶ οἱ Ἀθαμάνες, καὶ οἱ Μολοσσοί, ὧν ὁμοῦς οἱ βασιλεῖς ἦσαν τοῦ Ἀχιλλέως ἀπόγονοι (20). Καὶ τοὺς Αἰτωλοὺς αὐτοὺς λέγει ὁ Πολύβιος (21) οὐχ Ἑλληνας τοὺς πλείους, καὶ τὰ αὐτὰ μαρτυρεῖ ὁ Θουκυδίδης περὶ Ἀμφιλοχίων (22) καὶ Εὐρυτάνων (23).

Ὑπὸ τῶν βαρβάρων λοιπὸν τῶν ὑπὲρ αὐτὰς οἰκούντων πιεζόμεναι αἱ βορειότεραι τῶν Ἑλλήνων φυλαί, ἠναγκάζοντο νὰ μετακινῶνται πολλάκις, ὅτε καὶ προθύμως μετηνάστευον πρὸς τὰς εὐκρατέρας καὶ εὐφορωτέρας χώρας τῆς μεσημβρίας· ἀλλὰ καὶ ἐκεῖθεν πάλιν, κατ' ἀντίδρασιν, ὑπὸ τῶν ἐγκατοίκων ἀπωθούμεναι, ἐπαλινδρόμουν οὐ σπανίως πρὸς ἄρκτον, καὶ οἱ κυματισμοὶ οὗτοι, κατὰ διαφόρους, καὶ ἐνίοτε μεμακρυσμένους ἀπ' ἀλλήλων καιρούς, ἀπὸ διαφόρων εἰς διάφορα σημεῖα καὶ ὑπὸ παντοίας περιστάσεις συμβαίνοντες, ἔφερον νέον πολλάκις ὄνομα, ἡλλοιωμένον τὸν ἀρχικὸν χαρακτῆρα, καὶ ἐπήρχοντο ὑπὸ νέων ἰδεῶν οἰωνούς, ὥς μετέβαλλον αὐτοὺς τόπος καὶ χρόνος. Ἐκ τῆς ἀλλεπαλλήλου δὲ ταύτης καὶ παλινστροφου παλιρ-

(17) Ὀλυνθ. Γ, σ. 35, 7.— Φιλ. Γ, σ. 119, 8.— Παραπρεσβ. σ. 446, 10.

(18) Εἰς Φιλ. § 107.

(19) Ἡρόδ. Ε, 22.

(20) Στράβ. Ζ, 503.— Πλούτ. Πύρ. 1.— Justin, XVII, 3.

(21) ΙΖ, 5, 8.

(22) Β, 68.

(23) Γ, 94.

ῥοίας τῶν Ἑλληνικῶν λαῶν προέκυψαν αἱ φυλαί, αἵτινες δῆρουν τὴν Ἑλλάδα ἐν τοῖς ἱστορικοῖς χρόνοις.

Φαίνεται δ' ὅτι ἐπὶ πολὺ κατ' ἀρχὰς οἱ οὕτω κατιόντες βρειότεροι, καὶ ἐνίοτε ἀντιθέτως πάλιν ἐκ μεσημβρίας ὁπισθοποροῦντες ἑλληνικοὶ πληθυσμοὶ ἦσαν γνωστοὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα ΠΕΛΑΣΓΩΝ. Ταύτην καὶ ἐκλαμβάνομεν ὡς τὴν πιθανωτέραν θεωρίαν περὶ τοῦ περιπύστου ἐν τῇ παναρχίᾳ Ἑλληνικῇ ἱστορίᾳ καὶ λίαν ἀμφισβητηθέντος τούτου ὀνόματος. Καὶ ναὶ μὲν, τινὲς τῶν ἀρχαίων ἱστορικῶν θεωροῦσιν ὡς βαρβάρους τοὺς Πελασγούς, ὁ σχολιαστὴς Ἀπολλωνίου τοῦ Ῥοδίου (24), ὁ Ἐκαταῖος ἐν Στράβωνι (25), καὶ πάντων ἐπισημότατος, αὐτὸς ὁ Ἡρόδοτος (26), στηριζόμενος ἐπὶ τοῦ ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ, Πελασγικαὶ τινες λεγόμεναι πόλεις τῆς Θράκης, ἡ Κρεστῶν καὶ ἡ Πλακία, παρὰ τὸν Ἑλλήσποντον, ὠμίλου διάλεκτον βάρβαρον παρεδέχθησαν, καὶ τῶν νεωτέρων πάνπολλοι τὴν δόξαν ταύτην, καὶ τινες μάλιστα εἶπον τοὺς Πελασγούς οὐδ' ἔθνος ἢ φυλὴν αὐτοτελῆ καὶ ἀποτελοῦντας, ἀλλὰ πλάνητάς τινας ἐκ ξένων χωρῶν σποράδην ἐνίοτε εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπιδημοῦντας. Εἷς μάλιστα ἱστορικὸς ἐθεώρησεν αὐτοὺς ὡς Φιλισταίους προερχομένους ἐκ Χαναάν (27). Ἄλλ' ἀφ' ἑτέρου ὀνομάζουσι τοὺς Πελασγούς Ἕλληνας οἱ πλεῖστοι τῶν ἀρχαίων, ἐν οἷς καὶ ὁ Αἰσχύλος ἐν ταῖς Ἰκέτισι (28), καὶ Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεὺς (29), ἀποκαλῶν αὐτοὺς Ἑλληνικὸν γένος, ὃ ἐκ Πελοποννήσου γενεαλογεῖ συμφώνως πρὸς τὸν

(24) A, 580.

(25) Z, 7, 1.

(26) A, 57, 58.

(27) Braun, Αὐτόθ. II, 52.

(28) Στ. 911.

(29) A, 17.

Ἄσιον. Καὶ οἱ Ἀρκάδες δ' ἐπίστευον ὅτι, ἐκ Πελασγοῦ τοῦ γηγενοῦς ἔλκοντες τὸ γένος, ἦσαν αὐτόχθονες Πελασγοί, καὶ ἐπὶ τῇ τοσαύτῃ ἑαυτῶν ἀρχαιότητι σεμνυνόμενοι, αὐτεκαλοῦντο προσέλληνοι (30), καὶ ἐνόμιζον κατὰ τὸν Λουκιανὸν (31) καὶ τῆς σεληναίης ἔμμεναι προγενέστεροι. Ἀληθῶς ὁμῶς ἡ λέξις ἔλεγεν αὐτοὺς προέλληνας, ἥτοι ἀρχαιοτέρους τῶν μετ' αὐτοὺς τὴν Πελοπόννησον καταλαβόντων Ἑλλήνων ἢ Δωριέων. Οἱ Ἀρκάδες ἐν τούτοις οὗτοι, οἱ καὶ ὑφ' ἑαυτῶν καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων ὡς Πελασγοὶ θεωρούμενοι, καὶ κατὰ τὴν κοινὴν πεποιθήσιν οὐδέποτε ὑποκύψαντες εἰς ἄλλης φυλῆς ζυγόν, ὥστε ὑπ' αὐτὴν ν' ἀλλοιωῶσι τὸν ἀρχικὸν αὐτῶν ἐθνικὸν χαρακτήρα, φαίνονται κατὰ πᾶσαν τὴν διάρκειαν τῶν ἱστορικῶν χρόνων καθαρῶς Ἕλληνες διατελέσαντες κατὰ τε τὴν γλῶσσαν καὶ κατὰ τὰ ἥθη καὶ τὴν πολιτείαν. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Ἡρόδοτος, ὁ διακρίνων μετὰ τῶν Πελασγῶν καὶ Ἑλλήνων, Ἕλληνας μὲν καλεῖ τοὺς Δωριεῖς, Πελασγοὺς δὲ τοὺς Αἰολεῖς (32), ἐν ᾧ ὁ Στράβων λέγει· λεγέσθωσαν καὶ οἱ Δωριεῖς καὶ οἱ Αἰολεῖς οἱ αὐτοί (33), ὥστε κατὰ τοῦτο, οἱ Πελασγοί, καθ' ὃ Αἰολεῖς ἦσαν ὅ,τι καὶ οἱ Δωριεῖς, δηλαδή Ἕλληνες καὶ αὐτοί, ἡ δὲ περὶ τῆς γλῶσσης τῶν δύο Θρακικῶν πόλεων εἰδήσις τοῦ ἱστορικοῦ προῆλθε προφανῶς ἐξ ἀδικαιολογήτου τινος ἀξιώσεως τῶν ἐγχωρίων, ὅτι ἡ μιζοβάρβαρος αὐτῶν φωνὴ ἦν ἡ Πελασγική, διότι ὅλως ἀπίθανόν ἐστιν, ὅτι ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Ἡροδότου πάντες μὲν οἱ λοιποὶ Πελασγοὶ ἐξέλιπον, ἔμμενον δὲ λείψανα τῆς εὐρυτάτης ἐκείνης φυλῆς εἰς μόνας τὰς δύο μεμακρυσμένας Θρακικὰς πόλεις, αἵτινες καὶ κα-

(30) Σχολ. Ἀριστοφ. Νεφ. 397.

(31) Ἀστρολ. 26.— Ἰδ. καὶ Ἀπολλ. Ῥόδ. Δ, 264.

(32) Ζ, 95.

(33) ΙΔ, 4, 26.

θαυρόν θὰ διετήρουν τὸ ἀλλαχοῦ μὴ ἀκούμενον ἀρχαῖον ἰδῶμα.

Περὶ τῆς ἀληθοῦς δὲ γλώσσης τῶν Πελασγῶν τεκμήριον δύναται νὰ παράσχη καὶ ἡ Λατινική, καθ' ὅσον καὶ οἱ Λατῖνοι κατὰ μέρος Πελασγῶν ἀπόγονοι μαρτυροῦνται. Πῶς ὅμως τὸ μὴ τοῖς ἰθαγενέσιν Ἰταλοῖς ἀνῆκον αὐτῆς στοιχεῖον ἐστὶ ῥίζης καθαρῶς ἐλληνικῆς (34), καὶ δὴ συγγενέστατον τῇ ἐξ ὀλίγων ἐπιγραφῶν γνωστῇ ἀρκαδικῇ διαλέκτῳ. Τοῦτο δὲ νέαν παρέχει ἀπόδειξιν ὅτι οἱ λεγόμενοι Πελασγοὶ ἦσαν αὐτόχρημα Ἕλληνες.

Συμπεραίνομεν ἐπομένως ὅτι ἐπὶ μακρόν, ὠρισμένον καὶ ἀόριστον, χρόνον τῆς ἀπωτάτης ἀρχαιότητος, Πελασγοὶ ἐλέγοντο οἱ ἐκ βορᾶ πρὸς μεσημβρίαν καὶ οἱ τ' ἀνάπαλιν μετακινούμενοι Ἕλληνες, ἢ τινὲς ἐξ αὐτῶν, δι' ὃ καὶ ὁ Στράβων λέγει (35), ὅτι κατὰ τὴν Ἑλλάδα πᾶσαν ἐπεπόλασαν, καὶ ὁ Θουκυδίδης (36) ὅτι ἐν τοῖς παλαιτάτοις χρόνοις τὸ Πελασγικὸν ὄνομα ἐξετάθη ἐπὶ πλεῖστον τῆς Ἑλλάδος. Μνήμη δ' αὐτοῦ γίνεται ἐκτὸς τῆς κυρίως Ἑλλάδος καὶ Ἰταλίας (37), προσέτι πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάσσανος Ἀσίας, καὶ ἰδίως ὡς παρετηρήθη, ὅπου ἀπαντᾶται τὸ τοπικὸν ὄνομα Λάρισσα (38), σημαῖνον τὸ φρούριον, ἐκ τῆς λάας, τῆς πέτρας, ἣτις καὶ λαῖσσα ἐλέγετο καθ' Ἡσύχιον· καὶ τὸ ὄνομα Ἄργος, δηλοῦν, κατὰ Στέφανον, τὸ πεδῖον, καὶ συγγενὲς ὦν τοῦ ἄργουρα ἢ ἄρουρα καὶ τοῦ ῥήματος

(34) Περὶ Πελασγῶν Ἰδ. κυρίως Niebuhr, röm. Gesch. I, 2. — Müller, Dorier, I, 6. — Clint. Fast. Hell. I.

(35) E, 220.

(36) A, 3.

(37) Nieb. Αὐτ.—Müller, d. Etrüsker.—Serra di Falco, Antichi pop. d'Italia.

(38) Στράβ. Θ, 5, 5, καὶ ΙΓ, 3, 2.—Διον. Ἀλικ. Α, 21.—Στ. Βυζ. ἐν λέξ.

ἀρόω· τέλος δέ, ὅπου τοπικὰ ὀνόματα καταλήγουσιν εἰς ἡσσός, ἠπτός ἢ εσσός.

Ἦσαν ἄρα οἱ Πελασγοὶ οὐδένες ἄλλοι ἢ αὐτοὶ οἱ Ἑλλη-
νηνες ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ ἐθνικῇ φάσει, δι' ὃ καὶ ὁ Πελα-
σγὸς ἐμυθεύετο υἱὸς τοῦ Παλαίχθορος.

Μετὰ δὲ τὴν τιὸν Πελασγῶν ἐπωνυμίαν, ἣ ἴσως ἐνιαχοῦ
καὶ συγχρόνως μετ' αὐτῆς, ἐπεκράτησαν ἐν ἀπωτάτοις
ἔτι χρόνοις καὶ ἄλλων φυλῶν ὀνόματα παρ' Ἑλλησι, τὰ
τῶν τεσσάρων μάλιστα, αἵτινες ἐπίσημοι διετηρήθησαν καὶ
ἐν τῇ ἱστορικῇ ἐποχῇ. Ἦσαν δὲ αὗται·

α'. Ἡ Ἰωνικὴ, ἣτις ἀρχαιοτάτα ὥκει ἐν Ἀττικῇ, ἐν
Τροιζηνίᾳ καὶ ἐν τῇ Δωδεκαπόλει τῆς ἐν Πελοποννήσῳ Αἰ-
γιαλείας, καὶ καλεῖται ὑπὸ τοῦ Ἡρόδοτου (39) *Πελασγικὸν*
γένος, ὡς καὶ οἱ Αἰγιαλεῖς, *Πελασγοὶ Αἰγιαλέες* (40).

β'. Ἡ Δωρικὴ, ἣτις ὥκει κατ' ἀρχὰς ἐν Δωδώνῃ τῆς
Ἠπείρου, φέρουσα τὸ ὄνομα *Γραικοί, Γραικοὶ ἢ Ἑλληνες*,
καὶ ἐκεῖθεν μετέβη εἰς Θεσσαλίαν, ἐξ ἧς πάλιν εἰς Δωρίδα,
πέμψασα ἐκεῖθεν πρὸς Ὀμήρου ἤδη ἀποικίας, εἰς Κρήτην (41)
ἴσως καὶ ἀλλαχοῦ. Ταύτην ὁ Ἡρόδοτος (42) ὀνομάζει *Ἑλ-
ληνικὸν ἔθνος*, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ Πελασγικόν, καὶ ὁ
Ἀριστοτέλης (43) ὁμοίως, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ Ἰωνικόν.
Ἀλλ' ὁ Στράβων (44), ὡς εἶδομεν, τὴν αὐτὴν λέγει ἔχοντας
τοὺς Δωριεῖς καταγωγὴν μετὰ τῶν Αἰολέων, οἵτινες ἦσαν
Πελασγοὶ καθ' Ἡρόδοτον (45). Ὁ δὲ μῦθος, ὁ λέγων τὸν

(39) A, 56.

(40) Z, 94.

(41) Ὀμ. Ὀδυσσ. T, 174.— Στράβ. I, 475.— Στ. Βυζ. φ. Δώριον.

(42) A, 56.

(43) Μεταφ. Δ.

(44) ΙΔ, 4, 20.

(45) Z, 95.

Δῶρον ἀδελφὸν τοῦ Εὐρύθου, πατρὸς τοῦ Ἴωνος, αἰνίττεται πάντως καὶ αὐτὸς τὴν συγγένειαν τῶν Πελασγῶν Ἰώνων μετὰ τῶν Δωριέων. Ὅμοίως δὲ τὴν μετὰ τῶν Πελασγῶν σχέσιν τῶν Δωριέων ἀποδείκνυσι καὶ ὁ εἰς Κρήτην ἑκπλους τοῦ Τεκτάμου, υἱοῦ τοῦ Δώρου, μετ' Αἰολέων καὶ Πελασγῶν (46).

γ'. Ἡ Αἰολική, ἣτις ἦτο πασῶν ἐπικρατεστέρα, ἴσως ὄνομα περιληπτικόν, ἐμφαῖνον τοὺς πανταχόθεν ἀθροισθέντας μιγάδας (47), καὶ κατῴκει τὴν Θεσσαλίαν, τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα (Αἰτωλίαν, Φωκίδα, Λοκρίδα, Βοιωτίαν), καὶ διάφορα τῆς Πελοποννήσου (τὴν Ἐφυραν, εἴτα Κόρινθον, τὴν Ἡλίδα (48) καὶ ἄλλα πολλὰ διὰ τῆς ὑποδιαίρέσεως αὐτῆς, τῆς Ἀχαικῆς. Περὶ αὐτῆς λέγει ὁ Στράβων (49), ὅτι οἱ Πελασγοὶ ἐπεπόλασαν μάλιστα παρ' Αἰολεῦσι τοῖς κατὰ Θετταλίαν· ὁ δ' Ἡρόδοτος (50) ὅτι ἦσαν αὐτοὶ οἱ Πελασγοὶ Αἰολέες δὲ τὴν πάλαι καλούμενοι Πελασγοί, ὡς Ἑλλήνων λόγος). Ἦν δὲ κατὰ τὸν μῦθον (51) ὁ γενάρχης αὐτῶν Αἰόλος υἱὸς τοῦ Ἑλληνος, ὅπερ ἐπικυροῖ τὸ τοῦ Στράβωνος, συνδέοντος αὐτοὺς μετὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους τῶν Δωριέων.

δ'. Ἡ Ἀχαιική, κατοικοῦσα τὴν Φθιώτιδα, καὶ ἐκεῖθεν καταβᾶσα πρὸς τοὺς Πελασγοὺς τοὺς ἐν Μεσσηνίᾳ, Λακωνίᾳ καὶ Ἀργολίδι, ἐν ἣ τελευταία ταύτῃ γῶρα οἱ Ἀχαιοὶ ἐπεκλήθησαν Δαναοί (52). Ἦν δ' ἡ φυλὴ αὕτη ὑποδιαίρεσις

(46) Διόδ. Δ, 60.— Ε, 80.

(47) Thiersch, Abhandl. Münch. Acad. 1813.

(48) Διόδ. Ι, 68.— Πaus. Δ, 4.

(49) Ε, 2, 4.

(50) Ζ, 95.

(51) Πίνδ. Πύθ. Δ, 104.— Ἡρόδ. Ζ, 197.— Ἀπολλόδ. Α, 7, 5.

(52) Παραδόξως ἡ ἐπωνυμία αὕτη παρέμεινε μέχρι τῆς σήμερον εἰς τὸν ὄχλον τῶν Ἀργείων, οἵτινες « Δάνοι » παρ' αὐτῷ καλοῦνται.

τῆς Αἰολικῆς, δι' ὃ καὶ ὁ Ἀχαιὸς ἐλέγετο κατὰ τινὰς υἱὸς τοῦ Αἰόλου (53), ἐν ᾧ, κατ' ἄλλους (54, διὰ τὴν Πελασγικὴν τῶν Ἀχαιῶν καταγωγὴν, ἣν, ἐκ τοῦ Ποσειδῶνος, υἱὸς τῆς Λαρίσσης, κόρης τοῦ Πελασγοῦ. Ἐμφαίνει δὲ τὴν σχέσιν τῶν Δαναῶν, ἢ τῶν προγενεστέρων Ἀργείων, πρὸς τοὺς Πελασγοὺς καὶ ὁ μῦθος, καθ' ὃν τοῦ Ἀργείου Ἰνάχου υἱὸς ἦν, πλὴν τοῦ ἐπιχωρίου ἥρωος Φορονέως, καὶ ὁ Αἰγιαλεύς, Ἴων Πελασγὸς ἐπομένως, τούτων δ' ἀπόγονος ὁ Ἄργος, καὶ ἀδελφὸς αὐτοῦ ὁ Πελασγός (55).

Προδήλως ἄρα προκύπτει ἐκ πασῶν τῶν μαρτυριῶν καὶ ἐκ πάντων τῶν τεκμηρίων, ὅτι καὶ αἱ τέσσαρες φυλαὶ εἰς ἅς ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων ἱστορικῶν χρόνων διηρεῖτο σύμ-
πασα ἡ Ἑλλάς, ἦσαν τῆς αὐτῆς καταγωγῆς, καὶ ὁμοίως πᾶσαι Πελασγικαί· δι' ὃ καὶ ὁ μῦθος υἱοῦς τοῦ Ἑλληνος λέγει καὶ τὸν Αἰόλον, καὶ τὸν Δῶρον, καὶ τὸν Εὐϋθον, οὗ υἱοὶ ἦσαν ὁ Ἴων καὶ ὁ Ἀχαιός.

Ἀλλ' ὥς κατὰ βορρᾶν, οὕτω καὶ κατὰ πᾶσαν τὴν λοιπὴν περιφέρειαν τῆς Ἑλλάδος, ἰδίως δὲ κατὰ τὰ νοτιανατολικά, ἢ μίξις τῶν ἐσχάτων Ἑλλήνων μετὰ τῶν πρώτων τῆς Ἀσίας βαρβάρων παρήγαγε μιζοβάρβαρα φύλα, ὡς τὸ τῶν Καρῶν (56), τὸ τῶν Λελέγων, τὸ τῶν Φρυγῶν, τὸ τῶν Μαιονίων.

Καὶ ἐν Ἑλλάδι δ' ἐν τοῖς ἀπωτάτοις χρόνοις περιεφέροντο, ἢ ἐνιαχοῦ καὶ κατώκουν, ἕκφυλά τινα βάρβαρα, ἢ ἐν μέρει ἴσως μιζοβάρβαρα γένη, ὡς οἱ Ἰδαῖοι Δάκτυλοι, οἱ ἐκ Φρυγίας Κουρῆτες (57), οἱ Τελχῖνες, καὶ ἄλλοι ἄλ-

(53) Εὐριπίδ. Ἴων, 63.

(54) Διον. Ἀλικ. Α, 17.

(55) Ἀπολλόδ. Β'.— Πaus. Ε, 15.

(56) Ἰδ. Jablowsky, Opusc. III, Σ. 94.— Ἡρόδ. Α, 171. Ζ, 2. 4. κτλ.

(57) Ὅμ. Ἰλ. Τ. 529.

λαχόθεν, τέχνας ιδίας ασκούντες, καὶ βιομηχανίας ξένας εἰσάγοντες.

Ἐπενήργησε δὲ βεβαίως ἡ ξένη ἐπιβρόη καὶ δι' ἀποικιῶν ἐνιαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, ἀλλ' ὑπῆρξε πολὺ ἐλάσσων ἀφ' ὅτι αἱ ἀρχαῖαι παραδόσεις κοινῶς διέδιδον· διότι ἀπεδείχθη, ὅτι πλὴν τινων νήσων, ὡς κυρίως τῆς Κύπρου, ἀλλ' αὖτε σχεδὸν οὐδὲν ἴχνος κατέλιπον ξένοι οἰκήσεις. Οἱ δ' ὑποτιθέμενοι ἀποικοὶ ἐξ Αἰγύπτου, ἐκ Φοινίκης ἢ ἐκ Φρυγίας (58), εἰσὶ κυρίως συμβολικὰ μόνον πρόσωπα (59), μετακινήσεις αἰνιττόμενα Ἑλληνικῶν φύλων, ἢ ἐμπορικάς, ἴσως καὶ πολιτικάς σχέσεις μετὰ ξένων λαῶν. Τινὲς μάλιστα τῶν ὑποτιθεμένων ἀποίκων τούτων, ὡς ὁ Κέκροψ, ἦσαν, καθ' ἑτέραν δόξαν, αὐτῆς τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοχθονίας οἱ ὑπέρτατοι παραστάται.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Κοινωνικαὶ ἀρχαὶ τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων.

Ὅτε δὲ τὸ πρῶτον ἡ Ἑλλὰς ἀπὸ τῶν μύθων ἀνακύπτει εἰς τῆς ἱστορίας τὸ φῶς, καὶ αἱ περιπέτειαι αὐτῆς ἀπομνημονεύονται εὐκρινέστερον, φαίνεται μὲν καὶ ἐν ταῖς παραδόσεσιν αὐτῆς καὶ ἐν τῷ ποιητικῷ κατόπτρῳ τῶν παναρχαίων αὐτῆς χρόνων, ἐν ταῖς Ὀμηρικαῖς ποιήσεσιν, ἀπηλ-

(58) Δαναός, 1600 π. Χ.—Κέκροψ, 1582.—Κάδμος, 1500.—Πέλοψ, 1300.—
Ἰδ. Raoul-Rochette, hist. de l'établ. des Colonies grecques, 1815. T. I, Σ. 60-145.—Clinton, F. H. I, Σ. 72.—Wachsmuth, Hell. Alt. I. 1. Σ. 35-37.—O. Müller, Orchomenos, Σ. 106-122.

(59) Ἰδ. Grotte, Hist. of Greece, II, 267.

λαγμένη ἤδη τῆς ἀρχικῆς ἀγριότητος, κατὰ πόλεις συνω-
κισμένη, γεωργίαν καὶ τέχνας ἀσκοῦσα, πολιτικὸν κεκτη-
μένη ὀργανισμὸν καὶ στρατιωτικὴν δύναμιν, διότι, καθ'
Ὅμηρον, κατὰ Τροίας ἔπλευσαν 1200 πλοῖα, ὧν τὰ μέγι-
στα, τὰ Βοιωτικά, εἶχον ἀνὰ 120 ἄνδρας, τὰ δ' ἐλάχιστα
ἀνὰ 50· ἀλλ' ἡ κοινωνία ἔχει τραχὺν ἔτι καὶ δύσκαμπτον
τὸν χαρακτῆρα, τὸ οἰκοδόμημα αὐτῆς ἐλέγχεται ἀρτισύ-
στατον, καὶ ἀτομικὴ ρώμη, ἀρρύθμιστα πάθη ὑπηρετοῦσα,
ἀπειλεῖ πολλάκις αὐτοῦ τοὺς δεσμούς, ἢ ἐνίοτε καὶ ἀνα-
πληροῖ τοῦ νόμου τὸ ἔργον, τὴν ἀποθρασυνομένην ἀδικίαν
καταστέλλουσα.

Ἐν χώρᾳ ὑφ' ὑψηλῶν καὶ δυσδιαβάτων ὀρέων καὶ ὑπὸ
βαθέων κόλπων κατατεμνομένη, ἦν, ὅτε ὁδοὶ πλὴν τῶν
φυσικῶν δὲν ὑπῆρχον, καὶ ἐπὶ τῆς νηπιότητος τῆς θαλασ-
σοπλοΐας, πᾶσα συγκέντρωσις δυσχερής, καὶ ἡ μόνωσις ἀνέ-
πτυξε τὴν ἐπιβρόχην τῶν ἀτόμων. Τούτου ἕνεκεν ἄνδρες
βίαις, ἐπὶ ποδῶν τάχους καὶ σωμάτων ρώμας (1) πεποι-
θότες, καὶ εἰς οὐδένα πειθαρχίας ζυγὸν ὑπήκοντες, διήρπα-
ζον τὴν χώραν ὡς λησταί, καὶ ὡς πειραταὶ ἐκάκουν τὴν θά-
λασσαν, καὶ οὐ μόνον οὐδεμίαν ἔφερεν αὐτοῖς τὸ τοιοῦτο
αἰσχύνην, ὡς ἐν τῇ θαυμασίᾳ αὐτοῦ τῶν χρόνων ἐκείνων
περιγραφῇ ἐκτίθησιν ὁ Θουκυδίδης (2), ἀλλὰ καὶ δόξαν μά-
λιστα περιῆπτε, καὶ πολλάκις ἥρως ὠνομάζετο ὁ ληστής,
τὴν πανουργίαν καὶ τὴν κλεπτοσύνην παρὰ τοῦ Ἑρμοῦ ὡς
θεῖον δῶρον λαβών (3), καὶ αἱ κακουργίαι ἐψάλλοντο ὡς
ἀνδραγαθίαι ὑπὸ τῶν ῥαψωδῶν. Ἄλλοι δὲ πάλιν, ὧν πα-
ραδείγματα ἢ μᾶλλον παραστάται εἰσὶν ὁ Θησεὺς διὰ τὰς

(1) Πλούτ. Β. Θεμιστ. ΣΤ'.

(2) Θουκυδ. Α, 1.

(3) Ὅμ. Ὀδυσ. Ι, 375.

Ἀθήνας, ὁ Μίνως διὰ τὴν Κρήτην, ὁ Ἡρακλῆς δι' ἅπα-
σαν τὴν Ἑλλάδα (4), τῆς ἐπωνυμίας τοῦ ἥρωος ἀξιώτεροι,
καὶ ὑπ' αὐτομάτου αἰσθήματος δικαιοσύνης καὶ ἀληθοῦς
δόξης ἐλαυνόμενοι, περιήρχοντο τιμωροῦντες καὶ ἐξολο-
θρεύοντες τέρατα, πειρατὰς καὶ ληστὰς, καὶ προστατεύον-
τες καὶ ἐκδικοῦντες τὴν ἀθωότητα.

Ὑπὸ τῶν αὐτῶν δ' ἐλατηρίων τοῦ ἐγωϊσμοῦ, ὅστις ἐνε-
πνεε τοὺς ιδιώτας, κινούμενοι καὶ οἱ ἡγεμόνες, καὶ αἱ πό-
λεις, ἅς οὐδεὶς δεσμός συνῆπτε πρὸς ἀλλήλας, ἐπεχείρουν
ἀπροκλήτους πολλάκις ἐπιδρομάς, καὶ πολέμους ἐφ' ἄρ-
παγῇ ἀπλῶς καὶ λεηλασία, ἥ ἐπὶ μόνη ἐπιδείξει ἀνδρείας,
ἣτις ἐθεωρεῖτο τότε ὡς ἡ μόνη τῶν ἀρετῶν.

Προὔκάλει δ' ἡ βία τὴν αὐτοδικίαν, καὶ ὁ ληστευθεὶς ἢ
οἱ οἰκεῖοι αὐτοῦ οὐ μόνον κατὰ τοῦ ληστεύσαντος, ἀλλὰ
κατὰ πάντων τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ ἐνόμιζον ὅτι ἐδικαι-
οῦντο εἰς ἀντεκδίκησιν, ἡσυχάζει ἡ φύσις ἐλαττωσθαι,
κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Ὀμήρου (5), ὅστις λέγει καὶ περὶ
Ὀδυσσέως ἐν Μεσσήνῃ (6): *Ἦλθε μετὰ χρεῖος τό ῥα οἱ
πᾶς δῆμος ὄφελλε.*

Οὕτως ἀπούσης τότε πάσης ἐννοίας δημοσίου δικαίου,
ἡ Ἑλλὰς ἦν ἀνάστατος καὶ σιδηροφοροῦσα, τὰς οἰκήσεις
ἔχουσα ἀβεβαίους καὶ ἐπισφαλεῖς, καὶ μεταξὺ τῶν πόλεων
καὶ μεταξὺ τῶν ἀτόμων ἐπεκράτει τὸ δικαίωμα τοῦ ἰσχυ-
ρωτέρου· διότι ἐν τῇ ἀγρίᾳ καταστάσει ὡς θηρίον ὁ ἄνθρω-
πος διαιτώμενος, περὶ ἑαυτοῦ μόνου κήδεται, καὶ ὁ ἐγωϊ-
σμός ἐστι τὸ μόνον αὐτοῦ ἐλατήριον· καθ' ὅσον δὲ ἐξευγε-
νίζεται, ἐκτείνει βαθμηδὸν τὴν μέριμναν αὐτοῦ εἰς τὴν οἰ-

(4) Θουκ. Α, 4 καὶ 8. — Ἡρόδ. Α, 171. — Ἀριστοτ. Πολιτ. Β. 7, 2. —
Στράβ. ΙΔ, 2, 6, 27, 1. — Πλούτ. Θησ.

(5) Ἰλ. Α, 673. — Εὐστάθ. αὐτ.

(6) Ὀδυσσ. Φ. 17.

κογένειαν, καὶ ἀπ' αὐτῆς εἰς τὴν πατρίδα. Ἡ δὲ κορύφωσις τοῦ ἐξευγενισμοῦ τῆς καρδίας, ἣν ἐπέφερεν ὁ Χριστιανισμός, εἰς τοῦ πατριωτισμοῦ τὸ αἶσθημα ἀντικατέστησε τὸ ἔτι εὐρύτερον τῆς φιλανθρωπίας.

Ἐν ταῖς ἀρτισυστάτοις λοιπὸν ἐκείναις κοινωνίαις, μόλις ἢ ἰδιοτελῆς φιλαυτία ἀπὸ τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς οἰκογενείας μετέβαινεν εἰς τὴν πόλιν, κατὰ τὴν στενωπάτην τῆς λέξεως σημασίαν· δι' ὃ καὶ πᾶς ὁ τῇ πόλει μὴ ἀνήκων, ὁ ξένος, ἦν ἐστερημένος παντὸς δικαιώματος καὶ πάσης τιμῆς, ἀτίμητος μετανάστης, ὡς λέγει ὁ Ὅμηρος (7), καὶ κατ' Εὐριπίδην, ἐφ' οὗ, ἐν τῇ θεωρίᾳ καὶ, δὲν εἶχον εἰσέτι ἐντελῶς ἀποσβεσθῆναι αἱ ἀρχαῖαι ιδέαι, οὐκ ἔχει παρόρησίαν (8).

Ὡς ἐχθρὸς μάλιστα ἐθεωρεῖτο ὁ ξένος· καὶ ἡ λέξις αὕτη, τῆς προθέσεως ἐκ παράγωγος, αὐτὸ τοῦτο δηλοῖ, τὸν ἐξωθεν ἐλθόντα, τὸν ἐξωμερίτην· ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ Ἡρόδοτος τοὺς Πέρσας ἀπλῶς ξένους ἀποκαλεῖ (9). Τοῦτου ἕνεκα, καὶ κατ' ἐμμένουσιν ἐπιβόρῃν αὐτῶν τούτων τῶν ιδεῶν, καὶ ἐν τοῖς μετέπειτα χρόνοις ἐθεωρεῖτο πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἡ ἀειφυγία, ἥτοι ἡ ἀπο τῆς πόλεως ἀποξένωσις καὶ εἰς ἐχθροὺς ἐπομένως, ἀπέλασις, ὡς ἴση τῷ πολιτικῷ θανάτῳ, καὶ ἀπήλαττε πάσης ἄλλης καταδιώξεως (10).

Ὡς δὲ τὰ ἄτομα, οὕτω καὶ αἱ πόλεις, εἰς ἑαυτὰς πᾶσαν μέριμναν περιστέλλουσαι, ἐθεώρουν τὰς ἄλλας ὡς πολεμίας, καὶ πόλεμος διαρκὲς καὶ ἀκήρυκτος ἦν ἡ βάσις τοῦ διεθνοῦς δικαίου· ἡ δ' εἰρήνη ἦν ἐξαίρεσις στηριζομένη ἐπὶ συνθηκῶν, αἵτινες εἶχον ὠρισμένην καὶ ἐφήμερον τὴν διάρ-

(7) Ἰλ. I, 684.

(8) Φοίνισ. 401.

(9) Θ, 11. — Ἰδ. Πλούτ. Ἀριστ. I'. — Cic. de offic. I, 12. — Fæstus, p. Hostis.

(10) Πλάτ. Κριτ. Σ. 52.

κειαν. Αἱ ἀρχαὶ δ' αὖται, καὶ τοὶ μετρίαζόμενοι ἐν τῇ ἐφαρμογῇ διὰ τῆς προόδου τοῦ πολιτισμοῦ, ἐν θεωρίᾳ ὁμῶς ἔμμενον αἱ αὐταὶ καὶ κατὰ τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους, καὶ ἀπαντῶνται πρεσβεύμενοι ὑπὸ τῶν δοκιμωτέρων συγγραφέων τῆς κλασικῆς ἐποχῆς. Οὕτω λέγει ὁ Πλάτων ἐν τοῖς Νόμοις (11). Πόλεμος αἰεὶ πᾶσι διὰ βίου ξυνεχὴς ἐστὶ πρὸς ἀπάσας τὰς πόλεις, ὥστε τὰ πλεῖστα τοῦ βίου καὶ τοῖς Ἑλλησι καὶ τοῖς βαρβάροις διὰ συνθηκῶν εἶναι.

Ἦν δὲ τοῦ πολέμου σκοπὸς καὶ τέλος ἡ νίκη, δι' ἧς καὶ πᾶν τὸ εἰς αὐτὴν ἄγον ἐθεωρεῖτο ὡς θεμιτόν, οἷον τὰ δεδηλητηριασμένα ὅπλα (12) καὶ αἱ ἐνέδραι (13), καὶ δικαίωμα ἦν τοῦ νικῶντος ἡ λεηλασία καὶ ὁ ἀνδραποδισμός (14), καθ' ἣν καὶ ὁ Ἀριστοτέλης πρεσβεύει λέγων (15). Ὁ γὰρ νόμος ὁμολογία τίς ἐστίν, ἐν ᾗ τὰ κατὰ πόλεμον κρατούμενα τῶν κρατούντων εἶναι φασί· καὶ ὁ Ξενοφῶν ῥητότερον τὰ αὐτὰ ἐπικυροῖ διὰ τούτων (16). Νόμος γὰρ ἐν πᾶσιν ἀνθρώποις αἰδιὸς ἐστίν, ὅταν πολεμοῦντων πόλις ἄλλῃ, τῶν ἐχόντων εἶναι καὶ τὰ σώματα τῶν ἐν τῇ πόλει καὶ τὰ χρήματα. Καὶ ἐν Ὀμήρῳ δ' ὡς τι λίαν ἐπιτετραμμένον προτείνουσιν οἱ μνηστῆρες εἰς τὸν Τηλέμαχον νὰ πέμψωσι καὶ πωλήσωσι τοὺς ξένους αὐτοῦ εἰς τὴν Σικελίαν (17). Ὡς ἐκ τούτου οἱ δορυάλωτοι καὶ δορίκτητοι ἰδιαιτέραν ἀπετέλουν τάξιν ἐν ταῖς ἀρχαίαις πολιτείαις, τὸ μεταξὺ ἐπέχοντες τοῦ δούλου καὶ τοῦ ἐλευθέρου· οἱ δὲ κυρίως αἰχμάλω-

(11) Πλάτ. Νόμ. Α, 625.— Ἰδ. καὶ Ἰσοκρ. κ. Καλλιμάχ. 27.

(12) Ὀμ. Ὀδύσ. Α, 162.

(13) Ὀμ. Ἰλ. Π, 277.

(14) Ὀμ. Ἰλ. Α, 367.— Ὀδυσ. 1, 40.

(15) Ἀριστοτ. Πολιτ. Α, 2 καὶ 4.

(16) Ξεν. Κύρ. Παιδ. ΣΤ, 13.

(17) Ὀμ. Ὀδυσ. Υ, 382.

τοι, κτῆμα τῶν νικῶντων γινόμενοι, καθίσταντο δοῦλοι.

Τούτων τῶν ἀρχῶν ἡ γενικὴ ἐπικράτησις ἐνέβαλεν ἓνα τῶν ὑπάτων φιλοσόφων τῆς ἀρχαιότητος, τὸν Ἀριστοτέλη, εἰς τὴν τερατώδη πλάνην τοῦ νὰ κηρύττῃ τὴν δουλείαν δικαίαν καὶ νόμιμον, καὶ μέρος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, καθ' ὃ δῆθεν σωματικῶς καὶ νοερῶς ἀπθενέστερον, πλασθὲν δι' αὐτὴν· τὸν δὲ κατ' αὐτοῦ διηνεκῇ πόλεμον θεωρεῖ ἀναγκαῖον καὶ κατ' οὐδὲν τῆς θήρας διαφέροντα. Ἡ θηρευτικὴ, λέγει (18), ἥ δεῖ χρῆσθαι πρὸς τε τὰ θηρία καὶ τῶν ἀνθρώπων ὅσοι, πεφυκότες ἄρχεσθαι, μὴ θέλουσιν, ὡς φύσει δίκαιον ὄντα τοῦτον τὸν πόλεμον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Ἐπίδοσις τῆς θρησκείας ἐπὶ τῶν
κοινωνικῶν ἀρχῶν.

Ἀλλ' ἡ θρησκεία, ἥτις, ὅτε εἰλικρινής, διατίθησι τὰς ψυχὰς πρὸς ἀγάπην, διότι ἀνατείνει αὐτὰς πρὸς τὴν πηγὴν τῆς ἀγάπης, αὕτῃ εἰς τὰ ἥθη ἐγκαταμιγνυμένη, ἐπράυνε κατ' ὀλίγον τῶν ἀπανθρώπων ἐκείνων ἀρχῶν τὴν τραχύτητα, καὶ ταχύτερον ἐδίδαξε τοῖς Ἑλλησιν ἀληθείας, ἢ ἡ διὰ τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν καὶ προλήψεων ἀμβλυοῦσα φιλοσοφία δὲν κατῴρθου νὰ διακρίνῃ ἐπὶ πολὺ· ἢ καὶ ἀφ' ἑτέρου, ὅσα δὴποτε ὑγιεῖς καὶ φιλανθρώπους ἀρχὰς ὑπηγόρευε τοῖς Ἑλλησι τὸ φύσει πρᾶον τοῦ ἥθους αὐτῶν καὶ τῆς καρδίας ἢ πολλάκις ἀσφαλεστέρα φιλοσοφία, ταύτας

(18) Ἀριστοτ. Πολιτ. Α, 5.

ἔθετον ὑπὸ τῆς θρησκείας τὴν προστασίαν, διότι οὐδὲν κῦρος εὗρισκον ἐν τοῖς κειμένοις νόμοις ὅπως προφυλάξωσιν αὐτὰς κατὰ τῆς ἐπιθέσεως ἰδιοτελῶν συμφερόντων.

Οὕτως ὁ Ὑπατος Ζεὺς, τὴν αἰγίδα ἐπὶ τῶν διωκομένων ξένων ἐκτείνας, ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν Ξενίου, καθιέρου τὴν ΞΕΝΙΑΝ ὡς ἐν τῶν κοινωνικῶν καθηκόντων, ἠϋξανε δι' αὐτῆς τὴν ἀτομικὴν ἀσφάλειαν, καὶ ἐτίθει κοινωνικωτέρας διεθνεῖς βάσεις μεταξὺ τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων, καὶ μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν ξένων λαῶν. Πρὸς ἐφαρμογὴν δὲ τοῦ ἱεροῦ τούτου καθήκοντος, συνέστησαν αἱ ΠΡΟΞΕΝΙΑΙ, διορθοῦσαι ὡς πρὸς τὰ ἄτομα τὴν αὐστηρότητα τοῦ δημοσίου δικαίου, καὶ συνιστάμεναι εἰς τὸ χορηγούμενον πολίτη τινι δικαίωμα, καὶ ἐπιβαλλόμενον αὐτῷ καθήκον, τοῦ προστασίαν παρέχειν καὶ ἐπιμέλειαν τοῖς εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ ἐπιδημοῦσι κατοίκοις τῆς πόλεως ἧς ἀνεγράφετο πρόξενος (1).

Κατέστη δ' αὕτη μία τῶν πρωτίστων ξένοις πολίταις χορηγούμενων τιμῶν, ἡ βαθμηδὸν προσηρτήθησαν καὶ ἕτερα δικαιώματα, ἡ δωρεαί, ὡς ἐκλήθησαν, ἡ τῆς ἐπιγαμίας, ἡ τῆς ἐγκτήσεως, ἡ τῆς ἀσυλίας, ἐνίοτε καὶ τῆς ἀτελίας, δι' ὧν ἡ θέσις τοῦ ξένου οὐ μόνον ἰσοῦτο πρὸς τὴν τοῦ ἐγχωρίου, ἀλλὰ πολλάκις καὶ ἐπιεικεστέρα ἐκείνης ἀπέβαινεν.

Ἔτερον δὲ φιλάνθρωπον ἔθιμον, ὃ καθιέρωσεν ἡ θρησκεία ὑπὲρ τῶν ξένων, ἦν ἡ ΙΚΕΣΙΑ, καθ' ἣν σέβας ἀπεδίδετο εἰς τὸν ὡς ἰκέτην καθεσθέντα εἰς Θεῶν βωμόν, καὶ ἡ πόλις, ἂν ὁ βωμὸς ἦτο δημόσιος, ἢ ὁ οἰκογενειάρχης, ἂν ἦτον ἰδιωτικός, ὥφειλεν εἰς τὸν ἰκέτην ὑπεράσπισιν, θεωρῶν αὐτὸν ὡς ἀνήκοντα τῷ Ἰκεσίῳ Διί. Οὕτω λέγει ὁ Ἀπολλώνιος (2).

(1) Ἴδε Βίβλ. Β, Μέρ. Γ. Διαίρ. πρώτ., τμ. Α. Κεφ. Α.

(2) Ἀπολλών. Ῥόδ. Β, 1134.

Ἄλλ' ἰκέτας ξένους Διὸς ἔνεκεν αἰδέσασθε
 ξεινίου ἱκεσίου τε. Διὸς δ' ἄμφω ἰκέται τε
 καὶ ξεῖνοι. Ὁ δέ που καὶ ἐπόψιος ἄρμι τέτυκται.

Ἀσεβῆς δ' ἐλογίζετο, καὶ τὰ κοινὰ παραδιάζων τῶν Ἑλ-
 λήνων νόμιμα, ὁ κακουργῶν πρὸς ἰκέτας, ὡς κατὰ Διόδω-
 ρον (3), οἱ Ὀρχομένιοι, «τοὺς ἰκέτας βιαίως ἀναστήσαν-
 τες, ἅπαντας ἀνείλον, παρὰ τὰ κοινὰ τῶν Ἑλλήνων
 νόμιμα».

Ἔτερον δ' εὐεργέτημα τῆς θρησκείας εἰς τὴν κοινωνίαν
 ἦν ἡ τῶν ἱερῶν ΑΣΥΛΙΑ, καθ' ἣν οὐ μόνον οἱ εἰς αὐτὰ κα-
 ταφεύγοντες ἐσώζοντο, ἀλλὰ καὶ οἱ εὐσεβεῖς ἀπείχοντο αὐ-
 τῶν ἐν τοῖς πρὸς ἀλλήλους πολέμοις, οὐδ' ἐξέτεινον καὶ
 ἐπ' αὐτὰ τὸ δικαίωμα τῆς λεηλασίας, ὡς μαρτυρεῖ καὶ ὁ
 Θουκυδίδης (4): «Πᾶσι γὰρ εἶναι καθεστηκός, ἰόντας ἐπὶ
 τὴν ἀλλήλων, ἱερῶν τῶν ἐκόντων ἀπέχεσθαι». Εἰς τὰ ἱερὰ
 δὲ προσέτι ἐνεγράφοντο, ὑπὸ τῶν θεῶν τὴν προστασίαν τι-
 θεῖναι, καὶ αἱ διεθνεῖς συνθήκαι, διὸ καὶ αἱ τῶν θεῶν εἰ-
 κόνες πολλάκις ἐπὶ κεφαλίδος τῶν συνθηκῶν ἐλαξεύοντο.
 Οὕτως ἐν τῇ μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Μεθωναίων ἐπὶ λίθου
 σωζομένη, παρίσταται ἐν γλυφῇ ἡ Ἀθηνᾶ τὸ κῦρος τῆς
 συνθήκης ἐξασφαλίζουσα (5).

Πρὸς τοὺς ἐν πολέμῳ δὲ πίπτοντας ἀπάνθρωπος ἐπε-
 κράτει κατ' ἀρχὰς ὀλιγωρία, ὥστε καὶ ἐφ' Ὀμήρου ἦσαν
 οὐ σπανίως ἔτι ἐλώρια κύνεσσι (6), καὶ μέλπηθρα κυσί (7).
 Ἄλλ' ὁ Ἡρακλῆς λέγεται εἰσαγαγὼν καὶ καθιερώσας τὸ
 ἔθιμον τοῦ παραδίδειν τοὺς νεκροὺς εἰς τὸν οἰκεῖον στρατὸν

(3) ΙΘ, 63.

(4) Ε, 97.

(5) Ἴδε τὰς ἐμὰς Ant. Hell. I, N. 250, Σ. 313.

(6) Ἰλ. Α, στ. 4.

(7) Ἰλ. Ν. στ. 233.

πρὸς ἐνταφιασμόν, καὶ τὸ τοιοῦτο ἐθεωρεῖτο ἐπὶ πάντων
τῶν μετέπειτα χρόνων ὡς ὀσιον, ἢ δὲ παραμέλησις τῶν
πεσόντων, ὡς ὀλιγωρία θείου καὶ ἀνθρωπίνου καθήκοντος·
ὥστε καὶ ἐπὶ τοιαύτῃ κατηγορίᾳ, ἀναποδείκτω μάλιστα,
κατεδίκασαν οἱ Ἀθηναῖοι εἰς θάνατον τοὺς ἐν Ἀργινούσαις
νικηφόρους αὐτῶν στρατηγούς. Εἰ δὲ καὶ ἐθεωρεῖτο ἡ τῶν
νεκρῶν ἀπαίτησις ὡς ἥττης ὁμολογία, ἀσεβῶς ὅμως θὰ
ἐλογίζετο πράξας ὁ στρατηγὸς ὁ ἀμελήσας αὐτῆς, ἂν ἄλλον
τρόπον δὲν εἶχε πρὸς αὐτῶν τὴν ἀναίρεσιν. Τούτου ἕνεκα
καὶ αὐτὸς ὁ Νικίας, κατὰ Πλούταρχον (8), «ἔπεμψε κήρυκα
πρὸς τοὺς πολεμίους περὶ ἀναιρέσεως, καίτοι, κατὰ νό-
μον τιτὰ καὶ συνήθειαν, ἐδόκουν οἱ νεκρῶν ὑποσπόνδων
λαμβάνοντες ἀναίρεσιν, ἀπολέγεσθαι τὴν νίκην». Ἀλλ'
ἔτι ἀσεδέστερον ἐθεωρεῖτο τὸ μὴ ἀποδίδοναι τοὺς αἰτουμέ-
νους νεκρούς, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Ἀντισθένης (9). «Τοὺς γὰρ
νεκροὺς οὐ τοῖς οὐκ ἀναιρουμένοις αἰσχροῖς, ἀλλὰ τοῖς
μὴ ἀποδιδούσι»· καὶ παραδασιν τῶν θείων νόμων λέγει
τοῦτο ὁ Εὐριπίδης·

«Νεκρούς δὲ τοὺς ὀλωλότας δορὶ
θάψαι θέλουσι τῶν δὲ μητέρες χθονί.
Εἴργουσι δ' οἱ κρατοῦντες, οὐδ' ἀναίρεσιν
δοῦναι θέλουσι, νόμιμ' ἀτίζοντες Θεῶν» (10).

Πρὸ πάντων δὲ συνετέλουν εἰς ἐχθροτήτων κατευνα-
σμόν καὶ εἰς κοινωνικῶν ἡθῶν καλλιέργειαν αἱ δημόσιαι
ΠΑΝΗΓΥΡΕΙΣ καὶ οἱ ΑΓΩΝΕΣ, οὓς ἐνομίζετο ὅτι, ὡς θρη-
σκευτικὰς διατάξεις ἐγκατέστησαν θεοὶ καὶ ἥρωες, ὡς ὁ
Θησεὺς τὰ Ἰσθμια καὶ ὁ Ἡρακλῆς τὰ Ὀλύμπια (11)· διότι

(8) Πλουτ. Νικ. ΣΤ.

(9) Π. Ὀδυσσ. Τ, Η, Σ 61 Rsk.

(10) Ἰκέτ. 16.—Ἰδ. καὶ Πλάτ. Πολιτ. Ε, Σ. 469, e.

(11) Ἀπολλοδ. Β, 72.—Διόδ. Δ, 14.

οἱ εἰς τὰ θεάματα ταῦτα συβρέοντες οὐ μόνον ἐγχώριοι, ἀλλὰ καὶ ξένοι ἐκ πόλεων κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον μεμακρυσμένων, συνωκιοῦντο ἐν ταῖς ἐπιμιξίαις, καὶ ἀπέβαλλον πολὺ τῶν πρὸς ἀλλήλους προλήψεων καὶ ἀντιπαθειῶν, καὶ συνεδέοντο διὰ κοινῶν συμφερόντων, τῆς πανηγύρεως ἐχούσης συγχρόνως καὶ ἐμπορικὸν τὸν σκοπὸν, ὡς λέγει καὶ ὁ Πυθαγόρας (12). «Εἰς πανήγυριν οἱ μὲν ἀγωνιούμενοι, οἱ δὲ κατ' ἐμπορίαν, οἱ δέ γε βέλτιστοι ἔρχονται θεαταί». Τοῦτο δ' αἰνιττόμενος λέγει καὶ ὁ Στράβων (13), ὅτι «ἡ πανήγυρις ἐμπορικὸν πρᾶγμα», ὡς τὸ παρ' ἡμῖν πανηγύρι, δι' ὃ καὶ ἡ ἐν Θερμοπύλαις ὠνομάζετο «ἀγορὰ Πυλαϊκή», καὶ ἡ ἐν Ὀλυμπίᾳ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων «Mercatus olympiacus» (14). Προσέτι δ' ἵνα ἐθνοτελῶς τελῶνται τινὲς ἐξ αὐτῶν, ὅσαι ἢ κατ' ἀρχὰς εἶχον ἢ βαθμηδὸν ἀπέκτησαν ἐπιστημώτητα ἐθνικὴν, ἔπαυον ἐπ' αὐτῶν ἐχθροπραξίαι ἀρξάμεναι (15), καὶ οἱ σπονδοφόροι (16) ἔφερον πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος τὴν ἱερομηνίαν ἢ ἐκεχειρίαν, τὰς μυστηριώδεις σπονδὰς (17), δι' ὧν ἡ χώρα τῆς πανηγύρεως ἐκηρύττετο ἱερὰ πᾶσι καὶ οὐδετέρα αὐτοῖς τοῖς διαμαχομένοις. Οὕτως εἰς τὰς φιλικὰς καὶ πανηγυρικὰς ταύτας συναντήσεις ἡμβλύνοντο τὰ πάθη καὶ ἀφωπλίζοντο αἱ μνησικαχίαι.

Ἄλλ' ὁ κύριος σκοπὸς τῶν πανηγύρεων τούτων, ἀρχικῶς δ' ἄνευ ἀμφιβολίας πασῶν, ἦν ἡ ἀπὸ κοινοῦ λατρεία

(12) Ἐν Διογ. Λαερτ. Η, 8.

(13) I, 744, 6.

(14) Vell. Patere. I, 8.—Justin. XIII, 5.

(15) Πολύαιν. Η, 35.—Φωτ. Μυρ. 237, σ. 321, 6.

(16) Αἰσχ. π. Παραπρεσβ. 37.—Θουκ. Ε, 49. Η, 10.—Ἀριστείδ. Ἐλευσ. Α, 420, Dind.—Πολυδ. Α, 36.—Πίνδ. Ἰσθμ. Β, 35.

(17) Αἰσχ. Αὐτ. καὶ 4 μετὰ σχολ.

καὶ προστασία ἱεροῦ τινος ὑπὸ τῶν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥτον προτεχῶν περιοίκων, τῶν περικτιόνων, ὡς ἐν ἄλλοις περὶ τῶν Ἰσθμίων λέγει ὁ Πίνδαρος (18): «*Ἐπεὶ περικτίονας ἐνίκασε δῆποτε κάκεϊνος ἄνδρας*», ἢ τῶν ἀμφικτιόνων, ὡς ὁ αὐτὸς λέγει περὶ τῶν Νεμείων (19): «*Ἐν ἀμφικτυόνων ταυροφόνῳ τριετηρίδι* ».

Τῆς αὐτῆς δὲ φύσεως πανηγύρεις ἦσαν πολλάι κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους· πλὴν τῶν Ἰσθμίων καὶ τῶν Νεμείων, καὶ τὰ Ὀλύμπια καὶ τὰ Πύθια, καὶ διάφοροι ἄλλαι, αἵτινες ἐν μὲν τοῖς ἀρχαίοις καιροῖς ἤκμαζον, ὥστε ἔνιαι καὶ πολιτικὴν ἐλάμβανον ἐπισημότητα, μετὰ δὲ ταῦτα τινὲς ἀπεσβέσθησαν καὶ ἐλησμονήθησαν. Ἐκ τῶν κατ' ἀρχὰς δ' ἐπισημοτάτων ἦσαν ἡ περὶ τὸν ἐν Καλαυρίᾳ πανάρχαιον ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος ἱερὰ σόνοδος, ἥς μετεῖχον ἡ Ἐπίδαυρος, ἡ Ἑρμιόνη, ἡ Αἴγινα, αἱ Ἀθηναί, αἱ Πρασαί, ἡ Ναυπλία, καὶ αὐτὸς ὁ Βοιωτὸς Ὀρχομενός (20), ἡ ἐν Ὀγχηστῷ τῆς Βοιωτίας (21) πιθανώτατα λίαν ἀρχαία, διότι ὁ Ὅμηρος ἀναφέρει ἤδη ἵππικους ἀγῶνας αὐτόθι (22). Ἡ δὲ περὶ τὸν Δήλιον Ἀπόλλωνα, περὶ ἧς λέγει ὁ Θουκυδίδης (23): «*Ἦν δέποτε καὶ τὸ πάλαι μεγάλη ξύνοδος εἰς τὴν Δήλον τῶν Ἰώνων καὶ περικτιόνων νησιωτῶν*», ἦν μὲν καὶ αὕτη ἀρχαία ἀναμφιβόλως, ἀλλὰ φαίνεται ἐκ νέου ὁργανισθεῖσα μετὰ τὸν ἀγνισμόν τῆς Δήλου ἐν ἔτει 426 π. Χ. (24), ἀφ' οἴτου καὶ περιελάμβανε, κατὰ

(18) Ἰσθμ. Η, 139.— Ἰδ. καὶ Ζ, 64.— καὶ Δ, 13.— καὶ Νέμ. ΙΑ, 24.

(19) Νέμ. ΣΤ, 38.

(20) Στράβ. Η, 574.

(21) Στράβ. Θ, 632.

(22) Ὑμν. Ἀπόλλ. στ. 230.

(23) Γ, 104.— Ἰδ. καὶ Ὅμ. Ὑμν. εἰς Ἀπόλλ, 146.— Διον. Περιηγ. 525.

(24) Ἰδ. Δημ. π. Στεφ. σ. 272, 8.— Tac. Ann. IV, 14.— Ἀθην. Δ, 73.

τινα ἐπιγραφὴν (25), τὴν Σύρον, τὴν Τήνον, τὴν Νάξον, τὴν Μύκωνον, τὴν Κέων, τὴν Σίφνον, τὴν Σέριφον, τὴν Ἴον, τὴν Πάρον, τὴν Ἰκαρον, τὴν Ἄνδρον καὶ τὴν Κάρυστον ἐν Εὐβοίᾳ. Μέχρι τῶν Ῥωμαϊκῶν δὲ χρόνων διετηρεῖτο ἡ ἐν Ἐρετρίᾳ περὶ τὸν νῆον τῆς Ἀμαρυσίας Ἀρτέμιδος (26), ἣτις κατὰ φιλάνθρωπον νόμον, ἀναγραφέντα εἰς στήλην λιθίνην, ἀπηγόρευε τὴν χρῆσιν ὅπλων τηλεβόλων εἰς τὸν μεταξὺ Χαλκιδέων καὶ Ἐρετριέων πόλεμον (27). Καὶ τὰ Παναθηναῖα δέ, τὰ ἀπὸ τῶν ἀπωτάτων χρόνων πάντα τὸν πληθυσμὸν τῆς Ἀττικῆς ἐπὶ ταῦτὸ συναγείροντα, καὶ ἡ ἐν Κυρωνεῖᾳ δημοτελὴς ἐορτὴ τῶν Παμβοιωτίων (28), καὶ ἄλλαι ἄλλων μερῶν ἐπιτόπιοι θρησκευτικαὶ συνελεύσεις τοιοῦτον εἶχον ἀμφικτυονικῶν πανηγύρεων χαρακτῆρα.

Ἄλλ' ἡ ἐπιρανεστάτη καὶ μᾶλλον ἀναμφισβητήτως ἀμφικτυονικὴ σύνοδος ἦν ἡ συνεργομένη ὅτε μὲν περὶ τὸν ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος ἐν Δελφοῖς (29), ὅτε δὲ περὶ τῆς Ἀμφικτυονίδος Δήμητρος (30) κατὰ τὴν Ἀνθηλάν τῶν Θερμοπυλῶν (31). Ἐκαλείτο δ' ὑπὸ τῶν ἀρχαίων «τὸ κοινὸν τῶν Ἀμφικτυόνων» (32), καὶ ἰδρυτῆς αὐτῆς ὑπετίθετο

(25) Bæckh, C. I. G. I, Σ. 252.

(26) T. Liv. XXXV, 38.

(27) Στράβ. I, Σ. 688 b.

(28) Στράβ. Θ, 411.

(29) Valois ἐν Mem. de l'Ac. T. III, Σ. 197, V, Σ. 405.— Prideaux, ad marm. Oxon. Σ. 122.— v. Dale, diss. antiqu. et marm illustr. VI, Σ. 480. — St^e Croix, des anc. gouv. fédér. Σ. 19 — Bæcler, diss. acad. II, 776.— Macher, opusc. Σ. 89 — Tittmann, üb. d. Band d. Amphict.— On the council of the Amphict. ἐν Class. journal, T. XI, Σ. 149.— Petersen, de Amphict. Forbund — Antiq. Hellen. II, Σ. 106-136.

(30) Ἡρόδ. Z, 200.— T. Liv. XXXI, 32.

(31) Ἀρποκρ. φ. Ἀμφικτύων.

(32) Δημ. π. Στεφ. Σ. 278.

Ἀμφικτύων ὁ Δευκαλίωνος, ἀδελφὸς τοῦ Ἑλληνος (33), ὅστις καὶ ναὸν εἶχεν ἐν Θερμοπύλαις. Ὅτι ὁμοίως ἡ ἀναγωγὴ αὕτη εἰς ἐπώνυμον ἥρωα, μετὰ μικρᾶς ὀρθογραφικῆς ἀλλοιώσεως ἦτον ἐπίνοια μυθική, οὐ μόνον καταφαίνεται ἐκ τοῦ ὅτι αἱ πλεῖσται τῶν ἀρχαίων ἐκείνων θρησκευτικῶν συνόδων, ἡ τῆς Καλαυρίας, ἡ τῆς Δήλου, ἐπεκαλοῦντο ἐπίσης ἀμφικτιονικά, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ τῶν ἀρχαίων οὕτως ἐνόμιζον, ὡς ὁ Ἀνδροτίων ἐν Πausanία (34), καὶ ὁ Ἀρποκρατίων λέγων: «Ὡνομάσθη δὲ ἦτοι ἀπὸ Ἀμφικτύονος τοῦ Δευκαλίωνος, ὅτι αὐτὸς συνήγαγε τὰ ἔθνη βασιλεύων . . . ἢ ἀπὸ τοῦ περιοίκους εἶναι τῶν Δελφῶν τοὺς συναχθέντας, ὡς Ἀναξιμένης ἐν πρώτῃ Ἑλληνικῶν». Τὸ ὅτι δ' ὁ Ἀμφικτύων ἦν τοῦ Ἑλληνος ἀδελφός, ἠνίττετο τὴν διὰ τῆς Ἀμφικτιονίας ἀδελφότητα τῶν Ἑλλήνων.

Καὶ εἰς τίναν μὲν ἐποχὴν πρέπει ν' ἀναχθῇ ἡ πρώτη τοῦ κοινοῦ τῆς Ἀμφικτιονίας συγκροτήσις εἶναι δυσεξιχνίαστον (35). Τὰ Πάρια μάρμαρα χρονολογοῦσιν αὐτὴν εἰς τὸ ἔτος 1522 π. Χ. Ὁργανιστὴς δὲ τοῦ συνεδρίου λέγεται ὑπὸ Στράβωνος (36) ὁ τοῖς μυθικοῖς χρόνοις προσήκων Ἀκρίσιος, ὁ πατὴρ τῆς Δανάης, ἥρως Ἀργεῖος, ὡς κοινῶς φέρεται, καθ' Ἑλλάνικον ὁμοίως (37) οὐχὶ τὴν Ἀργολικὴν ἀλλὰ τὴν Θεσσαλικὴν Λάρισσαν οἰκῶν. Ἀλλ' ἂν οἱ Θεσσαλοί, ὡς νομίζεται, εἴκοσι μόνον ἔτη μετὰ τὰ Τρωϊκὰ κατήκησαν τὴν ἐπώνυμον αὐτῶν χώραν καὶ ἐκείνην τὴν Λά-

(33) Θεόπομπ. — Ἀπολλόδ. — Πάρ. μάρμ.

(34) I. 8, 1.

(35) Ἰδε St^e Croix, Σ. 216. — Schubert, üb. Homer, Σ. 62. — Tittm. Σελ. 16.

(36) Θ. 623.

(37) Ἰδε. Müll. Dör. I, Σ. 25.

ρισσαν, τότε ἢ εἰς τὴν Δελφικὴν ἢ Πυλαϊκὴν ἀμφικτυονίαν προσχώρησις αὐτῶν δὲν δύναται νὰ εἶναι τοῦ χρόνου τούτου ἀρχαιοτέρα, διότι βεβαίως δὲν ἀπετέλουν μέρος αὐτῆς ὅτε ὤκουν παρὰ τοῖς Θεσπρωτοῖς ἐν Ἡπείρῳ (38).

Τὸ πιθανώτατον δ' εἶναι ὅτι ἀρχαιότατα καὶ ἀφανῶς ἀρξάμενον τὸ συνέδριον ἀπὸ τῶν ἀμέσων τοῦ ναοῦ περιοίκων, βαθμηδὸν ἐξετάθη μετὰ τῆς λατρείας δι' ἣν συνέστη καὶ εἰς ἀπωτέρους λαούς· καὶ ἴσως δύο Ἀμφικτιονίαι, ἡ Φωκικὴ καὶ ἡ Θεσσαλική, ἐνεκα συγγενείας τοῦ θρησκευματος, ἢ δι' οἷον δῆποτε ἄλλον λόγον, καὶ εἰς οἷον δῆποτε χρόνον συνεχωνεύθησαν εἰς μίαν (39), ἢ ἡ Θεσσαλικὴ μετεφυτεύθη καὶ εἰς Φωκίδα.

Ὅπως δῆποτε ὁμοῦς, τὴν ἀρχαιότητα τῆς Ἀμφικτιονίας ταύτης ἀποδεικνύει ἀναμφισβήτητον ἡ περίστασις ὅτι ἡδρευον ἐν αὐτῇ ἐν ἴσῃ μοίρᾳ λαοὶ ὧν ἡ δύναμις καὶ ἡ πολιτικὴ θέσις ἦν ἀνισωτάτη ἐν τοῖς ἱστορικοῖς χρόνοις. Ὁ Αἰσχίνης λέγει τοὺς λαοὺς τούτους δώδεκα τὸν ἀριθμὸν (40), εἰ καὶ ἀπαριθμεῖ μόνον ἐνδεκά, τοὺς ἐπομένους· Θεσσαλοὺς, Βοιωτοὺς, Δωριεῖς, Ἴωνας, Περρραιβοὺς, Μάγνητας, Λοκροὺς, Οἰταίους ἢ Αἰνιᾶνας, Ἀχαιοὺς Φθιώτας, Μαλεεῖς ἢ Μαλιεῖς, Φωκεῖς. Παρέλιπε δὲ πιθανῶς τοὺς Δόλοπας, οἵτινες ἐν τοῖς ἀρχαιοτάτοις χρόνοις ἰσχύοντες, εἶχον ἔκτοτε ἀποσβεσθῆ ὡς ἔθνος, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Πausanias (41)· «Ὅ γὰρ ἔτι ἦν τὸ Δολόπων γένος». Οὐχ ἥττον ὁμοῦς ἐξηκολούθουν ἐγκαταριθμούμενοι εἰς τὴν Ἀμφικτυονίαν μέχρις Αὐγούστου. Παρατηρητέον δ' ἐν γένει ὅτι ἐν

(38) Ἡρόδ. 2, 176.

(39) Σχολ. Εὐριπ. Ὀρέστ. 1087.

(40) Π. Παραπρ. 32.

(41) I, 8.— Ἰδ. καὶ Στράβ. Θ, 643.— Ἀρποκρ. Σ. 20.

τῇ ἀπαριθμήσει ταύτῃ τοῦ Αἰσχίνου ἐλλείπουσι λαοὶ ἐκ τῶν ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα χρόνοις διαπρεψάντων ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ὡς οἱ Ἀρκάδες καὶ οἱ Αἰτωλοί, καὶ ὅτι πάντες οἱ τὸ κοινὸν ἀποτελοῦντες δύνανται ν' ἀναχθῶσιν εἰς τὰς φυλὰς αἰτίνες ὑπερεῖχον ἐν τῇ πρώτῃ περιόδῳ τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας· διότι οἱ Ἴωνες καὶ οἱ Πεῤῥαιβοὶ ἦσαν Πελασγοί, οἱ Μάγνητες, οἱ Φωκεῖς, οἱ Βοιωτοὶ καὶ οἱ Μαλιεῖς ἦσαν Αἰολεῖς, οἱ Λοκροὶ ἦσαν Λέλεγες, οἱ Δωριεῖς, οἱ Δόλοπες καὶ οἱ Αἰνιᾶνες ἦσαν Ἑλληνες, εἰς τὴν στενὴν τῆς λέξεως ἐκληψιν.

Ὁ δὲ Πausanias (42), ἀντὶ δώδεκα, δέκα μόνον ἔθνη ἀπαριθμεῖ ὡς κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τοῦ Ἀμφικτύονος εἰς τὸ συνέδριον ἐγκαταταχθέντα, παραλείπων ἐκ τῶν τοῦ Αἰσχίνου τοὺς Βοιωτοὺς καὶ τοὺς Πεῤῥαιβοὺς, εἴτε ἐκ λήθης, εἴτε ἰσως διότι οἱ μὲν μετωκίσθησαν ἐκ τῆς Θεσσαλικῆς Ἀρνης ἐξήκοντα ἔτη μόνον μετὰ τὰ Τρωϊκά (43), οἱ δὲ περιελαμβάνοντο ἐν τοῖς Θεσσαλοῖς (44). Τοὺς δ' Αἰνιᾶνας ὀνομάζει Οἰτεεῖς, ὡς λαὸν γείτονα, ἢ ἰσως τὸν αὐτόν, ὑπὸ τὴν διπλὴν ἐπωνυμίαν γνωστόν.

Καὶ ὁ Ἀρποκρατίων δέ, ἀρυόμενος ἐκ τοῦ Θεοπόμπου (45), εἰ καὶ δώδεκα λέγει τοὺς λαούς, ἀλλ' ἐπίσης ὡς ὁ Αἰσχίνης μόνον ἑνδεκα, τοὺς αὐτοὺς μετ' ἐκείνου ἀπαριθμεῖ, ἀλλὰ προσθήκη τῶν Δολόπων καὶ ἀφαιρέσει τῶν Θεσσαλῶν, οὓς, ὡς φαίνεται, ἐκ λήθης παρέλιπε. Προσέτι δ' οἱ Φθιωταὶ καλοῦνται παρ' αὐτῷ Ἀχαιοί, καὶ ἀντὶ τῶν Λοκρῶν περιλαμβάνει τοὺς Δελφούς, κατ' ἀντικατάστασιν,

(42) I, 8.

(43) Θουκ. Α, 12.— Στράβ. Θ, 401.

(44) Στράβ. Θ, 439, 441.

(45) Φ. Ἀμφικτύονες.

ὡς πιθανόν, γενομένην ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις, ὅτε ἤ-
ξησεν ἡ τῶν Δελφῶν σημασία.

Ἄλλ' ὁ κατάλογος οὗτος οὐ σπανίως μετεῤῥυθμίσθη
κατὰ τὴν φορὰν τῶν περιστάσεων. Οὕτως ὁ Φίλιππος κα-
τῶρθωσε μετὰ τὸν ἱερὸν πόλεμον ν' ἀποκλείσῃ τῆς Ἀμφι-
κτιονίας τοὺς Φωκεῖς, ἀντικαθιστῶν τοὺς Μακεδόνας, καὶ
ἐκ τῶν Δωριέων τοὺς Λακεδαιμονίους. Ἄλλ' οἱ Φωκεῖς
ἐγκατετάχθησαν αὖθις εἰς αὐτήν, εἰς ἀμοιβὴν τῆς γενναίας
αὐτῶν ἀντιστάσεως κατὰ τοῦ Βρέννου (46), χωρὶς ὅμως
ν' ἀποκλεισθῶσιν οἱ Μακεδόνες, παραμείναντες καὶ ἐπὶ τῶν
Ῥωμαίων. Κατὰ Στράβωνα δὲ (47), «ὕστερον καὶ πλείους
συνῆλθον πόλεις. Καὶ ἐδύνατο μὲν νὰ ὑποτεθῇ ὅτι τοῦτο
λέγει συμβᾶν ἐπὶ τῆς ἐκ νέου παραδοχῆς τῶν Φωκέων·
ἀλλὰ πιθανώτερον φαίνεται ὅτι οὗτοι ἀντικατέστησαν μᾶλ-
λον ἀπαρχαιωθεῖσαν τινα καὶ ἐκλιποῦσαν ἐθνικότητα, ὡς
τὴν τῶν Πεῤῥαιδῶν, οὗς ἴσως διὰ τοῦτο παρατρέχει ὁ Παι-
σανίας· καθότι τὸν ἀριθμὸν δώδεκα ἐσεβάσθη καὶ ὁ Αὐ-
γουστος ὅτε μετεῤῥύθμισε τὸν δεσμὸν.

Ἡ δὲ μετεῤῥύθμισις αὕτη (48) διετήρησε μὲν ἐκ τῶν
ἐπὶ Αἰσχίνου ἐθνῶν τοὺς Θεσσαλοὺς, τοὺς Δωριεῖς, τοὺς
Φωκεῖς, τοὺς Λοκροὺς (τοὺς Ἐπικνημιδίου), τοὺς Βοιω-
τοὺς, τοὺς ἐπὶ Φιλίππου εἰσελθόντας Δελφοὺς καὶ τοὺς
Μακεδόνας· ἀπέκλεισε δὲ τοὺς Φθιώτας, συγχωνευθέντας
βεβαίως ἐν τοῖς Θεσσαλοῖς, καὶ τοὺς Δόλοπας, ὧν μόνον
τὸ ὄνομα παρέμενεν ἔτι· καὶ προσπαρέλαβε τοὺς Ὀζόλας
Λοκροὺς, τοὺς Εὐβοεῖς καὶ τοὺς Πελοποννησίους (Ἄργος,
Σικυῶνα, Κόρινθον, Μέγαρα), καὶ τὴν Νικόπολιν· οἱ

(46) Παισ. αὐτ.

(47) Θ, 643.

(48) Παισ. αὐτ.

δ' Ἀθηναῖοι ἀντικατέστησαν ἢ μᾶλλον ἀπερρόφησαν τοὺς Ἴωνας, πάντα τῶν Ἰωνικῶν πόλεων τ' ἀντιπροσωπικὰ δικαιώματα εἰς ἑαυτοὺς συγκεντρώσαντες. Ὡστε οὐκ ὀρθῶς φαίνεται λέγων ὁ Παυσανίας ὅτι εἰς τὴν Νικόπολιν ἐδόθησαν αἱ ψῆφοι τῶν τεσσάρων Θεσσαλικῶν πόλεων, καὶ προσέτι καὶ τῶν Δολόπων· διότι, ὡς ἐκ τῆς ἀπαριθμήσεως ταύτης φαίνεται, δώδεκα μέλη διετήρησεν εἰς τὴν ἀμφικτιονίαν ὁ Αὔγουστος.

Τὴν ἀνάγκην δὲ τύττην τῆς μεταρρύθμισεως εἶχε προκαλέσει, ὡς φαίνεται, ἡ προηγηθεῖσα αὐθαιρεσία τῶν Αἰτωλῶν, οἵτινες, ὅτε ἐδέσποζον τῶν Δελφῶν, ἐν Ὁλ. 126-140, μεγίστην ἐξ ἰδιοτελείας ἐπέφεραν σύγχυσιν εἰς τοῦ συνεδρίου τὸν ὀργανισμόν, ἔθνη ἀπ' αὐτοῦ ἀποβαλόντες, καὶ τὰς ψήφους αὐτῶν διαδεχθέντες (49). Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν, ὡς φαίνεται, ἐπέτρεψαν τὴν μεθ' ἑαυτῶν μετοχὴν εἰς τὸ συνέδριον εἰς μόνους τοὺς Δελφοὺς, τοὺς Φωκεῖς καὶ τοὺς Βοιωτοὺς, ἵσως ὡς δῆθεν αὐτοὶ παρασταταὶ ὄντες τῆς ἐπιλοῖπου Ἑλλάδος· ἔπειτα δὲ παρεδέχθησαν καὶ τοὺς Λοκροὺς, τοὺς Εὐβοεῖς, τοὺς Ἀθηναίους καὶ τοὺς Λακεδαιμονίους, ἐπὶ τῷ ὄρω ὅτι ἡ ψῆφος αὐτῶν θὰ μετεβιβάζετο ἀλληλοδιαδόχως εἰς ἐκάστην τῶν ὑπὸ τὰς πολιτείας ταύτας ὑποκειμένων πόλεων. Τῶν δ' Αἰτωλῶν τὴν θέσιν πιθανῶς διεδέχθησαν ἐν τῷ συνεδρίῳ οἱ Ἀχαιοί, οἵτινες, ὡς φαίνεται, εἰσήγαγον πάλιν εἰς αὐτὸ καὶ τοὺς Μακεδόνας, καὶ οὕτως ἔχον μετερρύθμισεν αὐτὸ τελευταῖον ὁ Αὔγουστος.

Συνήρχετο δὲ τὸ κοινὸν τῶν Ἀμφικτιόνων, κατ' ἀρχὰς τοῦλάχιστον, καὶ κατὰ τὸν κανόνα, δις τοῦ ἔτους· καὶ ὡς μὲν πρὶν ἐνομίζετο (50), τὸ μὲν ἔαρ εἰς Δελφοὺς, τὸ δὲ

(49) Antiq. Hellén. II, σελ. 325.—Ἰδ. καὶ Vescher, Insc. de Delphes.

(50) Ἰδ. Clinton, F. H. III, Σ. 620.

φθινόπωρον εἰς Θερμοπύλας· ὥς δ' ἐφάνη ἐξ ἐπιγραφῶν ἐξαγόμενον (51), τὸ ἐναντίον, ἢ, πιθανώτερον, εἰς ἐκατέραν τῶν θέσεων κατὰ τὰς περιστάσεις. Ἀρχαιότεραι ὁμως, ἢ καὶ ἐν τοῖς ἀρχαιοτέροις χρόνοις ἐπικρατέστεραι εἰκάζονται αἱ ἐν Θερμοπύλαις σύνοδοι, διότι ἐπεκράτησε πᾶσαι νὰ καλῶνται *Πυλαῖαι*.

Ἦσαν δὲ τὰ εἰς τὸ κοινὸν τῶν Ἀμφικτιόνων τελούντα ἔθνη, οἷα δῆποτε καὶ ἂν ἦν ἡ σημασία αὐτῶν, ἰσόψηφα, ἔχοντα, ὅτε τὸ συνέδριον ἦν ἐν τῇ τακτικῇ αὐτοῦ καταστάσει, ἀνὰ δύο ψήφους ἕκαστον, μεταβαινούσας ἀλληλοδιαδόχως εἰς ἐκάστην τῶν ἐπισήμων πόλεων ἐξ ὧν τὸ ἔθνος ἀπετελεῖτο, καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ἀποικίας αὐτοῦ, ὥστε λέγει ὁ Αἰσχίνης (52): «Τούτων ἔδειξα ἕκαστον ἔθνος ἰσόψηφον γενόμενον, τὸ μέγιστον τῷ ἐλαχίστῳ, τὸν ἤκοντα ἐκ Δωρίου καὶ Κυτιρίου ἴσα δογάζοντα Λακεδαιμονίοις· πάλιν ἐκ τῶν Ἰώνων τὸν Ἑρετριέα καὶ Πειρηναίαν τοῖς Ἀθηναίοις, καὶ τοῖς ἄλλοις κατὰ ταῦτα». Ἀλλ' ἡ ἰσότης αὕτη πολλάκις κατὰ θεωρίαν μόνον ὑπῆρχε, καὶ ἡ Σπάρτη καὶ αἱ Ἀθηναὶ κατώρθουν βεβαίως ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας των νὰ ἐξασφαλίζωσιν ἑαυταῖς τῶν ἰδίων ἐθνῶν τὰς ψήφους (53), ὥς καὶ οἱ Αἰτωλοὶ ἐσφετερίζοντο αὐτὰς ἐπὶ τῆς ἀκμῆς τῆς ἰσχύος των.

Διττοὶ δ' ἀντιπρόσωποι ἐπέμποντο ὑφ' ἐκάστης τῶν πόλεων εἰς τὸ συνέδριον, οἱ *Πυλαγόροι*, καὶ οἱ *Ἱερομνήμονες*, ἢ καὶ *σύνεδροι* λεγόμενοι κατ' Οὐλπιανόν (54): «Ἱερομνήμων ἐλέγετο ὁ πεμπόμενος σύνεδρος εἰς τοὺς Ἀμ-

(51) Bœckh, C. I. G. I, Σ. 808.—Heeren, Ideen, III, 1, Σ. 201.

(52) Αἰσχίν. π. Παραπρ. ΔΒ'.

(53) Στράβ. Αὐτ.

(54) Εἰς Δημοσθ. κ. Τιμοκρ. Σ. 747.

«*ἡλικτίονας ὑπὲρ τῆς πόλεως*». Καὶ ἐν ᾧ ὁ Αἰσχίνης λέγει (55). «*Τοὺς Ἱερομνήμονας καὶ Πυλαγόρας ἤκειν εἰς αὐτὸν τόπον*», λέγει ὁ Δημοσθένης (56). «*Συνελθεῖν τοὺς Πυλαγόρας καὶ τοὺς Συνέδρους*». Οἱ δὲ Πυλαγόραι ὀνομάζοντο καὶ Ἀγορατροί (57).

Κατὰ τινας γραμματικούς (58) οἱ Πυλαγόραι ἦσαν οἱ «*προεστῶτες τῆς Πυλαίας*» καὶ ὁ Αἰσχίνης ὀνομάζει αὐτοὺς «*προεστῶτες τῶν Ἱερομνημόνων*» (59), λέγων· «*Ἐκκλησίαν γὰρ ὀνομάζουσιν ὅταν μὴ μόνον τοὺς Πυλαγόρας καὶ τοὺς Ἱερομνήμονας συγκαλέσωσιν, ἀλλὰ καὶ τοὺς συνθύοντας*». Ὁμοίως δὲ καὶ εἰς δύο Ἀμφικτιονικὰ ψηφίσματα, διατηρούμενα παρὰ Δημοσθένει (60), φέρεται· Ἔδοξε τοῖς Πυλαγόραις καὶ τοῖς συνέδροις τῶν Ἀμφικτιόνων. Φαίνεται ὅμως ὅτι ἡ τάξις αὕτη οὐδὲν ἀποδεικνύει· διότι οὐ μόνον ἀλλαχοῦ ἀνατρέπεται (61), ἀλλὰ καὶ ὁ σχολιαστὴς τοῦ Ἀριστοφάνους, ἀπ' ἐναντίας τῶν ἄλλων γραμματικῶν, λέγει (62) ὅτι οἱ Ἱερομνήμονες «*ἀπὸ Πυλαγόρου προεστήκασιν τῶν ἡμερῶν τοῦ Θεοῦ*».

Μοὶ φαίνεται δὲ πιθανώτατον ὅτι, ἐκ τῶν δύο τούτων κατηγοριῶν τῶν πρεσβευτῶν, οἱ μὲν Ἱερομνήμονες ἦσαν οἱ κυρίως ἀντιπρόσωποι τῶν πόλεων, οἱ συνεδριάζοντες καὶ ἀποφασίζοντες, οἱ δὲ Πυλαγόραι, οἱ παρ' αὐτοῖς τὰς προτάσεις εἰσάγοντες, συζητοῦντες καὶ ὑποστηρίζοντες, ἔχον-

(55) Αἰσχ. κ. Κτησιφ. ΛΓ. Δούκ.

(56) Π. Στεφ. Σ. 278, 23.

(57) Ἰδ. Bæckh, C. I. G. I, Σ. 316.—Ant. Hell. II, Σ. 325.

(58) Ἡσύχ.—Μ. ἑτυμολ. φ. Πυλαγόρας.

(59) Κ. Κτησιφ. ΛΓ.

(60) Π Στεφ. ΠΑ, ΠΒ, Δούκ.—Ἰδ. Letronne, sur les Mnémons etc. Mém. de l'Acad. d. Inser. Ann. 1832.

(61) Αἰσχ. Κ. Κτησ. ΛΓ. ΛΔ. Δούκ.

(62) Εἰς Νεφ. Στ. 624.

τες ὁμῶς καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ μετ' ἐκείνων ψηφίζειν. Τοῦ-
του ἔνεκεν εἶχον οἱ Ἱερομνήμονες ἐν ταῖς συνεδριάσεσι τὴν
διεύθυνσιν τῆς ψηφοφορίας, ὡς ἐν Αἰσχίνῃ (63) βλέπομεν
τὸν ἱερομνήμονα Κόττυλον ἐπιψηφίζοντα, ἥτοι προκα-
λοῦντα τὴν ψηφοφορίαν. Ἐπέμπετο δ' ἐπὶ τῆς τακτικῆς
τῶν πραγμάτων καταστάσεως ἀνὰ εἰς Ἱερομνήμων ἐξ ἐκά-
στης τῶν μετεχουσῶν τῆς συνόδου πόλεων, καὶ οὗτος,
ἔχων πιθανῶς τὴν μίαν ἐκ τῶν δύο ψήφων, ἐκληροῦτο διὰ
λαχνοῦ, ὡς τοῦτο μαρτυρεῖ ὁ Ἀριστοφάνης διὰ τὰς Ἀθή-
νας (64): «*Λαχὼν τῆτες ἱερομνημονεῖν*». ὁ δὲ Πυλαγόρας
ἐξελέγετο διὰ ψήφου. Ἡ δὲ κλήρωσις ἐγίνετο, φαίνεται,
καθ' ὃν τρόπον καὶ δι' ὃν λόγον καὶ ἡ τῶν δικαστῶν, ἥτοι
ἐξ ὅλων τῶν πολιτῶν, ἄνευ ἀπαιτήσεως ἰδίων τινῶν γνώ-
σεων ἢ ἱκανότητων, πλὴν τοῦ ὀρθοῦ λόγου καὶ τῆς συνει-
δήσεως, ἣν ἄλλων, τῶν Πυλαγορῶν, ἡ κρίσις καὶ πεῖρα
ἔμελλε νὰ φωτίζει· ὥστε καί, κατὰ Δημοσθένη (65), ὁ Φί-
λιππος θέλων ἀφανῶς νὰ ἐπενεργήσῃ ἐπὶ τῶν Ἀμφικτιό-
νων, διεπράξατο ἵνα ἐκλεγθῇ ὑπ' αὐτῶν Πυλαγόρας ὁ ἀρο-
σιωμένος αὐτῷ Αἰσχίνης, ὅστις «*ἀνθρώπους ἀπείρους λό-
γων, καὶ τὸ μέλλον οὐ προορωμένους, τοὺς Ἱερομνήμο-
νας, πείθει*».

Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν πιθανῶς ἦσαν οἱ ἱερομνήμονες οἱ
μόνοι τῶν πόλεων πρεσβευταί. Ὅτε ὁμῶς, αὐξομένης τῆς
δικαιοδοσίας καὶ σημασίας τοῦ συνεδρίου εἰς διεθνῆ, κατε-
δείχθη τὸ ἀνεπαρκές τῶν γνώσεων καὶ τὸ ἐπισφαλές καὶ
ἐπικίνδυνον τῶν κρίσεων ἀνδρῶν τυφλῶς ὑπὸ τῆς τύχης
εἰς αὐτὸ πεμπομένων, τότε προσήρτησαν βεβαίως αὐτοῖς αἱ

(63) Αὐτ. ΛΓ'.

(64) Νεφ. Στ. 619.

(65) Αὐτ.

πολλοὺς καὶ ἑτέροὺς ἄνδρας, ἓνα ἢ πλείονας, οὐχί, κατὰ τὰς ἀρχὰς δημοκρατικῆς ἰσότητος, κληρουμένους, ἀλλὰ διὰ ψήφου ἐκλεγομένους, ἵνα ἀνήκωσιν εἰς τὴν ἀριστοκρατίαν τῆς ἱκανότητος καὶ τῆς πείρας, ὡς ῥητῶς μαρτυρεῖ τὸν τρόπον τῆς ἐκλογῆς αὐτῶν ὁ Αἰσχίνης ἐν τοῖς ἐπομένοις (66): «*Ἱερομνήμονος δ' ὄντος Διογνήτου Ἀναφλυπείου, Πυλαγόρας ὑμεῖς εἴλεσθε, Μειδίαν τε ἐκεῖνον τὸν Ἀναγυρῥάσιον, . . . καὶ Θρασικλέα τὸν Λέσβιον (;), καὶ τρίτον δὲ μετὰ τούτων ἐμέ*». Φαίνεται δ' ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐκλεγομένων Πυλαγορῶν ἦν ἀδιάφορος, ἐξαρτώμενος ἐκ τῆς θελήσεως τῆς πεμπούσης αὐτοὺς πόλεως, ὡς ἐν ταῖς δίκαις ἀδιάφορος ἐστὶν ὁ ἀριθμὸς τῶν δικηγόρων τῶν διαδίκων, διότι καὶ αὐτοὶ ἦσαν κυρίως δικηγόροι τῶν ἰδίων πόλεων, ἢ σύμβουλοι καὶ ὁδηγοὶ τῶν Ἱερομνημόνων, διορθοῦντες αὐτῶν τὴν ἄγνοιαν καὶ τὴν ἀπειρίαν. Ὅσοι δὴποτε δὲ καὶ ἂν ἦσαν εἶχον ὁμοῦ πάντες τὴν ἑτέραν ψήφον τῆς πόλεως, ἥτις ἀπίθανον δὲν μοί φαίνεται ὅτι προσετέθη εἰς τὴν κατ' ἀρχὰς μόνην νενομισμένην τῶν Ἱερομνημόνων, ὅτε ἀνεγνωρίσθη ἡ ἀνάγκη τῆς προσθήκης τῶν ἐκλεκτῶν τούτων πρέσβων.

Ὅτε δὲ κατέκτησαν τοὺς Δελφοὺς οἱ Αἰτωλοί, ἔπεμπον ἀνθ' ἑνὸς Ἱερομνήμονος πολλοὺς, ἔχοντας πιθανῶς τὰς ψήφους ἃς ἤρπασαν ἀπὸ τῶν ἄλλων πόλεων. Καὶ ἡριθμοῦντο μὲν τότε οἱ Ἱερομνήμονες πάντες εἰς 16, ἀλλὰ δὲν θὰ εἶχον ὁμοῦ περισσοτέρας τῶν 12 ψήφων (67).

Ἐνίοτε δέ, εἰς λίαν σπουδαίας περιστάσεις, ἐκαλοῦντο εἰς τὸ συνέδριον, πλὴν τῶν Ἱερομνημόνων καὶ τῶν Πυλαγορῶν, καὶ πάντες οἱ συνελθόντες εἰς τὴν πανήγυριν λόγῳ

(66) Αὐτ.

(67) Antiq. Hellén. Αὐτ.

εὐσεβείας, καὶ τότε ἡ τοιαύτη δημοκρατικὴ συνέλευσις ὠνομάζετο *Ἐκκλησία* (68).

Ὅτι δὲ καὶ ταύτης τῆς Ἀμφικτιονίας ὁ ἀρχικὸς σκοπὸς ἦτον οἶος καὶ πασῶν τῶν λοιπῶν, ἦτοι ἡ ὑπὸ τῶν περιοίκων ὑπεράσπισις, περιποίησις καὶ ἀξιοπρεπὴς κοινὴ λατρεία τοῦ ἱεροῦ μετὰ τῆς τελέσεως τῶν περὶ αὐτὸ θρησκευτικῶν πανηγύρεων, τοῦτο ῥητῶς ἀναγνωρίζει καὶ ὁ Στράβων ἐν τούτοις (69): «*Τοιαύτης δὲ τῆς εὐκαιρίας οὐσης τῆς περὶ τοὺς Δελφούς, συνήεσάν τε ῥαδίως ἐκεῖσε, μάλιστα δ' οἱ ἐγγύθεν. Καὶ δὴ καὶ τὸ Ἀμφικτιονικὸν σύστημα ἐκ τούτων συνετάχθη, περὶ τε τῶν κοινῶν βουλευόμενον, καὶ τοῦ ἱεροῦ τὴν ἐπιμέλειαν ἔξον κοινοτέραν, ἅτε χρημάτων ἀποκειμένων πολλῶν καὶ ἀναθημάτων, φυλακῆς καὶ ἀριστείας δεομένου μεγίστης*». Βαθμηδὸν δ' ἐξετάθη ὁ δεσμὸς ἀπὸ γειτόνων εἰς γείτονας, καὶ τὰ δύο κέντρα ἔλαβεν ἀγνοεῖται πότε, καὶ τίνων ἐνεκα λόγων, τῆς παναρχαίου Ἑλληνικῆς ἱστορίας.

Συνεδέοντο δ' ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα χρόνοις πᾶσαι αἱ ἀποτελοῦσαι αὐτὸν πόλεις εἰς συμμαχίαν, οὐχὶ ὁμῶς καὶ εἰς ἐπιμαχίαν, καὶ ὑπέσχοντο ἐνὸρκως πᾶσαν προστασίαν εἰς τὸ ἱερόν, ὥς καὶ εἰς ἀλλήλας, καὶ κοινὴν ἀντίστασιν πάσῃ δυνάμει εἰς πᾶν μέλος τοῦ δεσμοῦ ἐπιχειροῦν ἢ ἐκεῖνο νὰ βλάβῃ ἢ καὶ αὐτάς. Τοῦ ὅρκου τούτου μέρος διετηρήθη ὥς ἔπεται ἐν Αἰσχίνῃ (70): «*Μηδεμίαν πόλιν τῶν Ἀμφικτιονίδων ἀνάστατον ποιήσῃν, μηδ' ὑδάτων ναματιαίων εἴρξειν, μήτ' ἐν πολέμῳ μήτ' ἐν εἰρήνῃ. Ἐὰν δέ τις ταῦτα παραβῇ, στρατεύσειν ἐπὶ τοῦτον, καὶ τὰς πόλεις*

(68) Αἰσχ. κ. Κτησ. ΛΓ. Δούκ.

(69) Η, 643.

(70) Π. Παραπρ. ΛΘ (Δούκ).

ἀναστήσειν. Καὶ ἐάν τις ἢ συλᾷ τὰ τοῦ Θεοῦ, ἢ συνειδῇ τι, ἢ βουλεύσῃ τι κατὰ τῶν ἐν τῷ ἱερῷ, τιμωρήσειν καὶ ποδὶ καὶ χειρὶ καὶ φωνῇ καὶ πάσῃ δυνάμει ».

Οὕτω πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς ἱερᾶς αὐτοῦ ἐντολῆς τὸ κοινὸν τῶν Ἀμφικτιόνων ἀνωκοδόμησε τὸν ναὸν τῶν Δελφῶν ἐν Ολ. 85, α' διὰ τῶν Ἀλκμαιονιδῶν, καὶ μετέσχε τῶν ἱερῶν πολέμων, τοῦ κατὰ Κρίσσης, ἐν Ολ. 46 (71), τοῦ κατὰ Φωκέων, ἐν Ὀλ. 105-107 (72), τοῦ κατ' Ἀμφίσσης, ἐν Ὀλ. 109 (73), καὶ τοῦ κατ' Αἰτωλῶν ἐπὶ Ἀρέως τοῦ πρώτου, ἐν Ὀλ. 124 (74).

Καί τοι δὲ εἰδικὸν κυρίως ἐπαγγελλομένη τὸν σκοπὸν ἡ Ἀμφικτιονία αὕτη, κατήντησεν ὁμῶς νὰ ἔχῃ γενικώτερον καὶ πολιτικώτερον τὸ ἀποτέλεσμα, διότι προὔλαμβανε τὰς ἀμοιβαίας τῶν πόλεων βιαιοπραγίας καὶ καταπιέσεις, ἐκώλυε τὰς μεταξὺ γειτόνων ἐρίδας ν' ἀναφύωνται, ἢ ὅταν ἀνεφύοντο, νὰ διαρκῶσι, καὶ καθιέρου ἐν Ἑλλάδι ἐπιεικεῖς ἀρχὰς διεθνούς δικαίου· ὥστε καὶ, καταχρηστικῶς μὲν, ἀλλ' οὐχὶ ἀσυμφώνως πρὸς τὸν πολιτικὸν αὐτῆς χαρακτῆρα, πολλάκις ἐκαλεῖτο καὶ κοινὸν τῶν Ἑλλήνων συνέδριον.

Τοιοῦτος δέ, καὶ τοσούτων πόλεων συνασπισμός, ἐπόμενον ἦτον οὐκ ὀλίγον νὰ ἐπενεργῇ ἐπὶ τῶν γενικῶν τῆς Ἑλλάδος πραγμάτων· διὸ καὶ ἐπιζήτητος ἦν ἡ εἰς αὐτὸν μετοχή, καὶ τινων τῶν ἰσχυρωτέρων μελῶν αὐτοῦ ἡ φιλοδοξία παρέσυρεν αὐτοὺς ἐνίοτε ἐκτὸς τοῦ νομίμου κύκλου τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ. Οὕτως οἱ Λακεδαιμόνιοι, μετὰ τὴν

(71) Πλούτ. Β. Σολ. 11.

(72) Διόδ. ΙΣΤ, 24-64.—Παυσ. Ι', 2-3.

(73) Αἰσχ. κ. Κτησιφ. ΛΕ (Δούκ.)—Δημ. π. Στεφ. ΟΣΤ (αὐτ.).—Στράβ. Θ, 641.

(74) Justin. XXIV, 1.

μάχην τῶν Πλαταιῶν, ἀπήτησαν νὰ ἐξωσθῶσι τῆς ἀμφικτιονίας αἱ μὴ μετασχοῦσαι τοῦ κατὰ Περσῶν πολέμου Ἑλληνικαὶ πόλεις, ὃ μόνις ἀπέτρεψεν ὁ Θεμιστοκλῆς, ἵνα προλάβῃ τὸν ἀποκλεισμόν τῶν φίλων τῶν Ἀθηναίων Θετταλῶν, Ἀργείων καὶ Θηβαίων (75). Καὶ ὅτε πειραταί, λείψανα τοῦ ἔθνους τῶν Δολόπων, ἐν Σκύρῳ καὶ παρὰ τὴν Σκύρον οἰκοῦντες, ἐλυμαίνοντο τὸ ἐμπόριον, διεπράξαντο τότε οἱ Ἀθηναῖοι νὰ καταψηφίσῃ αὐτῶν τὸ συνέδριον, καὶ ἀνέλαβον αὐτοὶ τὴν ἐκτέλεσιν, δι' ἧς ὁ Κίμων ἐκυρίευσεν τὴν Σκύρον (76). Ἄλλοτε δὲ πάλιν παρέσυραν οἱ Θηβαῖοι τὸ συνέδριον νὰ κηρυχθῇ κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων, ὅτε οὗτοι παρασπόνδως κατέλαβον τὴν Καδμείαν, ὡς καὶ κατὰ τῶν Φωκέων, διότι κατεπάτησαν τὴν ἱερὰν γῆν (77), ἀλλὰ τοῦτο συμφώνως πρὸς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ συνεδρίου· καὶ ἄντικρυς πολιτικὸν χαρακτηρὰ ἀντεποιήθησαν οἱ Ἀμφικτίονες, ὅτε ἀνεκήρυξαν τὸν Φίλιππον, καὶ πάλιν ὅτε τὸν Ἀλέξανδρον, ἀρχηγούς τῆς Ἑλλάδος (78).

Εἰς μεταγενεστέρων δὲ χρόνων ἐπιγραφὰς (79) μνημονεύεται Ἑλλαδάρχης τῶν Ἀμφικτυόνων, πιθανῶς ὁ πρόεδρος αὐτῶν, ὃ ἐν ταῖς ἀρχαιοτέραις ἐπιγραφαῖς ἐπιψηφίζων Ἱερομνήμων καλούμενος.

Ἡ κατὰ δεύτερον δὲ λόγον σπουδαιοτάτη καὶ πολιτικὴν ἐπιρροὴν ἐξασκήσασα πανήγυρις, ἐν τοῖς ἀρχαιοτάτοις χρόνοις πρὸ πάντων, ἦν ἡ ἐν Ἡλίδι Ὀλυμπιακὴ, συντελέσασα ἰσχυρῶς, ἀπὸ τῆς καθόδου τῶν Δωριέων εἰς τὴν κύρωσιν τῶν σχέσεων καὶ τὴν ἀνάμιξιν, ἥ καὶ τὴν εἰρηνικὴν

(75) Πλούτ. Θεμ. ΚΑ.

(76) Πλούτ. Κίμ. Η.

(77) Διόδ. ΙΣΤ' 23.

(78) Ἄνδ. ΙΖ, 4.— Πaus. 2, 10, 2.

(79) Bæekh, C. I. G. I, Σ. 580.

συμβίωσιν τῶν εἰσβαλόντων κατακτητῶν μετὰ τῶν ἀρχαίων κατοίκων.

Ἦν δ' αὕτη ἀριερωμένη τῷ Διί, οὗ τὴν ἐξαιρετικὴν λατρείαν κατήγαγον ἴσως εἰς Ἡλίδαν ἐκ παλαιτάτου οἱ αὐτόθι οἰκήσαντες Αἰολεῖς Μινύαι (80). Ἀπεδίδετο δ' ἡ ἰδρυσις τῆς πανηγύρεως καὶ τῶν ἐπ' αὐτῆς ἀγώνων ὑπὸ τῶν μὲν εἰς αὐτὸν τὸν Δία μετὰ τὴν νίκην αὐτοῦ κατὰ τῶν Τιτάνων, ὑπὸ τῶν δὲ εἰς τὸν Πίσον (81), οὗ ἐπώνυμος ἦν ἡ Πίσαν, ἡ πόλις παρ' ἣ τὰ Ὀλύμπια ἐτελοῦντο, καὶ ὑπ' ἄλλων εἰς τὸν Ἡρακλῆ, ὅτε ἐνίκησε τὸν Αὐγίαν· ὁ ἐστὶν ὅτι, κατὰ τὴν πεποιθήσιν τῶν ἀρχαίων, τὰ Ὀλύμπια ὑπῆρχον ἀπ' αὐτῶν τῶν ἀρχαιοτάτων καὶ σκοτεινοτάτων χρόνων τῆς ἱστορίας. Οἱ δ' ἱστορικώτερον λέγοντες ἀποδίδουσιν, οἱ μὲν αὐτὸν τὸν πρῶτον ὀργανισμόν (82), οἱ δὲ τὴν μεταρρύθμισιν καὶ ἀνανέωσιν τῶν Ὀλυμπίων εἰς τὸν Ἡρακλείδην Ἴφιτον, τὸν ἐν Ἡλίδι ἀρχόντα κατὰ τὰ 884 π. Χ. Διετείνοντο δὲ τινες (83), ὅτι μετ' αὐτοῦ συνέπραξεν εἰς τοῦτο καὶ ὁ νομοθέτης Λυκοῦργος, ὅπερ μετὰ τῶν χρόνων μὲν δυσκόλως συμβιβάζεται (84), ἀποδεικνύει ὅμως τὴν ἀποδιδομένην εἰς τὴν πανήγυριν ταύτην πολιτικὴν σημασίαν.

Τελουμένων δὲ κατὰ πενταετηρίδα τῶν ἀγώνων τούτων, ἐπροκηρύττετο κατὰ πᾶσαν τὴν Πελοπόννησον ἀνακωχὴ τῶν ἐχθροπραξιῶν, καὶ ὑπὸ ταύτης τὴν αἰγίδα συνήρχοντο εἰρηνικῶς εἰς τὸ οὐδέτερον ἔδαφος καὶ συνωκιοῦντο ἀλλή-

(80) Ἡρόδ. 148, b.

(81) Ἀριστοφ. Πλούτ. καὶ Σχολ.

(82) Στράβ. I, 737.— Πaus, E, 4.

(83) Ἀριστοτ. ἐν Πλούτ. B. Λυκ. A.

(84) Τιμ. Cic. de re publ. II, 10. — Ἀθην. ΙΔ, 37. — Κλημ. Ἀλεξ. Στρωματ. A, σ. 336, B.

λοις οἱ τέως πολέμιοι, καὶ οὕτω πολλάκις ἡμιβλύνετο ἡ ὀξύτης τοῦ μίσους, καὶ οἱ πόλεμοι ἔπαυον.

Κατέστησαν δὲ τῆς ἀγωνοθεσίας κύριοι οἱ Ἡλεῖοι, καὶ διετήρησαν αὐτὴν κατὰ πάντα τὸν χρόνον, πλὴν τριῶν ἐφημέρων διακοπῶν, αἵτινες ἐκλήθησαν Ἀγολυμπιάδες (85). Ὡς τοιοῦτοι δ' αὐτοὶ ἐξέπεμπον πανταχοῦ τοὺς σπονδοφόρους Ἡλείους, φέροντας τὰς ὀλυμπιακὰς σπονδὰς ἢ τὴν ὀλυμπιακὴν ἐκχειρίαν, ἣν πάντες οἱ λαοὶ ἐσέβοντο, καὶ ἥτις παρ' Ἡλείοις ἐλέγετο Θέρμα (86), ἥτοι Θέσμα, κατὰ τὸν Δωριὸν ῥωτακισμόν, διότι οἱ Ἡλεῖοι πολλὰ εἶχον τῆς Δωρικῆς διαλέκτου, ὀρειλόμενα βεβαίως τοῖς πρώτοις αὐτῶν ἐποίκοις, τοῖς Αἰολεῦσιν, οἵτινες ἐν ταῖς ἀρχαίαις αὐτῶν ἑδραῖς ἦσαν ὁμοροὶ τῶν Δωριέων.

Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἦν ὁ ἀγὼν ἐγχώριος· κατ' ὀλίγον δ' ἠπλώθη καὶ εἰς τοὺς γείτονας καὶ φίλους τῶν Ἡλείων Ἀρκάδας, καὶ ἔπειτα, διὰ τῶν Δωριέων, ὁ Ἑλλάγιος Ζεὺς (87) πανηγυρίζετο ὑπὸ πάντων τῶν Πελοποννησίων, καὶ βαθμηδὸν ὑπὸ πάντων τῶν Ἑλλήνων, καὶ ὁ ἀγὼν ἐγένετο Πανελλήνιος, τῶν βαρβάρων μόνον ἀπ' αὐτοῦ ἀποκλειομένων (88).

Ἐγκαθίστων δ' οἱ Ἡλεῖοι Ἑλλανοδίκας πρὸς ἐκδίκασιν τῶν κατὰ τοὺς ἀγῶνας. Καὶ μέχρι μὲν τῆς 50^{ης} Ὀλυμπιάδος ὑπῆρχεν εἷς μόνος Ἑλλανοδίκης, λαμβανόμενος ἐκ τῶν Ὀξυλιδῶν καὶ τῶν Ἰφριτιδῶν, ἥτοι ἐκ τῶν ἀπογόνων τοῦ πρώτου ἐν Ἡλίδι βασιλεύσαντος Αἰτωλοῦ, καὶ τοῦ ἰδρυτοῦ ἢ ἀνακαινιστοῦ τῶν ἀγώνων. Μετὰ δὲ ταῦτα, κατὰ τὴν

(85) Πaus. ΣΤ, 22.

(86) Ἡσύχ.

(87) Ἡρόδ. Η, 7, 1.

(88) Ἡρόδ. Ε, 22.

25^{ην} Ὀλυμπιάδα, λέγει ὁ Πausανίας (89), ἴσως θέλων νὰ εἰπῇ τὴν 75^{ην}, ὅτε νέος ἐγένετο συνοικισμὸς τῆς Ἡλίδος, ἠϋξήσαν τὸν ἀριθμὸν τῶν Ἑλλανοδικῶν εἰς ἐννέα, καὶ κατὰ τὴν ἀμέσως ἐπομένην εἰς δέκα, καὶ ἔπειτα εἰς δώδεκα, ἰσαρίθμους ταῖς φυλαῖς εἰς ἃς τότε διηρέθη ὁ Ἡλεῖος λαός, καὶ λαμβανομένους, κατ' Ὀλυμπιάδα, ἕκαστον ἐξ ἐκάστης. Κατὰ δὲ τὴν 104^{ην} Ὀλυμπιάδα, ὅτε ἀφηρέθη τοῖς Ἡλείοις μέρος τῆς χώρας αὐτῶν, ἢ μᾶλλον ἴσως κατ' Ὀλ. 95, 6, ὅτε οἱ Ἡλεῖοι ἠναγκάσθησαν ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων ν' ἀποδώσωσι τὴν αὐτονομίαν πολλοῖς τῶν περιόικων αὐτῶν, αἱ φυλαὶ περιεστάλησαν εἰς ὀκτώ, καὶ τότε τόσοι ἔμειναν καὶ οἱ Ἑλλανοδίκαί, μέχρι τῆς 108^{ης} Ὀλυμπιάδος, ὅτε πάλιν ἠϋξήσαν μετὰ τῶν φυλῶν εἰς 10, καὶ τοσοῦτοι παρέμειναν μέχρι τέλους.

Οἱ δ' Ἑλλανοδίκαί οὗτοι ἐπὶ δέκα μῆνας μετὰ τὴν ἐκλογὴν αὐτῶν διητῶντο ἐν τῷ κατὰ τὴν ἀγορᾶν Ἑλλανοδικαίῳ, διδασκόμενοι ὑπὸ τῶν Νομοφυλάκων «ὅσα εἰς τὸν ἀγῶνα σφῆς δεῖ ποιεῖν» (90). Ἦσαν δὲ πιθανῶς οὗτοι οἱ Νομοφύλακες οἱ ἄλλως, ἢ πρὶν, Θεσμοφύλακες καλούμενοι (91), οἱ τηροῦντες, γινώσκοντες καὶ διδάσκοντες τοὺς ἀρχαίους νόμους, ὅπως δ' ἄλλοι τῶν Ἐξηγητῶν τῶν Ἡλείων, ὧν μνημονεύει μόνος ὁ Πausανίας (92), καὶ οἵτινες κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους ἦσαν βεβαίως οἱ ξεναγοί, οἱ τοῖς περιηγηταῖς τὰ κατὰ τοὺς ἀγῶνας, τὰς παραδόσεις, καὶ τ' ἀνατεθειμένα καλλιτεχνήματα ἐξηγοῦντες.

Ὑπῆρχε δ' ἐν Ἡλείᾳ καὶ ἡ Ὀλυμπιακὴ καλουμένη

(89) Παυσ. Ε, 9, 4-5.

(90) Παυσ. ΣΤ. 24, 3.

(91) Θουκυδ. Ε, 47.

(92) Ε, 6, 4.

Βουλή, ἣτις ἠρεῦνα καὶ ἐδίκαζε πάντα τὰ μετὰ τῶν ἀγώνων, τῆς πανηγύρεως καὶ ἐν γένει μετὰ τῆς μεγάλης ἐορτῆς συνεχόμενα, καὶ οὕτως ἐξετίμα τὴν διαγωγὴν αὐτῶν τῶν Ἑλλανοδικῶν, καὶ ἐπέβαλλεν αὐτοῖς ποινάς (93), καὶ τὸν Ξενοφῶντα αὐτὸν ἐδίκασε διότι ἔλαβε παρὰ τῶν Λακεδαιμονίων ὡς δῶρον τὸν Σκιλλοῦντα, χωρίον κείμενον οὐ μακρὰν τῆς Ὀλυμπίας (94)· καὶ πιθανῶς αὕτῃ κατεδίκασεν εἰς δισχιλίων μνῶν ζημίαν τοὺς ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου παραβάντας τὰς Ὀλυμπιακὰς σπονδὰς Λακεδαιμονίους (95).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Πολιτικὸς ὀργανισμὸς τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων.

Ἡ ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ἀριστοτέλους περιελθοῦσα ἡμῖν ἀρχαία θεωρία περὶ καταγωγῆς τῶν πολιτευμάτων ὡς ἀρχικὴν βάσιν τῆς πολιτείας ἐκλαμβάνει τὸν οἶκον, τὴν στοιχειώδη ταύτην κοινωνίαν, καθ' ἣν ὁ ἔμφυτος τῷ ἐν ἀγρία καταστάσει διατελοῦντι ἀνθρώπῳ ἐγωϊσμὸς μεταβαίνει τὸ πρῶτον ἀπὸ τοῦ ἀτόμου εἰς τοὺς φύσει ἐγγυτέρους αὐτῷ· δι' ὃ καὶ λέγει (1)· «*Ἡ μὲν οὖν εἰς πᾶσαν ἡμέραν συνηστηκυῖα κοινωνία κατὰ φύσιν οἶκός ἐστι . . . πᾶσα γὰρ*

(93) Πaus. ΣΤ, 3, 3.

(94) Πaus. Ε, 6, 4.— Ἰδ. Στράβ. Η, 3, 14.

(95) Θουκυδ. Ε, 49.

(1) Ἀριστοτ. Πολιτ. Α, 1, 7.

οἰκία βασιλεύεται ὑπὸ τοῦ πρεσβυτάτου ». Καὶ ὁ Θουκυδίδης (2), τ' αὐτὰ αἰνιττόμενος, πατρικὰς ὀνομάζει τὰς τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων βασιλείας. Τοιαύτην δ' εἶδομεν (3) ὅτι καὶ ὁ Ὅμηρος φαντάζεται τῶν ὀρεσιβίων Κυκλώπων τὴν δίκαιταν· καὶ ἡ μετὰ ταῦτα δὲ τῆς Ἑλλάδος κατάστασις οὐκ ὀλίγα διετήρησε τὰ ἐλέγχοντα ὡς τοιοῦτον τὸν ἀρχικὸν αὐτῆς ὀργανισμόν, ἐξ οὗ συνεπῶς καὶ συνεχῶς καὶ ἐξ ἰδίας δυνάμεως ἐξεπήγασεν ὁ μετὰ ταῦτα εἰς ἐξαίσιον ἀκμὴν κορυφωθείς Ἑλληνικὸς πολιτισμός.

Τεκμήριον δὲ τοῦ παναρχαίου ἐκείνου πατριαρχικοῦ ὀργανισμοῦ φαίνονται οὖσαι καὶ αἱ τιμαὶ αἵτινες πάντοτε ἀπεδίδοντο εἰς τοὺς πολλάκις ἴσως μὴ ἀληθεῖς, ἀλλὰ τῇ κοινῇ πίστει ἐπιβαλλομένους γενάρχας ἥρωας, καὶ τοὺς ἐπωνύμους πλείστων φυλῶν, ὡς τοὺς τῶν Ἡρακλειδῶν, τῶν Αἰακιδῶν, τῶν Πελοπιδῶν, καὶ πολλῶν γενῶν, ὧν ὀνόματα παρέμειναν καὶ εἰς τοὺς ἑπείτα χρόνους, οἷον τῶν Βουτυδῶν, τῶν Εὐμολπιδῶν, τῶν Δαιδαλιδῶν ἐν Ἀθήναις, τῶν Ὀμηριδῶν ἐν Χίῳ, τῶν Ἀσκληπιδῶν ἐν Κῷ, τῶν Ταλθυβιαδῶν ἐν Λακεδαίμονι, καὶ ἄλλων ὁμοίων πολλαχόσε.

Ὅμοίως δὲ φυσικώτερον εἶναι ὡς αὐτοφυὲς νὰ θεωρηθῇ προϊόν τῶν πρώτων τούτων συγγενικῶν σχέσεων, οὐχὶ δ' ὡς ἀπόδειξις ἐπιβρότης Ἀσιανῆς ἢ Αἰγυπτιακῆς, ἢ πατροπαράδοτος μετάδοσις, καὶ ἐπομένως ἡ ἐν τῷ αὐτῷ γένει διατήρησις ἐπαγγελμάτων τινῶν ἐν Ἑλλάδι, οἷα ἦσαν τὰ ἱερατικά, ἢ τινὰ καὶ ἐξ αὐτῶν, ὡς διὰ τὰς Ἀθήνας μαρτυρεῖ τοῦτο πλὴν ἄλλων καὶ ὁ Αἰσχίνης, λέγων (4): « Οὐ παντὶ βουλομένῳ ἐξῆν ἱερᾶσθαι, ἀλλὰ τῷ ἐκ γέ-

(2) Α, 13.

(3) Βιβλ. Α, Κεφ. Α, Σελ. 17. — Ὅμ. Ὀδυσ. Ι, 112.

(4) Κ. Τιμάρχ. Σ. 27.

ρους καταγομένῳ ἱερατικοῦ ». Τοιαῦτα δ' ἦσαν καὶ τὰ « γένη δημιουργῶν, γεωργῶν, θηρευτῶν » (5), καὶ διαφόρων ἄλλων ἐπαγγελμάτων, ἐξ ὧν καὶ ἡ ἔκφρασις « παῖδες ἱατρῶν, ζωγράφων, κτλ. » καὶ τὰ ταύτη ἀνάλογα πατρωνυμικά, πρὸς παράστασιν κοινοῦ βίου ἢ ἐπαγγέλματος.

Ὅμοίως δὲ λείψανον καὶ ἀπόδειξις τοῦ ἀρχικοῦ κατ' οἴκους καὶ γένη ὀργανισμοῦ ἐστὶ καὶ ἡ πλείστων Ἑλληνικῶν λαῶν εἰς πάτρας, φρατρίας καὶ φυλὰς διαίρεσις (6), ἣτις παριστᾷ τὴν βαθμηδὸν ἀπὸ τῆς οἰκογενείας, εὐρυνομένης καὶ μετ' ἄλλης συμπλεκομένης, εἰς τὴν πόλιν μετὰ-βασιν.

Οἱ δὲ πατῶροι, γενέθλιοι ἢ ἀρχηγέται θεοὶ δὲν φαίνονται τῆς αὐτῆς ιδέας προσωποποιήσις ὄντες, ἀλλὰ μᾶλλον αἰνιττόμενοι τοὺς προστάτας τῆς δευτέρας κοινωνικῆς καταστάσεως, καθ' ἣν οἰκογένηται, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον διὰ συγγενείαν συνδεδεμένοι, ἀποτελοῦσιν ἴδιον σῶμα, κοινὴν ἔχον λατρείαν, κοινὰ συμφέροντα καὶ κοινὰς ἀνάγκας, καὶ συνασπίζονται ὑπὲρ κοινῆς σωτηρίας καὶ ἀμοιβαίας ὑπερασπίσεως, ὥς καὶ ἐν Ἀριστοτέλει (7) ὀρίζεται: « Πόλις δὲ ἡ γενῶν καὶ κωμῶν κοινωνία ζωῆς τελείας καὶ αὐτάρκους ».

Ὅτε λοιπόν, εὐρυνομένη ἡ οἰκογένεια, ἐξετάθη εἰς λαόν, ὁ πατήρ τῆς ἀρχικῆς καὶ ἐπικρατεστάτης τῶν οἰκογενειῶν, Ἀναξ κληθεὶς, διετήρησεν ἣν εἶχεν ὑπερτάτην ἐξουσίαν, τὴν πατριαρχικὴν, ἣτις ὡς θεόσδοτος ἐθεωρεῖτο, διότι παρὰ Θεοῦ καὶ τῆς φύσεως δέδοται τῷ πατρὶ νὰ ἡγεμονεύῃ τῶν ἐξ αὐτοῦ γενομένων. Ἐλέγετο δ' ὁ Ἀναξ καὶ

(5) Πλάτ. Τίμ. 24.— Αὐτ. Κριτ. 110.

(6) Στέφ. Β. φ. Πάτρα.

(7) Πολιτ. Ι, 5, 14.

ἐδοξάζετο Διογενῆς ἢ Διοτρεφῆς, ὥς ἐκ Θεῶν δῆθεν ἔλκων τὸ γένος, οὐ μόνον διὰ τὴν τοιαύτην ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως πηγάζουσιν ἐξουσίαν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἔνεκα τῆς ἀνάγκης ἣν αὐτομάτως αἰσθάνονται οἱ λαοί, τοῦ προσαρτᾶν τὴν ἀρχὴν τινος δημοσίας ἐξουσίας εἰς σημεῖον ἐκτὸς κείμενον τοῦ σάλου παλιμβούλων τροπῶν τῶν κοινῶν διαθέσεων, καὶ δι' ἣν αἱ δημοκρατίαι ἐστήριζον τοὺς νόμους των εἰς ἱεροὺς ὄρκους, καὶ αἱ νεώτεραι βασιλεῖαι ἐρεῦρον τὴν ἐλέω θεοῦ ἰδρυσιν αὐτῶν. Οὕτως ἐν Ὀμήρῳ συνεχῶς ἀπαντῶνται ἐκφράσεις ὡς αὕτη·

Σκηπτούχος βασιλεύς, ὃς τε Ζεὺς κῦδος ἔδωκε (8)

καὶ ἄλλαι ὅμοιαι, τὴν κοινὴν πεποιθήσιν περὶ τῆς ἐκ Θεῶν καταγωγῆς καὶ ἐγκαταστάσεως τῶν Βασιλέων μαρτυροῦσαι. Ἄλλα δὲ χωρία τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ ἐκφράζουσι τὴν εἰς τὰς μοναρχικὰς ἀρχὰς γενικὴν τότε ἀροσίωσιν τῆς ἑλληνικῆς λαοῦ, οἷον τοῦτο·

Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη. Εἷς κοίρανος ἔστω,
εἷς βασιλεύς, ὃς ἔδωκε Κρόνου παῖς ἀγκυλομήτεω
σκηπτρα τ' ἡδὲ θέμιστας, ἵνα σφίσιν ἐμβασιλεύῃ (9).

Πολλάκις δ' ἐκ πολλῶν γειτόνων βασιλέων εἷς ὑπερεῖχε τὴν δύναμιν, καὶ ἐξήσκει εἶδος ἡγεμονίας ἐπ' αὐτῶν (10), ὡς λέγεται μάλιστα ὁ Ἀγαμέμνων «Πολλῆσι νήσοισι καὶ Ἀργεῖ παντὶ ἀνάσσειν» (11). Ὡς τοιοῦτος δ' ἐπιλέγεται ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου καὶ βασιλεύτατος (12).

(8) Ἰλ. Α, 279.

(9) Ἰλ. Β, 204.

(10) Ὀμ. Ὀδυσ. Η, 390.— Ὑμν. εἰς Δήμ. Σ. 474.

(11) Ἰλ. Β, 107.

(12) Ἰλ. Ι, 69.

Ἦν δ' ἡ μοναρχία ἐκείνη διαδοχικὴ κατ' ἀρρένογονίαν, καὶ ὁ Τηλέμαχος ἐδικαιοῦτο ἵνα βασιλεύσῃ ἐν Ἰθάκῃ « ὅτι οἱ . . . γενεῇ πατρῷόν ἐστι » (13). Θεότευκτα δὲ σκῆπτρα μετεβιβάζοντο ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Διὸς διὰ πολλῶν γενεῶν πατροπαράδοτως (14), καὶ σπανίως μόνον, διὰ βιαίων ἀνατροπῶν, ἐξεβάλλετο ὁ κατὰ διαδοχὰς νόμιμος βασιλεύς, καὶ κατελαμβάνετο ὑφ' ἐτέρου ὁ θρόνος. Ἐλλείψει δ' ἄρρενος ἀμέσου διαδόχου, μετέβαινε τὸ σκῆπτρον εἰς τοὺς ἐγγυτέρους πλαγίους συγγενεῖς, ἢ ἀνεπληροῦτο τὸ κενὸν δι' υἱοθετήσεως, ὡς λέγεται περὶ τοῦ Αἰγέως.

Μετέιχε δ' ἡ δίκαια τῶν Ἀνάκτων ὄγκου ἀσιατικοῦ, καὶ πολυτελείας οἷα ἐνῆν ἐν τοῖς τότε χρόνοις, καὶ οἷα περιγράφεται ἐν τοῖς βασιλείοις τῶν Φαιάκων (15), εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Ἀγαμέμνονος (16) καὶ εἰς τὴν τοῦ Μενελάου (17). Πλοῦτον δὲ συνεκομίζοντο πολλοὶ ἐξ αὐτῶν, ἐκουσίους φόρους παρὰ τῶν ὑπηκόων, ἡ γῆτι γέρα (18), ἥτοι συμπεφωντημένην ἀντιμισθίαν, λαμβάνοντες, βασιλικά τεμένη, ἥτοι γαίας αὐτοῖς ἀποτεταγμένας καρπούμενοι (19), καὶ τὴν ἀρίστην μερίδα τῶν ἐχθρῶν λαφύρων ὡς δικαίωμα ἀφαιρούμενοι.

Καὶ ἦν μὲν εὐρεῖα καὶ ἀπόλυτος τῶν Ἀνάκτων ἡ ἐξουσία, διότι ἐν πολέμῳ ἦσαν ἀρχηγοὶ τῶν ὅπλων, καὶ στρατάρχαι ἀνώτατοι· ἐν εἰρήνῃ δὲ διένεμον τὴν δικαιοσύνην, δικαιοπόλοι ἢ θεμιστοπόλοι ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου λεγόμενοι·

(13) Ὅμ. Ὀδυσ. Π, 401.

(14) Ἰλ. Β, 102.

(15) Ὅμ. Ὀδυσ. Ζ. Η.

(16) Ὅμ. Ὀδυσ. Δ.

(17) Αὐτ.

(18) Θουκ. Α, 13.— Διογ. Λ. Α, 53.

(19) Εὐστάθ. εἰς Ὀδυσσ. Ζ, 293.— Ἰλ. Μ, 314.

ὥστε καὶ ὁ Μίνως καὶ ὁ Ραδάμανθους καὶ μετὰ θάνατον ἐλέγοντο τὴν ἐξουσίαν ταύτην ἐπιτραπέντες ἐπὶ τῶν νεκρῶν. Προσέτι δέ, ἕνεκα τῆς ἀποδιδομένης αὐτοῖς θείας καταγωγῆς, ἦσαν καὶ τῶν ἱερῶν κύριοι, δι' αὐτῶν κυροῦντες καὶ ἀπρόσβλητον καθιστῶντες τὴν ὑπερτάτην ἐαυτῶν δύναμιν. Καὶ τοσοῦτον ἀναπόσπαστον μέρος τῆς βασιλικῆς αὐτῶν ἀρχῆς ἦν ἡ ἱερὰ αὕτη ἐπιμέλεια, ὥστε καὶ μετὰ ταῦτα, ἐπὶ τῶν δημοκρατιῶν, ὅτε τῆς βασιλείας ψιλὸν παρέμεινεν μόνον τὸ ὄνομα, ἐκ τῶν ἀρχαίων προσόντων οὐδὲν σχεδὸν ἕτερον διετήρησε, πλὴν τοῦ τῶν ἱερῶν προϊστασθαι.

Ἀλλὰ τὴν ἀπεριόριστον καὶ τῇ Ἀσιανῇ μονοκρατορίᾳ παρεμφερῇ ταύτῃ ἀρχὴν ἐξήσκουν οἱ Ἄνακτες οὐχὶ μετ' Ἀσιατικῆς βαρύτητος, ἀλλὰ νομιμώτερον καὶ ἐλευθερώτερον, πρὸς τὴν κοινὴν γνώμην προσέχοντες, « δῆμοιο φήμαρ αἰδόμενοι » (20), καὶ « πατρίῳ ὡς » ἤρχεν ὁ Ὀδυσσεύς τῶν Ἰθακησίων (21) ὁ αἰνιττόμενος ὁ Ἀριστοτέλης « πατρικὴν καὶ κατὰ νόμον » λέγει τῶν Ἀνάκτων τὴν ἐξουσίαν (22), νόμον βεβαίως ἐννοῶν τὸν φυσικόν, οὐχὶ γραπτόν τινα, ἀλλὰ τὸν ταῖς συνειδήσεσι περὶ δικαίου θεόγραφτον, ἐξ οὗ ἐπήγασαν πᾶσαι αἱ θετικαὶ νομοθεσίαι.

Ὁ δὲ Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς οὕτω, μᾶλλον ἐμπεριστατωμένως, περιγράφει τῶν βασιλειῶν ἐκείνων τὴν φύσιν (23). « Κατ' ἀρχὰς μὲν γὰρ ἅπαντα πόλεις Ἑλληνικὴ ἐβασιλεύετο, πλὴν οὐχ ὥσπερ τὰ βαρβαρικὰ ἔθνη δεσποτικῶς, ἀλλὰ κατὰ νόμους τε καὶ ἐθισμοὺς πατρίους, καὶ κράτιστος ἦν βασιλεὺς ὁ δικαιότατος καὶ νομικώ-

(20) Ὅμ. Ἰλ.

(21) Ὀδυσ. Β. 234. — Ἰδ. καὶ Θουκ. Α, 13.

(22) Πολιτ. Γ, 8, 3.

(23) Ε, 74.

τατος, καὶ μηδὲν ἐκδιαιτώμενος τῶν πατρίων. Δηλοῖ δὲ καὶ Ὅμηρος δικαιοπόλους τε καλῶν τοὺς βασιλεῖς καὶ θεμιστοπόλους». Κατ' εἰκόνα τοῦ γενάρχου αὐτῶν, τοῦ ὑπάτου Διὸς πολιτευόμενοι, ἢ μᾶλλον τὸ πρότυπον ὄντες αὐτοὶ τῆς τοῦ Διὸς ἀντιλήψεως, εἶχον ἢ ὤφειλον νὰ ἔχωσι τὴν τοῦ δικαίου ἔννοιαν ὡς στάθμην τῶν ἔργων των, καὶ πάρεδρον τὸν νόμον, ὡς ἐκεῖνος εἶχε τὴν θέμιν (24). Ὡς δ' ὁ Ζεὺς, ἐπὶ σπουδαίων συσκέψεων, συνεκάλει τοὺς Ὀλυμπίους, οὕτω καὶ οἱ Ἄνακτες συνεβουλεύοντο ὁσάκις ἤθελον, εἰς ὁμήγουριν συγκαλοῦντες, τοὺς ἡγήτορας ἠδὲ μέδοντας, κατὰ τὸν ποιητὴν (25), τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν ἐξ αὐτῶν ἐξαρτωμένων δευτερευόντων γενῶν, προύχοντας καὶ πρεσβυτέρους τοῦ λαοῦ, τοὺς εὐρεῖαν ἐπ' αὐτοῦ ἀριστοκρατικὴν ἐπιρροὴν ἐξασκούντας. Καλεῖ δὲ τὴν συνέλευσιν αὐτῶν Βουλὴν ὁ Ὅμηρος, ὡς ὅτε λέγῃ (26).

Βουλὴ δὲ πρῶτον μεγάλῳ ἀνέειξε γερόντων.

Μετὰ δὲ τὴν ἐν τῇ Βουλῇ προσδιάσκεψιν, συνῆγε πολλάκις ὁ Ἄναξ καὶ τὸν δῆμον διὰ κηρύκων εἰς ἐκκλησίαν, ἢ ἀγοράν, ὡς ἐλέγετο· οἷον ἐν τούτοις (27).

Αὐτὰρ ὁ κηρύκεσσι λιγυφθόγοισι κέλυσσε
κηρύσσειν ἀγορὴν δε κερηχομόοντας Ἀχαιοὺς.

Οὐδ' ἡ βουλὴ ὅμως οὐδ' ἡ ἀγορὰ περιώριζεν οὐσιωδῶς τὸν ἀπόλυτον χαρακτῆρα τῆς ἐξουσίας τοῦ Ἄνακτος· διότι ἡ μὲν εἶχε συμβουλευτικὴν μόνον, οὐχὶ δ' ἀναγκαστικὴν

(24) Ἰάμβλ. Β. Π. § 46.

(25) Ἰλ. Β, 79.

(26) Αὐτ. 53.

(27) Αὐτ. 51.

ψήφον, ἢ δὲ συνήρχετο κυρίως ὅπως ἀκούσῃ τ' ἀποφασισθέντα καὶ τοῦ βασιλέως τὰς διαταγὰς, ὡς λέγει καὶ ὁ Ἀριστοτέλης (28)· «Οἱ γὰρ Βασιλεῖς ἂν προέλοιτο ἀνιήγῃλλον τῷ δήμῳ.» καὶ ἔτι εὐκρινέστερον ὁ τῆς Ἰλιάδος σχολαστής (29)· «Ὁ μὲν δῆμος μόνον τοῦ ἀκοῦσαι κύριος, οἱ δὲ ἡγεμόνες καὶ τοῦ πράξαι». Ἐπιβρόχην ὅμως τινὰ δὲ εἶναι δυνατόν νὰ μὴ ἐξήσκει ἐπὶ τῶν ἀποφάσεων ἢ παρουσία τοῦ λαοῦ, αἱ ἐπευφημήσεις ἢ ἀποδοκιμασίαι αὐτοῦ, καὶ ἐν γένει ἡ ζῶσα αὕτη ἔκφρασις τῆς κοινῆς γνώμης. Οὐχ ἥττον δὲ φαίνεται πιθανόν ὅτι καὶ δικαστικὴν τινὰ ἐξουσίαν ἐξήσκει ἡ Βουλὴ τῶν Γερόντων, ἂν ἀληθῶς ὑπῆρχον ἤδη ἐν Ἀθήναις κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τὰ φονικὰ δικαστήρια, οἱ Ἐφέται καὶ ὁ Ἄρειος Πάγος, παρ' ᾧ λέγεται δικασθεῖς ὁ Ὀρέστης.

Ἀλλὰ τὴν αὐθαίρετον ταύτην τοῦ ἐνός ἐξουσίαν, καθ' ὅσον ἐμακρύνετο τῆς φυσικῆς αὐτῆς καταγωγῆς, καὶ ἐξέπιπτεν εἰς τυραννικὴν κατάχρησιν, ἐφθόρου, ὑπέβλεπον, ὑπέσκαπτον βαθμηδόν, καὶ μέχρι τέλους πολλαχοῦ ἀνέτρεπον τὰ ισχυρώτερα μέλη τῆς κοινωνίας, ἀφ' οὗ ἐξέλιπον οἱ ἀρχικοὶ συγγενικοὶ δεσμοὶ οἱ συνέχοντες αὐτὰ πρὸς τὸν Ἄνακτα, καὶ ἱδρυον ἀριστοκρατίαν ὀλιγαρχικὴν, ἣν ὅμως πάλιν ἐκτραχηλιζομένην καὶ ὑβρίζουσαν, διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους καὶ κατὰ τοὺς αὐτοὺς τρόπους κατέβαλλον οἱ δῆμοι, τὴν δημοκρατίαν ἐγκαθιστῶντες. Τοῦ σχήματος δὲ τούτου τῆς κυβερνήσεως ἢ κατάχρησις ἐπέφερε τὴν τυραννίαν τῶν πολλῶν, δεινότεραν τῆς τοῦ ἐνός, καὶ οὐ σπανίως συνεκέντρον αὖθις εἰς ἐνός χεῖρας τὴν ἔκρυθμον ἐξου-

(28) Ἡθ. Νικομ. Γ, 3.

(29) I, 17.

σίαν, τοῦ ἐν ὀνόματι τοῦ λαοῦ τυραννοῦντος (30). Οὕτω
 πᾶσα τῆς Ἑλλάδος ἡ ἱστορία παρίστησι τὴν συνεχῆ ἀνα-
 κύκλησιν ταύτην τῶν πολιτευμάτων, ὧν τρία ἀπαριθμοῦν-
 ται τὰ κυριώτερα εἶδη, ἡ βασιλεία, ἡ ἀριστοκρατία καὶ ἡ
 δημοκρατία, μετὰ τριῶν παρεκβάσεων αὐτῶν, τῆς τυραν-
 νίδος, τῆς ὀλιγαρχίας καὶ τῆς ὀχλοκρατίας (31).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

(30) Ἡρόδ. Γ, 80-82.—Πλάτ. Πολιτ. Σ. 291, θ.—Ἀριστοτ. Πολιτ. Γ, 5.
 (31) Πολύβ. ΣΤ, 9, 10.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ ΑΘΗΝΑΙΩΝ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Τὰ προϊστορικά, καὶ μέχρι Σόλωνος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Πανάρχαιοι τύχαι τῆς χώρας.

Μεταξὺ δὲ τῶν πολιτευμάτων, ἅτινα ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τοῦ προϊόντος πνεύματος τῆς ἐλευθερίας παρεξέκλιναν βαθμηδὸν ἐκ τοῦ ἀπολύτου συστήματος τῶν Ἀνάκτων μέχρι τῆς ἄκρας δημοκρατίας, τὸ ἐπιστημώτατον ἀναδειχθὲν ἐν τῇ ἀρχαιότητι ὑπῆρξε τὸ τῶν Ἀθηνῶν, καθ' ὃ διετυπώθησαν καὶ πάντα τὰ λοιπὰ τῶν Ἰωνικῶν χωρῶν, μετ' ὀλίγων, καί, τὸ πλεῖστον, ἀγνώστων παραλλαγῶν.

Ἦσαν δ' αἱ Ἀθῆναι πρωτεύουσα χώρας ἑκτασιν μὲν ἐχούσης 40 περίπου Γερμανικῶν τετραγωνικῶν μιλίων (1), ὀρεινῆς δέ, περιβόρητου καὶ ὑπ' ἁκτῶν ἀποβρώγων περιβαλλομένης, τῆς φερωνύμου Ἀττικῆς (2), ἣτις καὶ ἤδη γνωρίζεται, καὶ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἐμαρτυρεῖτο, ὡς ἄφορος καὶ λεπτόγεως. Οὕτω λέγει ὁ Στράβων περὶ αὐτῆς (3).

(1) Bæckh, Staatshh. d. Ath. I, 34.

(2) Στρβ. Θ, 397. 391.

(3) Θ, 602.

« Ἡ χώρα τῶν Μεγαρέων παράλυτος, καθάπερ καὶ ἡ Ἀττική ». Τούτου δ' ἔνεκα ὀλίγον προὔκάλει τὴν πλεονεξίαν τῶν ξένων, καὶ ἔμεινεν ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην ἐλληνικὴν χώραν ἀστασίαστος, καὶ ὑπὸ τῶν αὐτῶν σταθερῶς οἰκουμένη, κατὰ Θουκυδίδην (4). « Τὴν γοῦν Ἀττικὴν, ἐκ τοῦ ἐπὶ πλεῖστον διὰ τὸ λεπτόγεων ἀστασίαστον οὔσαν, ἄνθρωποι ὥκουν οἱ αὐτοὶ αἰεὶ »· ἐξ οὗ καὶ πρωϊμώτερον τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος ἦν ἐπόμενον ν' ἀναπτυχθῶσιν ἐν αὐτῇ κοινωνικὸς ὀργανισμὸς καὶ ἐγγώριος πολιτικὴ ἱστορία.

Καὶ πολλὰ μὲν ἐγράφησαν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων περὶ τῶν ἀπωτάτων αὐτῆς συμβάντων καὶ χρόνων, ἰδίως αἱ καλούμεναι Ἀττίδες, ὡς ἡ τοῦ Ἑλλανίκου, πρὸ τῶν Πελοποννησιακῶν, ἡ τοῦ Κλεοδήμου, ἐπὶ Φιλίππου, ἡ τοῦ Μιλησαγόρου καὶ τοῦ Φανεδήμου, ἐποχῆς ἀγνώστου, καὶ αἱ τοῦ Δήμωνος, τοῦ Ἀνδροτίωνος, τοῦ Φιλοχώρου, τοῦ Ἰστρου, καὶ ἄλλων, ἐπὶ τῶν Ἀλεξανδρινῶν. Ἀλλὰ τῶν ἀπομνημονευμάτων τούτων, γνωστῶν μόνον ἐκ τῶν μνημονευόντων αὐτὰ συγγραφέων (5), ὀλίγα διεσώθησαν ἀποσπάσματα (6). Περιεῖχον δέ, ὡς εἰκός, καὶ αἱ τοπικαὶ τῆς Ἀττικῆς παραδόσεις καὶ τὰ πανάρχαια ἱστορήματα πολλὰ τὰ μὴ κυρίως ἱστορικά, καὶ εἰς θρησκευτικὴν συμβολικὴν ἀνήκοντα μᾶλλον. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν μύθων αὐτῶν, καὶ ἐξ ἄλλων ἀμυδρῶν τεκμηρίων δύνανται γενικά τινα νὰ ἐξαχθῶσι συμπεράσματα περὶ τῆς ἐν τοῖς ἀπωτάτοις χρόνοις τύχης τῆς χώρας καὶ τοῦ οἰκοῦντος αὐτὴν λαοῦ.

Ἐν δὲ τῶν σπουδαιότερων τεκμηρίων τούτων ἐστὶν ἡ

(4) Α, 2.

(5) Διον. Ἀλικ.— Στράβ.— Πaus.— Σουίδ. κτλ.

(6) Ἑλλανίκου, ἐκδ. Sturz. — Ἀνδροτίωνος καὶ Ἰστρου, συλλ. Lenz, ἐκδ. Siebelis.

πολυωνυμία τῆς Ἀττικῆς καὶ τῶν κατοίκων αὐτῆς, οἵτι-
 ες, καθ' Ἡρόδοτον (7), ὅτε μὲν Πελασγοί, κατὰ τὴν δό-
 ξαν αὐτοῦ, κατεῖχον τὴν Ἑλλάδα, ἦσαν Πελασγοὶ καὶ αὐ-
 τοὶ, καὶ ὠνομάζοντο Κραναοί· εἶτα δέ, τοῦ Κέκροπος βα-
 σιλεύοντος, ἐπεκλήθησαν Κεκροπίδαι, Ἀθηναῖοι μετω-
 νομάσθησαν ὅτε ὁ Ἐρεχθεὺς διεδέχθη τὸν Κέκροπα, καὶ
 αὐτὸν Ἰωνα τὸν Εὐρύθου, τὸν στρατηγὸν αὐτῶν, ἔλαβον τὴν
 ἐπωνυμίαν Ἰώνων. Ἡ δὲ χώρα, Ἀττικὴ μὲν ἐκλήθη, κατὰ
 μαρτυρίας ὧν μνημονεύει ὁ Στράβων (8), ἀπὸ Ἀκταίω-
 νος, κατὰ δ' αὐτὴν τοῦ γεωγράφου τὴν γνώμην (9), ἀπὸ
 τῶν ἀκτῶν αὐτῆς· Ἀτθίς δὲ καὶ Ἀττικὴ, ἀπὸ Ἀτθίδος
 τῆς θυγατρὸς τοῦ Κραναοῦ, ἥ, ἀληθέστερον, ἐπίσης ἐκ τῶν
 ἀκτῶν· Μοῦφοπία δὲ ἀπὸ ὑποτιθεμένου τινὸς ἐγχωρίου Βα-
 σιλέως Μοψόπου· Ἰωνία δ' ἀπὸ Ἰωνῶν· Ποσειδονία δ' ἀπὸ
 Ποσειδῶνος, καὶ Ἀθῆναι ἀπὸ τῆς Ἀθηνᾶς.

Δηλοῦσι δὲ βεβαίως τινὲς καὶ, ἂν οὐχὶ πᾶσαι, αἱ ἄλ-
 λοιώσεις αὐταὶ τῶν ὀνομάτων μεταβολὰς τύχης καὶ περι-
 στάσεων τῆς χώρας καὶ τοῦ λαοῦ, ἀλλ' ἐσωτερικὰς μᾶλ-
 λον ἀνατροπὰς καὶ μεταρρύθμισεις, παρὰ ἐξωτερικὴν βίαν
 ἢ κατακτήσεις ἢ ξένων φυλῶν ἐποικήσεις· οὐδ' ὑπάρχει
 ἱστορικὴ ἀπόδειξις ἢ καὶ νύξις, ὅτι ἡ μετάπτωσις τοῦ ὀνόμα-
 τος τῶν Πελασγῶν Κραναῶν εἰς Κεκροπίδας Ἀθηναίους
 ἦν ἀποτέλεσμα ξένης εἰσβολῆς καὶ ἐκδιώξεως ἢ ἐξολο-
 θρεύσεως τοῦ παλαιοῦ πληθυσμοῦ.

Ἐξ ἐναντίας δ' ἐδραία ἦν μάλιστα παρὰ τοῖς ἀρχαίοις
 ἡ πεποίθησις τῆς γνησίας τῶν Ἀθηναίων αὐτοχθονίας (10),

(7) Η, 44.

(8) Θ, 608.

(9) Θ, 397.

(10) Θουκ. Α, 2.

ἥς καὶ ἔμβλημα ἔφερον τὸν τέττιγα εἰς κόσμον τῆς κεφαλῆς, ὡς γηγενεῖς δῆθεν, καθ' Ἡρόδοτον (11), «μοῦνοι ἐόντες οὐ μεταράσται Ἑλλήνων», οὔτε ἄλλοθεν ἐπ' ἐρήμην ἐπελθόντες τὴν χώραν, οὔτε τοὺς ἀρχαίους αὐτῆς κατοίκους ἐκβαλόντες, ἢ ἐκ παντοίων συλλεγέστες φυλῶν, ὅπερ, πανηγυρίζων αὐτούς, ἐξαίρει ὁ Ἰσοκράτης (12), οὔτε κἄν, ὡς ὑπετίθεντο ἄλλοι Ἕλληνες, ξένους καὶ βαρβάρους δεχθέντες ἐξευγενιστάς, κατὰ τοῦ Πλάτωνος τὴν πεποίθησιν (13). ἀλλ' Ἕλληνες ἀμιγεῖς, τὴν ἑαυτῶν γῆν ἀμετακινήτως καὶ νομίμως οἰκοῦντες ἀπὸ χρόνων κἄν ἀπροσίτων εἰς τὴν ἱστορικὴν ἐνθύμησιν.

Καὶ ὑπάρχουσι μὲν οἱ λέγοντες ἐξ Αἰγύπτου τοὺς ἀρχαιοτάτους τῆς χώρας οἰκιστάς προελθόντας, τὸν Ἐρεχθέα πρῶτοι ὁ Διόδωρος (14) καὶ ὁ Χάραξ (15), καὶ τὸν Κέκροπα ὁ Εὐσέβιος, μεθ' ὧν οἱ γραμματικοὶ Τζέτζης, Σουΐδας (16), καὶ ἄλλοι, ἐν ᾧ ὁ Διόδωρος ἀντ' αὐτοῦ ἀναφέρει Πετεῶν, τὸν πατέρα τοῦ Μενεσθέως. Ἀλλ' ἡ ἐναντία δόξα ἐπεκράτει παρὰ πᾶσι τοῖς ἀρχαιότεροις· καὶ ὁ μὲν Ἐρεχθεὺς λέγεται γηγενὴς ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου (17) καὶ ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου (18), υἱὸς τῆς γῆς ἐκ τοῦ Ἡφαίστου, καὶ ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀθηνᾶς ὑπὸ τῆς Θεᾶς αὐτῆς τραφεῖς, ὡς προσωποποιήσις τοῦ Ἀττικοῦ λαοῦ, καὶ ἦν ὁ αὐτὸς τῷ Ἐρι-

(11) Z, 161.— Ἰδ. καὶ A, 56.

(12) Ἰσοκρ. Πανηγ. 4.

(13) Μενέξ. σ. 245, d.

(14) A, 29.

(15) Ἐν σχολ. Ἀριστείδ. Παναθ. Γ, σ. 17, ἔκδ. Dind.

(16) Ὀμ. Ἰλ. B, 552.

(17) H, 55.— Καὶ Διον. Ἀλικ. Ἀποσπ. ΙΔ, 4, κτλ.

(18) Ἰλ. B, 553.

ονίῳ (19), οὗ ἡ δρακοντόπους φύσις (20) ἦν αὐτὸ τῆς θαγενείας τὸ ἔμβλημα. Ὁ δὲ Κέκροψ ἦν, κατ' Ἀπολλό-
 ωρον (21) καὶ αὐτὸς « αὐτόχθων, συμφυὲς ἔχων σῶμα
 ἀνδρὸς καὶ δράκοντος ». Ἐξ ἐναντίας δὲ καὶ αὐτὴ μάλιστα
 ἡ Αἰγυπτιακὴ Σάις, ἀφ' ἧς οἱ μεταγενέστεροι, ἀπὸ τῶν
 χρόνων τοῦ Ἀλεξάνδρου (22), ἢ πιθανώτερον ἀπὸ μόνον
 τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων (23), ἔφερον τοὺς ὑποτιθεμένους
 ἐκείνους ἀποίκους, ἐπιστεύετο ὑπὸ τινων (24) ὡς αὐτὴ ἐξ
 Ἀθηνῶν Ἑλληνικὴν ἀποικίαν δεχθεῖσα. Ὁ δὲ Πλάτων
 πρεσβεύει τὸν πολιτισμὸν τῶν Ἀθηνῶν ἀρχαιότερον τοῦ
 αἰγυπτιακοῦ (25), μνημονεύων τοῦ ἐν τῷ πέπλῳ τῆς
 Ἀθηνᾶς (26) ἐνυφασμένου παναρχαίου πολέμου τῶν Ἀθη-
 ναίων κατὰ τῆς Ἀτλαντίδος, ἣν τινες ἐνόμισαν ὅτι πρέπει
 νὰ θεωρήσωσιν ὡς οὖσαν αὐτὴν τὴν Ἀμερικὴν, ἐν ᾧ ἄλλοι,
 πιθανώτερον ἐξέλαβον αὐτὴν ὡς τὴν Ἀρκαδίαν (27), τὴν μό-
 νην ἣτις μετὰ τῶν Ἀθηναίων ἐκαυχᾶτο ἐπὶ αὐτόχθονίᾳ (28),
 καὶ ἣτις ἐπομένως ἀρχαιότατα, ὡς καὶ ἡ Ἀττικὴ, ἀνε-
 πτύχθη εἰς βαθμὸν τινα ἀγροίκου ὀργανισμοῦ. Καὶ τῷ ὄντι

(19) Πίνδ. καὶ Δαναῖς ἐν Ἀρποκρ. φ. Αὐτόχθων. — Εὐριπ. Ἴων, 21. —
 Ἀπολλόδ. Γ, 14, 6. — 15, 1. — Ἰδ. Πλάτ. Τίμ. 6.

(20) Hygin.

(21) Γ. 14, 1.

(22) Ἐν Εὐσεβ. Προπαρ. Εὐαγγ. I, 10, Τρικάρηνος, οὐχὶ πιθανῶς εἰς τὸν
 ἐπὶ Ἀλεξάνδρου Θεόπομπον ἀποδιδόμενος.

(23) Διόδ. Α, 28, κτλ. ἐπὶ Αὐγούστου.

(24) Ὁ Ἀτθιδογράφος Φανόδημος, καὶ Καλλισθένης, ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Ἀριστο-
 τέλους. Ἰδ. Siebelis, ἐν Phanod. Fragm. σ. 3 καὶ 80.

(25) Τίμ. σ. 23. — Κριτ. σ. 109.

(26) Σχ. Πλάτ. Πολ. Α, 243.

(27) Müller, d. sacris Minerv. Poliadis, σ. 6. — Ἰδ. Baudelot, Hist.
 de l'Acad. I, V, σ. 49. — Bailly, lettres sur l'Atlantide de Platon, σ.
 356. — Ast, Platons Leben u. Schriften, σ. 374. — Bach, ad Solon. re-
 liq. σ. 37-56.

(28) Αἰσχ. Π. Παραπρεσβ. 424.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΠΑΓΚΛΗ.—ΤΟΜ. ΙΕ'.

5

μία τῶν κωμῶν αὐτῆς διετήρησε τὸ ὄνομα Ἀτλαντίδος, ὡς καὶ ἑτέρα, παρὰ Μαντίνειαν, τὸ τῆς Μαίρας, ἐπωνύμου μιᾶς τῶν θυγατέρων τοῦ Ἀτλαντος, ἦν, κατὰ Πausανίαν (29), ἐτίμων οἱ Μαντινεῖς καὶ οἱ Τεγεᾶται. Ὑπῆρχε δὲ καὶ μεγάλη, πανάρχαιος ἀναμφιβόλως, σχέσις μεταξὺ τῆς τῶν Ἀθηναίων Πολιάδος Ἀθηναῖς, καὶ τῆς τῶν Ἀρκάδων Ἀλέας.

Ἐτι δὲ προσapoδείκνυσι τὴν μεγάλην τῆς πόλεως ἀρχαιότητα, καὶ τὴν ἐν ἀπωτάτοις χρόνοις ἑκτασιν τῆς ἐπιβροῆς καὶ δυνάμεως αὐτῆς ἐν Ἑλλάδι, καὶ ἡ διάδοσις τοῦ ὀνόματος αὐτῆς εἰς διαφόρους Ἑλληνίδας πόλεις, εἰς τὰς Ἀθήνας Διάδας ἐν Εὐβοίᾳ (30), τὰς παρὰ τὴν Κωπαΐδα Ἀθήνας, αἵτινες, ὡς καὶ ἡ παρακειμένη Ἐλευσίς, κατεποντίσθησαν ὑπὸ τῆς λίμνης (31), καὶ ἄλλας ἐξ εἰς διάφορα ἄλλα μέρη (32).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Ἀνακτες καὶ ἡ ἐπ' αὐτῶν τῆς χώρας διαίρεσις.

Ὡς δι' αὐτῶν τῶν μύθων καὶ τῶν ἀρχαιοτάτων παραδόσεων διαφαίνεται, εἶχε καὶ ἡ Ἀττικὴ κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους περὶ ὧν μνημονεύει ἡ ἱστορία, κοινὸν μετὰ πάσης

(29) H, 12, 48.

(30) Στράβ. I, 684.

(31) Στράβ. Θ. 624—Πausαν. Θ. 24.

(32) Στέφ. Βυζ. φ. Ἀθηναί.

ἥς Ἑλλάδος τὸν πολιτικὸν ὀργανισμόν, ὑπ' Ἀνάκτων
 κυβερνωμένη. Ἀλλὰ μεταξὺ τῶν ἀρχαιοτάτων αὐτῆς
 βασιλέων, ὧν τὰ ὀνόματα σχεδὸν μόνα ἀποτελοῦσι πᾶσαν
 ἡν πρώτην περίοδον τῆς ἱστορίας τῶν Ἀθηναίων, οἱ πλεῖ-
 στοι εἰσὶ μυθικὰ πρόσωπα μᾶλλον, καὶ προσωποποιήσεις
 τοπικῶν περιστάσεων· διὸ καὶ διαφωνοῦσι πολλάκις αἱ
 γνώμαι, περὶ αὐτῶν διαλαμβάνουσιν πηγαί, ὁ Ἀπολλό-
 δωρος (1), ὁ Ἰουστῖνος (2), τὰ Πάρια μάρμαρα καὶ ὁ Εὐ-
 σέβιος, καὶ μάτην ἐπροσπάθησάν τινες τῶν νεωτέρων, ὡς
 ὁ Κορσίνης (3) καὶ ὁ Larcher (4) νὰ συμβιδάσωσι τὰς περὶ
 αὐτῶν διηγήσεις (5), καὶ ν' ἀναγάγωσιν εἰς ἱστορικὴν ἀλ-
 ληλουχίαν τ' ἀπ' ἀλλήλων ἀνεξάρτητα ταῦτα πρόσωπα,
 ὧν καὶ αὕτη ἡ γενεαλογία, πολλάκις διατεμνομένη, συμ-
 πληροῦται διὰ παρενθέσεως υἱῶν Θεῶν καὶ γηγενῶν αὐ-
 τοχθόνων. Οὕτως ὁ Ἐριχθόνιος, υἱὸς τοῦ Ἡφαίστου καὶ
 τῆς Ἥρας, ἢ τῆς Ἀθηνᾶς, ἀλλήν σχεστὴν δὲν εἶχε μετὰ
 τοῦ Κέκροπος, ἢ ὅτι ἀνετράφη ὑπὸ τῶν θυγατέρων αὐτοῦ·
 ὁ ὑποτιθέμενος ἱστορικὸς βασιλεὺς, ὁ Ἐρεχθεύς, ἦν ἐν τῇ
 τοπικῇ λατρείᾳ αὐτὸς ὁ Ποσειδών, οὗ οἱ ἱερεῖς, οἱ Ἐτεο-
 βουτάδαι, ἐλέγοντο ἀπόγονοι τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Ἐρεχθέως
 Βούτου (6)· καὶ ὁ Κραναὸς καὶ ὁ Ἀκταῖος ἦσαν τοπικῶν
 ἐπωνυμιῶν, ὁ δ' Ἀμφικτύων πολιτικῆς διατάξεως πρωσο-
 ποιήσεις.

Οἱ πλεῖστοι τῶν ἱστορικῶν ὡς πρῶτον καὶ ἀρχαιότατον

(1) Γ, 14.

(2) II, 6.

(3) Fasti Attici, III, σ. L.

(4) T. VII, σ. 277.

(5) Ἰδ. κυρίως Meursii regnum atticum, seu de regibus atheniensium
 L. I καὶ II. — Clavier, I, σ. 133-165. — On the Kings of Attica before
 Theseus, ἐν τῷ Philol. Mus. T. II σ. 345-372.

(6) Πaus. A, 26.

τῶν βασιλέων τούτων τάττουσι τὸν Κέκροπα. Ὁ δ' Ὀγύγης, ἀφ' οὗ ἄρχεται ἡ σειρά παρ' Εὐσεβίῳ (7), προῆλθεν ἐκ Βοιωτίας, πρωσοποποίησις ὧν τοῦ ὠγυγίου κατακλισμοῦ, παναρχαίου πλημμύρας τῆς Κωπαίδος (8). Κατὰ Πausανίαν δέ, καὶ αὐτοῦ προηγῆθη ὁ Ἀκταῖος, ὁ ἐπώνυμος τῆς Ἀκτῆς, μιᾶς τῶν τοπικῶν τῆς Ἀττικῆς διακρίσεων, καὶ αὐτοῦ γαμβρὸς μόνον ἦν ὁ Κέκροψ, μετὰ τῆς θυγατρὸς λαβὼν καὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ. Καὶ εἶχε μὲν υἱὸν ὁ Κέκροψ τὸν Ἐρυσίχθονα, οὗ τὸ ὄνομα φαίνεται ἄλλος μόνον σχηματισμὸς τοῦ Ἐριχθονίου καὶ τοῦ Ἐρεχθέως· ἀλλ' ὁ Ἐρυσίχθων λέγεται ἀποθανὼν πρὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, παρ' οὗ διεδέχθησαν ἀλλεπαλλήλως τὸν θρόνον ὁ Κραναός, ὁ Ἀμφικτύων, καὶ ὁ Ἐριχθόνιος, ἄσχετοι συγγενείας πρὸς ἀλλήλους, καὶ ὁ μὲν πρῶτος τόπου καὶ λαοῦ παραστάτης, τῆς Κραναῆς, ἀρχαίας ἐπωνυμίας τοῦ ἄστεος (9), καὶ τῶν Κραναῶν, ὡς λέγεται ὅτι ἐκαλοῦντο τὸ πρῶτον οἱ Ἀθηναῖοι (10)· ὁ δεῦτερος, θρησκευτικοῦ καὶ πολιτικοῦ τινὸς ὀργανισμοῦ, συνδέσαντος πιθανῶς τὰς κώμας τῆς Ἀττικῆς καθ' ὃν χρόνον καὶ τρόπον συνέστη ὁ Δελφικός· καὶ ὁ τρίτος, πρόσωπον μυθικόν, αἰνιττόμενον τοῦ Ἀττικοῦ γένους τὴν αὐτοχθονίαν. Ἀπὸ δ' Ἐριχθονίου ἄρχεται τακτικὴ διαδοχῆς σειρά· ἀλλ' ὁ πάππος καὶ ὁ ἔγγονος, ὁ Ἐριχθόνιος καὶ ὁ Ἐρεχθεύς, ἦσαν κυρίως δύο σχηματισμοὶ ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος, ὡς μαρτυρεῖ ὁ σχολιαστὴς τῆς Ἰλιάδος (11)· ὁ δ' Ἀπολλόδωρος (12),

(7) Χρον. Α, σ. 226. Προσ. Εὐαγγ. Ι, 10, σ. 489.

(8) Müll. Orch. σ. 129

(9) Ἀριστοτ. Λυσιστρ. 480.— Ἀχαρν. 75.

(10) Ἡρόδ. Η, 44.

(11) Β, 547.

(12) Γ, 15, 1.— Ἰδ. καὶ Bæckh, Abh. d. Berl. Acad. 1816, σ. 117.— Müll. de sacr. Minerv. Pol. σ. 1.

ἀντὶ τοῦ παρὰ πάντων τῶν λοιπῶν ἀναφερομένου Ποσειδῶνος Ἐρεχθέως, ἔχει Ποσειδῶνα Ἐριχθόνιον, καὶ ὁ Ἰουστῖνος ἀπαριθμεῖ βασιλεῖς τὸν Ἀμφικτύονα, τὸν Ἐρεχθέα καὶ τὸν Αἰγέα, τοὺς μεταξὺ πάντας, ἐν οἷς καὶ τὸν Ἐριχθόνιον, παραλείπων. Πρῶτος δ' ὁ Εὐριπίδης (13), καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Πλάτων (14), καὶ μετ' αὐτοὺς οἱ νεώτεροι, ἐκλαμβάνουσι τὰ δύο πρόσωπα ὡς διακεκριμένα, καὶ παρεμβάλλουσι μεταξὺ αὐτῶν τὸν Πανδίωνα, ὅστις εἶναι πιθανῶς ἡ προσωποποίησις τῆς φυλετικῆς ἐορτῆς τῶν Πανδίων (15). Ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ οὕτω πάλιν ἔμενε χάσμα εἰς τοὺς χρονολογικοὺς αὐτῶν ὑπολογισμούς, ἢ εἰς τὰς ἐθνικὰς ἀναμνήσεις, ἀνεδιπλασίασαν τὸν Κέκροπα καὶ τὸν Πανδίωνα εἰς Κέκροπα Β' καὶ Πανδίωνα Β', καὶ παρενέβαλον αὐτοὺς μεταξὺ τοῦ Ἐρεχθέως καὶ τοῦ Αἰγέως, ὅστις κυρίως ἦτον ὁ Ποσειδῶν, ὁ Θεὸς τοῦ Αἰγαίου, τῶν δίκην αἰγῶν σκιρτῶντων κυμάτων, ἐν δὲ τῇ ἱστορίᾳ οὐκ εἶχε συγγενικὴν ἀλληλουχίαν μετὰ τῶν Ἐρεχθιδῶν, ἀλλ' ἐλέγετο θετὸς μόνον· ἦτο δὲ πατὴρ τοῦ Θησέως, ἀφ' οὗ ἄρχεται νέα πολιτικὴ πραγμάτων τάξις ἐν Ἀθήναις.

Τὸ κράτος τοῦτο τῶν Ἀνάκτων ὑποτίθεται εἰκότως διοικητικὴν ἐνότητα εἰς τὰς ὑπ' αὐτοὺς διατελούσας χώρας· καὶ ὁμοῦς δόξα ἐπεκράτει παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, καὶ ὁ Θουκυδίδης λέγει (16), ὅτι αἱ πόλεις καὶ κῶμαι, ἐξ ὧν συνέκειτο ἡ Ἀττικὴ ἐπὶ τῶν πρώτων βασιλέων καὶ μέχρι Κέκροπος, διετέλουν ἀνεξάρτητοι ἀπ' ἀλλήλων, καὶ εἶχον ἴδια Πρυτανεῖα καὶ ἄρχοντας. Ἡ ἔποψις ὁμοῦς αὕτη εἶναι ἴσως ἀπὸ

(13) Ἰων, σ. 280.

(14) Κριτ. Σ. 110.

(15) Δημοσθ. κ. Μειδ. σ. 517.

(16) Β, 15.— Ἰδ. καὶ Πλούτ. Β. Θησ. ΚΔ.

χῆσις μόνον μεταγενεστέρας πολιτικῆς καταστάσεως. Οὐδ' αὐτὸς δ' ὁ ἱστορούμενος πόλεμος τῶν Ἐλευσινίων ὑπὸ τὸν Θρᾶκα Εὐμολπον κατὰ τοῦ Ἐρεχθέως (17) δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀπόδειξις τῆς τοιαύτης τῶν πόλεων ἀνεξαρτησίας, οὐχὶ διότι ὁ σχολιαστὴς τοῦ Εὐριπίδου (18) ἐξηγεῖ αὐτὸν ὡς ἐπανάστασιν, ἀλλὰ μᾶλλον διὰ τὸν λόγον ὅτι, ὡς φαίνεται, ἡ Ἐλευσίς ἀρχαιότατα δὲν κατελογίζετο μετὰ τῆς Ἀττικῆς, ἀλλ' εἶχεν ἰδίους βασιλεῖς, ὡς τὸν Κελεόν, συγγενεῖς μόνον τῶν ἐν Ἀθήναις Ἀνάκτων (19).

Ἀλλὰ σύνδεσμός τις καὶ μεταξὺ τινῶν ἐκ τῶν πόλεων αἵτινες ὑπετίθεντο ἀνεξάρτητοι φαίνεται οὐχ ἥττον ὅτι ὑπῆρχε, καὶ τοιοῦτον βεβαίως αἰνίττεται τὸ ὄνομα τῆς Μαραθωνικῆς Τετραπόλεως, περιλαμβανούσης τὸν Μαραθῶνα, τὴν Οἰνόην, τὴν Τρικύρουθον καὶ τὴν Προβάλινθον. Καὶ παρέμεινε μὲν τὸ ὄνομα τοῦτο καὶ ἐν τοῖς ἔπειτα χρόνοις, ὅτε ἄλλον ὀργανισμόν εἶχεν ἡ Ἀττικὴ, λέγεται ὁμοίως ὑφιστάμενον καὶ πρὸ τοῦ Κέκροπος· διότι οὗτος, κατὰ Φιλόχωρον (20), πορθουμένης τῆς Ἀττικῆς κατὰ θάλασσαν μὲν ὑπὸ Κερῶν, κατὰ ξηρὰν δ' ὑπ' Ἀόνων τῶν Βοιωτῶν, πρῶτος θεωρεῖται ὡς συνδέσας ἢ συνοικήσας τὰς διεσπαρμένους αὐτῆς κώμας καὶ τὰ χωρία εἰς δώδεκα πόλεις, αἵτινες ἦσαν ἡ Κεκροπία, ἣτις μετὰ ταῦτα ὠνομάσθη Ἀθῆναι, ἡ ἄρα τότε ἤδη ὑφισταμένη Μαραθωνικὴ Τετράπολις, ἡ Ἐπακρία, ἡ Δεκέλεια, ἡ Ἐλευσίς, ἡ Ἀφιδνα, τὸ Θορικόν, ἡ Βραυρών, τὸ Κύθηρον, ἡ Σφηττός, ἡ Κηφισία καὶ τὸ Φάληρον. Κατὰ ταῦτα ὑποτίθεται ὁ Κέκροψ ὀργα-

(17) Ἀπολλόδ. Γ, 15, 4.

(18) Σχολ. εἰς Εὐριπ. Φοινισσ. 865.

(19) Ἀπολλόδ. Α, 5, 1.

(20) Ἐν Στράβ. Θ', Σ. 609.

νίσας τὴν Ἀττικὴν εἰς δωδεκάπολιν, καθ' ὃ σύστημα βλέπομεν ἐφηρμοσμένον παλαιάτατα εἰς Αἰγιάλειαν, εἰς Τυρρηνίαν, καὶ ἀλλαχοῦ ὅπου ἐπεκράτουν οἱ Πελασγοί. Πλὴν δὲ τῆς Τετραπόλεως, ἥς τὸ ὄνομα μόνον, ὡς ἀρχαίας παραδόσεως λείψανον, οὐχὶ δὲ καὶ ὁ ὀργανισμός, διετηρήθη καὶ ἐπὶ τῶν ἱστορικῶν χρόνων, ἀπαντᾶται ἐπ' αὐτῶν καὶ τὸ τῆς Ἐπακρίας, οὐχὶ πόλιν, ἀλλ' ὅλην χώραν ἐμφαίνον, ὅπερ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα προῆλθεν ἐξ ἐπίσης ἀρχαιότατα ὑφισταμένου βεβαίως καὶ κατὰ τὸ μέρος ἐκεῖνο κωμῶν συνδέσμου. Μνημονεύεται δ' ὑπὸ Πολυδεύκους (21) καὶ Τετράκωμος, συγκειμένη ἐκ τῶν κωμῶν Πειραιῶς, Φαλήρου, Ξυπέτης καὶ Θυμοιτάδων, ἧτις ἀναμφιδόλως ὁμοίαν καὶ ἐπίσης ἀρχαίαν εἶχε τὴν καταγωγὴν.

Μετὰ δὲ τὴν ἀμυδρὰν ταύτην ἀνάμνησιν ἀρχαίας Ἀττικῆς δωδεκαπόλεως, ἡ πρώτη ἱστορικώτερον μνημονευομένη, καὶ θετικώτερα, καθ' ὃ ἐπὶ τοπικῆς βάσεως στηριζομένη διαίρεσις, εἶναι ἡ ἀποδοθεῖσα εἰς τοὺς υἱοὺς Πανδίου τοῦ Β', οἵτινες, κατὰ Σοφοκλέα (22) καὶ κατὰ τὸν σχολιαστὴν τοῦ Ἀριστοφάνους (23), ἦσαν ὁ Νίσος, ὁ Αἰγεὺς (ὅστις ὁμῶς λέγεται θετὸς μόνον), ὁ Πάλλας καὶ ὁ Λύκος.

Ἐκ τούτων ὁ μὲν Νίσος ἐλέγετο λαβὼν εἰς μερίδα αὐτοῦ τὰ Μέγαρα, πρὶν αὐτόνομα, δι' ἐπιγαμίας δὲ τῷ Πανδίονι περιελθόντα. Τὸν δὲ μετὰ τῆς Ἀττικῆς ἀρχαίον δεσμὸν τῶν Μεγάρων ἀποδεικνύει καὶ ἡ, κατὰ Πλούταρχον (24), ὑπὸ τοῦ Θησέως εἰς τὸν Ἰσθμὸν ἰδρυθεῖσα στήλη, καὶ διακρίνουσα τὴν Πελοπόννησον ἀπὸ τῆς Ἀττικῆς διὰ

(21) Δ, 105.

(22) Ἐν Στράβ. Θ', 392.

(23) Σφ. 1223. Λυσιστρ. 58.

(24) Β. Θησ. ΚΔ.

τῶν λέξεων· « *Τάδ' οὐχὶ Πελοπόννησος ἀλλ' Ἰωνία* ». Ἐπώνυμος δὲ τοῦ Νίσου ἦν ὁ λιμὴν τῶν Μεγάρων, ἡ Νίσαια, ἢ τ' ἀνάπαλιν.

Ὁ δ' Αἰγεύς, καίτοι θετός, ἔλαβε τὴν Ἀκτὴν, τὴν προσκειμένην τῷ Αἰγαίῳ, μετὰ τοῦ Ἄστεος καὶ τῆς περιῆς πεδιάδος.

Ὁ δὲ Λύκος ἔλαβε τὴν Διακρίαν, τὴν ὀρεινὴν βορείαν τοῦ τόπου πλευράν.

Ὁ Πάλλας δ' ἔλαβε τὴν Παραλίαν, ἥτοι τὴν ἀνατολικὴν ἀκτὴν.

Ἦν δ' ἡ γενικὴ αὕτη τριπλῇ, ἢ μᾶλλον τετραπλῇ διαίρεσις τῆς Ἀττικῆς (ἐξαιρέσει τῶν Μεγάρων) εἰς Ἀκτὴν μετὰ Πεδιάδος, εἰς Διάκριαν καὶ εἰς Παραλίαν, οὐχὶ μυθική τις, ἀλλὰ φυσική, ἐκ τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ τόπου πηγάζουσα, καὶ ἱστορικῶς πάντως ἐπικρατήσασα κατ' ἀρχαιοτάτην τινὰ ἐποχὴν, διότι αἱ ἐπωνυμίαι αὐτῆς ἐξηκολούθησαν διατηρούμεναι ἐν τῇ μνήμῃ τοῦ ἀττικοῦ λαοῦ καὶ μεταγενεστέρως, ὡς ἐπὶ Πεισιστράτου, ὅτε διηγεῖται ὁ Ἡρόδοτος (25), ὅτι τῶν Παραλίων προΐστατο ὁ Μεγακλῆς, τῶν ἐκ τοῦ Πεδίου ὁ Λυκοῦργος, καὶ ὁ Πεισίστρατος τῶν Ὑπερακρίων, οὓς ὁ Πλούταρχος καλεῖ διὰ τῆς ἄλλης μορφῆς τῆς λέξεως Διακρίους (26).

Λέγονται δ' ἐκ τῶν υἱῶν τούτων τοῦ Πανδίωνος ὁ μὲν Νίσος προδοθεὶς ὑπὸ τῆς θυγατρὸς του Σκύλλης εἰς τὸν Μίνωα, ὅστις ἀπέσπασεν ἀπὸ τῆς Ἀττικῆς τὰ Μέγαρα, μετὰ ταῦτα ἐκδωρισθέντα. Ὁ δὲ Λύκος λέγεται ἐξελαθεὶς ὑπὸ τοῦ Αἰγέως, καὶ καταφυγὼν εἰς Λυκίαν (27)· καὶ ὁ

(25) Α, 59.

(26) Β. Σόλ. ΙΓ'.

(27) Ἡρόδ. Α, 173.

Πάλλας τέλος ἐκπεσὼν ὑπὸ τοῦ Θησέως (28), ὅστις οὕτω κατώρθωσε τὴν ἐνότητα πάσης τῆς χώρας, ἐξαιρουμένης τῆς Μεγαρίδος.

Ἀναφέρεται δὲ καὶ τοῦ Ἀττικοῦ λαοῦ ἀρχαιοτάτη διαίρεσις εἰς τέσσαρας φυλάς, πρὸς τὴν τοπικὴν ἐκείνην μέχρι τινὸς ἀντιστοιχοῦσα, καὶ τὴν ἀλήθειαν αὐτῆς ἀποδεικνύουσα. Ἡ δ' εἰς ἀλληλουχίαν καὶ ὠρισμένους χρόνους τείνουσα νὰ συναρμολογῇ τὰς πλανωμένας παραδόσεις ἱστορικὴ αὐτῶν ἐξεργασία πρεσβεύει, ὅτι διήρρεσεν ὁ Κέκροψ οὕτω τὸν λαὸν πάντα τῆς Ἀττικῆς εἰς τὰς τέσσαρας φυλάς, τὴν *Κεκροπίδα*, τὴν *Αὐτόχθονα*, τὴν *Ἀκταίαν*, καὶ τὴν *Παραλίαν*, μετονομασθείσας ἐπὶ Κρανχοῦ δῆθεν *Κραναΐδα*, *Ἀτθίδα*, *Μεσογαίαν* καὶ *Διακρίαν*.

Καὶ ἐκ μὲν τῆς πρώτης φυλετικῆς διαιρέσεως προφανές ἐστίν ὅτι ἡ Παραλία φυλὴ ἀντεστοίχει πρὸς τὴν ὁμώνυμον τοπικὴν διαίρεσιν, καὶ ἡ Ἀκταία πρὸς τὴν Ἀκτὴν οὐχ ἥττον δ' εἰκαστέον ὅτι ἡ Κεκροπίς φυλὴ ἦν ἡ οἰκοῦσα τὴν πόλιν τοῦ Κέκροπος μετὰ τοῦ περὶ αὐτὴν πεδίου· ὥστε ἡ Αὐτόχθων μένει ἀνταποκρινομένη πρὸς τὴν χώραν τὴν καλουμένην Διακρίαν, ἥτοι τὴν ὀρεινὴν, τὴν τοῦ Βρυλησσοῦ (τοῦ Πεντελικοῦ) καὶ τοῦ Πάρνηθος, ὡς πανταχοῦ σχεδὸν ἡ αὐτόχθων ρίζα ἐκάστου λαοῦ ἐπὶ τῆς πρώτης αὐτοῦ ἀναπτύξεως εἰς τὰ ὀρεινότερα μέρη περιστέλλεται καὶ ὀχυροῦται κατὰ τῶν ξένων ἐπιδρομῶν καὶ ἐποικήσεων, ὧν, ὡς ἐκ τῆς διαιρέσεως ταύτης φαίνεται, οὐδ' αὐτὴ ἡ Ἀττικὴ ἔμεινεν ἐντελῶς ἀπηλλαγμένη, ἀπ' ἐναντίας τῶν ἐγχωρίων προλήψεων.

Ἡ δ' ἐπὶ τοῦ Κρανχοῦ φημιζομένη διαίρεσις ἦν πιθανῶς καὶ αὐτὴ οὐχὶ ἑτέρα τῆς προκειμένης, ἐπὶ μόνη τῇ

(28) Πλούτ. Θησ. ΙΓ.

διαφορᾷ τῶν ὀνομάτων, ὧν σύγχρονος ἢ κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ἐγένετο χρῆσις. Καὶ ἡ μὲν Διακρίς φυλὴ ἦτο βεβαίως ἡ τὴν Διακρίαν οἰκοῦσα, ἄρα αὐτὴ ἡ ἄλλως καλουμένη Αὐτόχθων· ἡ Κραναῖς ἦν ἡ οἰκοῦσα τὴν Κραναάν, τὴν ὑψηλὴν πόλιν, τὸ κεφαλοχώριον, καὶ τὸ περὶ αὐτὴν πεδῖον, ἄρα ἡ αὐτὴ τῇ Κεκροπίδι. Ἐκ δὲ τῶν δύο ἄλλων, ἡ ταυτωνυμία μᾶς πείθει ὅτι ἡ Ἀθίς, ἦτοι Ἀττικὴ ἢ Ἀκτικὴ φυλὴ ἦν ἡ κατοικοῦσα τὴν Ἀκτὴν, ἥτις, καθ' ὃ ἐν τῇ τοπικῇ διαιρέσει μετὰ τοῦ πεδίου συνδεομένη, ἦν ἀναμφισβητήτως ἡ προσεχεστάτη αὐτῷ ἀκτὴ, ἡ περὶ τὸν Πειραιᾶ, καὶ ἀπ' αὐτοῦ πρὸς τὸ Σούνιον παρατείνουσα, ἡ μεσημβρινὴ τοῦ Ἀττικοῦ τριγώνου πλευρά. Ἡ Παραλία ἄρα χώρα, ἡ ὑπὸ τῆς Παραλίας φυλῆς οἰκουμένη, ἦν ἡ πρὸς τὸν ἀνατολικὸν Αἰγιαλὸν ἀποκλίνουσα, ἀπὸ τοῦ Σουνίου πρὸς τὸν Εὐβοϊκὸν πορθμὸν καὶ ἐπομένως ἐνταῦθα, κατὰ τὴν τοῦ Κραναοῦ διαίρεσιν πρέπει νὰ ᾤκει ἡ Μεσογαία φυλὴ ὡς γνωστὸν δέ, τούτο τὸ μέρος τῆς Ἀττικῆς διατηρεῖ μέχρι τοῦδε τὴν ἐπωνυμίαν τῶν Μεσογαίων.

Ἀλλὰ καὶ ἑτέρα μνημονεύεται ἀττικῶν φυλῶν ἀρχαιοτάτῃ ἐπωνυμία, τεσσάρων καὶ τούτων, ἀποδιδομένη δ' εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Ἐριχθονίου, ὅστις, καθ' ὃ ὁ αὐτὸς ὢν τῷ Ἐρεχθεῖ (Ποσειδῶνι), τῷ γενάρχη τῶν Βουταδῶν ἱερέων, δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ παναρχαίου ἱερατικοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ λαοῦ τῆς Ἀττικῆς. Ἔχουσι δ' αἱ φυλαὶ αὗται θρησκευτικῶν λατρειῶν ἐπωνυμίας, Διὰς καλούμεναι, Ἀθηναῖς, Ποσειδωνιάς, καὶ Ἥφαιστιάς, τὰς τῶν λατρειῶν μάλιστα ἐκείνων, αἵτινες κατὰ διαφόρους ἐποχὰς φαίνονται δημοτελέστεραι ἐν τῇ Ἀττικῇ· διότι ὁ Ζεὺς ἦν ἀρχαιότατος τῆς χώρας Θεός, ὡς Πα-

τρῶος (29) λατρευόμενος, ὡς Ὑπατος, ὡς Ἐρκεῖος, ὡς Πολικός, εἰς ὃν ἤγοντο τὰ Διπόλια καὶ Βουφόνια (30), ὡς Μειλίχιος, εἰς ὃν τὰ Διάσια (31), ἐκταθέντα ἴσως εἰς τὰ Πάνδια (32), ἃ συνέστησεν ὁ ἐπώνυμος καὶ πιθανῶς παραστάτης αὐτῶν Πανδίων ὡς γενικὴν ἐορτὴν τῆς Διάδος φυλῆς. Ὅτι καὶ ἡ Ἀθηναῖα ἦν καὶ αὐτὴ ἀρχαιοτάτα γενικὴ τῆς Ἀττικῆς θεότης οὐδαμῶς ἀμφιβάλλεται, καὶ εἰς αὐτῆς τὴν λατρείαν συνέστησαν ἐν ἀπωτάτοις χρόνοις τὰ Ἀθηναῖα, ἴσως τῆς Ἀθηναίδος φυλῆς κατ' ἀρχὰς γενικὴ πανηγυρίς, ἐκταθέντα ἔπειτα καὶ αὐτὰ εἰς τὰ Παναθηναῖα. Αἱ δὲ τοῦ Ποσειδῶνος ἐπὶ τῆς Ἀττικῆς ἀξιώσεις εἰσὶ γνωσταὶ ἐν τῇ μυθολογίᾳ, καὶ εἶδομεν ὅτι αὐτὴ ἡ πόλις ἐκαλεῖτο Ποσειδωνία κατὰ Στράβωνα πρὶν ἢ ὀνομασθῇ Ἀθῆναι. Ὁ Ἥφαιστος τέλος εἶχε καὶ αὐτὸς γενικὴν τῆς χώρας ἐορτὴν, τὰ Ἥφαιστεια (33), τὰ δὲ μετὰ ταῦτα ὑπὸ τῶν τεχνιτῶν ἀγόμενα, καὶ εἰς τὴν λατρείαν αὐτοῦ ἀνήκοντα Χαλκεῖα, λέγονται ὑπὸ Εὐσταθίου (34) «δημοτελῆς ἐορτὴ τὸ ἀρχαῖον»· καὶ τὰ μετὰ ταῦτα ἀπαντώμενα γένη τῶν Μητιωνιδῶν καὶ Δαιδαλιδῶν ἦσαν καὶ αὐτὰ τοιαύτης φυλετικῆς τοῦ Ἥφαιστου λατρείας λείψανα.

Ἀλλὰ πιθανὸν δὲν φαίνεται ἐκάστη τῶν λατρειῶν τούτων κατ' ἀρχὰς μὲν ν' ἀνῆκε γενικῶς εἰς πάντας τοὺς κατοίκους τῆς Ἀττικῆς, ἔπειτα δὲ νὰ περιεστάλῃ εἰς μέρος τι αὐτῶν, ἐκάστοτε συμμέτρως καὶ κανονικῶς ὑπὸ τῶν τριῶν τετάρτων τοῦ πληθυσμοῦ ἐγκαταλειφθεῖσα. Τοιαύτη

(29) Πλάτ. Εὐθυδ. σ. 302.

(30) Πaus. Α, 24.—Αἰλ. Π. Ἰ. Η, 3.

(31) Θουκ. Α, 126.

(32) Δημοσθ.—Μειδ. σ. 517.

(33) Ἀνδοκ. π. μυστ. § 135.—Ξεν. πολ. Αθ. Γ', 4.

(34) Ἐν Ὁμ. Ἰλ. Β, στ. 284.

ὑπόθεσις οὐ μόνον δὲν στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἱστορίας, ἥτις τινῶν τῶν θεοτήτων τούτων, ὡς τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Διὸς, τὰς ἐορτὰς παρίστησιν ὡς δημοτελεῖς καὶ ἐν τοῖς μετέπειτα χρόνοις, ἀλλ' ἀντίκειται καὶ εἰς τὴν συνήθη τῶν θρησκευμάτων ἀνάπτυξιν, ἅτινα τείνουσι εἰς τὸ νὰ ἐφαπλῶνται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον, καὶ σπανιώτατα, μόνον ἐν καιροῖς θρησκευτικῆς παρακμῆς, ἀπὸ γενικῶν περιστέλλονται εἰς ἰδιαίτερα. Διὰ τοῦτο πιστευτότερον φαίνεται ὅτι ἐκάστη τῶν τεσσάρων τούτων λατρειῶν εἰς ἰδιαιτέραν φυλὴν εἰδικῶς ἀνήκουσα, ἔπειτα κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἀπ' αὐτῆς ἐξετάθη γενικῶς εἰς πᾶσαν τὴν χώραν. Οὕτω καὶ ἡ ἔρις τοῦ Ποσειδῶνος πρὸς τὴν Ἀθηνᾶν, πλὴν φυσικῆς τινός, ἔχει ἴσως καὶ ἱστορικὴν σημασίαν, ἀπομνημονεύουσιν πάλιν μεταξὺ τῆς Ἀθηναίδος καὶ τῆς Ποσειδωνίδος φυλῆς, καὶ τῆς πρώτης θρίαμβον, ὡς καὶ ἡ ἱστορουμένη ὑπὸ τῶν Μητιονιδῶν, ἀπογόνων τοῦ Ἡφαιστοῦ (35), ἔξωσις Πανδίωνος τοῦ Β', αἰνίττεται ἴσως ὑπερίσχυσιν τῆς φυλῆς τῶν Ἡφαιστίων κατὰ τῆς τῶν Πανδίων, καὶ ἡ ἰδρυσις τῶν Διάδων Ἀθηνῶν ἐν Εὐβοίᾳ, ἐποχὴν συμπράξεως τῆς Διάδος καὶ τῆς Ἀθηναίδος φυλῆς.

Οὐδὲν δὲ κωλύει, πιθανώτατον μάλιστα φαίνεται, αἱ τέσσαρες αὗται θρησκευτικαὶ φυλῶν ἐπωνυμίαι ν' ἀνῆκον εἰς τὰς τέσσαρας τοπικὰς διαιρέσεις καὶ τὰς ἐθνικὰς φυλάς ἃς ἐγνωρίσαμεν· καὶ ἡ μὲν Ἀθηναῖς νὰ ᾔητον ἡ τὰς Ἀθήνας (τὸ ἄστυ καὶ τὸ πεδῖον) οἰκοῦσα, καὶ τὴν Ἀθηνᾶν ἰδίως ὡς πολιοῦχον λατρεύουσα, ἡ Κεκροπίς ἢ Κραναῖς καλουμένη· ἡ δὲ Ἡφαιστιάς, ἡ οἰκοῦσα τὴν Διακρίαν, περὶ ἣν, πρὸς ταῖς πηγαῖς τοῦ Κηφισοῦ, ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις ἔκειντο οἱ δῆμοι τῶν Ἡφαιστιδῶν καὶ Δαιδαλιδῶν, ἀνή-

(35) Πλάτ. Ἀλκ. Α'. σ. 121.— Εὐθύφρ. σ. 11.

κοντες εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Ἡφαίστου· ἡ Ποσειδωνιάς ἦν ἐπόμενον, ὡς ἐκ τῆς φύσεως τῆς λατρείας, ν' ἀνῆκεν εἰς τὴν Παραλίαν ἢ εἰς τὴν Ἀκτὴν, καὶ νομίζομεν προτιμητέον νὰ τεθῇ εἰς τὴν πρώτην, ὅπως καταλείψῃ εἰς τὴν Διάδα τὴν Ἀκτὴν, διότι ἐν Πειραιεῖ εἶχεν ἐπίσημον ναὸν Ζεὺς ὁ Σωτήρ. Παρατιθέμενοι ἄρα τὰς διαφόρους ταύτας τοπικῶν καὶ φυλετικῶν διαιρέσεων ἐπωνυμίας, φρονοῦμεν ὅτι ἀντιστοιχοῦσιν ὡς ἔπεται·

ΤΟΠΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ

Πεδίον, Ἀκτὴ, Διακρία, Παραλία.

ΦΥΛΑΙ ΕΠΙ ΚΕΚΡΟΠΟΣ

Κεκροπὶς, Ἀκταία, Αὐτόχθων, Παραλία.

ΕΠΙ ΚΡΑΝΑΟΥ

Κραναίς, Ἀτθίς, Διακρία, Μεσογαία.

ΕΠΙ ΕΡΙΧΘΟΝΙΟΥ

Ἀθηναίς, Διάς, Ἡφαιστίας, Ποσειδωνιάς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Ἰωνικαὶ φυλαί.

Καὶ ἑτέρα δ' ἀρχαία διαίρεσις ὑπῆρχε τοῦ Ἀττικοῦ λαοῦ, εἰς φυλάς καὶ ἐκείνη, καὶ ἐπίσης τέσσαρας, τὰς λεγομένας Ἰωνικάς, ὀλίγον μεταγενεστέρα τῶν ἄλλων ὑποτιθεμένη. Κατὰ τὴν παράδοσιν (1), Εὐθύθεος ὁ Ἕλληνας,

(1) Εὐριπ. Ἰων.— Πaus. Ζ, 1.

ἐπὶ Ἐρεχθέως ἐλθὼν εἰς τὴν Ἀττικὴν, καὶ τὴν Μαραθωνικὴν τετράπολιν κατοικήσας, πολλὰ δὲ τὸν Ἐρεχθέα ὠφελήσας, ἔλαβεν εἰς γάμον τὴν θυγατέρα αὐτοῦ Κρέουσαν, ἥτις ἐξ αὐτοῦ, ἢ μᾶλλον ἐκ τοῦ Ἀπόλλωνος, ἔσχεν υἱὸν τὸν Ἴωνα. Οὗτος δέ, ἰσχυρὸς γενόμενος, ὠργάνισε πολιτικῶς τὴν Ἀττικὴν, καὶ διήρесе τὸν λαὸν αὐτῆς εἰς τέσσαρας φυλάς, ἅς κατὰ τοὺς τέσσαρας αὐτοῦ υἱούς, τὸν Γελέοντα, τὸν Αἰγικορέα, τὸν Ἀργάδην καὶ τὸν Ὀπλητα (2), ὠνόμασε Γελέοντας, Αἰγικορεῖς, Ἀργάδεις καὶ Ὀπλητας (3).

Τὸ μυθικὸν τοῦτο διήγημα ἐστὶ διαφανέστατον, καὶ ἀναμφισβητήτως δηλοῖ τὴν κατ' ἐπαγγέλματα ἢ βίους τῶν κατοίκων τῆς Ἀττικῆς διαίρεσιν, ἣν ὁ Στράβων (4) ἀποδίδωσιν εἰς τὸν αὐτὸν Ἴωνα, παραδόξως ταύτην ἐκλαμβάνων τῆς ἄλλης, τῆς κατὰ τὰς λεγομένας Ἰωνικὰς φυλάς, διάφορον καὶ μεταγενεστέραν, διότι λέγει ὅτι « πρῶτον μὲν εἰς τέσσαρας φυλάς διήλετο τὸ πλῆθος, εἶτα εἰς τέσσαρας βίους », καὶ ὀνομάζει τοὺς βίους τούτους « Γεωργούς, δημιουργούς, ιεροποιούς, φύλακας ». Ὁ δὲ Πλούταρχος (5) ἀναφέρει τοὺς ὀρθότερον λέγοντας, ὅτι αὕτη ἡ δῆθεν τῶν υἱῶν τοῦ Ἴωνος ἐπώνυμος διαίρεσις οὐδὲν ἄλλο ἦν ἢ ἡ κατὰ τέσσαρας βίους τοῦ πληθυσμοῦ κατάταξις· καὶ οἱ μὲν Ὀπλητες (οὓς Ὀπλίτας λέγει) ὅτι ἐνέφαινον τὸ μάχιμον μέρος τοῦ ἔθνους, οἱ δ' Ἀργάδεις (κατ' αὐτὸν Ἐργάδεις) τὸ ἐργατικόν, οἱ Γελέοντες (οὓς λέγει Γεδέοντας) τοὺς γεωργούς, καὶ οἱ Αἰγικορεῖς « τοὺς ἐπὶ νομαῖς καὶ προβατεῖαις διατρίβοντας ».

(2) Ἡρόδ. Ε, 60.

(3) Πολυδ. Ὄνομ. Η, 109.

(4) Η, 588.

(5) Β. Σολ. ΚΓ.

Καὶ τῶν μὲν Ὀπλήτων ἢ Ὀπλιτῶν ἡ ἐπωνυμία ἐστὶ τροφανῆς καὶ ἀναμφίβολος. Ὀμοίως δ' εὐκατάληπτος, καὶ πρὸς τὴν ἐξήγησιν τοῦ Πλουτάρχου σύμφωνος, ἡ τῶν Αἰγικορέων, οὓς ὁ Στράβων ἐλησμόνησεν, ἡ τοὺς περιέλαβε μετὰ τῶν γεωργῶν. Ἀναφέρεται δ' ἴσως εἰς σχέσιν τινὰ τῶν Αἰγικορέων μετὰ τῶν Ὀπλήτων ὁ παρ' Ἀθηναίῳ (6) μῦθος, ὁ λέγων τὸν Αἰγέα γαμβρὸν τοῦ Ὀπλητος. Οἱ δ' Ἀργάδεις ἴσως ὀρθῶς καὶ Ἐργάδεις καλοῦνται ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου, διότι ἡ λέξις ἔργον ἀπαντᾶται διαλεκτικῶς καὶ ἄργον λεγομένη, καὶ μετὰ τοῦ δίγαμμα μάλιστα Φάργον (7), ὡς καὶ ἐν τῇ γερμανικῇ ἡ αὐτὴ λέξις, Werk, λέγεται ἐν διαλέκτῳ καὶ Wark, καὶ παρ' ἡμῖν ὁ ὄχλος μέχρι τοῦδε λέγει ἀργάτης καὶ ἀργαλειό. Αὕτη ἐπομένως ἡ ἐπωνυμία ἀντιστοιχεῖ εἰς τοῦ Πλουτάρχου τὸ Ἑργατικόν, ἡ τοῦ Στράβωνος τοὺς Δημιουργούς. Ἀλλὰ τὸ ὄνομα δύναται νὰ παράγῃται καὶ ἐκ τοῦ Ἄργος, τοῦ συγγενοῦς τοῦ ἄρFουρα, καὶ σημαίνοντος τὸ πεδίον, καὶ ἐπομένως οἱ Ἀργάδεις νὰ ἦσαν, ὡς οἱ ἐν Ἀργεὶ Ἀργειάδαι (8), οἱ γεωργοὶ (ἀργάται), οὓς παραδέχεται καὶ ὁ Στράβων, ἐν ᾧ ὁ Πλούταρχος γεωργοὺς λέγει τοὺς Γεδέοντας.

Ὡς πρὸς τῶν τελευταίων δὲ τούτων καὶ τὴν γραφὴν καὶ τὴν ἔννοιαν ὑπάρχουσί τινες δυσκολίαι, καὶ διαφωνίαι ἐπίσης οὐχὶ μικραί. Καὶ ὁ μὲν Πλούταρχος αὐτός, ἐξηγῶν αὐτούς, ὡς γεωργοὺς ἐκ τοῦ γῆ καὶ δαίειν παράγει πάντως αὐτούς, οἷονεὶ γεωμόρους. Ὁ δὲ Στράβων, τοὺς Ἱεροποιούς περιλαμβάνων εἰς τὴν ἀπαρίθμησιν, εἰς ταύτην βεβαίως ἀπέβλεπε τὴν φυλὴν, διότι εἰς οὐδεμίαν τῶν τριῶν

(6) IG, 556.

(7) Bæekh, C. I. G. n. 11.

(8) Στεφ. Βυζ.

ἄλλων ἡδύνατο νὰ δοθῇ τοιαύτη σημασία. Ἀλλὰ πρὸς τοῦτο ἀνάγκη νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἀντὶ ΓΕΔΕΟΝΤΕΣ, ὁ Στράβων ἀνεγίνωσκε ΤΕΛΕΟΝΤΕΣ, ὡς ἐδύναντο νὰ καλῶνται οἱ τὰ ἱερὰ τελοῦντες, οἱ Ἱεροτελεσταί· καὶ τοῦτο φαίνεται στηριζόμενον καὶ ἐπὶ χωρίου τινος τοῦ Πολυδεύκου (9), λέγοντος· « Ἀπὸ δὲ τῶν Ἴωνος παίδων, ἀπὸ Ἑρεχθέως τε καὶ Λέοντος Ὀπλητες, Αἰγικορεῖς, Ἀργάδεις», ὅπου ἀπορεῖται πρῶτον τίς ἐστὶν ὁ μετὰ τοῦ Ἑρεχθέως ταττόμενος οὗτος Λέων, καὶ δεύτερον διατὶ τριῶν μόνον ἀντὶ τεσσάρων φυλῶν γίνεται μνεΐα· ὥστε πιθανώτερον αἱ λέξεις « τε καὶ Λέοντος » νὰ διορθωθῶσιν εἰς Τελέοντες· καὶ τὴν γραφὴν Τελέων φέρουσι τὰ χειρόγραφα τοῦ Εὐριπίδου ἐν Ἴωνι, καὶ ταύτην ἔχει καὶ ὁ Στέφανος ὁ Βυζάντιος (10)· καὶ ἀντὶ τοῦ Πανδίωνος ὁ Ἀπολλόδωρος (11) Τελεῶνα λέγει τὸν πατέρα τοῦ Βούτου· καὶ ὑπετέθη ὅτι πρὸς τὴν γενεαλογίαν ταύτην σχέσιν ἔχει καὶ ἡ παρὰ Λοκροῖς τοῦ Ἑριβώτα, ὄντος υἱοῦ τοῦ ἥρωος Τελέοντος. Ἐν δ' Ἡροδότῳ ὁ πρῶτος υἱὸς τοῦ Ἴωνος λέγεται Γελέων, ὅπερ ἴσως ἦτον Τελέων. Ὡστε ἀπίθανον δὲν εἶναι ἡ φυλὴ αὕτη νὰ ἐκαλεῖτο τῶν Τελεόντων· ἀλλὰ Τελέοντες ἡδύναντο νὰ εἶναι οὐ μόνον οἱ ἱερεῖς, ἀλλὰ καὶ οἱ τὸν φόρον τελοῦντες (οἱ γεωργοί), ἢ ἄλλως οἱ ἐν τέλει, περιλαμβάνοντες ἴσως καὶ τοὺς ἱερεῖς. Ἀλλ' ἐν τούτοις ἰωνικαὶ τινες ἐπιγραφαὶ τῆς Κυζίκου καὶ τῆς Κέω (12), φέρουσιν ὡς ὄνομα φυλῆς Γελέοντες, ὅπερ ὑπηγόρευεν εἰς τινὰς (13) τὴν παράδοξον ὑπόθεσιν, ὅτι ἡ πρώτη γραφὴ Τελέοντες μετεποιήθη κατὰ

(9) Ὀν. Η, 109.

(10) Φ. Αἰγικόρεως.

(11) Α, 9, 16.

(12) Böeckh, C. I. G. n. 3078.

(13) Meier, de gentil. σ. 4.

τοῦτον τὸν τρόπον, μεταβάσα ἐξ Ἀθηνῶν εἰς τὰς ἀποικίας, εἶτε ἐπὶ τὸ κωμικώτερον, ὡς γελῶντας δῆθεν τοὺς Τελέοντας ὑποκοριζομένη, ἢ ὡς τὸ τέλλει μετεποιήθη ἐκ τοῦ γέλλει καθ' Ἡσύχιον, ὅστις ὁμῶς ἀπίθανον δὲν εἶναι νὰ ἐξέλαβε παρόραμά τι γραφικὸν ὡς γνησίαν καὶ ἀρχαιοτέραν γραφήν. Ὅπως δῆποτε, ἡ μαρτυρία τῶν ἐπιγραφῶν ἐστὶν ἡ μόνη ἀναμφισβήτητος, καὶ Γελέοντες ἐκαλοῦντο οἱ τῆς τετάρτης φυλῆς ἐν ταῖς Ἰωνικαῖς πόλεσιν· οὐδεὶς δὲ λόγος ὑπάρχει ἵνα ὑποτεθῇ ὅτι ἄλλως ἐλέγοντο ἐν Ἀθήναις. Ἡ λέξις δ' ὑπὸ τὴν μορφήν αὐτῆς ταύτην ἠδύνατο ἢ νὰ παράγῃται ἐκ τοῦ γελεῖν, σημαῖνον τὸ γελᾶν καὶ τὸ λάμπειν, νὰ δηλῇ ἐπομένως τοὺς λαμπροὺς, ἥτοι τοὺς ἀρίστους καὶ εὐγενεῖς, τὴν πολιτικὴν ἀριστοκρατίαν, περιλαμβάνουσιν καὶ τὴν ἱερατικὴν, τοῦ Στράβωνος τοὺς ἱεροποιοὺς· ἢ νὰ ᾔην ὁ Γεώλεως (14), οἱ γεωργοὶ τοῦ Πλουτάρχου.

Κατὰ ταῦτα ἐπομένως αἱ τέσσαρες Ἰωνικαὶ φυλαί, γνησίως γραφόμεναι, καὶ κατὰ τὸ πιθανώτερον ἐξηγούμεναι, ἦσαν οἱ Ὀπλητες, ἥτοι οἱ μάχιμοι, οἱ Γελέοντες ἥτοι οἱ γεωργοί, οἱ Αἰγικορεῖς, ἥτοι οἱ ποιμένες, καὶ οἱ Ἀργάδεις, ἥτοι οἱ δημιουργοί· ἢ, ἂν οἱ Γελέοντες ἐκληθῇσιν ὡς οἱ ἄριστοι, τότε οἱ Ἀργάδεις πρέπει νὰ ᾔσαν οἱ γεωργοί, ἢ μᾶλλον πρέπει ἡ γεωργικὴ τάξις νὰ περιλαμβάνετο εἰς τοὺς Αἰγικορεῖς, καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ διαίρεσις αὕτη θὰ περιεῖχε τοὺς ἀρίστους ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ τῷ στρατῷ, τὴν μέσσην τάξιν τῶν τεχνιτῶν, καὶ τὴν κατωτάτην τοῦ χυδαίου λαοῦ, τὴν τῶν ποιμένων καὶ γεωργῶν.

Ἡ τῶν ἀρίστων δὲ τάξις περιελάμβανε πιθανῶς καὶ τοὺς ἱερεῖς, ὧν μόνος ὁ Στράβων, οὔτε δ' ὁ Πλάτων, οὔτε ὁ

(14) Bæckh, C. I. G. n. 3078.— Staatsh. d. Ath. II, 28.— Index lect. Berol. aest. 1812 (ἐν Beck's actt. Sem. reg. Lips. II, σ. 452-460.

Πλούταρχος, μνημονεύει ἐν ταύτῃ τῇ διαιρέσει. Καὶ γένη μὲν ἱερέων ὅτι ὑπῆρχον ἐστὶ βέβαιον, διότι τινὰ ἐξ αὐτῶν διετηρήθησαν καὶ κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους· ἀλλὰ φυλὴν ἰδιαιτέραν ταῦτα, ὡς ὁ Στράβων θέλει, δὲν φαίνεται ὅτι ποτὲ ἀπετέλουν, ἦσαν δὲ μεταγενεστέρως ἐγκατεσπαρμένα ἐν ταῖς διαφόροις φυλαῖς. Καὶ ἂν ὑποτεθῇ δ' ὅτι ἐπεκράτησέ ποτε ἐν Ἀττικῇ ἱεροκρατικὸς ὀργανισμός, οὗτος θὰ ὑφίστατο ἐπὶ τῶν Ἱερέων Βασιλέων μόνον, τοῦ Ἐρεχθέως δηλαδή, ὅστις ἀντεπροσώπευε τὴν λατρείαν τοῦ Ποσειδῶνος, καὶ ἀδελφὸν εἶχε τὸν Βούτην, καὶ ἀνταγωνιστὴν τὸν Εὐμολπον, τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς ἱερατείας, ἐν ᾧ ὁ Ἰωνικὸς ὀργανισμός θὰ ἔπρεπε μᾶλλον νὰ θεωρηθῇ ὡς στρατιωτικὴ ἀντίδρασις κατὰ τοῦ ἱερατικοῦ, ἐὰν ὑπῆρξε ποτέ· διότι ὁ Ἴων ἦν μᾶλλον ὁ στρατιώτης ἀντίπαλος τῶν ἱερέων ἐκείνων, καὶ ὑπὸ τῶν μὲν στρατάρχης (15), ὑπὸ τῶν δὲ πολέμαρχος (16), καὶ ὑπ' ἄλλων καὶ Βασιλεὺς (17) λεγόμενος, ἐπετράπη τὰ τῆς πολιτείας ἀφ' οὗ ἐνίκησε τοὺς Εὐμολπίδας (18), καὶ κατώκησε τὴν Μαραθωνικὴν τετράπολιν, τὸ καθ' Ἡρόδοτον (19) «ἐπιτηδειότατον χωρίον τῆς Ἀττικῆς ἐνιππεῦσαι», καὶ ἐγκατέστησε τὴν καὶ ὡς ἐκ τῆς ἐπωνυμίας τῆς στρατιωτικῆς τὴν ἀρχὴν ἔχουσαν ἐορτὴν τῶν Βοηδρομιῶν.

Ἡ Ἰωνικὴ λοιπὸν αὕτη διαίρεσις φαίνεται οὕσα ἢ κατ' ἀριστοκρατικὰς διακρίσεις διάταξις τοῦ λαοῦ, ἣν τινες (20) ἐθεώρησαν ὡς συνέπειαν ἐξωτερικῆς εἰσβολῆς, ἐκλαβόντες

(15) Ἡροδ. Η, 44.

(16) Παυσ. Β, 14.— Ζ, 2.

(17) Εὐριπ. Ἴων, στ 1592.— Κόνων, διηγ. κ. 27.

(18) Στρ. Η, 588.

(19) ΣΤ, 102.

(20) Wachsmuth, I, σ. 228.

τούς Αίγικορεῖς καὶ Ἀργάδεις ὡς τοὺς ἀρχαίους κατοίκους τῶν ὀρέων καὶ τῶν πεδίων, τοὺς δ' Ὀπλητας ὡς τοὺς ξένους κατακτητάς, καὶ τοὺς Γελέοντας ἢ Τελέοντας ὡς τὴν Ἐλευσινιακὴν ἱεροκρατίαν.

Ἐπειδὴ δ' ὁ γενάρχης τῶν Ἰώνων λέγεται ὑπὸ τῶν μύθων ἔγγονος μὲν τοῦ Ἑλλήνος, ἀνεψιὸς δὲ τοῦ Δώρου, διὰ τοῦτο οἱ Ἴωνες ἐξελήφθησαν ὑπὸ πολλῶν (21) συγγενεῖς μὲν τῶν Δωριέων, ξένοι δὲ πρὸς τοὺς Πελασγούς, οἵτινες ἦσαν οἱ πρῶτοι κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς καὶ ἐπομένως ὁ ἐξ-
 ιωνισμὸς τῆς χώρας ταύτης ἐθεωρήθη ὡς συμβάν τι ἀνά-
 λογον πρὸς τῆς Πελοποννήσου τὸν ἐκδωρισμόν. Ἀλλ' αὐ-
 τοὶ οὗτοι οἱ μῦθοι (22) φαίνονται πᾶσαν κατακτήσεως ιδέαν
 ἀποκλείοντες, διότι διηγοῦνται περὶ τοῦ Ἴωνος ὡς ἐν αὐτῇ
 γεννηθέντος τῇ Ἀττικῇ, περὶ δὲ τοῦ Σούθου, — ὅστις ὁμῶς
 αἰνίττεται, ὑπὸ ἑτέραν ἔσφιν, καὶ τὴν πανάρχαιον τοῦ
 Ἀπόλλωνος λατρείαν, — ὅτι ἦλθεν οὐχὶ ἐν ἰσχυρί καὶ δόλοις,
 ἀλλ' ὡς πρόσφυξ ἐκ Θεσσαλίας, τῶν ἀδελφῶν του τὰ χρή-
 ματα κλέψας. Ὑπῆρχον δ' Ἴωνες ἀρχαιότατα ἤδη εἰς διά-
 φορα μέρη τῆς Ἑλλάδος ἐκτὸς τῆς Θεσσαλίας, ἐν Ἐπι-
 δαύρῳ καὶ Τροιζῆνι πρὸ τῶν Ἡρακλειδῶν, ἐν Κυνουρίᾳ
 τῆς Πελοποννήσου αὐτόχθονες κατὰ τὸν Ἡρόδοτον (23),
 ἐν Χαλκίδι καὶ Ἐρετρίᾳ τῆς Εὐβοίας, καὶ ἐν Αἰγιαλείᾳ
 πρὸ τῶν Τρωϊκῶν (24), ἐπὶ τῶν υἱῶν τοῦ Ἐρεχθέως. Ἀλλ'
 ἡ Ἐρέτρια λέγεται ὑπὸ τοῦ Σκύμνου κτίσμα υἱοῦ τοῦ Ἐρε-
 χθέως, καὶ οἱ Αἰγιαλεῖς μόνον τὸ ὄνομα λαβόντες παρὰ
 τοῦ Ἴωνος, ὅτε διετέλει φυγὰς παρ' αὐτοῖς, διωχθεῖς ὑπὸ

(21) Ἀπολλόδ. Α, 7, 3. — Στράβ. Η, 587. — Πλούτ. Συμποσ. Ζητήμ. Θ, 15. — Κόν. Διηγ. 27.

(22) Στράβ. Η, 507. — Πaus. Ζ, 12.

(23) Η, 75. — Στράβ. Ι, 695. — Ἡρόδ. Ζ, 94. — Πaus.

(24) Πaus. Ζ, 1, 2.

τῶν υἱῶν τοῦ Ἑρεχθέως, ὅπερ οὐδεμίαν ἔχει ἱστορικὴν πιθανότητα. Κατ' ἄλλον μάλιστα μῦθον ἐδείκνυτο ὁ τάφος τοῦ Ἴωνος ἐν Ἀττικῇ, ἐν τῷ δήμῳ Ποταμοῖς, ὅπερ ἤναγκάζοντο νὰ ἐξηγήσωσιν οἱ ἀρχαῖοι ὑποθέτοντες (25) ὅτι ἐπέστρεψεν ὁ Ἴων εἰς τὴν Ἀττικὴν ὅπως ὑπερμαχήσῃ τῶν Ἀθηναίων κατὰ τῶν μετ' Εὐμόλπου Θρακῶν, εἰς πόλεμον ὅστις ὁμῶς λέγεται γενόμενος ἐπὶ Ἐριχθονίου τοῦ πάππου τοῦ Ἑρεχθέως. Σχέσιν δὲ μεταξὺ τῶν ἐν Ἀττικῇ, ἐν Αἰγιαλείᾳ καὶ ἐν Τροιζῇνι Ἰώνων ὑποδεικνύει πιθανῶς καὶ ὁ θετὸς τοῦ Πανδίωνος Αἰγεύς, ἀνακαλῶν τὸν ἐν Αἰγαῖς Ποσειδῶνα, καὶ υἱὸν ἔχων τὸν ἐν Τροιζῇνι γεννηθέντα Θησέα.

Καὶ τὸ ὄνομα δὲ τῶν Ἰώνων ἐθεώρησάν τινες (26), ἐκ τοῦ ἰέναι αὐτὸ παράγοντες, ὡς τεκμήριον τοῦ ὅτι ὁ οὕτω καλούμενος λαὸς ἦν πλάνης κατ' ἀρχὰς καὶ ἔξωθεν ἐπελθών. Ἄλλοι δ' ἐξ ἐναντίας (27), ὡς συγγενὲς αὐτὸ ἐκλαβόντες τοῦ ὀνόματος Ἴω τῆς τοῦ Ἰνάγου ἢ τοῦ Ἰάσου θυγατρὸς, τῆς φρουρουμένης ὑπὸ τοῦ Ἄργου), καὶ προσέτι τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰάσου (αἱ τοῦ Ἄργου, καὶ πάππου τοῦ πανόπτου Ἄργου), ἀφ' οὗ καὶ τὸ Ἄργος ἐπωνομάσθη Ἰασον, προτείνουν αὐτὸ ὡς ἀπόδειξιν τῆς σχέσεως τῶν Ἰώνων μετὰ τῶν ἀρχαίων Ἀργείων, ἥτοι μετὰ τῶν Πελασγῶν, ἣν ἐπικυροῖ καὶ ὁ Πausanίας λέγων (28)· « *Πρὶν Ἡρακλείδας κατελθεῖν εἰς Πελοπόννησον, τὴν αὐτὴν ἠφρίεσαν Ἀθηναῖοι καὶ Ἀργεῖοι γλῶσσαν* ».

Εἰς τινὰς δὲ (29) παρέσχε καὶ ἡ θρησκεία ἀφορμὴν ἵνα

(25) Πaus. αὐτ.

(26) Illgen. d. trib. att. σ. 58.

(27) Buttmann, üb. d. myth. Verb. Griech. mit Asien, (Mythol. II, σ. 179).— Bæckh, σ. 348.

(28) B, 37.

(29) Müll. Dor. I, σ. 237-247.

ἐκλάβωσι τὸν Ἰωνικὸν ὀργανισμὸν τῶν Ἀθηνῶν ὡς μεταρρύθμισιν προκύψασαν ἐξ εἰσβολῆς ξένης· διότι παρατηροῦντες ὅτι ἡ λατρεία τοῦ Πατρώου Ἀπόλλωνος (30) ἐλείπει μὲν ἐντελῶς ἐκ τῶν παναρχαίων Ἀττικῶν μυθευμάτων, ἀπαντᾶται δ' ἐν τοῖς μεταγενεστέροις, ὑπέλαβον ὅτι ἦτο αὐτὴ ἡ τῶν Δωριέων τοῦ Δελφικοῦ Ἀπόλλωνος (31), εἰσαχθεῖσα εἰς Ἀττικὴν ὑπὸ τῶν συγγενῶν τοῖς Δωριεῦσιν Ἰώνων, καὶ ὅτι αὐτὸς ὁ Εὐθύθεος οὐδεὶς ἄλλος ἐστὶν ἢ ὁ ξανθὸς Ἀπόλλων (32). Ἀλλ' ἀφ' ἐτέρου ὁ Ἐφορος (33) ἐξ Ἀθηνῶν μάλιστα κατάγει εἰς Δελφοὺς τοῦ Ἀπόλλωνος τὴν λατρείαν· ἡ δὲ τοῦ Πατρώου, εἰ καὶ μεταγενεστέως ἄρχεται ἐν Ἀθήναις, ἀλλὰ διαδέχεται τὴν τοῦ Ποσειδῶνος, καὶ αὐτὴν οὔσαν Ἰωνικὴν, διότι ὑπῆρχεν ἐπὶ τῶν Ἰώνων ἡγεμόνων, καὶ ὁ Θησεὺς εἰς τὸν Ποσειδῶνα ἀφιέρωσε τὰ Ἰσθμια (34)· καὶ αὐτὸς δ' ὁ Αἰγεὺς κατὰ τινὰς εἶναι τοῦ Ποσειδῶνος μόνον ἐπίθετον (35), ἐκ τῶν Αἰγῶν τῆς Ἰωνικῆς Αἰγιαλείας (36), ὡς καὶ εἰς Μυκάλην ὑπῆρχε Ποσειδῶν Ἐλικώνιος, ἐκ τῆς Αἰγιαλικῆς Ἐλίκης (37). Ἦτον δ' ἡ τοιαύτη ἐναλλαγὴ τῶν λατρειῶν τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τοῦ Ποσειδῶνος οὐ σπανία ἐν Ἑλλάδι, καὶ οὐδεμίαν δηλοῖ ἐχθρικὴν κατάκτησιν. Οὕτως ἐν Ταινάρῳ καὶ ἐν Δελφοῖς, ἐν Δήλῳ καὶ Καλαυρίᾳ, ἐνηλλάγησαν τῶν δύο θεῶν αἱ

(30) Ἰδ. Πλάτ. Εὐθύδ. σ. 302 καὶ σχολ.

(31) Πλάτ. Πολιτ. Δ, 427. — Δημ. π. Στεφ. § 46, σ. 274. — Ἀριστείδ. Παναθην. σ. 181 Dind.

(32) Müll. Proleg. σ. 274.

(33) Ἐν Στράβ. Θ, 646.

(34) Πλούτ. Θησ. ΚΕ.

(35) Ὅμ. Ὀδυσ. Δ, 506.

(36) Müll. αὐτ. 272.

(37) Στράβ. Η, 589. — Διόδ. ΙΕ, 49.

λατρεῖται, ἀπαραλλάκτως ὡς ἐν Ἀθήναις ἡ τοῦ Θησέως ὑπεχώρησεν εἰς τὴν τοῦ Ἡρακλέους (38).

Οὐδεμία ἄρα ὑπάρχει σπουδαία, οὐδὲ πιθανὴ καὶν ἀπόδειξις ὅτι ξένη κατὰκτησις ἐπέφερε τὴν εἰς ἀριστοκρατικὰς φυλὰς διαίρεσιν τοῦ ἀττικοῦ λαοῦ· ἀλλὰ ταύτην εἶχεν ὡς φαίνεται, ἀρχικῶς, ὡς λαὸς ἀνέκαθεν Ἰωνικός, διότι οὗτος ἦν γενικός τῶν Ἰώνων ὀργανισμός, ὥστε καὶ φυλὴ Γελεόντων ἀπαντᾶται εἰς Ἰωνικὰς τῆς Ἀσίας πόλεις (39), καὶ ὁ Ἡρόδοτος (40), περὶ τοῦ Κλεισθένους ὁμιλῶν ὅστις κατήργησε τὰς τέσσαρας φυλὰς ἐν Ἀθήναις, λέγει ὅτι ἔπραξε τοῦτο « *ἵνα μὴ σφίσιν αἱ αὐταὶ ἐῷσι φυλαὶ καὶ Ἴωσι* ».

Τὸ δ' ὁμοιᾶριθμον τῶν διαιρέσεων τούτων μετὰ τῶν ἐν τῷ προηγουμένῳ κεφαλαίῳ ἐκτεθειμένων δὲν ἐμφαίνει μὲν, ὡς νομίζομεν, ταυτότητα, ὡς ἦτον ὅμως σχέσιν τινά, καὶ ἀντανάκλασιν καὶ ἐπὶ τῇ χωρογραφίᾳ, τῆς τετραχοῦς Ἰωνικῆς πολιτικῆς διαιρέσεως, τῆς παναρχικοῦ ἰσως οὐσῆς, ὑποδιαίρεσεις δύνανται νὰ ἐκληφθῶσι καὶ αἱ δωδεκαπόλεις. Κατὰ Πλούταρχον τοῦλάχιστον (41), τὸ τῶν *Πεδιέων* γένος λέγεται ὀλιγαρχικώτατον, τὸ τῶν *Διακρέων* δημοκρατικώτατον, καὶ τὸ τῶν *Παράλων* μέσην πολιτείαν αἰρούμενον· ὅπερ φαίνεται δηλοῦν ὅτι τὸ Πεδίον, ἥτοι αἱ Ἀθῆναι καὶ τὰ περίξ, ἰσως μετὰ τῆς Ἀκτῆς, κατωκεῖτο μάλιστα ὑπὸ τῶν ἰσχυροτάτων, τῶν Ὀπλιτῶν· τῆς Παραλίας αἱ πεδιάδες καὶ οἱ λιμένες, ὑπὸ τοῦ εὐπόρου λαοῦ, τοῦ ἐξ ἐμπορίας καὶ βιομηχανίας ποριζομένου, καὶ τῆς Διακρίας

(38) Εὐριπ. Ἡρακλ. Μαινομ. 1300.—Πλούτ. Θησ. ΛΕ.—Ἀριστείδ. Ι, σ. 58 Dind.—Müll. Dor. Ι, σ. 438.

(39) Ἰδ. ἄνωτ.

(40) Ε, 69.

(41) Β. Σόλ. ΙΓ.

τὰ ὀρεινά, ὑπὸ τῶν ἀπορωτέρων, τῶν ποιμένων καὶ γεωργῶν, τῶν Αἰγικορέων καὶ Γελεόντων.

Οἱ τὴν Ἀττικὴν λοιπὸν οἰκοῦντες Ἴωνες ἦσαν κατὰ ταῦτα Πελαργοὶ ἐξ ἀρχῆς, Ἰωνικῶς ἀπὸ τῶν ἀπωτάτων χρόνων ὠργανισμένοι· τὰ δὲ διάφορα περὶ τῆς πρώτης τύχης καὶ τῶν πρώτων αὐτῶν διαιρέσεων ἱστορούμενα ἢ μυθολογούμενα, ἦσαν οὐχὶ ἀλληλοδιάδοχοι μεταβολαί, ἀλλ' ἠνίπτοντο μᾶλλον διαφόρους φάσεις ἢ ἐπόψεις τῆς αὐτῆς καταστάσεως. Οὕτως ὁ Κέκροψ καὶ ὁ Ἐρεχθεὺς εἰσὶν οἱ τῆς αὐτοχθονίας καὶ τῆς ἐγχωρίου λατρείας τῶν Ἀθηναίων ἀρχαιότατοι ἀντιπρόσωποι· ὁ δ' Ἴων, ὁ τῆς Ἰωνικῆς αὐτῶν ἐθνικότητος, καὶ ὁ Αἰγεύς, ὁ τῆς συγγενείας αὐτῶν μετὰ τῶν Ἰώνων τῆς Αἰγιαλείας, ἐλθόντων εἰς τὴν Ἀττικὴν ὅτε ἐπὶ τῆς δωρικῆς εἰσβολῆς ἐδιώχθησαν τῶν βορείων χωρῶν τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν, οὓς οἱ Δωριεῖς ἐξέβαλον ἐκ τῶν νοτιωτέρων (42). Ἰσως δὲ διὰ τοῦτο καὶ ἐκηρύττετο ὁ Αἰγεύς θετὸς μόνον υἱὸς τοῦ Πανδίωνος, « καὶ μηδὲν Ἐρεχθείδαις προσήκει » (43).

ΚΑΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Θησεύς.

Μεταξὺ δὲ τῶν ἀρχαίων βασιλέων τῶν Ἀθηναίων ὁ ὀνομαστότερος καὶ ἱστορικώτερον πάντων μαρτυρούμενος ἦν ὁ Θησεύς, υἱὸς τοῦ Αἰγέως. Καὶ ὅμως λίαν ἀμφίβολον δύ-

(42) Παιρ. Ζ, 1.

(43) Πλούτ. Θησ. ΙΓ'.

ναται να θεωρηθῇ ἂν καὶ αὐτὸς καὶ οἱ ἄμεσοι αὐτοῦ διάδοχοι ἦσαν πρόσωπα ἀληθῶς ὑπάρξαντα, ἢ μᾶλλον, ὡς οἱ πλεῖστοι τῶν προκατόχων αὐτῶν, μῦθοι χρόνους καὶ περιστάσεις προσωποποιοῦντες· διότι οὐδ' αὐτοὶ οἱ ἀρχαῖοι, οἱ οὐδόλως περὶ τῆς ιστορικότητος τοῦ Θησεύς διστάζοντες, διηγοῦνται ὁμοίως τὰ περὶ αὐτοῦ (1). Καὶ πολλὰ μὲν τῶν ἀποδιδομένων αὐτῷ πράξεων εἰσὶν οὐδὲν ἕτερον ἢ αὐτοὶ οἱ μῦθοι τοῦ Ἡρακλέους, κατὰ τοπικάς παραδόσεις μεταπεπλασμένοι, διὸ καὶ ὡς « ἄλλος Ἡρακλῆς » ὁ Θησεὺς ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἐθεωρεῖτο (2), καὶ ζηλωτῆς καὶ φίλος καὶ συναγωνιστῆς ἐκείνου ἐλέγετο, καὶ πάντα τὰ ἐν τῇ Ἀττικῇ ἱερὰ αὐτοῦ τῷ παρεχώρησε (3). Τὸ δ' ὄνομα αὐτοῦ τινὲς μὲν παράγουσιν ἐκ τοῦ ὅτι « ἐγένετο τοῦ Αἰγέως υἱὸς θετός », ἥτοι ὅτι ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τοῦ πατρός του· ἄλλοι ἐκ τῆς θέσεως τῶν γνωρισμάτων ὑπὸ τὸν βράχον τῆς Τροιζῆνος. Ἐκ τῶν νεωτέρων δὲ, εἷς (4) εἶπεν αὐτὸν ἐπὶ νυμον τῶν Θητῶν, ὡς δῆθεν ὑπὲρ τῆς κατωτάτης ἐκείνης τάξεως τοῦ λαοῦ νομοθετήσαντα, ὁ δὲ Κρεῦζέρος (5) πιθανώτερον πάντων φαίνεται λέγων, ὅτι οὕτως ἐκλήθη ὡς θεὸς καὶ ἀποκαταστήσας ὀριστικὴν τῆς πολιτείας τάξιν, εἰ καὶ ὁ αὐτὸς ὑπ' ἄλλην ἐπόψιν θεωρεῖ αὐτὸν καὶ ὡς σύμβολον τῆς τῶν ἀρχαίων θρησκευτικῆς πεποιθήσεως περὶ τῆς εἰς ἄδου καταβάσεως καὶ τῆς αὖθις ἀναβιώσεως τῆς ψυχῆς.

Ἄλλ' ὅ,τι δῆποτε καὶ ἂν ἦ τὸ περὶ αὐτοῦ ἀληθές, ἢ ἐποχὴ ὅμως ἢ διὰ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ χαρακτηριζομένη, καὶ ἣν ὁ Εὐσέβιος προσδιορίζει εἰς τὰ 54 πρὸ τῶν Τρωϊ-

(1) Πλούτ. Β. Θησ.— Διόδ. Δ, 59-63.— Ἰσοκρ. Ἑλ. Ἑγκ. § 18-37.

(2) Πλούτ. αὐτ.

(3) Πλούτ. αὐτ. ἁμ. Δ.

(4) Hüllmann, Anfänge κτλ. σ. 215.

(5) Creuzer, Symbol. IV, 108, 119.

των, δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ ἑναρξίς τῶν ἱστορικῶν χρό-
νων τῶν Ἀθηνῶν, καθ' ὃ ἐμφαίνουσα τὴν ἀρχὴν καὶ ἀφε-
τηρίαν τοῦ μετὰ ταῦτα μεγαλείου τῆς πόλεως· ὥστε καὶ ὁ
Ἡρόδοτος (6), ὁριστικώτερόν πως τοῦ ἀληθοῦς ἐκφραζόμε-
νος, φρονεῖ ὅτι « ἀπὸ τούτων τῶν χρόνων Ἀθηναῖοι, διὰ
τὸ βάρος τῆς πόλεως, φρονημάτων ἐνεπίμπλαντο, καὶ
τῆς τῶν Ἑλλήνων ἡγεμονίας ὠρέχθησαν ».

Ἡ ἐπισημοτάτη δὲ καὶ γονιμωτάτη τῶν πολιτικῶν πρά-
ξεων, ἥς ἡ δόξα ἀποδίδεται εἰς τὸν Θησέα, ἐστὶν ἡ τῶν
Ἀθηναίων εἰς τὸ ἄστυ συγκέντρωσις, ἣτις εἰς τὰς πρῶην
ἀσθενῶς εἰς δωδεκάπολιν ἀμφικτιονικὴν συνδεδεμένας, καὶ
αὐτοκυβερνήτους, ὡς ἐνομίζετο (7), χώρας ἀντικατέστησε
διοίκησιν κεντρικὴν καὶ ἰσχυράν, καὶ δι' αὐτῆς ἀνέδειξε
τὰς Ἀθήνας ἐπικρατεστέρας πασῶν τῶν κοιπῶν Ἰωνικῶν χω-
ρῶν, αἵτινες τὸν αὐτὸν μὲν εἶχον ἀρχαῖον ὀργανισμόν, ἀλλὰ
πολύ κατώτερα ἐδείχθησαν τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὴν πολι-
τικὴν σύνεσιν· διότι, ὅτε ὁ Θάλλης ἐπρότεινε καὶ αὐταῖς νὰ
συνδεθῶσι πᾶσαι ὁμοῦ ὡς δῆμοι ὑπὸ ἓν βουλευτήριον (8),
ἀπέκρουσαν τὴν συμβουλήν μετ' ἀγανακτήσεως ὡς τυραν-
νικήν, καὶ ἐνέμειναν εἰς τὴν μόνωσιν αὐτῶν, θεωροῦσαι ὡς
ἐλευθερίαν ὅ,τι κατέστησεν αὐτὰς ἐν τέλει ἀδόξους δούλας
τῶν Σατραπῶν.

Ἦν δ' ὁ τὸ ὄνομα τοῦ Θησέως περιβεβλημένος συνοικι-
σμός οὐ μόνον ἐξωτερικὴ τῶν Ἀθηναίων ἐνίσχυσις, ἀλλὰ
καὶ ἀληθὴς ἐσωτερικὴ αὐτῶν ἀπελευθέρωσις ἀπὸ τῆς πιέ-
σεως τῶν ἐκασταχοῦ μικρῶν ὀλιγαρχιῶν· διότι ἐπέβαλλε
κοινόν, καὶ ἔνεκα τούτου ἰσχυρόν νόμον, ὃν πάντες ἤναγ-

(6) Δ, 61.

(7) Πλούτ. Θησ. ΚΔ.—Θουκ. Β'. 15.

(8) Ἡρόδ. Α, 170.

κάζοντο νὰ σεβασθῶσι, καὶ ὅστις ἐπομένως ἦν ἐγγύησις τῆς ισότητος. Εὐλόγως ἐπομένως ἡ διάταξις αὕτη δυσαρρεστεῖ τοῦ Θεοφράστου τὸν ὀλιγάρχην (9), ὅστις παραπονεῖται ὅτι ἐκ δώδεκα πόλεων εἰς μίαν συγκεντρῶσας ὁ Θησεὺς τὴν κυβέρνησιν, ἔγινεν αἷτιος πάντων τῶν κακῶν εἰς τὴν πόλιν, ὡς ἐκμηδενίσας τὴν κατὰ τόπους ὀλιγαρχίαν, καὶ αὐτῆς τέλος τῆς καταλύσεως τῆς βασιλείας. Ὁ δῆμος ὁμῶς ἄλλα ἠσθάνετο καὶ ἐφρόνει, καὶ εὐγνωμονῶν πανηγύριζεν ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα χρόνοις τὰ μετοίκια (10) ἢ μᾶλλον συνοίκια (11) κατὰ τὴν 19^{ην} ἐκατομβαιῶνος ἐκάστου ἔτους. Ἐκ τούτου καὶ φιλόνομος Βασιλεὺς ἐθεωρεῖτο ὁ Θησεὺς ὑπὸ τῶν ἀρχαίων, « ἀρχῶν τοῦ πλήθους νομίμως », κατὰ Διόδωρον (12), καὶ τινες μάλιστα τὴν εἰς αὐτὸν ἀποδοθεῖσαν συγκεντρώσιν τῆς ἀρχῆς οὐ μόνον ὡς προοδοποίησιν ἐθεώρησαν τῆς δημοκρατίας, ἀλλὰ καὶ ὡς εἰσαγωγὴν ἤδη αὐτῆς, ὥστε καὶ εἶπον ὅτι ὁ Θησεὺς παρητήθη τῆς βασιλείας (13)· ὁ δὲ Πausanias διηγεῖται (14), ὅτι εἶδεν ἐν Ἀθήναις γραφὴν παριστῶσαν τὸν Θησέα στεφανοῦντα τὴν Δημοκρατίαν στεφανοῦσαν τὸν Δῆμον.

Ἐννοεῖται ὁμῶς ὅτι οἱ οὕτω λέγοντες ἐξελάμβανον τὸ τελευταῖον ἀποτέλεσμα ἀντὶ τῆς μεμακρυσμένης ἀφορμῆς· διότι ὁ ἐπώνυμος τοῦ Θησέως κυβερνητικὸς ὀργανισμὸς οὐ μόνον θεσμὸς δὲν ἦτο δημοκρατικὸς, ἀλλὰ μάλιστα συνεπύκνου καὶ ἐνίσχυε τὴν κεντρικὴν ἀρχήν, κατὰ τοῦτο πλησιέστερος τῆς δημοκρατίας, ὅτι ἀντὶ τῶν πολλῶν ὀλι-

(9) Χαρακτ. ΚΘ. 4.

(10) Πλούτ. αὐτ.

(11) Θουκ. αὐτ.— Ἀριστοφ. Εἰρ. 984.

(12) Δ, 61.

(13) Πλούτ. Θησ. ΚΔ, ΚΕ.— Εὐριπ. Ἰκέτ. 353, 405.

(14) Α, 3.

γαρχιῶν ἐγκατέλειπε μίαν, καὶ ἡλάττωσε τὸν ἀριθμὸν τῶν
 τῇ ἐλευθερίαν τοῦ δήμου καταπατούντων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Τάξεις, καὶ φυλῶν ὑποδιαιρέσεις.

Λέγουσι δ' οἱ ἀρχαῖοι ὅτι ἀφ' οὗ ὁ Θησεὺς διεπράξατο
 οὕτω τὴν ἰδρυσιν ἐνιαίας κυβερνήσεως, ἵνα ἐνισχύσῃ τὴν
 περὶ αὐτὸν ἀριστοκρατίαν, καταργήσας τὰς κατὰ τόπους
 διοικήσεις, μετέτρεψε τὴν διαίρεσιν τοῦ ἀττικοῦ λαοῦ ἀπὸ
 τῆς τῶν παλαιῶν Ἰωνικῶν φυλῶν εἰς τὴν τῶν ἐξῆς τριῶν
 τάξεων, τῶν Εὐπατριδῶν, τῶν δημιογενῶν καὶ τῶν γεω-
 μόρων. Τὰς τάξεις δὲ ταύτας ὀνομάζουσιν ἔθνη ὁ Πολυ-
 δεύκης (1) καὶ τὸ Μέγα Ἑτυμολογικόν, καὶ γέννη, ἀλλὰ
 καταχρηστικῶς, ὁ Ἡσύχιος (2).

Ἐκ τούτων δέ, οἱ μὲν Εὐπατρίδαι «τὸ ἄστυ οἰκοῦντες»,
 κατὰ τὸ Μέγα Ἑτυμολογικόν, εἶχον, κατ' αὐτὸ καὶ κατὰ
 τὸν Πλούταρχον (3), τὴν τῶν ὀσίων καὶ ἱερῶν ἐπιμέλειαν
 καὶ ἐξήγησιν, καὶ τὸ ἀποκλειστικὸν τῶν δημοσίων ἀρχῶν
 δικαίωμα, καὶ εἰς αὐτοὺς ἀνῆκε καὶ τὸ βασιλικὸν γένος (4).

Οἱ δὲ Γεώμοροι λέγονται Γεωργοὶ ὑπὸ τοῦ Μεγάλου

(1) ΣΤ, 9, 111.

(2) Φ. Ἀγροῖῳται.

(3) Θησ. ΚΔ.

(4) Μ. Ἑτυμ. αὐτ.

Ἐτυμολογικοῦ, καὶ οἱ αὐτοὶ βεβαίως εἰσὶ περὶ ὧν λέγει ὁ Ἡσύχιος· « Ἀγροῖωται, ἀγροῖκοι, καὶ γένος Ἀθήνησιν, οἳ ἀντιδιεστέλλοντο πρὸς τοὺς Εὐπατρίδας. Ἦν δὲ τὸ τῶν γεωργῶν, καὶ τρίτον τὸ τῶν Δημιουργῶν ». Ἦσαν λοιπὸν οὗτοι οἱ τὴν γῆν καλλιεργοῦντες· καὶ ὅτε αὕτη ἀνῆκε τοῖς πλουσίοις, ἐτέλουν αὐτοῖς « τὰ ἕκτα τῶν γινομένων », δι' ὃ καί, κατὰ Πλούταρχον (5), προσέτι ἐκτημόριοι καὶ θῆτες ἐλέγοντο· κατ' ἄλλους δὲ καὶ Πελάται (6), ἴσως τῆς ἐπωνυμίας μόνον μεταφρασθείσης διὰ τῆς ἐπὶ Ῥωμαίων ἐν χρήσει οὔσης. Ὁ δὲ Πλάτων (7) λέγει αὐτοὺς καὶ ἐπισιτίους, ὡς ἐργαζομένους μόνον ἵνα κερδίζωσι τὰ σιτία, καὶ ὁ Ἡσύχιος καὶ Ἐπιμόρτους, ὡς ἐπὶ μερίδι τῶν προϊόντων καλλιεργοῦντας τὴν γῆν.

Οἱ δὲ Δημιουργοὶ ἦσαν ὁ λοιπὸς ἐργατικὸς ὄχλος, ἡ πολυπληθεστέρα τάξις, κατὰ Πλούταρχον, ἢ τὸ τεχνικὸν ἔθνος, κατὰ τὸ Μ. Ἐτυμολογικόν (8), καθ' ὃν πρέπει γὰρ τὸ πιστεύσωμεν, καὶ Ἐπιγεώμοροι ἐπελέγοντο.

Ἀλλὰ περὶ τῶν ἐθνῶν ἄλλοι τῶν ἀρχαίων ἄλλα πρεσβεύουσιν, ἀσύμφωνα πολλάκις λέγοντες καὶ συγκεχυμένα. Καὶ αὐτὸς μὲν ὁ Πολυδεύκης χρᾶται τῇ λέξει ὡς δηλούσῃ, μετὰ τῆς φρατρίας καὶ τῆς τριττύος, ὑποδιαίρέσεις τῆς φυλῆς, ἐν τῷ ἐπομένῳ χωρίῳ (9)· « Ὅτε μέντοι τέσσαρες ἦσαν αἱ φυλαί, εἰς τρία μέρη ἐκάστη διήρητο, καὶ τὸ μέρος τοῦτο ἐκαλεῖτο τριττὺς καὶ ἔθνος καὶ φρατρία ». Ὅμοίως λέγει καὶ ὁ Ἀρποκρατίων (10)· « Τριττὺς ἐστὶ τὸ

(5) Β. Σόλ. ΙΓ.

(6) Διον. Ἀλικ. Β, 9.—Πολυδ. Γ, 82.

(7) Πολιτ. Δ, 419.

(8) Φ. Εὐπατρίδαι.

(9) Η, 111.

(10) Φ. Τριττὺς.

τριτον μέρος τῆς φυλῆς. Αὕτη γὰρ διήρηται εἰς τρία μέρη, τριτύν, καὶ ἔθνη καὶ φρατρίας». Καὶ τὰ αὐτὰ ἐπεναλαμβάνει τὸ Μέγα Ἑτυμολογικόν, ἀρυόμενον, ὡς λέγει, ταῦτα ἐκ τοῦ Ἀριστοτέλους. Ἀλλ' αὐταί εἰσιν αἱ μὲν περικοπαὶ τῶν γραμματικῶν ἐν αἷς τὰ ἔθνη ῥητῶς λέγονται ὑποδιαίρεσις τῶν φυλῶν. Εἰς ἄλλας δέ τινας ἀναφέρεται ἡ λέξις ὡς ταυτόσημος τῆς φρατρίας καὶ τῆς τριττύος, οἷον ἐν Σουΐδα (11) λέγοντι· «Φασὶ δὲ τὸ αὐτὸ ἔθνος εἶναι [καὶ] τριτύν, ἥτοι τὴν φρατρίαν».

Ὅμοίως δὲ καὶ ὁ Πολυδεύκης, ὁμιλῶν περὶ τῆς εἰς γένη δευτέρας ὑποδιαίρεσεως, λέγει (12)· Φρατρίαι δ' ἦσαν δυοκαίδεκα, καὶ ἐν ἐκάστη γένη τριάκοντα». Καὶ (13)· Τριττύος δ' ἐκάστης γένη τριά[κοντα]». Καὶ (14)· «Ἐκάστου δὲ ἔθνους γένη τριάκοντα»· ἐξ ὧν φαίνεται προκύπτει ὅτι, κατ' αὐτόν, αἱ λέξεις φρατρία, ἔθνος, καὶ τριττύς ἦσαν τρεῖς διάφοροι ἐκφράσεις τοῦ αὐτοῦ ἐμφαίνουσαι, ὅτι δηλαδή ἐκάστη φυλὴ ὑποδιηρεῖτο τριχί, καὶ ὅτι τὸ τρίτον αὐτῆς ἐλέγετο ἀδιαφόρως ἔθνος, ἢ φρατρία, ἢ καὶ τριττύς.

Ἀλλ' ἐξ ἐτέρων πάλιν τινῶν χωρίων δὲν ἐξάγεται ἀναγκαίως ἡ ἐρμηνεία αὕτη. Οὕτω λέγει ὁ Σχολιαστὴς τοῦ Πλάτωνος (15)· «Ἀριστοτέλης φησί, τοῦ ὅλου πλήθους διηρημένου Ἀθήνησιν εἷς τε τοὺς γεωργοὺς καὶ τοὺς δημιουργοὺς, φυλὰς αὐτῶν εἶναι τέσσαρας, τῶν δὲ φυλῶν ἐκάστης μοίρας εἶναι τρεῖς, ἃς τριττύας τε καλοῦσι καὶ φρατρίας», ὅπου ἡ διαίρεσις τοῦ Ἀττικοῦ λαοῦ εἶναι ἐλλειπής, καὶ προσέτι περὶ τῶν ἐθνῶν, ὡς ὑποδιαίρεσεως τῆς

(11) Φ. Φράτορες.

(12) Γ', 52.

(13) Η, 109.

(14) Η, 111.

(15) Ἐν Ἀξιόχ. 253.

φυλῆς, οὐδεμία γίνεται μνεία. Ἡ αὐτὴ δ' ἀποσιώπησις ἀπαντᾶται καὶ εἰς δύο χωρία τοῦ Σουίδα (16): « Ἡ φυλὴ διήρηται εἰς τέσσαρα (ὀρθότερον ὠφείλεν εἰπεῖν· Ὁ Ἀττικὸς λαὸς διήρηται εἰς φυλὰς τέσσαρας). Ἐκάστη δὲ διαίρεσις εἰς γ'. ὡς γίνονται ιβ'. Καλεῖσθαι δὲ τριπτύας καὶ φρατρίας ». Καὶ ἀλλαχοῦ (17): « Αἱ δὲ φρατρίαι ἐκαλοῦντο τριπτύες, ὅτι τεσσάρων φυλῶν οὐσῶν, εἰς τρία ἐκάστην διεῖλον μέρη ».

Ἄν δ' ἡ τοιαύτη ταυτωνυμία ὑποτεθῇ τῶν γραμματικῶν παρεξήγησις, ἐφικτὴ ἔσται καὶ ἄλλη ἐρμηνεία, καθ' ἣν ἐκάστης φυλῆς τριχὶ διαιρουμένης, ἐκάστη ὑποδιαίρεσις ἔφερεν ἀνὰ ἓν τῶν ὀνομάτων ἐκείνων. Ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο φαίνεται ἡμῖν ὀρθῶς ἔχον, καὶ πρὸς ἀνίχνευσιν τῆς ἀληθείας ἀναγκαῖον νομίζομεν νὰ ἐρευνηθῇ ἕκαστον τῶν ὀνομάτων ἐκείνων ἰδίᾳ.

Ἄ. Τὴν λέξιν ἔθνος παράγουσιν οἱ λεξικογράφοι (18) ἐκ τοῦ ἔθος, διότι κατὰ τὴν ἀρχαιοτάτην χρῆσιν τῆς γλώσσης ἐδήλου τοὺς κοινὴν τέχνην ἢ ἐπιτήδευμα ἀσκοῦντας, καὶ διὰ τοῦτο κοινὰ τὰ ἔθνη ἔχοντας, ὡς ἔλεγον ἔθνος ῥαψωδῶν, ἰατρῶν, ληστῶν, ἢ καὶ ἔθνος πτηνῶν, καὶ ἐπομένως, καθ' ἣν εἶδομεν ἀνωτέρω ῥητὴν μαρτυρίαν τοῦ Πολυδεύκου, ἔθνος εὐπατριδῶν, δημιουργῶν, γεωμόρων. Φαίνεται ἄρα ὅτι ἡ εἰς ἔθνη κατὰταξις ἦν οὐχὶ τῶν φυλῶν ἐκάστης ὑποδιαίρεσις, ἀλλ' ἡ εἰς τάξεις διάκρισις ἅπαντος τοῦ λαοῦ, ἥτις διὰ τοῦτο ἐπίτηδες ἴσως ὑπὸ τινων τῶν γραμματικῶν ἀποσιωπᾶται εἰς τῶν ὑποδιαίρέσεων ἐκείνων τὴν ἀπαρίθμησιν. Καὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ταυτίζεται

(16) Φ. Φρατρία.

(17) Φ. Γενῆται.

(18) Ἐτυμ. Γουδ.

κατάταξις αὕτη μετὰ τῆς τῶν Ἰωνικῶν φυλῶν, σύμ-
 τηξίς οὕσα ἐκείνης ὅπως ἀποτελέσῃ τὰ τρία σημεῖα τοῦ
 ἀρχλοῦ τοῦ πᾶσαν πολιτείαν κινουῦντος, καὶ ὅστις ἦν συμ-
 μίσης τῆς μετὰ ταῦτα πολιτικῆς ἱστορίας τῶν Ἀθηνῶν
 πρῶτιστον ἐλατήριον. Οὕτως ἐν τῇ κατατάξει ταύτῃ εἰς
 τὰ τρία ἔθνη εὐπατριδῶν, δημιουργῶν καὶ γεωμόρων,
 ἢ μὲν *Εὐπατρίδαι*, ἦσαν ἡ ἀριστοκρατικὴ τάξις, ἀντιστοι-
 χοῦντα πρὸς τοὺς Ὀπλητας (ἴσως μετὰ τῶν Γελεόντων, ἃν ἡ
 λέξις ἐδήλου τοὺς λαμπροὺς καὶ ἐνδόξους), οἱ δὲ *Δημιουργοί*,
 ἡ μέση τάξις, αὐτοὶ οἱ Ἀργάδεις καὶ οἱ *Γεώμοροι*,
 ἡ ἐσχάτη καὶ δημοκρατικωτάτη τάξις, περιλαμβάνοντες
 τοὺς Αἰγικορεῖς, ἢ ἴσως καὶ τοὺς Γελέοντας (ἃν, ἀντὶ τῶν
 λαμπρῶν ἐνέφαινον οὗτοι τὸν γεώλεων). Δύω ἄρα τῶν
 ἔθνῶν συνέπιπτον μετὰ δύο ἐκ τῶν φυλῶν, ἐν δὲ περιελάμ-
 βανε δύο φυλάς. Καὶ λέγει μὲν ὁ Πολυδεύκης (19) ὅτι οἱ
 Φυλοβασιλεῖς, ἢ ἀρχηγοὶ ἐκάστης φυλῆς, ἐλαμβάνοντο ἐκ
 τῶν εὐπατριδῶν, ὅπερ ἤθελεν ἀποδείξει ὅτι ἐκάστη φυλὴ
 περιεῖχε καὶ *Εὐπατρίδας*, ἄρα συνέκλειτο ἐκ μερίδων καὶ τῶν
 τριῶν τάξεων· ἀλλὰ δύσκολος φαίνεται ἡ ὑπόθεσις ὅτι
 ὑπῆρχον φέρ' εἰπεῖν *Εὐπατρίδαι* τῆς φυλῆς τῶν Αἰγικο-
 ρέων, γεώμοροι τῶν Ὀπλιτῶν, καὶ οὕτω καθεξῆς, ὅπερ
 ἀφαιρεῖ ἀπὸ τῶν φυλῶν πᾶσαν χαρακτηριστικὴν αὐτῶν
 ἀριστοκρατικὴν σημασίαν. Πολὺ δὲ πιθανώτερον, ὅτι ὑπάρ-
 χει καὶ ἐνταῦθα σύγχυσις παρὰ Πολυδεύκει, καὶ ὅτι οἱ Φυ-
 λοβασιλεῖς ἦσαν μὲν ἀρχηγοὶ τῶν Φυλῶν, οὐχὶ ὅμως καὶ
 εὐπατρίδαι.

6'. Ἡ δὲ λέξις *Φρατρία*, ὑπό τινων μετὰ ταῦτα καὶ
φρατρία λεγομένη, σημαίνει τὴν ἀδελφότητα· διότι, καθ'
 Ἡσύχιον, « *Φρητὴρ ἀδελφός* », ἐξ οὗ καὶ τὸ λατινικὸν

(19) Ὀνομ. Η, 111.

Frater. Ἦτον ἐπομένως ἡ Φρατρία ἡ διαφόρων ἀδελφικῶν ἢ συγγενικῶν οἰκογενειῶν κοινωνία, ἐπὶ κοινῷ τινι σκοπῷ, καὶ ἰδίως, ὡς εἰκὸς καὶ ὡς καὶ ὁ Δικαίάρχος πρεσβεύει (20), πρὸς κοινήν θεραπείαν τοῦ οἰκογενειακοῦ ἱεροῦ συνεστηκυῖα. Δι' ὃ καὶ ὑπὸ Δημοσθένους (21) λέγονται οἱ φράτορες « Ἀπόλλωνος Πατρώου καὶ Διὸς Ἐρκείου γενῆται ». Καθ' ὃν χρόνον αἱ οἰκογένειαι διετέλουν εἰσέτι ἀπ' ἀλλήλων μεμονωμένοι, ἐκάστη εἶχε καὶ τὸ ἴδιον ἑαυτῆς ἱερόν, ὃ περιεῖπεν ἡ πάτρα, ὡς ἐκφράζονται τινες τῶν γραμματικῶν, ἦτοι ὁ πατήρ μετὰ τῶν τέκνων αὐτοῦ. Ἀποθνήσκοντος δὲ τοῦ πατρός, ἔμενε τὸ ἱερόν εἰς τὴν κοινήν ἐπιμέλειαν τῶν διαφόρων οἰκογενειῶν τῶν ἀδελφῶν, πρὸς τοῦτο φρατρίαν ἀποτελουσῶν. Καὶ ὁ μὲν προμνημονευθεὶς συγγραφεὺς Δικαίάρχος ἄλλως θέλει νὰ ἐξηγήσῃ τὴν ἀρχὴν τῶν φρατριῶν, ἀποδίδων αὐτὴν εἰς ἐξ ἐπιγαμιῶν καταγωγὴν, καὶ εἰς μεταξὺ ἀδελφῶν συζυγίας, διὰ τούτων « Φατρίαν δὲ συνέβη λέγεσθαι καὶ φρατρίαν, ἐπειδὴ τινες εἰς ἑτέραν πάτραν ἐδίδοσαν θυγατέρας ἑαυτῶν· οὐ γὰρ ἔτι τῶν πατριωτικῶν (τῶν τῆς πάτρας) ἱερῶν εἶχε κοινωνίαν ἡ δοθεῖσα, ἀλλ' εἰς τὴν τοῦ λαβόντος αὐτὴν συνετέλει πάτραν· ὥστε πρότερον πόθῳ τῆς συνόδου γιγνομένης ἀδελφῆς σὺν ἀδελφῷ, ἑτέρα τις ἱερῶν ἐτέθη κοινωνικὴ σύνοδος, ἣν δὴ φρατρίαν ὠνόμαζον· καὶ πάλιν ὥσπερ πάτρα μὲν ὅν περ εἵπομεν ἐκ τῆς συγγενείας τρόπον ἐγένετο μάλιστα τῶν γονέων σὺν τέκνοις, καὶ τέκνων σὺν γονεῦσι, φατρία δὲ ἐκ τῆς τῶν ἀδελφῶν ». Ταῦτα ὁμῶς παρεμβάλλουσι ξένα καὶ περιττά, καὶ εἰσὶ προφανῆς παρεξήγησις τῆς ἀρχῆς τῶν φρατριῶν, αἵτινες ἀληθῶς

(20) Ἐν Στεφ. Βυζ. Φ. Πάτρα.

(21) Δημοσθ. κ. Εὐβουλ. Σ. 1319.

ἦσαν ἢ κατὰ θρησκευτικὰς ὁμάδας τοῦ Ἀττικοῦ λαοῦ διαί-
 ρσεις. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν, καθ' ὃ ἐκ τῶν γενῶν πηγάσα-
 σαι, ἦν ἐπόμενον ὅτι ἦσαν τόσαι, ὅσοι καὶ οἱ πρῶτοι γε-
 νάρχαι, ὧν οἱ ἀπόγονοι διεκλαδεύοντο εἰς συγγενικὰς οἰκο-
 γενείας· ἀλλὰ μετὰ ταῦτα ὁ νόμος ἐκανόνισεν αὐθαιρετώτε-
 ρον τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν, καὶ ὁ Πολυδεύκης λέγει (22)·
 «Φρατρίαι δ' ἦσαν δυοκαίδεκα»· καὶ ὁ Στέφανος ὁ Βυ-
 ζάντιος (23)· «ἐξ ἧς οἱ φράτορες λέγονται, οἱ ἐκ τῆς φρα-
 τρίας τῆς αὐτῆς ὄντες, ὃ ἐστὶ τρίτης (ἴσως τρίτου τῆς)
 φυλῆς, ἣν τινες τριπτὸν λέγουσι». Παρεδέχθη ἄρα ὁ νό-
 μος ἀνὰ τρεῖς μόνον φατρίας ἐν ἐκάστη φυλῇ, ἥτοι ἐπέτρε-
 ψεν ἐν ἐκάστη τριῶν, ἐν ὅλοις δὲ δώδεκα φρατορικῶν ἱε-
 ρῶν τὴν διατήρησιν, εἰς ἃ βεβαίως ἠναγκάσθησαν νὰ συν-
 τελῶσι καὶ τὰ λοιπὰ γένη κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον τῆς
 συγγενείας αὐτῶν. Καθ' ὅσον ὁ ἐμακρύνοντο αἱ φρατρίαι
 τῆς πρώτης αὐτῶν καὶ φυσικῆς σημασίας, παρελάμβανε
 καὶ διερρύνειεν αὐτὰς ὁ νόμος, συμφέρον ἔχων νὰ περιε-
 λίσσῃ πᾶσαν τὴν πολιτείαν διὰ τῶν οἰκογενειακῶν τούτων
 δεσμῶν, καὶ ἐκανόνισεν, ἴσως ὁμῶς εἰς χρόνους μεταγενε-
 στέρους, αὐστηρῶς τὸν τρόπον καὶ τοὺς ὅρους τῆς εἰς τὰς
 φρατρίας ἐγγραφῆς, καὶ τὸν Φράτριον Δία ἀνεγνώρισε τῶν
 φρατριῶν προστάτην (24), καὶ φράτριον ὑπῆρχεν οἰκοδό-
 μημα ἐν Ἀθήναις, ἐν ᾧ συνήρχοντο αἱ φρατρίαι (25), καὶ
 ἐκάστη Φρατρία εἶχε τὸν ἴδιον ἐαυτῆς Φρατρίαρχον (26).

Ὁ δωδεκαδικὸς δὲ τῶν Φρατριῶν ἀριθμὸς ἐδύνατο ἴσως
 νὰ ὑποβάλλῃ τὴν ὑπόνοιαν, ὅτι τοπικῶς ἦσαν αὗται αὐτὴ ἡ

(22) Γ, 52.

(23) Φ. Φρατρία.

(24) Δημοσθ. κ. Μακαρτ. 1054, 10.

(25) Πολυδ. Γ, 52.

(26) Δημ. πρ. Εὐβουλ. Ε'. 7.

ἀρχαία δωδεκάπολις. Ἄλλ' ἐν τινι ἐπιγραφῇ (27) ἀναφέρεται τὸ ὄνομα φρατρίας Ἀχνιαδῶν, μὴ ἀπαντώμενον μεταξὺ τῶν ὀνομάτων τῶν δώδεκα ἀρχαίων πόλεων· ὁμοίως δὲ καὶ ἐν ἐτέρᾳ ἐπιγραφῇ νεοεκδότῳ (28) ἀπαντᾶται ὄνομα Φρατρίας Δυναλεῖς, ἀνηκούσης τῇ Πανδιονίδι φυλῇ. Καὶ ἄλλα δὲ δύο ὀνόματα « Τιταγίδαι καὶ Θυργοῦνδαι » ἀποδίδωσιν εἰς Φρατρίας τὸ Μέγα Ἑτυμολογικὸν (29)· ἄλλα ταῦτα χρήζουσιν ἐπικυρώσεως, καὶ δυνατόν νὰ ᾔσαν γενῶν ὀνόματα, κατὰ λάθος τοῦ γραμματικοῦ ἀποδιδόμενα εἰς Φρατρίας, ἢ καὶ μόνων δήμων, οἵτινες ἔφερον τὰ ὀνόματα Τιτακίδαι καὶ Θαργωνίδαι. Ὅπως δὴποτε ὅμως, φαίνεται βέβαιον ὅτι αἱ δώδεκα φρατρίαι ᾔσαν ἄσχετοι πρὸς τὴν δωδεκάπολιν. Συνέκειντο δέ, ὡς ἡ φύσις τῶν πραγμάτων ἀπῆται, αἱ φρατρίαι ἐκ τῶν γενῶν, ὅσα συνεδέοντο κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον διὰ καινῆς καταγωγῆς. Κατὰ Πολυδεύκην δέ, ὅστις, ὡς ἔοικεν, ἐκλαμβάνει ἔθνος, φρατρία, καὶ τριπτὴν ὡς ταυτόσημα (30), ὑποστηρίζει ἑκάστην εἰς τριάκοντα Γένη, ἃ ὀνομάζει καὶ Τριακάδας (31). Καὶ ὁ Μοῖρις δὲ πρεσβεύει (32)· αἱ δὲ φυλαὶ ἑκάστη εἰς τριττίας (διήρητο)· εἰς δὲ ἑκάστην τριπτὴν εἰσήχθη γένη λ' ». Ἄλλ' ὀρθότερον λέγει ὁ Ἀρποκρατίων (33)· « Πάλιν δὲ τῶν φρατριῶν ἑκάστη διήρητο εἰς γένη τριάκοντα », καὶ ὁ Σχολιαστὴς τοῦ Πλάτωνος (34), ἐξ Ἀριστοτέλους· « Ἄς

(27) Bæckh, C. I. G. Ἄρ. 463.

(28) R. Neubauer, üb. eine jüngst gefundene att. Pachturkunde, 1874.

(29) Σ. 760. καὶ Φώτ. Λεξ. σ. 291.

(30) Γ, 52.— H, 109.— H, 111.

(31) H, 111.

(32) Φ. Γεννηται.

(33) Ὅμ.

(34) Εἰς Ἀξιολ. σ. 253.

τριπτύας τε καλοῦσι καὶ φρατρίας· ἐκάστης δὲ τούτων τριάκοντα εἶναι γένη». Κατὰ ταῦτα ἦσαν τὰ γένη ἡ ὑποδιαίρεσις, ἡ τὰ συστατικὰ μέρη τῶν Φρατριῶν, καὶ ὑπῆρχον ἀνὰ τριάκοντα εἰς ἐκάστην. Ἡ δὲ τοιαύτη διάταξις δὲν ἦν βεβαίως φυσικὴ καὶ αὐτόματος, ἀλλ' ὥς καὶ ἡ περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν Φρατριῶν, αὐθαίρετος καὶ ἐκ συνθήκης ὑπὸ τοῦ νόμου κανονισθεῖσα. Ἦν δέ, κατὰ τὴν παρατήρησιν τῶν Γραμματικῶν (35), λίαν ἐντέχνως συνηρμολογημένη, διότι ὑπῆρχον 4 Φυλαὶ ὡς αἱ 4 ὥραι τοῦ χρόνου, 12 δὲ φρατρίαι ὡς οἱ 12 μῆνες, καὶ (12×30) 360 γένη ὡς αἱ ἡμέραι τοῦ ἔτους, ὅπερ ἀποδεικνύει μεταγενεστέρων χρόνων διάταξιν.

Ἐκαστον δὲ γένος συνέκειτο πάλιν, τεχνητῶς οὐχ ἦτον, καὶ κατὰ νόμου ἐπιταγὴν, ἐκ 30 ἀνδρῶν, ἦτοι οἰκογενειάρχων (36)· διὸ καὶ ὠνομάζετο τὸ γένος καὶ Τριακάς, ἐκτὸς ἂν, ὡς φρονεῖ ὁ Βοίχης (37). Ἡ Τριακάς ἦτον δευτέρου τρόπου ὑποδιαίρεσις τοῦ γένους. Ἐκαλοῦντο δ' οἱ τριάκοντα οὗτοι οἰκογενειάρχαι γειῶνται (38), καὶ προσέτι καὶ ἀγάλακτες, ἦτοι, (κατὰ τὸ Ἀπατούρια, ἄλοχος), Ὁμογάλακτες, ὡς καὶ τῷ ὄντι πολλάκις ἐλέγοντο, καθ' ὃ τὸ αὐτὸ θηλάσαντες γάλα τῆς συγγενείας, εἰ καὶ ἡ συγγένεια αὕτη, κατὰ τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους, εἶχεν ὅλως μακρυνθῇ καὶ ἀποσβεσθῇ, ὥστε ἡ σχέσις τοῦ γένους ἐστηρίζετο μόνον ἐπὶ νομικῆς διατάξεως πλέον. Τοῦτο ἀναγνωρίζουσι καὶ οἱ Γραμματικοί, οἷον ὁ Πολυδεύκης λέγων.

(35) Εὐστάθ. Ἰλ. Σ. 181.— Σουῖδ. Φ. Γεννῆται.

(36) Πολ. Ὀν. Γ, 52.— Η, 111.— Εὐστ. σ. 181.— Μ. Ἐτυμ.— Σχολ εἰς Πλάτ. Ἀξίoch.

(37) C. I. G. I, σ. 140.

(38) Ἀρποκρ.—Σουῖδ.—Μ.—Ἐτυμ.—Ἡσύχ. Πολυδ. Η, 111.— Μοῖρις, Ἀττ. σελ. 108.

« Καὶ οἱ μετέχοντες τοῦ γένους γεννῆται καὶ ὁμογάλακτες, γένει μὲν οὐ προσήκοντες, ἐκ δὲ τῆς συνόδου οὕτω προσαγορευόμενοι »· καὶ ὁ Μοῖρις (39)· « Οὐδὲν ἄφ' αἵματος ἀλλήλοις προσήκοντες, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ πολιτικοῦ γένους οὕτω κατωνομασμένοι ». Καὶ αὐτὸ τοῦτο δέ, συγγενεῖς ἐκάλουν πολλάκις τοὺς γενήτας οἱ ἀρχαῖοι (40)· καὶ τῆς ἀρχαίας φυσικῆς συναφείας λείψανα ἀνεγνώριζον αὐτοῖς καὶ ἐν τοῖς μετέπειτα χρόνοις, συγγενικά τινα δικαιώματα καὶ καθήκοντα, ὡς τὸ τῆς κατὰ φονέως ἐκδικήσεως, ἐκτεινόμενον ὑπὸ τῶν ἐξ αἵματος συγγενῶν καὶ εἰς πάντας τοὺς φράτορας (41). Ἄγνωστον δ' ἐστὶ καὶ οὐδαμῶς μαρτυρεῖται, ἂν οἱ Γενῆται ἐκέκτηντο κληρονομικὰ ἐπ' ἀλλήλων δικαιώματα, ὡς οἱ ἐν Ῥώμῃ Gentiles.

Κατὰ ταῦτα λοιπὸν ἦσαν ἐν Ἀθήναις πάντες οἱ Γενῆται, ἢ ἐπισήμως ἀνεγνωρισμένοι οἰκογενειάρχαι, ὁμοῦ (4 Φυλαὶ Χ3 Φρατριῶν Χ30 γένων Χ30 γεννητῶν =) 10800. Πᾶς δὲ πολίτης ὤφειλεν ἀναμριδύλως ἢ ἀνήκῃ εἰς ἓν τῶν γένων, καὶ ἐκλιπόντος τοῦ Γενήτου, ἢ γενάρχου, ὁ ἀρχαιότερος ἀντικαθίστα αὐτὸν εἰκότως. Ὑπῆρχον ὁμοῦ καὶ τινες λεγόμενοι Ἀτριάκαστοι, « οἱ μὴ μετέχοντες τριακάδος », καθ' Ἡσύχιον, δηλαδὴ πιθανῶς οἱ μὴ δυνάμενοι νὰ ἐγγραφῶσιν εἰς τὸ γένος, οἷοι, ὡς φαίνεται, ἦσαν οἱ νόθοι· ὥστε καὶ ἦσαν κληρονομικῶν δικαιωμάτων ἐστερημένοι, ὡς λέγει ὁ αὐτὸς Γραμματικὸς· « Ἐξω Τριακάδος, οἱ μὴ μεταλαμβάνοντες παῖδες ἢ ἀγχιστεῖς κλήρου, τελευτήσαντος τινός ».

(39) Αὐτ. σ. 108.

(40) Ἰσαῖος, π. Ἀπολλοδ. κλ. 160, 178.— Ἀρποκρ. Φ. Γεννῆται.— Ξεν. Ἑλλ. Α, 7, 8.

(41) Δημ. κ. Μακαρτ. 1069.

Ἐπειδὴ δ' ὁ πρώτιστος τῶν Γενητῶν σκοπὸς ἦν ἡ κοι-
 ῶν ἱερῶν λατρεία καὶ ἐπιμέλεια, διὰ τοῦτο ἐπωνομάζοντο
 καὶ Ὀργεῶνες, ὡς ἐλέγοντο ἐν γένει οἱ κοινόν τι ἱερὸν πε-
 ριέποντες, ἢ, ὡς ἀοριστότερον λέγει ὁ Πολυδεύκης (42).
 «Οἱ κατὰ δήμους ἐν τακταῖς ἡμέραις θύοντες θυσίας τι-
 νάς». Φαίνεται δὲ πιθανώτερον ὅτι οἱ Ὀργεῶνες ἦσαν ἐν
 τοῖς ἔπειτα καὶ χρόνοις, καὶ ὅτε τὰ ἱερὰ ἐπολλαπλασιά-
 σθησαν, οὐχὶ πᾶν τὸ γένος, ἀλλ' ἡ ὑποδιαίρεσις αὐτοῦ, ὁ
 γενήτης μετὰ τῶν ἀμέσως περὶ αὐτόν· ὥστε καὶ ἐν τῷ
 Μεγάλῳ Ἐτυμολογικῷ λέγεται· «Γεννῆται· οὐδὲ ἀπὸ τοῦ
 αὐτοῦ αἵματος, ἀλλὰ νόμου κοινωρίαν τινὰ ἔχοντες συγ-
 γενικῶν ὀργίων ἢ θεῶν, ἀφ' ὧν ὀργεῶνες ὠνομάσθησαν».

Ὀνόματα δὲ γενῶν ἀπαντῶνται εἰς συγγραφεῖς καὶ εἰς
 ἐπιγραφάς, μόνον τὸ τῶν Βριτιαδῶν ἐν Δημοσθένει (43),
 τῶν Κηρύκων ἐν Ἀνδοκίδῃ (44), τῶν Τιταγιδῶν καὶ ἰσως
 τῶν Θυργκωνιδῶν ἐν ἐπιγραφῇ τινι (45), τῶν Ἀμυνδαριδῶν
 ἐν ἐτέρᾳ (46), καὶ τὸ τῶν Εὐρολπιδῶν συνεχῶς. Ἡ δὲ
 σπάνις τῆς μνείας αὐτῶν προέρχεται ἐκ τοῦ ὅτι εἶχον αὐτὰ
 κυρίως ἰδιωτικὸν χαρακτῆρα. Ἐγγραφή δὲ ξένων εἰς αὐτὰ
 δὲν ἐγένετο ὡς εἰς τὰς φυλάς καὶ εἰς τὰς φρατρίας, διότι,
 ταῦτα ἠνίττοντο μάλιστα τὴν ταυτότητα τῆς καταγωγῆς.

Ὑπελήφθη (47) δ' ἐκ τοῦ ἐπομένου χωρίου τοῦ Φιλο-
 χόρου ἐν Σουίδᾳ (48)· «Καὶ γεννῆται οἱ ἐκ τοῦ αὐτοῦ
 καὶ πρώτου γένους τῶν τριάκοντα γενῶν, οὓς καὶ πρό-

(42) H, 107.

(43) K. Νεαίρ. λστ'. Δούκ.

(44) Π. Μυστηρ. λε'. αὐτ.

(45) Bæckh, C. I. G. Ἀρ. 462.

(46) Ross, üb. d. Demen. σ. 26.

(47) Wachsm. I, 238, καὶ d. tripl. part. 15.

(48) Φ. Γεννῆται.

τερόν φησι Φιλόχωρος ὁμογάλακτας καλεῖσθαι », ὅτι τὰ γένη ἦσαν οὕτω διανενεμημένα ἐν ταῖς φρατρίαις, ὥστε ν' ἀντιστοιχῶσί τινα ἐξ ἐκάστης εἰς ἕκαστον τῶν ἔθνων, ὅτι ἐπομένως ἐκάστη τῶν φρατριῶν περιεῖχεν ἀνὰ ἓν γένος Εὐπατριδῶν, καὶ τοῦτο ὅτι ἦν τοῦ Φιλοχώρου τὸ πρῶτον γένος. Ἀλλὰ τοῦτο οὐδόλως συμβιβάζεται μεθ' ὧν περὶ τῶν ἔθνων ἤδη παρετηρήσαμεν, καὶ πολὺ πιθανώτερον φαίνεται ὅτι πρῶτον γένος λέγων ὁ Φιλόχωρος, ἐννοεῖ τὸ ἀνέκαθεν, τὸ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν τὸ γένος ἦν ἀληθῆς συγγένεια.

γ'. Ἡ δὲ τριτὺς, ὡς ἐκ τοῦ ὀνόματος προκύπτει, ἦτο τεχνητὴ τις διαίρεσις καὶ αὐτὴ, καί, ἂν ἄλλη τῆς εἰς φρατρίας, ἔτι μᾶλλον ἢ ἐκείνη ὑπὸ τοῦ νόμου κανονισθεῖσα, καὶ οὐχὶ ἐκ τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων πηγάζουσα. Ἦσαν δὲ καὶ αἱ τριτῦες ἀνὰ τρεῖς εἰς ἐκάστην φυλὴν, ὡς λέγει ὁ Φώτιος (49), ἐκ τοῦ Ἀριστοτέλους ἀρτυόμενος: « Ἐκ δὲ τῆς φυλῆς ἐκάστης ἦσαν νενεμημένοι τριτῦες μὲν τρεῖς »· καὶ ὁπωσοῦν συγκεχυμένως ἀλλαχοῦ: « Τριτὺς τὸ τρίτον μέρος τῆς φυλῆς. Αὕτη γὰρ διήρηται εἰς τρία μέρη, τριτῦς καὶ ἔθνη καὶ φρατρία ». Ἐκ τινων δὲ μεταγενεστέρων μαρτυριῶν φαίνεται ὅτι ἡ τριτὺς ἦν διαίρεσις ὅλως πολιτικὴ καὶ διοικητικὴ· διότι ὁ Αἰσχίνης ὁμιλεῖ (50) περὶ ἀρχόντων « οὗς αἱ φυλαὶ καὶ αἱ τριτῦες καὶ οἱ δῆμοι ἐξ ἐαυτῶν αἰροῦνται τὰ δημόσια χρήματα διαχειρίζειν »· καὶ ὁ Δημοσθένης προτείνει (51) νὰ ἐμπιστευθῶσιν ἀνὰ 30 τριήρεις εἰς τὴν διαχείρησιν ἐκάστης φυλῆς, ἥτοι ἀνὰ δέκα εἰς ἐκάστην τριτύν. Καὶ ὁ Πλάτων δ' ὅτε

(49) Φ. Ναυκραρία.

(50) κ. Κτησ. θ'. Δουκ.

(51) π. Συμμορ. ι'.

περὶ τῶν φιλοδόξων λέγει (52) ὅτι, « *ἄν μὴ στρατηγῆσαι
ὕνωνται, τριτυναρχοῦσιν* », ἐπίσης ἀποδεικνύει τὸν πολι-
τικὸν τῆς τριτύου χαρακτῆρα.

Πᾶσαν τέλος ἀμφιβολίαν περὶ τοῦ τί ἦν ἡ Τριτύς αἶρει
καὶ ἡ ὑποδιαίρεσις αὐτῆς εἰς *Ναυκραρίας*, ἐξ ὧν, κατὰ
Πολυδεύκην (53) καὶ Φώτιον, ὑπῆρχον « *τέσσαρες κατὰ
τριτὺν ἐκάστην* », ἥτοι ἐν ὅλοις 48. Ὀνομάσθη δ' ἡ Ναυ-
κραρία, ὡς εἰκάζει ὁ Πολυδεύκης, ἐκ τοῦ ὅτι ἐκάστη ὤφειλε
νὰ παρέχῃ εἰς τὴν πόλιν ἀνὰ δύο ἵππεῖς καὶ ναῦν μίαν.
Ἀλλὰ τοῦτο ἦν βεβαίως διάταξις μεταγενεστέρα, τῶν ἡμε-
ρῶν καθ' ἃς αἱ Ἀθηναὶ ἐκτῆσαντο στόλον. Αἱ ναυκραρίαι
ὅμως ἦσαν πολὺ ἀρχαιότεραι, διότι ἐπὶ Κύλωνος ἤδη, ὅπου
ὁ Θουκυδίδης (54) ἀναφέρει τοὺς ἐννέα ἄρχοντας, ἐκεῖ ὁ
Ἡρόδοτος (55) ὀνομάζει « *Πρωτάρχαι* τῶν *Ναυκράρων*
(οἵπερ ἔνεμον τότε τὰς Ἀθήνας) » ὥστε πιθανώτερον φαί-
νεται ὅτι ἡ λέξις *ναυκραρος* παράγεται ἐκ τῆς *ναῖα*, ὡς
καὶ ἡ συγγενὴς αὐτῇ *ναύκληρος*, δηλούσα, κατὰ Πολυδεύ-
κην (56), ἀρχικῶς τὸν οἰκίαν ἐγκρατῆμενον. Οὕτως ἦσαν
οἱ *Ναύκραροι* οἱ οἰκοδεσπότες ἢ οἱ προϊστάμενοι αὐτῶν, καὶ
Ναυκραρία ἡ πρώτη ὑπὸ πολιτικὴν καὶ πορολογικὴν ἔποψιν
θεωρουμένη μονὰς αὐτῶν ὥστε καὶ ὁ Φώτιος (57) λέγει·
« *Ναυκραρία μὲν ὁποῖόν τι ἡ συμμορία καὶ ὁ δῆμος·
ναύκραρος δὲ ὁποῖόν τι ὁ δήμαρχος* ». Καὶ παρὰ τοῦ αὐ-
τοῦ μανθάνομεν ὅτι « *τὰς εἰσφορὰς τὰς κατὰ δήμους διε-
χειροτόνουν οὗτοι, καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν ἀναλώματα* ».

(52) Π. Πολιτ. 475.

(53) Η, 108.

(54) Α, 126.

(55) Ε, 71.

(56) Ι, 20.

(57) Λξ.

Καὶ Τριττύων δ' ὑπάρχουσί τινα ὀνόματα γνωστά, οἷον Ἐπακρέων (58), ἴσως Λακριαδῶν (59), Ἐλευσινίων, Παιανιέων, Πειραιέων (60), περὶ ὧν ὁμῶς δύναται ν' ἀμφισβητηθῇ ἂν ἀνήκωσιν εἰς τριττύας, ἢ ἐμφαίνωσι τοὺς δήμους, ὡς μέρη τριττύος. Τὸ δ' ὄνομα Ἐπακρέων πιθανὸν καθίστησιν ὅτι καὶ τὸ τῶν Μεσογαίων, ἀπαντῶμενον ἐν τινι ἐπιγραφῇ (61), καὶ τὸ τῶν Πεδιέων, μνημονευόμενον ὑπὸ Πλουτάρχου (62), μὴ ὄντα δημοτικά, ἀνῆκον ἐπίσης εἰς Τριττύας.

Τὸ πιθανὸν λοιπὸν συμπέρασμα πάντων τῶν προῤῥηθέντων ἐστὶν ὅτι ἀρχαιότατα ὁ Ἀττικὸς λαὸς διηρεῖτο εἰς τὰς τέσσαρας Ἰωνικάς φυλάς, διανενημεμένας ἐν τῇ γῶρᾳ κατὰ τὴν φύσιν αὐτῆς, καὶ ἀποτελούσας τρεῖς ἀριστοκρατικάς βαθμίδας ἢ ἔθνη (δύω τῶν φυλῶν εἰς ἓν ἔθνος συνηνωμένων)· ἐκάστη δὲ φυλὴ διὲν ὑπὸ θρησκευτικὴν μὲν ἔποψιν διηρεῖτο εἰς τρεῖς φρατρία, ὑποδιαιρουμένας εἰς γένη· ὑπὸ διοικητικὴν δὲ καὶ φερολογικὴν, εἰς τρεῖς τριττύας, ὑποδιαιρουμένας εἰς ναυκραρίας· αἱ δὲ φρατρία καὶ τὰ γένη διὲν ἀντεστοίχουν ἀκριβῶς πρὸς τὰς τριττύας καὶ τὰς ναυκραρίας, ὥστε δύω φράτορες φέρ' εἰπεῖν καὶ γενῆται ἐδύναντο ν' ἀνήκωσιν εἰς ἄλλην ἕκαστος τριττὺν ἢ ναυκραρίαν, κατὰ τὸν τρόπον τῆς διαμονῆς αὐτῶν, καὶ τοῦτο συνετέλει μάλιστα εἰς τὴν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον γενικὴν συγχώνευσιν τοῦ ἀττικοῦ λαοῦ (63).

(58) Rangabé, Ant. Hell. II, Ap. 448.

(59) Αὐτ. 890.

(60) Hirschfeld ἐν Hermes, VII, Σ. 486 καὶ 487.

(61) Rang. Αὐτ. 799.

(62) B. Θεμιστ. ΙΔ.

(63) Περὶ διακρίσεων τοῦ Ἀττικοῦ λαοῦ ἴδ. ἐν ἄλλοις Plattner, Beytr. z. kenntniss d. Att. Rechts.— Meyer, d. gentilitate Attica.— Ignara, de phratriis.— Schömann, de Comitibus Athen.— Wachsmuth, d. tribuum quatuor Atticarum triplici particione.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 5'.

Κατάλυσις τῆς μοναρχίας.

Οἱ Τρωικοὶ χρόνοι, εἴτε διὰ τὴν μακρὰν ἀπουσίαν τῶν Ἀνάκτων ἐκ τῶν ἐδρῶν αὐτῶν, ἂν δύναται νὰ ἐκληφθῇ καὶ ἱστορικῶς ἀποδεδειγμένη, εἴτε δι' οἷον ὁῦν ὁποτε ἐσωτερικοῦ ἀναβρασμοῦ λόγον ὃν αἰνίττονται, ἦσαν ἐποχὴ ἀναστατώσεως καὶ ἀνατροπῶν δι' ἅπασαν σχεδὸν τὴν Ἑλλάδα, καὶ κατ' αὐτοὺς πρέπει νὰ τεθῇ καὶ ἡ ἐξασθένησις καὶ ἡ ἐν τέλει κατάργησις τῆς μοναρχίας ἐν Ἀθήναις.

Κατὰ τὸν ἀρχαῖον ὀργανισμόν, ὃ Ἄναξ εἶχεν, ὡς εἶδομεν, τὴν ὑπερτάτην κεντρικὴν ἰσχύϊν ἐν τῇ πολιτείᾳ, ἐν αἷς πόλεις καὶ αἱ κῶμαι αὐτῆς διετέλουν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν κατὰ τόπους προὔχόντων, ὧν τελείαν εἰκόνα παριστῶσιν ἐν Ὀδυσσεΐᾳ οἱ μνηστῆρες τῆς Πηνελόπης. Φυσικὴ ἄρα ἦτον ἡ μεταξὺ τῶν δύο τούτων δυνάμεων ἀντίθεσις καὶ ἀντιζηλία, ὡς καὶ ἡ τάσις τοῦ Ἀνακτος εἰς περιορισμὸν τῶν μικρῶν ἐκείνων καὶ ἐπιχωρίων ἀρχόντων, οἵτινες τῷ ἀφήρουν μέρος τῆς δυνάμεως, καὶ παρενέβαινον μετὰ τοῦ λαοῦ καὶ αὐτοῦ. Ἐντεῦθεν ἡ εἰς τὸν Θησέα ἀποδιδόμενη ἀξιομνημόνευτος πρᾶξις τοῦ συνοικισμοῦ, ἥτις ἦν ἡ πρώτη καιρία προσβολῇ κατὰ τῆς ἐπιχωρίου ἀριστοκρατίας, καὶ ἡ φυσικὴ ἀφετηρία πάλης, καθ' ἣν ὁ ἄναξ ἡγωνίζετο ἵνα ἐκριζώσῃ τὴν ἰσχύϊν τῶν περιοριζόντων τὴν ἐδικήν του. Ἡ προσβολὴ ὁμῶς προὔκάλει ἀντίστασιν, ἡ καταπίεσις τὴν ἀντίδρασιν· καὶ τοιοῦτον χαρακτῆρα εἶχε πιθα-

νῶς ἡ στάσις τοῦ ἐν τοῖς Τρωϊκοῖς διαπρέψαντος Μενεσθέως, υἱοῦ τοῦ Πετεῶ, ὅστις θεωρεῖται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ὡς ὁ πρῶτος τὴν δημαγωγίαν ἐν τῇ πολιτείᾳ εἰσαγαγών, καὶ οὗ ἡ ἱστορία ἦν τῷ ὄντι τὸ κάτοπτρον καὶ ἴσως ἡ εἰς τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους ἀντανάκλασις τῶν μεταγενεστέρων δημαγωγῶν. Δισέγγονος τοῦ Ἑρεχθέως (1), δυναστικὴν ἐπομένως τρέφων ἀντιζηλείαν κατὰ τῶν εἰς ἑαυτοὺς τὴν διαδοχὴν περιποιησαμένων Αἰγιδῶν, ἀναδείκνυται ἀρχηγὸς τῆς κατὰ τοῦ βασιλέως συνωμοσίας καὶ ἰδίως τῆς τῶν προὔχόντων. « Πρῶτος, ὡς φασίν, ἀνθρώπων ἐπιθέμενος τῷ δημαγωγεῖν καὶ πρὸς χάριν ὄχλῳ διαλέγεσθαι, τοὺς τε δυνατοὺς συνίστη » (2), καὶ συνεμάχησε μετὰ τῶν Τυνδαριδῶν, ὡς λέγει ἡ μυθώδης τῶν χρόνων ἐκείνων ἱστορία, ἴσως μὲν καὶ τινὰ κοινπραγίαν μετὰ Πελοποννησίων αἰνιττομένη, εἴτε ἀληθῆ εἴτε μεταγενεστέρων συμβάντων ἀπῆγγεν. Οἱ Τυνδαρίδαι ὁμοίως, ἥτοι οἱ Διόσκουροι, ἐπωνομάζοντο, ὡς γνωστόν, καὶ Ἄνακτες ὥστε ἡ μετ' αὐτῶν συμπραγία πιθανῶς ἐννοεῖ τὴν μετὰ τῶν κατὰ χώρας προὔχόντων τῆς Ἀττικῆς, ἢ Ἀνάκτων, ὡς συνεχῶς καὶ οἱ τῆς Ἰθάκης καλοῦνται. Ἐν τῇ ἔριδι δὲ ταύτῃ, ὁ λαός, οὗ τὸ συμφέρον ἦν συνδεδεμένον μετὰ τῆς βασιλείας, τῆς ἀπαλλαγᾶς αὐτὸν ἀπὸ τῶν καταπιέσεων τῶν ἐπιτοπίων ἀριστοκρατῶν, συνεστasiaσεν ἐξ ἐναντίας, ὡς τοῦτο συνήθως συμβαίνει, μετ' αὐτῶν, καὶ ἐπετέθη κατὰ τῆς βασιλείας· διότι σπανίως δυνάμενος ὁ λαὸς νὰ ἐκτιμήσῃ τὸν μηχανισμόν καὶ τὴν ἰσορροπίαν τῶν δυνάμεων, καὶ πᾶσαν δύναμιν ὡς ἐχθρὰν αὐτῷ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὑποβλέπων, ἐξεγείρεται μάλιστα κατὰ τῆς καταφανεστέρας, καὶ οὐ σπανίως

(1) Ἑρεχθεύς — Ὀρνεύς — Πετεῶς — Μενεσθεύς.

(2) Πλούτ. Θησ. ΛΒ.

πλίζει ὁ ἴδιος καὶ ἐνισχύει τὴν χεῖρα ἣτις μέλλει νὰ δε-
μεύσῃ αὐτόν. Ὁ Θησεὺς λοιπόν, κατὰ τινων τὴν διήγη-
σιν, προφανῶς μεταγενεστέρας σχέσεις εἰς ἀρχαιότερους
χρόνους μετατιθεῖσαν, ἐδιώχθη ἐξ Ἀθηνῶν ὑπὸ τινος συ-
κοφάντου, Λύκου καλουμένου, διὰ τοῦ ἐξοστρακισμοῦ (3),
ὃν αὐτὸς πρῶτος, ὁ Θησεύς, δῆθεν ἐνομοθέτησεν (4)· ἢ, κατὰ
Πλούταρχον (5), « ἐν τῷ δήμῳ πολὺ τὸ διεφθαρμένον
ὄρων καὶ θεραπεύεσθαι βουλόμενον, ἀντὶ τοῦ ποιεῖν
σιωπῇ τὸ προσταττόμενον », ἔφυγεν εἰς Σκύρον, καὶ ἀπέ-
θανε παρὰ τῷ Βασιλεῖ Λυκομήδῃ. Κατ' ἄλλην δὲ πάλιν
παράδοσιν, ἀλόντος τοῦ Θησεῶς ὑπὸ Θεσπρωτῶν, κατέλα-
βεν ὁ Μενεσθεὺς τὴν ἀρχήν, καὶ ἐγκατέστησε τὴν δημο-
κρατίαν, ἵνα μὴ ἰσχύσῃ πλέον ὁ ἀντίπαλος αὐτοῦ, ἂν ἤθε-
λεν ἐπανέλθει (6). Ταῦτα δ' ὅπως δῆποτε αἰνίττονται πάντα
βίαιον τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας κλονισμόν ἐπὶ τῶν χρόνων
οἵτινες ἀποδίδονται εἰς τὸν Θησεῖ· ἢ δὲ τῶν μεταγενεστέ-
ρων ἔποψις, ἣν καὶ ὁ Ἰσοκράτης πανηγυρικῶς ἐκθέτει (7),
ὅτι ὁ Θησεύς, οἰκειοθελῶς καταθεῖς τὴν βασιλείαν, εἰσή-
γαγε τὴν δημοκρατίαν, ὑποδεικνύει μόνον ὅτι τὰ τῷ Θησεῖ
ἀποδιδόμενα συμβάντα, καὶ ἡ νέα τάξις ἣν αὐτὸς ἐλέγετο
θεῖς, προωδοποίησε τὴν μετὰ καιρὸν ἐπελθοῦσαν ἐπικρά-
τησιν τοῦ δήμου.

Ὅτι ὅμως ἡ ἐποχὴ αὐτοῦ ἦν ἡ τῆς ἐξασθενήσεως τῆς
διαδοχικῆς βασιλείας ἐν Ἀττικῇ ἀποδείκνυται καὶ ἐκ τῆς
μικρᾶς ἐπὶ τοῦ θρόνου μονιμότητος καὶ ἀλληλουχίας τῶν
ὑποτιθεμένων αὐτοῦ διαδόχων· διότι τὸν Μενεσθέα, ἀποθα-

(3) Σχολ. Ἀριστοφ. Πλούτ. 627.

(4) Συγκελλ.

(5) Θησ. ΛΕ.

(6) Πaus. Α, 16, 6.

(7) Παναθην. 439.

νόντα εἰς Ἴλιον (8), διεδέχθη, ἣ ἐλθὼν ἐξεθρόνισεν ὁ υἱὸς τοῦ Θησέως Δημοφών, καὶ ἐδίωξεν αὐτὸν εἰς Ἰταλίαν, ὅπου ὁ Μενεσθεὺς ἔκτισε τὸ Σκυλλήτιον (9). μετὰ δὲ τὸν Δημοφῶντα ἐβασίλευσαν οἱ ἀφανεῖς αὐτοῦ ἀπόγονοι, ὁ Ὁξύτης, καὶ ἀλληλοδιαδόχως οἱ υἱοὶ αὐτοῦ Ἀφίδας καὶ Θυμοίτης, ἐφ' οὗ συνέβη ἡ δωρική εἰσβολὴ εἰς τὴν Πελοπόννησον. Τότε δὲ λέγεται ὅτι, ἐκραγείσης ἔριδος μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ τῶν νέων τῆς Βοιωτίας κυρίων περὶ τῶν μεθωρίων πόλεων Οἰνόςης καὶ Πανάκτου (10), ὁ τῆς Βοιωτίας βασιλεὺς Ξάνθος προῦκάλεσεν εἰς μονομαχίαν τὸν Θυμοίτην, ἀλλ' οὗτος ἀπεποιήθη· ὅπερ ἀποδεικνύει πόσον ἐθεωρεῖτο παρακμάσασα τότε καὶ εἰς ἀναξίας χεῖρας ἐκπεσοῦσα ἡ βασιλεία. Λέγεται δὲ τότε παρεπιδημῶν ἐν Ἀθήναις ὁ ἔνεκα τῶν Δωρικῶν ἐκεῖσε ἐκ Πύλου προσφυγὼν Μέλανθος, ὁ τοῦ Νέστορος ἑγγονός. Κατὰ δὲ τὰς παραδόσεις τῆς παναρχαίου ἱστορίας, καὶ κατὰ τοῦ Θουκυδίδου τὴν μαρτυρίαν (11), οἱ Ἀθηναῖοι κατ' ἀρχὰς δὲν ἦσαν οἷοι μεταγενεστέρως ἔγιναν, ζηλότυποι τῶν ἀστυκῶν αὐτῶν προνομίων· ἀλλὰ τοὺς ἐπισήμους ξένους, οἵτινες ἐκ πολέμων καὶ στάσεων κατέφευγον εἰς τὴν ἀσφαλῆ καὶ ἀστασίαστον αὐτῶν χώραν, παρεδέχοντο ὡς πολίτας, καὶ οὕτως ηὔξανον τῆς πόλεως καὶ τὸν πληθυσμὸν καὶ τὴν ἐπιστημότητα. Οὕτω λέγονται πράξαντες πρὶν πρὸς τὸν Εὐθύθον καὶ πρὸς τὸν Ἴωνα, οὕτω καὶ τότε πρὸς τὸν Μέλανθον. Οὗτος δέ (12), ἢ κατὰ τινὰς ὁ πατήρ αὐτοῦ Ἀνδρόπομπος (13), καὶ κατ'

(8) Πλούτ. αὐτ.

(9) Στράβ. ΣΤ. 401.

(10) Σχολ. Πλάτ. Ruhnke σ. 49.

(11) Α, 2.

(12) Παυσ. Β. 18.— Στράβ. Θ, 602.— Κόν. Διηγ. 39.

(13) Παυσ. Θ, 5.

ἄλλους ὁ υἱὸς τοῦ Κόδρου (14), ἐμονομάχησε πρὸς τὸν
 ἄνθον καὶ τὸν ἐφόνευσε, δι' ὃ εὐγνωμονοῦντες οἱ Ἀθηναῖοι
 φήρεσαν τὸν θρόνον ἀπὸ τῶν Θησειδῶν, καὶ ἔδωκαν αὐτὸν
 εἰς τὸν Μέλανθον, ὅστις τὸν κατέλιπεν εἰς τὸν Κόδρον.

Ἄλλ' οὐδ' οἱ Νειλεῖδαι οὗτοι ἔσωσαν τὴν καταρρέουσαν
 βασιλείαν· διότι, ὡς γνωστόν, κατηργήθη κῦτῃ μετὰ τὸν
 ἡρωϊκὸν θάνατον τοῦ Κόδρου (15), εἴτε διότι οἱ Ἀθηναῖοι
 οὐδένα ἔκρινον ἄξιον ἵνα διαδεχθῇ ἐκεῖνον (16), εἴτε διότι
 αἱ ἔριδες τῶν υἱῶν αὐτοῦ ἐβοήθησαν τὴν ὁσημέραι ἐπιθετι-
 κωτέραν γινομένην στάσιν τῶν εὐπατριδῶν· καθ' ὅσον ἐξ αὐ-
 τῶν, ὁ μὲν Νηλεύς, ἐλαττούμενος ἐν Ἀθήναις καὶ δυσηρε-
 στημένος, ἀπῆλθε κατὰ χρησμὸν μετ' Ἰωνικῆς ἀποικίας εἰς
 Ἀσίαν· ὁ δὲ Μέδων ἔμεινε μετὰ τῆς ἐπικρατεστέρας μερί-
 δος οἴκαδε, διατηρήσας λείψανα τῆς πατρικῆς βασιλικῆς
 ἐξουσίας, ἴσως δ' ἐπὶ τινα χρόνον καὶ αὐτὸν εἰσέτι κατα-
 χρηστικῶς τοῦ Βασιλέως τὸν τίτλον, ὃν καὶ ἐπὶ χρημοῦ
 φαίνεται ὅτι ἐζήτησε γὰρ στήριξιν· διότι ὁ Παισανίας λέ-
 γει (17)· « Δίδωσι Μέδοντι ἡ Πιθία βασιλείαν », καὶ ἄλ-
 λαχοῦ (18) ἀναφέρει « τοὺς ἀπὸ Μελάνθου βασιλεύσαν-
 τας, εἰς Κλείδικον τὸν Αἰσυμίδου ».

Ἄλλ' ὅπως δῆποτε, ἡ ἀρχὴ ἀπὸ τῶν χρόνων τούτων,
 ὑπεύθυνος καταστᾶσα, εἶχεν ἀπολέσει τὸν οὐσιωδέστατον
 χαρακτῆρα τῆς παλαιᾶς βασιλείας, καὶ ὁ ὑπέρτατος ἄρχων,
 οἷον δῆποτε καὶν ἔφερε τίτλον, ἦτον κυρίως ἀρχηγὸς μόνον
 πλέον τῆς ἀριστοκρατίας.

(14) Ἀριστοτ. Πολ. Ε, 8, 5.

(15) Λυκ. κ. Λεωκρ. 20.

(16) Iustin. II, 7.

(17) Ζ, 2.

(18) Α, 3.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Ἄρχοντες.

Καὶ κηρύττεται μὲν ὑπὸ τινων ἡ κατάργησις αὕτη τῆς βασιλείας ὡς θρίαμβος τῆς δημοκρατίας, ὥστε καὶ ὁ Στράβων λέγει (1): « Ἐβασιλεύοντο μὲν οὖν Ἀθηναῖοι πρότερον· εἴτ' εἰς δημοκρατίαν μετέστησαν », καὶ ὁ Πausanias προσεπιμαρτυρεῖ ὅτι τὴν βασιλείαν διεδέχθη « ὁ δῆμος » (2). Ἄλλ' αὕτη εἶναι ἔποψις σφαλερά, διότι ἡ κατ' ἀρχὰς εἰς ἴδιον ὄφελος τὴν βασιλείαν καταβαλοῦσα ἦν ἡ ἀριστοκρατία, ὡς καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἀναγνωρίζει (3): « Σόλωνα . . . ὀλιγαρχίαν τε γὰρ καταλύσαι, λίαν ἄκρατον οὖσαν, καὶ δουλεύοντα τὸν δῆμον παῦσαι, καὶ δημοκρατίαν καταστήσαι τὴν πάτριον »· καὶ ὁ Διόδωρος (4) ἀναφέρει « τὴν παλαιὰν κατάστασιν, καθ' ἣν παντελῶς ὀλίγοι τῶν ὄλων προειστήκεσαν ». Ὅμοίως λέγει καὶ ὁ Αἰλιανός (5): « Ἀριστοκρατία δὲ ἐχρήσαντο μέχρι τῶν τετρακοσίων », ἐννοῶν τὴν ἐπὶ Σόλωνος Βουλὴν· καὶ ὁ Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς (6): « (Τοῖς Εὐπατρίδαις) ἡ τῆς πόλεως ἀνέκειτο προστασία. Ἀγροίκους δὲ τοὺς ἄλλους πολίτας, οἳ τῶν κοινῶν οὐδενὸς ἦσαν κύριοι. Σὺν

(1) Η, 397.

(2) Δ, 5.

(3) Πολιτ. Β, 9.

(4) ΙΔ, 3.

(5) Π. ἱ. ΣΤ, 13.

(6) Β, 8.

χρόνῳ δὲ καὶ οὗτοι προσελήφθησαν ἐπὶ τὰς ἀρχάς ».

Ἦσαν δ' οἱ ἄριστοι οὗτοι οἱ ἐκ τῶν ἀρχαίων καὶ ἐπιφανεστάτων γενῶν καταγόμενοι, οἵτινες καὶ διὰ παντοίων τιμητικῶν ἐπιθέτων, ὡς γνώριμοι, καλοὶ κάγαθοί, γενναῖοι, ἐσθλοί, βέλτιστοι, ἐπιεικεῖς, διεστέλλοντο ἀπὸ τῶν χυδαίων, ἐν ᾧ οὗτοι πολλάκις λέγονται περιφρονητικῶς κακοί, δειλοί, πονηροί (7), καὶ ἀπελάμβανον ἐλαχίστων πολιτικῶν δικαιωμάτων, οὐδ' ἐθεωροῦντο ὡς πολῖται κατ' ἴσον λόγον πρὸς τοὺς εὐγενεῖς, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Ἀριστοτέλης (8)· «Πολῖται μῆλλον οἱ γενναιότεροι τῶν ἀγεννῶν».

Ἦσαν δ' οἱ ἄριστοι ἐν Ἀθήναις κατ' ἀρχάς, καὶ πολλοῦ τῆς Ἑλλάδος μετέπειτα, ισότιμοι πρὸς ἀλλήλους, ἐν ἑαυτοῖς κεκτημένοι τὴν τῶν δημοκρατικῶν δικαιωμάτων ισότητα, δι' ὃ καὶ ἐνιαχοῦ ἐλέγοντο ὅμοιοι, ὥστε καὶ ὁ Ἀριστοτέλης λέγει (9)· «Ἔστι γὰρ ὥσπερ δῆμος ἤδη οἱ ὅμοιοι ». Ἡ δὲ κατωτέρα τάξις τοῦ λαοῦ ὑπέκειτο εἰς

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Καὶ οἱ μὲν πρῶτοι διαδεχθέντες τὸν Κόδρον, ἀπὸ βασιλέων μετωνομάσθησαν κυρίως ἀρχόντες (10), ισόβιον ἔχοντες τὴν ἀρχήν, καὶ εἰ οὐχὶ διαδοχικὴν, ἀλλὰ περιοριζομένην εἰς τὸ γένος τῶν Μεδοντιδῶν ἢ Κοδριδῶν, καὶ τῶν ἐξ ἀγχιστείας συγγενῶν αὐτῶν, τῶν Ἀλκμαιονιδῶν (11). Διετήρει δ' ἡ ἀρχὴ αὕτη τὴν ὑπερτάτην δικαιοδοσίαν τῆς παλαιᾶς βασιλείας, ἀλλὰ κατέστη ὑπεύθυνος, κατὰ Πausανίαν (12), ἂν ἡ εἶδησις αὕτη δὲν εἶναι μᾶλλον, ὡς πιθανώ-

(7) Ἀριστοτ. Πολιτ. Δ, 6, 2.

(8) Αὐτ. Γ, 7, 7.

(9) Ε, 7, 4.

(10) Meursius, d. Archontibus Athen.—Bernhard. d. Archont.

(11) Bæckh. Pind. 300.

(12) ΣΤ, 5.

τερον, ἀναχρονισμός, τὰς μετὰ ταῦτα πολιτικὰς σχέσεις εἰς τὸν ἀρχαῖον ἐκεῖνον ὀργανισμὸν ἀνάγων. Διήρκεσε δὲ τὸ τοιοῦτο πολίτευμα ὑπὲρ τὰ τριάκοντα ἔτη.

Ἄλλ' ἅπαξ τὴν νίκην ἀραμένη κατὰ τῆς βασιλείας, ἐξηκολούθει ἡ ἀριστοκρατία πάντοτε ἐπιθετικωτέρα, ἵνα κατακτήσῃ ὅλως καὶ διανεμηθῇ τῆς ὑπερτάτης ἀρχῆς τὰ λάφυρα. Δι' ὃ καὶ τὸ ισόβιον αὐτὸ τοῦ ἀρχοντος μέχρι τέλους φθονήσασα, μετὰ τὸν Ἀλκμαίωνα (13), ἐν Ὀλυμπιάδι 7, α, ἦτοι κατὰ τὰ 752 π. Χ. (14), περιώρισε τὴν ἀρχὴν τῶν αἰρετῶν Μεδοντιδῶν εἰς δεκαετῆ, ὅπως καὶ ὁ ἀρχων ἦττον δύνηται ἀπέναντι τῶν ἄλλων ὀλιγαρχῶν, καὶ ἡ ἐξουσία ταχύτερον μεταβαίνει ἀπὸ τοῦ ἐνὸς εἰς τὸν ἕτερον.

Τάχιστα δὲ μετὰ ταῦτα, ἐν Ὀλ. 16, γ' (714 π. Χ.) ἀπεγύμνωσε τέλος παντάπασι τοὺς Μεδοντίδας τοῦ ἀποκλειστικοῦ προνομίου τοῦ ἀρχεῖν, καὶ ἐξέτεινεν αὐτὸ ἐπὶ πάντας τοὺς εὐπατρίδας, ἐκ προφάσεως ὅτι ὁ Ἰππομένης κατέκλεισεν ἀπανθρώπως τὴν ἀτιμάσαν αὐτὸν θυγατέρα του μετ' ἐμμανῶν ἵππων, αἵτινες τὴν κατέφαγον (15). Καὶ προφανὲς μὲν ἐστὶν ὅτι ἡ τὸ διήγημα τοῦτο προέκυψεν ἐκ τοῦ ὀνόματος, ἢ τὸ ὄνομα ἐπλάσθη κατὰ τὸ διήγημα τύπον φέρον μεταγενεστέρας ἐπινοίας πρὸς δικαιολόγησιν τῆς μεταβολῆς. Ὅπως δὴποτε ὅμως, ὁ Ἰππομένης λέγεται ὁ τέταρτος δεκαετῆς Μεδοντίδης, καὶ ὁ Σουίδας ἀποκαλεῖ αὐτὸν τελευταῖον βασιλέα (16).

Μετὰ τρεῖς δὲ δεκαετεῖς τοῦ Ἰππομένου διαδόχους, ἐν

(13) Vellej. Pat. I, 8.

(14) Διον. Ἀλικ. Α, 71.

(15) Αἰσχ. κ. Τιμάρχ. νστ' (Δούκ.)— Σουίδ.— Νικ. Δαμασκ. (Ἑκλ. Κωνστ. Πορφυρογ.)

(16) Φ. Ἰππομένης.

Ὀλ. 20, 6' κατὰ Πausανίαν (17), κατ' ἄλλους δ' ἐν Ὀλ. 24, α' (18), οἱ ὀλιγάρχαι ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τὴν ἐν αὐτοῖς διανομὴν τῆς ἐξουσίας ἐπιδιώκοντες, κατεκερμάτισαν αὐτὴν εἰς ἐννέα ἄρχοντας, ἐτησίους αὐτοὺς ἀπὸ δεκατῶν καταστήσαντες. Ἐκτοτε δὲ βεβαίως ἀπесβέσθη ἡ βασιλεία παντάπασιν· ἀλλ' αὐτὴν ἀντικατέστησεν ἡ ἀριστοκρατία, οὐχὶ ἡ δημοκρατία, διότι τῶν ἀρχόντων τὰς θέσεις δὲν κατέστησαν οἱ Εὐπατρίδαι κοινάς, ἀλλὰ διετήρησαν δι' ἑαυτούς, ὡς λέγει ὁ Εὐσέβιος, καὶ κατ' αὐτὸν ὁ Σύγκελλος (19)· « Ἄρχοντες ἐνιαύσιοι εὐρέθησαν (ἡρέθησαν) ἐξ Εὐπατριδῶν ». Διέμειναν δ' οἱ ἐννέα ἄρχοντες ἐφ' ὅλης τῆς ἀκμῆς τῶν Ἀθηνῶν, δι' ὃ καὶ τὰ περαιτέρω περὶ αὐτῶν κατωτέρω ἀναπτυχθήσονται. Πρῶτος δ' αἰρεθεὶς ἐνιαύσιος ἄρχων λέγεται ὁ Κρέων.

Ὁ ἀγὼν λοιπὸν τῶν εὐπατριδῶν ἦν οὐχὶ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας, οὐδ' ἀπέβλεπον εἰς τὸ νὰ καταστήσωσι τὴν ἀρχὴν ἥττον ἐπαχθῇ τῷ λαῷ, ἀλλ' εἰς τὸ νὰ καταλάβωσι καὶ διανεμηθῶσιν αὐτὴν, τοῦ ἄρχοντος διαφέροντος κατὰ μόνον τὸν ἀριθμόν, οὐχὶ δὲ καὶ κατὰ τὸν ὄγκον, οὐδὲ κατὰ τῆς δυνάμεως τὴν αὐθαιρεσίαν. Ὡς πρὸς τὴν δικαστικὴν αὐτῶν καὶ ἐξουσίαν λέγεται (20) ὅτι « Κύριοι ἦσαν ὥστε τὰς δίκας αὐτοτελεῖς ποιεῖσθαι », ὅπερ ἐξηγεῖ ὁ Ἡσύχιος· « ἀφ' ὧν μὴ ἐστὶν ἐφιεῖναι ».

(17) Δ, 15.

(18) Larcher.

(19) Σ. 169, C.

(20) Bekker, Anecd. Σ. 449.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Δράκοντος νομοθεσία.

Ἀλλὰ τοὺς Εὐπατρίδας ἐλάνθανεν ὅτι, τῆς βασιλείας τὸ ἔρκος καταβάλλοντες, ὑπὲρ ἄλλων ἡγωνίζοντο, καὶ προωδοποιοῦν μόνον τὴν αὐτοῖς κατὰ πόδας ἐπομένην, καὶ ἐκ τῶν θριάμβων αὐτῶν ἐπωφελουμένην δημοκρατίαν· διότι ὁ δῆμος, ὃν ἐθεράπευον αἱ φατρίαι ἵνα ἔχωσιν αὐτὸν ὄργανον, βλέπων μειουμένην τὴν ἀνωτάτην ἀρχήν, ἤρξατο ἐπεμβαίνων, καί, ἀπαιτητικώτερος γινόμενος, ἐζήτει ἐν τῇ συναισθήσει τῶν ἰδίων δικαιωμάτων παρὰ τῶν ἀρχόντων αὐτοῦ, τῶν Εὐπατρίδων, νόμους γραπτοὺς εἰς ἄμυναν κατὰ τῆς αὐθαιρεσίας. Καὶ ἐπεκράτησε μὲν εἰς τοὺς μετέπειτα χρόνους ἀρχὴ σωτηρία καὶ ἀπαράβατος « ἀγραφῶ νόμῳ τὰς ἀρχὰς μὴ χρῆσθαι μηδὲ περὶ ἐνός » (1)· ἀλλ' οἱ Εὐπατρίδαι ἐδυσφόρουν τότε πρὸς τὸν τοιοῦτον περιορισμόν· μὴ δυνάμενοι ὅμως ν' ἀρνηθῶσι τὴν δικαίαν ἀπαίτησιν, ἐπροσπάθησαν καὶ νὰ ματαιώσωσιν αὐτὴν ὅσον ἐνεδέχετο ἐν τῇ ἐφαρμογῇ· δι' ὃ καὶ ὁ εὐπατρίδης Δράκων (2), ἀρχων ἐπώνυμος γενόμενος (3) ἐν Ὀλ. 39, α', ἔγραψε μὲν νόμους, ἀλλὰ, κατὰ τὴν γενικὴν γνώμην τῶν ἀρχαίων, ἔγραψεν αὐτούς, ὡς ἔλεγεν ὁ Δημάδης (4), δι' αἵματος, οὐχὶ διὰ

(1) Ἀνδοκ. π. μυστηρ. § 85.

(2) Meurs. Solon, C. 13.— D. F. Jani, de Dracone Athen. legisla-
tore. Lips. 1707.— P. Prateji, Jurisprudentia vetus Draconis et Solon-
is, Lugd. 1759.— Bentley opusc. Σ. 339.

(3) Αἰλ. Π. Γ. Η, 40. Παν. Θ, 36, 4.

(4) Πλούτ. Β. Σόλ. ΙΖ.

έλανος, τιμωρῶν θανάτῳ ὡς τὸν ἀνδροφόνον καὶ τὸν ἱερό-
υλον, οὕτω τὸν ἔνοχον ἀργίας, ἢ κλοπῆς λαχάνων· διότι
τὰ μὲν ἐλάσσονα τῶν ἐγκλημάτων ἔλεγεν ὅτι ἐθεώρει τῆς
ποινῆς ταύτης ἄξια, διὰ δὲ τὰ μέγιστα αὐστηροτέραν δὲν
ὑρίσκει.

Καὶ ταῦτα μὲν, καίτοι τὴν γενικὴν περὶ αὐτοῦ ἐκφρά-
ζοντα δόξαν, ὅτι αἱματηροὺς ἔθηκε νόμους ἢ πρὸς ἀντεκ-
δίκησιν κατὰ τοῦ στασιάζοντος δήμου, ἢ ἵνα περιέλθωσι
ταχέως εἰς ἀχρηστίαν, φαίνονται ὅμως ὑπερβολαὶ ἀπίθα-
νοι, καὶ μεταγενεστέρων προλήψεων ἀπηχῆσεις. Οὕτως,
ἐν ἄλλοις, ἐπιγραφή τις ἀττική, νόμον τοῦ Δράκοντος πε-
ριέχουσα (5), εἰκάζεται περιλαμβάνουσα καὶ τὰς φιλανθρώ-
πους περὶ αἰδέσεως (6) διατάξεις, αἵτινες ἐντελῶς ἀπάδου-
σι πρὸς τὸν ἀποδιδόμενον θηριώδη χαρακτῆρα εἰς τὴν Δρα-
κόντιον νομοθεσίαν. Ἡ πιθανωτέρα ἄρα εἰκασία ἐστὶν ὅτι
ἡ ἀπάσις ἐκείνη φήμη προσηρτήθη εἰς τὴν νομοθεσίαν
ταύτην οὐχὶ δι' ἕτερον λόγον, εἰμὴ διότι αὕτη ἦν μόνον
ἡ τῶν ποινικῶν ἢ φονικῶν νόμων διαρρύθμισις, ὡς ἐξάγε-
ται καὶ ἐκ τοῦ Ἀριστοτέλους, λέγοντος (7)· « Δράκοντος
δὲ νόμοι μὲν εἰσὶ, πολιτεία δὲ ὑπαρχούσῃ τοὺς νόμους
ἔθηκεν. Ἰδιον δ' ἐν τοῖς νόμοις οὐδέν ἐστιν, ὅτι καὶ
μνείας ἄξιον, πλὴν ἡ χαλεπότης διὰ τὸ τῆς ζημίας μέ-
γεθος »· ἐξ οὗ χωρίου πρόδηλον γίνεται ὅτι ὁ Δράκων οὐδό-
λως ἐπεχείρησε τὴν σύνταξιν τῆς πολιτείας, ἀλλὰ μόνον
τὴν θέσιν νόμων δικαστικῶν, καὶ ἡ προμνημονευθεῖσα ἐπι-
γραφή φαίνεται πραγματευομένη περὶ μόνων τῶν φονικῶν,
καὶ περὶ τοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ δικαστηρίου τῶν Ἐφετῶν, ὁ

(5) Corp. Inser. Attic. I, p. 37, N. 61.

(6) Ἰδ. Μέρ. Γ. Τμ. Β, Διαίρ. Β. Κεφ. Β.

(7) Πολιτ. Β, 9, 9.

πρὸς ἐφαρμογὴν αὐτῶν ἐγκατέστησε πιθανῶς πρὸς τῷ ἤδη ὑπάρχοντι τοῦ Ἀρείου Πάγου.

Δικαστικοὶ λοιπὸν τοιοῦτοι νόμοι δὲν προϋτίθεντο, ἢ καὶ δὲν ἠδύναντο ὡς ἀποτέλεσμα νὰ ἔχωσι, τὴν κατεύνασιν τοῦ πολιτικοῦ ἀναβρασμοῦ ἐν Ἀθήναις, καὶ τὴν θεραπείαν τῶν δεινῶν ὑφ' ἧς ἐγόγγιζεν ὁ δῆμος καὶ καθ' ὧν ἐξανίστατο. Ἄν μάλιστα ἀληθεύῃ ἡ ἀποδιδομένη αὐτοῖς αἵματηρὰ αὐστηρότης, ἢ τὰ ἐλάσσονα πλημμελήματα ἀπηνῶς τιμωροῦσα, ἐπόμενον θὰ ἦτον ἔτι μᾶλλον νὰ ἐρεθίσῃ αὐτὴ τὰς ταπεινοτέρας τάξεις, διότι κατὰ τούτων μάλιστα θὰ ἐξησκεῖτο ἡ ἄδικος σκληρότης αὐτῆς, καὶ ν' αὐξήσῃ τῶν ὀλιγαρχῶν τὸν φρονηματισμόν, νέον ὄπλον καταπιέσεως χορηγοῦσα αὐτοῖς, νὰ δεινώσῃ ἐπομένως μᾶλλον ἢ νὰπραύνη τοὺς ἐμφυλίους τῆς πόλεως σπαραγμούς.

Διὰ ταῦτα καὶ μετὰ τὴν θέσιν τῶν νόμων τοῦ Δράκοντος, ἡ δυσἀρέσκεια οὐ μόνον δὲν ἐκόπασεν, ἀλλ' ἐκορυφώθη μάλιστα εἰς ἀναπειπταμένην στάσιν ἐν Ὀλ. 42, α'. (612 π. Χ.), ἢ 40, α (8), ἢ 44, γ (9), καὶ ἐκ ταύτης ἐπωφεληθεὶς ὁ εὐπατρίδης Κύλων, ἠθέλησεν, ἐπὶ κεφαλῆς τῆς δημοτικῆς μερίδος τιθέμενος, νὰ καταλάβῃ τὴν τυραννίδα (10). Καὶ τὴν μὲν στάσιν κατέβαλον οἱ εὐπατρίδαι ὑπὸ τοὺς Ἀλκμαιωνίδας. Ἄλλ' ἡ τούτων ἀποτρόπαιος προδοσία, ἀποσφαζάντων ἀσεβῶς τοὺς ἱκέτας τῶν θεῶν βωμῶν, ἐστράφη κατ' αὐτῶν τῶν ἰδίων, καὶ τοῦ δήμου ἤδη μείζονα ἔχοντος εἰς τὰ κοινὰ τὴν ἐπιβρόχην, κατίσχυσεν ἡ πρότασις ἐπισήμου πολίτου τῆς δημοτικῆς μερίδος, καίτοι καὶ αὐτοῦ εὐπατρίδου, τοῦ Σόλωνος, ὅπως, εἰ καὶ νικηταί,

(8) Clinton, F. H. I, 212.

(9) Bæekh, Pind. Pyth. Σ. 300.

(10) Ἡρόδ. Ε, 71.

κηρυχθῶσιν ὅμως οἱ Ἀλκμαιωνίδαι ἐναγεῖς καὶ ἀλιτῆριοι, καὶ οἱ μὲν ζῶντες ἐξορισθῶσι, τῶν δ' ἀποθανόντων τὰ ὅσῃα εἰφθῶσιν ἐκτὸς τῆς Ἀττικῆς καὶ μετὰ τὸ *Κυλώνειον* κληθέν τοῦτο ἄγος « τῶν *Κυλωνείων* οἱ περιγεγόμενοι *τάλιν* ἦσαν *ἰσχυροί* » (11), καὶ ὁ δῆμος ἐνεδυναμοῦτο, μοχλὸς αὐτὸς γινόμενος μεταξὺ τῶν ἀλληλομαχούντων ὀλιγαρχῶν.

Μετὰ δὲ τὰς ταραχὰς ταύτας προσεκλήθη ἐκ Κρήτης ὅπως καθάρῃ ἐκ τοῦ ἄγους τὴν πόλιν ὁ ἐκ Φαιστοῦ Ἐπιμενίδης (12), ὅστις ὅμως, πλὴν τῆς τελεστικῆς σοφίας δι' ἣν ἐφημίζετο, ἐκέκτητο καὶ πολιτικὴν σύνεσιν, καὶ τῷ Σόλῳ « πολλὰ προσυπηργάσατο καὶ προωδοποίησε τῆς νομοθεσίας » (13).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

(11) Πλούτ. Β. Σόλ. IB.

(12) C. G. Grabener, de Epimenide κτλ. Misn. 1742—G. F. Heinrichs, Epimenides aus Kreta, Lpz. 1801.

(13) Πλούτ. Αὐτ.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Προοδοποίησις τῆς δημοκρατίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Σόλων. Σεισάχθεια.

Ἀφ' οὗ δ' ἡ βασιλεία ἐξέλιπε, κοινῶς πολεμηθεῖσα ὑπὸ τῶν ὀλιγαρχῶν καὶ τοῦ δήμου, δὲν ἔπαυσεν ἡ σύγκρουσις τῶν κομμάτων, ἀλλ' ἀνενεώθη πεισματωδεστέρα μεταξὺ τῶν τῶς συμμάχων· καὶ τότε μάλιστα παρήχθησαν τρεῖς διακεκριμέναι πολιτικαὶ μερίδες, ἡ τῶν Πεδιέων, οἵτινες, τὸ ἄστυ οἰκοῦντες, καὶ ἰσχυροὶ καὶ πλούσιοι ὄντες, πρῶτιστον συμφέρον εἶχον νὰ διατηρῶσι καὶ ν' αὐξάνωσι τὴν ἰσχὺν καὶ τὸν πλοῦτόν των· ἡ τῶν Διακρίων, οἵτινες πτωχοί, καὶ μόλις ἀποζῶντες ἐκ τῆς καλλιεργείας ξένων ἀγρῶν, ἐφθόνουν τοὺς εὐπόρους, διέκειντο ἐχθρικῶς πρὸς αὐτούς, ἀπέβλεπον εἰς στάσεις καὶ μεταβολάς, καὶ ἡσπάζοντο τὴν ἄκρατον δημοκρατίαν· καὶ ἡ τῶν Παράλων, οἵτινες βιομηχανίαν, ἐμπόριον καὶ ναυτιλίαν ἀσκοῦντες, ἐπορίζοντο βίον αὐτάρκη ἐκ τῆς ἐργασίας των, ὥστε οὔτε συντηρητικοὶ ὡς οἱ μὲν, οὔτε στασιώδεις ἦσαν ὡς οἱ ἕτεροι, ἀλλ' ἐτήρουν ἰσορροπίαν μεταξὺ ἀμφοτέρων, καὶ δὲν ἀπέβλεπον εἰς πολίτευμα ἄκρον (1).

(1) Πλούτ. Β. Σόλ. ΔΒ.— Ἡρόδ. Α, 59.

Χαλινὸς δὲ πρὸς περιστολὴν τῶν οὕτω συγκρουομένων ἀντιθέτων συμφερόντων οὐδεὶς ὑπῆρχεν, ἀφ' οὗ καὶ τοῦ Δράκοντος οἱ νόμοι ἀπεδείχθησαν ἀνεφάρμοστοι, καὶ κατέπεσαν ὑπὸ τὸ κοινὸν μῖσος, ἢ ὑπὸ τὴν ἀχαλίνωτον ἔτι ἀκο-
λασίαν καὶ πρὶν ἢ ἔτι ἐπιστήμως ἀκυρωθῶσιν (2). Ἐξῆς οὖν τότε ἐν Ἀθήναις ἀνὴρ εὐπατρίδης, τὸ γένος ἔλκων ἐκ Κο-
δριδῶν (3), ὁ Σόλων, ἐπὶ χρηστότητι λίαν τιμώμενος παρὰ τοῖς συμπολίταις αὐτοῦ, καὶ ὡς σοφὸς καὶ ὡς ποιητὴς θαυ-
μαζόμενος. Ἦν δ' εὐκόλον αὐτῷ, κατὰ τῶν ἀρχαίων τὴν κρίσιν (4), εἰς οἵαν δῆποτε τῶν μερίδων ἤθελε νὰ προστεθῇ, ν' ἀναδειχθῇ τῆς πόλεως τύραννος· διότι εἶδομεν ὅτι τοι-
αύτη ἦν τότε ἐν Ἑλλάδι τῶν πολιτικῶν κομμάτων ἡ τα-
κτική. Οἱ ὀλιγάρχαι, ἀπαλαττόμενοι τῶν Βασιλέων διὰ τῶν δήμων, ἐπίεζον τοὺς δήμους αὐτοί· οἱ δὲ δήμοι, ἐξανιστά-
μενοι κατὰ τῶν ὀλιγαρχῶν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας, παρεδί-
δοντο εἰς τύραννον τῆς ἐκλογῆς αὐτῶν, πολλάκις μάλιστα ὀλιγάρχη, καὶ τὸσφ' αὐθαιρετώτερον, καθ' ὅσον ἤρπυετο ἐξ αὐτοῦ τοῦ δήμου τὴν δύναμιν αὐτοῦ.

Ἀλλ' ὁ Σόλων ἦν φιλόδημος ἐξ ἀρετῆς καὶ μέτριος ἐκ φρονήσεως, καὶ τῶν ἄκρων τὸν κίνδυνον ἐννοῶν, ἀρχὴν εἶχε τὸ « μηδὲν ἄγαν ». Ἐπρέσβευε δ' « ὅτι τὸ ἴσον πόλε-
μον οὐ ποιεῖ » (5)· καὶ τὴν ἰσότητά ὡς μόνην θεραπείαν τῶν ἐμφυλίων ἐχθροτήτων θεωρῶν, οὐδὲ τῶν συγγενῶν αὐ-
τῷ Εὐπατριδῶν τὴν ὑπερβάλλουσαν ἰδιοτέλειαν ὑπεστήρι-
ζεν, οὔτε τοῦ λαοῦ τὴν κινδυνώδη ἀντίδρασιν ἐνεψύχου ἐν πᾶσιν, ἀλλὰ, κατ' Ἀριστείδην τὸν ῥήτορα (6), « ἐστὼς ἐν

(2) Aul. Gell. Not. Att. XI, 18.

(3) Διογ. Λ. Α', 62.

(4) Πλούτ. Β. Σόλ. ΙΔ. — Ἀριστείδ. π. Τετρανδρ. Τ. Β, Σ. 360, Dind.

(5) Πλούτ. Β. Σόλ. ΙΔ.

(6) Αὐτ.

μεθορίῳ πάντων ἀνδρειότατα καὶ δικαιοτάτα », περιέ-
στελλεν ἑκατέρων τὰς ἀξιώσεις εἰς ἔμφρονα καὶ σωτήρια
ὅρια, ὥς αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ καυχᾶται ἐν τοῖς ὡραίοις τού-
τοις ἔπεσι (7).

« Δήμῳ γὰρ ἔδωκα τόσον κράτος, ὅσον ἔπαρκεῖ,
τιμῆς οὔτ' ἀφελών, οὔτ' ἐπορεζάμενος.
Οἱ δ' εἶχον δύναμιν, καὶ χρήμασιν ἦσαν ἀγητοί,
καὶ τοῖς ἐφρασάμην μηδὲν ἀεικὲς ἔχειν.
Ἔστην δ' ἀμφιβαλὼν κρατερόν σάκος ἀμφοτέροισι·
Νικᾶν δ' οὐκ εἶας οὐδετέρους ἀδίκως ».

Ὡν δ' εὐπατρίδης, ἐξελέγη ἄρχων ἐπώνυμος ἐν Ὀλ.
46, γ', καὶ ἐν ταύτῃ τῇ ιδιότητι ἐπεχείρησε σύνταξιν νό-
μων διὰ τὰς Ἀθήνας. Ἀλλ' ἀναλογιζόμενος ὅτι πᾶς νόμος
εἰς πάντας ἐπίσης δὲν ἐφαρμόζεται, καὶ ἡ ἀρίστη τῶν νο-
μοθεσιῶν ὅτι ματαιοῦται, ἢ δύναται ν' ἀποβῇ καὶ ἐπιβλα-
βῆς ὅταν ἀπάδῃ πρὸς τὴν κατάστασιν τοῦ λαοῦ εἰς ὃν δίδε-
ται, προὔργιαίτατον ἐθεώρησε νὰ παρασκευάσῃ λαὸν διὰ
τὴν νομοθεσίαν του. Ἦν δὲ τότε οἰκτρά τοῦ Ἀττικοῦ λαοῦ
ἡ κατάστασις· διότι ἀπὸ τῆς καταλύσεως τῆς μοναρχίας,
οἱ πολλοὶ ἄνευ καταφυγίου ἐγκαταλελειμμένοι εἰς τὴν διά-
κρισιν τῶν ἀριστοκρατῶν, ἔζων ἐπὶ τῆς ἰδίας γῆς ἐν μοίρᾳ
δουλοπαροίκων, ἐκαλλιέργουν τοὺς ἀγροὺς τῶν πλουσίων
ἐπὶ τῇ βαρυτάτῃ ἀποφορᾷ τοῦ ἔκτου τῶν προϊόντων, καὶ
ἀδυνατοῦντες νὰ διατηρηθῶσι διὰ τῶν ἐπιλοίπων, ἐδανεί-
ζοντο παρὰ τῶν γαιοκτημόνων ἐπὶ μεγίστῳ τόκῳ, καὶ ἐπὶ
ὑποθήκῃ τῶν κτημάτων αὐτῶν, καί, τὸ δεινότερον, καὶ
αὐτῶν τῶν σωμάτων (8)· ὥστε τὸ πλεῖστον τοῦ λαοῦ ἦν
ἐπὶ Σόλωνος πενόμενον, ἀκτῆμον, καὶ τοῖς πλουσίοις ὑπό-
χρεων.

(7) Πλούτ. Αὐτ. ΙΗ.

(8) Πλούτ. Αὐτ. ΙΓ.

Ὁ σοφὸς ὁμῶς νομοθέτης ἐνόει ὅτι θεσμοὶ ἄγαν ἐλεύθεροι εἰς λαὸν δοῦλον διδόμενοι, θὰ ᾔσαν ὀλέθριοι δι' αὐτόν, διότι θὰ ᾔξανον μόνον τὴν ἐλευθερίαν τῶν πλουσίων εἰς τὸ νὰ πιέζωσιν ἔτι μᾶλλον αὐτόν. Πρὸ παντὸς λοιπὸν ἐφρόντισε πῶς νὰ πλάσῃ λαὸν ἐλεύθερον, δυνάμενον νὰ ἐπωφεληθῇ καὶ νὰ διατηρῇ τὴν ἐλευθερίαν του, καὶ πρὸς τοῦτο εἰσήγαγε τὰς περιφήμους αὐτοῦ διατάξεις, αἵτινες ὠνομάσθησαν σεισάχθεια, ὡς τὰ ὑπέρμετρα ἄχθη τοῦ λαοῦ ἀποσείουσαι.

Τινὲς τῶν ἀρχαίων ἐξελάμβανον τὴν σεισάχθειαν ὡς ἐντελὴ τῶν χρεῶν ἀποκοπὴν. Ἀλλὰ μέτρον τοσούτῳ βίαιον καὶ αὐθαίρετον δὲν συνῆδε πρὸς τὰς συνετὰς καὶ δικαίας ἀρχὰς τοῦ Σόλωνος, καὶ ῥητῶς μάλιστα ἀποκρούεται ὑπὸ τοῦ ὅρκου ὃν, κατὰ τοὺς Σολωνίους νόμους, ὤμνουν οἱ εἰς τὴν Ἡλιαίαν καταταττόμενοι δικασταί, οὐδὲν ἐπιβλαβὲς τῇ πόλει νὰ ἐπιτρέψωσιν, « οὐδὲ τῶν χρεῶν τῶν ἰδίων (τούτεστι τῶν ἰδιωτικῶν) ἀποκοπὰς » (9). Ἐξ ἐναντίας ὁ Ἀνδροτίων, ὃν ὁ Πλούταρχος παρατίθει, καὶ τὸ Μέγα Ἐτυμολογικόν, ἀναγνωρίζουσι τὴν διάταξιν ταύτην ὡς ἔμφορον μόνον μετριάσμων τῶν χρεῶν, καὶ ὡς ἀνακούφισιν τῶν ὀφειλετῶν, ὅπως καταστῶσι πολῖται ἐλεύθεροι, χωρὶς σπουδαίως νὰ προσβληθῶσι τὰ τῶν δανειστῶν δικαιώματα.

Ὅτι δ' οὐδὲν ῥιζικώτερον ἦν ἢ σεισάχθεια ἀποδείκνυται καὶ ἐκ τῆς δυσαρесκείας ἣν ἡ μετρία αὕτη μεταρρύθμισις ἐξήγειρε κατὰ τοῦ Σόλωνος παρ' αὐτῷ τῷ λαῷ ὑπὲρ οὗ ἐνομοθετήθη· διότι ὁ ὄχλος, ὡς συνεχῶς, μὴ ἀρκούμενος εἰς δικαιωμάτων ἰσότητα καὶ εἰς μέτρα καθιστῶντα αὐτῷ ἐφικτὴν τὴν ἀπότισιν τῶν χρεῶν του, ὠνειρεύετο καὶ ἀπή-

(9) Δημοσθ. κ. Τιμάρχ. 746.

τει ἤδη ἰσότητα οὐσιῶν, κοινοκτημοσύνην, καὶ χρεῶν ἀποκοπήν.

Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ μὴ ἀποτρεπόμενος ὁ Σόλων, ἐν ἐτεχνάσθη μέτρον πρὸ παντὸς ἄλλου, τὸ ὅτι ἐσμίκρυνε τὸν σταθμὸν τοῦ ἀργυροῦ νομίσματος, τὴν ἀξίαν αὐτοῦ διατηρήσας ἀμετάβολον, οὕτως ὥστε 100 τῶν ἀπ' αὐτοῦ δραχμῶν περιεῖχον ὅσον ἀργυρον αἱ 72 $\frac{1}{2}$ πρὸ αὐτοῦ, ἢ αἱ 138 νέαι ἐδύναντο ὅσον αἱ 100 τῶν ἀρχαίων, τὰ δὲ χρέη ἔμενον κατὰ τὴν ἀρχαίαν αὐτῶν ὀνομαστικὴν ἀξίαν, ὥστε χωρὶς οὐδὲν αὐτῶν ν' ἀποκοπῇ, ἡλαφροῦντο οἱ ὀφειλέται κατὰ τὸ ἐν τέταρτον. Μετὰ τοῦ νομίσματος δὲ συνεκανόνισε καὶ τὰ μέτρα καὶ σταθμά, διότι ἄνευ ταύτης θὰ ἐματαιοῦτο καὶ ἐκείνη ἡ διάταξις· ὥστε καὶ ἀναγινώσκεται ἐν τῷ ὑπ' Ἀνδοκίδου μνημονευμένῳ ψηφίσματι (10). « Νόμοις δὲ χρῆσθαι τοῖς Σόλωνος καὶ μέτροις καὶ σταθμοῖς ». Ἡ διάταξις αὕτη καὶ μόνη ἤρκει ἵνα ἐλαφρύνῃ τὸν ἀττικὸν λαόν, καὶ ἤξιζε τοῦ ὀνόμα' σειςάγχεια.

Ἀλλὰ πλὴν τούτου, διὰ τὸ ἀναξιοχρεῶν τῶν πτωχῶν, ἦν ἡ χώρα πᾶσα ὑπέγγυος εἰς μίαν τάξιν πολιτῶν, τὴν τῶν πλουσίων εὐπατριδῶν, οἵτινες, οἳοι δῆποτε καὶ ἂν ἐτίθεντο πολιτικοὶ νόμοι, θὰ ἔμενον διὰ τούτου πάντοτε τῆς Ἀττικῆς οἱ ἀληθεῖς καὶ ἀπόλυτοι ἄρχοντες. Ὡς πρὸς τοῦτο λέγει ὁ Πλούταρχος (11). « Σεμνύνεται γὰρ Σόλων ἐν τούτοις ὅτι τῆς τε προὔποκειμένης γῆς ὅρους ἀνεῖλε παρταχῇ πεπηγότας· πρόσθεν δὲ δουλεύουσα νῦν ἐλευθέρα ». Ἄλλ' ἡ ὑπὸ πολλῶν εἰς τὸ χωρίον τοῦτο διδομένη ἐρμηνεία, ὅτι ὁ νομοθέτης ἀφῆρεσε τὰ ὅρια τῶν ἰδιοκτησιῶν, καὶ ἐπεχείρησεν ἀναδασμὸν τῶν γαιῶν, οὐδόλως ἐστὶ πιθανή· διότι τοῦ Σόλωνος βεβαίως δὲν ἦτον ἡ πρόθεσις νὰ

(10) Αὐτ.

ηστεύσῃ τοὺς πλουσίους ὑπὲρ τῶν ἀκτημόνων, οὐδὲ ἀνατρέψῃ τὴν κοινωνίαν, σαλεύων τὰς βάσεις τῆς ιδιοκτησίας. Τοιοῦτο στασιαστικὸν οἰκοδόμημα, ὑπὸ τῆς ἀδικίας ὀδρυσόμενον, καὶ ἐπὶ τῆς βίας ἐρειδόμενον, θὰ προῦκάλει ἀντίδρασιν, καὶ θὰ κατέρρεεν ἅμα ἡ βία ἐνέδιδεν. Ἐξ ἐναντίας δέ, τοσοῦτο ἐσέβετο ὁ Σόλων τὴν ἐλευθερίαν τῆς ιδιοκτησίας, ὥστε οὐδὲ καὶ νόμιμον τόκον ἠθέλησε νὰ νομοθετήσῃ, ἀλλ' ἐπέτρεψε « τὸ ἀργύριον στάσιμον εἶναι (νὰ τοκίζεται) ἐφ' ὅσον ἂν βούληται ὁ δανείζων » (12). Καὶ οὐδὲ καὶ τῶν ἐνυποθήκων γαιῶν τὰ κατὰ τὸν νόμον τιθέμενα ὅρια ὅτι ἀνέσπασε, ἀφαιρέσας οὕτω πᾶσαν πραγματικὴν τῶν ὀφειλῶν ἐγγύησιν, δύναται νὰ ὑποτεθῇ, διότι τὸ νομοθέτημα τοῦτο θὰ ἦτο πλάγιος τρόπος τῆς τῶν χρεῶν ἀποκοπῆς καὶ αὐτό. Πιθανὸν δὲ φαίνεται μᾶλλον ὅτι ὁ Σόλων διὰ τοῦτο καὶ μόνον ἐβρέθη ἀφαιρέσας τοὺς ὄρους τῶν γαιῶν, ἵνα τοὺς τῶν ὑποθηκῶν, δι' οὓς κυρίως ὁ πέννης ὄημος ἐστέναζε, διότι, διευκολύνων τὴν τῶν χρεῶν ἐξόφλησιν, ἐπέφερε νομίμως καὶ τῶν ὑποθηκῶν τὴν ἐξάλειψιν.

Ἀλλὰ τὸ ἕτερον ἔθος τοῦ « ἐπὶ τοῖς σώμασι δανείζεσθαι », ἔθος βάρβαρον, προϊὼν πενίας ἀπέλπιδος, καὶ τοὺς ἐλευθέρους Ἀθηναίους εἰς δούλην ἀγέλην ἐξαχρειοῦν, τοῦτο, ἂν δὲν ἐκήρυξεν ἴσως ἄκυρον διὰ τὸ παρελθόν, ἵνα μὴ ἐλαττώσῃ τὰς τῶν συνωμολογημένων χρεῶν ἐγγυήσεις, ἀπηγόρευσεν ὁμῶς αὐστηρῶς διὰ τὸ μέλλον, ὡς ὁ Πλούταρχος ῥητῶς μαρτυρεῖ, οὐδ' ἐπέτρεψε τῷ πολίτῃ νὰ θυσιάσῃ τὴν ἐλευθερίαν του, ἥτις ἐστὶν ἡ βάση τῆς μετοχῆς αὐτοῦ ἐν τῇ πολιτείᾳ.

Προσέτι δὲ καὶ πολλοὶ τῶν Ἀθηναίων, εἴτε ἕνεκα τῶν

(11) Μυστηρ. 83.

(12) Λυσίας κ. Θεομν. 18.

πολιτικῶν σπαραγμῶν, εἴτε συνεπεία τῶν χρεῶν καὶ τῆς σωματικῆς δουλείας ἣν ταῦτα ἐπέφερον, εἶχον περιέλθει εἰς ἀτιμίαν, ἥτοι στερηθῇ τῶν πολιτικῶν αὐτῶν δικαιωμάτων. Καὶ τούτους λοιπὸν εἰς τὴν πατρίδα ἀποδιδούς, ἐκήρυξε τοὺς ἀτίμους ἐπιτίμους, πάντας πλὴν τῶν διὰ φόνον ἢ ἐπιβολὴν εἰς τυραννίδα ὑπὸ τοῦ Ἀρείου Πάγου, τῶν Ἐφετῶν ἢ τοῦ Πρυτανείου καταδικασθέντων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Ἄξονες. Πολιτικὸς ὀργανισμός.

Οὕτω λοιπὸν ἐκ δουλευόντων, ἀτίμων καὶ ἀκτημόνων πολίτας παρασκευάσας ὁ Σόλων ἀνεξαρτήτους καὶ ἐλευθέρους, ἔθηκεν αὐτοῖς νόμους οὐχὶ τοὺς θεωρητικῶς ἐντελεστάτους, ἀλλ' ὥς αὐτὸς ἔλεγεν, « ὧν ἂν προσδέξαιτο τοὺς ἀρίστους » (1), καὶ οἵτινες διὰ τοῦτο μάλιστα ἐδόξασαν καὶ ἐμεγάλυναν τὰς Ἀθήνας, διότι ἦσαν προῖον ὠρίμου καὶ πρακτικῆς διανοίας, καὶ σύμφωνοι πρὸς τὰς διαθέσεις, τὰς ἔξεις καὶ τὰς περιστάσεις τοῦ λαοῦ εἰς ὃν ἐφηρμόζοντο.

Κατὰ Πλούταρχον δέ (2), ἵνα εἰσαγάγῃ τὴν νέαν νομοθεσίαν του, ἠκύρωσε πᾶσαν τὴν προϋφισταμένην τοῦ Δράκοντος « πλὴν τῶν φονικῶν », εἴτε διότι ὡς πρὸς ταῦτα καὶ μόνα οἱ νόμοι ἐκεῖνοι δὲν ὑπερέβαινον τὰ ὅρια δικαίας αὐστηρότητος, εἴτε ἔνεκα τῆς ιερότητος τῶν φονικῶν νό-

(1) Πλούτ. Σόλ. ΙΕ.

(2) Σόλ. ΙΖ.— Ἰδ. καὶ Αἰλ. Π. Ἰστ. Η, 10.

μὲν, στηριζομένης εἰς τὴν μεγάλην αὐτῶν ἀρχαιότητα καὶ εἰς σεβαστὰς παραδόσεις, ὥστε πᾶσα παράβασις ἢ μεταβ-
 ῥήθμισις αὐτῶν ἐθεωρεῖτο ὡς ἀσέβεια. Τὴν ἔποψιν ταύτην
 μαρτυρεῖ καὶ ὁ Ἀντιφῶν διὰ τούτων (3): « Ὑπάρχει μὲν
 γὰρ αὐτοῖς ἀρχαιοτάτοις εἶναι ἐν τῇ γῇ ταύτῃ, ἔπειτα
 τοὺς αὐτοὺς ἀεὶ περὶ τῶν αὐτῶν ». Καὶ τοσοῦτον ἡ κατα-
 γωγὴ αὐτῶν ἐκρύπτετο εἰς τὴν σκοτεινοτάτην ἀρχαιότητα,
 καὶ τὸ ὕφος τῆς συντάξεως αὐτῶν ἦν πιθανῶς ἀνάλογον,
 ὥστε ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις ὑπῆρχον ἐπίσημοι ἐξηγη-
 ταί (4), ἐρμηνεύοντες αὐτῶν τὴν ἔννοιαν. Ἴσως ὁμοίως, ἂν
 ἀληθῶς ἡ Δρακόντιος νομοθεσία εἰς μόνα τὰ φονικά περι-
 ωρίζετο, ἐξ οὗ καὶ ἡ περὶ σκληρότητος αὐτῆς φήμη, καὶ ἡ
 ὅτι δι' αἵματος ἦν γεγραμμένη, ὁ Σόλων οὐδὲν θὰ εἶχε
 ν' ἀκυρώσῃ, ἀλλὰ μόνον διὰ τῶν ἀναγκαίων προσθηκῶν
 τῶν εἰς τὴν τότε κοινωνικὴν κατάστασιν καταλλήλων, νὰ
 καταρτίσῃ πλήρη νομοθεσίαν, περικλείουσιν τὸ τε πολί-
 τευμα, καὶ πάσας τὰς πολιτικὰς καὶ ποινικὰς διατάξεις.

Ἐδημοσιεύθησαν δ' οἱ νόμοι τοῦ Σόλωνος ἐπιγραφέντες
 εἰς τὰς τρεῖς πλευρὰς τετραγωνικῶν ἢ τριγωνικῶν ξυλίνων
 πρισμάτων, στρεφομένων ἐπὶ τοῦ ἰδίου ἄξωνος, δι' ὃ καὶ
 ὠνομάσθησαν τὰ μὲν αὐτῶν ἄξωνες, τὰ δὲ κύρβεις (5), πε-
 ριέχοντα, ὡς ὑπὸ τινων ὑπετέθη ἕνεκά τινος χωρίου τοῦ
 Λυσίου (6), τὰ μὲν πρῶτα τοὺς πολιτικούς, τὰ δὲ δεύτερα
 τοὺς θρησκευτικούς νόμους καὶ τοὺς περὶ θυσιῶν. Διετη-
 ροῦντο δ' ἐν τῇ Ἀκροπόλει (7), ὅθεν ὁ δημαγωγὸς Ἐφιάλ-
 τῃς ἐπὶ Περικλέους μετέφερεν αὐτοὺς εἰς τὴν ἀγοράν, καὶ

(3) Π. Χορευτ. 2.— Ἰδ. καὶ π. Ἡρώδ. φόν. 14.

(4) Πλάτ. Εὐθύφρ. Σ. 4.

(5) Πλούτ. Σόλ. ΚΕ.— Preller, Polemo, Σ. 87.

(6) Κ. Νικοδ. § 17.

(7) Ἀρποκρ. φ. Ὁ κάτωθεν νόμος.

ἐκεῖ εἶδον αὐτούς, διεφθαρμένους ἤδη, ὁ Πλούταρχος (8) καὶ ὁ Πausanίας (9). Παρὰ Πολυδεύκους δὲ μανθάνομεν (10) ὅτι ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις κατεσκευάσθησαν καὶ δι-
τηροῦντο ἀντίγραφα αὐτῶν εἰς στήλας χαλκᾶς, αἵτινες καὶ
ὑπὸ τῶν ῥητόρων μνημονεύονται ὡς ιστάμεναι πρὸ τοῦ
Βουλευτηρίου (11). Αὐτῶν δ' ἀποσπάσματα συνελέγη-
σαν ἐκ διαφόρων συγγραφέων ὑπὸ τοῦ Πετίτου (12), καὶ
ἐξεδόθησαν καὶ Ἑλληνιστὶ ὑπὸ Παππαδούκα, ὑπὸ τὴν ἐπι-
γραφὴν « Σόλων ». Οἱ φονικοὶ δὲ τοῦ Δράκοντος, μέρος
τῆς νέας νομοθεσίας ἀποτελοῦντες, ἦσαν καὶ αὐτοὶ ἐπὶ ἀξό-
νων γεγραμμένοι (13), καὶ ἐπὶ στηλῶν διετηροῦντο τὰ ἀν-
τίγραφα αὐτῶν εἰς τὸν Ἄρειον πάγον (14).

Διὰ γραπτῶν λοιπὸν νόμων τὴν τῶν δικαστηρίων αὐθαι-
ρεσίαν ἀφαιρέσας ὁ Σόλων, καὶ τὸν λαὸν χειραφετήσας,
καὶ τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ ἀπαλλάξας ἀνηλικιότητος, ἔκρι-
νεν αὐτὸν ἤδη παρεσκευασμένον ὅπως τῷ ἐμπιστευθῇ τῶν
ἰστίων δικαιωμάτων τὴν παρακαταθήκην καὶ τὴν ὑπερτά-
την κυβέρνησιν. Ἐπράξε δὲ τούτο, δύω τινὰ χορηγήσας
αὐτῷ, « τὸ συνεκκλησιάζειν καὶ τὸ δικάζειν » (15)· διότι
ἄνευ τούτων, κατ' Ἀριστοτέλην (16), δοῦλος ἂν εἴη ὁ δῆ-

(8) B. Σόλ. A.

(9) A, 18.

(10) H, 128.

(11) Ἀνδοκ. π. Μυστ. § 95.

(12) Petiti, *Leges atticae*, Par. 1635.— Ἄλλα συγγράματα: P. Prateji, *Jurispr. Draconis et Solonis cum rom. jure collata*. Lugd. 1599.— Meursii *Themis attica*, Traj. 1685.— Potter, *Archeol.* I, C. 26 — Pastoret, *hist. de la legisl.* T. VII.— Wachsmuth, II, 1. 197-238.

(13) Philippi, *Areop. u. Epheten*, Σ. 356.

(14) Δημοσθ. κ. Εὐέργ. καὶ Μνησιβ. Σ. 1161, § 71.— Λυσ. π. Ἐρατ. φόν. § 30.

(15) Πλούτ. Σόλ. IH.

(16) Πολιτ. B, 9, 4.

μὲν καὶ πολέμιος», ἐν ᾧ δι' αὐτῶν ἐγίνοντο, πλὴν τῶν
 φονικῶν, ἅτινα κατὰ τὰ πάτρια ἐδικάζοντο πάντοτε ὑπὸ
 τῶν ἀρίστων, κύριοι πάντων τῶν λοιπῶν, καὶ αὐτῶν τῶν
 δικαιοματικῶς τῇ ἀριστοκρατίᾳ ἐπιφυλαχθέντων, διὰ μὲν
 τῆς ἐκκλησίας, τοῦ αἰρεῖσθαι τὰς ἀρχάς, διὰ δὲ τῶν δι-
 καστηρίων τοῦ εὐθύνειν αὐτάς. Δι' ὃ καὶ ὁ Σόλων ἐθεω-
 ρεῖτο ὡς ὁ πρῶτος ἀληθῆς τῆς δημοκρατίας ἰδρυτής, καὶ
 ὁ Ἀριστοτέλης λέγει (17): «Ἔοικε δὲ Σόλων ἐκεῖνα μὲν,
 ὑπάρχοντα πρότερον, οὐ καταλύσαι, τὴν τε Βουλὴν, καὶ
 τὴν τῶν ἀρχῶν αἵρεσιν τὸν δὲ δῆμον καταστῆσαι, τὰ
 δικαστήρια ποιήσας ἐκ πάντων».

Καὶ τὸ μὲν δικαίωμα τοῦ ἐκκλησιάζειν εἶχεν, ὡς εἶδο-
 μεν (18), ἀνέκαθεν ὁ δῆμος, καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν Ἀνάκτων·
 ἀλλ' ἤδη ἡ θέσις αὐτοῦ ἐγένετο ἀξιοπρεπεστέρα, καὶ κα-
 τήρχετο εἰς ἐκκλησίας οὐχὶ μόνον ἵνα, ὡς τότε, ἀκούσῃ τὰ
 προσταττέμενα, ἀλλ' ἵνα κυρῇ ἡ ἀποβάλλῃ τὰ αὐτῷ ὑπο-
 βαλλόμενα, μέχρις οὗ βαθμῆδόν, προκύπτοντος καὶ ὑπὸ
 τῶν δημαγωγῶν ἐξαπτομένου τοῦ δημοκρατικοῦ πνεύμα-
 τος, κατήντησεν αὐτὸς μόνος νὰ διατάττῃ, καί, ἐκλέγων
 καὶ εὐθύνων τὰς ἀρχάς, αὐτὸς νὰ εἶναι τῶν ἀρχόντων ὁ ἄρ-
 χων. Καὶ εἰς τὰς διατάξεις μὲν τοῦ Σόλωνος, δὲν ἐνυπῆρ-
 χεν εἰσέτι ἡ ὑπερβολὴ αὕτη, ἀλλὰ σπέρματι ἐν αὐταῖς ἐγ-
 κειμένη, ἀνεπτύχθη μετὰ ταῦτα ὑπὸ τῶν περιστάσεων· διὰ
 τοῦτο κατωτέρω θέλουσιν ἐκτεθῆ τὰ περὶ τῆς ἐκκλησίας
 τοῦ δήμου λεπτομερέστερον.

Τὴν δικαστικὴν δ' ἐξουσίαν ἐξήσκουν ἐν ἀρχαιοτέροις
 χρόνοις οἱ ἄρχοντες, διαδεχθέντες αὐτὴν ἀπὸ τῶν δικασ-
 πόλων Ἀνάκτων, καὶ ὠρισμένη ἦν, φαίνεται, ἡ δικαιοδο-

(17) Αὐτ. 2.

(18) Βιβλ. Α, Κεφ. Δ, Σελ. 58.

σία ἐκάστου. Ὁ Σόλων δέ, τὴν φρόνησιν ἔχων ν' ἀνακαι-
νίσῃ τὴν πολιτείαν χωρὶς καὶ νὰ φαίνεται ὅτι νεωτερίζει,
ἀφῆκε μὲν τοῖς ἄρχουσι τὰς εἰδικῶς αὐτοῖς ἀνατεθειμένας
δίκας, κατὰ τοῦ Πλουτάρχου τὴν μαρτυρίαν (19), ἀλλ' οὐχ
ἤττον ἐμηδένισε τὴν δικαστικὴν αὐτῶν ἐξουσίαν, ἔφεςιν
ἀπ' αὐτῶν ἐπιτρέψας εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου, « ὃ
κατ' ἀρχὰς μὲν οὐδέν, ὕστερον δὲ παμμέγεθες ἐφάνη·
τὰ γὰρ πλεῖστα τῶν διαφόρων ἐνέπιπτεν εἰς τοὺς δικα-
στάς (ἐννοεῖ δὲ τὸ δημοτικὸν δικαστήριον, τὴν ἐκκλησίαν).
« Καὶ γὰρ ὅσα ταῖς ἀρχαῖς ἔταξε κρίνειν, ὁμοίως καὶ
περὶ ἐκείνων εἰς τὸ δικαστήριον ἐφέσεις ἔδωκε τοῖς βου-
λομένοις ». Ἐν δὲ τοῖς μετέπειτα χρόνοις, ὅτε καὶ οἱ ἄρ-
χοντες ἀπὸ αἵρετῶν ἐγένοντο κληρωτοί, τότε καὶ ἀπὸ δι-
καστῶν ἀνεξαρτήτων κατήντησαν ἀπλοὶ ἀνακριταί, ἢ πρόε-
δροι, ἢ ἐκτελεσταὶ τῶν ἀποφάσεων τοῦ δήμου, εἰς ὃν μέχρι
τέλους περιῆλθεν ὁλοσχερῶς ἡ δικαστικὴ ἐξουσία.

Ὁ Σόλων ὅμως, εἰς τὴν ἐμφανῆ ἰσορροπίαν πάντοτε
ἀποβλέπων, καὶ τὴν ταχέως ὑπερίσχυσιν προορῶν τῆς δη-
μοκρατίας, ἠθέλησε νὰ περιβάλλῃ αὐτῇ σωτήριον χαλινόν,
εἰς τὴν ἐκ καταγωγῆς ἀριστοκρατίαν ἀντικαταστήσας τὴν
διάκρισιν κατ' οὐσίας φορολογητάς, καὶ διήρесе πάντας
τοὺς Ἀθηναίους ὑπὸ ταύτην τὴν ἔποψιν εἰς τέσσαρα λεγό-
μενα τέλη ἢ τιμήματα, βαθμολογούμενα κατὰ τὸν ἀριθμὸν
τῶν μεδίμνων ξηρῶν καρπῶν, ἢ τῶν ἰσοτίμων αὐτοῖς με-
τρητῶν ὑγρῶν προϊόντων, ὅστις ἀπετέλει τὸ ἐτήσιον ἐκά-
στου εἰσόδημα. Ἦν δ' ὁ μὲν μέδιμνος κατ' ὀλίγον μείζων
τοῦ συνήθους κοιλοῦ, ἀκριβῶς δ' ἴσος πρὸς 51 λίτρας, 8
κοτύλας καὶ 4 μύστρας τῶν σημερινῶν Ἑλληνικῶν σταθ-
μῶν, ὁ δὲ μετρητής, ἴσος πρὸς 29 ὀκάδας ῥευστῶν, ἦτοι

(19) Β. Σολ. ΙΗ.

38 λίτρας, 8 κοτύλας καὶ 8 μύστρας, καὶ ἐτιμᾶτο ἐπὶ Σόλωνος δραχμῆς ὁ μέδιμνος σίτου, ὡς καὶ ὁ μετρητῆς οἴνου ἢ ἐλαίου.

Ἦσαν δὲ τὰ τέσσαρα τέλη ἢ τιμήματα ταῦτα·

α'. Τὸ τῶν πεντακοσιομεδίμνων, περιλαμβάνον τοὺς ἐκ τῶν ιδίων κτημάτων πεντακοσίους τοῦλάχιστον μεδίμνους ἡμερῶν ἢ μετρητάς ὑγρῶν προϊόντων ἀπολαμβάνοντας (20).

β'. Τὸ τῶν Ἰππέων, τῶν ὑπὸ τοῦ Συνεσίου ἐπεξηγηματικῶς μᾶλλον τῆς θέσεως αὐτῶν ἢ κυριολεκτικῶς τριακοσιομεδίμνων λεγομένων, εἰσπραττόντων δὲ ὑπὲρ τοὺς 300 μεδίμνους ἢ μετρητάς, καὶ δυναμένων « Ἰππάδα τελεῖν » (21), ἥτοι διατρέφειν πολεμιστήριον ἵππον διὰ τὴν δημόσιον ὑπηρεσίαν.

γ'. Τὸ τῶν Ζευγιτῶν, « τὸ ζευγίσαια τελούντων » (22), ἢ δυναμένων νὰ τρέφωσι μόνον ζεύγος ἀροτήρων βοῶν, καὶ ἐκ τῶν ιδίων κτημάτων τοῦλάχιστον 200, ἢ, κατὰ Βοίχχιον (23), 150 μεδίμνους ἢ μετρητάς εἰσπραττόντων.

δ'. Τὸ τῶν Θητῶν, τὸ « θητικὸν τέλος », οἱ « εἰς τοὺς θῆτας τελοῦντες » (24) ἢ « καταλογιζόμενοι », ἡ τάξις τῶν ἀπόρων, ὅσοι εἶχον εἰσόδημα ἔλαττον τοῦ τῶν ζευγιτῶν, ἢ καὶ οὐδέν, καὶ ὑπετίθετο ὅτι ἐστεροῦντο ιδίων κτημάτων, καὶ ὅτι ἔζων ἄλλοις θητεύοντες.

Ἐκ τῶν τάξεων δὲ τούτων ἡ πρώτη « ἀνήλίσκεν εἰς τὸ δημόσιον », κατὰ Πολυδεύκην (25), τάλαντον, ἡ δευ-

(20) Πλούτ. Β. Σόλ. ΚΓ. — Ἰδ. Συνέσ. π. Ἐνυπν. Σ. 117. Ἔκδ. Τυρνεῦ.— Σχολ. Νικηφ. Γρηγορ.

(21) Ἰσαῖος, π. Ἀπολλοδ. κλ. 39.

(22) Πολυδ. Η, 130, 132.

(23) Staatshh. d. Ath. V, 5. Σ. 467. — Ἰδ. Δημοσθ. κ. Μακαρτ. 1067.

(24) Πολυδ. αὐτ.

(25) Πολυδ. Αὐτ.— Σχολ. Πλάτ. Ruhnck. Σ. 182.

τέρα τριάκοντα μνᾶς, ἢ ἡμιτάλαντον, ἢ τρίτη δέκα μνᾶς, ἢ χιλίας δραχμάς, καὶ ἢ τετάρτη οὐδέν. Δηλοῖ δέ, κατὰ πάντα τὰ διδόμενα (26), ἡ ἔκφρασις αὕτη τοῦ γραμματικοῦ ὅτι ὁ εἰς ἑκατέραν τῶν τάξεων τούτων κατεταγμένος ὑπετίθετο ἔχων ἐκείνην τὴν περιουσίαν, (τάλαντον, ἡμιτάλαντον, χιλίας δραχμάς) ἀπαιτητὴν διὰ δημοσίους ἀνάγκας, ὥστε ἐπ' αὐτῆς ν' ἀναλογίζεται ἡ ἐπιβαλλομένη φορολογία. Ἦν δ' ἡ φορολογία αὕτη δυσαναλόγως ἐλαφρότερα εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις ἢ εἰς τὰς ἀνωτέρας, διότι διὰ τὸν πεντακοσιομέδιμνον, ὑποτιθέμενον ὅτι εἶχε πεντακοσίων μεδίμνων, ἦτοι πεντακοσίων δραχμῶν ἐλάχιστον εἰσόδημα, ἐξελαμβάνετο ἐνὸς ταλάντου, ἦτοι δωδεκαπλάσιον τὸ κεφάλαιον ἐφ' οὗ ἡ πόλις ἐδικαιοῦτο ν' ἀναλογίσῃ τοὺς φόρους· ἐπὶ δὲ τῶν ἱππέων ἐξελαμβάνετο μόνον δεκαπλάσιον, καὶ ἐπὶ τῶν ζευγίτων ἦττον τοῦ ἐπταπλασίου. Τοῦτο δέ, ἵνα τοῖς ἀπορωτέροις παρισσεύωσι τὰ δέοντα πρὸς διατροφήν.

Ὑποτίθῃσι δ' ὁ Βοίχχιος οὐκ ἀπιθάνως, ὅτι τὰ τιμήματα ἐκεῖνα ἦσαν οἱ ἐλάχιστοι ὅροι, καὶ τὸ φορολογητὸν κεφάλαιον ὅτι ἐδύνατο ἐν ἑκάστη τάξει νὰ εἶναι καὶ ἀνώτερον, μέχρι τοῦ ὁρίου τῆς ἀμέσως ἀνωτέρας τάξεως, ἀναλόγως τῆς ἀληθοῦς περιουσίας. Οὕτω φέρ' εἰπεῖν, ἂν ζευγίτης ᾖ ὁ κεκτημένος κατ' ἐλάχιστον ὅρον 150 μεδίμνων πρόσσόδον, καὶ δι' αὐτὸν τὸ φορολογητὸν κεφάλαιον ᾖ 1000 δραχμῶν, ἐπίσης εἰς τοὺς ζευγίτας κατετάττοντο καὶ οἱ ἔχοντες καὶ 200 καὶ 250 καὶ μέχρι 299 μεδίμνων πρόσσόδον, καὶ ἐπομένως δι' αὐτοὺς ὑποθέτει ὁ Βοίχχιος τὸ φορολογητὸν κεφάλαιον $1333 \frac{1}{3}$, $1666 \frac{2}{3}$, μέχρι $1993 \frac{1}{3}$.

(26) Ἰδ. Bæekh, αὐτ. Σ. 652, ἐπ.— Ἰ. Β. Τέλλφους· «Τὸ Σολώνιον τίμημα», ἐν Κλειοῖ, 9 (21) Μαρτ. 1868.

Διὰ τῆς τοιαύτης λοιπὸν διατάξεως, ἀφ' ἐνὸς μὲν κατερίπτετο ἐκ θεμελίων τὸ οἰκοδόμημα τῆς ἀριστοκρατίας, ὅτι ὁ πτωχὸς εὐπατρίδης κατεβιβάζετο ὑπὸ τὸν πλουτῆ-σαντα ταπεινότατον πρὶν πολίτην· ἀφ' ἐτέρου δ' ἡγείρετο ἐξ ἐρα βαθμολογία ἀντὶ τῆς ἀνατραπείσης, ἡ κατὰ περιουσίας, ἐφ' ὑποθέσεως στηριζομένη, οὐχὶ βεβαίας πάντοτε, ὅτι ὁ πλοῦτος ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν ἠθικὴν τοῦ πλουτοῦντος ἀγωγὴν καὶ ἀξίαν.

Εἰς τὰς διαφόρους δὲ ταύτας τάξεις ἔδωκεν ὁ Σόλων καὶ διάφορον θέσιν ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ μετοχὴν εἰς τὰ τῆς διοικήσεως. Καὶ εἰς μὲν τοὺς πεντακοσιομεδίμνους ἀπένει-μεν ἀποκλειστικῶς τὰς πρὶν τοῖς Εὐπατρίδαις ἀνηκούσας θέσεις τῶν Ἑννέα ἀρχόντων (27), οὐχὶ μόνας τὰς τῶν Θεσμοθετῶν, ὡς ἐνίοτε λέγουσιν οἱ ῥήτορες (28), τὰ ὀνό-ματα ἐναλλάττοντες. Καὶ ὁ Ἄρειος πάγος δέ, ὁ καὶ Ἄνω Βουλὴ λεγόμενος, καὶ ὁ στρατολόγος ἐκ τῶν ἐξίον-των ἀρχόντων, συνέκειτο καὶ αὐτὸς ἀναγκαίως ἐκ μόνων πεντακοσιομεδίμνων. Τέλος δ' ἐπεφυλάχθησαν εἰς τοὺς πεντακοσιομεδίμνους καὶ τινες ταμιακαὶ θέσεις (29), δι' ἃς ἡ εὐπορία αὐτῶν παρεῖχεν ἀνωτέρας ἐγγυήσεις.

Ἐκ τῶν Ἱπποτῶν δὲ καὶ τῶν ζευγιτῶν ἐλαμβάνοντο αἱ ἄλλαι ἀρχαί, ὧν ἀπέκλεισε τοὺς θήτας παντάπασι. « Τὰς δὲ ἀρχάς, λέγει ὁ Ἀριστοτέλης (30), ἐκ τῶν γνωρίμων καὶ τῶν εὐπόρων κατέστησεν πάσας, ἐκ τῶν πεντακο-σιομεδίμνων, καὶ ζευγιτῶν, καὶ τρίτου τέλους, τῆς κα-λουμένης Ἱππάδος· τὸ δὲ τέταρτον, θητικόν, οἷς οὐδε-

(27) Πλούτ. Β. Ἀριστ. Ι.

(28) Δημ. κ. Τιμοκρ. Σ. 707.— κ. Ἀριστογ. 802.

(29) Πολυδ. ΙΗ, 97.

(30) Πολιτ. Β, 9, 4.— Ἰδ. καὶ Πλούτ. Σόλ. ΙΗ.

μιας ἀρχῆς μετῆν ». Ἀπέκλεισε δὲ τοὺς θήτας ὁμοίως καὶ τῆς ὑποχρεώσεως, ἢ μᾶλλον τῆς τιμῆς τοῦ « ἐκ τοῦ καταλόγου στρατεύεσθαι », ἥτοι εἰς τὸν τακτικὸν στρατὸν τῆς πόλεως καταλέγεσθαι, διότι ἐν ταῖς ὀλιγαρχίαις τὸ προνόμιον τοῦτο ἀνήκει ταῖς ἀνωτέραις τάξεσιν, αἵτινες διὰ τῶν ὅπλων ἰσχύουσι, καὶ ἀσφαλεστέρας παρέχουσιν ἐγγυήσεις συνετῆς καὶ πατριωτικῆς αὐτῶν χρήσεως. « Κατὰ ταύτην τὴν πολιτείαν, λέγει ὁ αὐτός (31), κυριώτερον τὸ προπολεμεῖν, καὶ μετέχουσιν αὐτῆς οἱ κεκτημένοι τὰ ὅπλα ». Ὡς φίλοι δὲ μόνον κατετάττοντο ἐν καιρῷ ἀνάγκης οἱ θῆτες εἰς τὸν στρατόν, καὶ μεταγενεστέως καὶ ὡς ἐπιβάται, ἢ ναυτικοὶ στρατιῶται, εἰς τὸν στόλον (32), εἰς ὃν κατ' ἐξαίρεσιν μόνον ἐπέβαινον οἱ τῶν ἀνωτέρων τάξεων (33). Τούτου ἕνεκεν ὡς τὸ δημοκρατικώτατον μέρος τοῦ στρατοῦ ἐθεωροῦντο οἱ φίλοι καὶ οἱ ναῦται (34), καὶ ὡς « μᾶλλον δημοτικοὶ οἱ τὸν Πειραιῶς οἰκοῦντες τῶν τὸ ἄστυ » (35).

Εἰς περιορισμὸν δὲ τῆς ἀκράτου δημοκρατίας συνετέλει καὶ τὸ ὅτι εἰς τὴν Βουλὴν, ἣτις ἦν ἡ ἐξακολουθήσις τῆς ἀρχαίας Βουλῆς τῶν Γερόντων, ἡγητόρων ἠδὲ μεδόντων, εἰσήγαγεν ὁ Σόλων μόνον τὰς τρεῖς πρώτας τιμοκρατικὰς τάξεις, ἀποκλείσας τὴν πολυπληθεστέραν, τὴν τῶν θητῶν. Πρὸς τοῦτο δέ, ἐκάστη τῶν τεσσάρων (Ἰωνικῶν) φυλῶν ἐξέλεγεν ἐκ τῶν πρώτων τριῶν τμημάτων, πιθανῶς διὰ κλήρου, ὡς καὶ μετὰ ταῦτα ἐγίνετο, ἀνὰ 100 ἄν-

(31) Αὐτ. Γ, 5, 3.

(32) Ἀρποκρ. φ. Θῆτες.

(33) Θουκυδ. Η, 24.— Ἰδ. καὶ Γ, 16.

(34) Ἀριστοτ. Πολιτ. ΣΤ, 4, 3.

(35) Αὐτ. Ε, 2, 12.— Ἰδ. καὶ Πλούτ. Θεμ. 10.

δυνασ εἰς ἑαυτῆς, καὶ ἐκ τῶν ὑπὲρ τὰ 30 ἔτη γεγονότων (36), καὶ οὕτως ἀπηρτίζετο ἡ Βουλὴ τῶν τετρακοσίων, ἥτις κυριώτερον καὶ χαρακτηριστικώτερον καθήκον εἶχε τὸ προβουλεύειν, ἥτοι τὸ ἐν ἐσκεμμένη καὶ ἐμβριθεῖ συζητήσει παρασκευάζειν τὰς προτάσεις ὅσαι ἔμελλον νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς κύρωσιν εἰς τὴν θυελλώδη, καὶ τὴν ἀπαθῆ συζήτησιν ἀποκλείουσιν, ἐκκλησίαν τοῦ δήμου.

Εἶχε δὲ προσέτι ἡ βουλὴ καὶ πᾶν ἄλλο βουλευτικὸν καθήκον, μὴ ἐπιφυλαχθὲν εἰς τὴν Ἄνω Βουλὴν, τὴν τοῦ Ἀρείου Πάγου, καὶ βαθμηδὸν προσέλαβε καὶ τὴν ἀνωτάτην ἐπιμέλειαν ἐπὶ τῆς λοιπῆς διοικήσεως. Ἀλλὰ τινὲς τῶν περὶ αὐτῆς διατάξεων ἀνεπτύχθησαν μᾶλλον ἐπὶ μεταγενεστέρων χρόνων, καὶ βέβαιον δὲν εἶναι ἂν ἤρξαντο ἤδη ἐκ τῆς νομοθεσίας τοῦ Σόλωνος.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Πεισιστρατίδαι. Τυραννίς.

Ἀλλὰ μετὰ τὸ Σόλωνα καὶ τῆς ἐντελοῦς ἀναπτύξεως τῆς δημοκρατίας παρενέπεσεν ἐπεισόδιον ἀναχαιτίσαν ἐπὶ τινὰ χρόνον τὴν πρόοδον αὐτῆς, μετὰ ταῦτα ὁμως, ἐνεκα τῆς ἀντιδράσεως, ἴσως ἔτι μᾶλλον ἐπισπεῦσαν αὐτήν.

Καίτοι δὲ συνεταὶ καὶ ἐπιφυλακτικαὶ αἱ μεταρρύθμισεις, δὲν ἐδύναντο ὁμως, ὥς πᾶσα μεταρρύθμισις, νὰ ἐφαρμοσθῶσιν ἄνευ συνταράξεώς τινος τῆς κοινῆς τάξεως, καθ' ὅσον μάλιστα εἰς τὰ πνεύματα ἐνυπῆρχεν ἤδη ἡ ταραχὴ

(36) Ξενοφ. Ἀπομν. Α, 2, 35.

ἥτις ἐπέφερε καὶ τῆς μεταβολῆς τὴν ἀνάγκην. Ἐνεκα δ' αὐτῆς ταύτης τῆς μετριοπαθείας τῶν, ἐπόμενον ἦν οἱ Σολώνιοι νόμοι νὰ μὴ εὐχαριστήσωσιν οὐδεμίαν τῶν ἄκρων μερίδων, διότι οὐδεμιᾶς ὑπηρετοῦν τὰς ἀποκλειστικὰς ἀξιώσεις. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς ἐφαρμογὴν αὐτῶν ἄλλην δύναμιν δὲν εἶχεν ὁ Σόλων, πλήν τῆς συγκαταθέσεως αὐτῶν ἐκείνων, ὧν προϋτίθετο νὰ καταστείλῃ τὰς ἀτόπους ὑπερβολάς, διὰ τοῦτο δὲν κατώρθωσεν εὐθὺς κατ' ἀρχὰς νὰ ἄρῃ τὰς ἔριδας καὶ τὰς στάσεις, καὶ νὰ ἐπιφέρῃ ἣν προϋτίθετο θεραπείαν τῶν κοινωνικῶν νοσημάτων. Ἐξ ἐναντίας, ἡ μὲν ὀλιγαρχία τόσῳ ἐκθυμώτερον ἀνθίστατο, καθ' ὅσον ἡσθάνετο ὅτι καιρίαν πληγὴν ἐπέφερεν ἡ νέα νομοθεσία εἰς τὰ ἀρχαῖα αὐτῆς προνόμια· ὁ δὲ δῆμος, ἐνθαρρυνθεὶς ἐκ τῶν γενομένων αὐτῷ ὑποχωρήσεων, ἐνόμιζε δικαίωμα αὐτοῦ ν' ἀρπάσῃ καὶ ὅσα δὲν τῷ εἰδύοντο. Γνωρίζων δὲ καὶ φοβούμενος τὸ παλίμδουλον τῶν συμπατριωτῶν αὐτοῦ ὁ Σόλων, ἃρ' οὐ ἔθηκε, καὶ δεκτοὺς κατέστησε τοὺς νόμους αὐτοῦ, ἀπεδήμησεν, ἵνα μὴ δώσῃ ἀφορμὴν νὰ τῷ ζητηθῶσι μεταρρυθμίσεις αὐτῶν.

Ἐκ τῶν διχονοιῶν λοιπὸν τούτων ὠφεληθεὶς καὶ ἐκ τῆς ἀπουσίας τοῦ Σόλωνος, ἕτερος πολίτης ἐπίσημος καὶ ἐπιχειρηματίας, εὐπατρίδης ὡς ὁ Κύλων, διότι ἦν ἐκ τῶν Νειλιδῶν, ἐβάδισεν ἐπιτηδεύως καὶ ἐπιτυχέστερον ἐπὶ τὰ ἱγνη ἐκείνου, καὶ ἐν Ὀλ. 54, δ' (560 π. Χ.), ἦτοι τρία καὶ τριάκοντα ἔτη μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν τῆς Σολωνίου νομοθεσίας (1), τὴν προστασίαν τῆς δημοτικῆς μερίδος ἀναλαβὼν, καὶ ἀπὸ τῆς μερίδος ταύτης τὴν δύναμιν αὐτοῦ ἀρυόμενος, ἀνεδείχθη τύραννος ἐπὶ τῆς πόλεως καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν συμμάχων καὶ ὑποστηρικτῶν του, ὡς τοῦτο συν-

(1) Ἡρόδ. Α, 59.

βαινε πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, ὅπου ὑπῆρχον εὐπιστοὶ
 αἰ, καὶ ἀπατεῶνες φιλόδοξοι. Διότι τοιοῦτο ἦν μάλιστα
 ὁ κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους παρουσιαζόμενον περίεργον
 φαινόμενον ἐν Ἑλλάδι, ὅτι οἱ τύραννοι οἱ καταθλιπτικώ-
 ερον τὸν λαὸν πιέζοντες, ἐξ αὐτοῦ τοῦ λαοῦ προήρχοντο,
 ὑπ' αὐτοῦ ἐνισχύοντο, καὶ ἐν ὀνόματι αὐτοῦ ἐξήσκουν
 τὴν αὐθαιρεσίαν των· δι' ὃ καὶ ὀρθῶς ὁ Ἀριστοτέλης λέ-
 γει (2) τὴν δημοκρατίαν ἐναντίαν μὲν, ἀλλὰ συγχρόνως
 καὶ συνώνυμον τῇ τυραννίδι, διὰ τῶν ἐξῆς· «*Ἐναντίαι δὲ*
αἱ πολιτεῖαι, δῆμος μὲν τυραννίδι, ὡς κεραμεῖ κερα-
μεύς . . . καὶ γὰρ ἡ δημοκρατία ἡ τελευταία τυραννίς
ἐστὶ. Βασιλεία δὲ καὶ ἀριστοκρατία διὰ τὴν ἐναντιότητα
τῆς πολιτείας». Ἄν, κατὰ τὸν εἰρημ. τοῦ Συνεσίου ὀρι-
 σμόν (3), «*Βασιλέως τρόπος ὁ νόμος, τυράννου δὲ νό-*
μος ὁ τρόπος», ἂν δηλαδὴ τύραννος ἐστὶν ὁ κατ' ἰδιοτρο-
 πίαν καὶ βούλησιν καὶ ἀνευθύνας τοὺς νόμους θέτων καὶ
 ἐφαρμόζων, τοιοῦτος ἐστὶ μάλιστα ἐν δημοκρατίᾳ ὁ δῆ-
 μος, νομοθέτης συγχρόνως καὶ νομοτελεστής ἀνεύθυνος,
 οὐδένα ἔχων τὸν ἐξελέγχοντα, καὶ ὑπ' οὐδεμιᾶς περιοριζό-
 μενος δυνάμεως, ἐν ᾧ τὸν ἀπολυτώτερον τῶν μοναρχῶν
 περιστέλλει, εἰ καὶ οὐχί τι ἄλλο, ἀλλὰ καὶ ὁ φόβος τῶν
 πολλῶν. Ἦν δ' ἡ τυραννίς, ἢ ἡ παράνομος βασιλεία, ἄγνω-
 στον καὶ ὄνομα καὶ πρᾶγμα εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Ὀμήρου
 καὶ Ἡσιόδου, διότι τότε ὑπὸ θρησκευτικοῦ σεβασμοῦ πε-
 ριστοιχίζοντο οἱ διογενεῖς Βασιλεῖς, καὶ δὲν ὑπῆρχεν ἡ
 κυριαρχία τοῦ δήμου, ἐξ ἧς τύραννος ἀνεφύετο.

Ὅσον ὁμως πανίσχυρος καὶ ἡ ὁ δῆμος εἰς τὸ αὐτογνω-
 μόνως βουλευέσθαι καὶ ἀποφασίζειν, ἀλλὰ πρὸς ἐκτέλεσιν

(2) Πολιτ. Ε, 8. 18.

(3) Π. Πολιτ. 6.

τῶν ἀποφασισθέντων δεῖται ὀργάνων, καὶ κατὰ τὴν ἐκλογὴν αὐτῶν σχεδὸν πάντοτε καταδείκνυται τῆς θεωρητικῆς ἰσότητος τὸ ἀσυνεπές· διότι τότε ἀνατίθῃσι τὴν ἐξάσκησιν τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, ἂν μὲν ᾗ συνετὸς ἢ εὐτυχής, εἰς τοὺς ἱκανωτέρους καὶ σοφωτέρους, πολὺ δὲ συνεχέστερον, ἢ μᾶλλον, ἐκτὸς σπανίων ἐξαιρέσεων, σχεδὸν πάντοτε, εἰς τοὺς θρασυτέρους καὶ φιλοδοξοτέρους, καὶ πολλάκις οἱ ἐμπείρους ἄρχοντας ἀποβαλόντες, ἵνα αὐτοὶ πράττωσι τὰ ἑαυτῶν, μετ' οὐ πολὺ παραιτοῦνται τοῦ δικαιώματος τούτου ὑπὲρ τινος τῶν πολλῶν, ὅστις καὶ ἀπειρότερος καὶ ἰδιοτελέστερος δείκνυται τῶν οὕς ἀννικαθιστᾷ. Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ τῶν χρόνων ἐκείνων τύραννοι, τῆς παρακαταθήκης τῆς ἀπολύτου δημοτικῆς ἐξουσίας ἧτις τοῖς ἐνεπιστεύετο ὑπὲρ ἑαυτῶν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καταχρώμενοι, καί, ὡς ὁ ἱππεὺς τοῦ μύθου, πιέζοντες τὸν δῆμον τὸν καλέσαντα αὐτοὺς εἰς προμάχους τοῦ. Τὴν ἐκ προστατῶν δὲ ταύτης καταγωγὴν τῶν τυράννων ἀναγνωρίζει καὶ ὁ Ἀριστοτέλης, λέγων (4)· « Ὁ τύραννος ἐκ τοῦ δήμου καὶ τοῦ πλήθους ἐπὶ τοὺς γνωρίμους, ὅπως ὁ δῆμος ἀδικεῖται μηδὲν ὑπ' αὐτῶν »· καὶ ἀλλαχοῦ προστίθεισι (5)· « Σχεδὸν γὰρ οἱ πλεῖστοι τῶν τυράννων γεγόνασιν ἐκ δημαγωγῶν »· καὶ ὁ Πλάτων εἶχε προηγουμένως εἰπεῖ· « Τοῦτο μὲν ἄρα δῆλον, ὅτι ὅταν περ φύηται τύραννος, ἐκ προστατικῆς ρίζης καὶ οὐκ ἄλλοθεν ἐκβλαστάνει » (6).

Ἰδίως δ' ὅτι ἐπὶ τῆς ἐβδόμης καὶ ἑκτῆς πρὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδος ἐπεπόλλασαν οἱ τύραννοι ἐν Ἑλλάδι, τοῦτο πιθανῶς ὀφείλεται εἰς φιλελεύθερον ἀντίδρασιν κατὰ

(4) Πολιτ. Ε, 8, 2.

(5) Αὐτ. 3.

(6) Π. Πολιτ. Η, Σ. 566, Β.

της δωρικῆς κατακτῆσεως, πολλῶν πόλεων ἐξανισταμένων κατ' αὐτῶν, καὶ ἐμπιστευομένων τὰς ἰδίας τύχας εἰς ἐγγχωρίους ἐκ τῆς δουλωθείσης φυλῆς, οἵτινες, ἀφ' οὗ ἔθραυον τὸν δωρικὸν ζυγόν, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀντικαθίστων τὸν ἰδίον αὐτῶν. Τοῦτο δ' ἐξηγεῖ καὶ τὴν γενικὴν κατὰ τῶν τυράννων τούτων καταφορὰν τῆς Σπάρτης (7), ἥτις ἐλευθερωτοῦ ἀξίωμα ἐν τῇ Ἑλλάδι ἀναλαμβάνουσα, ἀντεπολιτεύετο ταῖς τυραννίσι, καὶ δι' ὅπλων κατέλυεν αὐτάς, καθ' ὃ ἐξ ἀντιδωρικῆς ἀντιδράσεως προελθούσας, καὶ τὴν ἀναβίωσιν προκαλούσας τῶν ἀρχαίων φυλῶν ἃς εἶχον ὑποδουλώσει τὰ δωρικὰ ὅπλα. Ἐνιαχοῦ ὁμῶς καὶ πόλεις μὴ ὑποκύψασαι τῇ δωρικῇ κατακτῆσει, ἐνεωτέριζον κατὰ ζῆλον ἐκείνων ἐναντίον τῆς ἐγγχωρίου ὀλιγαρχίας, ἥτις ἀντεστοίχει τῇ κατακτητικῇ.

Τοιαύτη ἦν ἡ ἐν Ἀθήναις στάσις, ἥ ἀρχηγὸς ἀνεδείχθη ὁ Πεισίστρατος, εὐπατρίδης αὐτός, ἀλλ' ὡς προστάτης τῶν Διακρίων καὶ τοῦ θητικῆς ὄχλου καὶ ὡς συνήγορος τῶν ἄκρων αὐτῶν ἀξιώσεων παρουσιασθεὶς (8). Οὗτος δορυφόρους ζητήσας, « τὸ τυραννικὸν αἶτημα τὸ πολυθρύλλητον », κατὰ Πλάτωνα (9), ἵνα φρουρῇ τοῦ δήμου τὸν ἐκλεκτὸν κατὰ τῶν ἀληθῶν ἢ πλαστῶν ἐπιβουλῶν τῶν ἀντιπάλων τῆς δημοκρατίας, κατέλαβε δι' αὐτῶν τὴν Ἀκρόπολιν, καὶ τοσοῦτον ἰσχυρῶς κατέσχε τὴν τυραννίδα, ὥστε εἰ καὶ δις ἐξωσθεὶς ὑπὸ τῶν ὀλιγαρχῶν, ὧν προΐσταντο οἱ Ἀλκμαιονίδαι, δις ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἀρχὴν τῇ ἀρωγῇ τῶν δημοκρατικῶν, καὶ ῥιζωθεὶς τέλος, ἐνέμεινεν αὐτῇ μέ-

(7) Ἡρόδ. Ε, 92.— Γ, 44.— Θουκ. Α, 18.— Ἀριστ. Πολιτ. Ε, 8, 18.— Πλούτ. π. Κακοσηθ. Ἡροδ. 24.— Müll. Dor. I, 160.— Manso, Sparta, I, 2.— Wachsm. I, 1.

(8) Πλούτ. Β. Σόλ. ΚΘ.

(9) Πλάτ. Πολιτ. Σ. 566, Β.

χρι θανάτου, καὶ κατέλιπεν εἰρηνικῶς τὴν ἐξουσίαν εἰς τοὺς υἱοὺς τοῦ Ἰππίαν καὶ Ἰππαρχον, τοῦ φίλου καὶ συγενοῦς αὐτοῦ Σόλωνος τοὺς νόμους ὅτον ἐνεδέχετο σεβασθεῖς καὶ τηρήσας (10).

Ἦγαπᾶτο δ' ὁ Πεισίστρατος ὑπὸ τοῦ λαοῦ οὐ μόνον ὡς ἀσπασάμενος αὐτοῦ τὴν μερίδα, καὶ ὡς ὑπὲρ αὐτοῦ τοῖς ὀλιγάρχαις ἀντιταττόμενος, ἀλλὰ καὶ διὰ πάντα τὸν τρόπον αὐτοῦ, καὶ τὴν ἐπιεικὴ καὶ βασιλοπρεπεῖ διάνειαν, ἣτις ἦν κοινὴ τοῖς τότε ἀναφανεῖσι τυράννοις· διότι οὗτοι ἐν ταῖς πλείσταις Ἑλληνικαῖς χώραις τὰς προδωρικὰς φυλὰς εἰς πολιτικὸν βίον ἀνακαλοῦντες, ἐπανέφερον τὴν ἀρχαίαν τάξιν, καὶ μετ' αὐτῆς παλινώρθουν τοὺς θρόνους τῶν ἀρχαίων *Κοιράνων* ἢ *Ἀνάκτορ*, οὐ μόνον τὴν δύναμιν, ἀλλὰ καὶ πάντα τὸν βίον αὐτῶν ἐπαναλαμβάνοντες, ἀναλογώτερον πάντως πρὸς τὸν τότε πολὺ ἀνώτερον πολιτισμὸν τῆς Ἑλλάδος. Οὕτως ἀπαντῶνται παρ' αὐτοῖς πᾶσαι αἱ ιδιότητες αἱ τὸν χαρακτήρα τῶν Ὀμηρικῶν βασιλέων ἀποτελοῦσαι, τὸ μεγαλοπρεπές, τὸ φιλόξενον, τὸ μεγαλουργόν, καὶ αἱ πολυδαπάνων ἔργων ἐπιχειρήσεις, δι' ὧν, κατ' Ἀριστοτέλην (11), ἀσχολοῦντες καὶ πτωχύνοντες τὸν λαόν, ἀπέτρεπον αὐτὸν τῆς εἰς τὰ δημόσια προσοχῆς, καὶ ἀφῆρουν αὐτοῦ τὴν τῆς ἀντιστάσεως δύναμιν. Ὡς δ' οἱ προκάτοχοι αὐτῶν τοὺς ῥαψωδοὺς, οὕτως ἐπροστάτευον καὶ οὗτοι τοὺς ποιητὰς καὶ τοὺς φιλοσόφους, καὶ ὑπὸ τὴν σκιάν τῆς εἰρήνης ἦν διὰ τῆς βίας ἐπέβαλλον τοῖς λαοῖς, καὶ ἔνεκα τῆς πολυτελείας τῶν αὐλῶν αὐτῶν, λαμπρῶς ἐβλάστησεν ἐπ' αὐτῶν ἡ καλλιτεχνία, καὶ ἔθαλεν ἡ ποίησις καὶ ἡ ἐπιστήμη. Ἐν γένει δὲ μετεῖχεν ἡ δίαιτα αὐτῶν, ὡς

(10) Πλούτ. Σόλ. ΛΑ.

(11) Πολιτ. Ε, 9, 4.

καὶ ἡ τῶν πάλαι Ἀνάκτων, Ἀσιατικοῦ τινος ὄγκου, καὶ ὡς ἐκείνων ἠκολούθουν τὰς παραδόσεις, συνῆπτον καὶ οὗτοι πολιτικὰς σχέσεις μετὰ τῶν Ἀσιανῶν ἢ Ἀφρικανῶν ἡγεμόνων, πρὸς οὓς ἤκιστα προσεῖχον αἱ δημοκρατούμεναι πόλεις.

Καὶ ἐν γένει μὲν ἡ μετὰ ταῦτα δημοκρατούμενη Ἑλλὰς ἀμείσει τῶν τυράννων τὸ ὄνομα καὶ τὴν πολιτείαν, ὡς καταπιεστικὴν, αὐθαίρετον καὶ ἰδιοτελεῖ, ὡς αὐτὸς ὁ Ἰουλιανὸς λέγει, τὴν βασιλείαν σώζων τῆς κατηγορίας· « Ἡ μὲν γὰρ τυραννὶς πρὸς τὸ οἰκεῖον, ἡ δὲ βασιλεία πρὸς τὸ τῶν ἀρχομένων συμφέρον βλέπει » (12), καὶ ὁ Εὐριπίδης ἔψαλλεν· « Οὐδὲν τυράννου δυσμενέστερον πόλει. . . . κρατεῖ δ' εἷς, τὸν νόμον κεκτημένος αὐτὸς παρ' αὐτῷ » (13), καὶ ἡ Πυθία, τὴν ἐνίδρυσιν τυράννων ἀνιττομένη, « ἔχρησε τοῖς Σικωνίοις, ἑκατὸν ἔτη μαστιγονομηθήσεσθαι αὐτοὺς » (14).

Καὶ ἵνα μὲν ἐπαρκῶσιν εἰς τὴν ἰδίαν καὶ εἰς τὴν τῶν δημοσίων αὐτῶν ἔργων πολυτέλειαν, ἐπέβαλλον φόρους τῷ λαῷ, οἵτινες βαρεῖς κρίνονται ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων, διότι ἐν τοῖς μετέπειτα χρόνοις ἡ ἄμεσος φορολογία ἦν ἄγνωστος ἐν Ἑλλάδι. Οὕτω λέγεται περὶ Κυψέλου, ὅτι ἔλαβε παρὰ τῶν Κορινθίων ἐπὶ δέκα ἔτη κατ' ἔτος τὸ δέκατον τῆς περιουσίας ἐκάστου, μέχρις οὗ κατέλιπεν αὐτοὺς ἐντελῶς ἀπόρους, ἀναγκασθέντας δι' ἐργασίας ν' ἀποκτήσωσι νέαν περιουσίαν. Ἀλλ' ἡ πηγὴ αὕτη τοῦ ἀνεκδότου τούτου (15) μαρτυρεῖ τὸν ἐκ δυσμενοῦς προλήψεως

(12) Ἐπιστ. 80.

(13) Ἰκέτ. 445.

(14) Διόδ. Ἀποσπ.

(15) Ψ. Ἀριστοτ. Οἶκον. Β'. Σ. 282.

προκύψαντα μυθικὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ, αἰνιττομένου βεβαίως ὅτι ὁ Κύψελος ἐπέβαλεν ἢ ἐκανόνισεν ὡς φόρον τὴν δεκάτην τῶν προϊόντων, ὡς τοῦτο μαρτυρεῖται περὶ τοῦ Πεισιστράτου, πρώτου συγχρόνως εὐεργετήσαντος τὴν Ἀττικὴν διὰ τῆς εἰσαγωγῆς εἰς αὐτὴν τῆς καλλιεργείας τῶν ἐλαιῶν (16). Καὶ περὶ τοῦ Περιάνδρου δὲ ιστορεῖται (17), ὅτι πρὸς κατασκευὴν χρυσοῦ ἀγάλματος τῷ Διί, ἤρπασεν ἐν τελετῇ τῶν Κορινθίων γυναικῶν τοὺς χρυσοὺς κόσμους, καὶ περὶ Ἰππίου ὅτι τὸ ἀργυροῦν νόμισμα καταλύσας καὶ συναγαγὼν αὐτὸ ἐπ' ἐλαχίστη τιμῇ, κατέστησεν αὐτὸ πάλιν μετὰ ταῦτα ἀγώγιμον, κλέψας οὕτω τῶν ἀρχομένων τὴν περιουσίαν (18). Ἀλλὰ τὰ τεχνάσματα ταῦτα εἰσὶ λίαν ἀφελῆ καὶ ἀγροῖκα ὥστε νὰ πιστευθῇ ὅτι ποτὲ ἐφηρμόσθησαν, καὶ πιθανώτερον φαίνεται ὅτι εἰσὶ παρεξηγήσεις μόνον καὶ διαβολαὶ οἰκονομικῶν νεωτερισμῶν οἵτινες ὀυσηρέστουν τοῖς φορολογουμένοις. Τῆς κατηγορίας ταύτης ἴσως πρέπει νὰ ἐξαιρεθῶσιν αἱ τῷ Συρακουσίῳ Διονυσίῳ ἀποδιδόμεναι καταπιέσεις, διότι ἐκεῖνος ἦν μεταγενέστερος τύραννος, καὶ κατὰ τὴν μεταγενεστέραν σημασίαν τῆς λέξεως.

Τοιαῦται ἄδικοι φορολογίαι διὰ δυναστικῆς βίας ἐδύναντο μόνον νὰ ἐπιβάλλωνται, καὶ ὅλως ἐναντίος ἦν ὁ τοῖς τυράννοις τούτοις ὑπὸ τῶν δοκιμωτέρων συγγραφέων ἀποδιδόμενος χαρακτήρ. Καὶ περὶ αὐτῆς τῆς Σικυῶνος, ἣν ὁ χρησμὸς προέλεγε « μαστιγονομηθήσεσθαι », λέγει ὁ Στράβων (19) ὅτι « ἐτυραννήθη πλεῖστον χρόνον, ἀλλ' αἰ

(16) Δίων Χρυσόστ. Πρεσβ. Α.— Διογ. Λ. Α', 53.

(17) Ἐφορ. ἐν Διογ. Λ. Α'. 96.

(18) Ψ. Ἀριστοτ. Αὐτ.

(19) II, 587, B.

οὺς τυράννους ἐπιεικεῖς ἄνδρας εἶχε ». Γνωστὸν δ' εἶναι ὅτι καὶ τῷ Περιάνδρῳ, καὶ τῷ Κυψέλῳ, καὶ τῷ Κλεισθέλει, καὶ τῷ ἐν Σάμῳ Πολυκράτει, καὶ τῷ Πεισιστράτῳ, καὶ τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ, πολλὰι ἀνεγνωρίζοντο ἥθους καὶ πνεύματος ἀρεταί.

Ἦν δ' ὠκύμορος ἡ τότε ἀνακύψασα τυραννίς (20), διότι τὸ δημοκρατικὸν πνεῦμα ἐξ' οὗ ἀνεφύετο, ταχέως ἀναρῶνόμενον, κατέβαλλεν αὐτήν, καὶ ἐκ τῶν ἰδρυθεισῶν ἐν Ἑλλάδι δύο μόναι, ἡ τῶν Ὀρθαγοριδῶν ἐν Σικυῶνι (673-573 π. Χ.) (21), καὶ ἡ τῶν Κυψελιδῶν ἐν Κορίνθῳ (655-582) (22) παρέμειναν ἐπὶ πλείονα χρόνον.

Ἐν δ' Ἀθήναις μετέβη μόνον ἀπὸ τοῦ πατρὸς εἰς τοὺς υἱούς, οἵτινες καὶ αὐτοὶ ἐπαινοῦνται ὡς φέροντες κατ' ἀρχὰς τὴν τύχην ἐπιεικῶς, ἀκριβεῖς τῶν νόμων ἐκτελεσταί (23), μετὰ πραότητος διοικοῦντες, καὶ πολλὰ τὴν πόλιν ὑπηρετήσαντες (24). Ἐν ἄλλοις δὲ λέγονται καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτῶν ἐπιβληθεῖσαν δεκάτην εἰς εἰκοστήν ἐλαττώσαντες (25), καὶ δι' ἐτέρων φόρων, ὅσον τοῦ ἐπὶ τῶν ὑπερώων καὶ τῶν ἀναβαθμῶν τῶν ἐξερχόντων εἰς τὰς ὁδοὺς (26), πεφωτισμένην ἀστυνομικὴν ἀποδείξαντες πρόνοιαν.

Ἀλλὰ μέχρι τέλους ἡ ἄκρατος ἰσχὺς ἐπέφερε τὴν συνήθη ὀπαδὸν τῆς, τὴν ὕβριν. Καίτοι ὅμως ἀπέπλυναν οἱ τυραννοκτόνοι ἐν Ὀλ. 66, γ'. (514 π. Χ.) τὴν προσβληθεῖσαν τιμὴν των εἰς τοῦ Ἰππάρχου τὸ αἷμα, καὶ ὁ Ἰππίας

(20) Ἀριστ. Πολιτ. Ε, 8, 20.— Πλάτ. Νόμ. Γ, 695.— Ἰδ. Διόδ. ΙΑ, 53

(21) Ἡρόδ. Ε, 67. 68.— ΣΤ, 126-131.

(22) Ἡρόδ. Ε, 92.— Στράβ. Η, 580.

(23) Θουκ. ΣΤ, 54.

(24) Διόδ. Ἀποσπ. σ. 28 Mai.— Πλάτ. Ἰππαρχ.

(25) Θουκ. ΣΤ, 54.

(26) Ψ. Ἀριστ. Οἶκον. 2, 5.

ἐξετραχηλίσθη ἔκτοτε εἰς ὤμας πράξεις ἀντεκδικήσεως, οὐχ ἦττον ἢ δημοτικὴ φατρία ἐξηκολούθησεν ὑποστηρίζουσα αὐτόν, μέχρις οὗ οἱ Ἀλκμαιονίδαι, ἐκ τῆς ἐξορίας κατελθόντες μετὰ Δελφικῶν χρημάτων καὶ Σπαρτιατικοῦ στρατοῦ, καὶ ἐπὶ κεφαλῆς πιθανῶς τεθέντες τῶν ὀλιγαρχῶν, κατώρθωσαν, ἐν Ὀλ. 67, 6'. (511 π. Χ.) τὴν ἐξέλασιν αὐτοῦ (27), ἀπολέσαντος ἤδη κατὰ μέγα μέρος τὴν προτέραν δημοτικότητα.

Πλὴν δὲ τῶν ἐκ βιαίας καταλήψεως προερχομένων τούτων τυράννων, ἀπαντῶνται εἰς τινὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος καὶ οἱ κληθέντες *Αἰσυμνῖται*, ἐκ τῆς λέξεως *αἶσα*, οἱ μετ' ἐμφυλίου ταραχῆς ὑπὸ τοῦ λαοῦ καλούμενοι καὶ ὑπερτάτην περιβαλλόμενοι ἐξουσίαν εἰς κατάπαυσιν αὐτῶν, οὓς διὰ τοῦτο Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς (28) παραβάλλει πρὸς τοὺς ἐν Ῥώμῃ δικτάτορας. Τοιοῦτος ἦν φέρ' εἰπεῖν ἐν Μυτιλήνῃ ὁ Πιπτακός (29). Ἡ δ' ἀρχὴ αὐτῶν, « *τυραννίς αἰρετή* » καλουμένη ὑπὸ Ἀριστοτέλους, ἦν ἐφ' ὠρισμένον χρόνον καὶ οὐχὶ διηνεκὴς ὡς ἡ τῶν τυράννων, ὡς ὁ αὐτὸς προστίθῃσιν· « *Ἡρχον δὲ οἱ μὲν διὰ βίου τὴν ἀρχήν, οἱ δὲ μέχρι τινῶν ὠρισμένων χρόνων ἢ πράξεων* ». Ἵνα δ' ἔχωσιν ἐν τοῖς κινδύνοις τῆς πατρίδος δι' οὓς ἐξελέγοντο πλήρη ἐνεργείας ἐλευθερίαν, ἐκυβέρνηων κατ' ἀπόλυτον πληρεξουσιότητα, ὡς ὁ αὐτὸς διὰ τούτων ἐκτίθῃσι (30)· « *Καὶ τὸ παλαιὸν ἐν τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν ἐγίνοντό τινες μόναρχοι τὸν τρόπον τοῦτον, αὐτοκράτορες αἰρετοί, οὓς ἐκάλουν αἰσυμνίτας. Ἦσαν δὲ διὰ τὸ*

(27) Θουκ. ΣΤ, 55-59.— Ἡρόδ. Ε, 62-65.

(28) Ε, 73.

(29) Ἀριστοτ. Πολ. Γ, 9, 5.— Πλούτ. Β, Σόλ. ΙΔ.— Διογ. Λ. Α, 75.— Στράβ. ΙΓ, Σ. 917.

(30) Αὐτ. Δ, 8, 2.

κατὰ νόμον βασιλικαὶ καὶ διὰ τὸ ἄρχειν ἐκόντων, τυραννικαὶ δὲ διὰ τὸ δεσποτικῶς ἄρχειν καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν γνώμην ». Ἡ λέξις δ' Αἰσυρνίτης παρέμεινεν εἰς τινὰς πόλεις τῆς Ἑλλάδος καὶ εἰς τοὺς μετέπειτα χρόνους, ἐμφαίνουσα τοὺς μονίμους ἄρχοντας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Κλεισθένους μεταρρυθμίσεις.

Ἄλλ' ἡ νίκη τῶν Ἀλκμαιονιδῶν αὐτοὺς μόνους ὠφέλησεν, οὐχὶ δὲ καὶ τὴν ὀλιγαρχίαν, διότι ὁ δῆμος αὐτός, ὁ καθ' Ἡρόδοτον (1) « πρότερον ἀριστοκράτης πάντων », εἵχεν ἤδη ἱκανῶς ἐνισχυθῆ, ὥστε νὰ μὴ γίνῃται τοῦ λοιποῦ ὄργανον τῶν νικούντων, καὶ οἱ ὀλιγάρχαι, ἀντὶ νὰ συνασπίζονται πλέον ἵνα τὸν δῆμον καταβάλωσιν, ἤριζον μόνον περὶ τοῦ τίς αὐτὸν μᾶλλον ὑποδυσάμενος, νὰ δειχθῇ τῶν ἄλλων ὑπέρτερος. Οὕτως ὁ Ἀλκμαιονίδης Κλεισθένης, τὴν ἐξουσίαν παραλαβὼν, ἐξήσκησεν ὑπὲρ τοῦ δήμου αὐτὴν, καὶ ἀντετάχθη μάλιστα κατὰ τῆς ἀριστοκρατίας, ἥτις ὑπὸ τὸν Ἰσαγόραν ἀπεπειράθη νὰ παλαίσῃ ἐσχάτην πάλην, ὑπὸ τῆς φυσικῆς αὐτῆς συμμάχου, τῆς Σπάρτης, βοηθουμένη.

Καὶ τὸ πρῶτον μὲν ὑπερίσχυσαν οἱ περὶ τὸν Ἰσαγόραν, ἐξώσαντες τὸν Κλεισθένη, καὶ μετ' αὐτοῦ πάντας τοὺς Ἀλκμαιονίδας ὡς ἐναγεῖς. Ἄλλ' ὅτε ἐπεχείρησαν νὰ καταλύσωσι τὴν δημοτικὴν Βουλὴν, παραδίδοντες τὰ πράγ-

(1) Ε, 69.

ματα εἰς τριακοσίους ὀλιγάρχας, ὁ δῆμος ἐξανέστη, ἐπολιόρχησε τὴν Ἀκρόπολιν, κατεχομένην ὑπ' αὐτῶν καὶ τῶν ἐπικούρων αὐτῶν Σπαρτιατῶν, καὶ πολλοὺς φονεύσας, ἀπεδίωξε τὸν Ἰσαγόραν, οὐδὲ κατώρθωσε πλέον ἢ Σπάρτη νὰ καταγάγῃ καὶ νὰ ἐγκαταστήσῃ, ὡς ἤθελεν, αὐτὸν τύραννον, αὐτὴ ἡ καυχωμένη ὅτι πανταχοῦ κατέλυε τοὺς τυράννους.

Τότε δ' ὁ Κλεισθένης ὀριστικῶς εἰς τὴν ἐξουσίαν ἐπανελθὼν (2), ἐπεχείρησε νὰ συμπληρώσῃ τὸ πολιτικὸν τοῦ Σόλωνος οἰκοδόμημα, καὶ ἐπέφερε τὴν τελευταίαν πληγὴν κατὰ τῆς ἀριστοκρατίας διὰ νέας σπουδαιοτάτης μεταρρυθμίσεως. Συνίστατο δ' αὕτη εἰς τὴν ἐντελῇ κατάργησιν τῶν τεσσάρων Ἰωνικῶν φυλῶν, αἵτινες καὶ μετὰ τὸν τιμοκρατικὸν τοῦ Σόλωνος ὀργανισμὸν ἐξηκολούθουν ὑπάρχουσαι, καὶ ἀναπολοῦσαι εἰσέτι τὰς ἀριστοκρατικὰς διακρίσεις. Οὐ μόνον δὲ ταύτας καταστρέφων, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν τιμοκρατίαν ἐξασθενῶν, ἀντικατέστησεν, ὡς ἐκφράζεται ὁ Ἀλίκαρνασσεὺς Διονύσιος, περὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν ὁμιλῶν, ἀντὶ τῶν γενικῶν φυλῶν (δηλ. τῶν κατὰ γένη), τὰς τοπικάς (3), ἥτοι διήρесе πάντα τὸν ἀττικὸν λαόν, ὡς ᾧκει ἀναμιῆξ δι' ὅλης τῆς χώρας, καὶ ἀνεξαρτήτως καταγωγῆς ἢ περιουσίας, εἰς δέκα νέας φυλάς, ἃς ὠνόμασε κατὰ δέκα ἀρχαίους ἥρωας τῆς Ἀττικῆς, ἐπωνύμους ἢ ἀρχηγέτας κληθέντες (4). Τὰ δ' ὀνόματα τῶν φυλῶν τούτων, κατὰ τὴν ἐπίσημον αὐτῶν τάξιν κατατεταγμένων, εἶχον ὡς ἔπεται:

(2) Ἡρόδ. Ε, 66.—Πλούτ. Β. Περ. Γ.—Β. Κίμ. ΙΕ.—Ἰδ. Wachsm. I, Σ. 265.

(3) Ἰδ. καὶ Grottefend, üb. d. geogr. Zusammenhang d. Phyleu.

(4) Ἡρόδ. Αὐτ.—Ἀριστοτ. Πολιτ. ΣΤ, 2, 11.—Δημοσθ. Ἐπιτάφ. Σ. 1397. Πaus. Α. 5.

1 Ἐρεχθίδης	5 Ἀκαμαντὶς	9 Αἰαντὶς
2 Αἰγίδης	6 Οἰνίδης	10 Ἀντιοχίς.
3 Πανδιονίδης	7 Κεκροπίς	
4 Λεοντὶς	8 Ἴπποθοοντὶς	

Διωκοῦντο δ' αἱ φυλαὶ αὗται ὑπ' ἀρχόντων, οἵτινες πιθανῶς ἐξελέγοντο ἐτησίως, καὶ ἐκαλοῦντο ἐπιμεληταὶ τῶν φυλῶν. Μόνος δ' ὁ Ἡρόδοτος καλεῖ αὐτοὺς Φυλάρχους (5), κατ' ὄνομα ἐπιφυλαχθέν ἐν τοῖς μεταγενεστέροις χρόνοις εἰς τοὺς ἀρχηγοὺς τοῦ ἱππικοῦ.

Συνεπῶς δὲ πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν δημοκρατικῶν ἀρχῶν, ὧν προῖόν καὶ ἐρρμογὴ ἦν ἡ μεταρρύθμισις αὕτη, ὑπὸ τῶν δημοτικῶν τούτων φυλῶν ἢ κατ' αὐτὰς ἐκανονίζοντο τοῦ λοιποῦ αἱ πλεῖσται ἀρχαί, καὶ αἱ εἰς τὸ δημόσιον λειτουργίαι, δι' ὃ καὶ εἰς πάσας σχεδὸν ἐπεκράτησεν ἡ δεκαδικὴ διαίρεσις. Τούτου ἕνεκα καὶ αἱ Ναυκραρίαι, ὥς ὠρίσαμεν ὡς τῶν Τριττύων ὑποδιαίρεσις, καὶ φορολογικὰς καὶ πολιτικὰς τοῦ λαοῦ μονάδας, ἀπὸ 48, ὅσαι ἦσαν πρὶν (6), ηὔξήθησαν εἰς 50, ἀνὰ 5 ἐν ἐκάστη (7), πιθανῶς ὁμῶς ἀπολέσασαι τὸν πολιτικὸν αὐτῶν χαρακτῆρα, ὅστις ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα χρόνοις οὐδαμῶς πλέον φαίνεται, καὶ διατηρήσασαι μόνον τὸν οἰκονομικὸν καὶ φορολογικόν (8). Παρέμεινε δέ, ὡς ἐξ ἐπιγραφῶν ἐξάγεται, διὰ παντὸς τοῦ μεταγενεστέρου χρόνου, καὶ ἡ εἰς Τριττύας καὶ ἡ εἰς φρατρίας διαίρεσις τοῦ Ἀττικοῦ λαοῦ· ἀλλ' ἀγνοεῖται ἂν καὶ αἱ μὲν καὶ αἱ δὲ ἔμειναν, ὡς πρὶν, ἀνὰ 12 ἐν ὅλοις, ἢ ἂν ἐκατέρω

(5) Αὐτ. 69.

(6) Ἰδ. Κεφ. Ε, Σ. 103.

(7) Κλείδημος ἐν Φωτ. φ. Ναυκραρία.

(8) Ἰδ. Bœckh, Staatshh. d. Ath. II, 21, Σ. 358.

ἦν τὸ τρίτον ἐκάστης νέας φυλῆς, καὶ ἐπομένως ἂν ἀντὶ 12 ἠϋξήθησαν εἰς 30 (9).

Κατόπιν δὲ καὶ ἡ Βουλὴ, ὡς οὖσα ἡ ἀνωτάτη οἰκονομικὴ ἀρχή, ἐκανονίσθη καὶ αὕτη, φαίνεται, κατὰ τὰς Ναυκραρίας, καὶ ἀνὰ δέκα βουλευταὶ ἐξελέγοντο πιθανῶς ἐκ ναυκραρίας ἐκάστης, πεντήκοντα δ' ἐξ ἐκάστης φυλῆς, ὥστε ἀπὸ τετρακοσίων ὁ ἀριθμὸς τῶν βουλευτῶν ἠϋξήθη εἰς πεντακοσίους.

Ὑποδιήρесе δ' ὁ Κλεισθένης τὰς φυλάς εἰς δήμους, ἢ μᾶλλον κατένειμε τοὺς ἤδη ὑφισταμένους δήμους, ἢ τὰ χωρία, εἰς τὰς δέκα φυλάς, χορηγούσας αὐτοῖς τὴν πολιτικὴν ὑπαρξιν καὶ σημασίαν ἣν πρὶν εἶχον αἱ Ναυκραρίαι. Ὡστε διοικητικὴ μὲν μονὰς ἐγένετο ὁ δῆμος, πολλοὶ δέ, πλείονες ἢ ἐλάσσονες, κατὰ τὸ μέγεθος αὐτῶν, δῆμοι ὁμοῦ ἀπετέλουν τὴν οἰκονομικὴν μονάδα, τὴν ναυκραρίαν, ἣτις κατὰ Πολυδεύκην (10), συνετέλει εἰς τὸν καταρτισμὸν τοῦ ναυτικοῦ καὶ τοῦ ἱππικοῦ, καὶ « δύο ἱππέας παρεῖχε καὶ ναῦν μίαν ».

Ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν δὲ τῶν δήμων λέγει ὁ Ἡρόδοτος (11): « Δέκα δὲ καὶ τοὺς δήμους κατένειμεν εἰς τὰς φυλάς ». Καί τινες μὲν (12) ὑπέλαβον τὴν φράσιν ταύτην ὡς δηλοῦσαν ὅτι κατένειμε τοὺς δήμους εἰς τὰς (δέκα) φυλάς. Ἀλλ' ἡ τοιαύτη μετάθεσις τῆς λέξεως οὐδόλως συνάδει πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς γλώσσης, καὶ ἡ φράσις ἢ ἡλλοιώθη ἐξ ἐσφαλμένης ἀντιγραφῆς, ἢ δηλοῖ ὅτι ἀνὰ δέκα δήμους ἐγκατένειμε κατ' ἀρχὰς ὁ Κλεισθένης εἰς ἐκάστην

(9) *Iδ. Rang. Ant. Hell. II, 'Αρ. 448.

(10) H, 108.

(11) Αὐτ.

(12) Wachsm. I, 271, 36.— Corsini, III. Σ. 128.

φωλὴν, ἑκατὸν ἐν ὅλοις ιδρύσας. Καὶ τοῦτο μὲν δὲν φαίνεται πιθανόν, διότι, ὡς ἐρρέθη, ἡ τῶν δήμων ἦν αὐτόματος ἡ τυχαία, οὐχὶ δὲ πλαστὴ διαίρεσις. Ἄν ὁμῶς ἀληθεύῃ ἡ μαρτυρία, τότε ὑποδιηρέθησαν μεταγενεστέρως ὅσοι εἶχον ὑπερμέτρως αὐξήσει κατ' ἑκτασιν καὶ κατὰ πληθυσμόν, διότι κατὰ συγγραφεῖς (13) καὶ κατ' ἐπιγραφάς, ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις ἦσαν ἑκατὸν ἐβδομήκοντα τέσσαρες, οἱ μὲν μεγάλοι, οἱ δὲ μικροί (14). Συνείχοντο δ' οἱ εἰς τὴν αὐτὴν φυλὴν ἀνήκοντες δῆμοι καὶ γεωγραφικῶς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, καὶ πολλαχοῦ φαίνεται ὅτι συνέπιπτον καὶ μετὰ τῶν ἀρχαίων γενῶν, ὅπου τοιαῦτα ἐσώζοντο, διότι φυσικὸν ἦν ὅτι ταῦτα καὶ κοινὴν εἶχον τὴν οἴκησιν. Ἐπώνυμοι δὲ μάλιστα γενῶν ἦσαν οἱ ἔχοντες πατρωνυμικάς ἐπωνυμίας, ὡς ὁ δῆμος Δαιδαλιδῶν, Ἡφαιστιαδῶν, Βουταδῶν, ὧν ὁ δημότης Λυκοῦργος ὁ ῥήτωρ μαρτυρεῖται συγχρόνως ὡς ἐκ τοῦ γένους τῶν Ἐτεοβουταδῶν (15). Καὶ παρετηρήθη ὅτι οὐδεὶς τοιοῦτος δῆμος ἔκειτο εἰς τὸ παραθαλάσσιον, διότι φυσικὸν ἦτο τὰ ἐναπομείναντα μεταγενεστέρως ἀρχαῖα γένη νὰ εἶχον τὰς οἰκήσεις αὐτῶν ἐν τοῖς ἀπωτάτοις μέρεσι τῆς χώρας, καὶ μακρὰν τοῦ κινητοῦ ἐμπορικοῦ πληθυσμοῦ.

Τῆς πόλεως τῶν Ἀθηναίων ὁ δῆμος φαίνεται ὅτι ἦτο κατ' ἀρχὰς ὁ τῶν Κυδαθηναίων (16), ὅστις καὶ μετὰ ταῦτα ἔμεινε συμπεριλαμβανόμενος ἐν αὐτῇ. Διηρέθη δ' ἡ πόλις εἰς κώμας, ὡς λέγει ὁ Ἰσοκράτης (17). « Διελόμενοι τὴν μὲν πόλιν κατὰ κώμας, τὴν δὲ χώραν κατὰ δήμους »,

(13) Πολέμ. ἐν Στράβ. Θ, 607. Α.— Εὐστάθ. Β, σ. 248.

(14) Δημ. κ. Εὐδουλ. Σ. 1316.— Πaus. Α. 31.

(15) Ψ. Πλούτ. Β. Ι' Ῥητ. Σ. 250.

(16) Ἡσύχ. φ. Δῆμος ἐν ἄστει.

(17) Ἀρειοπ. ιη'.

χωρίς δμως, ὡς φαίνεται, αἱ κῶμαι αὗται νὰ εἶχον πολιτικήν τινα σημασίαν. Προσέλαβε δὲ μετὰ ταῦτα ἡ πόλις καὶ μέρη τῶν περιστοιχιζόντων αὐτὴν δήμων, ὡς τὸν ἔσω Κεραμεικόν, τὸ ἥμισυ τῆς Μελίτης, τῆς Διομείας καὶ τοῦ Κολυττοῦ, καὶ τινες τῶν συνοικιῶν αὐτῆς ἔφερον καὶ μακρυσμένων δήμων ὀνόματα, ὡς Μαραθῶν, Εὐπυρίδαι (18), διότι αὐτόθι συνήθως συνήρχοντο ἢ κατῴκουν ἐκείνων δήμοι. Πολλοὶ δὲ τῶν Ἀθηναίων ἐνεκτῶντο καὶ ἐν ἄλλοις δήμοις πλὴν τῶν ἐν οἷς ἦσαν ἐγγεγραμμένοι, καὶ ἐλέγοντο τότε ἐγκεκτημένοι ἐν αὐτοῖς, ὡς ἦν εἰς τρεῖς δήμους ὁ Πολυκλῆς (19).

Θέλων δ' ὁ Κλεισθένης νὰ πληρώσῃ τὰ κενά, ἃ αἱ μακρὰὶ στάσεις εἶχον ἀφήσει εἰς τῆς χώρας τὸν πληθυσμόν, καὶ μικρὸν πλέον φροντίζων περὶ καταγωγῆς ἐν ὀργανισμῷ στηριζομένῳ ἐπὶ μόνῃ τῇ τυπικῇ διαιρέσει, « ἐφυλέτευσεν ἥτοι ἐνέγραψεν εἰς τὰς φυλάς ξένους καὶ δούλους μετοίκους » κατ' Ἀριστοτέλην (20), ἢ ἴσως, ὡς τινὲς (21) διορθοῦσι, « ξένους, μετοίκους καὶ δούλους » ἢ (22) « ξένους καὶ μετοίκους », ἥτοι πᾶσιν ἀδιακρίτως τοῖς ἐπὶ τῆς μεγάλης ἐκείνης μεταβολῆς τὴν χώραν οἰκοῦσιν ἴσον πολίτου χορηγήσας δικαίωμα.

Εἰς αὐτὸν δὲ τὸν Κλεισθένη ἀποδίδοται ὑπ' Αἰλιανοῦ (23), ἢ καὶ εἰς τοὺς χρόνους αὐτοῦ ὑπὸ Διοδώρου (24), « μετὰ τὴν κατάλυσιν τῶν τυράννων τῶν περὶ Πεισίστρατον »,

(18) Müller ἐν Ersch u. Grub. Encyclop. Attica, Σ. 227.

(19) Δημοσθ. π. Πολυκλ. κλ. γ, 5 (Δούκ.).—

(20) Πολιτ. Γ, 1, 10.

(21) Niebuhr, II, Σ. 346.

(22) Göttling, Σ. 349.

(23) Π. Γ. ΙΓ, 24.

(24) ΙΑ, 55.

τὸ ὑπὸ δημοκρατικῆς ζηλοτυπίας ὑπαγορευθὲν βίαιον νο-
 μθέτημα τοῦ ἐξοστρακισμοῦ, οὗ πρῶτον θῦμα λέγεται
 γινόμενος Ἰππαρχός τις, συγγενῆς τοῦ τυράννου, δεύτερον
 αὐτὸς ὁ Κλεισθένης (25).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Πλήρης ἐγκατάστασις τῆς δημοκρατίας.

Οὕτω λοιπὸν ἡ τιμοκρατία καὶ ἡ τῶν Ἰωνικῶν φυλῶν
 κατάργησις κατέλυσαν βαθμηδὸν τὴν ἀριστοκρατίαν, ἣτις
 εἶχε διαδεχθῇ τὴν δύναμιν τῶν Ἀνακτῶν, καὶ ὁ τεταπει-
 νωμένος, κατ' εἰς ἑαυτὸν μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τρο-
 σοῦτο δυσπιστῶν δῆμος, ὥστε ἵνα καὶ ὑπ' αὐτὸν τὸν Κλει-
 σθένη ἀντιστῇ εἰς τὸν Ἰσαγόραν καὶ τοὺς Λακεδαιμονίους,
 ἐνόμισεν ἀναγκαῖον νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν βοήθειαν τῶν Περ-
 σῶν (1), ἐλευθέρως ἔκτοτε πνέων, καὶ φρονήματος πληρω-
 θείς, μετὰ νεανικοῦ θάρρους ἐρρίφθη εἰς ἀγῶνας, ζητῶν
 τὴν ἰσχὺν καὶ τὴν δόξαν ἣν ἤδη ἀντεποιεῖτο ὡς μόνῳ αὐτῷ
 ἀνήκουσαν· καὶ ὅτε κατὰ κράτος ἐνίκησε τοὺς μετὰ τοῦ
 Ἰσαγόρου συνασπισθέντας Βοιωτοὺς καὶ Εὐβοεῖς, καὶ κα-
 τεκληρούχησε τούτων τὴν χώραν, τότε ὑπερηφάνως ἤγει-
 ρεν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως ἐκ τῶν λαφύρων αὐτῶν τὸ πρῶ-
 τον τῆς εὐκλεοῦς σειρᾶς τῶν ἀθανάτων τροπαίων του (2).

(25) Πλούτ. Β. Νικ. ΙΑ.

(1) Ἡρόδ. Η, 73.

(2) Ἡρόδ. Αὐτ. 77-78.—Αἰλ. Π. Γ. ΣΤ, 1.

Τολμήσας δὲ καὶ εἰς τὴν τέως θαλασσοκράτορα Αἰγιναν δι' ἀρτιπαγῶν πλοίων ν' ἀντιταχθῇ (3), ὑπέταξε τέλος τὴν ὑπερήφανον μητέρα τῶν Αἰακιδῶν, καὶ ἤδη ὡς *λήμνην* τοῦ *Πειραιῶς* αὐτὴν θεωρῶν (4), ἐμηδένισε καὶ ἐξήλειψεν αὐτὴν ἐκ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς ἐν τῇ 80ῃ Ὀλυμπιάδι. Σφριγῶν δὲ τότε, καὶ ἐπαρθεὶς ἐπὶ τῇ συναισθήσει τῆς ἰδίας ἀξίας, ἐξέπληξε τὴν Ἑλλάδα διὰ τοῦ μεγαλείου του, μόνος ἐν *Μαραθῶνι* προπολεμήσας ὑπὲρ τῆς κοινῆς τῶν Ἑλλήνων ἐλευθερίας, καὶ ἀπέδειξεν ἑαυτὸν ὥριμον εἰς αὐτοδιοίκησιν, ἐπὶ τροπαίων στηρίξας τὴν δημοκρατίαν.

Οὕτω βαθμηδὸν στερεὸν εὕρισκοντες ἔδαφος, ἐρρίζοῦντο καὶ ἠπλοῦντο οἱ δημοκρατικοὶ θεσμοί, καὶ οἱ πᾶσαν τὴν δύναμιν ἔχοντες ἀντεποιοῦντο ἤδη καὶ πᾶσαν τὴν ἐξουσίαν, ἀλλὰ μετὰ τῆς ζηλοτύπου ἐκείνης ὑπερβολῆς, ἣτις συνήθως παρακολουθεῖ τὴν εὐφροσύνην, καὶ φθείρει οὐ σπανίως αὐτῆς τοὺς καρπούς. Αἱ τῶν τιμημάτων διακρίσεις ἔπαυσαν ἔκτοτε παρέχουσαι ἀποκλειστικὸν δικαίωμα εἰσόδου εἰς τὰς ἀρχάς, καὶ ἔμειναν μόνον ὡς μέτρον τῶν στρατιωτικῶν ἢ ἄλλων εἰσφορῶν, καὶ τῆς πίστεως ἣν ἀπῆτουν ταμιακαὶ τινες θέσεις. Ἀλλ' ὁ δῆμος, μὴ ἀρκούμενος εἰς μόνην τὴν ἐλευθέροις πρέπουσαν ἰσηγορίαν, τὴν ἐνώπιον τοῦ νόμου ἰσότητά, καὶ τὸ πᾶσιν ἴσον δικαίωμα τοῦ εἰς τὰς ἀρχάς προχειρίζεσθαι, ἀπῆτησε καὶ αὐτὴν τὴν πράγματι πάντων εἰς αὐτὰς μετοχήν, καὶ διεπράξατο τοῦτο ὅτε ἀντικατέστησε τὴν κλήρωσιν ἀντὶ τῆς ἐκλογῆς, καὶ παρεδέξατο τὸ σύστημα τῆς εἰς τὰς ὑπερτάτας λειτουργίας ἀναβιβάσεως ἐκάστου ὃν ἡ τύχη ἤθελεν ὑποδείξει, ἀντὶ τῶν προνομιούχων τῆς διανοίας, τῆς ἱκανότητος καὶ τῆς πείρας,

(3) Ἡρόδ. Αὐτ. 80.

(4) Πλούτ. Β. Περικλ. Η.— Ἀθην. Γ, 99.

οὓς ἐχορηγεῖτο ἡ ψῆφος τῶν συμπολιτῶν αὐτῶν ὡς ἐλογισμένος ὑπολήψεως φόρος.

Οὕτω τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν, ἣν διέσπασε καὶ διενεμήθη τῶν ὀλιγαρχῶν ἡ φιλοδοξία, συνέτριψε τέλος τοῦ πολέμου ἡ ἄπληστος φιλαρχία, καὶ διέρριψε τὰ ἐλάχιστα αὐτῆς ψυχία εἰς τὸν ἄνεμον τῆς κατὰ τύχην κληρώσεως, ὥστε ἡ τῶν δημοσίων διεύθυνσις καὶ τῆς πατρίδος ἡ τύχη ἀφίετο ἔρμαιον καὶ τῶν ἀναξιώτατων πολιτῶν, ἂν ἡύνο-οῦντο ὑπὸ τῆς τυφλῆς τύχης.

Καὶ ἂν μὲν ὁ Κλεισθένης ἢ τίς κυρίως ἐπέφερε τὴν ἐσχάτην καὶ ριζικὴν ταύτην τῆς κληρώσεως μεταρρύθμισιν, δὲν μαρτυρεῖται. Ὑφ' οὗτινος δῆποτε ὅμως καὶ πρὸς τὰς ἀρχάς, ἡ πρωτοβουλία αὐτῆς πρέπει ν' ἀποδοθῇ εἰς τὸν δῆμον, ὅστις ὑπὸ τῶν θριάμβων του, καὶ ὑπὸ τῶν ἤδη ὑποποιουμένων αὐτὸν δημαγωγῶν φρονιματισθεὶς, ἡξίου αὐτὸς εἰς τὸν δῆμον εἰσελθεῖν καὶ κυβερνᾶν τοῦ λοιποῦ, οὐδενὶ ἀτόμῳ ἐμπιστευόμενος τῆς δυνάμεως αὐτοῦ τὴν παρακαταθήκην, καὶ συναισθανόμενος ὅτι διὰ τῆς δημοκρατικῆς κοινοπραγίας ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑπερέβαινε καὶ τῶν μεγίστων καὶ δραστηριοτάτων ἀτόμων τὴν ἐνέργειαν.

Τὴν κορωνίδα ὅμως εἰς τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα τῶν Ἀθηναίων ἐπέθηκεν ὁ ἐναρετώτατος καὶ δικαιοτάτος τῶν πολιτῶν, ὁ Ἀριστείδης, ὅστις, κατὰ Πλούταρχον (5), οὐδὲ δίκαιον ἐνόμιζε νὰ παραβλέπῃ δῆμον διὰ τοιούτων ἀνδραγαθίων δοξασθέντα, οὐδ' εὐκόλον νὰ συνέλῃ τοῦ λοιποῦ τὸν ἐν ὅπλοις ἰσχύοντα καὶ διὰ τὰς νίκας του ὑψηλοφρονοῦντα. Πλὴν δὲ τούτου καὶ ἀνεγνώριζε τοῖς συμπολίταις αὐτοῦ τὰς ἀρετὰς ἃς ἐμπνέει ἡ τοῦ μεγαλείου συναίσθησις, τὸν ἐνθερμον πατριωτισμόν, τὴν εἰς τὸν νόμον ὑποταγὴν

(5) Ἀριστ. ΚΒ.

καὶ τὴν γενναίαν αὐταπάρνησιν· ὥστε καὶ ὁ Ἰσοκράτης ἔλεγεν αὐτοὺς (6) ἐπιμελουμένους μὲν τῶν δημοσίων ὡς ἂν ἦσαν ἴδια, ἀπεχομένους δ' αὐτῶν ὡς ἂν ἦσαν ἀλλότρια. Τὸ τοιοῦτο λοιπὸν ἦθος τοῦ δήμου ὡς ἐχέγγυον θεωρήσας ὁ Ἀριστείδης ἀγαθῆς καὶ ἀκινδύνου χρήσεως τῆς αὐτοδιοικήσεως, ἔλυσε καὶ τοὺς τελευταίους τιμοκρατικούς καὶ ἀριστοκρατικούς δεσμούς, καὶ ἐψηφίσατο, ἢ μᾶλλον συνήνεσε νὰ προτείνη ὅ,τι ἡ φωνὴ τοῦ δήμου βεβαίως ἤδη ἀπῆ-
τει, « κοινὴν εἶναι τὴν πολιτείαν », δηλαδή καὶ ὅσοι ἄρχοντες ἐλαμβάνοντο κατ' ἀρχὰς ἐκ τῶν Εὐπατριδῶν (7), καὶ εἶτα ἐκ τῶν πεντακοσιομεδίμων (8), νὰ ἐκλέγωνται τοῦ λοιποῦ ἐκ πάντων τῶν Ἀθηναίων (9), πλὴν πιθανῶς ὁμῶς πάντοτε τῶν θητῶν. Καὶ γίνεται μὲν ἔτι ἐν Ἰσαίῳ (10) λόγος περὶ τινος ὅστις ἐν τῇ 106ῃ Ὀλυμπιάδι ἐσημείωσε μὲν μικρὸν τὸ ἑαυτοῦ τίμημα ἐν ἀπαλλαγῇ μεγάλων εἰσφορῶν, « ὡς ἱππῶδα δὲ τελῶν ἄρχων ὀρίσθαι τὰς ἀρχάς »· ἀλλὰ τοῦτο ἠνίττετο βεβαίως τὰς ταμιακὰς καὶ χρηματικὴν ἐγγύησιν ἀπαιτούσας ἀρχάς, οὐχὶ δὲ τὰς πολιτικάς (11), ὥστε καὶ ὁ ἄπορος καὶ ἀδύνατος ἐν Λυσίᾳ (12) διίσχυρίζεται ὅτι, ἂν δὲν ἔπασχε τὸ σῶμα, οὐδόλως θὰ ἐκωλύετο νὰ ἐκλεχθῇ « τῶν ἐννέα ἀρχόντων ».

Καὶ ἠπατήθη μὲν ὡς πρὸς ἐν ὁ χρηστὸς πατριώτης, ὅτι ἐστηρίχθη ἐπὶ τῶν ἀρετῶν τοῦ λαοῦ ὡς ἂν ἔμελλον νὰ μένωσιν αἰώνια, παρέδωκεν εἰς αὐτοῦ τὴν πολλαχὺς ἄκριτον

(6) Πανηγ. 22.

(7) Ἰδ. Ἀνωτ. Μέρ. Α, Κεφ. Ζ, Σ. 113.

(8) Ἀνωτ. Κεφ. Β.

(9) Πλούτ. Αὐτ.

(10) Π. Ἀπολλοδ. κλ. Σ. 185.

(11) Bæckh, Staatshb. d. Ath. IV, 5. Σ. 66.

(12) Π. Ἀδονάτου, Σ. 743.

αὐθαιρεσίαν τὴν διατήρησιν τοῦ οἰκοδομήματος ὃ ἀνήγειρε, καὶ ἐνθουσιῶν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας, ἐπέτρεψε τοῖς πολλοῖς οὐ μόνον τὴν πλήρη χρῆσιν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν κατάχρησιν, ἥτις καὶ κατέστρεψεν αὐτὴν μέχρι τέλους· οὐχ ἦττον ὁμοῦς θαυμασμοῦ ἐστὶν ἄξιον ὅτι ἐν Ἀθήναις διήρκεσεν ἡ δημοκρατία καὶ ἐξηκολούθησε συνεπῶς ἀναπτυσσομένη ὡς πρὸς πάντα τὰ μέρη αὐτῆς, εἰ καὶ μετὰ διαφορῶν περιπετειῶν, μακρότερον ἢ ἀλλαχοῦ, ἐπὶ διακόσια ἔτη περίπου. Τοῦτο βεβαίως ἐστὶ κατὰ μέγα μέρος ἀποδοτέον εἰς τὴν χορηγηθεῖσαν σοφὴν τοῖς Ἀθηναίοις νομοθεσίαν, ἥτις οὐχὶ τυχαίως ἢ αὐθαιρέτως, ἢ δι' ὑπερισχύσεώς τινων καὶ καταπιέσεως ἄλλων παρήχθη, οὐδ' ἐστηρίζετο ἐπ' ἀδικίας καὶ ἀνισότητος, ἀλλὰ συνηρμολογήθη ὑπ' ἔμφρονος νομοθέτου ἐξ αὐτῶν τῶν ἐθνικῶν ἡθῶν, ἐθίμων καὶ συμφερόντων, καὶ ἔβαινεν ἀληθῶς ἐπὶ τοῦ ἴσου καὶ τοῦ δικαίου. Οὐχ ἦττον ὁμοῦς ὀφείλεται ἡ μακροχρόνιος διατήρησις τοῦ Ἀττικοῦ πολιτεύματος καὶ εἰς τὴν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων (13) θρυλλουμένην πρὸς πᾶν τὸ ἀρχαῖον καὶ τὸ πατρὸς παράδοτον εὐσέβειαν τῶν Ἀθηναίων, οὗς διὰ τοῦτο λέγει ὁ Λυκοῦργος (14) « εὐσεβεστάτους Ἑλλήνων καὶ δικαιοτάτους », καὶ εἰς τὴν ἔμφρονα τῶν Ἀθηναίων πεποίθησιν ὅτι οἱ νόμοι ἔσωζον τὴν πόλιν καὶ τὴν ἐλευθερίαν, δι' ὃ καὶ λέγει ὁ Σοφοκλῆς (15) τὰς Ἀθήνας· « δίκαι' ἀσκοῦσαν πόλιν, κ' ἄνευ νόμου κραινοῦσαν οὐδέν ». Ἐν τοῖς ταραχωδεστέροις χρόνοις τῆς ἀττικῆς πολιτικῆς ἱστορίας ἐκφράζει ὁ Δημοσθένης τὴν πεποίθησιν οὐ μόνον ἑαυτοῦ, ἀλλὰ καὶ πάντων τῶν συμπολιτῶν του, ὅτι διὰ μόνου τοῦ πρὸς τοὺς νόμους σεβασμοῦ

(13) Ἰμέριος, ἐν Φώτ. μυριοδ. Σ. 316.

(14) Κ. Λεωκρ. 5.

(15) Οἶδ. ἐν Κολ, 913.

διατηρεῖται ἡ δημοκρατία· « *Τῶν γὰρ ὄντων ἀγαθῶν τῇ πόλει, καὶ τοῦ δημοκρατουμένην καὶ ἐλευθέραν εἶναι, ὥς ἄλλο τι τῶν νόμων αἰτιώτερόν ἐστι, οὐδ' ἂν ἓνα εἰπεῖν οἴομαι* » (16)· καὶ ὁ βαθὺς γνώστης τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος Πausanίας ἐπίσης εἰς τῶν Ἀθηναίων τὴν σωφροσύνην καὶ τὸ πρὸς τοὺς νόμους σέβας ἀποδίδει τὴν διατήρησιν καὶ σωτηρίαν τῆς δημοκρατίας, λέγων (17)· « *Οὐ γάρ πω δημοκρατίαν ἴσμεν ἄλλους ἢ Ἀθηναίους αὐξήσαντας. Ἀθηναῖοι γὰρ προήχθησαν ἐπὶ μέγα μέρος ἐπ' αὐτῆς· συνέσει γὰρ οἰκεία τὸ Ἑλληνικὸν ὑπερεβάλλοντο, καὶ νόμοις τοῖς καθεστηκόσιν ἐλάχιστα ἠπείθουν* ». Οὐδέποτε δὲ οὔτε ἡ ἄκρα δημαγωγία ἐν Ἀθήναις παρεγνώρισεν ἐπὶ τοσοῦτο τὴν ἔννοιαν τῆς ἐλευθερίας, ὥστε ἀντ' αὐτῆς νὰ ἐκλαμβάνη τὴν τῶν νόμων καταπάτησιν ἢ τὴν περιφρόνησιν τῶν ἀρχῶν (18), καὶ αἱ φατρίαι ἤριζον μᾶλλον περὶ τοῦ τίς αὐτῶν, κατακτείνουσα τὴν ἀρχήν, ἢ ἀναλαμβάνουσα τὴν τῶν νόμων ἐξάσκησιν.

Ἀλλ' εὐσεβῆ μὲν εἶχον τὴν φρένα οἱ Ἀθηναῖοι, οὐχὶ δὲ καὶ ἄκαμπτον ὥς οἱ Λακεδαιμόνιοι. Ἐκ χαρακτῆρος μάλιστα ἦσαν εὐκίνητοι καὶ νεωτερισταί, καὶ συντηρητικοὶ ἦσαν μόνον ἐκ φρονήσεως δυσευρέτου παρὰ τοῖς ὄχλοις. Οὐδ' ὁ Σόλων δὲ διενοήθη ἢ ὥρισε τὸ διὰ παντὸς ἀμετάβολον τῆς νομοθεσίας αὐτοῦ, ἀλλ' ἀπῆτησε μόνον τὴν ἐπὶ τινα χρόνον ἀκεραίαν αὐτῆς τήρησιν, μέχρις οὗ ἐρρίζοῦτο, καὶ ὑπερενίκα τὰ στιγμιαίως ἀντιμαχόμενα αὐτῇ συμφέροντα, ἐπὶ δέκα ἔτη καθ' Ἡρόδοτον (19), ἐπὶ ἑκατὸν κατὰ Πλού-

(16) Κ. Τιμοκρ. Σ. 701. — Ἰδ. καὶ κ. Ἀριστογ. Β, Σ. 803. — Αἰσχ. κ. Κτησ. 2.

(17) Δ, 35.

(18) Θουκ. Β, 37. — Ἰδ. καὶ Δημ. κ. Ἀριστογ. Α, 776. — Β, 802, 10. — 808, 4. — Κ. Τιμοκρ. 742, 29. — 739, 6. — Πλουτ. Ἐστ. σοφ. Συμπ. 7.

(19) Α, 29.

ταρχον (20). Πιθανῶς ὁμως οὐδὲ τοιοῦτό τι ἀπήτησεν ὁ νομοθέτης, καὶ τὸ διήγημα τοῦτο αἰνίττεται μόνον ὅ,τι ιστορικῶς συνέβη. Εἷς δὲ μάλιστα τῶν λόγων τῆς χρονίας τῶν Σολωνίων νόμων διατηρήσεως ἦν βεβαίως καὶ αὐτὸς οὗτος, ὅτι « τοὺς νόμους ὁ Σόλων ἔφη μετακινητοὺς εἶναι », καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς τὴν εἰς πᾶν τὸ βιώσιμον ἀναγκαίαν ἐλαστικότητα, νομιμοποιήσας οὕτως εἰπεῖν ἐκ τῶν προτέρων πάσας τὰς ὑπὸ τῆς προόδου τῶν χρόνων καὶ τῆς μεταβολῆς εἰς ἥθη καὶ περιστάσεις ἀπαιτουμένας μεταρρυθμίσεις, καὶ κανονίσας τὸν τρόπον καθ' ὃν γινόμεναι δὲν θὰ ἦσαν τυχαῖαι καὶ αὐθαίρετοι, ἀλλὰ συνεπεῖς, καὶ τῷ ὅλῳ συστήματι ἐναρμόνιοι, οὐδὲ θ' ἀπέβαινον εἰς καταστροφήν, ἀλλ' εἰς ἀνακαινισμόν καὶ συμπλήρωσιν τοῦ νομοθετικοῦ οἰκοδομήματος.

Διὰ τοῦτο, καὶ τοι πολλῶν καινοτομηθέντων ἔκτοτε, οὐ μόνον τὰ τῶν νεωτεριστῶν, καὶ αὐτῶν τῶν θαρράλεωτέρων, ὀνόματα δὲν ἐξηλείφην τὸ τοῦ Σόλωνος, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας μάλιστα αὐτό, κατὰ τὴν γενικὴν τάσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος τοῦ ν' ἀνάγη εἰς ἓν ὄνομα πολλὰς πράξεις ὁμοειδεῖς, συνῆψεν εἰς ἑαυτὸ καὶ ἐπεσκότισε πάντα τὰ τῶν διαδόχων αὐτοῦ, ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ τῶν δήμων ὀργανισμός, τὸ χαρακτηριστικώτατον τῶν ἔργων τοῦ Κλεισθέους, ἀποδίδοται ὑπὸ τινος τῶν σχολιαστῶν (21) εἰς τὸν Σόλωνα· καὶ ἐν γένει ἢ μετὰ ταῦτα ὡς Σολώνιος χαρακτηριζομένη νομοθεσία ἔστι σύστημα νόμων διαφόρων ἐποχῶν καὶ ἀνθρώπων, παραφυάδων ὁμως τῆς αὐτῆς ισχυρᾶς ρίζης, ἥτις δυσκόλως ἀπ' αὐτῶν διακρίνεται.

(20) Συμπ. τ. Ἑπτ. σοφ. ΣΤ, 576.

(21) Σχολ. εἰς Ἀριστοφ. Νεφ. 37.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

Οριστικὸς ὀργανισμὸς τοῦ Ἀττικοῦ πολιτεύματος.

ΤΜΗΜΑ ΠΡΩΤΟΝ

Προσωπικὸν καὶ ἀστυκὸν δίκαιον.

ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ Α.

Σχέσεις τοῦ ἀτόμου πρὸς τὴν πολιτείαν.

Εἰσὶ δὲ τῆς πολιτείας τὰ μέρη τρία κατ' Ἀριστοτέλη (1), τὸ βουλευόμενον, τὸ δικάζον, καὶ τὸ περὶ τὰς ἀρχάς. Τρία δ' ἀπαριθμεῖ καὶ ὁ ῥήτωρ Λυκοῦργος (2), ἀλλ' οὗτος ἐν τῷ δικάζοντι περιλαμβάνει τὸ βουλευόμενον, καὶ ὡς τρίτον μέρος τῆς πολιτείας θεωρεῖ δικαίως τὸν ιδιώτην. Πρὸς ἀμφοτέρους δὴ τούτους τοὺς ὀρισμοὺς ἀφορῶντες, ἀφ' οὗ πραγματευθῶμεν ἐνταῦθα περὶ τῆς θέσεως τοῦ ιδιώτου ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ ἀπέναντι αὐτῆς, θὰ ἐξετάσωμεν μετὰ ταῦτα τὰς τρεῖς τῆς κυβερνήσεως ἐξουσίας, ἥτοι, τὴν βουλευτικὴν, τὴν δικαστικὴν, καὶ τὴν ἐκτελεστικὴν.

Ἦν δ' ἡ θέσις τοῦ ἀτόμου ἐν ταῖς ἀρχαίαις δημοκρατίαις, ὡς τῇ τῶν Ἀθηναίων, οὐχὶ ὁποῖα ἐν ταῖς ἐνεστώσαις· διότι τότε σκοπὸς μὲν τῆς πολιτείας ἦν ἡ πόλις, μέσον δὲ τὸ ἄτομον, ἤδη δ' ἀκριβῶς τὸ ἀνάπαλιν. Κατὰ τὴν τότε

(1) Πολιτ. Β, 11, 1.

(2) Κ. Λεωκρ. 19.

θεωρίαν (3), ἡ πόλις προὔπῃρχε τῶν πολιτῶν, ἣν ἡ κοινὴ μήτηρ αὐτῶν (4), πᾶσαν ἀπαιτοῦσα εὐγνωμοσύνην δι' ἣν παρέσχεν αὐτοῖς ὑπαρξιν, πᾶσαν ἐξασκοῦσα ἐπ' αὐτῶν ἐξουσίαν, καθήκοντα ἐπιβάλλουσα, καὶ δικαιώματα χορηγοῦσα μόνον καθ' ὅσον ἀπητοῦντο ὑπὸ τῶν συμφερόντων αὐτῆς, ἐν ᾧ αἱ σημεριναὶ πολιτεῖαι ὀργανίζονται ἐξ ἐναντίας ὑπὲρ τῶν πολιτῶν, καὶ ἀρίστη λογίζεται οὐχὶ ἡ προκόπτουσα, τῶν ἀτόμων πιεζομένων, ἀλλ' ἡ τὴν ἰδίαν εὐόδωσιν ἐπὶ τῆς ὅσον οἶόν τε μείζονος εὐημερίας πάντων τῶν πολιτῶν στηρίζουσα.

Πρόδηλον ἄρα ὅτι ἐν ταῖς εὐνομουμέναις τῶν νέων πολιτειῶν ἀνώτερός ἐστιν ὁ βαθμὸς τῆς τοῦ πολίτου ἐλευθερίας, διότι οὐδένα ἔχει ἕτερον περιορισμὸν πλὴν τοῦ ἴσου δικαιώματος τῶν ἐτέρων πολιτῶν εἰς ἐλευθερίαν· παρὰ δὲ τοῖς ἀρχαίοις, ἐν ᾧ ὁ νόμος ἐπέκειτο πολὺ βαρύτερος, καὶ πολὺ τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἰδιώτου περιοριστικώτερος (5), ἀνωτάτῃ ἐλευθερίᾳ ἐλογίζετο ἡ πάντων τῶν πολιτῶν εἰς τὰ δημόσια μετοχή, καὶ ἡ πάντων σύμπραξις εἰς τῶν νόμων τὸν καταρτισμὸν. Τούτου ἕνεκα, κατ' Ἀριστοτέλη (6), « μάλιστα πολίτης » ἦν « ὁ μετέχων τῶν τιμῶν », ἥτοι τοῦ δικαιώματος τοῦ πράττειν τὰ δημόσια, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ εὐκρινέστερον λέγεται (7)· « Πολίτης δὲ ἀπλῶς οὐδενὶ ὀρίζεται μᾶλλον ἢ τῷ μετέχειν κρίσεως καὶ ἀρχῆς ».

Ἄλλ' οὐδ' ὑπὸ ταύτην καὶ τὴν ἔποψιν ἦν ἐν ταῖς ἀρχαίαις κοινωνίαις ἀπεριόριστος ἡ ἐλευθερία· ἐξ ἐναντίας ὑπῆρχον ἐν αὐταῖς λίαν ἀπότομοι τῶν πολιτικῶν δικαιω-

(3) Ἀριστοτ. Αὐτ. Α, 1, 11.

(4) Πλουτ. π. Πολιτ. Γ, Σ. 414 Ε.— Δημοσθ. π. Στεφ. Σ. 296.

(5) Ἡρόδ. Ζ, 104.

(6) Πολιτ. Γ, 36.

(7) Αὐτ. Γ, 1, 4.

μάτων αἱ διακρίσεις, καὶ αἱ ἀκρατώταται τῶν δημοκρατιῶν, αὐταὶ αἱ ὑπὸ τῶν σοφωτέρων νομοθετῶν ὀργανισθεῖσαι, ἦσαν ἔτι, ὑπὸ τὴν ἔποψιν τοῦ ἀπολύτου ἀνθρωπίνου δικαίου θεωρούμεναι, ἀληθεῖς ἀριστοκρατίαι, ἐν αἷς τάξεις τινές, ἔνεκα καταγωγῆς ἢ περιουσίας, ἀπελάμβανον δικαιωμάτων καθ' ἃ ἕτεραι ἡλαττοῦντο, ἐν ᾧ ἄλλαι ἐστεροῦντο παντὸς δικαιώματος. Ἐν αὐταῖς δ' ἡ πολυθρύλλητος ἰσότης, ἐφ' ἣ τοσοῦτον ἐκαυχῶντο οἱ τότε πολιτευόμενοι, ὑφίστατο οὐχὶ μεταξὺ πάντων τῶν κατοίκων τῆς αὐτῆς χώρας, ἀλλὰ μόνον μεταξὺ τῶν ὁμοταγῶν. Καὶ παρασιωπῶμεν μὲν τοὺς Ὀμοίους ἐν Σπάρτῃ καὶ ἄλλαις ἀριστοκρατικαῖς πόλεσιν· ἀλλὰ καὶ ἐν Ἀθήναις, καὶ ἐν πάσαις ταῖς δημοκρατικωτέραις, οἱ δοῦλοι ἀπετέλουν ἰδίαν τάξιν, πολὺ ἀπέχουσαν τῶν ἐλευθέρων ὡς πρὸς τὴν τῶν ἀστυκῶν δικαιωμάτων ἐξάσκησιν, ἢ καὶ σχεδὸν ὅλως αὐτῶν στερουμένην· καὶ μεταξὺ ἔτι αὐτῶν τῶν ἐλευθέρων οἱ θῆτες ἦσαν πολὺ κατώτεροι τῶν δύο ἑτέρων τάξεων, ἐν αἷς πάλιν ἡ περιουσία παρείχεν, ὡς εἶδομεν, εἰς τινὰς προνόμιά τινα ὡς πρὸς τὴν εἰς τὰς ἀρχὰς μετοχὴν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Δοῦλοι.

Ἦν δ' ἡ τῶν δούλων ὕπαρξις ἐν ταῖς ἀρχαίαις Ἑλληνικαῖς πολιτεῖαις, καίτοι ὑπὸ τῆς θεωρίας τῶν ὑπερτάτων νοῶν κυρουμένη, ὡς ὅτε ὁ Ἀριστοτέλης (1) πρεσβεύῃ τὸ φύσει

(1) Ἀριστ. Πολιτ. Α, 1, 5.

λεύθερος καὶ φύσει δοῦλος, οὐχ ἥττον στίγμα, ἀποδει-
κνύον τὴν ἀτέλειαν τῆς κοινωνικῆς φιλοσοφίας τῶν χρό-
νων ἐκείνων, ἣ ὁ χριστιανισμὸς ἔδωκε πρῶτος βάσεις εὐ-
φρείας καὶ ἀσφαλεῖς.

Ἄλλ' ἡ ἐπὶ τῶν Ὀμηρικῶν χρόνων ἐπικρατοῦσα ἀρχή,
ὅτι ἀλούσης πόλεως ἐγίνοντο οἱ πολῖται καὶ τὰ χρήματα
διοκτησίᾳ τῶν πορθητῶν (2), παρέμεινε μὲν καὶ ἐπὶ τῶν
μετέπειτα χρόνων (3), ἀλλ' ἐμετριάσθη κατὰ τοῦτο ἐν τῇ
ἐφαρμογῇ, ὅτι ἀνόσιον ἐθεωρεῖτο τὸ νὰ ὑποβάλλωσιν Ἕλ-
ληνες Ἕλληνας εἰς δουλείαν (4), καὶ οἱ δοῦλοι ἦσαν ἐν
Ἑλλάδι ἐπὶ τῶν ἱστορικῶν χρόνων μόνον βάρβαροι καὶ μι-
ξοβάρβαροι, οἷον Κᾶρες, Λυδοί, Θρᾶκες. Προσέτι δὲ καὶ
καθ' ὅλου τὸ εἰς δουλείαν ὑποβάλλειν τοὺς αἰχμαλώτους
φαίνεται ὅτι βαθμηδὸν ἐξέλιπεν, ὥστε ἐπὶ τῶν Μηδικῶν
πολέμων οὐδαμοῦ λέγεται ὅτι οἱ ἐν ταῖς μάχαις αἰχμαλω-
τισθέντες ἀπήγοντο δοῦλοι· ἀντικατέστη δ' εἰς τὸ λείψα-
νον ἐκεῖνο τῆς ἀρχικῆς βαρβαρότητος τὸ ἥττον μὲν βίαιον
ἀλλ' ἐπίσης ἀποτρόπαιον ἔθιμον τῆς ἀγορᾶς ἀνθρώπων,
ὃ καὶ ἡ λέξις αὕτῃ ἀνδράποδον αἰνίττεται, τὴν ἀπόδοσιν
ἣ πρᾶσιν τῶν ἀνδρῶν δηλοῦσα.

Δοῦλοι δὲ παρέμενον καὶ οἱ ἀπόγονοι τῶν ἀργυρωνήτων
τῶν μὴ ἀπελευθερωθέντων, οἱ ἐν δουλείᾳ ἐπομένως γεννη-
θέντες, καὶ ἐκαλοῦντο οὗτοι οἰκότριβες (5) καὶ οἰκογενεῖς (6).

Μέχρι δὲ τῶν χρόνων τοῦ Ὀμήρου εἰσέτι κατηριθμοῦντο

(2) Ἰδ. Ἀνωτ. Βιβλ. Α, Κεφ. Β. Σ. 29.

(3) Ξενοφ. Κύρ. Π. Ε, 73.

(4) Πλατ. Πολιτ. Ε, 469, Β.

(5) Ἡσύχ.—Φώτ.—Εὐστάθ. Ὀδυσσ. Β, 290.—Πολυδ. Γ, 76.—Δημ. κ.
Ἀριστοchr. Σ. 637.—Πλούτ. Σύλλ. ΙΕ.—Ἰσοchr. Πλατ. Θ.—Δημ. π. Νι-
κοστρ. 1250.—Ἀμμών.—Bekk. anecd. 286.

(6) Ἐπιγρ. Δελφ. Rang. Ant. Hell. II, Ἀρ. 902 Σ. 612.

οἱ δοῦλοι μετὰ τῶν κτεάνων ἢ κτημάτων τοῦ κυρίου αὐ-
τῶν (7). Καὶ μετὰ ταῦτα δ' ἔτι λέγει « μέρος κτήσεως »
αὐτοῦς ὁ Ἀριστοτέλης (8), ὁ καὶ τὴν πολεμικήν, καθ' ὃ
πηγὴν τῆς δουλείας καὶ τὴν λεηλασίαν ἀσκοῦσαν, « φύσει
κτητικὴν » καλῶν (9). Ὡς σώματα δ' οἱ δοῦλοι ἀπλῶς
λογιζόμενοι, ἐθεωροῦντο καὶ αὐτῶν τῶν ὑποζυγίων οὐχὶ
ἄλλως ἀνώτεροι, ἢ καθ' ὅσον ἦσαν αὐτῶν χρησιμώτεροι.
Τιμιώτεροι δὲ δὲν ἦσαν πολὺ τῶν κτηνῶν, διότι τοῦ δούλου
ἡ συνήθης ἀξία ἦν 2 μέχρι 5 μνῶν, ὅση ἢ τῆς ἡμιόνου,
καὶ τὸ ἥμισυ τῆς τοῦ ἵππου (10). Ἐνεκα ὁμῶς ἐξόχων προ-
τερημάτων, ἐτιμῶντο τινὲς καὶ πλείονος, καὶ μέχρι 10
μνῶν. Ὁ Νικίας μάλιστα λέγεται ταλάντου πριάμενος ἐπι-
στάτην τῶν ἐν Λαυρίῳ ἀργυρείων αὐτοῦ (11). Καὶ ἐπὶ τῶν
Ὀμηρικῶν δὲ ἤδη χρόνων λέγεται ὁ Ὀδυσσεὺς ἀγοράσας
τὴν Εὐρύκλειαν ἀντὶ εἰκοσι βῶων, καὶ τιμῶν αὐτὴν ἐξ ἴσου
πρὸς τὴν Πηνελόπην (12).

Καὶ ὡς πρὸς τὴν διαίταν μὲν κατ' οὐδὲν διέφερον οἱ δοῦ-
λοι τῶν ἐλευθέρων, πλὴν ὅτι ἡ αὐτῶν ἦν πενιχρά, ὡς εἰ-
κός, ὅτι ἀπεκλείοντο τῶν γυμνασίων, καὶ ὅτι ἦσαν ἐν χρῶ
κεκαρμένοι, ἐν ᾧ οἱ νέοι τῶν πολιτῶν ἔτρεφον κόμην.

Ἡργάζοντο δ' οἱ δοῦλοι ὑπὲρ τῶν κυρίων αὐτῶν εἰς πᾶν
εἶδος βιομηχανίας (13), εἰς τὴν γεωργίαν, εἰς τὴν ἐξόρυξιν
τῶν μετάλλων, καὶ εἰς τὰς οἰκιακὰς κατωτέρας ἢ ἀνωτέ-
ρας ὑπηρεσίας, καθ' ἃ διετάττοντο, ἐν ἄλλοις καὶ εἰς τῶν

(7) Ὀδυσ. Ο, 483.

(8) Αὐτ. Α, 3.

(9) Αὐτ. 3, 8.

(10) Bæckh, Staatshh. d. Ath.

(11) Ξενοφ. Ἀπομν. Β'. 5, 2.

(12) Ὀμ. Ὀδυσ. Α, 430.

(13) Δημ. κ. Ἀπόδ. 816.— κ. Ὀλυμπιοδ. 1170.

τέκνων τῶν κυρίων αὐτῶν τὴν παιδαγωγίαν, καὶ εἰς τὴν τῶν γραμμάτων διδασκαλίαν. Εἰς πολλὰς δὲ τῶν ἐργασιῶν εὐχρηστότεροι ἐθεωροῦντο τῶν ἐλευθέρων, ὥς ὁ Ἀριστοτέλης συμβουλεύει (14) βάρβαροι νὰ προτιμῶνται εἰς τὴν τῆς γῆς καλλιέργειαν, καθ' ὃ ἐργατικώτεροι, μᾶλλον πειθήνιοι καὶ ἥττον θυμοειδεῖς, οὐδὲ δυνάμενοι νὰ ὁμογνωμονῶσι τῷ πλήθει πρὸς νεωτερισμούς, καθ' ὃ μὴ ὁμόφυλοι.

Τὴν ἀπόλυτον ὁμῶς αὐτῶν ἐξάρτησιν ἐπράυνεν ἐν Ἀθήναις, ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ μεγάλου αὐτῶν πολιτισμοῦ, ἡ πραότης τοῦ Ἑλληνικοῦ χαρακτῆρος, ὥστε καὶ ἐκεῖ ὡς καὶ ἐν Σπάρτῃ εἰς φιλικωτάτας αὐτοὶ πολλάκις σχέσεις διετέλουν πρὸς τοὺς κυρίους αὐτῶν, καὶ παῖδες ἐλέγοντο. Καὶ μέχρι τέλους κατήντησεν ἐλεύθεροι καὶ δοῦλοι νὰ συνδέωνται πολλάκις καὶ διὰ γάμων, καὶ περὶ τῶν τέκνων αὐτῶν λέγει ὁ Δίων (15): « *Καὶ οὐδεὶς δοῦλός ἐστίν, ἀλλὰ μόνον μὴ Ἀθηναῖος τῶν ἐνταῦθα γεννηθέντων* ». Ἐξέτεινε δὲ προσέτι ἐπ' αὐτῶν τὴν προστασίαν αὐτῆς ἢ τῶν νόμων ἐπιείκεια καὶ φιλανθρωπία, τὸν βίον αὐτῶν ὡς πρὸς τὰ οὐσιώδη δικαιώματα ἐξομοιοῦσα πρὸς τὸν τῶν ἐλευθέρων (16), μὴ ἐπιτρέπουσα νὰ ὑβρίζωνται ἢ νὰ τύπτονται (17), καὶ προνοῦσα ὑπὲρ τῆς ἐξασφαλίσεως τῆς ζωῆς καὶ τῆς τιμῆς αὐτῶν κατὰ τῆς αὐθαιρεσίας ἀπηνῶν κυρίων.

Οὕτω κατ' Εὐριπίδην (18):

« Νόμοις δ' ἐν ὑμῖν τοῖς ἐλευθέροις ἴσοις
καὶ τοῖσι δούλοις αἵματος κεῖται πέρι »,

διότι φόνος δούλου ὑπ' ἰδιωτῶν ἀπηγορεύετο, καὶ ἐτιμω-

(14) Πολ. Ζ, 109.— Ἰδ. καὶ Ξενοφ. Ἀπομν. Β, Ζ, 3.

(15) Δίων Χρυσόστ. ΙΕ, 1.

(16) Ξεν. π. Πολιτ. Ἀθην. Α, 10.— Πλούτ. π. ἀδολεσχ.

(17) Δημοσθ. ΚΑ, 46.— Αἴσχ. Α, 17.— Ξενοφ. Πολιτ. Ἀθ. Α, 10.

(18) Ἑκάδ. 288.

ρεῖτο ὡς καὶ ὁ τοῦ ἐλευθέρου (19), καὶ δοῦλος ἐθανατοῦτο μόνον διὰ δικαστικῆς ἀποφάσεως (20). Καὶ ἐν περιπτώσει δὲ καθ' ἣν ὁ δουλοκτόνος δὲν κατηγγέλλετο, ὥφειλεν αὐτὸς ἐαυτὸν ὡς ἐναγῇ θεωρῶν, νὰ ὑποβάλληται αὐθορμήτως εἰς θρησκευτικὸν καθαρμόν, ὡς λέγει ὁ Ἀντιφῶν (21). « Ἄν τις κτείνῃ τινα ὧν αὐτὸς κρατεῖ, καὶ μὴ ἔστιν ὁ τιμωρήσων, τὸ νομιζόμενον καὶ τὸ θεῖον δεδιώς, ἀγνεύει τε ἐαυτόν, καὶ ἀφέξεται ὧν εἴρηται ἐν τῷ νόμῳ ». Ἐπίσης δ' ἀπηγορεύετο καὶ πᾶσα ἄλλη τῶν δούλων κάκωσις, καὶ οὐδενὶ ἐτέρῳ ὑπῆκεν ὁ δοῦλος, οὐδὲ καὶν ὑπεξανίστατο, εἰμὴ τῷ κυρίῳ αὐτοῦ, οὐδ' ἐτύπτετο εἰμὴ ὑπ' αὐτοῦ (22).

Καὶ πρακτικῶς δ' ἔσωζεν ὁ νόμος τὸν δοῦλον ἀπὸ τῆς τοῦ κυρίου ὠμότητος, διότι ἐπέτρεπεν αὐτῷ καταφυγὴν εἰς ἓν τῶν ἐν Ἀθήναις ἀσύλων, ἰδίως εἰς τὸ Θησεῖον, ὅπου ὡς ἱκέτης ὁ ἀδικηθεὶς δοῦλος καθέζεμενος (23), ἐδύνατο ν' ἀντιποιθῇ, οὐχὶ τὴν ἐλευθερίαν, ἀλλὰ τὴν εἰς ἕτερον κύριον πώλησιν, « πρᾶσιν αἰτεῖσθαι » (24).

Τῆς δὲ τοῦ δημοσίου φειδοῦς ταύτης πρὸς τοὺς δούλους αἰτία ἐδύνατο νὰ εἶναι κατὰ μέρος καὶ ὁ φόβος, διότι ὁ μέγας αὐτῶν ἀριθμὸς καθίστα αὐτοὺς οὐχὶ ἀκινδύνους. Κατὰ τοὺς γενομένους ὑπολογισμούς (25), ἐκ τῶν 500 χιλιάδων κατοίκων τῆς Ἀττικῆς ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς ἀκμῆς αὐτῆς, ἐλεύθεροι μὲν ἦσαν 90,000, μέτοικοι δὲ 45,000, καὶ δοῦ-

(19) Αἰσχ. κ. Τιμάρχ. 9. — Δημ. κ. Μειδ. 11. — Λυκ. κ. Λεωκρ. 16. — Ἀθην. ΣΤ. 92.

(20) Ἀντιφ. π. Ἡρώδ. 47 καὶ 48.

(21) Αὔτ.—Ἰδ. καὶ Πλάτ. Νομ. Θ, Σ. 865, D.

(22) Ξεν. Πολιτ. Ἀθην. Α, 10.

(23) Πλούτ. Θησ. ΛΣΤ.—Πολυδ. Ζ, 13.

(24) Ἀρποκρ. φ. Κύηλος.—Ἀριστοφ. Ἰππ. 43 καὶ Σχολ.—Ἀλκίφρ. Ἐπιστ. Γ, 38.—Πολυδ. Γ, 72.—Πλάτ. Νομ. 916, α.—Πλούτ. π. δεισιδαιμ. Δ, 166, d.

(25) Böeckh, Staatshh. d. Ath. I. 39.

λοι 365-400 χιλιάδας, ἤτοι τριπλάσιοι σχεδὸν τῶν ἐλευθέρων καὶ τῶν μετοίκων ὁμοῦ· δι' ὃ καὶ ὁ Ἀριστοτέλης παντοῖα δίδει παραγγέλματα περὶ τῆς διαίτης τῶν δούλων ὅπως ὥσι μᾶλλον ἀκίνδunami (26), παραινῶν ὅπως μὴ δίδηται αὐτοῖς παντάπασιν, ἢ ὀλίγος, οἶνος, ὡς μόνος δὲ μισθὸς ἡ τροφή, καὶ οὕτω μὴ ἀποβαίνωσιν εἰς ἐργασίαν ἄχρηστοι, δειλοὶ, καὶ κινδυνωδῶς ὑβρισταί. Καὶ τὴν πολλὴν μάλιστα πρὸς τοὺς δούλους περιποίησιν καὶ τὴν παρεχομένην αὐτοῖς ἄνεσιν λέγει ἔργον τυραννικόν, διότι ὁ ὑπὲρ ἑαυτοῦ τοὺς δούλους κερδίζων ἐδύνατο δι' αὐτῶν μεγάλην δύναμιν νὰ προσκτηθῇ, καὶ νὰ νεωτερίσῃ. Οὐδ' ἦσαν δ' οἱ περὶ τῶν δούλων ἐνδοιασμοὶ ὅλως φανταστοί, διότι αὐτοί, τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἀριθμητικὴν ὑπεροχὴν αἰσθανόμενοι, οὐ σπανίως, μάλιστα ἐν τοῖς μεταγενεστέροις καιροῖς, ἐν ὅπλοις ἐπανέστησαν, καὶ ἡ πρώτη δουλικὴ στάσις εἰκάζεται ὑπὸ τινων (27) συμβᾶσα ἐν Ἀθήναις ἤδη ἐν Ολυμπιάδι 94, δ'. Ἐφῆρε δ' ὁ δοῦλος εἰς τὸν κύριον αὐτοῦ μέρος τοῦ προϊόντος τῆς ἰδίας ἐργασίας, τὸ καλούμενον ἀποφορά (28)· τὸ δ' ἐπίλοιπον ἐναπέμενε αὐτῷ εἰς διατροφήν του· καὶ πολλάκις οἱ δοῦλοι ἐξεμισθοῦντο, ὁβολοῦ ἕκαστος τῆς ἡμέρας (29).

Πλὴν δὲ τῶν παρ' ἰδιώταις, ὑπῆρχον δοῦλοι καὶ τοῦ δημοσίου, οἱ δημόσιοι οἰκέται, ἢ ἀπλῶς δημόσιοι, καλούμενοι. Οὗτοι ἐχρησίμευον τοῖς ἄρχουσιν εἰς γραφικὰς ἢ ἄλλας ὑποδεεστέρας ὑπηρεσίας· εἰς ἰδιώτην δὲ κύριον μὴ ὑποκείμενοι, οὐδ' ἀποφορὰν ἀποτίοντες, ἦσαν σχεδὸν ἐλεύ-

(26) Οἶκον. Α,

(27) Bœckh, Abhandl. d. Berl. Acad. 1815, Σ. 123.

(28) Ἀρποκρ.—Ἀμμών.

(29) Ξενοφ. π. Προσόδ. Δ, 14.

θεροι, καὶ ἐδικαιοῦντο καὶ ἐδύναντο καὶ ἀκίνητον περιουσίαν καὶ χρημάτων εὐπορίαν οὐ μικράν ν' ἀποκτήσωσιν· ὥστε καὶ εὐτύχημα ἐθεώρει ὁ δοῦλος ἄν, ἀντὶ ἰδιωτικοῦ, ἐδύνατο νὰ εἶναι δημόσιος. Οὕτως ἐν τῷ κατὰ Τιμάρχου λόγῳ τοῦ Αἰσχίνου, ὁ Γλαύκων ὑπερασπίζεται τὸν εὐπορον δημόσιον οἰκέτην καὶ φίλον του Πιπτόλακον κατὰ τοῦ Ἑγησάνδρου, ἀντιποιοιμένου αὐτὸν ὡς ἰδίον δοῦλον (30).

Ἀπηλευθεροῦντο δὲ πολλάκις οἱ δοῦλοι ὑπὸ τῶν κυρίων αὐτῶν, καὶ ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ὡς δίκαιον καὶ ὡς συμφέρον συγχρόνως συνιστᾷ νὰ πρόκειται ἡ ἀπελευθέρωσις ὡς ἄθλον τῆς καλῆς τῶν δούλων διαγωγῆς (31). Τινὲς νομίζουσιν (32), ὅτι ἡ ἀπελευθέρωσις ἦν διὰ τὸν κύριον ὑποχρεωτική, ὅταν ὁ δοῦλος ἐδύνατο καὶ ᾔθελε νὰ καταβάλλῃ ὠρισμένον τίμημα· στηρίζουσι δὲ τὴν γνώμην των εἰς τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ Πλάτου (33).

Quid si te nolis, filiusque etiam tuus,
vobis invitis atque amborum ingratiis
una libella possunt liber fieri.

Ἡ τοιαύτη διάταξις ὁμῶς φαίνεται μᾶλλον οὖσα ῥωμαϊκή, διότι οὐδεμία μαρτυρία κυροῖ αὐτὴν διὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἐνταῦθα δ' ἀπελευθεροῦν οἱ κύριοι τοὺς δούλους ἐξ οἰκείας θελήσεως, οἱ μὲν λαμβάνοντες παρ' αὐτῶν τὴν τιμὴν τῆς ἐλευθερίας των (34), συμποσούμενην συνήθως εἰς 3-5 μνᾶς κατὰ σῶμα, οἱ δὲ καὶ ἐξ εὐνοίας καὶ φιλανθρωπίας δωρού-

(30) Αἰσχ. κ. Τιμάρχ. κγ'. (Δούκ.).

(31) Πολιτ. ΣΤ, 2, 12.

(32) Petit. legg. att. II, 6, Σ. 259.

(33) Casina, II, 5, 7.

(34) Ξενοφ. Ἀπομν. Β, 5, 2.— Π. Προσόδ. Δ, 23.— Λουκ. Βίων Πρᾶσις.— Δημοσθ. π. Πανταίν. 767.— κ. Ἀφρόδ. 816.— κ. Νεαίρ. 1354.— Terent. Adelph. III, 1, 37.— 2, 15.— IV, 7, 24.

μενοι ἀμισθὶ τὴν ἐλευθερίαν, ἢ ἐν ταῖς διαθήκαις ἐγγράφοντες αὐτήν, ἵνα ἢ ἀμέσως δοθῇ, ἢ μετὰ ῥητοῦ χρόνου πιστὴν ὑπηρεσίαν παρὰ τοῖς κληρονόμοις τοῦ διαθέτου, ὡς ὀρίζει ἡ διαθήκη τοῦ Θεοφράστου (35). ὁμοίως δ' ἀπελευθέρου καὶ ἡ πόλις τοὺς δούλους (36). Ἐνίοτε δ' οἱ τὴν ἐλευθερίαν ἐξαγοράζοντες δοῦλοι συνέταπτον τὸ περὶ τούτου συμβόλαιον ὡς πράξιν μεταπωλήσεως εἰς ναόν τινα, ἦτοι, ἱερόδουλοι κηρυττόμενοι, ἔθετον τὴν ἰδίαν ἐλευθερίαν ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν καὶ τὴν προστασίαν τοῦ ναοῦ, ὥστε πᾶσα κατ' αὐτῆς ἐπιχείρησις τοῦ ἀρχαίου κυρίου θὰ ἐθεωρεῖτο ὡς ἱεροσυλία. Ἀλλὰ τοιαῦται πλασταὶ πωλήσεις ἐν Ἀθήναις δὲν ἀπαντῶνται.

Ἀνεξάρτητος δὲ γινόμενος ὁ ἀπελεύθερος ἀπὸ τοῦ κυρίου αὐτοῦ, ἐδύνατο νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν αὐτοῦ κατοικίαν, καὶ νὰ ἐγκατασταθῇ οὗ ἥθελεν, « ἀποτρέχει ἥκε θέλει » κατὰ τὰς πράξεις τῶν ἐν Δελφοῖς ἀπελευθερώσεων (37). δι' ὃ καὶ χωρὶς οἰκῶν ἐλέγετο, καὶ ἐν Δημοσθένει (38), « ἦδη καθ' ἑαυτὸν ὢν » ὀνομάζεται. Πάσης ἑμὲς ὑποχρεώσεως δὲν ἔμενεν ἐντελῶς ἀπηλλαγμένος πρὸς τὸν ἀρχαῖον αὐτοῦ δεσπότην, ἀλλ' ὤφειλε σέβας εἰς αὐτόν, καὶ τρεῖς τοῦ μηνὸς εἰς τὴν ἐστίαν αὐτοῦ προσερχόμενος, νὰ παρέχῃ ἑαυτὸν πρόθυμον ἵνα πράξῃ πᾶν τὸ δίκαιον (ἦτοι τὸ εὐλογον) καὶ τὸ δυνατόν. Προσέτι δὲ οὐδὲ νὰ νυμφευθῇ τῷ ἐπετρέπετο ἄνευ τῆς ἀδείας ἐκείνου, πιθανῶς διότι ὁ ἀρχαῖος δεσπότης, ἴσως ἐν περιπτώσει ἀκληρίας τοῦ ἀπελευθέρου, ἐκέ-

(35) Διογ. Λαέρτ. ΙΔ.

(36) Πλάτ. Νόμ. 914. Α.

(37) Rang. Antiq. Hellén. II. Ἀρ. 903-945.—Vescher, Inser. de Delphes.

(38) π. Φορμ. Σ. 945.

κτητο, καθ' ἃ φαίνεται (39), κληρονομικὰ ἐπ' αὐτοῦ δικαιώματα. Ἄν τέλος ὁ ἀπελεύθερος ἐγίνετο πλουσιώτερος τοῦ αὐτὸν ἀπελευθερώσαντος, ἐδικαιοῦτο οὗτος νὰ λάβῃ τῆς οὐσίας αὐτοῦ τὸ περιπλέον (40).

Πολιτικὰ ὅμως δικαιώματα δὲν ἐδύνατο νὰ ἐξασκήσῃ ὁ ἀπελεύθερος, οὐδ' εἰς δικαστήριον νὰ παρουσιασθῇ, εἰμὴ διὰ τοῦ ἀρχαίου κυρίου αὐτοῦ, καθ' ὃ ἀφωμοιοῦτο πρὸς μέτοικον.

Ὁ δὲ τὴν ὑπὸ τοῦ νόμου κελευομένην θεραπείαν παραμελῶν, ἢ εἰς ἕτερον ἐπιγραφόμενος προστάτην, ἐνήγετο ὑπὸ τοῦ πρώην δεσπότη αὐτοῦ διὰ γραφῆς, ἣτις ἐκαλεῖτο ἀποστασίον. Ἐσφαλμένως δ' ὁ Σουΐδας φρονεῖ οὕτω λεγομένην τὴν ἀγωγὴν τὴν κινουμένην ὑπὸ τοῦ πλήρη ἀντιποιουμένου ἐλευθερίαν κατὰ τοῦ ἀξιοῦντος νὰ κατέχῃ αὐτὸν ὡς δοῦλον. Καὶ εἰ μὲν ἀπεδείκνυτο ἡ ἐνοχὴ τοῦ ἀπελευθέρου, κατεδικάζετο αὐτὸς νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν προτέραν δουλείαν· εἰ δ' ἐνίκη, ἐκηρύττετο πάντῃ ἐλεύθερος, καὶ τῶν ὑποχρεώσεων ἐκείνων τελείως ἀπηλλαγμένος (41).

ΚΑΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Μέτοικοι.

Πλὴν δὲ τῶν δούλων, ἣν ἐγκατεστημένη ἐν Ἀττικῇ καὶ ἑτέρα τάξις κατοίκων, μὴ ἀπολαμβάνοντων πλήρη τὰ δι-

(39) Ἰσαῖος, π. Νικοστρ. κλ. 9. — Ῥητορ. εἰς Ἀλέξ. Α, 16.

(40) Πλάτ. Νομ. ΙΔ, 915, Α.

(41) Ἀρποκρ. Φ. Προστάτης καὶ Ἀποστασίον.

δικαιώματα τοῦ πολίτου, οἱ μέτοικοι (1). Τούτους εἵλχουν εἰς τὴν φιλόξενον ταύτην χώραν οἱ νόμοι αὐτῆς, καὶ ἡ εὐ-
 ρεία αὐτόθι τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας ἐξάσκησις.
 Ἦν δὲ σπουδαῖος ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν, καὶ ἐν τῇ κατὰ τὴν
 Ολυμπιάδα 117, δ' γενομένη ἀπαριθμήσει (2) εὐρέθησαν ἐν
 τῇ πόλει τῶν Ἀθηναίων μύριοι μέτοικοι· ἐν δὲ πάσῃ τῇ Ἀτ-
 τικῇ ὑπελογίσθη ὅτι ἐπὶ τῆς ἀκμῆς αὐτῆς ἦσαν 45000 (3),
 δι' ἀσκήσεως παντοίων βιοποριστικῶν τεχνῶν μεγάλως αὐ-
 τὴν ὠφελοῦντες (4).

Ὡρίζετο δὲ μέτοικος, καθ' Ἀρποκρατίωνα (5), ὁ στα-
 θερῶς ἐνοικῶν ξένος, « ὁ ἐξ ἐτέρας πόλεως μετοικῶν ἐν
 ἐτέρᾳ, καὶ μὴ πρὸς ὀλίγον ὡς ξένος ἐπιδημῶν, ἀλλὰ
 τὴν οἴκησιν αὐτόθι κατακτισάμενος »· καὶ εἰς τούτους ἀπέ-
 βλεπεν ὁ Σολώνιος νόμος βεβαίως (6), ὁ ὀρίζων ὅτι Ἀθη-
 ναῖοι πολῖται δὲν ἐπετρέπετο να γίνονται, δηλαδὴ πάντως
 ν' ἀποκτῶσι τὰ τῶν μετοίκων πολιτικὰ δικαιώματα, εἰμὴ
 οἱ εἰς ἀειφυγίαν εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῶν πατρίδα καταδικασθέν-
 τες, ἢ οἱ πανεστίως εἰς Ἀθήνας μετακλιζόμενοι πρὸς ἐξά-
 σκησιν τῆς ἰδίας βιομηχανίας, ἵνα ὑπάρχῃ ἐγγύησις ὅτι
 μετὰ προσωρινὴν ἐπιδημίαν δὲν θέλουσιν ἐγκαταλείπει πάλιν
 τὴν πόλιν.

Ἡλαττοῦντο δ' ἐν πάσαις ταῖς Ἑλληνικαῖς πόλεσιν οἱ
 μέτοικοι τῶν πολιτῶν ὡς πρὸς τὴν ἀπόλαυσιν τῶν ἀστυ-
 κῶν καὶ πολιτικῶν δικαιωμάτων, καὶ τὸ αὐτὸ ἐπεκράτει καὶ

(1) St Croix, Mém. de l'Acad. d. Inscript. XLVII, Σ. 176. — Petit, Legg. Att. II, 15.

(2) Ἀθην. ΣΤ, 272.

(3) Bæckh, Staatshh. d. Ath. I, 39.

(4) Ξενοφ. Πολιτ. Ἀθην. 12. — Π. Προσόδ. Ζ.

(5) Φ. Μέτοικος.

(6) Πλούτ. Β Σολ. ΚΔ.

ἐν Ἀθήναις. Ὡς πρὸς ταύτας δὲ πολὺ ἀκριβέστερον γνω-
στὴ θὰ ᾔητον ἡ θέσις τῶν Μετοίκων, ἂν δὲν εἶχον ἀπολεσθῇ
οἱ λόγοι τοῦ Ὑπερίδου καὶ Ἀρισταγόρου, καὶ τοῦ Ἰσαίου
κατὰ Ἐλκειαγόρου καὶ Δημοφάνους, οἵτινες, κατὰ τὰ ἐν Ἀρ-
ποκρατίωνι διατηρηθέντα ἀποσπάσματα, περὶ τῶν σχέσεων
αὐτῶν ἐπραγματεύοντο· ὡς ἐπίσης πλουσία πηγὴ θὰ ᾔσαν
πληροφοριῶν αἱ, καὶ αὐταὶ ἀπολεσθεῖσαι, κωμωδίαι τοῦ
Ἀντιφάνους, τοῦ Κράτητος, τοῦ Πλάτωνος, καὶ ἄλλων,
αἱ ἐπιγραφόμεναι « Μέτοικοι ».

Ἐκ τῶν ὑφισταμένων ὁμῶς πηγῶν γινώσκεται ὅτι οἱ
μέτοικοι ἐθεωροῦντο ἐν Ἀθήναις ὡς ξένοι πάντοτε, ἐνίοτε
δὲ καὶ ὠνομάζοντο οὕτω (7). Καὶ πόσου μὲν χρόνου δια-
μονὴ ἀπητεῖτο παρὰ ξένου ὅπως θεωρηθῇ ὡς μέτοικος, οὐ-
δαμοῦ λέγεται· οὐδέποτε δ' ἐπετρέπετο εἰς τὸν μέτοικον ἡ
γῆς καὶ οἰκίας ἔγκτησις (8), πλὴν εἰ δι' ἰδίας δωρεᾶς αὐ-
τὴν ἐλάμβανεν· ἐξομοιούμενος δὲ πρὸς τὸν ἀπελεύθερον,
ὥφειλεν ὁ μέτοικος νὰ ἐκλέγῃ καὶ αὐτὸς ἓνα τῶν πολιτῶν
ὡς προστάτην, ὅπερ ἐλέγετο « προστάτην αἰρεῖσθαι (9),
ρέμειν ἢ ἐπιγράφεσθαι » (10), ἢ « γράφεσθαι προστά-
του (11), ἢ « ἐπὶ προστάτου οἰκεῖν » (12). Ἦν δ' ὁ προ-
στάτης οὗτος ἐγγυητὴς τῆς τοῦ μετοίκου διαγωγῆς, ὡς
καὶ τῶν πρὸς τὴν πόλιν ὀφλημάτων αὐτοῦ, προσέτι δὲ καὶ
ἐπιμελητὴς τῶν δικῶν ἢ ἄλλων σχέσεων αὐτοῦ πρὸς τὸ
δημόσιον, πρὸς ὃ διὰ μόνου τοῦ προστάτου ἐδύνατο νὰ πα-
ραστηθῇ ὁ μέτοικος. Διὰ τοῦτο ὁ Ἰσοκράτης παρατηρεῖ ὅτι

(7) Δημοσθ. κ. Εὐδουλ. 1315, 20.— π. Στεφάν. 1135, 24.— κ. Λεπτ. 463.

(8) Ὁ αὐτ. κ. Φορμ. 946, 6.

(9) Μ. Ἐτυμ.

(10) Ἀριστοφ. Εἰρ. 683. Ἰδ. καὶ Orelli εἰς Ἰσοκρ. π. Ἀντιδ. σ. 238.

(11) Σοφ. Οἶδ. Τύρ. 410.

(12) Λυσ. κ. Φιλον. 9.

ὁ μέτοικος ἐξετιμᾶτο ἐν Ἀθήναις πολλάκις ὡς ἐκ τοῦ χα-
ρακτῆρος τοῦ πολίτου ὃν ἐλάμβανεν ὡς προστάτην (13).

Ὑπεβάλλοντο δ' οἱ μέτοικοι εἰς ἀπότισιν φόρου τινός,
καλουμένου *Μετοίκιον* ἢ τὰ *ξενικά* (14), καὶ συνισταμέ-
νου εἰς δραχμὰς δώδεκα ἐτησίως, διὰ δὲ τὰς χήρας, εἰς
δραχμὰς ἕξ. Δι' αὐτῶν δ' ἐξηγόραζον τὸ δικαίωμα τοῦ
ἀσκεῖν πᾶν ἐπιτήδευμα ἐν τῇ πόλει, καὶ τὴν προστασίαν
τῶν νόμων, στερούμενοι ὅμως πάντοτε τῶν μόνοις τοῖς πο-
λίταις ἐπιπεφυλαγμένων πολιτικῶν προνομίων τοῦ ἄρχειν,
τοῦ δικάζειν καὶ τοῦ ἐκκλησιάζειν. Πλὴν δὲ τοῦ μετοι-
κίου, ὑπέκειντο καὶ εἰς λειτουργίας ὡς καὶ οἱ πολῖται, καὶ
ἴσως εἰς ἄλλας ἢ ἐκεῖνοι, διότι ὁ Δημοσθένης διακρί-
νει « τὰς τῶν μετοίκων λειτουργίας καὶ τὰς πολιτι-
κάς » (15). Προσέτι δὲ συνεισέφεραν καὶ ἐκτάκτους (16),
εἰσφοράς μάλιστα, ὡς φαίνεται, πολλὰ ἀνωτέρας τῶν ἄλ-
λων πολιτῶν, ὡς ὁ Δημοσθένης ἀναφέρει (17), ὅτι ἐπὶ Ναυ-
κίδου ἀρχόντος (τῆς Ὀλ. 100, γ') ἀπέτισαν τὸ ἕκτον
τοῦ ἐκτιμηθέντος αὐτῶν εἰσοδήματος, εἰς ἣν περίστασιν καὶ
« ταλαιπώρους μετοίκους » αὐτοὺς ὀνομάζει (18).

Ὑπέκειντο δ' οἱ μέτοικοι καὶ εἰς τῆς στρατολογίας τὴν
ὕποχρέωσιν, καὶ ὡς οἱ γνήσιοι πολῖται ἐχρησίμευον οὐ μόνον
εἰς τὴν φρούρησιν τῆς γῶρας, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἐκτὸς
στρατείας.

Κατὰ μετοίκου δ' ὅστις ἢ δὲν ᾔθελεν ἐκλέξει προστά-
την, ἢ δὲν διεξείγε δι' αὐτοῦ τὰς ἰδίας δίκας καὶ τὰς πρὸς

(13) Ἰσοκρ. π. Εἰρ. 17.

(14) Δημ. κ. Εὐδουλ. 1309, 6.

(15) Κ. Λεπτ. 462.

(16) Ἰσοκρ. Τραπεζ. 639.

(17) Κ. Ἀνδροτ. 612.

(18) Αὐτ. σ. 609.

τὸ δημόσιον σχέσεις, ἐκινεῖτο ὑπὸ παντὸς βουλομένου δίκη, ἥτις ἐκαλεῖτο Ἀπροστασίον (19), ἴσως κατὰ παρωδίαν τῆς κατ' ἀπελευθέρου ἀναλόγου δίκης Ἀποστασίου. Ἦν δὲ τῆς δίκης τὸ ἀποτέλεσμα ὅτι οἱ ἄλόντες, ἢ καταδικαζόμενοι, « ἀπήγοντο πρὸς τοὺς πωλητάς », ἢ ὑπέκειντο τοῖς πωληταῖς », ὡς ἐκφράζονται ὁ Σουΐδας καὶ Φώτιος, μετὰ τῆς ἐπομένης ὁμως ἐπεξηγήσεως· « Τούτων γὰρ τὰς οὐσίας πωλοῦντες παρακατέβαλλον εἰς τὸ δημόσιον ». Ἀλλ' αὕτη δὲν φαίνεται ἀκριβής, οὐδ' ὁ διῆσχυρισμός (20) ὅτι εἰς τὴν αὐτὴν δίκην ὑπέκειτο ὅστις « ἢ μὴ δῶ τὸ μετοίκιον », ἢ « ἀστὸς εἶναι φάσκει παρεγγεγραμμένος εἰς τὴν πολιτείαν »· διότι τῶν μὲν καθυστερούντων τὸ μετοίκιον ἐπωλεῖτο τῷ ὄντι ἡ οὐσία, πρὸς ἀπότισιν αὐτοῦ, ὡς ὁ Δημοσθένης ἀναφέρει (21) ἀπαγωγὴν « πρὸς τὸ πωλητήριον, τοῦ μετοικίου ». Οἱ δὲ μὴ ἔχοντες προστάτην καὶ πολίτου προνόμια ἀνοικεῖως ἐξασκήσαντες, αὐτοὶ ἐπωλοῦντο οἱ ἴδιοι ὡς δοῦλοι. Τούτου ἕνεκα τινὲς τῶν προῤῥηθέντων γραμματικῶν λέγουσιν ὅτι ὑπέκειντο οὗτοι εἰς ἣν ποινὴν καὶ οἱ ξενίας ἄλόντες, οἵτινες γνωστόν ἐστίν ὅτι ἐπωλοῦντο. Ἦν δὲ καὶ ἐπόμενον, ὁ ἀρνούμενος νὰ ὑπαχθῇ εἰς τῶν μετοίκων τὴν κατηγορίαν, καὶ ἀστὸν αὐτὸν ἀξιῶν, νὰ δικάζεται ὡς τοιοῦτος, καὶ νὰ καταδικάζεται ὅπως πᾶς ἀποδειχθεὶς ὅτι δολίως παρενεγράφη· διότι εἰς τὸ ἀττικὸν δίκαιον ἐπεκράτει γενικῶς ἡ ἀρχή, ὅτι ὁ ἀντιποιοῦμενος πολιτικὴν τινα κατάστασιν ἀπελάμβανε πάντων τῶν αὐτῇ παρομαρτούντων πλεονεκτημάτων, μέχρις οὗ ἐπερατοῦτο ἡ περὶ αὐτοῦ δίκη.

(19) Ἀρποκρ.—Ζωναρ.—Θαλῆς Μαγ.—Σουΐδ.—Μ. Ἐτυμ.—Συναγ. Λέξ. χρῆσ.—Πολυδ. Η', 35.—Ἡσύχ.

(20) Σουΐδ.—Πολυδ. Γ, 56.—Ἰδ. καὶ Η. 99.—Ἀρποκρ. φ. Μετοίκιον.—Συναγ. χρ. Λέξ.

(21) κ. Ἀριστεαγ. Α, 787.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Δωρεαὶ εἰς ξένους.

Ἐν γένει δ' ἡ πόλις τῶν Ἀθηναίων ἀπεδείκνυε τὴν εὐγνωμοσύνην αὐτῆς πρὸς τοὺς ξένους διάφορα προνόμια εἰς αὐτοὺς χορηγοῦσα, ἅτινα δωρεαὶ ἐκαλοῦντο. Τούτων ἓν ἦτον ἡ ἰσοτέλεια, δι' ἧς μέτοικοι ἐξισοῦντο πρὸς τοὺς πολίτας ὡς πρὸς τὰς εἰσφοράς καὶ τὰ τέλη, καὶ ὡς πρὸς πάσας τὰς σχέσεις τοῦ ιδιωτικοῦ βίου, καὶ ἀπηλάττοντο πασῶν τῶν ἐξαιρετικῶν ὑποχρεώσεων εἰς ἃς ὑπέκειτο τῶν μετοίκων ἡ τάξις ἐν ἄλλοις καὶ τοῦ γράφεσθαι προστάτου. Δὲν ἐχορηγοῦντο ὁμῶς δι' αὐτῆς καὶ τὰ πολιτικὰ δικαιώματα τῶν Ἀθηναίων. Κατ' Ἀιμῶνιον λέγεται ὁ ἰσοτελής « πάντα ἔχων τὰ αὐτὰ τοῖς πολίταις πλὴν τοῦ ἄρχεῖν », περιλαμβάνοντος βεβαίως, ὡς συνήθως, καὶ τὸ ἐκκλησιάζειν καὶ δικάζειν, πλὴν ἐν ιδιότητι ιδιωτικῶν διαιτητῶν (1).

Ἄλλαι δὲ δωρεαὶ ἀπονεμόμεναι ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, ὡς καὶ ὑπὸ τῶν λοιπῶν Ἑλληνίδων πόλεων εἰς ξένους, καὶ ἐνίοτε εἰς ὅλας πόλεις καὶ ἔθνη, ἦσαν ἡ ἐπιγαμία, παρέχουσα τὸ δικαίωμα τοῦ λαμβάνειν ἐγγώριον γυναῖκα, καὶ ἐξ αὐτῆς ἔχειν τέκνα θεωρούμενα πολιτικῶς γνήσια, ἥτοι ἀπολαμβάνοντα πάντων τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων (2)· ἡ γῆς καὶ οἰκίας ἐγκτησις (3), ἥτις ἔμπασις ἢ ἔππασις ἐλέγετο παρὰ Δωριεῦσι, καὶ ἦν ἡ κατ' ἐξάίρεσιν χορηγουμένη τῷ ξένῳ ἄδεια τοῦ ἀποκτᾶν ἐν τῇ χώρᾳ περιουσίαν ἀκίνη-

(1) Ἀριστοτ. Γ, 1, 4.—Ἀριστοφ. Πλ. 917.—Ἰδ. Δημ. πρ. Φορμ. 1, 2-3.

(2) Ἰδ. κατωτ. Κεφ. Ε.—Pattner's Proc. II, 73.

(3) Bæckh, Corp. Inscr. Græc. II, CL. 1.

τον· προσέτι ἡ ἀσφάλεια καὶ ἀσυλία καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν, καὶ πόλεμον καὶ εἰρήνης, λείψανον τῶν ἀρχαιοτέρων ἀγρίων ἡθῶν, ὅτε ὡς ἐξαιρετικὴ δωρεὰ ἔπρεπε νὰ χορηγῇται ὅ,τι ὁ μετὰ ταῦτα πολιτισμὸς κατέστησε τοῦ κοινοῦ δικαίου· ἡ ἀτέλεια καὶ ἀτέλεια πάντων, ἣν δικαίωμα εἰς λίαν εὐνοουμένους ξένους παραχωρούμενον, καὶ οὗ ἑπτεροῦντο καὶ αὐτοὶ οἱ Ἀθηναῖοι (4)· ἡ δὲ προεδρία ἐν τοῖς ἀγῶσι (5) παρεῖχε τῷ ξένῳ ἐπίσημον θέσιν ἐν τοῖς δημοσίοις θεάμασιν, ἐκ τῶν ἐπιφυλαττομένων εἰς τοὺς πρώτους τῶν πολιτῶν· « πρόσοδος δὲ πρὸς τὴν βουλὴν καὶ τὸν δῆμον » ἦν τὸ δικαίωμα τοῦ παρεῖναι εἰς τὰς δημοσίας συνεδριάσεις, ἐν μέρει θεατῶν ὅμως μόνον, καὶ ἄνευ ψήφου. Ἀλλὰ τῆς ἐξασκήσεως τοῦ δικαιώματος τούτου ὑπὸ τῶν κεκτημένων αὐτοῦ, ἐπεμελεῖτο ὁ πρόξενος (6).

Μία δὲ τῶν συνηθεστάτων καὶ ἀνωτάτων δωρεῶν ἦν ἡ προξενία. Ἀπ' οὗτου μετὰ τῆς ἀρχαίας κεινωρίας τῶν ἡρώων χρόνων ἐξέλιπε καὶ ἡ μεγίστη φιλοξενία ἣν οἱ Ἀνακτες ἤσκουν μεγαλοπρεπῶς, καὶ ἣτις τὸν Ξένιον Δία εἶχε προστάτην, ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἀστυκοῦ ἐγωῖσμοῦ ἡλάττου βαθμηδὸν τὴν πρὸς τοὺς ξένους εὐσέβειαν, ὥστε ἡ Σπάρτη, ἡ ἐπὶ Μενελάου φιλοξενωτάτη πόλις (7), κατήντησε ξενηλάτις. Ἐκτοτε ἰδιῶται, εἴτε ἐκ συμφέροντος εἴτε ἐξ εὐνοίας, ἀνελάμβανον αὐτοὶ νὰ διευκολύνωσι τὰς ἐν τῇ πατρίδι αὐτῶν ὑποθέσεις καὶ τὴν ἐπιδημίαν τῶν ξένων, πρὸς οὓς ὁ νόμος διέκειτο δυσμενῶς, καὶ ἐκαλοῦντο ἐθελοπρό-

(4) Ὁ αὐτ. Staatshh. d. Ath. I, 93.

(5) Groddeck, de aule et proedria Græcorum. — Schöm. de comit. σ. 335. — Wachsm. I, 2, σ. 34.

(6) Πολυδ. Γ, 59.

(7) Ὅμ. Ὀδύσσεια.

ξενοι (8) τῶν ξένων ἐκείνων, ἐνίοτε καὶ τῶν πόλεων ἐξ ὧν οὗτοι προήρχοντο. Μεταγενεστέρως δ' αἱ πόλεις αὐταί, τὴν τοιαύτην ὠφελιμωτάτην διάταξιν κανονίζουσai, διωρίζον ἢ ἀνεγνώριζον προξένους ἑαυτῶν πολίτας ἐτέρων πόλεων, τὸ καθῆκον ἀναλαμβάνοντας νὰ προστατεύωσι τοὺς παρ' ἑαυτοῖς ἐπιδημοῦντας πολίτας τῶν πόλεων ὑφ' ὧν διωρίζοντο, ἐπέχοντες παρ' αὐτοῖς ἢν θέσιν οἱ προστάται παρὰ τοῖς ἐποίκοις, νὰ ἐπιμελῶνται τῶν ὑποθέσεων αὐτῶν παρὰ ταῖς ἐγχωρίοις ἀρχαῖς, νὰ παρίστανται ὑπὲρ αὐτῶν ἐν τοῖς δικαστηρίοις, καὶ νὰ ἐπιμελῶνται ἵνα χορηγῇται αὐτοῖς ἔδρα εἰς τοὺς ἀγῶνας καὶ εἰς τὰ θεάματα (9).

Τοιαύτην ἔχουσα τὴν ἀρχήν, ἐθεωρεῖτο μετὰ ταῦτα ἡ προξενία ὡς ἀνωτάτη τιμή, καὶ ἐχορηγεῖτο ἀντ' ἐπισήμων εὐεργεσιῶν, ὅπερ ἐν τοῖς δημοσίαις ψηφίσμασιν ἐκφράζεται συνήθως διὰ τῆς φράσεως ὅτι «δοκεῖ τῷ δήμῳ εἶναι τινὰ εὐεργέτην καὶ πρόξενον», ἔται ὅτι ψηφίζει ὁ δῆμος ν' ἀναγνωρισθῇ τις ὡς εὐεργετήσας αὐτόν, καὶ ἐνεκα τοῦτου ὡς πρόξενος, μετὰ καὶ ἄλλων συνήθως δωρεῶν, οὐχὶ ὁμῶς ἀναγκαίως καὶ πάντοτε, οἶον ἐγκτήσεως, ἀτελείας, ἐπιγαμίας κτλ.

Ὁ πρῶτος παρ' Ἑλλησιν ἀναφερόμενος Πρόξενος, καὶ ἰδίως παρ' Ἀθηναίοις, ἦν ὁ Φιλέλληνην ἐπικληθεὶς Μακεδὼν Ἀλέξανδρος, ὁ ἐπὶ τῶν Μηδικῶν πρόπαππος τοῦ Φιλίππου.

Προσέτι δὲ παρεχωροῦντο ἐνίοτε τοῖς ξένοις, διὰ τὰς δικαστικὰς αὐτῶν σχέσεις, δικαιώματά τινα κανονιζόμενα δι' ἐμπορικῶν συνθηκῶν, αἵτινες σύμβολα ἐκαλοῦντο (10),

(8) Θουκ. Γ, 70.— Διόδ. ΙΓ, 83.

(9) Πολυδ. Γ, 59 — Δημοσθ. πρ. Κάλλιπ. σ. 1237.

(10) Ἀρποκρ.

ὡς δίκαια ἀπὸ συμβόλων ἐλέγοντο αἱ κατὰ τούτων τὰς βάσεις διεξαγόμεναι. Περὶ τούτων λέγει ὁ Ἀνδοκίδης (11), ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι συνεφώνουν ἐν τοῖς συμβόλοις νὰ μὴ δένωσιν οὐδὲ φυλακίζωσι τοὺς ἐλευθέρους πολίτας τῶν πόλεων μεθ' ὧν συνεβάλλοντο. Τοῦτο δὲ βεβαίως συνεφωνεῖτο ἐπ' ἀμοιβαιότητι, ἐκτὸς ἂν ἐπρόκειτο περὶ τῶν συμμάχων, ἢ τῶν οὕτω λεγομένων, οἵτινες ἀπὸ τῶν Μηδικῶν καὶ μετὰ ταῦτα ἦσαν φόρου ὑποτελεῖς, καὶ ἠναγκασμένοι τὰς μείζους τῶν δικῶν αὐτῶν νὰ δικάζωσιν ἐν Ἀθήναις, καλουμένους καὶ αὐτάς, ἀλλὰ καταχρηστικῶς μᾶλλον καὶ κατ' εὐφημισμὸν, ἐπίσης ἀπὸ συμβόλων δίκας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Ἀπονομή πολιτείας.

Ὡς ὑπερτάτη τέλος δώρα ἀπεδίδετο τοῖς ξένοις καὶ τὸ τῆς πολιτείας δικαίωμα. Ἀλλ' ἡ ἀπονομή αὕτη ἦν σπανία καὶ δυσχερής, «μετὰ πολλῶν ἀναλωμάτων καὶ πραγματείας συνδεδεμένη» (1), καὶ κατὰ τὸν νόμον ὅστις μνημονεύεται ἐν τῷ κατὰ Νεαίρας λόγῳ, ἐγίνετο, ἢ ἔπρεπε νὰ γίνηται μόνον εἰς ἀμοιβὴν μεγάλων πρὸς τὸν δῆμον εὐεργεσιῶν, ἐν ᾧ ὁ ἐν Πλουτάρχῳ (2) μνημονευόμενος Σολώνιος νόμος ἀπέβλεπε πιθανῶς τοὺς μετοίκους. Ἡ δὲ περὶ αὐτῆς πρότασις ὥφειλε νὰ ἐπαναληφθῇ εἰς δύο ἀλλεπαλλήλους

(11) Κ. Ἀλκιβ. 18.— Ἀριστοτ. Πολιτ. Γ, 1, 3.

(1) Δημοσθ. κ. Νεαίρ. 1349.

(2) Β. Σόλ. ΚΔ.

συνεδριάσεις τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου, καὶ νὰ ψηφισθῇ ἐν τῇ δευτέρᾳ διὰ τοῦλάχιστον ἑξακισχιλίων ψήφων ἐν μυστικῇ ψηφοφορίᾳ, ὅτε καὶ πάλιν ὑπέκειτο, ὡς καὶ πᾶν ἄλλο ψήφισμα, ἐπὶ ἔτος ὁλόκληρον, εἰς τὴν Παρανόμων γραφὴν.

Ἐλέγετο δ' ὁ πολιτογραφούμενος δημοποίητος (3), ἢ θετὸς πολίτης (4), ἢ καὶ κατὰ ψήφισμα πολίτης (5), καὶ ἐθεωρεῖτο ὡς ὑπὸ τοῦ δήμου υἱοθετηθεὶς. Οὕτως ὁ Λυσίας καταφέρεται κατ' Ἀγοράτου (6), « ὃς τὸν δῆμον, ὃν αὐτός φρασι πατέρα αὐτοῦ εἶναι, φαίνεται κακώσας ». Ἐνεγράφετο δ' ὁ νέος πολίτης εἰς ἣν ἐβούλετο φυλὴν καὶ δῆμον, οὐχὶ ὁμῶς καὶ εἰς γένος, ὡς προεβρέθη (7), διότι οἱ γενῆται ἦσαν οἱ τὰ τῶν γενῶν ἱερὰ διέποντες, δικαιώματι καταγωγῆς, ἣτις ἔλειπεν ἀπὸ τοῦ νέου πολίτου. Τούτου ἕνεκεν ἀπεκλείοντο καὶ πάσης ἐρωσύνης οἱ δημοποίητοι, διότι καὶ εἰς αὐτῆς τὴν ἐξασκήσιν τὰ γένη μόνα ἐδικαιοῦντο. Καὶ εἰς φρατρίαν δέ, ὡς αὖσαν τῆς αὐτῆς φύσεως τῷ γένει, κατ' ἐξαίρεσιν μόνον, ὡς ἰδίᾳ εὐνοίᾳ, καὶ ἰδίως ἐπὶ τῶν μακεδονικῶν χρόνων, ἐπετρέπετο τῷ ξένῳ νὰ ἐγγραφῇ.

Πάντων δὲ τῶν ἄλλων πολιτικῶν δικαιωμάτων μέτοχοι ὄντες οἱ ἐγγραφόμενοι, μόνων τῶν ἐννέα ἀρχόντων δὲν ἐδύναντο νὰ καταλάβωσι τὴν ἀρχήν· τὰ τέκνα ὁμῶς αὐτῶν καὶ ταύτης μετεῖχον, καὶ εἰς τὴν φρατρίαν καταριθμούμενα τοῦ μητρώου πάππου, ἦσαν τέλειοι πολῖται (8).

Ἐν γένει δ' ἦσαν οἱ Ἀθηναῖοι κατ' ἀρχὰς φειδωλοὶ ὡς

(3) Geel, anecd. Σ. 58.

(4) Ὑπόθ. Δημοσθ. κ. Ἀριστοκρ. Σ. 620.

(5) Δημοσθ. κ. Νικοστρ. Σ. 1252.

(6) Λυσ. κ. Ἀγοράτ. 91.

(7) Ἰδ. Ἀνωτ. Βιβλ. Β, Μέρ. πρῶτον, Κεφ. Ε. Σ. 101.

(8) Δημ. κ. Στεφ. Ψευδομ. 5.— κ. Νεαίρ. 30.

πρὸς τὴν χορηγίαν τῆς πολιτείας. Βαθμηδὸν ὁμῶς εἰσέφρυσεν ἡ κατάχρησις, ὥστε μέχρι τέλους ἀδιακρίτως ἐδαψιλεύετο τὸ ἄλλοτε τοσοῦτο πολύτιμον δικαίωμα τοῦτο καὶ ἐπ' ἐλαχίσταις εὐεργεσίαις· δι' ὃ λέγει ὁ Ἀνδοκίδης (9)· « Ὅρῳ δὲ ὑμᾶς πολλάκις καὶ δούλοις ἀνθρώποις καὶ ξένοις παντοδαποῖς πολιτείας διδόντας . . . οἱ ἄν ὑμᾶς φαίνονται ποιοῦντές τι ἀγαθόν »· καὶ ὁ Δημοσθένης (10) κηρύττει· « Αὕτη τῆς πόλεως ἡ δωρεὰ προπεπηλάκισται καὶ φράβλη γέγονεν ». Ὁ δ' Ἰσαῖος (11) μετὰ δημοκρατικῆς ζηλοτοπίας οὕτω μεμψιμοιρεῖ· « Ῥᾶον δὲ μεταδίδομεν τοῖς βουλομένοις ταύτης τῆς εὐγενείας, ἢ Τριβαλλοὶ καὶ Λευκαροὶ τῆς αὐτῶν δυσγενείας ».

Οἱ σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων ὅσοι ἦσαν αὐτοῖς ὑποτελεῖς, ἦσαν ἀποκεκλεισμένοι τῶν πολιτικῶν παρ' αὐτοῖς δικαιωμάτων. Ἐντελῶς μάλιστα αὐτῶν δὲν ἀπελάμβανον οὐδ' οἱ πολῖται τινῶν πόλεων αἰτίνας ἀνῆκον τῇ Ἀττικῇ οὐχὶ σταθερῶς, ἀλλὰ μετέδαινον ἐνίοτε εἰς τὴν γείτονα Βοιωτίαν. Ἦσαν δ' αὗται ὁ Ὠρωπός, αἱ Ἐλευθεραί, καὶ ἴσως καὶ αἱ Ὑσιαί (12). Οὕτω λέγει ὁ Πausανίας (13) περὶ Ἐλευθερῶν, ὅτι « προσεχώρησαν (τοῖς Ἀθηναίοις), οὐ πολέμῳ βιασθέντες, ἀλλὰ πολιτείας τε ἐπιθυμήσαντες παρ' Ἀθηναίων, καὶ κατ' ἔχθος τῶν Θηβαίων ». Τοὺς Ὠρωπίους ὁμῶς καλεῖ « ὑπηκόους Ἀθηναίων » ὁ Θουκυδίδης (14), καὶ τινες τῶν νεωτέρων (15) τὴν σχέσιν τὰς

(9) Π. Ἀποδ. 23.

(10) Κ. Ἀριστοκρ.

(11) Συμμαχ. 268.

(12) Ἡρόδ. Ε, 74.—Πaus. Ζ, 2.—Bahr, ad Herod. V, 74.

(13) Α, 38.

(14) Β, 23.—Id. Hemsterh. ad Luc. D.M. XXVII, 2.—Clinton, F.H. II, 396.—Müller. Orch. Σ. 411.—Bæckh, Abh. d. Berl. Acad. 1816, Σ. 124.

(15) Niebuhr, Röm. Gesch. II, Σ. 59 καὶ 69.

την τῶν τοιούτων πόλεων πρὸς τὰς Ἀθήνας ἀπεκάλεσαν συμπολιτείαν, ὑπολαμβάνοντες ὅτι παρεχωροῦντο αὐταῖς πάντα τὰ λοιπὰ πολιτικά δικαιώματα, πλὴν τῆς ψήφου.

Ἀνάλογός τις, καὶ γνωστοτέρα, εἶναι τῶν Πλαταιέων ἡ σχέσηις πρὸς τὰς Ἀθήνας. Ὅτε ἐν Ὀλ. 63, γ' ἠθέλησαν, ἀποσπασθέντες ἀπὸ τῶν Βοιωτῶν, νὰ δοθῶσι τοῖς Λακεδαιμονίοις, κατὰ παραίνεσιν τότε αὐτοῦ τοῦ Κλεομένους, προσετέθησαν εἰς τοὺς Ἀθηναίους, καθ' ὃ πλησιεστέρους, καὶ δυναμένους νὰ παρέξωσιν αὐτοῖς συντονωτέραν τὴν προστασίαν (16). Ὑπὸ τίνας ὁμως ὅρους ἐγένετο ἡ προσχώρησις αὕτη, δὲν μνημονεύεται. Ὅτε δὲ μετὰ ταῦτα, ἐν Ὀλ. 88, β', κατέστρεψαν οἱ Θηβαῖοι τὴν πόλιν αὐτῶν, καταφυγόντες αὐτοὶ μετὰ τέκνων καὶ γυναικῶν εἰς Ἀθήνας, ἔτυχον παρ' Ἀθηναίων ἰσοπολιτείας, κατὰ μὲν Διόδωρον (17) « διὰ τὴν χρηστότητα τοῦ δήμου », κατὰ Θουκυδίδην δὲ (18), ἕνεκα τῶν ἀρχαίων συμβάσεων, ὅπερ φαίνεται αἰνιττόμενον ὅτι ὁμοίας εἶχον τὰς σχέσεις καὶ ἐπὶ τῆς πρώτης ἐνώσεως αὐτῶν μετὰ τῶν Ἀθηναίων. Ἐπετράπη δὲ τότε, κατὰ ψήφισμα σωζόμενον (19), νὰ ἐγγραφῶσιν εἰς τὰς φυλὰς καὶ τοὺς δήμους τῶν Ἀθηναίων, καὶ ν' ἀπονεμηθῶσιν αὐτοῖς πᾶσαι αἱ πολιτικαὶ τιμαὶ καὶ προνομίαι, καὶ ἡ μετοχὴ εἰς πάντα τὰ δημόσια ἱερά, πλὴν τῶν εἰς γένη, ἅρα οὐχὶ εἰς τὸ δημόσιον, ἀνηκόντων, καὶ ἡ εἴσοδος εἰς πάσας τὰς ἀρχάς, πλὴν τῆς τῶν ἐννέα ἀρχόντων, ἥτις ὁμως καὶ αὕτη ἐκηρύττετο ἐφικτὴ εἰς τοὺς υἱοὺς καὶ τοὺς ἀπογόνους αὐτῶν· ὥστε κατὰ πάντας τοὺς τύπους καὶ

(16) Ἡρόδ. ΣΤ, 108.—Θουκ. Γ, 55, 68.

(17) ΙΕ, 46.

(18) Γ, 55.

(19) Δημοσθ. κ. Νεαίρ. λδ. (1377-1381).

δρους ἐπολιτογραφήθησαν. Αἱ δωρεαὶ ὅμως αὗται περιορίζοντο εἰς μόνους τοὺς ἐπὶ τῆς καταστροφῆς τῆς πόλεως κατ' ἀρχὰς εἰς Ἀθήνας καταφυγόντας καὶ πολιτογραφηθέντας. Οὐχ ἥττον ὅμως φθονεῖ τὸ μέγεθος αὐτῶν ὁ μουσοστεφῆς δημαγωγός, ὁ Ἀριστοφάνης, καὶ καταγγέλλει εἰς τοῦ δήμου τὴν ζηλοτυπίαν τοὺς δυναμένους « Πλαταιεῖς εὐθὺς εἶναι, κ' ἀντὶ δούλων δεσπότας » (20). Πόσον δὲ πολύτιμα ἐθεωροῦντο τὰ τῶν Πλαταιέων προνόμια, ἡ γενικὴ αὕτη πολιτογράφησις, ἐξάγεται καὶ ἐκ τῆς περιστάσεως, ὅτι Παγηλέων τις, κατηγορούμενος ἐπὶ ὕβρει ὑπὸ Λυσίου (21), ζητοῦντος νὰ δικάσῃ αὐτὸν ὡς μέτοικον, ἀντιδιᾷσχυρίζεται ὅτι δὲν εἶναι μέτοικος, ἀλλὰ Πλαταιεύς, ἐν Δεκελείᾳ πολιτογραφηθείς, ὅτι ἀπελάμβανεν ἐπομένως πάντων τῶν δικαιωμάτων τῶν Ἀθηναίων πολιτῶν. Ὅμοια δὲ προνόμια ὅτι παρέσχον οἱ Ἀθηναῖοι ποτὲ καὶ εἰς ἄλλας πόλεις, οὐδ' αὖθις ἐστὶ γνωστόν.

Ὑπῆρχεν ὅμως μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ πόλεων τινων ἐκτὸς τῆς Ἀττικῆς κειμένων καὶ ἑτέρα τις σχέσις, ἀρχαιοτάτη ἐν Ἑλλάδι, ἡ τῶν κληρουχιῶν. Ἡ διάταξις αὐτῶν ἦν εὐκατάληπτος, κατ' ἀρχὰς πρὸ πάντων, ὅτε αἱ Ἑλληνικαὶ φυλαί, ἀνάστατοι εἰσέτι, καὶ μὴ σταθερῶς οἰκοῦσαι, μετέβαινον εἰς τὰς εὐφορωτέρας χώρας, κατελάμβανον καὶ διενέμοντο αὐτὰς διὰ κλήρων, ὡς οἱ Δωριεῖς διενεμήθησαν τὰ πολλὰ τῆς Πελοποννήσου. Ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἔπειτα χρόνοις ἡ Ἑλλάς, εὐημεροῦσα καὶ ἰσχύουσα, ἐξέπεμπε συνεχῶς ἀποίκους οἵτινες κατεκληρούχουν τὰς ξένας χώρας ἃς ἐκυρίευν.

Πρὸ πάντων δ' οἱ Ἀθηναῖοι, ἐπὶ πάσης τῆς διαρκείας

(20) Βατρ. 706.

(21) Κ. Παγηλ.

τῆς ἡγεμονίας αὐτῶν ἦσαν φίλοι τῶν κληρουχιῶν, ὥστε καὶ ὁ Στρεψιάδης τοῦ Ἀριστοφάνους (22), περὶ γεωμετρίας ἀκούων, ἐνθυμεῖται τὰς κληρουχίας ἀμέσως, καὶ ἐπαινεῖ αὐτάς·

« τὸ γὰρ σόφισμα δημοτικὸν καὶ χρήσιμον »·

διότι δι' αὐτῶν οὐ μόνον τὴν ὑπερπληρουμένην πόλιν αὐτῶν ἠλάφρουν τοῦ πρὸς τὴν λυπρότητα τῆς χώρας πολ-
λάκις δυσαναλόγου ἀποβαίνοντος πληθυσμοῦ, ἀλλὰ καὶ τὰ ὄρια αὐτῆς ἐξέτεινον ἐπὶ μακρότερον, τὰς ἐχθρικὰς καὶ κα-
τακτωμένας χώρας εἰς παραρτήματα τῆς πατρίδος αὐτῶν μεταβάλλοντες, ἔχοντα μετ' αὐτῆς κοινὰς τὰς συμπαθείας καὶ τὰ συμφέροντα. Καὶ λέγει μὲν ὁ Ἰσοκράτης, τοὺς συμ-
πολίτας αὐτοῦ δικαιολογῶν, ὅτι μόνον τὰς ἐρημωθείσας πόλεις κατεκληρούχουν (23), ἀλλ' ἀποσιωπᾷ ὅτι ἔρημοι ἦσαν διότι αὐτοὶ τὰς ἡρήμουν προηγουμένως.

Ἐπεμψαν δὲ κληρούχους τὸ πρῶτον εἰς Χαλκίδα, ἐν
Θλ. 68, α', ἀφ' οὗ ἐνίκησαν τοὺς Εὐβοεῖς· μετὰ ταῦτα
δ' εἰς ἄλλα μέρη τῆς Εὐβοίας, εἰς Ποτίδαιαν καὶ ἀλλαχοῦ
τῆς Θράκης, εἰς Χερσόνησον, εἰς Σάμον, εἰς Λῆμνον (24),
εἰς Νάξον, Ἄνδρον, Δῆλον (25) καὶ εἰς Αἶγιναν (26), ὅπου
κληρὸν εἶχεν ὁ Ἀριστοφάνης, καὶ ὁ Πλάτων, γεννηθεὶς
ἐκεῖ μάλιστα.

Κατὰ Θουκυδίδην, ὁμιλοῦντα περὶ Λέσβου (25), καὶ κατὰ
τινα Ἀττικὴν ἐπιγραφὴν, πραγματευομένην περὶ ἀποστο-
λῆς κληρούχων εἰς Βρέαν, χώραν Θρακικὴν (26), ὁ κατα-
κληρουχούμενος τόπος διηρεῖτο εἰς κλήρους ἀριθμοῦ ἀνα-

(22) Νεφ. 203.

(23) Πανηγ. 85.

(24) Bæckh, C. I. G. Σ. 297.

(25) Θουκ. Γ, 50.

(26) Ant. Hell. Αρ. 770^b 735^b.

λόγου τῇ ἐκτάσει αὐτοῦ, καὶ πολῖται Ἀθηναῖοι, ἐκ τῆς φυλῆς λαμβανόμενοι ἥς ἦν ἡ σειρὰ (ὡς οἱ εἰς Βρέαν σταλέντες ἦσαν τῆς Ἐρεχθίδος), διενέμοντο διὰ λαχνῶν τὰ ἐν- νέα δέκατα τῶν κλήρων, τὸ δ' ἕτερον δέκατον ἐξηρεῖτο τοῖς Θεοῖς, ἥτοι ὑπὲρ τῶν ναῶν, καὶ τῶν δαπανῶν τῆς λατρείας.

Οἱ δ' εἰς τὰς νέας αὐτῶν πατρίδας μεταβαίνοντες κληροῦχοι ἐξέτεινον ἐκεῖ τῶν Ἀθηναίων τὴν ἐπιρροὴν καὶ τοὺς νόμους, καὶ ἀπετέλουν μὲν ἰδιαιτέρας πολιτείας, μετὰ τῆς μητροπόλεως δι' εὐγνωμοσύνης καὶ σεβασμοῦ συνδεομένας, ἀλλ' ὡς ἄτομα δὲν ἀπεκλείοντο τῆς Ἀττικῆς πολιτείας, καὶ ὁσάκις ἐπεδήμουν ἐν Ἀθήναις, ἀπελάμβανον πάντων τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων τῶν Ἀθηναίων. Τινὲς ὁμῶς τῶν κληρούχων οὐδ' ἀπῆρχοντο παντάπασιν εἰς τὰς χώ- ρας εἰς ἃς ἐλάμβανον κλήρους, ἀλλ' ἐξεμίσθουν αὐτοὺς τοῖς ἐγχωρίοις, καὶ ἐν τινὶ περιπτώσει, ἥς μνημονεύει ὁ Θουκυδίδης (25), ἦν ἡ τιμὴ τῆς μισθώσεως πρὸς δύο μᾶζ δ κλῆρος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Ἐκ γενετῆς πολῖται.

Γνήσιοι δὲ ἢ ἐκ γενετῆς πολῖται ἦσαν μόνοι οἱ ἐκ πολι- τικῶς νομίμου καταγόμενοι γάμου, ὑπολογισθέντες ἐπὶ τῆς ἀκμῆς τῆς εὐημερίας τῶν Ἀθηναίων εἰς 90,000, ὅτε ἡ Ἀτ- τικὴ εἶχεν ἐν γένει 500,000 κατοίκων, αἱ δ' Ἀθηναὶ μετὰ τοῦ Πειραιῶς εἰς 180,000 (1).

Ὡς πρὸς τὸν ὅρισμόν δὲ τῶν γνησίων τούτων πολιτῶν

(1) Böeckh, Staatshh. d. Ath. I, 39.

προφώνει τὸ δημόσιον πρὸς τὸ οἰκογενειακὸν καὶ κληρονομικὸν δίκαιον· διότι ὁ σολῶνιος νόμος κληρονομικὰ ἀνεγνώριζε δικαιώματα εἰς μόνα τὰ ἐκ δύο ἀστῶν γεννώμενα παιδιά, «*Ἀστῶν ἐξ ἀμφοῖν*» (Ἀριστοτ.), τὰ δ' ἐξ ἀστοῦ καὶ ξένης γεννηθέντα ἀπεκάλει νόθα (2), καὶ ἀπέκλειε τῆς πατρικῆς κληρονομίας, κατὰ τὸ παρὰ σχολιαστῇ τινι διατηρηθὲν τοῦτο κείμενον (3): «*Νόθῳ δὲ μὴ εἶναι ἀρχιστεῖαν, παίδων ὄντων γνησίων. Ἐὰν δὲ παῖδες μὴ ᾧσι γνήσιοι, τοῖς ἐγγυτάτῳ τοῦ γένους μετεῖναι τῶν χρημάτων*». Ἐλάβανον δ' οἱ τοιοῦτοι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς δῶρόν τι μόνον, μὴ ὑπερβαῖνον τὰς 1000 δρ., καὶ καλούμενον νοθεῖα (4). Ἐπετρέπετο ὅμως εἰς τὸν γνησίων ἐστηρημένον νὰ υἱοθετήσῃ νόθον, ὡς ὁ ἐξ ἀστοῦ καὶ ξένης τεχθεὶς Θεμιστοκλῆς, υἱοθετηθεὶς, κατετάχθη εἰς τὸ γένος τῶν Λυκομηδῶν.

Ὡς δὲ πρὸς τὸ δημόσιον δίκαιον, διακριτέον μεταξὺ τῶν ἐξ ἀστοῦ καὶ ξένης, καὶ τῶν ἐξ ἀστῆς καὶ ξένου γεννηθέντων, διότι περὶ μὲν τῶν πρώτων οὐδὲν μαρτυρεῖ ὅτι ἀπεκλείοντο τῆς ἐξασκήσεως τῶν ἀστυκῶν δικαιωμάτων. Δύναται μάλιστα νὰ θεωρηθῇ ἐκ τοῦ ἐναντίου ὡς ἀπόδειξις ὅτι, ἐν ᾧ πρὸ τῶν Ῥωμαίων οὐδὲν ἀπαντᾶται παράδειγμα μετοχῆς μὴ ἀστῶν εἰς τὰ Ἀττικὰ γυμνάσια, οἱ δὲ δοῦλοι καὶ ῥητῶς διὰ σωζομένου νόμου (5) ἀπείργοντο αὐτῶν, οἱ οὕτω καλούμενοι νόθοι εἶχον ἴδιον γυμνάσιον κατ' ἀρχάς, τὸ Κυνόσαργες, καὶ ἐπὶ Θεμιστοκλέους καταλιπόντες αὐτό, μετέσχον τῶν κοινῶν γυμνασίων (6), ἢ δ' ἀρχαία ἐκείνη διάτα-

(2) Ἀριστοτ. Πολιτ. Γ, 4.-4. 5, 9. - Γ, 3, 5.

(3) Σχολ. Ἀριστ. Ὅρν. 1660.

(4) Ἀρποκρ. Φ.

(5) Αἰσχ. κ. Τιμάρχ. 5.

(6) Πλούτ. Β. Θεμιστ. Α.

ξίς μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους ὡς πρὸς πολλοῦ παντάπασιν ἐκλιποῦσα (7). Καὶ ἡ εἰς τοὺς φράτορας δ' ἐγγραφὴ, ἀφ' ἧς ἀπεκλείοντο κατ' ἀρχάς, ἐπετράπη αὐτοῖς μεταγενεστέως, ἀλλ' ἐπὶ ῥητοῖς, ἧτοι, πιθανῶς, τῇ ἐπιφυλάξει τῶν κληρονομικῶν δικαίων τῶν γνησίων. Τὴν τῶν Ἀθηναίων δ' εὐγένειαν δημαγωγικῶς κολακεύων, ἐπρότεινε μὲν ὁ Περικλῆς, ἀλλὰ πρῶτος αὐτός, « μόνους Ἀθηναίους εἶναι τοὺς ἐκ δυοῖν Ἀθηναίων γεγονότας » (8)· ἀλλ' ὁ αὐστηρὸς οὗτος νόμος ἢ ἡκυρώθη, ἢ περιέπεσεν εἰς ἀχρηστίαν ἐπ' αὐτῶν ἔτι τῶν Πελοποννησιακῶν, ὥστε, ἐπ' Εὐκλείδου ἄρχοντος (Ὁλ. 94, 6'), ὁ Ἀριστοφῶν ἠναγκάσθη ν' ἀνανεώσῃ αὐτόν (9), ἀλλὰ καὶ τότε ἐξαιρέσας πάντας τοὺς μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐκ μὴ ἀστῆς γεννηθέντας, δι' ὃ καὶ ὁ Δημοσθένης (10) ἀστὸν λέγει τινὰ μὴ ἐκ δυοῖν Ἀθηναίων γεννηθέντα, « γέγονε γὰρ πρὸ Εὐκλείδου ».

Ἀλλ' ὁ τεχθεὶς ἐξ ἀστῆς καὶ ξένου, μὴ εὐραμένου τὴν δωρεὰν τῆς πολιτείας, ἢ καὶ τὴν τῆς ἐπιγαμίας, μὴ λαβόντος δηλαδὴ αὐτὴν ἐπισήμως παρὰ τῆς πόλεως, ἐθεωρεῖτο ὡς ξένος κατ' Ἀριστοτέλην (11), καὶ ἐστερεῖτο ἐπομένως πάντων τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων τῶν Ἀθηναίων. Ἐν τῷ κατὰ Νεαίρας μάλιστα λόγῳ (12) παρατίθεται νόμος ὑπερβολικῆς αὐστηρότητος, οὕτως ἔχων· « Ἐὰν ξένος ἀστῇ συνοικῇ, πεπράσθω καὶ αὐτὸς καὶ ἡ οὐσία. Καὶ ξένη ἀστὴ συνοικοῦσα καὶ ὁ συνοικῶν ὀφειλέτω χιλίας

(7) Κ. Ἀριστοκρ. 691.

(8) Πλούτ. Β. Περικλ. ΔΖ. — Ἰδ. καὶ Αἰλ. Π. Ἰ. ΣΤ, 10.

(9) Ἀθῆν. ΙΓ, 38.

(10) Κ. Εὐδουλ. 1308.

(11) Ἀριστοτ. Αὐτ.

(12) Δημοσθ. κ. Νεαίρ. 1350.

πραχμάς». Ἀλλὰ πιθανῶς πρόκειται ἐν αὐτῷ περὶ ἀτί-
μου καὶ παρανόμου συνοικήσεως.

Νόμιμος γάμος ἐπομένως ἦν κατὰ τὸ κληρονομικὸν δί-
αιον, καὶ ἀπὸ Περικλέους, ἰδίως δ' ἐπ' Εὐκλείδου καὶ κατὰ
τὸ ἀστυκόν, ὁ μεταξὺ πολίτου καὶ πολίτιδος συναφθεῖς.
Εὔκυρος δ' ἦν ἐφ' οἷς ὅροις καὶ τὴν σήμερον παρὰ τοῖς πε-
πολιτισμένοις λαοῖς. Οὕτως ἡ διγαμία ἀπεκρούετο ὑπό
τε τῶν ἡθῶν καὶ τοῦ νόμου, ὡς ψέγει αὐτὴν ὁ Εὐριπίδης
λέγων (13)· « Οὐδὲ γὰρ καλὸν δυοῖν γυναικοῖν ἀνδρ' ἔν' ἡ-
ρίας ἔχειν », καί, « οὐδέποτ' ἂν δίδυμα λέκτρ' ἐπαινέσω
βροτῶν (14). Καὶ ἐξελήφθη μὲν ὑπό τινων ὡς διγαμίας πε-
ρίστασις ἡ ὑπόθεσις τοῦ κατὰ Βοιωτοῦ λόγου τοῦ Δημοσθέ-
νους· ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ἐκεῖ πρόκειται περὶ ἀθεμίτων μό-
νον σχέσεων τοῦ πατρὸς τοῦ Βοιωτοῦ μετὰ τινος Πλαγγῶ-
νος πρὶν ἢ νυμφευθῇ τοῦ Βοιωτοῦ τὴν μητέρα, καὶ μετ' αὐ-
τῆς τὸν θάνατον. Καὶ εἰς τὸν Σωκράτην δ' ἀπέδωκάν τινες,
καὶ αὐτὸς ὁ Ἀριστοτέλης (15), διγαμίαν, εἰπότες ὅτι εἶχε
συγχρόνως τὴν Ξανθίππην καὶ τὴν γυναῖκα τοῦ ἐγγόνου
τοῦ Ἀριστείδου, ἢ κατὰ Διογένην τὸν Λαέρτιον (16), Μυρτώ,
τὴν θυγατέρα τοῦ Ἀριστείδου. Ἀλλ' ὁ Ῥόδιος Παναίτιος
ἀπέπλυνεν αὐτὸν ἀπὸ τῆς συκοφαντίας ταύτης, ἣν, ὡς πα-
ρατηρεῖ ὁ Ἀθήναιος, οὐδ' αὐτοὶ οἱ ἐχθροὶ τοῦ φιλοσόφου,
οὐδ' οἱ τῶν δημῶδων συκοφαντιῶν προθύμως ἡχῶ γινόμε-
νοι κωμωδοποιοὶ ποτὲ ἐπανέλαβον. Ὁμοίως δὲ μῦθος ἀπε-
δείχθη καὶ τὸ εἰς τὸν ἥκιστα γυναικομανῆ, αὐστηρὸν μάλι-
στα καὶ προκατειλημμένον τῶν γυναικῶν κατήγορον Εὐριπί-

(13) Ἀνδρομ. 178.

(14) Αὐτ. 465.

(15) Π. Εὐγεν. ἐν Ἀθ. ΙΓ', 555.

(16) Β, 26.

δην ἀποδοθέν, ὅτι εἶχε δύο γυναῖκας (17). Ἀληθές δὲ μόνον φαίνεται ὅτι ὁ νόμος δὲν ἦτο πάντοτε ἱκανῶς αὐστηρὸς ὡς πρὸς τὴν μεθ' ἑταιρῶν συμβίωσιν, καὶ ἡμβλύνθη μάλιστα κατὰ τὸ τέλος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου καὶ μετὰ τὸν λοιμόν, ὅτε ἐλύθη ἡ ἐμβρίθεια τῶν ἀρχαίων ἡθῶν, καὶ ἐκ-
 διαίτησις διεδέχθη τὴν παλαιὰν σωφροσύνην (18). Τότε αἱ
 τὸ σῶμα καὶ τὸ πνεῦμα περιττῶς κοσμοῦσαι περίφημοι
 ἐκεῖναι κωμάστριαι ἐξεθρόνισαν τῆς σεμνῆς οἰκιακῆς ἐστίας
 τὴν νόμιμον σύζυγον, ἥς μόνος κόσμος ἦν ἡ τῶν ἡθῶν
 ἀγνότης καὶ ἡ ἀξιοπρέπεια τῆς συμπεριφορᾶς, θέλγητρον
 ἀνεπαρκές διὰ τὴν τότε ἠθικὴν παρακμὴν τῶν ἀνδρῶν. Ἱστο-
 ρικοὶ τινες ἀποδίδουσιν εἰς τὴν τότε ἐπελθοῦσαν λειψαν-
 δρίαν τὴν κατάχρησιν ταύτην, καὶ διηγοῦνται μάλιστα ὅτι
 ἐπετράπη καὶ ὑπὸ τοῦ νόμου. Ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος λέ-
 γει κατὰ τὸν Ἱερώνυμον τὸν Ῥόδιον καὶ κατὰ τὸν Σά-
 τυρον· «*Τοὺς Ἀθηναίους βουληθέντας διὰ τὸ λειπαν-
 δρεῖν συναυξῆσαι τὸ πλῆθος, ψηφίσασθαι γαμεῖν μὲν
 ἁστὴν μίαν, παιδοποιεῖσθαι δὲ καὶ ἐξ ἑτέρας*». Ἀλλ' ἡ
 μαρτυρία αὕτη, περὶ ἐξαιρέσεως μόνον ὁμιλοῦσα ἦν ὑπη-
 γόρευσαν ἑκτακτοὶ περιστάσεις, οὐ μόνον καὶ αὕτη ἀποδει-
 κνύει τὸν γενικὸν κανόνα τῆς ὑπάρξεως μιᾶς νομίμου συ-
 ζύγου, ἀλλὰ καὶ λίαν ἀμφίβολος ἐστὶ καθ' ἑαυτήν, καθ' ὅ-
 σον ὑπ' οὐδενὸς δοκίμου συγγραφέως ἐπαναλαμβάνεται, καὶ
 οὐδὲν αὐτῆς παράδειγμα ἀναφέρεται· φαίνεται δὲ μόνον ἐφευ-
 ρεθεῖσθαι ἵνα ὑποστηρίξῃ τὴν περὶ διγαμίας τοῦ Σωκράτους
 πρόληψιν, διότι εἰς τὸ χωρίον ἐκεῖνο προστίθησιν ὁ Διογέ-
 νης· «*Ὅθεν τοῦτο ποιῆσαι καὶ Σωκράτην*». Καὶ τῷ ὄντι
 ὡς ἀπλὴ ὑπόθεσις λέγεται αὐτὸ τοῦτο ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου,

(17) Aul. Gell. A. N. XV, 20.

(18) Θουκυδ. B, 47.

προσπιθέντος εἰς τὸ περὶ τῆς τῷ Σωκράτει προσαφθείσης δια-
 γαμίας καὶ ταῦτα (15): « *Εἰ μὴ ἄρα συγκεχωρημένον κατὰ
 νόμισμα τοῦτο ἐγένετο τότε διὰ σπάνιν ἀνθρώπων, ὥστ' ἐ-
 εἶναι δύο ἔχειν γυναῖκας τὸν βουλούμενον* ».

Γάμος μεταξὺ ὁμοθαλῶν ἀδελφῶν ἦν αὐτόχρομα αἰμο-
 μιξία, καὶ ὁ Κίμων, κατηγορηθεὶς ἢ συκοφαντηθεὶς ὅτι
 συνώκει μετὰ τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ Κλεονίκης, ἐξωστρακί-
 σθη ἔνεκα τούτου (19). Μεταξὺ δ' ἀδελφῶν ἑτεροθαλῶν,
 ἦτοι ὁμοπατρίων μὲν ἀλλ' ἑτερομητρίων, ὁ γάμος ἦν ἐπι-
 τετραμμένος, ὡς λέγει ὁ Πλούταρχος (20) ὅτι: « *Μνησι-
 πτολέμαν, τὴν θυγατέρα Θεμιστοκλέους, ἔγημεν Ἀρχι-
 πτόλεμος ὁ ἀδελφός, οὐκ ὦν ὁμομήτριος* ». Ὁ δὲ μεταξὺ
 ἀπωτέρων συγγενῶν γάμος οὐ μόνον ἐπετρέπετο, ἀλλὰ καὶ
 ἐπεδιώκετο, διότι πλεονέκτημα καὶ καύχημα συγχρόνως
 ἐθεωρεῖτο νὰ μένη ἡ νύμφη, ἡ πλουσία μάλιστα, ἐντὸς
 τοῦ γένους τοῦ πατρὸς αὐτῆς, ὡς ὁ καυχώμενος ἐν Δημοσθέ-
 νει (21): « *Ἐπὶ δὲ πρὸς τούτοις καὶ τὴν θυγατέρα ἔδωκα
 οὐδαμόσε ἔξω, ἀλλὰ τῷ ἀδελφίδῃ τῷ ἑμᾶυτοῦ, ὅπως,
 εἰν ὑγιαίνωσι, καὶ οἱ ἐκ τούτων ἐκ τοῦ αὐτοῦ γένους ὦσιν
 Ἀγρία* ».

Ἵνα δὲ πλήρεις ἔχῃ τὰς κληρονομικὰς αὐτοῦ συνεπείας
 ὁ γάμος, καὶ ἀναγνωρίζηται ἐντελῶς ἔγκυρος, προαπητεῖτο
 ἡ ἐγγύη, ἥτις καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς Ὀμηρικοῖς ἔπεσιν ἀπαν-
 τᾶται (22), καὶ ἦν ἡ μνήστευσις, ἡ ἡ ἐπίσημος χορήγησις
 τῆς νύμφης ὑπὸ τοῦ ἔχοντος ἐπ' αὐτῆς τ' ἀνώτατα νόμιμα
 δικαιώματα, τοῦ Κυρίου, ὡς ὁ νόμος ἐκάλει τὸν πρεσβύ-
 τερον τὸν ἐξ αἵματος ἀρρένων αὐτῆς συγγενῶν.

(19) Ἀνδοκ. κ. Ἀλκιβ. 23.

(20) Β. Θεμιστ. 23. — Ἰδ. καὶ Corn. Nep. Cimō, 1.

(21) Κ. Μακαρτ. Σ. 1076.

(22) Ὀδυσ. Θ, 351.

Ὡφειλε δ' οὗτος, ἂν μάλιστα ἡ κόρη ἦν ἐπίκληρος, ἥτοι κληρονόμος τῆς πατρικῆς οὐσίας, νὰ τὴν δώσῃ εἰς τὸν ἐγγύτατον τῶν συγγενῶν, ὅστις ἄλλως ἐδύνατο νὰ τὴν ἀπαιτήσῃ καὶ δικαστικῶς. Ὁ δὲ περὶ τούτου νόμος, διατηρηθεὶς ὑπὸ Δημοσθένους (23), ἔχει ὡς ἔπεται· « *Ἦν ἂν ἐγγυήσῃ ἐπὶ δικαίοις δάμαρτα εἶναι ἢ πατὴρ ἢ ἀδελφὸς ὁμοπάτωρ, ἢ πάππος ὁ πρὸς πατρός, ἐκ ταύτης εἶναι παῖδας γνησίους. Ἐὰν δὲ μηδεὶς ἢ τούτων, ἐὰν μὲν ἐπίκληρός τις ἦ, τὸν κύριον ἔχειν, ἐὰν δὲ μὴ ἦ, ὅτῳ ἂν ἐπιτρέψῃ, τοῦτον κύριον εἶναι* ». Ἀλλ' ἡ τελευταία περιοπὴ φαίνεται μὴ ὀρθῶς ἔχουσα· διορθοῦται ὁμῶς εὐκόλως, ἀφαιρέσει τοῦ ἢ μετὰ τὰς λέξεις ἐὰν δὲ μὴ, καὶ οὕτω τοῦ κειμένου διασκευασθέντος, ἐξάγεται ὅτι ὁ πατήρ, καὶ τούτου ἐλλείψει ὁ ὁμοπάτωρ ἀδελφός, καί, οὐδετέρου ὑπάρχοντος, ὁ πρὸς πατρός πάππος, κατὰ τι δὲ χωρίον τοῦ Ἰσαίου (24), μετ' αὐτοὺς καὶ ὁ μητρυῖός, εἶχε τὸ δικαίωμα τοῦ ἐγγυᾶν τὴν κόρην εἰς ὃν ἔδει. Τούτων δ' ἐκλειπόντων, ὁ ἐγγύτατος συγγενὴς ἐλάμβανεν αὐτὴν αὐτοδικαίως δι' ἑαυτόν, ἢ, ἂν δὲν ἤθελεν, ἐνήργει περὶ αὐτῆς ὡς Κύριος, καὶ τὴν ἔδιδεν αὐτὸς εἰς ὃν ἀνῆκεν.

Ἡ δ' ἐλλειψις ἐγγύης πρὸ τοῦ γάμου ἐστέρει τὰ τέκνα τῆς κληρονομίας, καὶ καθίστα αὐτὰ νόθα, ὡς φαίνεται ἐν τούτῳ τῷ χωρίῳ τοῦ Δημοσθένους (25)· « *Εἰ γὰρ αὐτὴν εἶχε λαβὼν μηδενὸς δόντος, οὐκ ἦσαν οἱ παῖδες κληρονόμοι, τοῖς δὲ μὴ κληρονόμοις οὐκ ἦν μετουσία τῶν ὄντων* ».

Καὶ ὡς πρὸς τοῦτο δὲ διεφώνει τὸ κληρονομικὸν πρὸς τὸ

(23) Κ. Στεφ. Β. Σ. 1134.

(24) Π. Ἀστυφίλ. κλ. 29.

(25) Ὑπ. Φορμ. Σ. 954.

ἀστυκὸν δίκαιον, καθ' ὅσον τὰ ἐκ μὴ ἐγγυητῆς γεννηθέντα τέκνα δὲν φαίνεται ὅτι ἐστεροῦντο τῶν ἀστυκῶν αὐτῶν δικαιωμάτων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'.

Ἑγγραφή τῶν πολιτῶν.

Ζηλοτύπως δ' ἡ πόλις φρουροῦσα τὴν γνησιότητα τοῦ πολίτου, ἐξ ἧς ἐπήγαζον τὰ πολιτιμότερα καὶ πολιτικὰ καὶ ἀστυκὰ αὐτοῦ δικαιώματα, ἐκύρου καὶ ἐξησφάλιζεν αὐτὴν διὰ νομικῆς διατάξεως, τῆς εἰς τοὺς Φράτορας ἐγγραφῆς.

Ἐν Πυανεψιῶνι (Ὀκτωβρίῳ καὶ Νοεμβρίῳ) μηνὶ ἐκάστου ἔτους ἐτελοῦντο τὰ Ἀπατούρια, αὐτῷ κληθέντα ἐκ τοῦ ἁ (ἅμα) καὶ πατήρ, διότι ἦσαν ἡ συγγενικὴ ἐορτὴ, καθ' ἣν συνήρχοντο πάντες οἱ πατέρες τῶν οἰκογενειῶν ὑπὸ ταύτῃ αὐτῶν τὴν ιδιότητα. Διήρκει δ' ἡ ἐορτὴ τρεῖς ἡμέρας, ὧν ἡ πρώτη ἐκαλεῖτο Δορπεῖα, ἡ δευτέρα Ἀνάρρῳσις καὶ ἡ τρίτη Κουρεῶτις (1). Κατὰ τὴν τρίτην δὲ ταύτην ἡμέραν παρουσιάζετο ὁ πατήρ, ἢ, ἐλλείψει αὐτοῦ, βεβαίως οἱ ἄλλοι προσεχέστεροι συγγενεῖς τοῦ νεογεννήτου παιδίου, εἴτε ἄρρῳς ἦτον εἴτε καὶ θῆλυ (2), κατὰ τινὰς μὲν (3) ἐπὶ τοῦ πρώτου, κατ' ἄλλους (4) δ' ἐπὶ τοῦ τρίτου ἔτους τῆς τοῦ παιδὸς ἡλικίας, συνηγμένων ὄντων ἐπὶ ταῦτό πάντων τῶν τοῦ πατρὸς τοῦ παιδίου φρατόρων. Ἐφερε δ' ὁ εἰσάγων

(1) Σχολ. εἰς Ἀριστοφ. Ἀχαρν. Στ. 146. — Πρόκλ. εἰς Πλάτ. Τίμ. Σ. 27

(2) Ἰσ. π. Πιξ. κλ. 73-76.

(3) Μ. Ἑτυμολ. Φ. Ἀπατούρια.

(4) Πρόκλ. Αὐτ.

μεθ' ἑαυτοῦ ἱερεῖον πρὸς θυσίαν εἰς τὸν Φράτριον Δία, ὡς ἐν Ἀνδοκίδῃ (5). « Οἱ προσήκοντες τῇ γυναικὶ τὸ παιδίον ἤγον ἐπὶ τὸν βωμόν, ἔχοντες ἱερεῖον ». Σκωπτικῶς δέ, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ἐπεκράτησε τὸ ἱερεῖον τοῦτο νὰ καλῇται μεῖον, καὶ μειαγωγὸς ὁ προσάγων αὐτό, ὡς φέρων δηλαδὴ συνήθως ἐκ φειδωλίας τὸ ἐλάχιστον τῶν ἱερείων ἃ ὁ νόμος ἐπέτρεπε· διότι ὁ Ἀρποκρατίων (6) λέγει· « νόμου ὄντος μὴ μεῖον εἰσάγειν ὠρισμένου τινός ». Μνημονεύονται δὲ καὶ οἰνιστήρια (7) ὡς δῶρα προσφερόμενα εἰς τοὺς φράτορας ὑπὸ τοῦ εἰσάγοντος, εἴτε ἄλλα ἦσαν, εἴτε πιθανώτερον, αὐταὶ αἱ διανεμόμεναι αὐτοῖς μερίδες κρεῶν τοῦ ἱερείου οὕτω καλούμεναι, ὡς ἐν Δημοσθένει λέγεται (8). « Τὴν μερίδα τῶν κρεῶν ὥχετο λαβὼν παρὰ τοῦ παιδός, ὥσπερ καὶ οἱ ἄλλοι φράτορες ».

Καταθεὶς λοιπὸν τὸ ἱερεῖον εἰς τὸν βωμόν τοῦ Φρατρίου Διός, καὶ « λαβόμενος τοῦ βωμοῦ » (9) ὁ εἰσάγων, ὥμνυεν ὅτι τὸ παιδίον ἐγεννήθη ἐξ ἀστῆς καὶ ἐγγυητῆς, ὡς λέγεται ἐν τῷ λόγῳ τοῦ Δημοσθένους κατὰ τοῦ Εὐβουλίδου, ὅστις ἐπροσπάθει ν' ἀποδείξῃ τὸν Εὐξίθεον μέτοικον, γεννηθέντα δῆθεν ἐκ ξένου καὶ μὴ ἀστῆς (10). Καὶ ἂν μὲν οὐδεὶς ἀντέλεγεν, ὁ φρατρίαρχος (11) ἐνέγραφε τὸ παιδίον, ὡς γνήσιον, εἰς τὸν φρατορικὸν κατάλογον.

Ἄλλ' ἂν ὑπῆρχέ τις μεταξὺ τῶν φρατόρων ὁ ἀμφισβητῶν τὴν γνησιότητα τοῦ παιδίου, ἐλθὼν εἰς τὸν βωμόν,

(5) Π. Μυστ. λγ' (Δούκ.).

(6) Φ. Μεῖον. — Ἰδ. καὶ Πολυδ. Γ, 52. — Σχολ. Ἀριστοφ. Βατρ. Στ. 797.

(7) Πολυδ. ΣΤ' 22.

(8) Δημ. πρ. Μακάρτ. Σ. 1078, 22.

(9) Ἀνδοκ. αὐτ.

(10) Δημ. κ. Εὐβουλ. Σ. 1315. — Ἰδ. Ἰσ. π. Κέρ. κλ. 19.

(11) Δημ. κ. Εὐβουλ. 1305, 22.

ἀφαιρῇ ἐκεῖθεν τὸ ἱερεῖον, ἵσως ἵνα καὶ ἐκ τοῦ κέρδους τούτου ἐναρρύνηται εἰς τὴν καταγγελίαν, καὶ οὕτως ἐπρότεινε τὰς ἐναστάσεις του, ἃς ἐδίκαζον οἱ φράτορες, ἀκούσαντες τοὺς ἐκπύκνωθεν μάρτυρας. Καὶ ἂν μὲν παρεδέχοντο αὐτάς, ἀπέρριπτον τὸν παῖδα, ἂν δὲ τὰς ἀπέκρουον, ἀνελάμβανον πάλιν τὸ ἀφαιρεθὲν ἱερεῖον, καὶ ὁ παῖς ἐνεγράφετο. Οὕτω λαλεῖ ὁ Ἰσαῖος ἐν τῷ περὶ Κίρωνος κλήρου λόγῳ του (12). «Ὁ τε πατὴρ ἡμῶν, ἐπειδὴ ἐγενόμεθα, εἰς τοὺς φράτορας ἡμᾶς εἰσήγαγεν, ὁμόσας κατὰ τοὺς νόμους τοὺς κειμένους ἢ μὴν ἐξ ἀστῆς καὶ ἐγγνητῆς γυναικὸς εἰσάγειν. Τῶν δὲ φρατόρων οὐδεὶς ἀντεῖπεν οὐδ' ἠμφισβήτησε μὴ οὐκ ἀληθῆ ταῦτ' εἶναι, πολλῶν ὄντων καὶ ἀκριβῶς τὰ τοιαῦτα σκοπουμένων». Ἐν δὲ τῷ λόγῳ ὃν ὁ Δημοσθένης ἔγραψε κατὰ Μακαρτάτου, τοῦ διαμνησθέντος τὴν γνησιότητα τοῦ παιδὸς τοῦ Εὐβουλίδου, ὃν ᾔθελε νὰ υἱοθετήσῃ ὁ πρὸς μητρὸς πάππος αὐτοῦ Εὐβουλίδης, τὸ ἐπόμενον χωρίον ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ βωμοῦ τῶν ἱερείων ἀφαιρέσιν (13). «Καὶ οἱ φράτορες (οἱ Μακαρτάτου τουτουί), οἱ ἄριστα εἰδότες περὶ τοῦ γένους, ὁρῶντες αὐτὸν μὲν τοῦτον οὐκ ἐθέλοντα κινδυνεύειν, οὐδ' ἀπάγοντα τὸ ἱερεῖον ἀπὸ τοῦ βωμοῦ, εἰ μὴ προσηκόντως εἰσήγετο ὁ παῖς οὕτοσί, αὐτοὺς δ' ἀξιοῦντα ἐπιорκεῖν, λαβόντες τὴν ψήφον, καιομένων τῶν ἱερείων, ἀπὸ τοῦ βωμοῦ φέροντες τοῦ Μακαρτάτου τουτουί, — ἐψηφίσαντο ταῖς δίκαις, ὀρθῶς καὶ προσηκόντως τὸν παῖδα τουτονὶ εἰσάγεσθαι Εὐβουλίδην υἱὸν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Ἀγνίου.»

Ἐλογίζετο δὲ παῖς ὁ νέος Ἀθηναῖος μέχρι τοῦ τέλους τοῦ δεκάτου πέμπτου ἔτους τῆς ἡλικίας του, καὶ διέτριβεν

(12) 19.

(13) Δημ. πρὸς Μακάρτ. 1054.

ἐν τοῖς σχολείοις, εἰς τὴν γραμματικὴν ἀσκούμενος, εἰς τὴν μουσικὴν καὶ εἰς τὴν γυμναστικὴν (14). Εἰς τὴν ἐποχὴν δ' ἐκείνην ὑφίστατο νέαν δοκιμασίαν ἐνώπιον τῶν φρατόρων, ἴσως κυρίως τὴν σωματικὴν αὐτοῦ ἀνάπτυξιν ἀφορῶσαν (15), καὶ ἦν εἰς σχολιαστὴς (16) ἐσφαλμένως τίθεισιν εἰς τὸ δέκατον ὀγδοὸν ἔτος. Ἀποκειράμενος δὲ τότε τὴν κόμην, κατ' αὐτὴν ἐκείνην τὴν τρίτην ἡμέραν τῶν Ἀπατουρίων, ἣτις ἐκ τούτου ὠνομάζετο Κουρεῶτις, καὶ θύσας αὖθις τὸ Κούρειον, εἰσῆρχετο ἤδη εἰς τοὺς ἐφήβους (17).

Ἀλλὰ τὰ δύο πρῶτα ἔτη τῆς ἡλικίας ταύτης, ἥτοι ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ 16^{ου} μέχρι τέλους τοῦ 17^{ου} ἔτους ἐλέγοντο ἐπὶ διετέες ἡβῆσαι (18), καὶ ἐθεωροῦντο ὡς ἔτη προπαρασκευῆς, καθ' ἃ ὁ πρόσηβος ἡσχολεῖτο ἰδίως περὶ τὰ γυμνάσια καὶ τὰς στρατιωτικὰς μελέτας ἐν τῷ Λυκείῳ (19).

Κατὰ δὲ τὴν ἀρχὴν τοῦ 18^{ου} ἔτους καὶ πάλιν ἐδοκιμάζετο ἐνώπιον τῶν συνδηματῶν τοῦ, πιθανῶς περὶ τῆς ἡλικίας καὶ τῆς εἰς τὰ γυμνάσια ἐμπειρίας αὐτοῦ, ἴσως δὲ καὶ πρὸς τελευταίαν κύρωσιν τῆς γνησιότητος τῆς ἐαυτοῦ καταγωγῆς· καὶ ἀφ' οὗ οἱ δημόται ἐψήφισον, καὶ « ὦμνον καθ' ἱερῶν » (20), ὁ δὴμαρχος ἐνέγραφε τὸν νέον εἰς τὸ γραμματεῖον τοῦ ἰδίου δήμου, τὸ καλούμενον ληξιαρχικόν, εἴτε ἀπὸ τοῦ λαχεῖν τὰς ἀρχάς, ὡς προσκτησάμενον ἤδη τὸ δικαίωμα τοῦ κληροῦσθαι εἰς τὰ πολιτικὰ ἀξιώ-

(14) Πλάτ. Νομ. Ζ, 809. — Ἰδ. F. Cramer, Gesch. d. Erziehung u. d. Unterrichts. 1832. — A. Cramer, de educ. puer. ap. Athen. 1833.

(15) Ἀριστοφ. Σφ. 578. — Πλάτ. Νομ. ΙΑ, 925.

(16) Σχολ. Ἀριστοφ. ἀντ.

(17) Ἰδ. Bæckh, de ephebia attica. Ind. lect. Berol. aest. 1819.

(18) Δημ. κ. Στεφ. Β, 1835, 1836. — Ἀρποκρ. Σουίδ.

(19) Ἰδ. G. Löbker, die Gymnastik d. Hellenen, 1835. — Krauses Theagenes, od. wissenschaft. Darstell. d. Gymn. d. Hellenen, 1835. — Kreuzer.

(20) Δημ. κ. Εὐδουλ. 1318. — Ἰσ. π. Ἀπολλοδ. κλ. 178.

ματα, εἴτε ἀπὸ τοῦ ἄρχειν τῆς λήξεως, ὡς εἰσιόντα εἰς τὴν ἡλικίαν καθ' ἣν ἐδύνατο ὡς ἐκ τοῦ νόμου νὰ ἐξασκήσῃ τὰ κληρονομικὰ αὐτοῦ δικαιώματα ἐπὶ τῆς πατρικῆς οὐσίας, ἤ τις καὶ λῆξις ἐλέγετο. Τότε δ' ὁ νέος, περατώσας τὴν προπαρασκευαστικὴν περίοδον τοῦ ἐπὶ διετὲς ἡβῆσαι, εἰσῆρχετο κυρίως εἰς τοὺς ἐφήβους, ὡς ὁ Λυκούργος ῥητῶς λέγει διὰ τούτων (21). « Ἐπειδὰν εἰς τὸ ληξιαρχικὸν γραμματεῖον ἐγγραφῶσι καὶ ἔφηβοι γένωνται », καὶ ὁ Πολυδεύκης (22). « Εἰς μὲν τοὺς ἐφήβους εἰσήεσαν ὀκτωκαίδεκα ἔτη γενόμενοι ». Ἐλογίζοντο ὁμῶς οὐχ ἥττον ἀπὸ τῆς ἐγγραφῆς ταύτης ὡς ἄνδρες ἤδη, διότι ὁ Δημοσθένης λέγει τοὺς ἀπὸ τοῦ ἐπὶ διετὲς ἡβῆσαι ἐξιόντας « ἐγγράφεσθαι εἰς τοὺς ἄνδρας » (23). Ἐνεγράφοντο δ' ὑπὸ τῶν ληξιάρχων, οἵτινες ἦσαν ἕξ, μετὰ 30 παρόδρων (24), ἔχοντες καὶ τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ ἀπελευθερῆναι τῆς ἐκκλησίας τοὺς μὴ ἔχοντας εἰσόδου δικαίωμα, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἀναγκάζειν νὰ ἔρχωνται εἰς αὐτὴν τοὺς ὀφείλοντας. Ἐγγραφέντες δ' ἀνῆρχοντο εἰς τὸ τῆς Ἀγραύλου ἱερὸν, κείμενον ἐπὶ τῆς βορείας κλιτύος τῆς Ἀκροπόλεως καὶ ὠκυρον « τὸν ἐν τῷ τῆς Ἀγραύλου τῶν ἐφήβων ὄρκον » (25), τὸν ὑπὸ τοῦ Λυκούργου διατηρηθέντα (26), δι' οὗ ἐπηγγέλλοντο. « μήτε τὰ ὄπλα καταισχυνεῖν, μήτε τὴν τάξιν λείψειν, ἀμυνεῖν δὲ τῇ πατρίδι καὶ ἀμείνω παραδώσειν ». Ὁ δὲ Στοβαῖος (27) παραθέτει τὸ μέρος τοῦτο τοῦ ὄρκου αὐτολεξεῖ, ὡς ἔπεται·

(21) Κ. Λεωκρ. 18.

(22) Η', 105.

(23) Δημ. κ. Εὐβουλ. 1318.

(24) Πολυδ. Η, π. Ληξιάρχ.

(25) Δημ. π. Πρπρσβ. 438.

(26) Λυκ. κ. Λεωκρ. 18.

(27) μα', σ. 141.

« Καὶ τὴν πατρίδα οὐκ ἐλάττω παραδώσω· πλείω δὲ καὶ ἀρείω ὅσῃν ἂν παραδέξωμαι », ὅπερ λίαν διεφθαρμένως φέρεται ἐν Πολυδεύκῃ (28)· « πλεύσω δὲ καὶ καταρόσω ὁπόσῃν ἂν παραδέξωμαι ».

Μετὰ δὲ ταῦτα, « ἐκκλησίας ἐν θεάτρῳ γενομένης, ἀποδεξάμενοι τῷ δήμῳ περὶ τὰς τάξεις » (29) οἱ ἔφηβοι, ἦτοι ἐπιθεωρηθέντες ὑπὸ τοῦ δήμου καὶ ἐξετασθέντες ὡς πρὸς τὴν ἐν τῇ τακτικῇ ἐμπειρίαν αὐτῶν, ἐλάμβανον παρ' αὐτοῦ ἀσπίδα καὶ δόρυ, οἱ δ' ὀρφανοὶ τῶν ἐν πολέμῳ πεσόντων καὶ πλήρη πανοπλίαν (30). Τότε ἐνήρχετο ἡ στρατιωτικὴ αὐτῶν ὑπηρεσία ὡς περιπόλων, ἦτοι χωροφυλάκων, καὶ « διέτριβον ἐν τοῖς φυλακτηρίοις » (31), ἢ τοῖς ὀχυροῖς, καὶ πρὸς φύλαξιν τῆς χώρας ὠρισμένοις μέρεσιν, ἐξ οὗ καὶ ἡ ὑπηρεσία αὐτῶν « στρατεία ἐν τοῖς μέρεσιν » ἐκαλεῖτο (32). Κακῶς δ' οἱ λεξικογράφοι λέγουσιν ἐννοοῦσαν τὴν ἔκφρασιν ταύτην « ἐν μέρεσι τοῖς ἀκινδύνοις τῆς χώρας ». Ἀπέρχοντο δ' εἰς τὴν στρατείαν ταύτην, κατὰ τὸ ὕφ' Ἀρποκρατίωνος προμνημονευθὲν χωρίον τοῦ Ἀριστοτέλους (29), « τὸν δεύτερον ἐνιαυτόν », ἐξ οὗ συμπεραίνει ὁ Ἀρποκρατίων ὅτι ὁ μὲν Ἀριστοτέλης λέγει ἓν, ὁ δ' Αἰσχίνης δύο τὰ ἔτη τῆς περιπολίας. Ἀλλ' ἀγνοεῖται ἡ συνάφεια τοῦ Ἀριστοτελικοῦ χωρίου μετὰ τῶν προηγουμένων, καὶ ἀπίθανον δὲν εἶναι ὅτι ἡνίττετο ἐν αὐτῷ τὸ τέλος τοῦ δευτέρου ἔτους τοῦ ἐπὶ διετὲς ἡδῆσαι. Εἶχον δ' οἱ ἔφηβοι καὶ τὴν εἴσοδον εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἀλλὰ μόνον ὡς ἀκροαταί, καὶ

(28) Η, 106.

(29) Ἀριστοτ. ἐν Ἀρποκρ. Φ. Περίπολος.

(30) Αἰσχ. κ. Κτησ. 542.

(31) Πλάτ. Νομ. ΣΤ', 760. — Ξεν. Ἀπομν. Γ'. 5, 27.

(32) Αἰσχ. π. Πρπρσβ. 330.

περικάθηντο εἰς αὐτὴν μελαίνας ἐνδεδυμένοι χλαμύδας(33).

Καίτοι δ' ἀπὸ τοῦ 18^{ου} ἔτους ἤδη καταχρηστικῶς ἄνδρες λεγόμενοι οἱ νέοι Ἀθηναῖοι, ὡς ἔφηβοι ὅμως κυρίως ἐθεωροῦντο μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 19^{ου}, ὡς ἐν Στοβαίῳ (34). «Ἐξ ἐφήβων ἐστί, καὶ ἤδη εἴκοσιν ἐτῶν». Ἐκτοτε δέ, ἄνδρες λογιζόμενοι καὶ τέλειοι πολῖται, ἀπελάμβανον πάντων τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων, καὶ τῆς εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσόδου καὶ ἐνεργοῦ εἰς αὐτὴν μετοχῆς(35). καὶ ἐνεγράφοντο τότε εἰς πίνακα, τὸν λεγόμενον ἐκκλησιαστικόν, ὃν ῥητῶς διακρίνει ὁ Δημοσθένης(36) ἀπὸ τοῦ ληξιαρχικοῦ· ὥστε κακῶς τινες τῶν γραμματικῶν(37) συγχέουσι τὰς δύο ἐγγραφάς, θέτοντες τὴν εἰς τὸν ληξιαρχικὸν πίνακα εἰς τὸ εἴκοστὸν ἔτος, ὅτε ἐγένετο ἢ εἰς τὸν ἐκκλησιαστικόν.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄

Ἀποστέρησις τῆς πολιτείας. Ἀτιμία.

Ἐπειδὴ δ' ἐν Ἀθήναις ἄρχων ἦτον ὁ δῆμος, ἐκ τοῦ συνόλου τῶν πολιτῶν συγκείμενος, καὶ εἰς αὐτὸν συνεκεντροῦντο καὶ ἀπ' αὐτοῦ ἀπέρρεον πάντα τὰ δικαιώματα, διὰ τοῦτο τὸ ἀξίωμα τοῦ πολίτου ἐθεωρεῖτο ὡς μέγιστον, καὶ ζηλότυπος ἦν αὐτοῦ ἡ πόλις, καὶ οὐδέποτε ἐπέτρεπεν εἰς τὸν

(33) Φιλόστρ. Β. σοφιστ. Β', 1, 5.

(34) 96, σ. 533.

(35) Ξενοφ. Ἀπομν. Γ'. 6, 1.

(36) Κ. Λεωχ. 1091.

(37) Πολυδ. — Ἀρποκρ. — Μ. Ἐτυμ.

μὴ δικαιοῦμενον, νὰ ἐγκαλλωπίζεται δι' αὐτοῦ. Πρὸς τοῦτο δέ, πλὴν τῆς ἐπὶ τῶν ἐγγραφῶν εἰς τοὺς πίνακας αὐστηρᾶς φρουρήσεως τῆς γνησιότητος τῶν ἀστυκῶν δικαιωμάτων ὑπὸ τε τῶν φρατριαρχῶν καὶ ὑπὸ τῶν δημάρχων, ὁ πολίτης ἦν διηνεκῶς ἐκτεθειμένος καὶ εἰς ἔλεγχον τῆς γνησιότητος τῆς καταγωγῆς αὐτοῦ, καὶ πᾶς ὁ ὑποπτεύων τινὰ ὡς παρέγγραπτον (1), δηλαδή ὡς εἰς τοὺς ληξιαρχικοὺς πίνακας ἐγγραφέντα δι' ἀπάτης ἢ καταχρήσεως, καὶ παρὰ τὸ ὑπὸ τῆς γεννετῆς ἢ ὑπὸ δωρεᾶς τῆς πόλεως δεδομένον αὐτῷ δικαίωμα, ἐδύνατο νὰ ἐγκαλέσῃ αὐτόν, εἰσάγων κατ' αὐτοῦ γραφὴν ξενίας (2) παρὰ τοῖς θεσμοθέταις, ὧν ἐπιμελεία, ὡς φαίνεται, ἐνίοτε ὁμῶς ἴσως καὶ αὐτεπαγγέλτως, οἱ συνδημόται τοῦ κατηγορουμένου συνερχόμενοι, καὶ ποιούμενοι ἐξέτασιν τῶν πολιτῶν, ἀπεφαίνοντο διὰ διαψηφίσεως, ἢ ψηφοφορίας, περὶ τῆς γραφῆς.

Ἄν δ' ὁ παρέγγραπτος ἀπεψηφίζετο, ἀπεβάλλετο ὑπὸ τῶν δημοτῶν (3), καὶ ἔπαυε μετέχων τῆς πολιτείας. Εἶχεν ὁμῶς ἔφεςιν εἰς τὸ δικαστήριον, καὶ προσάγων μάρτυρας, ἐπροσπάθει ν' ἀποδείξῃ ὅτι ἐγένετο θῦμα ψευδομαρτυρίας, ὡς λέγει ὁ Δημοσθένης ἐν τῷ κατὰ Τιμοκράτους (4). Καὶ εἰ μὲν ἀπελύετο, ἀποκαθίστατο πάλιν εἰς τὰ πολιτικὰ αὐτοῦ δικαιώματα· εἰ δὲ καὶ δεύτερον ἐξηλέγγετο, ἐπιπράσκοντο τὰ κτήματα αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς ὡς δοῦλος, κατὰ τὸν ὑπὸ Διονυσίου τοῦ Ἀλικαρνασσεῶς (5) παρατιθέμενον νόμον. Οὕτως ὅταν ὁ βασιλεὺς Ψαμμήτιχος, ἢ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἴσ-

(1) Αἰσχ. π. Περσέ. 52.

(2) Ἴσ. π. Πύρ. κλ. 40. — Δημ. κ. Βοιωτ. 999. 1020. — Λυσ. κ. Ἀγοράτ. 483. — Ἡσύχ. Φ. Ξενίας δίκη καὶ ἐπὶ ξένια. — Διογ. Λ. Β'. 29.

(3) Δημ. κ. Εὐβουλ.

(4) 741.

(5) Π. Ἰσαίου, Κ. 16. — Δημ. Ἐπιστ. Γ, 1481.

αυρος (6), ἔπεμψεν ἐπὶ σιτοδείας σῖτον εἰς τοὺς Ἀθηναίους, πλεονεκτικῶς θελήσαντες νὰ περιορίσωσι τὴν διανομὴν εἰς μόνους τοὺς γνησίους πολίτας, ἐποιήσαντο ἐξέτασιν, καὶ εὔρον, ἢ διῆσχυρίσθησαν ὅτι εὔρον, πεντακισχιλίους παρεγγράπτους, μεθ' ὧν οὐχὶ ἀπίθανον ὅτι ἡ ἰσχύουσα φατρία ἐπωφελήθη τῆς περιστάσεως ὅπως περιλάβῃ πολλοὺς τῶν πολιτικῶν ἀντιπάλων αὐτῆς, καὶ πωλήσῃ αὐτοὺς μετὰ τῶν λοιπῶν (7).

Ὑπέλαβον δέ τινες ὅτι, ἂν οἱ δημόται κατὰ πρῶτον ἐδικαίουσαν τὸν κατηγορούμενον, καὶ ἀπέκρουον τὴν γραφὴν, ὁ ἐνάγων εἶχεν ἔφεσιν κατὰ τῆς ἀποφάσεως αὐτῶν, τὴν λεγομένην γραφὴν δωροξενίας, δι' ἧς διῆσχυρίζετο ὅτι ὁ κατηγορούμενος ἀπελύθη διὰ δωροδοκίας. Καὶ ἄλλο μὲν οὐδὲν γνωρίζομεν περὶ τῆς γραφῆς ταύτης, ἐκτὸς ὅτι ἐγίνετο καὶ αὕτη παρὰ τοῖς θεσμοθέταις ἐκ τούτου ὅμως πιθανώτερον φαίνεται ὅτι δὲν ἦτον ἔφεσις τῆς ἀποφάσεως τοῦ δικαστηρίου, ὁ αὐτοὶ οὗτοι οἱ θεσμοθέται προήδρευον, καὶ ἀφ' οὗ ἄλλως τε, ὡς ἐκ τῆς φύσεως αὐτοῦ, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐγίνετο ἔκκλησις, καὶ μάλιστα ἐπὶ τοιαύτῃ κατηγορίᾳ· ἀλλ' ὅτι τὸ ἰδιαίτερον τοῦτο ὄνομα ἔρερεν ἡ γραφὴ ξενίας, ὅταν περιεῖχε τὴν βαρυτέραν κατηγορίαν ὅτι οὐχὶ ἐκ λάθους, ἀλλὰ διὰ δωροδοκίας ἐγένετο ἡ πρώτη παρεγγραφὴ εἰς τὸν ληξιαρχικὸν πίνακα· καὶ τότε βεβαίως ἡ γραφὴ αὕτη καθήπτετο οὐ μόνον τοῦ παρεγγράπτου, ἀλλὰ καὶ τοῦ διὰ δῶρα παρεγγράψαντος.

Ἄλλ' ὑπῆρχον περιστάσεις καθ' αἷς καὶ οἱ ἐννομώτατα τὰ τῆς πολιτείας δικαιώματα κεκτημένοι ἀπεγυμνοῦντο αὐτῶν, καὶ ἀπὸ ἐπιτίμων ἐγίνοντο ἄτιμοι. Οὐδέποτε ὅμως

(6) Θουκ. Α, 104.

(7) Πλούτ. Περ. 37.

ἐγίνετο τοῦτο ἄλλως ἢ διὰ δικαστικῆς ἀποφάσεως. Ἦν δὲ ἡ ἀτιμία εἴτε γενική, διότι ὁ ἄτιμος πασῶν ἐστερεῖτο τῶν τιμῶν, ἤτοι τῶν ἐν τῇ πολιτείᾳ δικαιωμάτων (8), «ἀπάντων ἀπεσιέρεται τῶν ἐν τῇ πόλει» (9), ἢ μερική, ἀφαιροῦσα μόνον τινὰ τῶν δικαιωμάτων τούτων.

Ἦν δ' ἡ θέσις τοῦ εἰς γενικὴν ἀτιμίαν ὑποπεσόντος σχεδὸν ὡς τὴν σήμερον ἡ τοῦ πολιτικῶς τεθνεῶτος· διότι τὸ δημόσιον ἡγνόει αὐτόν, οὐδεμίαν παρεῖχεν αὐτῷ προστασίαν, καὶ ἀπεκλείετο αὐτὸς τῆς ἀγορᾶς καὶ τῶν ἱερῶν, οὐδ' ἐδύνατο, ἀδικούμενος ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν του, δίκην λαβεῖν, ἤτοι νὰ ἐγκαλέσῃ αὐτοὺς εἰς τὰ δικαστήρια (10). Κατεδικάζοντο δ' εἰς αὐτήν, κατ' Ἀνδοκίδην (11) καὶ ἄλλους, οἱ ἐπόμενοι μάλιστα· Α' Ὁ κλέπτης τῶν δημοσίων καὶ ὁ δωροδόκος· Β' Ὁ ἔνοχος γενόμενος λειποταξίας, ἀστρατείας, ἀναυμαχίου, ἤτοι ἀρνήσεως τοῦ ἐκπληροῦν τὰ κατὰ στρατὸν καὶ θάλασσαν στρατιωτικά καθήκοντα, δειλίας ἀπέναντι τοῦ ἐχθροῦ, καὶ ὁ ῥίψας· Γ' Ὁ τρίς ὑποπεσὼν εἰς τιμωρίαν ἔνεκα ψευδομαρτυρίας ἢ ψευδοκλητίας, ἧς ἔνοχος ἐγίνετο ὁ ἄνευ ἐντολῆς καὶ ἐπὶ δόλῳ ἔργα δικαστικοῦ κλητῆρος ἐκπληρῶν· Δ' Ὁ πατάξας ἢ κακολογήσας ἄρχοντα ἐστεφανωμένον (12), ἤτοι ἐν τῇ ἐκτελέσει τῶν δημοσίων αὐτοῦ καθηκόντων· Ε' Ὁ φιλοπρόσωπος διαιτητής (13)· ΣΤ' Ὁ τοὺς γονεῖς κακοποιῶν· Ζ' Ὁ κατεδηδοκῶς τὰ πατρῶα· Η' Ὁ ἐταιρηκῶς καὶ αἰσχρῶς ἐκδεδιητημένος (14).

(8) Ἀριστ. Πολιτ. Γ'. 3, 6. καὶ 6, 3.

(9) Δημ. κ. Μειδ. 10.

(10) Λυσ. κ. Ἀνδοκ. 24. — Ἰδ. Δημ. κ. Ἀνδροτ. 609. — κ. Νικοστρ. 1251. — Ἰσ. π. Ἀριστάρχ. κλ. 20. — Ἰδ. καὶ Δημ. κ. Μειδ. 17.

(11) Π. μυστ. 73-76.

(12) Δημ. κ. Μειδ. 524.

(13) Δημ. αὐτ. 542.

(14) Διογ. Λαέρτ. Α, 55.

Ἐδύνατο δ' ἐν ταῖς πλείσταις τῶν περιστάσεων νὰ κατηγήρησιν τὸν μιᾶς τῶν ἀνωτέρω πράξεων ἔνοχον « ὁ βουλευόμενος τῶν Ἀθηναίων » ἢ, ὡς ἄλλως ἐξεφράζοντο, « οἷς ἔσστιν », ἤτοι οἱ ἔχοντες τὰ τῆς πολιτείας, ἡλικίας, καὶ ἄλλα πρὸς τὸ ἐνάγειν ἀπαιτούμενα προσόντα. Ἐνίοτε ὁμοῦ κατηγόρουν μόναι οἱ ἔχοντες τὴν ἐπὶ τούτῳ ἄδειαν, ἤτοι ὡς ἐκ τῆς ἰδίας αὐτῶν θέσεως τοῦτο ῥητῶς ἐπιτετραμμένοι.

Μερικὴ δ' ἐπεβάλλετο ἀτιμία εἰς ἰδιαιτέρας περιστάσεις, καὶ κατ' ἰδιαιτέρας προστάξεις ἢ ψηφίσματα, ἐκάστοτε ἐκδιδόμενα, καὶ τὴν ἔκτασιν τῆς ἀτιμίας προσδιορίζοντα. Οὕτως οἱ στρατιῶται οἱ ἐναπομείναντες ἐν Ἀθήναις ἐπὶ τῶν Τριάκοντα ἐστερήθησαν, μετὰ τὴν ἐλευθέρωσιν τῆς πόλεως ὑπὸ Θρασυβούλου, μόνου τοῦ δικαιώματος τοῦ ἐκλέγεσθαι ἐν τῇ βουλῇ, καὶ τοῦ λέγειν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, καὶ ἄλλοι ἐν ἄλλαις περιστάσεσιν ἄλλων ἐκωλύθησαν κατ' ἰδιαιτέρας προστάξεις. Περὶ αὐτῶν λέγει ὁ Ἀνδοκίδης (15): « Τούτων ἦσαν οὗτοι ἀτιμοὶ· αὕτη γὰρ ἦν τούτοις ἡ πρόσταξις. Ἐτέροις οὐκ ἦν γράψασθαι, τοῖς δ' ἐνδεῖξαι, τοῖς δὲ μὴ καταπλεῦσαι εἰς Ἑλλήσποντον, ἄλλοις δ' εἰς Ἰωνίαν, τοῖς δ' εἰς τὴν ἀγορὰν μὴ εἰσιέναι πρόσταξις ἦν ». Καὶ περὶ Ἀριστογείτονος λέγει ὁ Δημοσθένης (16): « Πέντε ἐτῶν — ἐτιμήθη μὴ λέγειν αὐτῷ ».

Κυρίως δ' ἡ γενικὴ ἀτιμία ἐξετείνετο καὶ εἰς τοὺς παῖδας τοῦ ἀτίμου, γνησίους ἢ θετούς, καὶ ἐστέρει αὐτὸν καὶ αὐτοὺς προσέτι καὶ τῶν κτημάτων των. Οὕτως ὁ Δημοσθένης κατὰ Μειδίου ἀγορεύων, ἀπαιτεῖ (17) « ἀτιμον εἶναι,

(15) Π. μυστηρ. 73

(16) κ. Ἀριστογ. Α, 783.

(17) Κ. Μειδ. κ. 32.

καὶ παῖδας ἀτίμους, καὶ τὰ ἐκείνου » (18). Ὡστε ἄτιμα κατὰ τοῦτο ἐλέγοντο καὶ τὰ δημευόμενα κτήματα ἢ χρήματα, ἐν ᾧ, κατ' ἀντίθεσιν ἐπίτιμα τὰ ἀδήμευτα (19). Καὶ ἐν τῷ Βίῳ τοῦ Ἀντιφῶντος, τῷ εἰς τὸν Πλούταρχον ἀποδιδομένῳ (20), παρατίθεται ἀπόσπασμα ψηφίσματος καὶ προστάξεως, ἔχον οὕτω· « Καὶ ἄτιμον εἶναι Ἀρχεπτόλεμον καὶ Ἀντιφῶντα καὶ γένος τὸ ἐκ τούτων, καὶ νόθους καὶ γνησίους, καὶ ἐὰν ποιήσῃται τις τινὰ τῶν ἐξ Ἀρχιπτολέμου καὶ Ἀντιφῶντος, ἄτιμος ἔστω ὁ ποιησάμενος », δηλαδή ὁ υἱοθετήσας.

Ἐνίοτε ὁμως ἡ ἀτιμία ἦτο κατὰ τοῦτο μερική, ὅτι δὲν περιελάμβανε τὴν ἀποστέρησιν τῶν χρημάτων, ὡς ἐν Ἀνδοκίδῃ (21)· « Οὗτοι πάντες ἄτιμοι ἦσαν τὰ σώματα, τὰ δὲ χρήματα εἶχον ».

Εἰς μερικήν δ' ἀτιμίαν ὑπέκειντο καὶ οἱ ὀφειλέται τοῦ δημοσίου κατὰ τοῦτο, ὅτι εἰσέγοντο τοῦ πολιτεύεσθαι καὶ ἡ τῶν καθυστερούντων ἀτιμία περιελάμβανε πολλάκις τὴν τῶν κτημάτων πρᾶσιν, βεβαίως μέχρι τῆς τοῦ χρέους ποσότητος (22). Οὕτως ἐν Ἀνδοκίδῃ (23)· « Οἱ μὲν ἀργύριον ὀφείλοντες τῷ δημοσίῳ, ὅποσοι εὐθύνας ὤφειλον ἄρξαιτες ἀρχάς, ἢ ἐξούλας, ἢ γραφάς, ἢ ἐπιβολὰς ὤφλον, ἢ ὠνὰς πριάμενοι καὶ τοῦ δημοσίου μὴ κατέβαλον τὰ χρήματα, ἢ ἐγγύας ἡγγυάσαντο πρὸς τὸ δημόσιον, τούτοις ἢ μὲν ἔκτισις ἦν ἐπὶ τῆς ἐνάτης προταρείας, εἰδεμή,

(18) Ἰδ. καὶ Δημ. κ. Ἀριστοκρ. 640. — κ. Λεπτ. κ. 135. — Λυσ. ὑπ. Πολυστρ. κ. 34.

(19) Δημ. κ. Ἀριστοκρ. σ. 634, § 45.

(20) Πλούτ. Β. Ι'. Ρήτ. Ἀντιφ. Ἀπόσπ.

(21) Αὐτ. Ἰδ. καὶ § 194.

(22) Δημ. κ. Βοιωτ. 1014.

(23) Αὐτ.

«πλάσιον ὀφείλουν, καὶ τὰ κτήματα αὐτῶν πεπραῖσθαι». Παραδείγματα δ' ὑπάρχουσιν ὀφειλετῶν τοῦ δημοσίου, οἵτινες καὶ εἰς θάνατον κατεδικάσθησαν διότι ἀνεδέχθησαν ἀρχὴν πρὶν ἢ ἐξοφλήσωσιν, ὥς, κατὰ Δημοσθένη (24) ὁ τεοβουτάδης Πύρρος, ἐν τοῖς δικασταῖς καταταχθεὶς, ἐν ᾧ ὑπέκειτο εἰς ἀτιμίαν ὀφειλέτου. Ἄν δ' ὁ ὀφειλέτης ἀπέθνησκε μὴ ἀποδοὺς τὸ ὄφλημα, ἐγίνοντο οἱ κληρονόμοι αὐτοῦ «κληρονόμοι τῆς ἀτιμίας» (25).

Ἄφεςις δὲ τῆς ἀτιμίας οὔτε διὰ δίκης οὔτε δι' ἐπιεικείας ἦν εὐκολος, κατὰ τὸν νόμον ὅστις διετηρήθη ἐν Δημοσθένει (26)· καὶ ὅπως πρότασις περὶ αὐτῆς ὑποβληθῇ εἰς τὸν δῆμον, προαπητεῖτο ἄδεια ἐξακισχιλίων τοῦλάχιστον πολιτῶν. Ἐκτάκτως δὲ μόνον, καὶ ἐπὶ κοινῶν κινδύνων, ἐποίει ὁ δῆμος ἐνίοτε ὅλους ὁμοῦ «τοὺς ἀτίμους ἐπιτίμους» (27).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

(24) Δημ. κ. Μειδ. 573 (182).

(25) Δημ. κ. Ἀνδροτ. 603. — κ. Τιμοκρ. 762. — κ. Θεοκριν. ἀρχ.

(26) Δημ. κ. Τιμοκρ. σ. 715. Ἰδ. καὶ κ. Μειδ. 25, 20.

(27) Ἀνδοκ. Αὐτ. 107. — Ξενοφ. Ἑλλ. Β'. 2, 11.

ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ Β.

Σχέσεις τοῦ ατόμου ἐν τῇ οἰκογενείᾳ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Σχέσεις γυναικῶν καὶ ἀνηλίκων.

Ἦν δ' ἐν γάμῳ νομίμως συνδεθέντι, κατὰ τὰ προεκτεθέντα, ὁ ἀνὴρ ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας, μόνος αὐτὸς συμβαλλόμενος, φυσικὸς ἐπίτροπος τῆς τε γυναικὸς καὶ τῶν ἀνηλίκων παιδίων τοῦ, ὃν καὶ ἐκαλεῖτο ὑπὸ τοῦ νόμου **Κύριος** (ἐξ οὗ ἐπεκράτησε καὶ ἡ ἀνωτάτης ἐκφράσις κύρις διὰ τὸν πατέρα). Τῆς δὲ γυναικὸς, μέχρις οὗ νυμφευθῇ, κύριος ἦν ὁ πατήρ, ἢ, ἐν ἑλλείψει πατρός, ὁ πλησιέστερος καὶ πρεσβύτατος τῶν ἀρρένων ἐξ αἵματος συγγενῶν αὐτῆς. Ὅτε δ' ἐνυμφεύετο, ἀντικαθίστα τὸν κύριον αὐτῆς ὁ ἀνὴρ (1).

Ἐφερε δ' ἡ γυνὴ εἰς τὴν γαμικὴν συμβίωσιν τὴν προίκα τῆς, ἥτοι, ἂν μὲν ἦτον κληρονόμος τοῦ πατρὸς αὐτῆς, ἢ, ὡς ἐκαλεῖτο, **ἐπίκληρος**, τὴν πατρικὴν κληρονομίαν· ἂν δὲ δὲν ἦτο, μερίδα τινὰ ἦν κατὰ βούλησιν προσδιώριζεν ὁ Κύριος αὐτῆς, ὅτε καὶ ἐλέγετο **ἐπίπροικος** (2). Καὶ ἑλλειψις μὲν ἐντελὴς προίκος οὐδὲν ἀφήρει ἐν Ἀθήναις τῆς νομιμό-

(1) Σχολ. Ἀριστοφ. Ἰππ. 969. — Ἰσ. π. Πύρ. κλ. 2.

(2) Ἀρποκρ. Φ. Ἐπίπροικος.

τητος τοῦ γάμου, οὐδ', ὡς ἐν Ρώμῃ, κατεδίβαζε τὴν νύμφην εἰς παλλακίδα, ἀλλὰ πολλάκις ἐκώλυε τὰς κόρας νὰ νυμφευθῶσιν, ὡς συνέβη εἰς τὰς ἀπογόνους τοῦ Ἀριστείδου, πρὶν ἢ προικίσῃ αὐτὰς ἡ πόλις (3), διότι τῆς ἀπροιίκου γυναικὸς ἡ θέσις ἦν ταπεινὴ καὶ ἐξευτελιστικὴ, ὡς καὶ ὁ Μένανδρος λέγει (4): «*Νύμφη δ' ἄπροικος οὐκ ἔχει πύρρησίαν*». Ὁ Ἰσαῖος μάλιστα, ἴσως μετὰ τινος ὑπερβολῆς, διῆσχυρίζεται (5), ὅτι νύμφη ἄπροικος ἦτον ἀνήκουστος ἐν Ἀθήναις.

Καὶ ὁρίζει μὲν νόμος Σολώνιος, ὑπὸ Πλουτάρχου μνημονευόμενος (6): «*Ἰμάτια τρία καὶ σκεύη μικροῦ νομίματος ἄξια, ἕτερον δὲ μηδὲν ἐπιφέρεισθαι τὴν γαμουμένην*». ἀλλ' ὁ νόμος οὗτος ἡ ἀπέβλεπε τὴν φερνὴν μόνον, ἥτοι τὰ ἱμάτια καὶ σκεύη ὅσα πλὴν τῆς προικὸς ἔφερεν ἡ νύμφη μεθ' ἐαυτῆς, ἡ ταχέως περιέπεσεν εἰς ἀχρηστίαν· διότι ὑπάρχουσι παραδείγματα μεγάλων προικῶν μάλιστα, ὡς τῆς τοῦ Δημοσθένους τοῦ Παιανιέως, πατρὸς τοῦ ῥήτορος, δόντος δύο ταλάντων προίκα εἰς τὴν θυγατέρα του (7). οἱ δὲ Ῥωμαῖοι κωμικοὶ (8), εἰς τὰ τῶν συγχρόνων αὐτῶν ἦθῃ ἀναφερόμενοι, μνημονεύουσι προικῶν δεκαταλάντων καὶ εἰκοσιταλάντων. Ἐνίοτε μάλιστα φαίνεται ὅτι πλούσιοι γονεῖς τῆς νύμφης ἐδέχοντο τὸν ἄπορον γαμβρὸν νὰ συνοικῇ μετ' αὐτῶν· ἀλλ' ἡ θέσις τοῦ τοιούτου δὲν φαίνεται νὰ ἦτον ἐκ τῶν ἐπιφθονωτέρων, διότι ὁ Ἀθήναιος (9) καλεῖ αὐτὸν

(3) Πλούτ. Β Ἀριστείδ. ΚΖ.

(4) Ἀποσπ. 371. — Ἰδ. Plaut Trimem. III, 2, 63.

(5) Π. Πύρ. κλ. 39.

(6) Σόλ. Κ.

(7) Ὑπόθ. Δημ. κ. Ἀφόδου.

(8) Terent. Andr. — Plaut. Truculent. Cistell.

(9) ΣΤ'. 247.

«*νυμφίον οικόσιτον*», δι' ἐπιθέτου ὃ εἶχε κοινὸν μετὰ τῶν ἐν τῷ οἴκῳ τρεφόμενων κτηνῶν.

Ἵνα δὲ τὰ ὑπὸ τοῦ Κυρίου τῇ νύμφῃ διδόμενα θεωρῶνται οὐχὶ ὡς ἀπλῆ δωρεά, ἀλλ' ὡς προίξ, ἐφ' ἧς νὰ ἐφαρμόζονται οἱ νόμοι τοῦ προικίου δικαίου, ἀπηρτεῖτο ἡ ὁμολογία αὐτοῦ ἐνώπιον μαρτύρων περὶ τοῦ πόσα καὶ τίνα χορηγεῖ ὡς προίκα, ὅπερ ἐκαλεῖτο *τιμᾶν προικί*, ἐν *προικί τιμᾶν* ἢ ἐν *τιμᾶν προικί*» (10).

Ἀφ' ἐτέρου δ' ὁ νυμφίος ὥφειλε νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν προίκα δι' ὑποθήκης ἰσοτίμου ἰδίου κτήματος, ὅπερ ἐκαλεῖτο *ἀποτίμημα*, καὶ *ἀποτιμᾶν* μὲν ἐλέγετο τὸ γινόμενον, ὡς πρὸς τὸν νυμφίον, *ἀποτιμήσασθαι* δ' ὡς πρὸς τὸν κύριον, καὶ ὡς πρὸς τὸ κτῆμα *ἀποτιμηθῆναι*.

Τὸ διαζύγιον δὲ ἦν οὐχὶ ἐπαινετὸν ἐν Ἀθήναις, παρὰ τοῖς ἐμφρονεστέροις τοῦλάχιστον, ὡς ὁ Εὐριπίδης λέγει (11): «*Οὐ γὰρ εὐκλεεῖς ἀπαλλαγὰς γυναῖξιν, οὐδ' οἷόν τ' ἀναίρεσθαι πόσιν*». Οὐχ ἥττον ὁμοῦς ἦν συνεχές, καὶ μάλιστα μέχρι καταχρήσεως. Ἀποδεικνύουσι δὲ καὶ τὰ περὶ αὐτοῦ τὴν ἐν Ἀθήναις ὑπέροχον θέσιν τοῦ ἀνδρός ἐν τῷ συζυγικῷ βίῳ· διότι αὐτὸς ἐλέγετο ὅτι *ἀπέπεμπε* ἢ *ἐξέπεμπε* ἢ *ἐξέβαλλε* τὴν γυναῖκα, ἡ δὲ γυνὴ ὅτι *ἀπέλειπε* τὸν ἄνδρα. Διαζύγια ἀφορῶσαι κωμωδίαι, καὶ τὴν ἐπιγραφὴν «*ἀπολείπουσα*» φέρουσαι, διάφοροι ἐγράφησαν ὑπὸ Ἡγησίππου, Κροβύλου, Διφίλου, καὶ ἄλλων ποιητῶν (12), καὶ θὰ ἦσαν ἄφθονος πληροφοριῶν πηγὴ περὶ τῶν περιστάσεων αἵτινες ἐπέφερον τὸ διαζύγιον, τῶν τύπων αὐτοῦ, καὶ τῶν ἐξ

(10) Ἰσ. π. Πύρ. κλ. 39. — Δημ. κ. Σπουδ. 1029. — κ. Ὀνήτ. 869. — κ. Εὐεργ. καὶ Μνησιδ. 1156.

(11) Μηδ. 239.

(12) Ἀθῆν. 125.

αὐτοῦ πηγαζουσῶν θέσεων· ἀλλὰ δυστυχῶς οὐδεμία ἐξ αὐτῶν διεσώθη. Ἐξ ὀλίγων δ' ἐτέρων πηγῶν φαίνεται ἐξαγόμενον ὅτι ὁ ἀποπέμπων εἰς οὐδένα ὑπέκειτο τύπον, ἐκτός ὅτι ἴσως, ὡς ὁ Ἰππόνικος ἐν ψευδ' Ἀλκιβιάδῃ (13), προσεκάλει μάρτυρας. Ἡ ἀπολείπουσα ὁμῶς, ὅταν προήρχετο τὸ διαζύγιον ἐξ αὐτῆς, ὥφειλε νὰ παρουσιασθῇ αὐτοπρώπως εἰς τὸν ἄρχοντα, καὶ «ἀπολείψεως γράμματα παρὰ τῷ ἄρχοντι θέσθαι» (14), ἤτοι νὰ τῷ ὑποβάλῃ ἐγγράφως τὴν κατηγορίαν της, ἢ τὴν αἰτίαν τῆς ἀπολείψεως. Δὲν φαίνεται δ' ἂν ὁ ἄρχων εἶχε καὶ δικαίωμα νὰ δικάσῃ καὶ ν' ἀποφασίσῃ περὶ τῆς κατηγορίας.

Ἄλλ' ἐν περιπτώσει διαζυγίου, τοῦ προκαλουμένου τοῦλάχιστον ὑπὸ τοῦ ἀνδρός, ἡ προῖξ ἔπρεπε ν' ἀποδοθῇ ὑπὸ τοῦ ἀποπέμποντος εἰς τὸν κύριον τῆς ἐκβαλλομένης, ἢ ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει, νὰ τῷ καταβάλληται ἐπ' αὐτῆς τόκος ἐξ ἐννέα ὀβολῶν τὴν μνᾶν κατὰ μῆνα, ἤτοι πρὸς 18 0/0, καὶ προσέτι νὰ χορηγῇται, ἂν οὕτως ἀπεφάσιζε τὸ δικαστήριον, καὶ σίτησις διὰ τὴν γυναῖκα, κατὰ τὸν νόμον ὅστις μνημονεύεται ἐν τῷ κατὰ Νεαίρας λόγῳ (15): «Ἐὰν ἀποπέμπῃ τὴν γυναῖκα, ἀποδιδόναι τὴν προῖκα· ἐὰν δὲ μὴ, ἐπ' ἐννέ' ὀβολοῖς τοκοφορεῖν, καὶ σίτου εἰς ὠδεῖον εἶναι δικάσασθαι ὑπὲρ τῆς γυναικὸς τῷ κυρίῳ». Τὸ αὐτὸ δ' ἐφηρμόζετο καὶ ὅταν μνηστήρ, λαβὼν τὴν προῖκα, ἤρνεϊτο ἔπειτα νὰ νυμφευθῇ τὴν μνηστήν (16).

Ὅμοίως δ' ἀπεδίδετο ἡ προῖξ καὶ ἐν περιπτώσει ἀτεκνίας τῆς γυναικός, ἂν δηλαδὴ αὐτὴ ἀπέθνησκεν ἄτεκνος, ἢ ἂν

(13) Κ. Ἀνδοκ. 541.

(14) Πλούτ. Ἀλκιβ. 8. — Ψ. Ἀλκιβ. Αὐτ.

(15) Δημ. κ. Νεαίρ. 1362.

(16) Δημ. κ. Ἀφρόδ. 1010.

ὁ ἀνὴρ ἀπέθνησκε, χωρὶς αὐτὴ νὰ τεκνοποιήσῃ (17), ὅθεν ἐπήγασε καὶ ἐξηγεῖται τὸ ἀρχαῖον ἔθος τῶν ὑποβολιμαίων τέκνων ἐν Ἀθήναις, ἐπίσης συμφέρον εἰς τὰς ἀτέκνους γυναῖκας καὶ εἰς τοὺς ἄνδρας των. Τούτων εἰσαγωγὴν εἰς τὸν οἶκον, κατὰ Δίωνα τὸν Χρυσόστομον (18), ἐτεχνάζετο ἡ γυνή, «βουλομένη ἐκάστη κατασχεῖν τὸν ἄνδρα τὸν ἐαυτῆς καὶ τὸν οἶκον», καὶ ὁ Ἀριστοφάνης μνημονεύει τὸ ἔθος τοῦτο ὡς ἐπικρατοῦν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του, διὰ τῶν στίχων τούτων (19): «*Ἐτέραν δ' ἐγὼδ' ἢ φάσκει ὠδίνειν γυνὴ δέχ' ἡμέρας, ἕως ἐπρίατο παιδίον*».

Μετὰ δὲ τὴν γηρεῖαν αὐτῆς, ἐδύνατο ἡ γυνὴ κατὰ τὸ δοκοῦν, ἢ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ κυρίου αὐτῆς (20), ἢτοι τοῦ πατρός της, ἢ, ἐν ἐλλείψει πατρός, τοῦ ἐγγυτάτου καὶ πρεσβυτάτου τῶν ἐξ αἵματος ἀρρένων συγγενῶν της, ἢ νὰ παραμείνῃ παρὰ τοῖς τέκνοις της, ἔχουσα τὴν προῖκα αὐτῆς, ἐν ᾧ τὰ παῖδια ἦσαν ἀνήλικα, χωρὶς ὅμως νὰ δύνηται ἐλευθέρως νὰ συναλλάττεται, ἀνευ τῆς συγκαταθέσεως τοῦ ἐπιτρόπου ἐκείνων· διότι ἡ γυνὴ ἐθεωρεῖτο εἰς τὰς νομικὰς αὐτῆς σχέσεις πάντοτε ὡς ἀνήλικος, καὶ κατ' Ἰσαῖον (21) ὁ νόμος «*διαρρήδην ἐκώλυε*» πᾶν συμβόλαιον μετὰ παιδίου καὶ γυναικός, πέραν τῆς ἀξίας μεδίμνου κριθῆς.

Ἐπὶ δὲ τῶν ἀνηλίκων τέκνων εἶχεν ὁ πατὴρ τὴν ἰσχὺν τοῦ φυσικοῦ ἐπιτρόπου. Ἐν ἀρχαιοτάτοις χρόνοις καὶ πρὸ τοῦ Σόλωνος μνημονεύεται ὅτι ἡ πατρικὴ ἐξουσία ἦν ἐπίσης αὐστηρὰ ὡς ἐν Ῥώμῃ, καὶ ὅτι ὁ πατὴρ ἐδίκαιοτο νὰ

(17) Ἰσ. π. Πυρ. κλ. 36.

(18) ΙΕ, σ. 237.

(19) Θεσμοφορ. 511. — Ἰδ. Δημ. κ. Μειδ. 563 (190).

(20) Δημ. κ. Βοιωτ. 1010.

(21) π. Ἀριστάρχ. κλ. 10. — Ἰδ. Δίων. Χρυσόστ. ΟΔ'. σ. 638.

φανεύη τὴν ἐκδεδιητημένην θυγατέρα του, ὅπερ ὁμῶς, ἂν ἀληθές, λέγεται ὅτι μετὰ φρίκης κατήργησαν οἱ Ἀθηναῖοι ὅτε, κατὰ παράδοσιν πιθανῶς μετέχουσιν μύθου, ὁ Ἰππομένης ἐξέθηκε τὴν ἰδίαν θυγατέρα εἰς τὸ μένος τῶν ἵππων του, ἵνα φάγωσιν αὐτήν, ἄγριοι ὄντες (22). Προσέτι ἀναφέρει ὁ Πλούταρχος (23), ὅτι τότε εἶχον τὴν ἄδειαν καὶ νὰ πωλῶσι τὰ τέκνα των οἱ πατέρες διὰ πενίαν. Ἐν τοῖς μεταγενεστέροις ὁμῶς χρόνοις τοιαύτας τερατώδεις διατάξεις δὲν περιεῖχεν ὁ νόμος (24).

Εἶχεν ὁμῶς, φαίνεται, ὁ πατήρ τὸ δικαίωμα τῆς ἀποκηρύξεως, περιοριζόμενον ἴσως κατὰ τοῦτο, ὅτι προαπητεῖτο δικαστικὴ ἀρχὴς τινος ἄδεια. Πιθανῶς ὁμῶς τὰ ἤθη ἐν Ἀθήναις σπανιώτατα ἐπέτρεπον τὴν χρῆσιν τοῦ δικαιώματος τούτου, ὥστε καὶ ὁ Πολυδεύκης λέγει ὅτι ἡ λέξις Ἀποκήρυκτος ἦν οὐχὶ ἀττική. Περὶ Θεμιστοκλέους ἐρρέθη ὑπὸ μεταγενεστέρων συγγραφέων ὅτι ἀπεκηρύχθη, ἀλλ' ὁ Πλούταρχος (25) διαψεύδει τὴν εἰδήσιν ταύτην. Περὶ δὲ Ἀλκιβιάδου διηγεῖται μὲν οὗτος (26) ὅτι ὁ πατήρ αὐτοῦ τὸν ἀπεκήρυξεν, ἀλλ' ἐννοεῖ διὰ τῆς λέξεως ὅτι ἀπολεσθέντα ποτέ, ἐν τῇ παιδικῇ αὐτοῦ ἡλικίᾳ, τὸν ἀνεζήτησε διὰ κήρυκος. Ὅπως δὴποτε δέ, ἡ ἀποκήρυξις φαίνεται ὅτι μόνον ἐπὶ τῶν κληρονομικῶν δικαιωμάτων εἶχεν ἐπιβρόήν, οὐδενὸς δὲ τῶν πολιτικῶν ἤπτετο.

Ἀποθανόντος δὲ τοῦ πατρός, τὰ τῶν ἀνηλίκων παιδίων δὲν διεῖπον οὔτε ἡ μήτηρ, οὔτε αὐτοδικαίως οἱ ἐγγύτεροι συγγενεῖς, ἀλλ' ἐπ' αὐτῶν ἐγκαθιστῶντο ἐπίτροποι, ὧν

(22) Ἰδ. ἄνωτ. Βιβλ. Β. Μέρ. Α. Κεφ. Ζ. σελ. 112.

(23) Πλούτ. Σόλ. ΙΓ.

(24) Mayer u. Schönk. 427, ἐπ. — Wachsm. II, 1. 209, ἐπ.

(25) Πλούτ. Θεμιστ. Β.

(26) Πλούτ. Ἀλκιβ. Γ'.

ἡ διαχείρισις τῆς ὀρφανικῆς οὐσίας εἰς πολλάς πολλάκις δίκας ἐνέβαλλε, δι' ὃ καὶ πολλοὶ ἐγράφησαν ἐπιτροπικοὶ ἢ ὀρφανικοὶ λόγοι ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ῥητόρων, καὶ κωμωδίαί τινες μνημονεύονται, τὰς σχέσεις πρὸς ἐπιτρόπους ὑπόθεσιν ἔχουσαι, ὡς ἡ τοῦ Ἀλέξιδος, ἥτις « Ἐπίτροπος » ἐκαλεῖτο. Ἀλλ' ἐξ αὐτῶν μὲν οὐδεμία, ἐκ δὲ τῶν λόγων σώζονται μόνον ὁ τοῦ Δημοσθένους κατὰ τοῦ ἐπιτρόπου αὐτοῦ Ἀφόβου καὶ ὁ κατὰ τοῦ Ὀνήτορος, ὁ τοῦ Λυσίου κατὰ Διογείτονος, καὶ ὁ τοῦ Ἰσαίου περὶ Ἀγνίου κλήρου, ἐξ ὧν ἀτελεῖς τινὰς δυνάμεθα ν' ἀρυσθῶμεν εἰδήσεις.

Κατ' αὐτάς, ὁ πατὴρ ἐδύνατο, ζῶν ἔτι, νὰ ἐγκαταστήσῃ ἐπιτρόπους ὅσους ἤθελε τῶν τέκνων αὐτοῦ, διὰ τὴν περίπτωσιν τοῦ θανάτου του, ὡς ὁ τοῦ Δημοσθένους ἐγκατέστησε τέσσαρας (27), καὶ ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἐπίσης διορίζουσιν ἐπιτρόπους ἐν ταῖς διαθήκαις των, ὥς διετήρησε Διογένης ὁ Λαέρτιος.

Ἄν δ' ὁ πατὴρ εἴχεν ἀποθάνει οὐδὲν διατάξας περὶ ἐπιτρόπων, ἐπεμελεῖτο τοῦ διορισμοῦ αὐτῶν ὁ ἐπώνυμος ἄρχων, εἰς ὃν ἐναπέκειτο ἡ φροντίς τῆς τῶν οἰκογενειῶν διατηρήσεως, καί, καθ' ὅσον ἐνεδέχετο, ἐπροτίμα πάντοτε τοὺς φυσικοὺς ἐπιτρόπους, ἥτοι τοὺς ἐγγυτέρους τῶν ἐξ αἵματος συγγενῶν. Διογένης ὁ Λαέρτιος μνημονεύει (28) νόμου, καθ' ὃν δὲν ἐπετρέπετο νὰ ἐπιτροπεύῃ ἀνηλίκων ὁ δεύτερος σύζυγος τῆς μητρὸς αὐτῶν, οὐδ' ἐπίτροπος νὰ νυμφευθῇ τὴν μητέρα, ὡς οὐδ' ἐν γένει νὰ ἐγκαθιστᾶται ἐπίτροπος ἐκεῖνος εἰς ὃν θὰ περιήρχετο ἡ οὐσία ἂν εἴχον ἀποθάνει τὰ τέκνα. « Τὸν ἐπίτροπον τῇ τῶν ὀρφανῶν μητρὶ μὴ συνοικεῖν, μηδ' ἐπιτροπεύειν εἰς ὃν ἂν ἡ οὐσία ἔρχε-

(27) Δημ. κ. Ἀφῶβ. 814.

(28) Α, 56.

τα τῶν ὀρφανῶν τελευτησάντων ». Καίτοι ὁμως προφανέτατα προνοητικὴ ὑπὲρ τῆς ἀσφαλείας τῶν ἀνηλίκων ἡ διάταξις αὕτη, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι περιῆλθεν εἰς ἀχρηστίαν, ἢ τοῦλάχιστον ὅτι οὐ σπανίως ἠθετεῖτο. Οὕτως αὐτὸς ὁ Πριαννεὺς Δημοσθένης παρήγγειλε τὴν γυναῖκά του Κλεοβούλην, τὴν μητέρα τοῦ ῥήτορος, νὰ νυμφευθῇ τὸν Ἄρποβον, ὃν ἐγκαθίστα ἐπίτροπον τῶν τέκνων αὐτοῦ (29).

Καθ' ἕτερον δὲ νόμον (30), ὁ εἰς μίσθωσιν λαμβάνων κτήματα ὀρφανικά, ὥφειλε νὰ δίδῃ ὑποθήκην, ἣτις ἐλέγετο « ἀποτίμημα », ὡς καὶ ἡ διδομένη διὰ τὴν προῖκα τῆς γυναικός. Ἡ διάταξις δ' αὕτη προφανῇ σκοπὸν εἶχεν ἐν ἀμφοτέραις ταῖς περιστάσεσι τὴν ὑλικὴν ἐξασφάλισιν τῶν συμφερόντων τῶν ἀσθενεστέρων τῆς κοινωνίας μελῶν.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄

ΑΘΗΝΩΝ

Κληρονομία. (1)

Ἀθηναῖος πολίτης μὴ ἔχων τέκνα γνήσια, ἢ αὐτὰ κατὰ νόμον ἀποκηρύξας, ἐδύνατο νὰ διαθέσῃ τὰ τῆς ἑαυτοῦ περιουσίας κατὰ βούλησιν. Καὶ ὁ μόνος θυγατέρας δὲ κεκτημένος, διέθετε μὲν τὴν κληρονομίαν ὑπὲρ οὗτινος ἐβούλετο, ἀλλὰ μετὰ τῶν θυγατέρων, ἦτοι ὑπὲρ ἐκείνων μεθ' ὧν ἐνύμφευε τὰς θυγατέρας αὐτοῦ. Τοῦ περὶ τούτου νόμου μνημο-

(29) Ὑποθ. Δημ. κ. Ἄρῶδ.

(30) Ἀρποκρ. φ. Ἀποτιμητής. — Ἰσ. π. Φιλοκλ. κλ. σ. 143.

(1) Bunsen, de jure hereditario Atheniensium.

νεύει ὁ Ἰσαῖος διὰ τούτων (2). « Ὁ γὰρ νόμος διαρρήδην λέγει ἐξεῖναι διαθέσθαι ὅπως ἂν ἐθέλη τις τὰ ἑαυτοῦ, εἰ μὴ παῖδας γνησίους καταλίπη ἄρρενας· ἂν δὲ θηλείας καταλίπη, σὺν ταύταις ». Ἄν δέ τις, ἅφ' οὗ ἔγραψε διαθήκην ἀπέκτα υἱὸν γνήσιον, ἡ διαθήκη ἐθεωρεῖτο ὡς ἄκυρος, ἐκτὸς ἂν ὁ υἱὸς ἀπέθνησκεν ἀνήλιξ, δηλαδὴ πρὸ τοῦ ἐπὶ διετὲς ἡβῆσαι (3), ὅτε ἔμενεν ἡ διαθήκη ισχύουσα. Ἐν πάσῃ δ' ἄλλῃ περιπτώσει, ὁ νόμος, ὅστις ἐνδιεφέρετο εἰς τὴν τῶν οἴκων καὶ τῶν οὐσιῶν διατήρησιν, καὶ ἐπεμελεῖτο αὐτῆς, προϋνόει καὶ διέταττε περί τε τῶν δικαιωμάτων τῶν τέκνων, καὶ περὶ τῆς ἐξ ἀδιαθέτου κληρονομίας, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν βαθμῶν τῆς συγγενείας, ἥτις καὶ ἀρχιστεία ἐλέγετο, ὡς πρὸς τὰς κληρονομικὰς σχέσεις θεωρουμένη. Ὡς πρὸς ταύτην δέ, καὶ τὴν ἀπ' εὐθείας ἀπογονίαν, « τὸ γένος » ἢ « τοὺς ἐκγόνους », ὡς ἐλέγοντο, ἐπεκράτει ἡ ἀρχὴ τῆς ἐξ ἴσου διανομῆς τῆς κληρονομίας μεταξὺ τῶν γνησίων υἱῶν. « Ἀπαντας τοὺς γνησίους ἰσομοίρους εἶναι τῶν πατέρων » λέγει ὁ Ἰσαῖος (4). Πρωτοτοκίας δὲ δικαίωμα δὲν ὑπῆρχεν, ἀλλ' ὁ πρωτότοκος εἶχε τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκλέγειν μεταξὺ τῶν ἰσοτίμων κλήρων, ὡς ἐν τῷ παραδείγματι τοῦ Δημοσθένους (5). « Καὶ λαβὼν αἵρεσιν Ἀπολλόδωρος, αἵρεῖται τὸ ἀσπιδοπηγεῖον ἀντὶ τῆς τραπέζης ». Αἱ δὲ θυγατέρες δὲν ἐλάμβανον ἴσην μερίδα μετὰ τῶν υἱῶν, ἀλλὰ μόνον προῖκα τινά, ὡς προεῖρήθη, καὶ ἐκαλοῦντο ἐπίπροικοι.

Ἀπὸ δὲ τῶν υἱῶν μετέβαινεν ἡ κληρονομία, κατὰ τὴν

(2) Ἰσ. π. Πυρ. κλ. 68.

(3) Δημ. κ. Στεφ. 1136.

(4) Π. Φιλοκλ. κλ. 137.

(5) Κ. Φορμίων. 94.

αὐτὴν ἀρχὴν τῆς ἐξ ἴσου διανομῆς, εἰς τοὺς κατ' εὐθείαν ἀρρένας κατιόντας ἀπεριορίστως, οὕτως ὥστε, μὴ ζώντων υἱῶν, ζώντων ὁμως ἐγγόνων ἀρρένων ἐξ υἱῶν, ἡ περιουσία μετέβαινεν αὐτοδικαίως εἰς αὐτούς, καὶ οἱ τοιοῦτοι, ὡς καὶ οἱ υἱοί, κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἔκφρασιν (6), «ἐβάδιζον εἰς τὰ πατρῶα», ὃ ἐστὶν ὅτι ἐλάμβανον τὴν κληρονομίαν, οὐδεμιᾶς ἀπαιτουμένης πρὸς τοῦτο δικαστικῆς ἀποφάσεως, ἐν ᾧ ἀπηρτεῖτο εἰς πᾶσαν πλαγίων ἀγχιστέων κληρονομίαν, ἧς καὶ ἡ ἀπογραφὴ ἀνεγινώσκετο δημοσίᾳ, ἐπὶ τῆς κατὰ πᾶσαν Πρυτανείαν πρώτης ἐκκλησίας τοῦ δήμου (7). Ἐν γένει δ' ἐπεκράτει ἡ ἀπ' εὐθείας ἀπογονία τῆς πλαγίας συγγενείας· ὥστε ὁ ἐγγονος φέρ' εἶπεῖν τοῦ ἀποθανόντος ἐπροτιμᾶτο τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ.

Ὡς δὲ πρὸς τὴν ἐκ πλαγίου συγγένειαν ἴσχυεν ἐν γένει ἡ ἀρχή, ὅτι οἱ ἄνδρες, καίτοι μᾶλλον μεμακρυσμένοι τοῦ ἀποθανόντος, ἐπροτιμῶντο εἰς τὴν κληρονομίαν τῶν γυναικῶν, καίτοι πλησιεστέρων. Τοῦτο λέγει ὁ Σολωνίος νόμος, ὃν παραθέτει ὁ Δημοσθένης (8): «Κρατεῖν δὲ τοὺς ἀρρένας καὶ τοὺς ἐκ τῶν ἀρρένων, εἴαν ἐκ τῶν αὐτῶν ᾧσι, καὶ εἴαν γένει ἀπωτέρω». Ἀλλ' ἐκ τοῦ Ἰσαίου (9) ἐξάγονται αἱ ἰδιαίτεραι διατάξεις τῆς ἐφαρμογῆς τῆς γενικῆς ταύτης ἀρχῆς, καθ' ἃς, μὴ ὄντων κατ' εὐθείαν ἀπογόνων, ἐπροτιμῶντο, α' οἱ ὁμοπάτορες ἀδελφοί, καίτοι μὴ ὁμομήτορες· διότι τοῦ ἀτέκνου υἱοῦ κληρονόμος ἐθεωρεῖτο ὁ πατήρ, καὶ τούτου ὁ ἄλλος υἱός· β' Οἱ ἐξ ἀδελφῶν γνήσιοι ἀδελφίδοι, ἢ, ὡς καλοῦνται σήμερον, ἀνεψιοί· γ' Αἱ ὁμοπάτριοι ἀδελ-

(6) Ἰσ. π. Πύρ. κλ. 53.

(7) Ἰδ. Ἀνωτ. Κεφ. Α. σελ. 206.

(8) Δημ. κ. Μακαρτ. 1067.

(9) Π. Ἀγν. κλ. 270.

φαί· δ' Οἱ ἐξ αὐτῶν γνήσιοι ἀδελφιδοί· ε' Οἱ πρὸς πατρός ἀνεψιοί, δηλαδή ἐξάδελφοι· στ' Οἱ ἐξ αὐτῶν ἀνεψιαδοί, δεύτεροι ἀνεψιοί, ἢ ἐξαδέλφων παῖδες. « Οἱ δὲ παῖδες τῶν ἀνεψιαδῶν ἦσαν ἔξω τῆς ἀρχιστείας »· ζ' Μετὰ πάντας τούτους τοὺς πρὸς πατρός συγγενεῖς, οἱ πρὸς μητρός κατὰ τὴν αὐτὴν τάξιν· η' Μετὰ τούτους οἱ λοιποὶ πρὸς πατρός ἐγγύτατοι.

Ἡ δὲ θυγάτηρ, ἣτις ἀδελφὸν δὲν εἶχεν, ἢ ἡ γυνὴ ἣτις κατὰ τὴν ἐκτεθεῖσαν τάξιν εἶχε δικαίωμα κληρονομίας, ἐκαλεῖτο ἐπίκληρος, ἢ, κατ' Εὐριπίδην (10), καὶ ἔγκληρος, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐπίδικος, καί, ὡς τὰ πατρῶα ἔχουσα, πατροῦχος, καὶ προσέτι, ἴσως ὑπὸ τῶν κωμικῶν μόνων, ἐπιπαματίς (11). Ἄν συνέπιπτε δὲ νὰ ὑπάρχωσι δύο γυναῖκες ἔχουσαι τὸν αὐτὸν βαλμὴν ἀρχιστείας, ἐδύναντο νὰ εἶναι δύο ἐπίκληροι, τὴν οὐσίαν διανεμόμεναι.

Καὶ ἦν μὲν ἡ ἐπίκληρος ὀλιωτέρα τῆς ἐπιπροίκου, ὡς ὀλοκληρον κληρονομοῦσα τὴν χηρεύουσαν περιουσίαν, ἀλλὰ κατὰ τοῦτο πολὺ δυστυχεστέρα ἐκείνης, ὅτι ἦν δούλη καὶ παρακολούθημα τοῦ πλούτου ὅστις τῇ ἀνῆκε, καὶ βεβιασμένη νὰ δώσῃ τὴν καρδίαν τῆς οὐχὶ εἰς ὃν αὐτὴ ἤθελεν, ἀλλ' εἰς ὃν ὁ νόμος διέταττε· διότι ὁ ἐγγύτατος τῶν πλαγίων συγγενῶν τοῦ ἀποθανόντος, ὅστις θὰ ἐκληρονόμει αὐτὸν ἂν ἡ ἐπίκληρος δὲν ὑπῆρχεν, ἐδύνατο, ὡς ἀπλῶς διακάτοχον τῆς οὐσίας ἣτις εἰς αὐτὸν ἀνῆκε, ν' ἀπαιτήσῃ αὐτὴν εἰς γυναῖκα, καὶ διὰ τοῦ δικαστηρίου προσέτι. Ἐκαλεῖτο δὲ τοῦτο ἐπιδικάζεσθαι τῆς ἐπικλήρου, δι' ὃ καὶ ἡ ἐπίκληρος ἐλέγετο καὶ ἐπίδικος. Καὶ τὸ δικαστήριον, ὅταν ἀνεγνώριζεν ὡς ἔγκυρα τὰ δικαιώματα τοῦ ἀπαιτοῦντος,

(10) Ἰφιγ. Ταυρ. 664.

(11) Σχολ. Ἀριστοφ. Σφ. 583.

ἐπέτρεπεν αὐτῷ καὶ νὰ χωρίσῃ προσέτι τὴν γυναῖκα ταύ-
την ἀπὸ τοῦ συζύγου αὐτῆς, ἂν ἦν ἤδη νενυμφευμένη, καὶ
πλὴν τούτου νὰ ἐγκαταλείψῃ καὶ ὁ ἴδιος τὴν ἰδίαν αὐτοῦ
γυναῖκα. Οὕτω λέγει ὁ Ἰσαῖος (12)· « *Τὰς μὲν ὑπὸ τῶν πα-
τέρων ἐκδοθείσας καὶ συνοικούσας ἀνδράσι γυναῖκας. . .*
*ὅς ὁ πατήρ αὐτῶν τελευτήσῃ μὴ καταλιπὼν αὐταῖς γνη-
σους ἀδελφούς, τοῖς ἐγγύτατα γένους ἐπιδίκους εἶναι κε-
λεύει ὁ νόμος* ». Οὕτως ἐν τῷ κατ' Εὐβουλίδου λόγῳ τοῦ
Δημοσθένους (13) βλέπομεν τὸν πέννητα Πρωτόμαχον, ὅστις
ἐκληρονόμησε πλουσίας ἐπικλήρου, παραχωροῦντα τὴν ἑαυ-
τοῦ γυναῖκα, ἐξ ἧς εἶχεν ἤδη θυγατέρα, εἰς τὸν πατέρα τοῦ
λέγοντος Εὐξιθέου, καὶ τὸν Τιμοκράτην, ὅστις ἔμελλε νὰ
λάβῃ ἐπικληρον, δίδοντα τὴν γυναῖκά του εἰς τὸν Ἄφο-
βον (14). Ἐπιβάλλων ὅμως εἰς τὰς ἐπικλήρους πολλάκις ἄν-
δρας οἵτινες δὲν ἦσαν τῆς ἐκλογῆς τῶν, ὁ νόμος ἀφ' ἐτέρου
προϋνοεῖ ὑπὲρ αὐτῶν, καὶ τὰς ἐπρόστατευσεν ἐν τῷ γάμῳ,
ἐφ' ᾧ ὑπῆρχεν ἰδιαιτέρα τάξις γραφῶν, τῶν καλουμένων
« *Ἐπικλήρου κακώσεως* ».

Ἀλλὰ πᾶν κληρονομικὸν δικαίωμα πλαγίου συγγενοῦς
ἐπὶ περιουσίας ἢ ἐπὶ ἐπικλήρου ἀπητεῖτο ν' ἀποδειχθῇ ἐνώ-
πιον δικαστηρίου, καθ' ὃ μὴ ὄν ἐπίσης αὐταπόδεικτον καὶ
ἀναμφισβήτητον ὡς ἐπὶ τῆς ἀπ' εὐθείας ἀπογονίας· ἐξ οὗ
τὸ ἐν Δημοσθένει (15) ἀπαντῶμενον ἀξίωμα· « *Ἀνεπίδικον
μὴ ἐξεῖναι ἔχειν μήτε κληρον μήτε ἐπικληρον* ».

Ἡ σχέσις ὅμως τῶν πλαγίων συγγενῶν πρὸς τοὺς ἐπι-
κλήρους δὲν παρεῖχεν αὐτοῖς δικαιώματα μόνον, ἀλλὰ πολ-

(12) Π. Πύρ. κλ. 64.

(13) Σ. 1311.

(14) Ὑπόθ. Δημ. κ. Ὀνήτ.

(15) Δημ. κ. Στεφ. 1135. —

λάκις τοῖς ἐπέβαλλε καὶ καθήκοντα. Διότι, ὡς ἐδικοῦντο νὰ νυμφευθῶσι τὴν πλουσίαν ἐπὶ κληρον, οὕτως ὑπεχρεοῦντο νὰ νυμφευθῶσι τὴν πτωχήν. Ἐδύναντο δὲ ν' ἀποφύγωσι τὴν ὑποχρέωσιν ταύτην μόνον χορηγοῦντες προῖκα τινὰ ἀναλόγως τῆς περιουσίας των, ὡς πεντακοσίων μεδίωνων φερ' εἰπεῖν, οὐχὶ ἀνωτέρων τῶν πέντε μνῶν (16) ἢ πεντακοσίων δραχμῶν.

Ἄλλ' ὁ πλοῦτος τῆς ἐπιζητήτου ἐπικλήρου δὲν ἀνῆκεν εἰς αὐτήν, οὐδὲ καὶ εἰς τὸν σύζυγον ὅστις τὴν ἐπεδικάζετο, ἀλλ' εἰς τὰ παιδία τὰ ἐξ αὐτῆς γεννώμενα. Ἡ ἐπὶ κληρος εἶχε μόνον τὴν παρακαταθήκην τῆς οὐσίας τοῦ ἀνευ υἱοῦ ἀποθανόντος πατρός της, καὶ τὴν ἐντολὴν τοῦ νὰ μεταβιβάσῃ αὐτήν εἰς τὸν φυσικὸν κληρονόμον, τὸν ἔγγονον ἐκείνου, ἢ, καὶ ἂν τῆς ἐπικλήρου τὸ τέκνον ἦτον θυγάτηρ, εἰς τὸ τέκνον βεβαίως ἐκείνης, καὶ οὕτω καθεξῆς· διότι τοῦ νόμου ἡ πρόνοια ἀπέβλεπε κυρίως εἰς τὴν τοῦ οἴκου μονιμότητα, καὶ τὴν τῆς οὐσίας ἐν αὐτῇ διατήρησιν, καὶ τὴν ἀπὸ πάππου εἰς ἔγγονον αὐτῆς μεταφύτευσιν. Ὁ δὲ σύζυγος εἶχε μόνον τὴν ἐπικαρπίαν τῆς οὐσίας ταύτης, ὡς κύριος τῆς γυναικός, καὶ ὡς κύριος καὶ ἐπίτροπος τοῦ κληρονομοῦντος τέκνου. Ἀμα δὲ τοῦτο, ἂν ἦτον υἱός, ἡλικιοῦτο, δηλαδὴ διήνυε τὸ διετές ἡδᾶν, ἀνελάμβανε τὴν περιουσίαν, καὶ εἰς τὴν μητέρα του ἔδιδε μόνον τὰ πρὸς σίτησιν· ὡς ἐν Δημοσθένει (17)· «Καὶ ἐὰν ἐξ ἐπικλήρου τις γένηται, ἅμα καὶ ἡβήσῃ ἐπὶ διετές, κρατεῖν τῶν χρημάτων, τὸν δὲ σῖτον μετρεῖν τῇ μητρὶ.»

(16) Δημ. γ. Μακαρτ. 1069. — Ἰδ. Διόδ. IB, 18. —

(17) Δημ. γ. Στεφ. Β, 1135. — Ἰδ. καὶ Ἰσ. π. Κίρ. κλ. 31. — Π. Πύρ. 50.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Ὑίοθεσία.

Ἡ ἀνωτέρω δὲ μνημονευθεῖσα ἐξουσία τοῦ διαθέτειν ἅ ἐξ ἰδίας ἐν ἐλλείψει ἄρρενος τέκνου γνησίου ἐξετείνεται ἐν Ἀθήναις διὰ τοῦ δικαιώματος τῆς υἰοθεσίας, ἢ θέσεως, ἣτις καὶ ποίησις ἄλλως ἐλέγετο, ὡς τὸ υἰοθετεῖν ἐλέγετο καὶ ποιεῖσθαι, υἰοποιεῖσθαι, θέσθαι υἱὸν καὶ υἱῶσαι. Καὶ ἦν ἡ υἰοθεσία οὐ μόνον δικαίωμα, ἀλλὰ καὶ καθήκον τοῦ πολίτου συγχρόνως· διότι ἐπίσης τῷ ιδιώτῃ ἐνδιεφέρετο καὶ τὸ δημόσιον, « ἵνα μὴ ἀνώνυμος γένηται ὁ οἶκος » (1), καὶ ἐπεμελεῖτο « ὅπως αὐτὸς μὴ ἐξερημωθῇ ὁ οἶκος », (2), ἐφ' οὗ ἐστηρίζετο ἡ τε φορολογία (3), καὶ ἡ διατήρησις τῶν τοῖς γένεσιν ἀνηκόντων ἱερῶν. Διὰ τοῦτο ἐξ ἑνὸς μὲν ἡ ποίησις ἐθεωρεῖτο ὡς καθήκον θρησκευτικόν, ὡς λέγει ὁ Ἰσαῖος (4)· « Πάντες γὰρ οἱ τελευτήσειν μέλλοντες πρόνοιαν ποιοῦνται σφῶν αὐτῶν ὅπως μὴ ἐξερημώσωσι τοὺς σφρατέρους αὐτῶν οἴκους, ἀλλ' ἔσται τις καὶ ὁ ἐναγιῶν, καὶ πάντα τὰ νόμιμα αὐτοῖς ποιήσων. Δι' ὃ καὶ ἅπαντες τελευτήσωσιν, ἀλλ' οὖν ποιησάμενοι καταλείπουσιν ». Ὅταν δὲ παρημέλουν οἱ ιδιώται, τότε τὴν ἐπιμέλειαν ἀνελάμβανε τὸ δημόσιον, ὡς ἐξακολουθεῖ λέγων ὁ αὐτός· « Καὶ οὐ μόνον ἰδία ταῦτα γινώσκουσιν, ἀλλὰ καὶ δημοσία τὸ κοινὸν τῆς πόλεως οὕτω ταῦτ' ἔγνωκε·

(1) Ἰσοκ. π. Μενεχλ. κλ. 36. —

(2) Δημ. κ. Λεωχ. 1093. —

(3) π. Ἀπολλων. κλ. 42. —

(4) Αὐτ. 30. —

νόμῳ γὰρ τῷ ἄρχοντι τῶν οἴκων, ὅπως ἂν μὴ ἐξερημῶνται, προστάττει τὴν ἐπιμέλειαν. » Ὁ δ' ἄρχων ἐξεπλήρου τὸ καθήκον τοῦτο, εἰσάγων εἰς τὸν οἶκον τοῦ ἀποκλήρου ἀποδιώσαντος τινὰ «ἐκ τῶν κατὰ γένος ἐγγυτάτῳ» (5), συνήθως τὸν υἱὸν θυγατρὸς ἐπικλήρου, ὅστις φυσικὸς ὢν κληρονόμος, ἀνελάμβανεν οὕτω καὶ πάντα τοῦ υἱοῦ τὰ καθήκοντα.

Ἐγίνετο δ' ἡ υἱοθεσία εἴτε μεταξὺ ζώντων (6), εἴτε διὰ διαθήκης(7)· καὶ, ὅπως ἔχῃ νόμιμον κῦρος, ἀπητοῦντο παρὰ τε τοῦ υἱοθετοῦντος καὶ παρὰ τοῦ υἱοθετουμένου προσόντα τινὰ ὠρισμένα ὑπὸ τοῦ νόμου. Κατ' αὐτὰ ὁ υἱοθετῶν, ὅστις καὶ θέτης ἢ ποιητὸς πατὴρ ἐκαλεῖτο, ἀπητεῖτο νὰ εἶναι αὐτὸς ἐκ τῶν ἐχόντων τὸ τοῦ διαθέτειν δικαίωμα, ἥτοι νὰ εἶναι ἀνὴρ καὶ οὐχὶ γυνή, πολίτης Ἀθηναῖος, ἐνῆλιξ, ὑπερβὰς δηλαδὴ τὸ δέκατον ἐβδομὸν ἔτος τῆς ἡλικίας του, νὰ μὴ ἔχῃ υἱὸν γνήσιον, ἢ νὰ ἔχῃ αὐτὸν διαρρήδην ἀποκεκηρυγμένον, ὡς λέγει ὁ Δημοσθένης (8)· «Ὅταν ἄπαις, καὶ κύριος τῶν ἑαυτοῦ, ποιήσῃται υἱόν, ταῦτα εἶναι κύρια». Ἐχων δέ τις υἱόν, μὴ ἀποκεκηρυγμένον, δὲν ἐδύνατο νὰ προσυιοθετήσῃ ἄλλον, κληρονόμον, ἐπὶ τῇ ὑποθετικῇ περιπτώσει τοῦ θανάτου τοῦ υἱοῦ του (9)· πρῶτον διότι τοιαύτη ὑπόθεσις ἐκ μέρους πατρὸς ἦν ἀπαίσιος, καὶ δεύτερον βεβαίως διότι ἐξ αὐτῆς παρήγετο παρὰ ξένῳ, καὶ μὴ διὰ δεσμῶν αἵματος συνδεομένῳ, συμφέρον κατὰ τῆς ζωῆς τοῦ γνησίου υἱοῦ, δυνάμενον νὰ ἔχῃ ὀλεθρίους συνε-

(5) Δημ. Αὐτ.

(6) Ἰσ. π. Μενεκλ. κλ. 14. — π. Ἀπολλοδ. κλ. 1. — Δημ. κ. Σπουδ. — κ. Λεωχ. κτλ.

(7) Ἰσ. πολλαχοῦ. — Πλάτ. Νόμ. ΙΑ, 7,923.

(8) Κ. Λεωχ. 1095.

(9) Ἰσ π. Ἀριστ. κλ. 258.

πείας. Ὁ δ' ἔχων θυγατέρας μόνον, ἐδύνατο νὰ υἱοθετήσῃ ἐπὶ μόνῳ τῷ ὄρῳ τοῦ νὰ νυμφεύσῃ μίαν ἐξ αὐτῶν, ἐπὶ κληρον, μετὰ τοῦ υἱοθετουμένου (10). Τέλος δ' ἀπητεῖτο, ὡς καὶ εἰς πάσας τὰς διαθήκας, καὶ εἰς τάντα τὰ συμβόλαια, ὅπως ὥσιν ἔγκυρα, ἢ ἀπόδειξις ὅτι ὁ υἱοθετῶν ἐνήρ-γει ἐν πλήρει χρήσει τῆς ἐλευθερίας του. Ὁ Σολώνιος νόμος, διατηρηθεὶς ἐν Δημοσθένει (11), ἔλεγε· « Τὰ ἑαυτοῦ διαθέσθαι εἶναι ὅπως ἂν ἐθέλῃ, ἂν μὴ παῖδες ὡσι γνήσιοι ἄρρενες, ἂν μὴ μανιῶν, ἢ γήρως, ἢ φαρμάκων, ἢ νόσου ἐνεκεν, ἢ γυναικὶ πειθόμενος, ἢ ὑπὸ δεσμοῦ καταληφθεὶς. »

Ὁ δὲ θετὸς (ὁ θέσει υἱός, κατ' ἀντίθεσιν τοῦ φύσει), ὅστις καὶ ποιητὸς ἐλέγετο, α'. ἀπητεῖτο νὰ εἶναι πολίτης Ἀθηναῖος· καὶ ἂν μὲν υἱός, ἀπὸ κληρονόμου, ἂν δὲ κόρη, ἐπικλήρου δικαιώματα. β'. Ἄν ὁ θετὸς ἦν ἐνήλιξ, συναπητεῖτο πρὸς τὴν θέσιν καὶ ἡ συγκατάθεσις αὐτοῦ· ἂν δ' ἀνήλιξ, ἢ τοῦ πατρὸς ἢ κυρίου αὐτοῦ, τοῦ ἐκποιουῦντος αὐτόν, οὐ ἐλέγετο ἐκποίητος. γ'. Ἄν ἦν ὑπόλογος πρὸς τὸ δημόσιον, δὲν ἐδύνατο νὰ υἱοθετηθῇ πρὶν ἢ δώσῃ λόγον (12). δ'. Ἄν δ' ἦν ἄτιμος, μετεδίδετο ἡ ἀτιμία καὶ εἰς τὸν θέτην, ὡς καὶ ἐκ τοῦ θέτου μετέβαινεν εἰς τὸν θετόν. Οὕτως ἐν τῷ κατ' Ἀντιφῶντος ψηφίσματι (13) λέγεται· « Καὶ ἄτιμον εἶναι Ἀρχεπτόλεμον καὶ Ἀντιφῶντα, καὶ γένος τὸ ἐκ τούτων, καὶ νόθους καὶ γνησίους. Καὶ ἐὰν ποιήσῃται τινα τῶν ἐξ Ἀρχεπτολέμου καὶ Ἀντιφῶντος, ἄτιμος ἔστω ὁ ποιησάμενος ».

(10) Δημ. κ. Σπουδ. 1028.

(11) Π. Στεφ. Β, 1133.—Ἴδε καὶ Δημ. κ. Λεπτ. 488.—Πλούτ. Ρωμ. Ζητ. Ζ — Πλούτ. Σόλ. ΚΑ.

(12) Αἰσχ. κ. Κτησ. 414.

(13) Πλούτ. Β. Ι' ῥητ.

Συνήθως δ' υιοθετοῦντο οἱ ἐγγύτεροι τῶν συγγενῶν, διότι τοῦ νόμου καὶ τοῦ ἔθνους τούτου ὁ σκοπὸς ἦτον πρὸ πάντων, οὐχὶ ν' ἀποξενῇ τὴν οὐσίαν ἀπὸ τῆς οἰκογενείας διὰ μεταβιβάσεως εἰς ξένους, ἀλλὰ νὰ τὴν ἐξασφαλίζῃ μάλιστα εἰς αὐτήν, καὶ νὰ διατηρῇ τὴν οἰκίαν καὶ ἐν ἐλλείψει νομίμου καὶ ἀναμφισβητήτου κληρονόμου· καὶ κατὰ τοιοῦτον περιορισμὸν πρέπει νὰ ἐννοηθῇ καὶ τὸ τοῦ Δημοσθένους (14): « *Εἰ γὰρ Σόλων ἔθηκε νόμον ἐξεῖναι δοῦναι τὰ ἑαυτοῦ ὧς ἂν τις βούληται, ἐὰν μὴ παῖδες ᾧσι γνήσιοι, οὐχ ἔν' ἀποστερήσῃ τοὺς ἐγγύτατα τῷ γένει τῆς ἀρχιστείας, ἀλλ' ἵνα εἰς τὸ μέσον καταθεῖς τὴν ὠφέλειαν, ἐφάμιλλον ποιήσῃ τὸ ποιεῖν ἀλλήλους εὔ.* »

Ἐγίνετο δ' ἡ υἱοθέτησις μεταξὺ ζώντων κατὰ τοὺς αὐτοὺς ἀπαραλλάκτως τύπους καθ' οὓς ἡ τοῦ γνησίου τέκνου ἐγγραφή εἰς τοὺς φρατορικοὺς πίνακας (15), ἀλλ' ἐν ἄλλῃ ἐποχῇ, κατὰ τὰ Θαργῆλια, περὶ τὸν Ἀπρίλιον ἢ Μαῖον, ὡς ἐμπεριστατωμένως ἐκφράζεται ὁ Ἰσαῖος (16): « *Καὶ ἐπειδὴ Θαργῆλια ἦν, ἤγαγε με ἐπὶ τοῖς βωμοῖς εἰς τοὺς γενήτας τε καὶ φράτορας. Ἔστι δ' αὐτοῖς νόμος ὁ αὐτὸς ἐάν τε τινὰ φύσει γεγονότα εἰσάγῃ τις, ἐάν τε ποιητόν, ἐπιτιθέναι πίστιν κατὰ τῶν ἱερῶν, ἢ μὴν ἐξ ἄστῆς εἰσάγειν καὶ γεγονότα ὀρθῶς—ποιήσαντος δὲ τοῦ εἰσάγοντος ταῦτα, μηδὲν ἦτον διαψηφίζεσθαι καὶ τοὺς ἄλλους· καὶν δόξῃ, τούτ' ἐς τὸ κοινὸν γραμματεῖον ἐγγράφειν· πρότερον δὲ μή.* » Μετὰ δὲ ταῦτα, ὅταν συνέπιπτε ν' ἀνοιχθῇ τὸ ληξιαρχικὸν γραμματεῖον, ἐνεγράφοντο καὶ εἰς αὐτὸ ὑπὸ τοῦ δημάρχου ὡς δημόται, πιθανῶς ἄνευ ἄλλης θρησκευτικῆς τελετῆς.

(14) Κ. Λεπτ. κ. 84.

(15) Βιβλ. Β. Μέρ. Γ. Διαίρ. Α. Κεφ. ΣΤ'. Σ. 188.

(16) π. Ἀπολλοδ. κλ. Β.

Οἱ αὐτοὶ δὲ τύποι ἐτηροῦντο καὶ κατὰ τὴν διὰ διαθήκης υἱοθέτησιν (17), καθ' ἣν, ἂν ὁ θετὸς ᾖ ἤδη ἐνήλιξ, ἐπεμελείτο αὐτὸς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἐγγράφην, ἂν δ' ἀνήλιξ, ἐπεμείετο αὐτῆς ὁ κύριος αὐτοῦ, πιθανῶς ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν τοῦ ἐπωνύμου ἄρχοντος, ὅστις καὶ ὡς μάρτυς ὑπεγράφετο εἰς τὰς τοιαύτας διαθήκας (18), καθ' ὃ ἔχων τὴν ἐπιμέλειαν τῆς τῶν οἴκων διατηρήσεως. Ἦσαν δ' αἱ νόμιμοι τῆς υἱοθεσίας συνέπειαι αἱ ἐπόμεναι. Πρῶτον ὅτι ὁ θετὸς ἀπεκλείετο τῆς ἀγχιστείας ἢ πολιτικῆς συγγενείας τοῦ φυσικοῦ πατρὸς καὶ τῆς λοιπῆς οἰκογενείας αὐτοῦ, ἐπομένως καὶ πάντων τῶν ἐξ αὐτῆς πηγαζόντων κληρονομικῶν δικαιωμάτων (19). Ἀλλὰ τὴν πρὸς τὴν μητέρα σχέσιν οὐδέποτε διέκοπτεν ἡ υἱοθέτησις, καί, ὡς λέγει ὁ Ἰσαῖος (20), «μητρὸς οὐδεὶς ἐστὶν ἐκποίητος», ὅπερ δηλοῖ ὅτι ἡ πρὸς τὴν μητέρα συγγενικὴ συνάφεια καὶ ἡ ὀφειλομένη εἰς αὐτὴν φιλοστοργία οὐδέποτε ἔπαυον· οὐ μόνον διότι τοῦτο θὰ ἦτον ἐναντίον τῶν ἱερωτάτων αἰσθημάτων τῆς φύσεως, ἀλλὰ καὶ διότι ἡ πρὸς τὸν πατέρα διακοπτομένη πολιτικὴ σχέσις δὲν ὑπῆρχε καὶ μετὰ τῆς μητρὸς, οὔτε εἶχεν ἡ μήτηρ ἄλλον οἶκον πλὴν τοῦ τοῦ ἀνδρός της, ὃν ὁ υἱὸς νὰ διατηρήσῃ, οὔτε ἄλλην φρατρίαν πλὴν τῆς ἐκείνου, εἰς ἣν οὗτος νὰ διαμείνῃ, οὔτε κληρονομίαν εἶχεν ἡ μήτηρ νὰ τῷ ἀφήσῃ, πλὴν ἂν ᾖ ἐπὶ κληρος, ὅτε πάλιν ἡ οὐσία ᾖ οὐχὶ αὐτῆς, ἀλλὰ τοῦ πατρὸς της, καὶ ἐπομένως ὁ υἱὸς αὐτῆς ἐγίνετο οὐχὶ τῆς μητρὸς, ἀλλὰ τοῦ πάππου ἐκποίητος. Δεύτερον, ὅτι ὁ θετὸς ἀπελάμβανεν ὅλων τῶν δικαιωμά-

(17) Ἰσ. π. Ἀριστάρχ. κλ. 8.

(18) Αὐτ. π. Ἀστυφ. κλ. 8.

(19) Ἰδ. ἄνωτ. Κεφ. Β.

(20) π. Ἀπολλ. κλ. 25.

των καὶ ἀνελάμβανεν ὅλα τὰ καθήκοντα τῆς πρὸς τὸν θε-
την καὶ τὴν οἰκογένειαν αὐτοῦ ἀγγιστείας, ἥτοι ἀνελάμβανε
κατὰ πάντα τὴν θέσιν γνησίου υἱοῦ, οὐχὶ ὅμως ὡς ὁμομη-
τρίου, θεωρουμένου ὡς πρὸς τὰς θυγατέρας, δι' ὃ καὶ ἐδύ-
νατο νὰ νυμφευθῇ ἐξ αὐτῶν. Ἄλλ' ἐκληρονόμει ὡς ἂν ᾖν
υἱός, καὶ ἐθάπτετο εἰς τὸ οἰκογενειακὸν ταφεῖον (21), καὶ
αὐτὸς καὶ οἱ ἐξ αὐτοῦ ὤφειλον νὰ ἐπιμελῶνται τῆς διατη-
ρήσεως τῶν ἱερῶν τοῦ θέτου.

Ἄν δὲ μετὰ τὴν υἱοθέτησιν ὁ θέτης ἀπέκτα φυσικοὺς
υἱούς, ὁ θετὸς κατηριθμεῖτο μετ' αὐτῶν ὡς πρὸς τε τὰ καθή-
κοντα καὶ τὰ δικαιώματα, καὶ συνεκληρονόμει ἐξ ἴσου, ὡς
ἐν Ἰσαίῳ (22): « Διαρρήδην ἐν τῷ νόμῳ γέγραπται, ἐὰν
ποιησαμένῳ παῖδες ἐπιγένωνται, τὸ μέρος ἐκάτερον ἔχειν
τῆς οὐσίας, καὶ κληρονομεῖν ὁμοίως ἀμφοτέρους ». Ἄν
δ' ἀπέκτα θυγατέρας ὁ θέτης, ὁ θετὸς ἐπέιχε πρὸς αὐτὰς θέ-
σιν ἀδελφοῦ πρεσβυτέρου, καὶ τὴν ἐπομένως, μετὰ τὴν ἀπο-
βίωσιν τοῦ πατρός, κύριος αὐτῶν. Μετὰ δὲ τὴν υἱοθεσίαν
δὲν ἐδύνατο πλέον ὁ θέτης νὰ διαθέσῃ ὑπὲρ ἄλλου μέρος
τῆς οὐσίας του, διότι τοῦ μέρους τούτου θὰ ἐστέρει τὸν νό-
μιμον κληρονόμον.

Ὁ διὰ διαθήκης ὅμως υἱοθετῶν, δὲν ὑποχρεοῦτο ν' ἀφήσῃ
ὁλόκληρον τὴν περιουσίαν του εἰς τὸν θετόν, « ποιεῖσθαι ἐπὶ
παντὶ τῷ κλήρῳ », ὡς ἐξέφραζον τοῦτο οἱ ἀρχαῖοι: οὔτε
ὅμως ἐδύνατο νὰ τῷ ἀφήσῃ ῥητὴν τινα ποσότητα ἢ ἰδιόν
τι κτῆμα: ἀλλ' εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ τὸν υἱοθετήσῃ ἐπὶ με-
ρίδι τῆς ὅλης οὐσίας, τῷ ἡμίσει, ἢ τῷ τρίτῳ κτλ., ὡς
ἐν τῷ περὶ Δικαιογένους κλήρου τοῦ Ἰσαίου, « ἐπὶ τῷ τρίτῳ
μέρει τῆς οὐσίας » (23).

(21) Πλούτ. Β. Ἰσοκρ. Τ. 12, σ. 241.

(22) Π. Φιλοκτ. κλ. 63.

(23) Ἰσ. π. Δικαιογ. κλ. 90, 8.

Ἐδύναντο δὲ θέτης καὶ θετός νὰ διαλύσωσιν ἐκ κοινῆς συγκαταθέσεως τὴν υἰοθεσίαν (24). Μονομερῶς ὁμοῦς ὁ θέτης δὲν φαίνεται νὰ εἶχε τὸ τοιοῦτο δικαίωμα, ἐκτὸς ἴσως τῶν περιστάσεων καθ' ἃς νομίμως τῷ ἐπετρέπετο καὶ γνησίου υἱοῦ ἢ ἀποκήρυξις. Ἄν δὲ συνέπιπτεν ὁ θετός νὰ θελήσῃ διεκδικήσῃ τὰ ἐπὶ τῆς οὐσίας τοῦ φυσικοῦ πατρὸς αὐτοῦ κληρονομικὰ αὐτοῦ δικαιώματα, ἔπρεπε τότε νὰ διαλύσῃ τὴν σχέσιν τῆς θέσεως, καὶ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν πρώτην αὐτοῦ ἀγχιστείαν. Ἀλλὰ τοῦτο τότε μόνον ἐδικαιοῦτο νὰ πράξῃ, ὅταν εἶχεν ὁ ἴδιος γνήσιον υἱόν, ὃν ἀνθ' ἑαυτοῦ νὰ εἰσποιήσῃ εἰς τὸν οἶκον οὗ αὐτὸς ἦν θετός. Νὰ υἰοθετήσῃ ὁμοῦς ἄλλον, καὶ νὰ μεταβιβάσῃ αὐτῷ τὰ ἐκ τῆς θέσεως δικαιώματα δὲν ἐπετρέπετο, διότι τότε ἡ περιουσία μετέβαινεν εἰς ἄλλον παρ' ὃν ἤθελεν ὁ ἀρχικὸς αὐτῆς ιδιοκτήτης. Ἄν δ' ὁ θετός, καίτοι μὴ ἔχων γνήσιον υἱόν, διαλύων οὐκ ἤττον τὴν θέσιν, ἐπανήνοστο εἰς τὴν πατρικὴν ἀγχιστείαν, ἢ ἂν ἀπέθνησκεν ἄκληρος, τότε ἡ οὐσία τοῦ θέτου ἐθεωρεῖτο ὡς ἀδιάθετος, καὶ ἐφηρμόζοντο ἐπ' αὐτῆς τὰ τοῦ νόμου περὶ τῶν ἐξ ἀδιαθέτου κληρονομιῶν, διότι εἰς τὸν θετὸν οὐδὲ διὰ διαθήκης ἐπετρέπετο νὰ διαθέσῃ κατὰ βούλησιν τὰ τῆς περιουσίας ἣν παρὰ τοῦ θέτου ἔλαβε. Τοῦτο λέγει ὁ Δημοσθένης ἐν τῷ ἐπομένῳ χωρίῳ (25): «*Τοῖς δέ γε ποιηθεῖσιν οὐκ ἐξὸν διαθέσθαι, ἀλλὰ ζῶντας ἐγκαταλιπόντας υἱὸν γνήσιον ἐπαριέναι, ἢ τευλευτήσαντας ἀποδιδόναι τὴν κληρονομίαν τοῖς ἐξ ἀρχῆς οἰκείοις οὔσι τοῦ ποιησαμένου*».

(24) Δημ. κ. Σπουδ. 1029.

(25) Δημ. κ. Λεωχ. ἀπόσπ. — Ἰδ. καὶ Ἰσ. σελ. 146. 250. 260. — Ἀρποκρ. Φώτ. Σουίδ.

ΤΜΗΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Δημόσιον δίκαιον.

ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ Α.

Βουλευτική ἐξουσία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Ἐκκλησία τοῦ δήμου. Συνεδριάσεις.

Κατὰ τὰς βάσεις τῆς ἀπολύτου δημοκρατίας, ἐφ' ὧν τὸ Ἀττικὸν πολίτευμα ἐστηρίζετο, ὁ λαὸς τῆς Ἀττικῆς αὐτεκυβερνᾶτο, αὐτὸς ἦν ἀνώτατος ἑαυτοῦ ἄρχων, καὶ ἕκαστος Ἀθηναῖος ἐδικαιούτο εἰς ἓτον μέρος ἐξάσκησεως τῆς ὑπερτάτης ἀρχῆς. Δὲν ἤρχει δὲ ψιλὸν τὸ θεωρητικὸν δικαίωμα εἰς τὴν δημοκρατικὴν ἀπληστίαν, ἀλλ' ἀπῆτει αὕτη καὶ τὴν πραγματικὴν αὐτοῦ ἐξάσκησιν ὑπὸ πάντων τῶν πολιτῶν, ὡς ἀνωτέρω ἐρρέθη (1), καὶ πρὸς τοῦτο ἐρρύθμιζε τὴν νομοθεσίαν, καὶ εἰς τοῦτο ἔτεινεν ἡ ἐνδελεχῆς τῶν δημαγωγῶν προσπάθεια.

Καὶ τῷ ὄντι δὲ μετείχε τῆς ὑπερτάτης ἐξουσίας ἕκαστος ἐπίτιμος καὶ ἐνήλιξ πολίτης, διότι ἦν μέλος τῆς ἐκκλησίας. Ἦν δ' αὕτη ἐξακολουθήσεις τῆς ἐπὶ τῶν Ἀνάκτων ἀγορᾶς τοῦ δήμου, ἀπορρόφήσασα ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον πᾶσαν τὴν πολιτικὴν δύναμιν καὶ ἐνέργειαν, καθ' ὅσον ἐταπεινοῦντο καὶ ἐξέλειπον ἡ βασιλικὴ καὶ ἀριστοκρατικὴ ἐξουσία, καὶ αὕτη κυβερνῶσα, καθ' ὅσον δὲν ἐνόμιζε σκόπιμον

(1) Βιβλ. Β, Μέρος Β, Κεφ. Ε, Σελ. 152.

ν' ἀναθέτῃ μέρος τῆς κυβερνήσεως εἰς ἰδιαίτερα σώματα.
 Εἶχε δ' ἕκαστος τῶν δήμων τῆς Ἀττικῆς τὴν ἰδίαν αὐ-
 τῷ ἀγοράν (2). ἀλλὰ πάντες οἱ δήμοι ὁμοῦ ἀπετέλουν τὸν
 δῆμον τῶν Ἀθηναίων, οὗ ἡ κοινὴ συνέλευσις ἐλέγετο
 ἐκκλησία, καὶ εἰς αὐτὴν συνήρχοντο συνήθως οἱ ἐν Ἀθή-
 ναις οἰκοῦντες, οἱ περίοικοι, καὶ οἱ ἐξ ἐτέρων δήμων τῆς
 Ἀττικῆς ἐπιδημοῦντες πολῖται.

Ἦν δ' ὁ τόπος τῆς συνελεύσεως πιθανῶς μὲν ἐν τοῖς ἀρ-
 χαιοτέροις χρόνοις ἢ τῆς πόλεως ἀγορά, ὡς καὶ ὁ Ἀρπο-
 κρατίων φαίνεται αἰνιττόμενος, ἔνεκα τῆς ἀρχαίας ταύτω-
 νυμίας τῆς ἐκκλησίας καὶ ἀγορᾶς. Ἀλλ' ἀπὸ Σόλωνος, ἢ
 ἴσως ἀπὸ τῶν δημοτικωτέρων μεταρρύθμισεων τοῦ Κλει-
 σθένους, μετεβιβάσθη εἰς λόφον νοτιοδυτικῶς τῶν Ἀθη-
 νῶν, μεταξὺ Ἀρείου Πάγου καὶ Μουσείου κείμενον, ἐπι-
 πεδωθέντα κατὰ τὴν κορυφὴν, εἰς ἧς τὸ μέσον προέχων
 βράχος ἐλαξεύθη εἰς βῆμα τοῦ ῥήτορος, καλούμενον
 ἔνεκα τούτου καὶ λίθος, καὶ ἐκλήθη ὁ λόφος Πνύξ, πι-
 θανῶς διαδεχθεὶς τὸ ὄνομα ὃ εἶχεν ἡ ἐκκλησία ὅτε ἐπυ-
 κνοῦτο ἐντὸς τῆς ἀγορᾶς, διότι ἡ λέξις ἐκ τοῦ πυκνός
 παράγεται, καὶ αἱ πλάγαι αὐτῆς πτώσεις γράφονται ὑπὸ
 τῶν ἀρχαίων πυκνός, πυκνί, πύκνα (3). Ἐπὶ Θεμιστοκλέους
 δ' ὡς φαίνεται, ὅτε ἡ κορυφὴ τοῦ λόφου ἐχρησίμευσεν εἰς
 τὰς ὀχυρώσεις τῆς πόλεως, κατεβιβάσθη ἡ Πνύξ εἰς τὴν
 βορείαν αὐτοῦ κλιτύν, τὴν πρὸς τὰ ἔνδον τῆς χώρας ἀφο-
 ρῶσαν, καὶ ἐκεῖ ἐκ τῶν βράχων διεσκευάσθη ἕτερον βῆ-
 μα, ὅπερ ἡ παράδοσις ἐσφαλμένως κατὰ πᾶσαν πιθανό-

(2) Αἴσχ. κ. Κτησ.

(3) Ἰδ. Ἡρώδ. ἐν Στ. Βυζ. Φ. Πνύξ. — Θουκ. Η, 97 κτλ. — Rang. Ant.
 hell. II, ἀρ. 889, Σ. 579.

τητα ἀπέδωκεν εἰς τοὺς Τριάκοντα (4). Ἐνίοτε δέ, ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις μάλιστα, συνήρχετο ἡ ἐκκλησία ἐκτάκτως εἰς τὸ Θέατρον τῶν Ἀθηναίων (5), ἢ καὶ εἰς τὸ τοῦ Πειραιῶς, καί, ἂν, ὡς πιθανόν (6), δὲν ἦτον ἐν καὶ τὸ αὐτό, εἰς τὸ τῆς Μουνυχίας, ὡς ἐν Θουκιδίδῃ (7). « Εἰς τὸ πρὸς τῇ Μουνυχίᾳ Διονυσιακὸν θέατρον ἐλθόντες, ἐξεκκλησίασαν ». Μέχρι τέλους δ' ἐπεκράτησεν, αἱ ἀρχαιρεσίαι μόναι νὰ γίνωνται εἰς τὴν Πνύκα, αἱ δὲ λοιπαὶ συνεδριάσεις, ὡς ἐγένετο εἰς πάσας τὰς Ἑλληνικὰς δημοκρατίας, ἐν τῷ πλείονα ἄνεσιν παρέχοντι θεάτρῳ (8).

Ἦσαν δ' αἱ συνεδριάσεις τῆς ἐκκλησίας, αἱ ἔννομοι ἢ νόμιμοι λεγόμεναι, δηλαδὴ αἱ τακτικαὶ τέσσαρες ἀνὰ πᾶσαν πρυτανείαν (9), κατὰ δὲ Οὐλπιανόν (10), τρεῖς ἐκάστου μηνός, ἦτοι τὴν 11^{ην}, καὶ τὴν 20^{ην}, καὶ τὴν 30^{ην}, Ἐξ ἐπιγραφῶν ὁμῶς ἐξάγεται (11), ὅτι ἡ ἡμέρα τῶν συνεδριάσεων ἦν κυρίως ἀόριστος, περὶ τὸ τέλος ἐκάστης δεκαημερίας. Τὸ ἀκριβέστερον δὲ φαίνεται, ὅτι πᾶσαι αἱ ἐκκλησίαι ἦσαν 36 κατ' ἔτος, ἦτοι ἀνὰ 3 κατὰ μῆνα· ἐπομένως, ὅτε ἦσαν 10 πρυτανεῖαι ἐν τῷ ἔτει, συνήρχοντο ἐπὶ μὲν 6 πρυτανειῶν ἀνὰ 4 ἐκκλησίαι, ἐπὶ δὲ τεσσάρων, ἀνὰ 3. Εἰς δὲ τὰ ἐμβόλιμα ἔτη, τὰ ἔχοντα 13 μῆνας, ὅτι ἦσαν 39 αἱ ἔννομοι ἐκκλησίαι, ἀνὰ 4 εἰς ἐκάστην πρυτανείαν, πλὴν μιᾶς, ἐφ' ἣ τρεῖς μόνον συνήρχετο ἡ ἐκκλησία.

(4) Πλουτ. Β, Θεμιστ. ΙΗ. — "Id. Rang. αὐτ.

(5) Δτμ. κ. Μηδ. 3.

(6) Bœckh, Abh. Acad. Berot. 1817, Σ. 74.

(7) Η, 93.

(8) Πολυδ. Η, 132.

(9) Πολυδ. Η, 95.

(10) Ὑπόθ. Δημοσθ. κ. Τιμ.

(11) Rang. Ant. Hell. II, Σ. 409.

Ἐκαλεῖτο δ' ἡ μία ἐκ τῶν κατὰ πρυτανείαν ἐκκλησιῶν, ἡ πρώτη κατὰ Πολυδεύκην, ἀλλὰ κατ' ἐπιγραφάς (12), ἴσως κατ' ἄλλην ἐποχὴν, ἢ κατ' ἐξαίρεσιν, προελθοῦσαν ἐκ πειιστάσεων ἢ δευτέρα, — κυρία ἐκκλησία, καὶ ἦν ἐπὶ Σόλωνος ἴσως ἡ μόνη· αἱ δὲ λοιπαὶ προστετέθησαν πιθανῶς ὅτε ἤρξησεν ἡ ἐξουσία τοῦ δήμου καὶ ἡ δικαιοδοσία τῆς ἐκκλησίας.

Καὶ ἐπὶ μὲν τῆς πρώτης, ἢ τῆς Κυρίας ἐκκλησίας, ἐξητάζετο ἡ διαγωγή τῶν ἀρχῶν (13), καὶ ἠκούοντο αἱ κατ' αὐτῶν αἰτιάσεις προκλήσει τῶν ἐννέα ἀρχόντων, καὶ οἱ ἐλεγχόμενοι ἔνοχοι παρεπέμποντο εἰς τὰ δικαστήρια, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Πολυδεύκης (14), λέγων· «*Ἐξουσίαν ἔχουσιν οἱ ἐννέα ἄρχοντες . . . καθ' ἐκάστην Πρυτανείαν ἐπερωτῶν εἰ δοκεῖ καλῶς ἄρχειν ἕκαστος, τὸν δ' ἀποχειροτονηθέντα κρίνουσιν*» (οἱ Ἀθηναῖοι, οὐχὶ αἱ ἄρχοντες). Ἐπ' αὐτῆς δὲ παρουσιάζοντο καὶ αἱ Εἰσαγγελίαι, περὶ ὧν κατωτέρω, καὶ ἀνεγινώσκοντο ἀπογραφαὶ δικαστικῶν δημεύσεων, καὶ λήξεις κληρονομιῶν ἐπανειλημμέναι, ὡς φαίνεται, τῆς μιᾶς ἀναγνώσεως γενομένης ἴσως εἰς ἄλλην ἐκκλησίαν, διότι ὁ Δημοσθένης λέγει (15)· «*ὅτε ἡ πρώτη ἀνάγνωσις ἦν*».

Ἐπὶ δὲ τῆς δευτέρας, ὁ βουλόμενος ἐτίθετο ἰκετηρίαν, ἥτοι παρουσίαζεν ἀναφορὰν εἴτε περὶ τῶν ιδίων, εἴτε περὶ τῶν δημοσίων.

Ἐπὶ τῆς τρίτης δὲ παρουσιάζοντο οἱ ξένοι πρέσβεις καὶ κήρυκες.

(12) Ant. Hell. Αὐτ.

(13) Πολυδ. Η, 87 95. — Δημοσθ. κ. Θεοκρ. Σ. 1330. — Ἀρποκρ. Φ· Κυρία Ἐκκλησία.

(14) Η, 87.

(15) Κ. Νικοστρ. 22.

Καὶ ἐπὶ τῆς τετάρτης συνεζητοῦντο τὰ περὶ ὁσίων καὶ ἱερῶν,

Συνεκαλοῦντο δ' αἱ ἐκκλησίαι ὑπὸ τῶν Πρυτάνεων, περὶ ὧν κατωτέρω. Ἐνίοτε δέ, ἐν ἀνάγκῃ κατὰ πρόσκλησιν εἴτε αὐτῶν τούτων, εἴτε τῶν στρατηγῶν (16), συνήρχοντο καὶ ἑκτακτοὶ ἐκκλησίαι, αἱ καλούμεναι σύγκλητοι (17). Σπανίως δέ, εἰς λίαν σπουδαίας περιστάσεις, φαίνεται ὅτι προσεκαλοῦντο ἐπίτηδες καὶ οἱ ἐκ τῆς χώρας πολῖται, ἐν ᾗ περιπτώσει αἱ ἐκκλησίαι ἐλέγοντο εἰδικῶς κατακλησίαι (18).

Ἐγίνετο δ' ἡ κλήσις εἰς τὰς ἐκκλησίας διὰ κηρύκων, οἵτινες, κατὰ τοὺς ἀρχαίους καὶ χρόνους, ἐκήρυττον τρέχοντες διὰ τῶν ὁδῶν, καὶ εἶχον ἀνὰ χεῖρας σχοινίον μεμιλτωμένον, οὗ ἡ ἐπαφή ἐνέτροιεν εἰς τοὺς μὴ πρὸ αὐτοῦ τρέχοντας πρὸς τὴν ἐκκλησίαν τὸ στίγμα τῆς ὀκνηρίας (19). Πρόπεμπτα δέ (20), ἦτοι πέντε ἡμέρας πρὸ τῆς συνεδριάσεως, προὔγραφοντο ἢ προτίθετο (21), ὃ ἐστὶν ἀνηγγέλλοντο διὰ προγραμμάτων (22), ἐν οἷς ἐδηλοῦτο καὶ τὸ ἀντικείμενον τῆς συνεδριάσεως, βεβαίως καὶ ὅτε ἦτον σπουδαῖον. Ἐτίθετο δέ προσέτι καὶ σημεῖόν τι, ἴσως ἐν τῇ ἀγορᾷ, δηλοῦν τὴν ἡμέραν τῆς ἐκκλησίας, ὡς λέγει ὁ σχολιαστής (23): «Ὅτι ἔμελλε γενέσθαι ἐκκλησία, σημεῖον ἐτίθετο». Ἐπαυον δέ, διαρκούσης τῆς ἐκκλησίας, αἱ ἀγο-

(16) Θουκ. Β, 59.

(17) Δημ. π. Παραπρ. 378, — Αἰσχ. π. Παραπρ. 20.

(18) Valcken. Εἰς Ἀμμών. 71.

(19) Σχολ. Ἀριστοφ. Ἀχαρν. 22. — Πολυδ. Η, 184.

(20) Bekk. Anecd. 296.

(21) Αἰσχ. αὐτ. 17.

(22) Δημοσθ. π. Ἀριστογ. Α, 772.

(23) Σχολ. Ἀριστοφ. Θεομοφ. Στ. 278.

ρπωλησίαι ἐν τῇ ἀγορᾷ, ὅπως ἀφαιρεθῇ ἀπὸ τῶν πολιτῶν
πᾶσα πρόφασις καὶ πᾶσα ἀνάγκη μὴ ἐκπληρώσεως τῶν
πολιτικῶν αὐτῶν καθηκόντων.

Ἐκάθηντο δὲ κατὰ τὴν εἴσοδον τῆς ἐκκλησίας οἱ ἐξ Ἀθη-
ναίων ἄρχοι, ἧτοι οἱ ἄρχοντες οἱ τὴν ἐπιτήρησιν ἔχοντες τοῦ
λήξιαρχικοῦ βιβλίου, εἰς ὃ ἦσαν ἐγγεγραμμένοι πάντες οἱ
κατακτεμένοι πλήρη τὰ πολιτικά δικαιώματα. Τὸ δὲ καθήκον
αὐτῶν ἦν ἐνταῦθα νὰ ἐπιβλέπωσιν ὅπως μηδεὶς εἰσέλθῃ ὃ
μὴ δικαιούμενος, καὶ μηδεὶς ἐξέλθῃ πρὸ τῆς λήξεως τῆς
ἐκκλησίας. Ὁ δὲ καθυστερῶν ἐστερεῖτο τῆς ἀντιμισθίας
ἣτις ἐχορηγεῖτο εἰς πάντας τοὺς συνεδριάζοντας, καλου-
μένη ἐκκλησιαστικόν (24).

Διενέμετο δὲ τὸ ἐκκλησιαστικόν ὑπὸ τῶν Θεσμοθετῶν
(25) καθ' ἐκάστην συνεδρίαν εἰς πάντας τοὺς παρόντας,
καὶ συνίστατο κατ' ἀρχὰς εἰς ὅβολόν δι' ἕκαστον. Ἐν δὲ
Ὀλυμπιάδι 96, ἀ., ὁ δημαγωγὸς Ἀγύρριος (26), τὸν μι-
σθὸν τῶν κωμικῶν ποιητῶν ἐλαττώσας (27) πρὸς περιο-
ρισμὸν καὶ βλάβην τῆς ἐλευθερίας τῆς κωμικῆς μού-
σης (28), ἤρξησεν εἰς 3 ὀβολοὺς τὸ ἐκκλησιαστικόν, ποθού-
μενον μὲν ὑπὸ τῶν δημοτῶν, οἵτινες ἐθεώρουν αὐτὸ ὡς δι-
καίαν ἀποζημίωσιν διὰ τὴν ἀπασχόλησιν αὐτῶν ἀπὸ τῶν
ιδιωτικῶν αὐτῶν ἔργων, προθύμως δὲ παρερχόμενον ὑπὸ
τῶν πολιτευομένων, διότι εἵλκυεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τὸν
λαόν, τὸ ὄργανον τῆς ἐαυτῶν ἐπιρρόης, ἀλλὰ κατὰ πᾶσαν

(24) Ἀριστοφ. Ἐκκλ. 284. 315. 404.

(25) Κατωτ. Τμ. Γ, Κεφ. Γ.

(26) Σχολ. Ἀριστοφ. Πλοῦτ. 17.

(27) Σχολ. Ἀριστοφ. Ἐκκλ. 102.— Βατρ. 375.— "Id. Bæckh Staatshh.
d. Ath. L, 258.

(28) Wachsm. Hell. A, I, 2, 441—4.— Clint. F. H. II, Σ. L- LV.—
Ritter, d. Aristoph. Pl. Σ. 34-46.

πιθανότητα μὴ λαμβανόμενον ὑπὸ τῶν πλουσίων, οὓς ἔχα-
ρακτῆριζον ὡς οἰκοσίτους ἐκκλησιαστιάς, κατ' ἀντίθεσιν
τῶν δημοσίων.

Ἦρχοντο δ' αἱ συνεδριάσεις τῆς ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς ἀνα-
τολῆς τοῦ ἡλίου, καὶ διελύοντο πρὸ τῆς δύσεως, τῶν κηρύ-
κων ἐκφωνούντων, κατὰ διαταγὴν τῶν Πρυτάνεων, τὴν
« *λύειν λεῶ* ».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Ἐκκλησία. Κανονισμοὶ τῶν συνεδριάσεων.

Κατὰ τὴν ἑναρξιν τῆς Ἐκκλησίας περιεφέρετο ὑπὸ τῶν
ὑπηρετῶν εἰς τοὺς ἐκκλησιάζοντας καθάρσιον ὕδωρ (1),
καὶ ἐγίνετο ὑπὸ τοῦ κήρυκος, ὅστις ἦν πρόσωπον ἱερόν,
προσευχὴ, πιθανῶς εἰς τὸν Ὑπατον Δία, οὗ ἄγαλμα ἵστατο
ἐν τῇ Πνυκί παρὰ τὸ βῆμα, ἐν κοιλώματι τοῦ καθέτου βρά-
χου ἔτι ὑφισταμένῳ (2). Ἐν δὲ τῇ προσευχῇ ταύτῃ κατη-
ρῶντο τῶν ἐπὶ δώροις πολιτευομένων, ὡς λέγει ὁ Δείναρ-
χος (3): « *Πρῶτον μὲν καθ' ἐκάστην δημοσίᾳ ἀρὰς ποιού-
μενοι κατὰ τῶν πονηρῶν, εἴ τις δῶρα λαμβάνων, μετὰ
ταῦτα λέγει καὶ γινώσκει περὶ τῶν πραγμάτων* ». Προή-
δρευον δὲ τῆς ἐκκλησίας οἱ Πρυτάνεις, περὶ ὧν θέλομεν

(1) Αἰσχ. κ. Τιμάρχ. 11.

(2) Rang. Ant. Hell. II Σ. 585.

(3) Κ. Ἀρισταγ. 16.

περιλάβει ἐν τοῖς περὶ τῆς Βουλῆς. Ἄμα δὲ μετὰ τὴν προσ-
εσχὴν, ἐπρότεινον οὗτοι τὰ πρὸς συζήτησιν, ὅπερ ἐλέγετο
προτιθέσθαι, ὡς ἐν Ἰσαίῳ (4)· « *Πρῶτον μὲν περὶ ὧν οἱ
Πρυτάνεις προτιθέασιν* ». Τὸ δὲ συζητεῖν ἔλεγον χρημα-
τίζειν· « *προέγραφον . . . περὶ ὧν χρὴ χρηματίζειν* ».
Ἀπῆται δ' ὁ νόμος οὐδὲν νὰ ὑποβάλληται εἰς τὴν ἐκκλησίαν
προβούλευτον, ἥτοι μὴ προσυζητηθὲν ἐν τῇ βουλῇ, πλὴν
μικρῶν ἐξαιρέσεων.

Εἰ δὲ καὶ ἦσαν, ὡς προεβρέθη, αἱ Πρυτανεῖαι ὠρισμέ-
ναι δι' ἕκαστον εἶδος ὑποθέσεων, οὐχ ἦττον, ἂν συνέπιπτε
νὰ παρουσιασθῶσιν ἢ ξένοι πρέσβεις κατεπειγόντως, ἢ περὶ
ιερῶν τι μὴ ἐπιδεχόμενον ἀναβολήν, ἠρωτᾶτο ὁ δῆμος ὑπὸ
τῶν Πρυτάνεων, καὶ ἀπεφαίνετο διὰ χειροτονίας, ἥτις διὰ
τοῦτο προχειροτονία ἐλέγετο, ἂν θέλῃ ν' ἀσχοληθῇ κατ' ἐξ-
αίρεσιν εἰς τὰς ὑποθέσεις ταύτας πρὸ πάντων λοιπῶν.

Μετὰ δὲ τοῦτο, ἀνιστάμενος ὁ κήρυξ, ἠρώτα μεγαλοφώ-
νως « *τίς ἀγορεύειν βούλεται* », ἥτοι τίς ἔχει ὅ,τι δῆποτε
νὰ προτείνῃ ἢ νὰ εἰπῇ περὶ τῆς ὑπὸ συζήτησιν ὑποθέσεως,
καὶ ὁ λόγος ἐδίδετο πρῶτον εἰς τοὺς ὑπερπεντηκοντούτους,
καὶ ἔπειτα εἰς τοὺς νεωτέρους.

Ἐν τῷ κατὰ Τιμοκράτους λόγῳ τοῦ Δημοσθένους περι-
λαμβάνεται τὸ ἐπόμενον προχειροτονίας παράδειγμα (5)·
« *Ψήφισμα εἶπεν Ἀριστοφῶν ἐλέσθαι ζητητάς· εἰ δέ τις
οἶδε τινὰ ἢ τῶν ἱερῶν ἢ τῶν ὀσίων χρημάτων ἔχοντά τι
τῆς πόλεως, μηνύειν πρὸς τούτους. Μετὰ ταῦτα ἐμήνυσεν
Εὐκτῆμων . . . Προσῆλθε τῇ Βουλῇ. Προβούλευμ' ἐγρά-
φη. Μετὰ ταῦτα, γενομένης ἐκκλησίας, προὔχειροτόνη-
σεν ὁ δῆμος. Ἀναστὰς Εὐκτῆμων εἶπεν* ». Ἴδου δὲ πῶς

(4) Π. Εἰρ. 5.

(5) Σ. 703 (Ε, 4).

ὁ Αἰσχίνης (6) περιγράφει τῶν συνεδριάσεων τὴν ἀρχήν· « Ἐπειδὴν τὸ καθάρσιον περιενεχθῇ, καὶ ὁ κήρυξ τὰς πατρίους εὐχὰς εὐξῆται, προχειροτονεῖν τοὺς προέδρους περὶ ἱερῶν τῶν πατρίων καὶ κηρύκων καὶ πρέσβων καὶ ὀσίων. Καὶ μετὰ ταῦτα ἐπερωτᾷ ὁ κήρυξ· τίς ἀγορεύειν βούλεται τῶν ὑπὲρ πεντήκοντα ἔτη γεγονότων; Ἐπειδὴν δὲ οὗτοι πάντες εἴπωσι, τότε ἤδη κελεύει λέγειν τῶν ἄλλων Ἀθηναίων τὸν βουλόμενον, οἷς ἔξεστι ».

Εἶχον δὲ πάντες οἱ πολῖται ἴσον τὸ δικαίωμα τοῦ « λέγειν ἐν τῷ δήμῳ » (7), ἢ « δημηγορεῖν », ἥτοι τοῦ ὑποστηρίξειν προτάσεις διὰ τοῦ λόγου· ὥστε καὶ ἐπαινῶν διὰ τοῦτο τοὺς Ἀθηναίους ὁ Δημοσθένης, λέγει (8)· « Οὐδένα γὰρ τὰ κοινὰ πράττειν ὑμεῖς κελεύετε ἢ ἀναγκάζετε· ἀλλ' ἐπειδὴν τις ἑαυτὸν πείσας δύνασθαι, προσέλθῃ, πράγμα ποιοῦντες χρηστῶν καὶ φιλανθρώπων, εὐνοϊκῶς δέχεσθε καὶ οὐ φθονερῶς, ἀλλὰ καὶ χειροτονεῖτε, καὶ τὰ ὑμέτερα αὐτῷ ἐγχειρίζετε ». Νόμιμος ὁ ἡλικία παρέχουσα τὴν τοῦ λέγειν ἀδείαν φαίνεται ὅτι δὲν ὑπῆρχε, καί τοι διισχυριζομένου τοῦ σχολιαστοῦ τοῦ Ἀριστοφάνους (9) ὅτι· « Νόμος ἦν Ἀθηναίοις μήπω τινὰ ἐτῶν λ' γεγονότα, μήτε δρᾶμα ἀναγινώσκειν, μήτε δημηγορεῖν ». Ὁ Ἀλκιβιάδης ὅμως ὠμίλησεν ἐν Ὀλ. 89, 6', ὅτε ἦτον εἰκοσαέτης· ὁ Δημοσθένης ἀπήγγειλε τὸν περὶ συμμοριῶν λόγον ἐν Ὀλ. 106, γ', ὡν ὀκτὼ καὶ εἴκοσι ἐτῶν, πρὸ τούτου ἴσως καὶ ἄλλοτε εἰς τὸ βῆμα παρουσιασθεῖς, ὡς ὁ Πλούταρχος περὶ αὐτοῦ μαρτυρεῖ (10)· ὁ Γλαύκων, κατὰ

(6) Κ. Τιμάρχ. 11.

(7) Αἰσχ. κ. Τιμάρχ. 54.

(8) Β. πρπρσβ. 373.

(9) Νεφ. 510.

(10) Πλούτ. Β. Δημ. 6. — Ἡθ. σ. 775 C.

ἐνοφῶντα(11), «ἐπεχείρει δημηγορεῖν οὐδέπω εἴκοσι ἔτη γρονῶς», καὶ ὁ Θηραμένης ἐν Πλουτάρχῳ(12) προσφω-
ντὶ νέον δημαγωγὸν διὰ τῶν λέξεων, «ὦ μειράκιον»(13).
Ἡ δὲ διάταξις τοῦ καλεῖν πρώτους τοὺς ὑπερπεντηκοντού-
ταις ἔπαυσε καὶ αὐτὴ πρωτῆως(14).
Ῥήτορες δὲ εἰδικῶς καὶ ἐξ ἐπαγγέλματος ἐπιτετραμμέ-
ναι τὸ δημοσίως λέγειν, ἤτοι συζητεῖν τὰς πολιτικὰς προ-
τάσεις ἢ δικηγορεῖν ἐν τοῖς δικαστηρίοις, οὐδαμῶθεν ἐξάγε-
ται ὅτι ὑπῆρχον ἐν Ἀθήναις, ὡς ὑπέλαβόν τινες(15). καὶ
τοιαύτη διάταξις θ' ἀντέβαινεν εἰς τὴν ἰσηγορίαν καὶ παρ-
ρησίαν ἐκείνην, ἣτις ἦν ἐν τῶν πρωτίστων χαρακτηριστι-
κῶν τῆς δημοκρατικῆς τῶν Ἀθηναίων ἐλευθερίας. Ἀλλὰ
τοῦ ἴσου δικαιώματος ἀπέφευγον ἢ ἡδυνάτουν πάντες νὰ
ποιῶνται ἴσῃν καὶ τὴν χρῆσιν. Ἐν τῷ πολλῷ ὄχλῳ ὑπῆρ-
χον πολυάριθμοι, οἱ πλεῖστοι μάλιστα, οὔτε τὰς ὑποθέσεις
ἱκανῶς ἐννοοῦντες, οὔτε νὰ ἐμιλῶσι περὶ αὐτῶν τὴν ἱκα-
νότητα ἔχοντες, οἱ ἰδιῶται ἢ ἀπρόγματοι λεγόμενοι(16),
οἵτινες περιορίζοντο μόνον εἰς τὸ νὰ ψηφίζωσι καθ' ἣν ἐσχη-
μάτιζον πεποιθήσιν, ἀκούοντες τῶν εὐγλωττοτέρων, τῶν ἀν-
δρῶν οἵτινες, ὡς ἐκφράζεται ὁ Δημοσθένης ἐν τῷ προμνη-
μονευθέντι χωρίῳ(17) «ἐαυτοὺς πείσαντες δύνασθαι»,
ἐλάμβανον συνεχῶς τὸν λόγον, ἠκούοντο εὐμενῶς ὑπὸ τοῦ
δήμου, καὶ διὰ τούτου καὶ μόνου ἀνεδείκνυντο οἱ συνήθεις
πολιτευόμενοι ῥήτορες(18). Κώλυμα δὲ νόμιμον τοῦ λέ-

(11) Οἶκον. Γ, 6, 1.

(12) Λύσ. ΙΔ.

(13) Clint. F. H. II, σ. LVIII.

(14) Αἰσχ. κ. Κτησ. 1. — Θρασύμ. ἐν Διον. Ἀλικ. π. Δημοσθ.

(15) Sigonims, de Rep. Athen. — Petitus, leg. Att.

(16) Bekk. Anecd. 198.

(17) π. Πρπρσθ. 373.

(18) Δημ. Φιλιππ. Δ, 150, 9. — Αἰσχ. κ. Τιμάρχ. 3 καὶ ἄλλαχοῦ.

γειν δὲν ὑπῆρχεν ἄλλο, πλὴν τῆς ἀτιμίας, εἴτε γενικῆς, εἴτε μερικῆς, καὶ τοῦτο εἰδικῶς ὀριζούσης. Ἐπομένως μία τῶν μεθόδων δι' ὧν ἐπροσπάθουν ἐνίοτε οἱ πολιτευόμενοι ν' ἀποστομώσωσι τοὺς ἀντιπάλους αὐτῶν ῥήτορας καὶ νὰ τοῖς ἀφαιρέσωσι τὸν λόγον, ἦν τὸ ν' ἀποδείξωσι δημοσίως ὅτι ὁ ῥήτωρ ὑπέπεσεν εἰς ἓν τῶν ἐγκλημάτων ἐκείνων, ἃ ὁ νόμος ἐτιμώρει δι' ἀτιμίας, καὶ ἐπομένως νὰ προκαλέσωσι κατ' αὐτοῦ δοκιμασίαν, ἥτοι εἰσαγωγὴν εἰς δίκην πρὸς ἀπόδειξιν τῆς κατηγορίας, ὡς ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Αἰσχίνου, ἐν ᾧ ἀπαριθμοῦνται πᾶσαι τῆς ἀτιμίας αἱ ἀφορμαί (19). « Ἐάν τις λέγῃ ἐν τῷ δήμῳ τὸν πατέρα τύπτων ἢ τὴν μητέρα, ἢ μὴ τρέφων, ἢ μὴ παρέχων οἴκησιν, ἢ τὰς στρατείας μὴ στρατευσάμενος ὅσαι ἂν αὐτῷ προσταχθῶσιν, ἢ τὴν ἀσπίδα ἀποδεικτικῶς, ἢ πεπορνευμένος, ἢ ἐταιρηκῶς, ἢ τὰ πατρίδι κατεδηδοκῶς ἢ ὧν ἂν κληρονόμος γένηται, δοκιμασίαν ἐπαγγελάτω Ἀθηναίων ὁ βουλούμενος οἷς ἐξεστίν ». Πν δὲ τῆς ὑποβολῆς εἰς δοκιμασίαν ἢ ἄμεσος συνέπεια, ὅτι ὁ ῥήτωρ ἐκωλύετο τοῦ λέγειν μέχρι τῆς περατώσεως τῆς δίκης.

Κατ' ἀντίθεσιν δὲ πρὸς τὸ ἀπλῶς λέγειν, ἥτοι τὸ διὰ λόγου συζητεῖν πρότασιν τινα, ἐλέγετο τὸ γράφειν, ἥτοι προτείνειν ψηφίσματα, ἅτινα γραπτὰ ὑπεβάλλοντο· δι' ὃ συγγραφόμενοι ἐλέγοντο ἐνίοτε (20), ἢ καὶ συγγραφεῖς (21), οἱ προτείνοντες, οἵτινες συνήθως καὶ ὑπεστήριζον αὐτά, ἔχοντες τὸ ἔργον τοῦ λέγειν καὶ γράφειν (22) ἐν τῷ δήμῳ, καὶ ὅσάκις τὰ προταθέντα ἐνεκρίνοντο, ἐνέγραφον τότε οὗτοι

(19) Αἰσχ. κ. Τιμάρχ. 3.

(20) Ἀριστοφ. Θεσμοφ. 438.

(21) Αὐτ. Ἀχαρν. 1162.

(22) Δημ. π. Στεφ. 286, καὶ ἄλλαχοῦ.

ἐν τοῖς ψηφίσμασι τὸ ἴδιον ὄνομα, καὶ καθίστων αὐτὰ ἐαυ-
 τὸν ἐπώνυμα διὰ τῆς ἐκφράσεως « ὁ δεῖνα εἶπεν ». Ἄλλα
 δὲ τοὺς ἔχοντας ἀξίωσιν νὰ διευθύνωσι τὰς συσκέψεις τοῦ
 δήμου καὶ ν' ἀσκῶσιν ἐπιρροὴν ἐπ' αὐτῶν, ἀπητοῦντο ἀνώ-
 τιστά τινες ἐγγυήσεις, ἥτοι νὰ ᾧσιν ἔγγαμοι, νὰ ἔχωσι
 παῖδας νομίμους, καὶ κτήματα ἐντὸς τῆς Ἀττικῆς, ὡς ἐν
 Δεινάρχῳ, οὗ τὸ χωρίον (23) πρέπει νὰ ἐκληφθῇ ὡς ἐφαρ-
 μοζόμενον οὐχὶ εἰς πάντας ἀπλῶς τοὺς λέγοντας, ἀλλ' εἰς
 τοὺς συνήθως, καὶ ὡς κύριον ἔργον πράττοντας τὰ τῆς πό-
 λεως πολιτικούς ἢ στρατιωτικούς, καὶ τὴν ἐμπιστοσύνην
 τοῦ δήμου ἐπιδιώκοντας· « Τοὺς μὲν νόμους προλέγειν τῷ
 ῥήτορι καὶ τῷ στρατηγῷ τὴν παρὰ τοῦ δήμου πίστιν
 ἀξιοῦντι λαμβάνειν, παιδοποιεῖσθαι κατὰ τοὺς νόμους,
 γῆν ἐντὸς ὄρων κεκτηῖσθαι, πόσας τὰς δικαίας πίστεις
 παρακαταθέμενον, οὕτως ἀξιοῦν προεστῆναι τοῦ δήμου ».
 Ὡμίλει δ' ὁ ῥήτωρ ἀπὸ τοῦ βήματος καὶ οὐχὶ ἐκ τῆς θέ-
 σεώς του, φέρων στέφανον (24), καὶ ἦν, δι' ὅσα ἔλεγεν,
 ἀνεύθυνος (25). Παρεκτρεπομένους δὲ ῥήτορας, λοιδο-
 ροῦντας ἐν τῇ ἀγορεύσει, ἐπαναλαμβάνοντας τ' αὐτά, συγ-
 χέοντας διαφόρους ὑποθέσεις, ἀτακτοῦντας πρὸς τοὺς τῆς
 ἐκκλησίας προῖσταμένους, ἔτι καὶ μετὰ τὴν λύσιν αὐτῆς,
 ἀγορεύοντας ἢ φωνασκοῦντας ἐκ τῆς θέσεώς των, ἢ διακό-
 πτοντας τὸν ἀγορεύοντα, ἐδύναντο νὰ ἐμποδίζωσιν οἱ προε-
 δρεύοντες, ἐπικαλούμενοι, ἂν ἦν ἀνάγκη, καὶ τὴν σύμπρα-
 ξιν τῶν Σκυθῶν, ἢ ἀστυνομικῶν ὑπηρετῶν (26), καὶ ἐνίοτε
 καὶ πρόστιμον μέχρι πεντήκοντα δραχμῶν ἐπιβάλλοντες, ὃ

(23) Δείναρχ. κ. Δημοσθ. 71.

(24) Ἀριστοφ. Θεσμοφ. 380.

(25) Δημοσθ. π. Περσέ. 398.

(26) Ἀριστοφ. Ἀχαρν. 54.

εἰσέπραττον οἱ πράκτορες, ὡς ἐν Αἰσχίνῃ (27). « Τῶν ῥητόρων ἐάν τις λέγῃ ἐν τῇ βουλῇ ἢ ἐν τῷ δήμῳ περὶ τοῦ εἰσφερομένου μὴ χωρὶς περὶ ἐκάστου ἢ δις περὶ τοῦ αὐτοῦ ὁ αὐτὸς τοῖς αὐτοῖς, ἢ λοιδορῇται, ἢ κακῶς ἀγορεύῃ τινά, ἢ ὑποκρούῃ, ἢ χρηματιζόντων μεταξὺ ἀνεστηκῶς λέγῃ περὶ τοῦ μὴ ἀπὸ τοῦ βήματος, ἢ παρακελεύηται, ἢ ἔλκῃ τὸν ἐπιστάτην, ἀφειμένης τῆς ἐκκλησίας, κελευέτωσαν οἱ πρόεδροι μέχρι πεντήκοντα δραχμῶν εἰς ἕκαστον ἀδίκημα ἐγγράφειν τοῖς πράκτοσι » κτλ.

Καὶ μετὰ τὴν συζήτησιν δὲ καὶ τὰς δημηγορίας εἶχον οἱ προεδρεύοντες τὸ δικαίωμα, ἂν ἔκρινον πρότασιν τινα ἀντιβαίνουσαν τοῖς νόμοις, νὰ ἐμποδίσωσιν αὐτῆς τὴν ψηφοφορίαν (28). Καὶ τοῦτο ἦν ἡ μεγίστη ἀπόδειξις τῆς τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων συνέσεως, καὶ ἡ βεβαιωτάτη ἐξήγησις τῆς μακρᾶς αὐτοῦ ἐπιτυχίας, ὅτι ἐδυσπίσκει πρὸς ἑαυτὸν καὶ πρὸς τῶν συσκέψεων τοῦ τῆν ἀκροσφαιλῇ φύσιν, καὶ ἂφ' ἑαυτοῦ περιετίθετο χαλινόν, καὶ προσκόμματα παρενέβαλε καὶ ὡς πρὸς ἐκεῖνα ἂφ' ὧν εἶχον ἀπόλυτον δικαίωμα ἀποφάσεως. Ἀλλ' ἂφ' ἑτέρου, ἵνα μὴ οἱ προεδρεύοντες καταχρῶνται τῇ μεγάλῃ ταύτῃ ἐξουσίᾳ, καὶ αὐθαιρέτως ματαιῶσι τὰ δοκοῦντα τῷ δήμῳ, ἐπέκειτο αὐτοῖς περιορισμὸς ἡ μεγάλη καὶ κινδυνώδης εὐθύνη ἣν ἀνελάμβανον· διότι ἕκαστος τῶν ῥητόρων, ἢ καὶ πᾶς ἄλλος, ἐδύνατο νὰ προκαλέσῃ τὴν ἔρευναν ἂν παραλόγως δὲν ἐκωλύθη ἡ ψηφοφορία, καὶ τὴν εἰς δίκην εἰσαγωγὴν τοῦ κωλύσαντος, ὡς ὁ Σωκράτης λέγει (29) περὶ ἑαυτοῦ, τὴν τοιαύτην εὐθύνην ἀναλαβόντος μετὰ τὴν ἐν Ἀργινοῦσαις νίκην· « ἐτοίμων

(27) Κ. Τιμάρχ. 15.

(28) Ξενοφ. Ἀπομν. Α, 1, 14. — Αἰσχ. π. Περικλ. 23.

(29) Πλάτ. Ἀπολ. Σωκρ. 32. — Αἰσχ. κ. Κτησ. 1.

ἐνδεικνύναι με καὶ ἀπάγειν τῶν ῥητόρων». Συνεπετήρουν δὲ τὸ νόμιμον τῶν προτάσεων μετὰ τῶν προέδρων καὶ οἱ Νομοφύλακες, οἵτινες ἦσαν ἀρχὴ ἐξ ἐπτὰ ἀρχόντων, ἐγκαταστᾶσα τὸ πρῶτον ἐπὶ Περικλέους, ὅτε ὁ ἡμαγωγὸς Ἐφιάλτης, τὴν ἀριστοκρατικὴν τοῦ Ἀρείου Πάγου ἐξουσίαν θέλων νὰ ἐλαττώσῃ, ἀφήρεσεν ἀπ' αὐτοῦ τὴν τέως εἶχεν ἀνωτάτην ἐπίβλεψιν τῆς τῶν νόμων τηρήσεως, ἀφείς αὐτῷ μόνας τὰς θανατικὰς δίκας, ὡς περὶ αὐτῶν λέγεται, κατὰ Φιλόχορον, ἐν τῷ Λεξικῷ τῶν Ῥητόρων (30). «Τὰς δὲ ἀρχὰς ἡγάγκαζον τοῖς νόμοις χρῆσθαι, καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ἐν τῇ βουλῇ μετὰ τῶν Προέδρων ἐκάθηντο, κωλύοντες τὰ ἀσύμφορα τῇ πόλει πράττειν· Ἐπτὰ δὲ ἦσαν, καὶ κατέστησαν, ὡς Φιλόχωρος, ὅτε Ἐφιάλτης μόνον κατέλιπε τῆς Ἀρείου Πάγου βουλῇ τὰ περὶ τοῦ σώματος».

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Ἐκκλησία, ψηφοφορία, ἐκλογαί, ὀστρακισμός.

Ὅτε δ' οὐδεὶς ὑπῆρχε λόγος πρὸς κώλυσιν τῆς ψηφοφορίας, ἐπροκάλουν αὐτὴν οἱ πρόεδροι, ὅπερ ἐλέγετο ἐπιψηφίζειν, διὰ δὲ τὸν δῆμον ἐπιψηφίζεσθαι (1), καὶ ἐγίνετο ἡ

(30) Σ. 674. — Ἰδ. καὶ Σουίδ. φ. Νομοφύλακες. — Πολυδ. Η, 94. — Ἀρποκρ. — Ἰδ. Philipp, üb Areop. u. Ephet. 188.

(1) Θουκ. ΣΤ'. 4. — Συνεχῶς ἐν ἐπιγραφαῖς. — Ξενοφ. Κ. Ἀνάδ. Ζ, 3, 14.

ψηφοφορία ἐν τῷ δήμῳ διὰ χειροτονίας· οὐχ' ἤττον ὁμῶς ἐκαλεῖτο τὸ χειροτονεῖν καὶ ψηφίζεσθαι, ἐξ οὗ καὶ ψήφισμα ἢ οὕτω κυρουμένη ἀπόφασις. Ἐχειροτόνουσιν δὲ δῖς, πρῶτον μὲν οἱ ἐγκρίνοντες τὸ προτεινόμενον, καὶ τοῦτο ἐκαλεῖτο καταχειροτονία, ἔπειτα δ' οἱ ἀποδοκιμάζοντες, καὶ τοῦτο ἐλέγετο ἀποχειροτονία, ὡς ὁ νόμος ὃν ἀναφέρει ὁ Δημοσθένης (2): « Ἡ δ' ἐπιχειροτονία ἔστω ἢ προτέρα, ὅτῳ δοκοῦσιν ἀρκεῖν οἱ νόμοι . . . ἢ δ' ὑστέρα, ὅτῳ μὴ δοκοῦσιν. » Τὸ δ' ἀποτέλεσμα τῆς χειροτονίας, ἦτοι τὴν διαφορὰν τῶν δύο χειροτονιῶν, ἐκήρυττον οἱ πρόεδροι, ὅπερ ἐλέγετο ἀναγορεύειν τὰς χειροτονίας (3).

Ὅσακις δὲ προῦκειται περὶ ἐκλογῶν ἀτόμων εἰς ἀρχάς, οἱ ἐπιδιώκοντες αὐτάς, οἵτινες καὶ ἀρχαιρεσιάζοντες ἐλέγοντο, καὶ παρὰ τοῖς μὴ Ἀττικοῖς σπουδαρχιῶντες καὶ σπουδάρχαι, καὶ παραγγέλλοντες (4), ἢ « προῦβάλλοντο (ὅ ἐστιν ἐπρότεινον) ἑαυτούς » (5), ἢ προῦτείνοντο ὑπὸ τῶν ῥητόρων, καὶ ὁ δῆμος ἐψηφοφόρει μεγαλοφώνως διὰ τοῦ *Ναὶ* ἢ *Οὐ*. Ἀλλὰ τοῦ δημοκρατικοῦ πνεύματος ἐπιταθέντος, ἀπὸ Ἀριστείδου μάλιστα, διὰ τὰς πλείστας τῶν ἀρχῶν ἀντικατέστησε τὴν τοιαύτην ἐκλογὴν ἡ κλήρωσις, δι' ἧς ἕκαστος πολίτης εἶχεν ἴσην πιθανότητα νὰ προτιμηθῇ ὑπὸ τῆς τυφλῆς τύχης, ἀνεξαρτήτως τῆς ἐπιρρόης ἣν ἐδύναντο νὰ παρέξωσιν αὐτῷ ἡ ἱκανότης καὶ αἱ ἀρεταί, καὶ ἥτις ἐθεωρεῖτο ὡς προσὸν ἀριστοκρατικόν.

Ἐπὶ παντὸς δὲ ψηφίσματος ἐξαιρετικοῦ, ἀφορῶντος ἄτομον καὶ οὐχὶ πάντας τοὺς Ἀθηναίους, ὡς π. χ. ἐπὶ δη-

(2) Κ. Τιμοκρ. σ. 716. — Ἰδ. καὶ Σουίδ. φ. Καταχειροτόνησιν.

(3) Αἴσχ. κ. Κτησ. 1.

(4) Πλούτ. — Διον. Ἀλικ. κτλ.

(5) Δημ. κ. Μειδ. 7 — Αἴσχ. Π. Πρπρσδ. 6, κτλ.

μούσεως, ἀφέσεως ἀτιμίας καὶ τῶν τοιούτων, ἀπητεῖτο ἢ ἐγκύησις μυστικῆς ψηφοφορίας ἐξακισχιλίων τοῦλάχιστον ψήφων, ἄγνωστον ἂν πασῶν ὁμοῦ, ὡς φρονοῦσι τινές (6), ἢ μόνον τῶν κηρυττομένων ὑπὲρ τῆς προτάσεως, ὡς παραδεχονται ἕτεροι. Τὴν ἀρχὴν ταύτην κηρύττει ὁ Ἀνδοκίδης ἐν τοῖς ἐξῆς (7)· «*Μηδ' ἐπ' ἀνδρὶ νόμον ἐξεῖναι θεῖναι, εἰ μὴ τὸν αὐτὸν ἐπὶ πᾶσιν Ἀθηναίοις, εἰ μὴ ἐξακισχιλίοις δόξῃ κρύβδην ψηφίζομένοις*».

Τοιοῦτον ἀτομικὸν καὶ ἐξαιρετικὸν ψήφισμα ἦν καὶ τὸ ἀφορῶν τὸν ἐξοστρακισμόν, ἐξορίαν ἐξόχων τινῶν καὶ διαπρεπόντων πολιτῶν, οὐχὶ πρὸς τιμωρίαν, ἀλλὰ πρὸς κόρεσιν καὶ ἱκανοποίησιν τῆς δημοκρατικῆς ζηλοτυπίας, ἥτις τὴν ἰσότητά ἐπιδιώκουσα καὶ μὴ δυναμένη νὰ ἐπιτύχῃ διὰ τῆς ἀνυψώσεως τῶν ταπεινοτέρων μέχρι τῶν ἐξεχόντων, παρηγορεῖτο, καὶ ἐνόμιζεν ὅτι ἐξισφαλίζετο, καταβιάζουσα τοὺς μέχρις ἐκείνων, ἢ καὶ ἐκ ποῶν αὐτοὺς ποιουμένη· ὁ δὲ δῆμος, ἐν' ἀπαλλαγῇ τοῦ φόβου τῆς ὑπεροχῆς ἀνδρῶν τινῶν, κατέφευγεν εἰς τὸ ἀδίκον καὶ ἐπιζήμιον τοῦτο νομικὸν ἀδίκημα, δι' οὗ ἐστέρει καὶ ἐμάκρυνε τῆς πατρίδος αὐτῶν τοὺς ἐν προτερήμασι διαπρέποντας. Ἐν τῷ βίῳ τοῦ Θεμιστοκλέους λέγει ὁ Πλούταρχος (8)· «*Κόλασις γὰρ οὐκ ἦν ὁ ἐξοστρακισμός, ἀλλὰ παραμυθία φθόνου καὶ κουφισμός, ἡδομένου τῷ ταπεινοῦ τοὺς ὑπερέχοντας, καὶ τὴν δυσμένειαν εἰς ταύτην τὴν ἀτιμίαν ἀποπνέοντος*» καὶ ἐν βίῳ Ἀριστείδου (9) ἐπαναλαμβάνει· «*Μοχθηρίας γὰρ οὐκ ἦν κόλασις ὁ ἐξοστρακισμός, ἀλλ'*

(6) Bæckh, Staatsh. d. Ath, II, 112.—Wachsmuth, Hell. Altth I, 1, 272.

(7) Π. Μυστ. 87.—Ἰδ. καὶ Δημοσθ. κ. Τιμοκρ. 719.

(8) Θεμιστ. KB.

(9) Ζ'.

ἐκαλεῖτο μὲν, δι' εὐπρέπειαν, ὄγκου καὶ δυνάμεως βαρυντέρας ταπείνωσις καὶ κόλασις, ἣν δὲ φθόρου παραμυθία φιλόανθρωπος, » κτλ. Ἐπομένως τὸν ἐξοστρακισμὸν δὲν προὔκάλει, ὡς τὰς ποινάς, γραφὴ τις καὶ καταγγελία· ἀλλ' ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρόν, « διὰ χρόνου τινός », ὡς ἐκφράζεται ὁ Πλούταρχος (10), ῥητότερον δὲ κατ' ἔτος, καὶ πρὸ τῆς ὀγδόης πρυτανίας, ὡς ἐκ Φιλοχώρου ἐξάγεται (11), ἢ ἔτι ἀκριβέστερον ἐπὶ τῆς ἑκτῆς, κατὰ τὴν μαρτυρίαν λεξικογράφου (12), ἐδίδετο εἰς τὸν δῆμον ἐπιχειροτομία, ἣτοι τῷ ἐπροτείνετο νὰ χειροτονήσῃ ἂν ἐπεθύμει οὐχὶ νὰ ἐξοστρακισθῇ ἄτομόν τι ῥητῶς, ἀλλ' ἐν γένει νὰ ἐνεργηθῇ ἐξοστρακισμός, ὅτε εἰς τὰς ψήφους ἀπέκειτο ν' ἀναδείξωσι τὸν ἐξοστρακιστέον, οἱ δὲ ῥήτορες ἐκ τῆς προτάσεως ὠφελούμενοι, ἡγόρευον, καὶ ἐπροσπάθειον νὰ ὁδηγήσωσι τὴν κρίσιν τοῦ δήμου, καὶ νὰ ἀναδείξωσι τὰ ὀνόματα ἐκείνων, καθ' ὧν ἐπεθύμουν νὰ κινήσωσι τὴν πλειονοψηφίαν. Οὕτως, ὅτε ὁ Ὑπερβόλος κατάρθωσε ν' ἀποφανθῇ ἐξοστρακισμός ἐπὶ τῇ ἐλπίδι τοῦ νὰ μακρύνῃ τῶν Ἀθηνῶν ἓνα τῶν τριῶν ἐπισήμων ἀλλ' ἀντιπάλων ἀνδρῶν οὓς ἐπίσης ἐφθόνει, τὸν Ἀλκιβιάδην, τὸν Νικίαν ἢ τὸν Φοίνικα, συνενωθεὶς ὁ Ἀλκιβιάδης μεθ' ἑνὸς τῶν ἄλλων δύο, κατάρθωσε νὰ δοθῶσιν αἱ ψῆφοι κατ' αὐτοῦ τοῦ Ὑπερβόλου (13).

Ὅτε δὲ διὰ χειροτονίας παρεδέχετο ὁ δῆμος νὰ ἐνεργηθῇ ἐξοστρακισμός, τότε ἡ ἀγορὰ ἐφράττετο διὰ σανίδων, καὶ εἰς τὸ περίφραγμα ἠνοίγοντο δέκα θύραι, δι' ὧν ἐκάστης εἰσήρχοντο οἱ πολῖται ἐκάστης φυλῆς, καί, ὑπὸ τὴν ἐπιτή-

(10) Β. Νικ. 11.

(11) Φιλόχ. ἐν Λεξ. Ρῆτ. μετὰ Φωτ. Πόρσ. σ. 675.

(12) Λεξ. Ῥῆτ. σ. 672.

(13) Πλούτ. Ἀλκιβ. ΙΓ. — Ἰδ. καὶ Ἀνδοκ. κ. Ἀλκιβ.

ρῶσιν τῶν ἐννέα ἀρχόντων καὶ τῆς βουλῆς, ἔρρίπτον ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἀνὰ ἓν ἕκαστος ὄστρακον, δηλαδὴ πιθανῶς τμῆμα κράμου, ἐφ' οὗ ἔφερε γεγραμμένον τὸ ὄνομα τοῦ πολίτου, ὃ ἐθεώρει ἐπικίνδυνον διὰ τὴν δημοκρατίαν, καὶ οὗ ἐπεθύμη τὴν ἀπομάκρυνσιν. Ἐρρίπτοντο δὲ τὰ ὄστρακα ἀνεσραμμένα, ὥστε νὰ μὴ φαίνεται ἡ ἐπιγραφή, καὶ μετὰ ταῦτα ἡριθμοῦντο καὶ ἀνεγινώσκοντο, καὶ ἐκεῖνος οὗ τὸ ὄνομα ἦν γεγραμμένον συνεχέστερον, ἦν ὁ καταδικασθεὶς, καὶ ὥφειλεν ἐντὸς δέκα ἡμερῶν, διαθεῖς πάντα τὰ καθ' ἑαυτόν, καὶ περατώσας πάσας τὰς συναλλαγὰς του, νὰ φύγῃ τῆς πόλεως, καὶ νὰ μείνῃ μακρὰν αὐτῆς ἐπὶ δέκα ὅλα ἔτη (14), κατὰ δὲ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους ἐπὶ μόνα πέντε. Διετῆρει ὅμως πάσας τὰς ἄλλας τιμὰς αὐτοῦ, καὶ τὸν οἶκον, καὶ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ, καὶ ἐδύνατο πάντοτε διὰ ψηφίσματος νὰ μετακληθῇ, ὅπερ ἐπὶ τοῖς κυρίως ἐξορίστοις δὲν ἐπετρέπετο.

Ὡς πρὸς δ' ἡ ἐγκυρὰς ἡ ψηφοφορία τοῦ ἐξοστρακισμοῦ, ἔπρεπεν αἱ ὅλαι ψῆφοι νὰ μὴ ᾖσιν ἐλάσσονες τῶν ἑξακισχιλίων. Τῷ ὄντι ὁ Φιλόχωρος (15), ἐξ οὗ ἀρυόμεθα τ' ἀνωτέρω, λέγει· « Διαριθμηθέντων δὲ (τῶν ὀστράκων), ὅτε πλεῖστα ἐγένοντο καὶ μὴ ἐλάττω τῶν ἑξακισχιλίων ». Ἀλλ' ὁ Πλούταρχος (16) φαίνεται ὀρθότερον ἀκριβολογῶν· « Οἱ δ' ἄρχοντες πρῶτον μὲν διηρίθμουν τὸ σύνπαν ἐν ταυτῷ τῶν ὀστράκων πλῆθος. Εἰ γὰρ ἑξακισχιλίων ἐλάττορες οἱ γράψαντες εἶεν, ἀτελὴς ἦν ὁ ἐξοστρακισμός ».

Τοῦ ἐξοστρακισμοῦ τὴν νομοθέτησιν (17) τινὲς ἀποδίδου-

(14) Θουκ. Α, 102. — Πλούτ. Β. Κίμ. ΙΖ.

(15) Ἐν Ρητ. λεξ. μετ. Φώτ. Pors. σ. 675. — Ἰδ. καὶ σχόλ. Ἀριστοφ. Ἰππ. 852.

(16) Β. Ἀριστείδ. Ζ.

(17) Πλούτ. Β. Νικ. ΙΑ.

σιν εἰς τὸν Κλεισθένη, καὶ ἄλλοι (18) εἰς αὐτὸν τὸν Θησέα, ἀμφοτέρω διηγούμενοι ὅτι εἰς τὴν αὐστηρότητα τῆς διατάξεως ὑπέπεσεν, εἰς τῶν πρώτων, αὐτὸς ὁ διατάξας (19). Ἐπαυσε δὲ θεωρουμένη ὡς μέτρον σπουδαῖον, καὶ ὡς τὴν πόλιν κατὰ τῶν ὑπερεχόντων ἀνδρῶν ἀσφαλίζον, ὅτε ἐξηυτελίσθη ἐφαρμοσθὲν κατὰ τοῦ λυχνοποιοῦ καὶ περιφρονητοῦ μικροδημαγωγοῦ Ὑπερβόλου (20).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Νομοθεσία.

Ἐπέρτατος δ' ἄρχων καὶ ἀπόλυτος νομοθέτης ἦν κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἀκράτου δημοκρατίας, ἥτις ἦν ὁ χαρακτήρ τοῦ ἀττικοῦ πολιτεύματος, ὁ δῆμος, ὅστις μόνος εἶχε τὸ δικαίωμα τοῦ κυροῦν ἢ τοῦ μεταβάλλειν τοὺς νόμους.

Καὶ ἀληθὲς μὲν ἐστὶ κατ' ἀρχὴν ὅτι πᾶσα ἐξουσία στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἐθνικῆς θελήσεως καὶ ἀπ' αὐτῆς ἀπορρέει· ἀλλ' οἱ σοφώτεροι τῶν νομοθετῶν καὶ οἱ ἐμβριθέστεροι τῶν λαῶν ἀνεγνώρισαν πάντοτε τοὺς κινδύνους οὓς συνεπάγεται διὰ τὴν πρακτικὴν τῶν λαῶν εὐημερίαν ἢ ἀκόλαστος ἐφαρμογὴ τοῦ κατὰ θεωρίαν ἀναμφισβητήτου τούτου ἀξιώματος. Τούτου ἔνεκεν, ἵνα μὴ ἡ ἀκατάπαυστος σύγκρουσις

(18) Σύγχελλ.

(19) Σχολ. Ἀριστοφ. Πλοῦτ. 627.

(20) Πλούτ. Ἀλκιβ. ΙΓ. — Θουκ. Η, 73.

καὶ ἀλλοίωσις τῶν γνώμων καὶ τῶν συμφερόντων διατηρῇ τὸ κράτος διαρκῶς ἀνάστατον, καὶ τὰ θεμέλια αὐτοῦ σαλευόμενα, ἐθεωρήθη ἀναπόφευκτος ἡ ἐξεύρεσις τρόπου ὅπως μὴ καὶ μείνη βᾶσις εἰς τὴν πολιτείαν ἀσάλευτος, καὶ αὕτη ἦ ἐν μοναρχουμένοις ἔθνεσιν ὁ Βασιλεύς, ὅστις, ἵνα ἀπρόσβλητος μένη, πολλαχοῦ πρὸς αὐτὴν συνδέεται τὴν θεότητα, διογενὴς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, θεόχρηστος παρὰ τοῖς νεωτέροις ῥηθείς. Ἐν δὲ δημοκρατίαις παρ' αἷς ἐλλείπει ἡ βᾶσις αὕτη τοῦ λαοῦ, πρέπει ἀλλαχοῦ νὰ εὑρεθῇ τὸ σταθερὸν καὶ ἀσάλευτον σημεῖον, καὶ τοῦτο ἐστὶν ἡ μεγίστη αὐτῶν δυσχέρεια.

Δι' ὃ καὶ εἰς τοῦτο ἐμφρόνως ἀφορῶν ὁ Σόλων, ἥ καὶ ἡ Σολώνιος νομοθεσία, ἣτις ἦν ἀπόρροια τῆς συνέσεως καὶ τοῦ πρακτικοῦ τῶν Ἀθηναίων πνεύματος, ἀνέθηκε τ' ἀνώτατα, καὶ διὰ τὴν εὐόδωσιν τοῦ δήμου σπουδαιότατα τῶν καθηκόντων, τὰ νομοθετικά καὶ δικαστικά, εἰς σῶμα, ἐκ τοῦ δήμου μὲν καὶ αὐτὸ κυρίως πηγάζον, ἀλλὰ διακρινόμενον ἀπ' αὐτοῦ, καὶ κατὰ τοῦτο ἀπρόσβλητον, καθ' ὅσον εἰς ὄρκον ὑποβαλλόμενον πρὶν ἢ περιδυθῇ τὴν ἐξουσίαν, ἐξήρτα, οὕτως εἰπεῖν, αὐτὴν ἐξ αὐτῶν τῶν θεῶν, καὶ ἐξησφάλιζεν οὕτω κατὰ παλιμβούλων γνώμων τὴν ιερότητα τῶν νόμων καὶ τοῦ δεδικασμένου. Ἐξελέγοντο δὲ πρὸς τοῦτο ἑξακισχίλιοι πολῖται κατ' ἔτος, οἱ αὐτοὶ καὶ δικασταὶ καὶ νομοθέται, καὶ ἐλέγοντο ὁμωμοκότες, ὡς ὄρκον ὁμνύντες, περὶ οὗ πλείονα ἐν τῷ περὶ δικαστικῆς ἐξουσίας, καὶ ὅστις, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν συγγραφέων, ἰδιαιτέραν ἐπέβαλλε βαρύτητα εἰς τὰς ἀποφάσεις αὐτῶν. Οὕτω λέγει ὁ Δημοσθένης(1): «*Συνίετε καθ' ὃν τρόπον ὁ Σόλων τοὺς νόμους ὡς καλῶς κελεύει τιθέναι· Πρῶτον μὲν παρ' ὑμῖν*

(1) Δημοσθ. π. Λεπτ. 75.

τοῖς ὁμωμοκόσι, παρ' οἷς καὶ τὰ ἄλλα κυροῦνται », ἥτοι αἱ δικαστικαὶ ἀποφάσεις· ἀλλαχοῦ (2) δ' ἐρωτᾷ· « Ἄρ' οὖν τῷ δοκεῖ συμφέρειν τῇ πόλει τοιοῦτος νόμος, ὃς δικαστηρίου γνώσεως αὐτὸς κυριώτερος ἔσται, καὶ τὰς τῶν ὁμωμοκότων γνώσεις τοῖς ἀνωμότοις προστάξει λύειν ; ».

Ἐκ τούτων λοιπὸν τῶν ὁμωμοκότων ἐλαμβάνοντο οἱ νομοθέται εἰς ἀριθμὸν ἄλλοτε ἄλλον, κατὰ τὴν ἀποδιδομένην σπουδαιότητα εἰς τὸν ἐκάστοτε συζητητέον νόμον. Οὕτως ἐν τινι περιπτώσει λέγει ὁ Ἀνδοκίδης (3), ὅτι ἐλήφθησαν « πεντακόσιοι, οὓς οἱ δημόται εἵλοντο, ἐπειδὴ ὁμωμοκασι »· ἄλλοτε δὲ πάλιν ἐλαμβάνοντο χίλιοι καὶ εἷς (4). Προτάσεις δὲ νέων νόμων ἐδύναντο νὰ γίνωσι μόνον κατὰ τὴν ἀρχὴν ἐκάστου ἔτους· καὶ πρὸς τοῦτο, κατὰ τὴν πρώτην ἐκκλησίαν τῆς πρώτης πρυτανείας, ἥτοι κατὰ τὴν ἐνδεκάτην ἡμέραν τῆς πρυτανείας, ἐδίδετο τῷ δήμῳ Ἐπιχειροτομία, ἥτοι τὸ δικαίωμα τοῦ φερίσαι ἂν καλῶς ἔχωσιν οἱ κείμενοι νόμοι, ἢ ἂν θέλῃ νὰ συζητήσῃ τὴν μεταρρύθμισιν τινὸς ἐξ αὐτῶν (5). Εἶχε δὲ δικαίωμα προτάσεως νέου νόμου πᾶς πολίτης· καὶ πρὸς ἐξάσκησιν αὐτοῦ ὤφειλε πρὸ τῆς ἐπιχειροτονίας ν' ἀναγράψῃ ὃ ἐπρότεινε νομοσχέδιον « παρὰ τοῖς Ἐπωνύμοις », κατὰ τὴν θέσιν δηλαδή τῆς πόλεως ἣν ἐκόσμουσαν τὰ ἀγάλματα τῶν ἡρώων ὧν τὰ ὀνόματα ἔφερον αἱ φυλαί, καὶ ἣτις ἦν πλησίον τῆς θόλου (6), τοῦ κοινοῦ ἐστιατορίου τῶν Πρυτάνεων, ὑπὸ τὴν βόρειον κλιτὸν τῆς Ἀκροπόλεως. Καὶ πρῶτον μὲν, ὡς περὶ πάντων τῶν συζητουμένων ἐν τῷ δήμῳ, προεσχέπτετο περὶ

(2) Αὐτ. κ. Τιμοκρ. 725.

(3) Π. μυστ. 84.

(4) Δημοσθ. κ. Τιμοκρ. 708.

(5) Δημ. κ. Τιμοκρ. 706. — Ἰδ. Αἰσχ. κ. Κτήσ. 10.

(6) Ἰσ. π. Δικαιογ. κλ. 37. — Δημ. κ. Μειδ. 28, καὶ ἀλλαχοῦ.

αὐτοῦ ἡ Βουλὴ, δι' ὃ καὶ ὁ Δημοσθένης λέγει (7)· «*συννο-
μοθετεῖν τὴν Βουλὴν*», καὶ ὁ Πολυδεύκης (8)· «*Τοὺς γὰρ
νόμους (νόμους) ἐδοκίμαζον ἡ Βουλὴ καὶ ὁ δῆμος καὶ τὰ
δικαστήρια*», ἐννοῶν διὰ τοῦ δήμου καὶ τῶν δικαστηρίων
τοὺς νομοθέτας.

Τῆς δὲ Βουλῆς τὸ προβούλευμα παρεπέμπετο εἰς τὸν δῆ-
μον, ὅστις συγκαλῶν εἰς δικαστήριον ὅσους δῆποτε ἂν ἐνέ-
κρινεν ἐκ τῶν ὁμωμοκότων, ὑπέβαλλεν αὐτοῖς τὸ προβού-
λευμα, ἵνα, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τῶν προέδρων τῆς Βουλῆς,
συζητήσωσιν αὐτό· συγχρόνως δὲ διώριζε καὶ πέντε συνη-
γόρους, ὅπως ὑπερασπίσωσι τὸν ἀρχαῖον νόμον, ὃν ἔμελλε
ν' ἀντικαταστήσῃ ὁ προτεινόμενος (9), διότι, πρὸς ἀποφυ-
γὴν σωρεύσεως ἀντιφατικῶν ἢ περιττῶν νόμων, καὶ συγχύ-
σεως περὶ τὴν νομοθεσίαν, ὑπῆρχε διαταξίς καθ' ἣν οὐδεὶς
νόμος εἰσήγετο μὴ προακυρωθέντος τοῦ κειμένου περὶ τῶν
αὐτῶν, καὶ οὐδεὶς ἠκυροῦτο ἄλλως ἢ διὰ τῶν νομοθετῶν,
καὶ μὴ ἀναπληρούμενός ὑφ' ἑτέρου. Τοῦτο λέγει ὁ Δημοσθέ-
νης διὰ τῶν ἐπομένων (10)· «*Τῶν δὲ νόμων τῶν κειμένων
μὴ ἐξεῖναι λῦσαι μηδένα, εἰ μὴ ἐν νομοθέταις· τότε
δ' ἐξεῖναι τῷ βουλομένῳ τῶν Ἀθηναίων λύνειν, ἕτερον τι
θέντι ἀνθ' ὅτου ἂν λύῃ. Διαχειροτοσίαν δὲ ποιεῖν τοὺς
προέδρους περὶ τούτων τῶν νόμων, πρῶτον μὲν περὶ τοῦ
κειμένου, εἰ δοκεῖ ἐπιτήδειος εἶναι τῷ δήμῳ τῶν Ἀθη-
ναίων ἢ οὐ· ἔπειτα περὶ τοῦ τιθεμένου. Ὅπότερον δ' ἂν
χειροτονήσωσιν οἱ νομοθέται, τοῦτον κύριον εἶναι. Ἐναν-
τίον δὲ νόμον μὴ ἐξεῖναι τιθέναι τῶν νόμων τῶν κειμέ-*

(7) Κ. Τιμοκρ. 708.

(8) Η'. 101.

(9) Αὐτ. 707-711 καὶ Οὐλπ. Αὐτ.

(10) Αὐτ. 710.

των μηδερί· Ἐὰν δέ τις λύσας τινὰ τῶν νόμων τῶν κειμένων, ἕτερον ἀντιτιθῇ μὴ ἐπιτήδειον τῷ Ἀθηναίων δήμῳ, ἢ ἐναντίον τῶν κειμένων τῷ, τὰς γραφὰς εἶναι κατ' αὐτοῦ κατὰ τὸν νόμον ὃς κεῖται, ἐὰν τις μὴ ἐπιτήδειον θῇ νόμον ».

Καὶ μετὰ πάσας ὅμως ταύτας τὰς προφυλάξεις. ὁ Δημοσθένης οὐχ ἦττον παραπονεῖται διὰ τὴν σύγχυσιν τῆς νομοθεσίας (11).

Ὡς ἐκ τούτου λοιπὸν ἀντεστοίχουν οἱ ὁμωμοκότες, καθ' ὅσον ἀπέβλεπε τὴν νομοθετικὴν αὐτῶν ἐνέργειαν, πρὸς τὰ Συμβούλια τῆς Ἐπικρατείας τῶν νέων πολιτευμάτων· διότι, ὡς ταῦτα, εἶχον τὴν ἐντολὴν νὰ προπαρασκευάζωσι τοὺς νόμους δι' ἐμβριθοῦς συζητήσεως, πρὶν ἢ παραδίδωσιν αὐτοὺς εἰς τὴν ψῆφον τῆς δημοτικῆς ἐκκλησίας.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΚΑΦΑΛΙΟΝ Ε΄.

ΑΘΗΝΩΝ

Γραφαὶ παρανόμων.

Ἀλλὰ μόνη ἡ ἐπιβαλλομένη τοῦ ὄρκου προφύλαξις δὲν ἤρκει ὅπως ἐξασφαλίσῃ τοὺς νόμους κατὰ τῆς αὐθαιρεσίας τοῦ πανισχύρου δήμου, ὅστις, αὐτὸς πηγὴ καὶ αὐτὸς κάτοχος ὦν πάσης ἐξουσίας, ὑπ' οὐδενὸς παρὰ τὴν θέλησίν του περιορίζετο, οὐδ' εἰς εὐθύνην ὑπέκυπτεν, ἀλλ' ὑπὸ στιγμιαίας ὁρμῆς κινούμενος, ἐδύνατο πᾶν ὄριον νὰ ὑπερπηδήσῃ. Διὰ τοῦτο ὡς Παλλάδιον τῆς νομοθεσίας παρεδέχθη φρονίμως ὁ δῆμος πρὸς περιορισμὸν τῆς ἰδίας ἐαυτοῦ παντοδου-

(11) Π. Δεπτ. 72.

νόμιμας, οὐχὶ τὴν φανταστὴν εὐθύνην τῶν συζητούντων καὶ ψηφίζόντων τοὺς νόμους, οἵτινες ἦσαν αὐτοὶ καὶ οἱ διακᾶτχοι τῆς ἀνωτάτης ἰσχύος, ἀλλὰ τὴν ἀληθῆ καὶ σπουδαίαν τῶν προτεινόντων αὐτούς, διότι οὗτοι, ἄτομα ὄντες ἀίσχυρα, ὑπέκειντο εἰς τὰς κινδυνώδεις συνεπείας πάσης προτάσεως, δυναμένης εἴτε παραχρῆμα, εἴτε μετὰ ταῦτα, μεταπεισθέντος τοῦ δήμου, νὰ κριθῇ ὡς παράνομος.

Κατὰ παντὸς λοιπὸν προτείνοντος ἐν τῷ δήμῳ γνώμην, ἐδύνατο, ὑπὸ τοῦ θεωροῦντος αὐτὴν παράνομον, νὰ κινηθῇ γράφῃ παρανόμων, κωλύουσα, οὐχί, ὅπερ ἦν ἀπίθανον, τὸν δῆμον νὰ ψηφίζῃ τὰ μὴ νόμιμα, ἀλλὰ τοὺς ιδιώτας νὰ προκαλῶσι τὴν ψήφισιν αὐτοῦ ἐπὶ τῶν τοιούτων· ὥστε τὸ κακὸν ἐκόπτετο ὅπου μόνον ἐδύνατο νὰ κοπῇ ἀπὸ ρίζης· δι' ὃ καὶ ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν ἐν Ἀθήναις ἡ γράφῃ παρανόμων ὡς τὸ μόνον τῆς εὐνομίας καὶ αὐτῆς τῆς δημοκρατίας ἐγγυον, οὗ καταλυομένου, εὐρεῖα ἡνοίγετο ἡ πύλῃ εἰς πᾶσαν αὐθαιρεσίαν. Οὕτω λέγει ὁ Δημοσθένης (12)· « Ἀκούω δ' ἔγωγε καὶ τὸ πρότερον οὕτω καταλυθῆται τὴν δημοκρατίαν, παρανόμων πρῶτον γραφῶν καταλυθεισῶν, καὶ τῶν δικαστηρίων ἀκύρων γεγρότων ».

Ἐδύνατο δὲ νὰ προσβληθῇ πᾶσα πρότασις νόμου ἢ ψηφίσματος ὡς παράνομος, εἴτε κατ' οὐσίαν, εἴτε κατὰ τύπον. Καὶ κατ' οὐσίαν μὲν, α' ἂν ἀντέβαινεν εἰς κείμενον νόμον μὴ προακυρωθέντα· β' ἂν ἐχορήγει τῷ νέῳ νόμῳ ὀπισθεν-εργὸν δύναμιν· γ' ἂν, ἄνευ ἀδείας ἐξακισχιλίων πολιτῶν ἐπρότεινε μετάκλησιν ἐξορίστων, ἢ ἄφεςιν ἀτίμων καὶ ὀφειλετῶν τοῦ δημοσίου· δ' ἂν ἡ πρότασις ἐστηρίζετο ἐπὶ ψευδῶν διδομένων· ε' ἂν ἦν ἄδικος, ἢ ἐπιβλαβὴς εἰς τὴν πό-

(12) Κ. Τιμοκρ. 348.

λιν, ἢ ἄχρηστος. Κατὰ δὲ τύπον, α' Ἄν εἰσῆγετο ἀπροβούλευτος· β' Ἄν ἐπρωτείνεται οὐχὶ ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔτους· γ' Ἄν δὲν προκνεγράφετο παρὰ τοῖς Ἐπωνύμοις· δ' Ἄν δὲν προὔτείνεται εἰς τοὺς νομοθέτας, ἀλλὰ κατ' εὐθείαν εἰς τὸν δῆμον.

Ὁ πρότασιν τινα λοιπόν, εἴτε μόνον γενομένην, εἴτε καὶ ἤδη κυρωθεῖσαν, ὑπὸ μίαν τῶν ἐπόψεων τούτων ὡς παράνομον θεωρῶν, ἐδικαιοῦτο νὰ ὁμώσῃ ἐνώπιον τοῦ δήμου (13) ὅτι θέλει προσβάλει αὐτὴν ὡς παράνομον, ὑποβαλλόμενος εἰς τὰς συνεπείας, ἂν ἡ καταγγελία αὐτοῦ ἀπερρίπτετο. Ἐκαλεῖτο δ' ὁ ὅρκος οὗτος ὑπωμοσία, ὡς ἐν Πολυδεύκῃ (14): « Ὑπομοσάμενος γάρ τις τὸ γραφέν . . . διήλεγχεν ὅτι ἐστὶ παράνομον, ἢ ἄδικον, ἢ ἀσύμφορον »· καὶ ὑπωμοσία, κατὰ δὲ τὸ Ῥητορικὸν λέξικόν (15), ἴσως ἐσφαλμένως, καὶ ἀπωμοσία, ἐκαλεῖτο παλαιάκις καὶ αὐτὴ ἡ παρανόμων γραφή, ὡς πάντοτε συνυδρούμενη ὑπὸ τοῦ τοιούτου ὅρκου (16).

Ἦν δὲ τοῦ ὅρκου τὸ ἀποτέλεσμα ν' ἀναστέλληται ἀμέσως ἡ συζήτησις τῆς προτάσεως, ἂν δὲν εἶχεν εἰσέτι κυρωθῇ· ἂν δ' ἐκυρώθῃ, ν' ἀναστέλληται τοῦ νόμου ἡ ἐνέργεια μέχρις οὗ δικασθῇ ἡ γραφή· ὡς ὁ Πολυδεύκης (17): « Καὶ οὐκ ἦν μετὰ τὴν ὑπωμοσίαν τὸ γραφέν, πρὶν κριθῆναι κύριον. » Καὶ ὁ Δημοσθένης (18): « Γερομένου τοίνυν τοῦ ψηφίσματος τούτου ἐν τῇ βουλῇ, καὶ οὐδενὸς γραφμένου παρανόμων, ἀλλὰ κυρίου ὄντος . . . ».

(13) Ξενοφ. Ἑλλ. Α'. 7, 38.

(14) Η'. 44.

(15) 665.

(16) Ξεν. αὐτ. 37.

(17) Η, 56.

(18) Κ. Εὐεργ. 1149.

Μετὰ ταῦτα δὲ διεξήγετο δίκη τακτική, κατὰ τοὺς ἐκ-
 θετησομένους ἐν τοῖς περὶ δικαστικῆς ἐξουσίας τύπους, με-
 ταξὺ τοῦ εἰσαγαγόντος τὴν γραφὴν καὶ τοῦ προτείναντος τὸ
 ψήφισμα ἢ τὸν νόμον· καὶ ἦν ὁ ἀγὼν τιμητός, ὃ ἐστὶν ὅτι
 ἀναλόγως τῆς εἰς τὴν πρότασιν ἀποδιδομένης παρανομίας,
 ὑπὲρ ἢ ὁ ἐνάγων τὴν ἐφαρμογὴν ἧς ἐνόμιζεν αὐτὸς καταλ-
 λήλου ποινῆς, ἥτοι διαφόρων προστίμων, ὥς, κατὰ Δημο-
 σθένη (19), δέκα ταλάντων προσθέμενος ὁ Σμίκρων, καὶ
 ἄλλων τοσούτων ὁ Σκίτων· ἢ καθείρξεως, ἢ, ἐν τισὶ πε-
 ριστάσεσι, καὶ θανάτου προσέτι. Καὶ ἂν μὲν ὁ ἐνάγων
 ἐκράτει, ἐπεβάλλετο ἡ αἰτηθεῖσα ποινὴ εἰς τὸν ἐναγόμενον,
 καὶ ἡ πρότασις αὐτοῦ «ἐλύετο» ἢ «ἐγίνετο ἄκυρος» (20)·
 ἂν δ' ἐνικᾶτο ὁ ἐνάγων, ὑπήγετο εἰς τὰς γενικὰς περὶ ἐνα-
 γόντων διατάξεις, αἵτινες ἐκτίθενται κατωτέρω ἐν τῷ περὶ
 δικαστικῆς ἐξουσίας. Ὁ δὲ «τρίετηρως παρανόμων»,
 ἥτοι καταδικασθεὶς ὡς παρανόμος πρότασις εἰς τὸν δῆμον
 ὑποβίων, ἐγίνετο ἀτιμος (21), στερούμενος τοῦ δικαιώ-
 ματος τοῦ λέγειν τούντεῦθεν ἐν τῇ ἀγῶνι.

Δὲν ἐδύνατο ὁμῶς νὰ κινηθῇ γραφὴ παρανόμων κατὰ
 τοῦ εἰσαγαγόντος οἷαν δῆποτε πρότασιν, εἰμὴ ἐπὶ τῆς διαρ-
 κείας ἐνὸς μόνου ἔτους ἀφ' οὔτου ἡ πρότασις αὕτη ἐγένετο,
 ἢ ἐκυρώθη. Μετὰ δὲ ταῦτα ἦν ἡ πρότασις νόμος τῆς πο-
 λιτείας, δι' ὃν ἔμενεν ὁ προτείνας ἀνεύθυνος, καὶ ὃν προσ-
 βαλλόμενον ἀνελάμβανε νὰ ὑπερασπίσῃ τὸ δημόσιον διὰ
 πέντε συνηγόρων, ὥς ἀνωτέρω (22) ἐρρέθη. Τοῦτο συνέβη
 ὅτε ὁ Λεπτίνης εἰσήγαγε τὸν κατ' ἀτελείας νόμον (23)·

(19) Δημ. κ. Μειδ. 573 (182).

(20) Διογ. Λ. 38.

(21) Διόδ. ΙΗ'. 18.

(22) Κεφ. Δ. σελ. 241.

(23) Ὑπόθ. Δημ. πρ. Λεπτ. 452.

«ἐπειδήπερ παρελθόντος τοῦ χρόνου, ἐν ᾧ ὑπεύθυνος ἦν κρίσει καὶ τιμωρίᾳ γράφων τις νόμον, ἐφαίνετο Λεπτίνης ἀκίνδυνος».

Σώζονται δὲ λόγοι τῶν ῥητόρων περὶ γραφῆς παρανόμων, ὁ τοῦ Αἰσχίνου κατὰ Κτησιφῶντος, προτείναντος νὰ δοθῇ στέφανος εἰς τὸν Δημοσθένη· ὁ τοῦ Δημοσθένους κατ' Ἀνδροτίωνος, προτείναντος νὰ στεφανωθῇ ἡ Βουλὴ, ἐν ᾧ δὲν ὠκοδόμησεν αὕτη τριήρη, ὡς ὁ νόμος ἐπέβαλλεν αὐτῇ τὸ καθῆκον· ὁ τοῦ αὐτοῦ κατ' Ἀριστοκράτους, προτείναντος τὴν πολιτογράφησιν τοῦ Ὠρείτου Χαριδήμου· ὁ κατὰ Τιμοκράτους, ὅστις εἰσήγαγε νόμον ἐπιτρέποντα νὰ μὴ φυλακίζωνται οἱ δημόσιοι ὀφειλέται, οἱ δίδοντες ἐγγυητάς· ὁ τοῦ Λυσίου κατὰ Πολιούχου, ὅστις ἐπρότεινε ψήφισμα περὶ δημεύσεως τοῦ ἀγροῦ τοῦ ῥήτορος. Ἀπώλοντο δ' ἐκ τῶν μνημονευομένων ὁ τοῦ Λυσίου ὑπὲρ Φανίου, κατὰ τῆς γραφῆς τοῦ Κινησίου· καὶ ὁ τοῦ Δημάργου κατὰ Στεφάνου.

Καὶ ἐτοξεύετο μὲν συνεχέστατα ὑπὸ τῶν συκοφαντῶν καὶ τῶν πολιτευομένων ἢ παρανόμων γραφῇ κατὰ τῶν αὐτοῖς ἀντιπολιτευομένων καὶ κατὰ προπετῶν ῥητόρων, εἰς περιστολὴν αὐτῶν. Ἀλλὰ πολλοὶ εἶχον τὴν ἐπιδεξιότητα νὰ διαφεύγωσιν αὐτήν, λέγοντες εὐάρεστα καὶ κεχαρισμένα τῷ δήμῳ, καὶ τὸ κυριώτατον θέμα αὐτῶν ἦν ν' ἀποδείξωσιν ὅτι εἶπον συμφέροντα· ὡς λέγει ὁ Δημοσθένης (24)· «Ἦδη δέ τινα εἶδον γραφὴν ἀγωνιζόμενον παρανόμων, τοῖς νόμοις μὲν ἀλίσκόμενον, ὡς δὲ συμφέρονθ' ὑμῖν γέγραφε λέγειν ἐπιχειροῦντα». Οὕτως ὁ Ἀριστοφῶν ἔφυγεν 73 γραφάς παρανόμων! (25).

(24) Κ. Ἀριστοκρ. 653.

(25) Αἰσχ. κ. Κτησιφ. 132 (Didot).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 5'.

Δικαστικὴ δικαιοδοσία τοῦ δήμου. Προβολή.

Ὡς κυρίαρχος δ' ὁ δῆμος ἐκέκτητο, ὡς πᾶσαν ἄλλην, οὕτω καὶ τὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν. Ἄλλ' ἀναγνωρίζων ὅτι ἔπρεπεν ἢ τε τύχη τῶν πολιτῶν καὶ ἡ ἀπονομὴ τῆς δικαιοσύνης νὰ ἐξασφαλίζωνται δι' ἐγγυήσεων ἃς δὲν παρεῖχον αἱ θορυβώδεις συνελεύσεις τῶν ἐκκλησιῶν, καὶ νὰ διαφεύγῃ ἡ ιερότης τοῦ δεδικασμένου τὰς παλιμβούλους ιδιοτροπίας τοῦ πλήθους, ἐπεξεδύθη ἐμφρόνως καὶ αὐτοῦ τοῦ δικαιώματος τοῦ ἀπ' εὐθείας δικάζειν, καὶ ἀπέναντι τῶν δικαστηρίων, ἅτινα, καίτοι ἀπ' αὐτοῦ ἀπορρέοντα, κατέστησεν ὅμως ἀφ' ἑαυτοῦ ἀνεξάρτητα, διετήρησε κυρίως σχέσιν μόνην τὴν τοῦ ἐνάγοντος.

Οὕτως ἐπ' ἐγκλημάτων ἰδίως τὴν δημοσίαν ἀσφάλειαν ἢ αὐτὴν τὴν τοῦ δήμου κυριαρχίαν ἀφορώντων, τὰς μὲν ἀνακρίσεις ἐνήργει πολλάκις αὐτὴ ἡ ἐκκλησία, ἢ ἀνέθετεν αὐτάς εἰς τὴν Βουλὴν, ἢ εἰς τὸν Ἄρειον Πάγον, ἢ εἰς ἰδίους ἐξεταστάς, οἵτινες ἐκαλοῦντο Ζητηταί(1)· περατωθείσης δὲ τῆς ἀνακρίσεως, περιωρίζετο εἰς τὸ νὰ κατηγορῇ τοὺς ἐναγομένους ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων, διορίζουσα ἐκάστοτε(2) διὰ χειροτονίας ἀνὰ πέντε συνηγόρους ἢ κατηγορούς(3), ἢ συνδίκους λεγομένους, οἵτινες ἐν ὀνόματι τοῦ δήμου ὑπεστήριζον τὴν κατηγορίαν. Ἐλάμβανε δ' ἕκαστος αὐτῶν εἰς ἀντιμισθίαν δραχμὴν καθ' ἡμέραν, οὐχὶ δὲ

(1) Ἀνδοκ. π. Μυστ. 14.

(2) Πλούτ. Β. Περ. I.

(3) Δείναρχ. κ. Ἀριστογ. 6. — Αἰσχ. κ. Κτησ. 13.

κατὰ δημηγορίαν, ὡς λέγει ὁ σχολιαστὴς τοῦ Ἀριστοφάνους (4)· καὶ δὲν ἐπετρέπετο νὰ ἐκλεχθῇ ὁ αὐτὸς δις σύνδικος ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους (5), διότι τοῦτο ἀντέβαινε εἰς τὰς δημοκρατικὰς διατάξεις, καθ' ἃς ὅ,τι πλεῖστον ἔπρεπε νὰ διανέμονται αἱ ἀρχαί, καὶ μάλιστα αἱ ἔμμισθοι, εἰς πάντας τοὺς πολίτας.

Τὰς δ' ἀνακρίσεις ἐνίοτε μὲν ἀνελάμβανεν ἀφ' ἑαυτοῦ ὁ δῆμος, πολλάκις ὁμῶς καὶ προκαλούμενος ὑπὸ μηνύσεων ἰδιωτικῶν, αἵτινες ἐκαλοῦντο, ὅταν ἐγίνοντο οὐχὶ πρὸς δικαστήριον, ἀλλ' ἀπ' εὐθείας πρὸς τὸν δῆμον, εἰς τινὰς μὲν περιστάσεις προβολή, εἰς ἄλλας δ' εἰσαγγελία. Ὅρίζεται δ' οὕτως ἡ προβολή, κατὰ τι χωρίον τῶν « Ἀνεκδότων τοῦ Βεκκέρου » (6)· « Προβάλλεσθαι, τὸ παράγειν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τὸν βουλούμενον, καὶ ἀποφαίνειν ὡς ἠδίκησεν, εἴ τις δοκοίη ἀδικεῖν, καὶ τοὺς συκοφάντας, καὶ τοὺς περὶ τὰ μυστήρια ἢ Δικαστὰ ἀδικοῦντας ». Ἀλλ' ὁ ορισμὸς οὗτος ἐστὶ λίαν γενικὸς, καὶ προφανῶς οὐχὶ ἀκριβής· ἀληθῶς δὲ φαίνεται, ὅτι ἦν ἡ προβολή ἡ πρὸς τὸν δῆμον αἵτησις ἀδείας πρὸς καταδίωξιν. Ἐν τισὶ περιστάσεσιν, ὡς φέρ' εἶπεν ὅταν ἀρχὼν ἐστὶν ὁ ἀδικῶν, καὶ ἀμφιβάλληται ἂν ἡ ἀδικήσασα πράξις ἦν παράβασις ἢ ἐφαρμογὴ τῶν ὁδηγιῶν αὐτοῦ, δύναται δὲ πλὴν τούτου ἡ κατ' αὐτοῦ δίκη νὰ παραβλάπτῃ δημόσια συμφέροντα, ἢ ἐντειλαμένη αὐτὸν ἀνωτέρα ἀρχὴ συμφέρον ἔχει πολλάκις ν' ἀπαλλάξῃ αὐτὸν τῆς δίκης, ἀναδεχομένη αὐτὴ τὴν εὐθύνην τῆς διαγωγῆς του. Ὡς ἐκ τούτου, ἐν τισὶ τῶν συγχρόνων πολιτευμάτων ἰδιώτης θέλων νὰ ἐναγάγῃ δημόσιον ὑπηρέ-

(4) Σφ. 689.

(5) Δημοσθ. π. Λεπτ. 131.

(6) Bekker, Anecd. σελ. 288.

της, ὀφείλει νὰ ζητήσῃ προηγουμένως τὴν ἄδειαν τῆς τούτου προΐσταμένης ἀρχῆς, ἥτις, ἂν ἀρνηθῇ αὐτήν, εἰ μὲν τὸ ἀδίκημα εἶναι δημόσιον, καλύπτει τὸν κατηγορούμενον, εἰ δὲ ἰδιωτικόν, πρέπει ν' ἀντικαθίσταται αὐτὴ ὡς διάδικος. Κατ' ἐφαρμογὴν λοιπὸν αὐτῆς ταύτης τῆς θεωρίας, καὶ ἐν Ἀθήναις ὁ ἄρχοντα διὰ τι ἀδίκημα δημόσιον, ἴσως δὲ καὶ ἰδιωτικόν, θέλων νὰ καταδιώξῃ, προὔβάλλετο ἐν τῷ δήμῳ, ἥτοι ἐπρότεινε τοῦτο εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἐζήτει αὐτῆς τὴν ἄδειαν. Ἐγένετο δὲ τοῦτο, ὡς προεβρέθη (7), κατὰ πρόκλησιν τῶν ἐννέα ἀρχόντων, καὶ κατὰ τὴν *Κυρίαν* ἐκκλησίαν ἐκάστης πρυτανείας, ὡς καὶ ἐν Ἀρποκρατίωνι (8): « Προσγράφουσι δὲ καὶ κυρίαν ἐκκλησίαν, ἐν ἣ δεῖ τὰς ἀρχὰς ἀποχειροτονεῖν, εἰ δοκοῦσι μὴ καλῶς ἄρχειν ». Καὶ πιθανῶς (9) πάσης κατηγορίας τῆς δημοσίας διαγωγῆς τῶν ἀρχόντων προαπητεῖτο ἡ προβολή· δι' ὃ καὶ ὁ Πολυδεύκης λέγων ὅτι « Προβολαὶ ἐγένοντο, ψηφισαμένου τοῦ δήμου, καὶ τῶν εὐνουστάτων τῇ πόλει, ὡς Λασίας ἐν τῇ κατὰ Θεοσδοτίδου περὶ ἀμφοῖν λόγων », ἐννοεῖ πιθανῶς, ὅτι, θέλων ποτὲ ὁ δῆμος νὰ ἐμψυχώσῃ τὰς κατ' ἀδικιῶν τῶν ἀρχόντων καταγγελίας, ἐξέδωκε ψήφισμα, ἀποραινόμενον ὅτι ἡ εὐνοια τοῦ δήμου πρὸς τινὰ τῶν ἀρχόντων οὐδένα πρέπει ν' ἀποτρέπη τῆς κατηγορίας, καὶ οὐδένα θὰ ἐπέφερε κίνδυνον ἐπὶ τοῦ κατηγοροῦ.

Ἡ δὲ ἄδεια αὕτη τῆς εἰς δίκην εἰσαγωγῆς, ἐγκρινομένη πολλάκις καὶ ἄνευ πολλῶν διατυπώσεων καὶ ἐρευνῶν, ἀλλὰ « παρ' αὐτὰ τ' ἀδικήματα », ὡς λέγει ὁ Δημο-

(7) Ἀνωτ. Κεφ. Α, σελ. 223.

(8) Φ. Κυρία ἐκκλ. — Ἰδ. καὶ Δημ. κ. Θεοκρ. σ. 1330. — Πολυδ. Η, 87. 95.

(9) Schömann, de Commitiis Athen. σ. 231. — Hermann, Gött. Lect. Catal. σ. 14.

σθένης (10), καὶ χορηγουμένη ὑπὸ τοῦ ἐρεθισθέντος κυριάρχου δήμου, ὅστις καὶ αὐτοὺς περιέκλειε τοὺς δικαστάς, ἦν πρόληψις ἤδη κατὰ τοῦ καταγγελλομένου, καὶ ἰσχυρὰ τῶν δικαστῶν προδιάθεσις, δι' ὃ καὶ σπουδαιότερα τῆς σήμερον παρὰ τῶν κυβερνήσεων ἀπαιτουμένης ἀδείας, ἥτις σπανίως ἔχει τοιοῦτον τὸν χαρακτήρα. Τούτου ἕνεκα, πᾶς ἐν γένει ὁ καταγγέλλων εἶχε συμφέρον καθ' ὅσον ἐνῆν νὰ προοιμιιάζῃ διὰ προβολῆς. Ὡς ἐκ τούτου δὲ προέκυψε πιθανῶς ἡ ἐπέκτασις αὐτῆς καὶ εἰς ἄλλας περιστάσεις, ἰδίως εἰς ἐγκλήματα ἀποβλέποντα ζημίαν τοῦ δημοσίου, καὶ ἐφ' ὧν ἡ ἐκκλησία προθύμως θὰ ἔδιδε τὴν ἀδειαν, ζητουμένην μᾶλλον ὥς ψῆφον ἐπιβαρυντικὴν κατὰ τοῦ κατηγορουμένου. Τοιαῦτα ἐγκλήματα ἦσαν τ' ἀφορῶντα ἐξύβρισιν ἢ ἀσέβειαν κατὰ τῶν ἐορτῶν, καὶ ἀδικήματα κατὰ τῆς δημοσίου περιουσίας· διότι κατ' ἀμφοτέραις τὰς περιστάσεις ὁ κατήγορος εἶχε τὴν ἐλπίδα ὅτι φέρων τὸ ἀδίκημα εἰς γνῶσιν τοῦ δήμου, ἐπὶ λόγῳ δῆθεν τοῦ νὰ λάβῃ τὴν ἀδειαν τῆς καταδιώξεως, θὰ ἐξήγειρε κατὰ τοῦ κατηγορουμένου τὴν ὀργὴν τοῦ λαοῦ, ἥτις πολὺ θὰ ἐπενήργει ἔπειτα ἐπὶ τῆς ψήφου τῶν δικαστῶν.

Τοιοῦτο δὲ παράδειγμα προβολῆς δι' ἀσέβειαν πρὸς τὰς ἱεράς τελετάς εἶναι ὁ κατὰ Μειδίου λόγος τοῦ Δημοσθένους, ὅστις μεταξὺ χορηγῶν ἐν τοῖς Διονυσίοις, ὑβρίσθη καὶ προσεβλήθη ἀπρεπῶς ὑπὸ τοῦ ἀντιδίκου αὐτοῦ· καὶ προσέτι αἱ ἐν τῷ αὐτῷ λόγῳ μνημονευόμεναι (11) ἄλλαι περιπτώσεις, ἡ τοῦ Θεσπιέως Εὐάνδρου, συλλαβόντος ἐπὶ τῶν Μυστηρίων τὸν ἀντίδικον αὐτοῦ Μένιππον τὸν Κάρα, καθ' οὗ εἶχε καταδικαστικὴν ἐμπορικὴν ἀπόφασιν, καὶ ὃν δὲν εἶχε δυ-

(10) Κ. Μειδ. 523.

(11) Δημ. κ. Μειδ. 571 (175).

ναι θῆναι ἐπιτύχη πρὶν ἀλλαχοῦ· ἢ τοῦ πατρὸς τοῦ ἄρχον-
 τος Χαρικλείτου, ἐξελάσαντός τινα ἰδιοχείρως ἐκ τοῦ Θεά-
 του εἰς τὰ Διονύσια· ἢ τοῦ Κτησικλέους, διότι ἐν πομπῇ
 μθύων ἐπάταξε διὰ σκύτους ἐχθρόν του τινά. Αὐτόθι δὲ (12)
 μνημονεύεται νόμος προταθεὶς ὑπὸ Εὐηγόρου τινός, καθ'ὃν
 ἐν τῶν πομπῶν καὶ τῶν θεατρικῶν τελετῶν κατὰ τὰς ἐορ-
 τὰς τοῦ Διονύσου, ἤτοι ἐν Διονυσίοις, Ληναίοις καὶ Θαρ-
 γηλίοις, δὲν ἐπετρέπετο νὰ συλλαμβάνη τις τινά, ἢ κτή-
 ματα αὐτοῦ διὰ χρέη καὶ δι' ὑπερημερίαν· ἢ, ἄλλως, διὰ
 προβολῆς παρεπέμπετο εἰς τὸ δικαστήριον· « μὴ τι ἐξεῖναι
 μήτε ἐνεχυράσαι, μήτε λαμβάνειν ἕτερον ἑτέρου, μηδὲ
 τῶν ὑπερημέρων ἐν ταύταις ταῖς ἡμέραις. Ἐὰν δέ τις
 τούτων τι παραβαίῃ, ὑπόδικος ἔστω τῷ παθόντι, καὶ
 προβολαὶ αὐτοῦ ἔστωσαν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῇ ἐν Διονύσου,
 ὡς ἀδικοῦντος, καθ' ἃ περὶ τῶν ἄλλων τῶν ἀδικούντων
 γέγραπται ». Ὁμοίως δ' εἰς παραβάσεις κατὰ τῶν ἱερῶν
 ἀναφέρεται καὶ ὁ ἐπόμενος νόμος ἐν τῷ αὐτῷ λόγῳ (13),
 « Τοὺς Πρυτάνεις ποιεῖν ἐκκλησίαν ἐν Διονύσου τῇ ὑστε-
 ραίᾳ τῶν Πανδίων· ἐν δὲ ταύτῃ χρηματίζειν πρῶτον μὲν
 περὶ ἱερῶν, ἔπειτα τὰς προβολὰς παραδιδότωσαν τὰς γε-
 γενημένας ἕνεκα τῆς πομπῆς ἢ τῶν ἀγώνων ἐν τοῖς Διο-
 νυσίοις, ὅσαι ἂν μὴ ἐκτετισμέναι ᾖσι ».

Κλοπῆς δὲ τῶν δημοσίων περίπτωσις ῥητῶς μνημονευο-
 μένη ὡς ἀφορμὴ προβολῆς ἦν ἢ ἐν Λαυρίῳ ὑπόρυξις τῶν
 δημοσίων μετάλλων, πρὸς ὑφαίρεσιν τῆς ἀργυρούχου γῆς.
 Ταύτην ἀναφέρει τὸ Ῥητορικὸν λεξικὸν ἐν τῷ ἐπομένῳ,
 κατὰ τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος αὐτοῦ πιθανῶς οὐχὶ λίαν
 ἀκριβῆ χωρίῳ· « Προβολὴ φανεροῦ μὲν τινος, λανθάνον-

(12) Αὐτ. σ. 517. (10).

(13) Αὐτ. (8).

τος δὲ μήνυσις. Καικίλιος δὲ φησιν εἶναι ἤν κατὰ τῶν δημόσια μέταλλα ὑπορυπτόντων ἀποφέρουσι καὶ καθόλου τῶν κοινὰ κλεπτόντων. Καλεῖσθαι δὲ οὕτω καὶ τὰς ἐμπορικὰς μηνύσεις». Καὶ ἐν τῷ κατὰ Μειδίου λόγῳ (14) μέμνηται ὁ Δημοσθένης τῆς προβολῆς κατ' Ἀριστοφῶντος, ὅστις, φορολόγος ὢν, κατ' Οὐλπιανόν, κατέσχε τὰς δεκάτας τῆς Θεοῦ· εἶτα ὁμῶς κατηγορηθεὶς ὑπ' Εὐβούλου, φθὰς ἀπέδοτο τοὺς ἐκ τῆς δεκάτης κατασκευασθέντας στεφάνους, καὶ οὕτως «ἔλυσε τὴν προβολήν», ἥτις ἔκφρασις ἰσοδυναμεῖ πιθανῶς πρὸς τὴν τῶν «ἐκτετισμένων» προβολῶν τοῦ προμνημονευθέντος νόμου (15). Ἐχει δ' ἡ προβολὴ αὕτη τὸν διπλοῦν χαρακτῆρα, καὶ κλοπῆς δημοσίων χρημάτων, καὶ ἀσεβείας πρὸς τὰ ἱερά.

Ὑπῆρχε δὲ καὶ ἑτέρα περίπτωσις προβολῆς, ἥτις δὲν φαίνεται εἰς οὐδεμίαν τῶν ἀνωτέρω κατηγοριῶν ὑπαγομένη, καὶ ἣν ἡ κατὰ συκοφαντῶν, ὡς μαρτυροῦσιν οἱ πλεῖστοι γραμματικοί, καὶ ὡς ὁ Ἰσχυρᾶτης (16) «Ὡσαύτως περὶ τῶν συκοφαντῶν, ὅτι οἱ νόμοι ἔδωκαν κατ' αὐτῶν γραφὰς μὲν πρὸς τοὺς θεσμοθέτας, εἰσαγγελίας δ' εἰς τὴν βουλήν, προβολὰς δ' ἐν τῷ δήμῳ, νομίζοντες τοὺς ταύτῃ τῇ τέχνῃ χρωμένους ἀπάσας ὑπερβάλλειν τὰς πονηρίας».

Ἀλλὰ καὶ τῆς προβολῆς ταύτης ὁ λόγος εὐεξήγητος φαίνεται. Συκοφάντης ὑπὸ τὴν νομικὴν σημασίαν δὲν ἐκαλεῖτο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, ὡς παρ' ἡμῖν, πᾶς ὁ εἰς ἕτερον ἀξιόποινον πρᾶξιν ἔστω καὶ ἰδιωτικῶς ἀποδίδων, ἀλλ' ὁ εἰς τὴν βουλήν ἢ τὸν δῆμον δημοσίως τινὰ κατηγορῶν, ὡς

(14) Δημ. κ. Μειδ. σ. 584.

(15) Δημ. κ. Μειδ. 517 (8). Ἰδ. Meyer u. Schönm d. Att. Pror. σ. 275. — Platner, Process, σ. 384. — Hermann. Lect. Catal. 4. 1847-8. Σ. 4.

(16) Π. Ἀντιδίσ. σ. 312.

ἐν Αἰσχίνῃ (17): « Συκοφαντία ἐστίν, ὅταν πρὸς τοὺς πολ-
 λούς εἰς ἀνὴρ αἰτίαν ἐμβαλὼν ἔν τε ταῖς ἐκκλησίαις
 ἀπάσαις πρὸς τε τὴν βουλήν, διαβάλλῃ τινά ». Ὡς συ-
 κοφαντία λοιπὸν ἐξελαμβάνετο μόνον ἢ ἐνώπιον τῶν δημο-
 κλειῶν συνελεύσεων ψευδῆς κατὰ τινος ὑπὸ τῶν ῥητόρων γι-
 νώμενη κατηγορία. Ἀλλ' ὁ ῥήτωρ, ὡς προεῖρέθη (18), ἦν
 ἀνεύθυνος δι' ὅσα ἔλεγε δημοσίως, καὶ θὰ ἐστερεῖτο πάσης
 παρρησίας, ἂν ὁσάκις κατεφέρετο κατὰ προδοσίας, παρανο-
 μίας, καταχρήσεως ἄρχοντος ἢ πολίτου τινός, εἶχε νὰ φο-
 βηθῇ καταμήνυσιν αὐτοῦ ἐπὶ συκοφαντία. Διὰ τοῦτο τῆς
 τοιαύτης καταμηνύσεως προαπητεῖτο ἢ προβολή, ὅπως αὐ-
 τὸς ὁ δῆμος, ἀφαιρῶν ἀπὸ τοῦ ῥήτορος τὸν ἀνεύθυνον χα-
 ρακτῆρα δι' οὗ ἦν περιβεβλημένος ὅταν ἡγόρευε, παραδώσῃ
 αὐτὸν εἰς τὰ δικαστήρια. Ὡστε ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἡ
 προβολή ἦν μᾶλλον περιορισμὸς τοῦ δικαιώματος τῆς κα-
 ταμηνύσεως. Ὅτῳ διὰ προβολῆς ἐδόθη ἡ ἄδεια τῆς εἰς δί-
 κην εἰσαγωγῆς τῶν τοῦς ἐν Ἀργιναῖς νικήσαντας στρα-
 τηγοὺς συκοφαντησάντων, διότι παρέσυραν τὸν δῆμον εἰς
 τὴν ἀπερίσκεπτον ἐκείνην πράξιν. Ἀπεφάσιζε δὲ περὶ τῶν
 προβολῶν ἡ ἐκκλησία διὰ χειροτονίας δῖς, κατὰ τὸ σύνη-
 θες, ἐπαναλαμβανομένης· ὡς ὁ Σουίδας (19): « Ἐλεγεν ὁ
 κήρυξ· Ὅτω Μειδίας δοκεῖ ἀδικεῖν, ἀράτω τὴν χεῖρα.
 Εἵτα οἱ θέλοντες ἐξέτεινον τὰς χεῖρας. Ὅτω μὴ δοκεῖ
 ἀδικεῖν, ἀράτω τὴν χεῖρα· καὶ ἐξέτεινόν τινες ».

Ἐπεδίδετο δὲ πιθανῶς ἡ προβολή, ὡς πᾶσαι αἱ γραφαί,
 εἰς τοὺς προεδρεύοντας τῆς ἐκκλησίας, ἐγγράφως, ὅθεν καὶ
 τὸ « τὰς προβολὰς παραδιδότωσαν » τοῦ Δημοσθένους ἐν

(17) Π. Πρπρσβ. § 145.

(18) Κεφ. Β. Σ. 231.

(19) Φ. Καταχειροτονία.

τῷ προμνημονευθέντι χωρίῳ (20)· καὶ ἐλέγετο τοῦτο « προ-
βάλλεσθαί τινα », δηλαδή ἐκεῖνον καθ' οὗ ἐδίδετο ἡ προ-
βολή. Οἱ δὲ πρόεδροι εἰσῆγον τὰς προβολὰς εἰς τὸν δῆμον
συνήθως πρὸ πάσης ἄλλης συζητήσεως, πλὴν τῆς περὶ ἱε-
ρῶν· καὶ τότε ἐδίδετο ὁ λόγος εἰς ἀμφοτέρω τὰ μέρη, εἰς
τὸν προβαλλόμενον, ὅπως στηρίξῃ τὴν πρότασίν του, καὶ
εἰς τὸν καθ' οὗ ἦν ἡ προβολή, ὅπως ἀποκρούσῃ αὐτήν· καὶ
ἂν μὲν ἐκεῖνος ὑπερίσχυεν, εἰσῆγε τὴν δίκην εἰς τὸ τακτι-
κὸν δικαστήριον, προεδρευόμενον ὑπὸ τῶν θεσμοθετῶν, κατὰ
Πολυδεύκην (21), καὶ ἂν ἦν ἡ προβολή κατ' ἄρχοντος,
ἐπαύετο ἀμέσως οὗτος τῆς ἀρχῆς μέχρις οὗ ἡ δίκη περα-
τωθῇ, ὡς ὁ Δημοσθένης (22)· « Ὅταν ἀποχειροτονηθῶσι
τινὲς τῶν ἐν ταῖς ἀρχαῖς, παραχρῆμα πέπαινται ἄρ-
χοντες καὶ τοὺς στεφάνους περιήρηται ». Ἄν δ' ἐκράτει
ὁ ἐναγόμενος, ἔπαυεν ἡ δίκη, ὡς καὶ ἐν τοῖς « Ἀνεκδότοις
τοῦ Βεγκέρου » (23)· « Εἰ δ' ἐμὴ καταχειροτονήσειεν (ὁ δῆ-
μος), οὐκ εἰσῆγέτο » (ἡ δίκη εἰς τὰ δικαστήρια).

Ὑπῆρχον δὲ βεβαίως ἐκ τῶν ἄνω ἐκτεθεισῶν περιπτώ-
σεων προβολῆς καὶ τινες δυνάμεναι καὶ ἀπ' εὐθείας εἰς τὰ
δικαστήρια νὰ εἰσαχθῶσιν, ὡς φέρ' εἰπεῖν αἱ καταχρήσεις
καθ' ἱερῶν καὶ αἱ ἀτομικαὶ προσβολαὶ ἐπὶ πομπῶν. Οὕτως
ὁ Δημοσθένης λέγει (24) περὶ τοῦ Μειδίου, διαδίδοντος ὅτι
ἂν ἀληθεῖς ἦσαν αἱ κατ' αὐτοῦ κατηγορίαι, ὁ ἀντίπαλος αὐ-
τοῦ ἠδύνατο νὰ τὸν φέρῃ ἀμέσως εἰς τὸ δικαστήριον. Ἀλλ' ὁ
ἐνάγων προέκρινε, παριστῶν τ' ἀδικήματα ταῦτα ὡς δημό-
σια, νὰ φέρῃ αὐτὰ ἐνώπιον τοῦ δήμου διὰ τῆς προβολῆς,

(20) K. Μειδ.

(21) H, 87.

(22) K. Ἀριστογ. σ. 802.

(23) Σ. 268.

(24) K. Μειδ. 522. 583.

καὶ ἐπιτυχῶν αὐτήν, νὰ ἔχῃ ἰσχυράν πρόληψιν ἐν τοῖς δικαστηρίοις κατὰ τοῦ ἀντιπάλου του. Προσέτι δὲ πιθανὸν φάνεται ὅτι αἱ διὰ προβολῆς εἰσαγόμεναι γραφαὶ δὲν εἶχον διὰ τὸν ἐνάγοντα, ἂν ἀπετύγχανε, τὰς αὐστηρὰς συνεπείας ἃς ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὁ νόμος ὥριζε, διότι δι' ἧς ἀδείας ἔδωκεν ὁ δῆμος ἀνεδέχετο μέχρι τινὸς αὐτὸς τὴν εὐθύνην τῆς καταμηνύσεως.

Τὸ δὲ δικαστήριον, εἰς ὃ παρεπέμπετο ἡ προβολή, ἐννοεῖται ὅτι ἦν ἐλεύθερον νὰ δικάσῃ κατὰ τὸ δοκοῦν, ἀφ' οὗ ἡ προβολή οὐδὲν ἕτερον ἦν ἢ ἡ ἀδεια τοῦ εἰσάγειν εἰς αὐτὸ τὴν δίκην. Καὶ λέγει μὲν ὁ Λιβάνιος, ἐν τῇ ὑποθέσει τοῦ κατὰ Μειδίου Δημοσθενικοῦ λόγου, ὅτι « ὁ ἀγὼν, ὅστις εἰσῆχθη διὰ προβολῆς, ἦν περὶ ὑποτιμῆσεως· οὐ γὰρ περὶ τοῦ μηδὲν ἀδικεῖν ὁ Μειδίας ἀγωνίζεται, ἀλλὰ περὶ τοῦ τιμήματος, πότερον ὕβρεως ἢ ἀσεβείας ὁφείλει δίκην » (25). ἄλλ' ὁλόκληρος ὁ λόγος ἐκεῖνος ἐλέγχει αὐτὸν ἀπατῶμενον, καὶ ῥητῶς αἱ λέξεις αὗται· « Ἀλλ' ὥς οὐ πεποιήκεν ἃ κατηγόρηκα, ἢ πεποιηκὼς ὥς οὐ περὶ τὴν ἐορτὴν ἀδικεῖ, τοῦτο δεικνύτω. Τοῦτο γὰρ αὐτὸν ἐγὼ προὔβαλόμην, καὶ περὶ τούτου τὴν ψῆφον οἴσετε νῦν ὑμεῖς », ἀποδεικνύουσαι, ὅτι τὸ δικαστήριον ἐδίκαζεν, ὥς ἦτον ἐπόμενον, αὐτὴν τὴν οὐσίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Εἰσαγγελία.

Ἑτέρα δὲ περίπτωσις καὶ ἕτερος τύπος τῆς ἀναμίξεως τοῦ δήμου εἰς τὰ δικαστικὰ ἦν ἡ *Εἰσαγγελία*, ἣτις σπου-

(25) Ἰδ. καὶ Hermann Gött. Lect. Catal.

δαίως διέφερε τῆς προβολῆς, διότι δὲν ἦν αἵτησις ἀδείας παρ' ἰδιώτου ὅπως κινήσῃ ἀγωγὴν ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων, ἀλλὰ καταμήνυσις εἰς τὸν δῆμον, ὅπως αὐτὸς ὁ δῆμος, ἂν θέλῃ, ἐναγάγῃ, ἢ ἐνίοτε καὶ δικάσῃ· καὶ ἀντιστοιχεῖ εἰς τὴν σήμερον ὑπ' ἰδιωτῶν, λαβόντων γνῶσιν ἐγκλημάτων, γινομένην καταμήνυσιν αὐτῶν εἰς τὰς διοικητικὰς ἀρχάς, ἵνα καταδιωχθῶσιν ὑπὸ τοῦ εἰσαγγελέως. Ὑπήγοντο δ' εἰς τὴν εἰσαγγελίαν δύο κατηγορίαι ἐγκλημάτων· πρῶτον τὰ ἐνδιαφέροντα τὴν κοινὴν σωτηρίαν, ἄρα αὐτὸν τὸν δῆμον μᾶλλον ἢ τὸν καταγγέλλοντα ἰδιώτην· καὶ δεύτερον τὰ λεγόμενα ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων ῥητόρων, σοφιστῶν καὶ γραμματικῶν ἄγραφα ἀδικήματα, περὶ ὧν δηλαδὴ δὲν προεῖδεν ὁ νόμος, καὶ ἐφ' ὧν ἐπομένως δὲν ὑπῆρχον ὠρισμένοι οἱ ἄρχοντες οἷς ἀνῆκε νὰ συγκαλέσωσι δικαστήριον, ὥστε ὁ δῆμος διὰ τῆς εἰσαγγελίας προὐκαλεῖτο ἢ νὰ νομοθετήσῃ περὶ τῆς εἰσαγγελλομένης περιπτώσεως, ἢ, τὸ βραχυτέρον, ἀμέσως νὰ δικάσῃ περὶ αὐτῆς, ὅπερ καὶ ἐνίοτε ὑπὸ τῶν ἰδίων παθῶν ἢ ὑπὸ τῶν δημαγωγῶν παροξυνόμενος, ἐπροτίμα.

Ὡς τοιαῦτα, εἰς εἰσαγγελίαν ὑπαγόμενα ἐγκλήματα ἑκάτερας τῶν κατηγοριῶν, μνημονεύονται τὸ τῆς καταλύσεως τοῦ δήμου, τῆς ἐπιβολῆς εἰς τυραννίδα, τῆς προδοσίας, τοῦ διὰ δωροδοκίαν τὰ χεῖριστα συμβουλεύοντος ῥήτορος. Ἀναφέρεται δ' εἰσαγγελία καὶ ἐπὶ ἀσεβείας, καὶ ἐπὶ συκοφαντίας, καὶ ἐπὶ φόνου εἰσέτι· ἀλλὰ τότε φαίνεται ὅτι τὰ ἐγκλήματα ταῦτα συνωδεύοντο ὑπὸ περιστάσεων αἵτινες ὑπῆγον αὐτὰ εἰς τὰς ῥηθείσας κατηγορίας, καὶ ὅτι, διὰ τὴν ἀσέβειαν καὶ τὴν συκοφαντίαν τοῦλάχιστον, εἰς τὸν ἐνάγοντα ἐναπέκειτο νὰ παρουσιασθῇ εἴτε διὰ προβολῆς, εἴτε, παριστῶν τὸ ἐγκλημα ὡς μᾶλλον τὸ δημόσιον ἐνδιαφέρον,

δι' εἰσαγγελίας. Ἐν τῷ Ῥητορικῷ λεξικῷ (1) περιέχεται ἡ ἐπιμένη περὶ εἰσαγγελίας ἐξήγησις· « Εἰσαγγελία κατὰ κοινῶν καὶ ἀγράφων ἀδικημάτων. Αὕτη μὲν οὖν ἡ Κηκκίλου δόξα. Θεόφραστος δὲ ἐν τῷ τετάρτῳ περὶ Νόμων φησὶ, γενέσθαι, ἐάν τις καταλύῃ τὸν δῆμον ῥήτωρ, ἢ μὴ τὰ ἄριστα συμβουλευή χρήματα λαμβάνων· ἢ ἐάν τις προδιδῷ χωρίον, ἢ ναῦς ἢ πεζὴν στρατίαν· ἢ ἐάν τις εἰς τοὺς πολεμίους ἀφικνηῖται, ἢ ἐνοικῇ παρ' αὐτοῖς, ἢ στρατεύηται μετ' αὐτῶν, ἢ δῶρα λαμβάνῃ· συνομολογεῖ δὲ τοῖς ὑπὸ Θεοφράστου ἢ τοῦ Θεμιστοκλέους εἰσαγγελία, ἣν εἰσήγγειλε [Κρατερὸς] Λεσβώτης (ὀρθότερον Λεωβότης. κατὰ Πλούταρχον (2)) Ἀγρυλῆθεν (ὀρθῶς Ἀγρυλῆθεν). Ἐνιοὶ δὲ τῶν ῥητόρων εἰώθησαν καλεῖν καὶ τὰ μὴ μεγάλα ἐγκλήματα εἰσαγγελίαν· ἔστι δ' ὅτε ἐμβάλλοντες τοὺς συκοφαντομένους εἰσήγγειλον, ὥς μὲν Φιλόχωρος, χιλίων καθιζομένων, ὥς δὲ Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς, χιλίων πεντακοσίων. Κακείνους δὲ οὕτως ὥρίσατο· Εἰσαγγελία ἐστὶν ὁ περὶ κοινῶν ἀδικημάτων δεδωκάσιν ἀπενεγκεῖν οἱ νόμοι. Ἔστι δὲ τὸ μελετώμενον ἐν ταῖς τῶν σοφιστῶν διατριβαῖς ». Ἦτον δ' ἡ μνημονευομένη ἐνταῦθα κατὰ Θεμιστοκλέους εἰσαγγελία καταμήνυσις αὐτοῦ πρὸς τὸν δῆμον, ὥς μὴ ἀνακαλύψαντος τὴν προδοσίαν τοῦ Πausανίου.

Ἐπειδὴ δὲ πολλὰ καὶ συνεχῇ ἦσαν τὰ δημόσια ἐγκλήματα τὰ δικαζόμενα δι' εἰσαγγελίας, ιδίως τὰ πολιτικὰ καὶ τὰ μᾶλλον τὸν δῆμον παθαίνοντα, διὰ τοῦτο ὑπῆρχεν ἐν Ἀθήναις νόμος περὶ τοῦ εἶδους τούτου τῶν δικῶν, εἰσαγγελικὸς νόμος καλούμενος. Κατ' αὐτὸν δ' ὁ εἰσαγγέλλων

(1) Μ. Φώτ. Πόρσ. 667.

(2) Β. Θεμιστ. ΚΓ.

παρέδιδεν εἰς τοὺς Πρυτάνεις ἔγγραφον τὴν καταμήνυσιν, ἣτις ἐκαλεῖτο *εἰσαγγελία* ἢ *πινάκιον* (3). Ἐδύναντο δ' οἱ πρυτάνεις ν' ἀπορρίψωσιν ἀμέσως αὐτήν, ὅτε ἡ εἰσαγγελία ἔμενεν ἄνευ ἀποτελέσματος. Ἄν ὅμως τὴν παρεδέχοντο, ἐφυλακίζετο ἀμέσως διαταγῇ αὐτῶν ὁ κατηγορούμενος· εἰς πᾶσαν ὅμως ἄλλην περίστασιν, πλὴν τῆς κατηγορίας περὶ καταλύσεως δήμου, ἐδύνατο ν' ἀποφύγῃ τὴν φυλάκισιν, δίδων τρεῖς ἐγγυητάς.

Τὴν δ' εἰσαγγελίαν εἰσῆγον οἱ πρυτάνεις ἀμέσως εἰς τὴν βουλήν, ἣτις ἐδύνατο ν' ἀπολύσῃ τὸν εἰσαγγελλλόμενον, ἢ νὰ καταδικάσῃ αὐτὸν μέχρι μόνον προστίμου 500 δραχμῶν. Ἄν δ' ἔκρινε τὸ ἔγκλημα βαρύτερον, ὥφειλεν ὁ Γραμματεὺς τῶν Πρυτάνεων νὰ παραδώσῃ τὸν κατηγορούμενον, ἐντὸς τριάκοντα ἡμερῶν ἀπὸ τῆς φυλακίσεως αὐτοῦ κατὰ τὴν πολιτικὴν σπουδαιότητα τοῦ ἐγκλήματος, ἢ εἰς τὸν δῆμον, ἢ εἰς τοὺς Θεσμοθέτας διὰ τὸ δικαστήριον.

Ἦν δὲ διὰ τὴν εἰς τὸν δῆμον παρουσίαν τῶν εἰσαγγελιῶν ὠρισμένη ἡ κυρία ἐκκλησία· ὁ δὲ δῆμος πάλιν, ἢ ἀπέλυε τὸν εἰσαγγελθέντα, ἢ παρέπεμπεν αὐτὸν αὐθις εἰς τὴν φυλακὴν μέχρι τῆς ἐπομένης ἐκκλησίας, ὅτε ἀπεφάσιζεν ἂν θὰ τὸν παραπέμψῃ εἰς τὰ δικαστήρια διὰ τῶν Θεσμοθετῶν, ἢ ἂν, ἐν σπουδαιοτέrais περιστάσεσι, καὶ ὅταν ἡρεθίζετο ὑπὸ τῶν δημαγωγῶν, θὰ τὸν δικάσῃ ὁ ἴδιος. Ἐν ἀμφοτέrais δὲ ταῖς περιστάσεσι προσδιώριζεν αὐτὸς τὴν ποινὴν ἣτις θὰ ἐπεβάλλετο ἂν ἡ ἐνοχὴ ἀπεδείκνυτο, ὡς τοῦτο ἦν ἀναπόφευκτον μάλιστα ἐπὶ τῶν ἀγράφων ἀδικημάτων, καὶ ὥριζε προσέτι καὶ τὴν δικάσιμον ἡμέραν. Καθ' ὃ γινόμενος δ' αὐτὸς ἐνάγων (ἐνίστε συγχρόνως καὶ δικαστής), διώριζεν, ὡς πάντοτε ὅταν διάδικος ἦν τὸ δημόσιον, πέντε συνηγό-

(3) Δημ. π. τ. ἐν Χερρόν. 96. — Ἀρπ. φ. Πινάκιον.

ροίς, οἵτινες συνέπραττον μετὰ τοῦ ιδιώτου, τοῦ εἰσαγγέλλοντος.

Συνέπεια δὲ φυσικὴ τοῦ ὅτι ἡ εἰσαγγελία καθίστα τὸν δῆμον ἐνάγοντα, ἦν ὅτι ὁ εἰσαγγέλλων ιδιώτης, ὅστις καταμηνυτῆς μόνον ἦν καὶ οὐχὶ ἐνάγων, δὲν ὑπέκειτο εἰς τὰς ζημίας ἐκείνας εἰς ἃς ὁ νόμος ὑπέβαλλε τοὺς ἀδίκως ἐνάγοντας. Ἀλλὰ τὸ ἀζήμιον τοῦτο τῆς καταμηνύσεως ἐπέφερεν ὡς συνέπειαν τὴν κατάχρησιν αὐτῆς· διότι ὁ βουλόμενος ἡδύνατο τότε νὰ εἰσαγγέλλῃ προχείρως εἰς τὸν δῆμον, ἐλπίδα ἔχων ἴσως νὰ πείσῃ αὐτὸν νὰ δεχθῇ τὴν εἰσαγγελίαν, εἰς κίνδυνον δ' οὐδένα ὑποκείμενος ἂν αὐτὴ ἀπερρίπτετο. Διὰ τοῦτο φαίνεται ὅτι ἐτέθη μετὰ ταῦτα περιορισμὸς τις εἰς τοὺς εἰσαγγέλλοντας, ὑποβάλλων αὐτοὺς εἰς χιλιοδραχμον πρόστιμον, ἂν ὁ δῆμος ἀπερρίπτε τὴν εἰσαγγελίαν χωρὶς οὔτε τοῦ πέμπτου τῶν ψήφων νὰ δοθῇ ὑπὲρ αὐτῆς. Ἡ ποινὴ αὕτη θεσπίσθαι δὲν ἐπεβάλλετο ἂν ὁ εἰσαγγεληθεὶς ἐδικαιοῦτο ὑπὲρ τοῦ δικαστηρίου, οἷότι ἐπὶ τῆς δίκης ὁ ἐνάγων ἦν πάσης εὐθύνης ἀπηλλαγμένος, καὶ αὐτὴν εἶχεν ἀναδεχθῇ αὐτὸς ὁ δῆμος. Ὁ Πολυδεύκης λέγει (4)· «Ὅτι δὲ ὁ εἰσαγγείλας καὶ οὐχ ἐλὼν ἀζήμιος ἦν, Ὑπερίδης ἐν τῇ ὑπὲρ Λυκόφρονος φησι· Καίτοι γε ὁ Θεόφραστος τοὺς μὲν ἄλλας γραφὰς γραψαμένους χιλίας τ' ὀφλισκάνειν, εἰ τοῦ πέμπτου τῶν ψήφων μὴ μετελάβοιεν, καὶ πρὸς ἀτιμοῦσθαι· τοὺς δὲ εἰσαγγέλλοντας μὴ ἀτιμοῦσθαι μὲν, ὀφλεῖν δὲ τὰς χιλίας. Ἔοικε δὲ τοῦτο διὰ τοὺς ῥαδίως εἰσαγγέλλοντας ὕστερον προσγεγράφθαι».

Ἐπεκράτησε δ' ἐν τῇ ἀττικῇ δικονομίᾳ νὰ καλῶνται πολ-
λάκις διὰ τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος δίκαι αἵτινες κατὰ τὴν φύσιν

(4) Η'. 53.

μὲν αὐτῶν ἐντελῶς διέφερον, κοινὰ δ' εἶχον τινὰ τῶν ἀποτελεσμάτων, καὶ ἰδίως τὴν θέσιν τῶν διαδίκων. Οὕτω, θέλων ὁ νόμος νὰ προστατεύσῃ τ' ἀσθενῆ μέλη τῶν οἰκογενειῶν κατὰ τῶν ἰσχυρῶν, καὶ ὑλικὸν ἔχων ὡς πρὸς τοῦτο συμφέρον ἐνίοτε, ὡς ἐπὶ τῶν ἐπικλήρων, παρεδέχετο ἀζήμιον τὴν γραφὴν κακώσεως γονέων, καὶ ὀρφανῶν ἐπικλήρων, ὥστε νὰ μὴ κωλύῃ φόβος ποινῆς τοὺς πιεζομένους καὶ ἄλλον προστάτην πλὴν τοῦ νόμου μὴ ἔχοντας, νὰ καταφεύγωσιν εἰς αὐτόν. Ἐνεκα λοιπὸν τῆς ὁμοιότητος ταύτης ὡς πρὸς τὸ ἀζήμιον τῶν ἐναγόντων, ἐκαλοῦντο καὶ αἱ γραφαὶ αὗται, καὶ τοι οὕσαι οὐσιωδῶς ἰδιωτικῆς φύσεως, εἰσαγγελίαι. Οὕτω δὲ τέλος ἐκλήθη καὶ ἡ ἐξ ἀποφάσεως διαιτητῶν κακῶς διαχειρησαμένων ἔκκλησις εἰς τὸ δικαστήριον τὸ ὑπὸ τῶν λογιστῶν προεδρευόμενον, ἥ, κατὰ Δημοσθένη (5), «*πρυτανεόμενον*»· διότι ὁ νόμος, θέλων νὰ προστατεύσῃ τὰς διὰ διαιτητῶν δίκας, καὶ προσέτι νὰ δώσῃ εὐχερῆ καταφυγὴν κατὰ τῆς μικρᾶς ἐγγυήσεως παρεχούσης αὐθαιρεσίας τῶν ἀποφάσεων αὐτῶν, κατέστησε τὴν ἀπ' αὐτῶν ἔφεσιν οὐχὶ μὲν ὅλως ἀζήμιον, ἀλλ' ἥττον ἐπιζήμιον, διότι ὁ ἀπλοῦς ἐνάγων ὑπεβάλλετο εἰς ἀτιμίαν, οὐχὶ δὲ εἰς πρόστιμον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Βουλὴ. Δικαιοδοσία αὐτῆς.

Πλὴν δὲ τῆς τῶν νομοθετῶν διατάξεως διὰ τῶν νόμων τὴν ἐμβριθῆ προσυζήτησιν, καὶ ἕτερον περιορισμὸν ἔθετεν

(5) Δημ. κ. Μειδ. 24.

ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν ἰδίαν παντοδυναμίαν, δυσ-
 πιστῶν πρὸς τὸ τῆς γνώμης τῶν πολλῶν ἀγχίστροφον.
 Συνίστατο δ' οὗτος εἰς τὴν εἰς ἰδιαίτερα σώματα ἀνάθεσιν
 τῆς προπαρασκευῆς οὐ μόνον τῶν νόμων, ἀλλὰ πασῶν τῶν
 δημοτικῶν ἀποφάσεων, καὶ τὴν τῆς αὐτῶν ἐκτελέσεως.
 Ἦσαν δὲ τὰ σώματα ταῦτα ἡ *Βουλὴ* καὶ αἱ κυρίως ἀρχαί.
 Ἡ *Βουλὴ* προϋπῆρχεν, ὡς εἶδομεν, ἤδη καὶ ἐπὶ τῶν Ἀνά-
 κτων αὐτῶν, ἀριστοκρατικὸν ἔχουσα τότε τὸν χαρακτῆρα,
 διότι συνέκειτο ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων καὶ τῶν γεροντοτέ-
 ρων. Μετὰ τὴν κατάργησιν δὲ τῆς Βασιλείας ἐν Ἀθήναις,
 ἡ *Βουλὴ* παρέμεινε βεβαίως ἐν αὐταῖς, καὶ ἐπόμενον ἐστὶν
 ὅτι ἐνισχύθη μάλιστα κατὰ τε τὴν πολιτικὴν καὶ τὴν δικα-
 στικὴν αὐτῆς δικαιοδοσίαν, διότι τῶν Ἀνάκτων ἡ πτώσις
 ἦν ὁ θρίαμβος τῆς Ἀριστοκρατίας. Τὸν μεταγενέστερον
 ὁμῶς αὐτῆς χαρακτῆρα ἔλαβε πρῶτον ὅτε κατήρτισεν αὐ-
 τὴν ὁ Σόλων ἐκ τῶν τεσσάρων Ἰωνικῶν φυλῶν εἰς τε-
 τρακοσίους ἄνδρας, κατὰ τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ Πλου-
 τάρχου (1). Δευτέραν προσκατένευε βουλήν, ἀπὸ φυ-
 λῆς ἐκάστης, τεττάρων οὐσῶν, ἑκατὸν ἄνδρας ἐπιλεξά-
 μενος, οὓς προβουλεύειν ἔταξε τοῦ δήμου, καὶ μηδὲν ἑᾶν
 ἀπροβούλευτον εἰς ἐκκλησίαν εἰσέρχεσθαι ».

Ἐτι δὲ δημοκρατικώτερον ἀνεπτύχθη ἀπὸ τῆς εἰσαγω-
 γῆς τῶν δέκα φυλῶν, ἀφ' οὗ χρόνου πεντακόσια μέλη, ἀνὰ
 πεντήκοντα κατ' ἔτος ὑφ' ἐκάστης φυλῆς ἐκλεγόμενα, ἀπε-
 τέλουν αὐτήν, δι' ὃ καὶ ἐλέγετο ἡ *Βουλὴ* τῶν Φ'.

Ἦν δ' ἐν τῶν κυριωτέρων ἔργων αὐτῆς τὸ νὰ προβου-
 λεύῃ, ἥτοι δι' ἐμβριθοῦς σκέψεως καὶ ἐξετάσεως πάντων
 τῶν στοιχείων ἐφ' ὧν ὥριμος ἀπόφασις δύναται νὰ στηρι-
 χθῇ, νὰ προπαρασκευάζῃ πᾶσαν πρότασιν μέλλουσας νὰ

(1) Σόλ. ΙΘ'.—Ἰδ. Ἀνωτ. Μέρ. Β'. Κεφ. Β'. Σ. 432.

ὑποβληθῇ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου, οἷον δῆποτε κλάδον τῆς διοικήσεως ἀφορῶσαν, ὡς χαρακτηρίζει τὴν δικαιοδοσίαν αὐτῆς ὁ Ξενοφῶν διὰ τούτων (2). « Τὴν δὲ βουλὴν βουλευέσθαι πολλὰ μὲν περὶ πόλεμον, πολλὰ δὲ περὶ πόρον χρημάτων, πολλὰ δὲ περὶ νόμων θέσεως, πολλὰ δὲ περὶ τῶν κατὰ πόλιν γιγνομένων, πολλὰ δὲ καὶ τοῖς συμμάχοις, καὶ φόρον δέξασθαι, καὶ νεώριων ἐπιμεληθεῖναι καὶ ἱερῶν. Ἄρα δὴ τί θαυμαστόν ἐστιν, εἰ τοσούτων ὑπαρχόντων πραγμάτων, μὴ οἰοί τ' εἰσὶ πᾶσιν ἀνθρώποις χρηματίσαι ». Εἶχε δὲ τὴν ἐξουσίαν, πᾶσαν πρότασιν ἣτις ἐφαίνετο αὐτῇ ἄτοπος καὶ ἀσύμφορος, νὰ τὴν ἀπορρίπτῃ, ἵνα μὴ ἡ ἐκκλησία ματαιοπονῇ ἀσχολουμένη εἰς περιττά, καὶ μὴ διατρέχῃ τὸν κίνδυνον, παρασυρομένη νὰ ψηφίζῃ προτάσεις ἐπιβλαβεῖς. Εἰς μεταγενεστέρους ὅμως χρόνους, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦλάχιστον Γραμματικῶν (3), φαίνεται ὅτι, τῇ ἐπιρροῇ τῶν δημογυγῶν, ἐμετριάσθη ἡ αὐστηρότης τοῦ νόμου τοῦ κελεύοντος « μηδὲν ἀπροβούλευτον ἐκτελεσθαι ἐν τῷ δήμῳ ».

Εἰς τὰ προβουλευτικά δ' αὐτῆς ταῦτα καθήκοντα ἀνήγετο καὶ τὸ ὅτι αὐτὴ ἐδέχετο πρώτη τοὺς ξένους πρέσβεις, καὶ ἤκουε τὰς προτάσεις αὐτῶν, καὶ μετὰ τὴν ἀναγκαίαν προδιάσκεψιν παρουσίαζεν αὐτούς, μόνον ἂν ἔκρινε τοῦτο συμφέρον, εἰς τὸν δῆμον, ὡς λέγει ὁ Αἰσχίνης (4). « Ταῖς δὲ ξενικαῖς πρεσβείαις ἡ βουλὴ τὰς εἰς τὸν δῆμον προσόδους προβολεύει ». Ἀφ' ἑτέρου ὅμως καὶ ἐξ ἐναντίας, ἡ Βουλὴ ἐδύνατο νὰ ἐκδώσῃ αὐτοτελῆ ψηφίσματα, μὴ χρήζοντα τῆς τοῦ Δήμου κυρώσεως· ἀλλὰ ταῦτα ἦσαν

(2) Πολιτ. Ἀθην. Γ, 2.

(3) Ὑπόθ. Δημοσθ. κ. Ἀνδρωτ. σ. 592.

(4) Π. Περσέ. 16.

προσωρινά, καὶ ἡ ἰσχὺς των διήρκει μόνον μέχρι τέλους τοῦ ἔτους τῆς ψηφισάσης αὐτὰ Βουλῆς, ὅπερ ἐκφράζει ὁ Δημοσθένης διὰ τούτων (5): « Ὁ νόμος ἐπέτεια κελεύει τὰ τῆς Βουλῆς εἶναι ψηφίσματα. »

Ἐνίοτε δέ, ἀλλὰ σπανίως, καὶ εἰς ἐξαιρετικὰς περιστάσεις μόνον, ἐδίδετο ἰδιόρρυθμος ἐξουσία εἰς τὴν Βουλὴν, καλουμένην τότε Βουλὴν αὐτοκράτορα (6) ἢ κυρίαν (7).

Πλὴν δὲ τούτου ἦν ἡ βουλὴ καὶ ἡ κυρίως ἐκτελεστικὴ ἀρχή, τὴν ἀνωτάτην ἔχουσα διοικητικὴν ἐπιτήρησιν, καὶ ἰδίως τὴν οἰκονομικὴν διαχείρησιν, ἣν μετὰ πλείστης ἐξήσκει αὐστηρότητος, καὶ ἀπ' αὐτῆς ἀμέσως ἐξηρτῶντο πᾶσαι αἱ οἰκονομικαὶ ἀρχαί (8). Ἐδύνατο δ' ἐν τῇ διοικητικῇ αὐτῆς ἐνεργείᾳ νὰ διατάξῃ τὴν φυλάκισιν παντὸς πολίτου, ὡς ἀνωτέρω εἶδομεν ὅτι ἔπραττεν ἐπὶ εἰσαγγελιῶν. Ἀλλ' ὡς ἐπ' αὐτῶν, οὕτω καὶ ἐν πάσῃ ἄλλῃ περιπτώσει, πλὴν μόνοι ἐπὶ κατηγορίᾳ προδοσίας, καὶ ἐπὶ χρηματικῶν καθυστερησεων εἰς τὸ δημόσιον, ὁ πολίτης ἀπέφευγε τὴν φυλάκισιν ἂν ἔδιδε τρεῖς ἐγγυητὰς ἰσχυρεῖς αὐτῷ, ὁ ἐστὶν ἐκ τῆς αὐτῆς φορολογικῆς τάξεως· καὶ πρὸς ἐξασφάλησιν τοῦ δικαιώματος τούτου τῶν πολιτῶν, ἡ Βουλὴ κατ' ἔτος, ἐγκαισταιμένη, ὠρχίζετο νὰ σεβασθῇ καὶ μὴ παραβιάσῃ αὐτὸ ἐν τῇ ἰσχύϊ τῆς. Εἶχε δ' ὁλόκληρος ὁ ὄρκος ἐπὶ λέξει οὕτω (9): « Τὰ βέλτιστα βουλευσὼ τῷ δήμῳ τῶν Ἀθηναίων [Κατὰ τοὺς νόμους βουλευσὼ]. Οὐδὲ δήσω Ἀθηναίων οὐδένα, ὅς ἂν ἐγγυητὰς τρεῖς καθιστῇ τὸ αὐτὸ τέλος τελούντας· πλὴν ἐάν τις ἐπὶ προδοσίᾳ τῆς πόλεως

(5) Κ. Ἀνδρωτ. 651.

(6) Ἀνδοκ. π. μυστ. 15.

(7) Δημοσθ. π. Πρπρσ6. 389.

(8) Ἀντιφ. π. Χαρ. 49.

(9) Δημ. κ. Τιμοκρ. 745.—Ἰδ. Ἀνδ. π. Μυστ. 93.—Petitus, legg, Att.

ἢ ἐπὶ καταλύσει τοῦ δήμου συνὼν ἀλῶ, ἢ τέλος τι πριάμενος, ἢ ἐγγυησάμενος, ἢ ἐκλέγων, μὴ καταβάλλῃ. [Καθεδοῦμαι δ' ἐν τῷ γράμματι ὧς ἂν λάχῃ]· καὶ οὐδέξομαι ἐνδειξιν οὐδὲ εἰσαγωγὴν ἔνεκα τῶν πρότερον γεγενημένων, πλὴν τῶν φευγόντων ».

Καὶ διὰ μὲν τὰ βουλευματα καὶ τὰς γνώμας αὐτῆς ἦν βεβαίως ἀνεύθυνος ἡ Βουλὴ. Ὁ Αἰσχύνης ὁμῶς (10) ὁμιλεῖ περὶ εὐθύνης αὐτῆς· καὶ αὕτη πιθανῶς ἀφορᾷ τὴν οἰκονομικὴν αὐτῆς διοίκησιν, ἂν φερ' εἰπεῖν ἐξ ἀμελοῦς αὐτῆς ἐπιτηρήσεως τῶν οἰκονομικῶν ἀρχῶν, ἢ ἐκ δυσωπίας πρὸς δημοσίους ὀφειλέτας ἐζημιούτο ἡ πόλις. Καὶ τὰ διοικητικὰ δ' αὐτῆς καθήκοντα τῇ ἐπέβαλλον εὐθύνην τινά· ὥστε καὶ εἰς τὸ τέλος τῆς ἐτησίης αὐτῆς ὑπηρεσίας ἐστεφανοῦτο ὑπὸ τοῦ δήμου (11), ἢ ἐστερεῖτο τῆς ἀμοιβῆς ταύτης ἂν ὁ δῆμος εἶχεν αἰτίας δυσαρесκείας κατ' αὐτῆς, καὶ ῥητῶς δὲν ἐδύνατο ν' ἀπαιτήσῃ αὐτὴν ὅταν εἶχε παραμελήσῃ τὸ ἐπιβεβλημένον αὐτῇ διοικητικὸν καθήκον τοῦ νὰ προσθέσῃ ἐπὶ τῆς ἐτησίης αὐτῆς διαχειρήσεως μίαν τριήρη εἰς τὸν στόλον τῆς πόλεως (12).

Μέλη δ' αὐτῆς, ἃ ἡ βουλὴ δι' οἷον δῆποτε λόγον ἤθελε θεωρήσῃ ἀνάξια τοῦ νὰ συνεδριάζωσι μετ' αὐτῆς, ἐδύνατο ν' ἀπορρίψῃ διὰ τῆς ἐκφυλλοφορήσεως, ἣτις φαίνεται ὅτι ἦτο ψήφισις δις ἐπαναλαμβανομένη, πρὸς ἀποφυγὴν κατεσπευσμένης καὶ ἀδίκου καταδίκης, τὸ μὲν πρῶτον διὰ φύλλων δύο ἴσως διαφόρων εἰδῶν, ἢ ἐνὸς εἶδους ῥιπτομένων ὑπὸ μόνων τῶν θελόντων τὸν προτεινόμενον ἀποκλεισμόν, τὸ δὲ δεύτερον, ἂν ἡ πρώτη ψηφοφορία ἀπέβαινε

(10) Κ. Κτήσιφ. 6.

(11) Αἰσχ. κ. Τιμάρχ. 45.

(12) Πλούτ. Β. Θεμιστοκλ. Δ. Ὑπόθ. Δημ. κ. Ἀνδροτ. 588.

καταδικαστική, διὰ τῶν συνήθων ψήφων. Οὕτω λέγει ὁ Αἰσίνησ περὶ Τιμάρχου (13)· «ἐξεφυλλοφόρησεν ἡ βουλὴ αὐτόν, ἐν δὲ τῇ ψήφῳ κατεδέξατο» (14).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

Βουλῆς κανονισμός. Πρυτάνεις.

Συνεδρίαζε δ' ἡ Βουλὴ ἐν τῷ Βουλευτηρίῳ, κειμένῳ πλησίον τοῦ Μητρώου (1), καὶ ἄντικρυ τοῦ συμπλέγματος τῶν τυραννοκτόνων (2), πρὸς τὴν ἀγοράν, ἅρα ὑπὸ τὴν βορειοδυτικὴν κλιτὺν τῆς Ἀκροπόλεως (3), οὐ μακρὰν τῆς θέσεως τῆς νῦν καλουμένης Βρυσάκι, ὅπου ἀνασκαφαὶ ἀνεκάλυψαν πρὸ τινῶν ἐτῶν πλῆθος ἐπιγραφῶν καὶ ἰδίως ψηφισμάτων.

Τῇ δ' ὑστεραίᾳ τῶν μυστηρίων, ἤτοι τῇ κη' βοηδρομιῶνος, ἐόρταζεν ἡ Βουλὴ εἰς τὸ Ἐλευσίνιον (4), κείμενον πιθανῶς κατὰ τὸ μέσον τῆς πόλεως, ὀλίγον ἀνωτέρω τῆς σημερινῆς μητροπόλεως (5).

Ἐπειδὴ δ' αἱ ἀσχολίαι αὐτῆς ἦσαν πολυειδεῖς, ὥς ἐν τῷ

(13) Κ. Τιμάρχ. 45.

(14) Ἰδ. Meurs. Lect. Att. III, 19. — Meier, de bonis, p. 83.

(1) Πaus. Α, 3.

(2) Ἀρρίαν. Ἀλεξ. Ἀνάβ. Γ, 16.

(3) Laake, Athènes. — Ἰδ. Ἀπάντ. Τόμ. ΙΖ.

(4) Ἀνδοκ. π. Μυστ. 30. — Ant Hell. II, ἀρ. 469. Σελ. 166.

(5) Ἰδ. τὴν ἐμὴν ἐξήγησιν ἐπιγραφῆς ἐν Mém. des Sav. étrangers τῆς Acad. d. Inser. et Belles Lettres, Paris, 1853, καὶ τὴν ἐμὴν dissert. ἐν Bullettino del' Inst. di Roma. Vol. VIII, Agosto, 1850, Σελ. 135. — Ἰδ. καὶ Ἀπάντ. ΙΖ.

προμνημονευθέντι χωρίῳ τοῦ Ξενοφῶντος ἐκτίθενται, καὶ μακρῶν πολλάκις δεόμεναι σκέψεων, διὰ τοῦτο συνεδρίαζε καθ' ἐκάστην, πλὴν τῶν ἐορτῶν· δι' ὃ καὶ ἐν Ἀριστοφάνει παραπονεῖται ὁ Εὐριπίδης διὰ τὴν κατ' αὐτοῦ καταφορὰν τῶν γυναικῶν, αἵτινες καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ἐορτὴν τῶν Θεσμοφορίων ἐπέμενον νὰ συνεδριάσωσιν ὡς Βουλὴ, ἵνα καταψηφίσωσιν αὐτοῦ (6). « Αἱ γὰρ γυναῖκες ἐπιβεβουλεύκασί μοι, καὶ Θεσμοφόρουιν μέλλουσι περὶ μου τήμερον ἐκκλησιάζειν ἐπ' ὀλέθρῳ ». Ἦν ὅμως ἡ ἐξαίρεσις αὕτη τῶν ἐορτῶν ἱκανὴ πρὸς ἀναφυγὴν τῶν Βουλευτῶν, διότι συνεχέσταται ἦσαν αἱ ἐορταὶ ἐν Ἀττικῇ, καὶ ὁ Ξενοφῶν (7) λέγει τὰς Ἀθήνας « ἐορτάσαι ἐορτὰς ὅσας οὐδεμία τῶν Ἑλληνίδων πόλεων ». Εἰς δὲ τῶν νεωτέρων (8) ἀριθμεῖ αὐτάς εἰς πεντηκοντατέσσaras. Ἐξήρουντο δ' ἐπίσης καὶ αἱ ἀποφράδες ἡμέραι, αἵτινες ἐλέγοντο « πρὸς πράξεις ἀνεπιτήδευτοι », καὶ ἦσαν, κατὰ Γραμματικούς, αἱ τρεῖς τελευτάται ἐκάστου μηνός.

Ἦσαν δ' αἱ συνεδριάσεις δημόσιαι, ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ Δημοσθένους, λέγοντος (9). « Τὸ γὰρ Βουλευτήριον μεστὸν ἦν ἰδιωτῶν ». Εἰσερχόμενοι δ' οἱ Βουλευταί, προσηύχοντο εἰς τοὺς Βουλαίους θεούς, ἥτοι τὸν Βουλαῖον Δία καὶ τὴν Βουλαίαν Ἀθηνᾶν, ὧν ἱερὸν ὑπῆρχεν ἐν τῷ Βουλευτηρίῳ (10). Ἔθυε δὲ καὶ Εἰσιτήρια ἡ Βουλὴ κατὰ Δημοσθένη (11), καὶ ἦν αὕτη, ὡς καὶ ὁ Σουίδας μαρτυρεῖ (12), ἡ

(6) Θεσμοφ. στ. 25. — Ἰδ. καὶ Δημ. κ. Τιμοκρ. 708.

(7) Ἀθην. πολιτ. Γ'. 2 καὶ 8.

(8) Meyer und Schömann. — Ἰδ. π. Bæckh, Staatshh. d. Ath. I, 250.

(9) Πρπρσβ. 346. — Ἰδ. καὶ K. Ἀρισταγ. Α'. 776. — Αἰσχ. κ. Κτησ. 39.

(10) Ἀντιφ. π. Χορευτ. 45.

(11) Π. Πρπρσβ. 76. — K. Μειδ. 32.

(12) Ἐν ρ.

ἐπισημία ἐναρκτήριος θυσία ἐκάστης νέας βουλευτικῆς περιόδου.

Κατηρτίζετο δ' ἡ βουλή, ὡς ἦν ἐπόμενον, καὶ ὡς προεβόλη, ἐκ τῶν δέκα φυλῶν, κληρούσης ἐκάστης ἀνὰ πεντήκοντα ἐκ τῶν ιδίων αὐτῆς φυλετῶν κατ' ἔτος, τοῦ αὐτοῦ μὴ κωλυομένου νὰ κληρωθῇ πολλάκις, ὡς ὁ Δημοσθένης ἡ βουλευτῆς ἐν Ὀλ. 106, δ (13), καὶ αὖθις ἐν Ὀλ. 108, β (14). Ὑπῆρχε δὲ μόνος ὡς πρὸς τοῦτο ὁ γενικὸς περιορισμὸς τοῦ « μὴ διχόθεν μισθοφορεῖν », οἷον νὰ μὴ λαμβάνη συγχρόνως ὁ βουλευτῆς καὶ τὸν δικαστικὸν μισθὸν καὶ τὸν ἐκκλησιαστικόν. Οἱ δὲ πεντήκοντα οὗτοι βουλευταί, διέποντες ἀλληλοδιαδόχως, ἐπὶ τὸ ἐν δέκατον τοῦ ἔτους, τὰ τῆς Βουλῆς, καὶ ιδίως τὴν παρακαταθήκην τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας ἔχοντες, ἐκαλοῦντο ἐπὶ τοῦ διαστήματος τούτου *Πρυτάνεις*, καὶ *πρυτανεῖα* ἡ *διάρκεια* τῆς τοιαύτης ἀπηρεσίας αὐτῶν, καὶ ἐπὶ τῆς διάρκειας ταύτης, *πρυτανεύουσα* ἡ φυλὴ εἰς ἣν ἀνῆκον.

Δὲν ἐπρυτάνευον δ' αἱ φυλαὶ κατὰ τὴν παραδεδεγμένην καὶ σταθεράν αὐτῶν τάξιν, ἥτις προεξετέθη ἐν Μέρει Β', Κεφ. Ε, ἀλλὰ καθ' ἣν ὁ κληρὸς προσδιώριζε κατ' ἔτος, ὡς μαρτυροῦσιν ὁ σχολιαστῆς τοῦ Ἀριστοφάνους (15), καὶ πᾶσαι αἱ ἐπιγραφαί. Ἀλλ' ἡ διαίρεσις τοῦ ἔτους εἰς τὰς δέκα πρυτανείας ἦν οὐχὶ ἀπηλλαγμένη περιπλοκῆς τινος· διότι τὸ ἀττικὸν ἔτος συνέκειτο, τὸ μὲν κοινὸν λεγόμενον ἐκ 354 ἢ 355 ἡμερῶν, τὸ δ' ἐμβόλιμον ἐκ 384. Ἀρα πᾶσαι αἱ πρυτανεῖαι δὲν ἐδύναντο νὰ ἔχωσι διάρκειαν ἀκριβῶς ἴσου ἀριθμοῦ ἡμερῶν ἄνευ κλάσματος. Δι' ὅ, ὡς φαί-

(13) Δημ. κ. Μειδ. 552.

(14) Αἰσχ. π. Πρπρσβ. 5.

(15) Ἐκκλ. 396.

νεται ἐξαγόμενον ἐξ ἐπιγραφῶν (16), κατὰ μὲν τὰ κοινὰ ἔτη, τὰ ἔχοντα ἡμέρας 354, αἱ πρῶται τρεῖς πρυτανεῖαι εἶχον ἀνὰ 35 ἡμέρας, αἱ δὲ λοιπαὶ ἐναλλάξ ἀνὰ 36 καὶ 35· κατὰ δὲ τὰ ἔχοντα ἡμέρας 355, ἡ ἕκτη εἶχεν ἡμέρας 37. Ἐπὶ δὲ τῶν ἐμβολίμων ἐτῶν, αἱ πρῶται τρεῖς εἶχον ἀνὰ 38 ἡμέρας, αἱ δὲ λοιπαὶ ἀνὰ 39 καὶ 38.

Κατὰ δὲ Ὀλυμπιάδα 118, β', οἱ Ἀθηναῖοι, ταπεινὸν κλίνοντες κολακείας γόνυ ὑπὸ τὸν Ἀντίγονον καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Δημήτριον τὸν Πολιορκητὴν, ἠῤῥησαν τὸν ἀριθμὸν τῶν Φυλῶν αὐτῶν ἀπὸ 10 εἰς 12, προσθέντες δύο Φυλὰς ἐπωνύμους τῶν δύο τούτων Μακεδόνων οὓς ἀπεθέουν, τὴν Ἀντιγονίδα, καὶ τὴν Δημητριάδα, ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἄλλων φυλῶν (17), καὶ ἐπομένως καὶ τὰς πρυτανείας ἠῤῥησαν ἀπὸ δέκα εἰς δώδεκα, δόντες εἰς ἐκάστην ἀκριβῶς τὴν διάρκειαν ἐνὸς μηνός, πλὴν βεβαίως τῶν ἐμβολίμων ἐτῶν, ἐφ' ὧν ἔπρεπε τὸν πρόσθετον μῆνα, Ποσειδεῶνα Β', γὰρ διανείμωσι μετὰ τῶν 12· ἀλλ' ἵκανά διδόμενα δὲν ἔχομεν ὅπως γνωρίσωμεν πῶς ἐγίνετο τούτο. Τὸν δ' ἀριθμὸν τῶν Βουλευτῶν ἠῤῥησαν τότε ἐκ 500 εἰς 600, ἐκάστης τῶν δύο νέων φυλῶν ἐκλεγούσης ἐπίσης ἀνὰ 50 βουλευτάς, καὶ ἡ Βουλὴ τῶν Φ μετωνομάσθη Βουλὴ τῶν Χ. Μεταγενεστέρως δέ, ὅτε ἔπαυσεν ὁ φόβος, καὶ ὁ ἐξ αὐτοῦ πηγάζων ἐνθουσιασμός πρὸς τοὺς δύο ἐκείνους βασιλεῖς, μετωνομάσθησαν τότε αἱ δύο φυλαὶ ἐκεῖναι, ἡ μὲν, ἐν Ὀλ. 130, *Πτολεμαίς*, κατὰ Πτολεμαῖον τὸν Φιλάδελφον (18), καὶ κατετάχθη εἰς τὴν σειρὰν τῶν φυλῶν ὡς πέμπτη· ἡ δέ, ἐν Ὀλ. 145, *Ἀτταλὶς*, κατ' Ἀτταλον Α' (19). Ἐπὶ Ἀδριανοῦ δ' ἐπι-

(16) Rang. Ant. Hell. I, σ. 393.

(17) Πλούτ. Β. Δημητρ. I.

(18) Πaus. Α, 6.

(19) Πολύβ. Ιζ'. 25, 9. — T. Liv. XXXI, 15.

τῶν δὲ δῆμος τὴν κολακείαν, προσέθηκε καὶ δεκάτην τρί-
την φυλὴν, ἣν ἐκάλεσεν Ἀδριανίδα, καὶ ἐπανεφέρει τὴν
βουλὴν πάλιν εἰς 500 βουλευτάς (20). Ἐν ἐπιγραφῇ δὲ τῶν
χρόνων τοῦ Αὐρηλιανοῦ (270 μ. Χ.) ἀπαντᾶται ἡ βουλὴ
τῶν ΨΝ. (τῶν 750) (21), καὶ ἐν μεταγενεστέρα (22), ἡ
βουλὴ τῶν Τ (τῶν 300).

Ἐκ τῶν 50 δὲ βουλευτῶν τῆς ἐκάστοτε πρυτανευούσης
φυλῆς ἐκληροῦτο καθ' ἐκάστην ἀνὰ εἷς, ὅστις ἐλέγετο Ἐπι-
στάτης (23). ἐνίοτε δ' ἐκαλεῖτο καὶ κατ' ἐξοχὴν Πρύτανις,
ὡς ἐν Δημοσθένει (24). « Ἔστιν ὅστις ἂν ἢ πρόεδρος ποτ'
ἐπειρήφισεν ἢ πρύτανις τούτων τι; » Δις δὲ δὲν ἠδύνατο ὁ
αὐτὸς νὰ κληρωθῇ Ἐπιστάτης ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους. Τὰ
δ' ἔργα τοῦ Ἐπιστάτου ἦσαν, νὰ προεδρεύῃ ἀνωτάτως τῆς
Βουλῆς, καὶ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Δήμου, ἂν συνέπιπτε
κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐπιστάσεως αὐτοῦ, καὶ νὰ ἔχῃ ἐπὶ
ἐν ἡμερονύκτιον τὴν σφραγίδα τῆς πόλεως, καὶ τὰς κλεῖς
τοῦ Μητρώου, ὅπου ἦν τὸ δημόσιον ἀρχεῖον, καὶ τοῦ Ὀπι-
σθοδόμου τοῦ Παρθενῶνος, ὅπου ἦν τὸ θησαυροφυλάκιον,
ὡς λέγει ὁ Πολυδεύκης (25). « τὰς κλεῖς τῶν ἱερῶν ὅπου
ἦν τὰ χρήματα καὶ τὰ γράμματα. »

Ἐκλήρου δ' ὁ καθ' ἐκάστην Ἐπιστάτης, καὶ ἐξ ἐκάστης
τῶν ἐννέα μὴ πρυτανευουσῶν φυλῶν (26), ἀνὰ ἓνα βουλευ-
τήν, ὅστις ἐκαλεῖτο Πρόεδρος. Κατὰ δὲ Τήλεφον (27), Ἀρι-

(20) Πaus. Α, 5.—Bæckh. C. I. n. 901.

(21) C. I. n. 380.

(22) C. I. n. 372.

(23) Ξενοφ. Ἀπομν. Α, 1, 18.—Δ, 4, 2.—Πλάτ. Ἀπομν. Σωκρ. σ. 32—
Γοργ. 474.

(24) Κ. Τιμ. 749.—Ἰδ. καὶ Θουκ. ΣΤ'. 14.

(25) Η. 96.

(26) Πολυδ. εὐτ.

(27) Ἐν Εὐστ. Ὀδυσ. Ρ. 455.

στοτέλη, καὶ ἄλλους, ἐκ τῶν ἐννέα προέδρων ἐκληροῦτο πάλιν καθ' ἐκάστην εἷς, ὅστις ἦν ὁ ἐν ψηφίσμασι καὶ ἐπιγραφαῖς Ἐπιψηφίζων πρόεδρος λεγόμενος, ἦτοι ὁ προκαλῶν τὴν ἐπὶ τῶν ζητημάτων ψηφοφορίαν.

Μετά τινα δὲ χρόνον ἡ ἐπὶ μᾶλλον ἀνάπτυξις τοῦ δημοκρατικοῦ πνεύματος, ζηλοτύπου πρὸς πᾶσαν δύναμιν, ἀφῆκεν εἰς τὴν πρυτανεύουσαν φυλὴν ψιλὸν τὸ δικαίωμα τοῦ συγκαλεῖν τὰς συνεδριάσεις· ἡ δὲ πραγματικὴ προεδρεία μετέβη εἰς τοὺς ἐννέα Προέδρους, καὶ ἐν ὀνόματι αὐτῶν εἰς τὸν Ἐπιψηφίζοντα πρόεδρον. Ἡ μεταβολὴ αὕτη ἐγένετο κατὰ τινος (28) ἀπὸ Ὀλ. 118, κατὰ δὲ Βοίκιον (29), ἀπὸ Ὀλ. 108-112· μᾶλλον ὅμως ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Εὐκλείδου, ἐν Ὀλ. 94, 6', ὡς φρονῶ ἐξαγόμενον ἐξ ἐπιγραφῶν (30), καὶ ἐκ σωζομένων ψηφισμάτων, ὡς τῶν ὑπὸ Δημοσθένους διατηρηθέντων ἐν τοῖς λόγοις κατὰ Τιμοκράτους (31), κατὰ Μειδίου (32), καὶ ἐν τῷ περὶ Στεφάνου (33), οὗ ὅμως ἀμφισβallestαι ἡ ἐπιτομή καὶ ἡ γνησιότης, παραδαλλομένου πρὸς τὸ ἐν τῷ περὶ Παραπρεσβείας λόγῳ τοῦ Αἰσχίνου (34).

Καὶ ὁ μὲν Λιδάνιος (35), καὶ κατ' αὐτὸν πολλοὶ τῶν νεωτέρων, ἐξέλαβον καὶ ἄλλους δέκα Προέδρους, ἐκλεγομένους καθ' ἑπταημερίαν ἐκ τῆς πρυτανευούσης φυλῆς. Ἀλλὰ τοῦτο φαίνεται ὅτι εἶναι ἀπάτη εἰς ἣν ὑπέπεσε καὶ ὑπέβαλε καὶ τοὺς λοιποὺς ὁ Λιδάνιος.

Ἐπὶ τοῦ Δημοσθένους δὲ καὶ ἕτερος περιορισμὸς προσε-

(28) Ἐν Ἀποκρ.

(29) C. I. σ. 130.

(30) Rang. Ant. Hell. II.

(31) Σ. 723.

(32) 3 καὶ 4.

(33) Σ. 235.

(34) K. 25.

(35) Ὑπόθ. Δημοσθ. κ. Ἀνδροτ.

τῇ εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν προεδρευόντων, ὅτι νόμος ἐγένετο νὰ κληρῶται κατὰ πᾶσαν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου ἀνά μίαν τῶν φυλῶν, ὅπως αὐτὴ ἐπὶ τῆς συνεδριάσεως προεδρεύῃ, καὶ ἐπιτηρῇ τὴν τάξιν καὶ τὴν τῶν νόμων ἐκτέλεσιν. Προκύπτει δὲ τοῦτο ἐκ τοῦ ἐπομένου χωρίου τοῦ Αἰσίου (36): « Προσέθεσθε καιρὸν νόμον μετὰ τὸ καλὸν παγκράτιον ὁ οὗτος ἐπαγκρατίασεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, νόμον ἐθήκατε καιρὸν ἀποκληροῦν φυλὴν ἐπὶ τὸ βῆμα, ἥτις προεδρεύσει; καθῆσθαι... τοὺς φυλῆτας βοηθοῦντας τοῖς νόμοις καὶ τῇ δημοκρατίᾳ. »

Ἦσαν λοιπὸν οἱ Πρυτάνεις οὐχὶ κυρίως οἱ πρόεδροι, ἀλλ' οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς βουλῆς, ἐπιμελούμενοι, καὶ ἐκτὸς τῶν συνεδριάσεων αὐτῆς, πασῶν τῶν ἐν πάσῃ στιγμῇ ἐμπιπτουσῶν ὑποθέσεων (37), καὶ ἀσχοῦντες καὶ ἐκτελεστικὴν ἔτι ἀστυνομικὴν ἐξουσίαν· διὸ καὶ ἀναφέρεται (38) « ἀπαγωγὴ ἱεροσύλου πρὸς τοὺς πρυτάνεις »· καὶ ἐν Ἰσαίῳ (39) λέγεται: « ἀπογραφῆται εἰς τὴν βουλὴν κακουργούντα », ὅπερ κυρίως εἰς τοὺς ἑνδεκα ἐγίνετο· καὶ μετὰ τὴν ἐπὶ Θρασυβούλου ἀμνηστείαν, οἱ βουλευταὶ ἐμνύουσι (40): « Καὶ οὐ δέξομαι ἐνδειξιν οὐδὲ ἀπαγωγὴν ἔνεκα τῶν πρότερον γεγενημένων, πλὴν τῶν φευγόντων ». Προσέτι καὶ ἐν Ἀριστοφάνει (41) λέγεται: « Καὶ σε φαίνοι τοῖς Πρυτάνεσιν ».

Καθ' ὃ ἔχοντες λοιπὸν διαρκῇ τὴν ἐνέργειαν, ἔμενον,

(36) Κ· Τιμάρχ. 14.

(37) Λιδάν. Ὑπόθ. Δημοσθ. κ. Ἀνδρ.—Δημ. π. Στεφ. 284.—Πλάτ. Νόμ. ΣΤ'. σ. 758.—Ἀθην. Ε', 1.

(38) Λιδάν. Ὑπόθ. Δημοσθ. κ. Ἀριστογ. 767.

(39) Π. Νικοστρ. κλ. 28.

(40) Ἀνδοκ. π. Μυστ. 91.—Δημοσθ. κ. Τιμοκρ. 746.

(41) Ἰππ. 301.—Ἰδ. καὶ Θεσμοφ. 770-935.

ἐφ' ὅλης τῆς διαρκείας τῆς ὑπηρεσίας των, οἱ Πρυτάνεις συνηγμένοι ἐπὶ τὸ αὐτὸ δι' ὅλης τῆς ἡμέρας, καὶ ἐν καιρῷ ἀνάγκης καὶ διὰ νυκτός (42), καὶ ἦν τὸ ἀρχεῖον αὐτῶν τὸ Πρυτανεῖον, κείμενον ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν βορείως αὐτῆς κατὰ τὴν ἀγοράν (43), καὶ περιέχον ἄγαλμα τῆς Εἰρήνης καὶ τῆς Ἑστίας (44)· ὥστε πιθανώτατα ἐνταῦθα ἔκαιε καὶ ὁ «ἄσβεστος λύχνος», ἀφ' οὗ ἐλάμβανον πῦρ οἱ εἰς ἀποικίας ἐκπεμπόμενοι (45). Ἐκεῖ δ' ἦσαν καὶ οἱ Σολώνιοι νόμοι ἀνηρτημένοι· εἰς δὲ τὴν παρακειμένην Θόλον ἢ Σκιάδα καλουμένην (46), ἔθυσον καί, ἴσως ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ Βουλευτηρίου, ἵνα μὴ ἔχωσι νὰ μακρύνωνται τοῦ μέρους τῶν συνεδριάσεων αὐτῶν, συνεγεύοντο, δημοσίᾳ δαπάνῃ (47), μετὰ τῶν ἀεισίων, ἥτοι τῶν δημοσίων ὑπηρετῶν τῆς Βουλῆς καὶ τοῦ δήμου, ὅσοι, ὡς ἐκ τῆς θέσεώς των, ἐδικαιοῦντο ἢ μᾶλλον ὥφειλον νὰ σιτῶνται ἐπίσης διαρκῶς ἐν τῷ Πρυτανείῳ ἐν ὅσῳ διήρκει ἡ ὑπηρεσία των. Ἦσαν δ' οὗτοι, ὡς ἐξαγεται κυρίως ἐξ ἐπιγραφῶν, α. ἱερεῖς ἰδίως τῶν μυστηρίων, οἱ μεταγενεστέρως τοῦλάχιστον ἀρρήτοποιοὶ λεγόμενοι, ἥτοι, ὁ ἱεροφάντης, ὁ δαδοῦχος, ὁ ἱεροκῆρυξ, καὶ ὁ θύτης, ἡ, ὡς ἐκαλεῖτο, ἐπὶ βωμῷ, τῆς Δήμητρος καὶ Κόρης· προσέτι ὁ ἱεραύλης, ἡ αὐλητῆς εἰς τὰ Ἐλευσίνια, καὶ ὁ ἐπὶ σκιάδος, ἥτοι τὴν ἐπιμέλειαν ἔχων τοῦ ἐστιατορίου, ὅστις ἐν μεταγενεστέραις ἐπιγραφαῖς ἀπαντᾶται πολλάκις καλούμενος καὶ Ἰερεὺς Φωσφόρων, τῶν θεῶν

(42) Ἀνδοκ. π. Μυστ. 45.

(43) Πaus. Α. 18.

(44) Αὐτ. Α. 18, 3.

(45) Στραβ. Θ, 416.—Πολύδ. Α, 7.—Ἀθῆν. Ε, 187.—Cic. de legg. II, 2.

(46) Πaus. Α, 5.—Πολυδ. Η, 128. 156. Θ. 40.—Ἀθῆν. Δ'. 19.—Ἡσύχ. Φ. Θόλος. Σκιάς.

(47) Δημ. π. Περυσ. 400.—Πλούτ. Κιμ. 1.

σηλαδὴ ὅσοι σχέσιν εἶχον μετὰ τοῦ φωτός, ὡς ἦσαν ὁ Απόλλων, ἡ Ἄρτεμις, ἡ Ἑστία, ἡ Ἀθηνᾶ (ὡς Ἐργάνη), αἱ οὗς ἡ χαμερπὴς κολακεία προσέθηκεν ἐπὶ Ῥωμαίων καὶ τὸν φίλον τοῦ Ἀδριανοῦ Ἀντίνοον. β' Οἱ ἐν τέλει τῆς Βουλῆς καὶ τοῦ Δήμου, ἦτοι· Ὁ Κήρυξ τῆς Βουλῆς καὶ τοῦ Δήμου· μετὰ δὲ Σεπτίμιον Σεβήρον ἀπαντᾶται ἀπαξ καὶ ἀντικήρυξ (48)· ὁ Γραμματεὺς τῆς Βουλῆς καὶ τοῦ Δήμου· ὁ Ὑπογραμματεὺς· ὁ Ἀντιγραφεὺς τῆς Βουλῆς· ὁ κατὰ πρυτανεΐαν Γραμματεὺς.

Ἐκ τούτων, ὁ Γραμματεὺς τῆς Βουλῆς καὶ τοῦ Δήμου ἐξελέγετο ἐτησίως ὑπὸ τοῦ Δήμου (49), οὐχὶ ἐκ τῶν Πρυτάνεων, ἀλλ' ἴσως ἐκ τῶν Βουλευτῶν. Ἀπαντᾶται δ' ἔπειτα καὶ ὁ Περὶ τὸ βῆμα καλούμενος, καὶ καθήκον ἔχων ν' ἀναγινώσκη τὰ δημόσια ἔγγραφα εἰς τὰς συνεδριάσεις τῆς Βουλῆς καὶ τοῦ Δήμου· καὶ ὡς τὸ Ἀνέκδοτον ἐν Βεκκέρῳ λέγει (50)· «Γραμματεὺς ἀναγινώσκων τῇ Βουλῇ καὶ τῷ Δήμῳ τὰ προστεταγμένα, κατὰ χρόνους ἡλλάσσετο». Οὗτός ἐστιν ὁ Γραμματεὺς τοῦ τοῦ ὄνομα μνημονεύεται ἐν τοῖς ψηφίσμασιν. Ἦν δὲ εἷς καὶ μόνος· καὶ λέγων ὁ Δημοσθένης (51) «Καὶ τὸ τελευταῖον ὑφ' ὑμῶν γραμματεῖς χειροτονηθέντες, δύο ἔτη διετράφησαν ἐν τῇ θόλῳ», ὁμιλεῖ περὶ δύο ἀνδρῶν, αἰνιττόμενος ὅτι ἕκαστος αὐτῶν ἐγραμμάτευσεν ἀνὰ ἓν ἔτος.

Ὁ δὲ κατὰ Πρυτανεΐαν Γραμματεὺς ἐκληροῦτο εἰς τὸ τέλος πάσης Πρυτανείας ἐκ τῶν Βουλευτῶν, οὐχὶ δ' ἐκ τῶν Πρυτάνεων, καὶ εἶχε τὴν φύλαξιν τῶν δημοσίων ἐγ-

(48) C. I. n. 353.

(49) Πολυδ. Η, 98.

(50) Σ. 185.

(51) Π. Πρπρσδ. 363.

γράφων. « Γραμματεὺς ὁ κατὰ Πρυτανείαν κληρωθεὶς ὑπὸ τῆς Βουλῆς, ἐπὶ τῷ (τὰ) γράμματα φυλάττειν καὶ τὰ ψηφίσματα (52).

Μετ' Εὐκλείδην δὲ (Ὁλ. 94, β') ἡ φυλακὴ τῶν νόμων ιδίως ἀνετέθη εἰς ἕτερον Γραμματέα, ὅστις διὰ χειροτονίας ἐξελέγετο ἐκ τῶν Πρυτάνεων, καὶ περὶ οὗ ὁ Πολυδεύκης· « Καὶ ἕτερος ἐπὶ τοὺς Νόμους, ὑπὸ τῆς Βουλῆς χειροτονοῦμενος. » Ὁ δ' Ἀντιγραφεὺς ἦν ὁ συντάττων τὰ πρακτικὰ τῆς Βουλῆς, ὡς ἐν τοῖς Ἀνεκδότοις (53). « Ὁ δὲ καταγραφόμενος τὰ ἐν τῇ Βουλῇ γινόμενα Ἀντιγραφεὺς ἐλέγετο », καὶ ἦν πιθανῶς ὁ αὐτὸς ὅστις κατ' Αἰσχίνην (54), « καθ' ἐκάστην πρυτανείαν ἀνελογίζετο τὰς προσόδους τῷ δήμῳ », ἕνεκα τῆς οἰκονομικῆς δικαιοδοσίας τῆς Βουλῆς. Ἦν δὲ χειροτονητὸς ὑπὸ τοῦ δήμου, πιθανῶς δ' οὐχὶ Βουλευτῆς, ἀλλ' αἰεσίτος, ὅστις ἡ ὑπηρεσία ἀπῆτει τὴν διαρκῆ εἰς τὴν Βουλὴν καὶ τὸ πρυτανεῖον παρουσίαν αὐτοῦ.

Καὶ ὁ Ὑπογραμματεὺς ἦν διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἐν τοῖς αἰεσίτοις, μισθωτὸς ἄλλως ὢν ὑπηρέτης, ὡς ἐξάγεται καὶ ἐκ τῶν ἐπομένων τοῦ Δημοσθένους (55). Ὑπογραμματεύοντες δὲ οὗτοι καὶ ὑπηρετοῦντες ἀπάσαις ταῖς ἀρχαῖς, ἀργύριον εἰλήφεσαν ».

Καθ' ὃ δ' ἀντιπρόσωποι τῆς Βουλῆς, καὶ τὴν ἀνωτάτην ἐκτελεστικὴν διαχείρησιν ἔχοντες, οἱ Πρυτάνεις ἐκάλουν εἰς δημοσίαν ἐστίασιν μεθ' ἑαυτῶν, ἐπὶ ξένια, ὡς λέγεται

(52) Πολυδ. αὐτ.—Ἰδ. καὶ Böeckh, Staatshh. d'Ath. I, 190-203.—Αὐτ. C. I. I, σ. 120 καὶ 148.

(53) Bekk. Anecd. αὐτ.

(54) K. Κτησ. 7.

(55) Π. Πρπρσθ. 363.

συνεχῶς ἐν ἐπιγραφαῖς καὶ ἐν συγγραφεῦσιν (56), εἰς τὸ Πρυτανεῖον τοὺς ξένους πρέσβεις, ἢ ἄλλους ἐπισήμους ξένους, ὑπὲρ ὧν ὁ δῆμος ἐψήφισε τὴν τιμὴν ταύτην, διὰ τινὰ πρὸς αὐτὸν εὐνοίαν ἢ εὐεργεσίαν. Προσέτι δὲ συνεστιῶντο μετὰ τῶν πρυτάνεων καὶ ἐκ τῶν πολιτῶν « οἱ διὰ πρᾶξιν τινὰ ἀπότησεως ἀξιοθέντες (57) ».

Πλὴν τούτων δ' οἱ Πρυτάνεις εἰς τινὰς περιστάσεις καὶ κόρας ἀνδρῶν οἷς ἡ πατρίς ὤφειλεν εὐγνωμοσύνην ἐπροΐκιζον, ὡς ἔπραξαν νυμφεύσαντες τὰς θυγατέρας τοῦ Ἀριστείδου (58).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Βουλὴ Ἀρείου Πάγου.

Ἀλλά, πλὴν τῆς δικαιοδοσίας ἣν ἀπέδωκεν ὁ Σόλων εἰς τὴν δημοτικὴν Βουλὴν, εἶχεν ἡ ἀρχαία Βουλὴ τῶν γερόντων, ἐξ ἧς αὕτη ἐπήγασε, καὶ ἄλλην πολὺ εὐρυτέραν διοικητικὴν τε καὶ δικαστικὴν, ὅτε περιεστοίχιζε τὸν Ἀνακτα εἰς πάσας αὐτοῦ τὰς κυβερνητικὰς ἐνεργείας, καὶ ἔτι μᾶλλον ὅτε, μετὰ τὴν κατάργησιν τῶν Ἀνάκτων, ἀνέλαβε θέσιν δραστηριωτέραν, ἐπὶ Δράκοντος, τοῦ ἀριστοκράτου νομοθέτου, κυρωθεῖσαν βεβαίως μᾶλλον ἢ μειωθεῖσαν.

Ἐκ ταύτης λοιπὸν τῆς ἐπιλοίπου δικαιοδοσίας ἀπετέλε-

(56) Ἀριστοφ. Ἀχαρν. 125.—Δημοσθ. π. Περσέβ. 350. Κ. Πολυκλ. 1210.—Ἀθῆν. Δ, 114.—Πλούτ. Σόλ.

(57) Πολυδ. Αὐτ. (57).

(58) Πλούτ. Ἀριστ.

σεν ὁ Σόλων καὶ ἑτέραν Βουλὴν, τὴν Ἄνω, ἀριστοκρατικωτέραν μὲν κατὰ τὸν τρόπον τῆς συγκροτήσεως, ἀλλὰ τὴν τῆς πείρας καὶ τῆς περιουσίας, οὐχὶ δὲ τὴν τοῦ γένους ἀριστοκρατίαν περιλαμβάνουσιν, σεβαστοτέραν δ' ὥς ἐκ τῶν καθηκόντων ἅτινα εἰς αὐτὴν ἀνετέθησαν, καὶ ἔταξεν αὐτὴν ἵνα χρησιμεύσῃ εἰς δευτέραν ἄγκυραν καὶ εἰς ἰσορροπίαν τῆς ἐν δημοτικαῖς παλιρροίαις σαλευομένης πόλεως, ὥς ἐκτίθῃσι τοῦτο ὠραίως ὁ Πλούταρχος (1). « Τὴν Ἄνω Βουλὴν ἐπίσκοπον πάντων καὶ φύλακα τῶν νόμων ἐκάθισεν, οἰόμενος ἐπὶ δυσὶ Βουλαῖς ὥσπερ ἀγκύραις ὀρμουῖσαν, ἥτιον ἐν σάλῳ τὴν πόλιν ἔσεσθαι, καὶ μᾶλλον ἀτρεμοῦντα τὸν δῆμον παρέξειν. »

Ἐκλήθη δ' αὕτη Ἄνω Βουλὴ, καὶ διότι ὥς ἐκ τοῦ σκοποῦ τῆς ιδρύσεως καὶ τοῦ ἀξιώματος τῶν μελῶν αὐτῆς ἦν ἄνωτέρα τῆς δημοτικῆς, καὶ διότι συνεδρίαζεν Ἄνω, ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου τοῦ Ἀρείου Πάγου, ὅπου ἀνέκαθεν καὶ ἐξ ἀπωτάτης ἀρχαιότητος ἐδικάζοντο αἱ ἤδη εἰς τὴν δικαιοσίαν αὐτῆς, ὥς ἐν τῶν πρωτίστων αὐτῆς καθηκόντων ἀνατεθεῖσαι φονικαὶ δίκαι· ἔνεκα τούτου δ' ἐπωνομάσθη προσέτι καὶ ἡ ἐν Ἀρείῳ Πάγῳ ἢ ἐξ Ἀρείου Πάγου Βουλὴ. Ἐν μεταγενεστέροις ὅμως χρόνοις συνήρχετο πολλάκις, μάλιστα, ὥς φαίνεται, διὰ τὰς μὴ δικαστικὰς αὐτῆς συνεδριάσεις, καὶ εἰς τὴν ὑπὸ τὸν λόφον κειμένην Βασίλειον στοάν, οὕτω κληθεῖσαν διότι ἐνταῦθα ἦν τὸ ἀρχεῖον τοῦ τὴν Βουλὴν ταύτην συνάγοντος ἀρχοντος Βασιλέως (2).

Ἀπήρτισε δὲ τὴν Βουλὴν τοῦ Ἀρείου Πάγου ὁ Σόλων ἐκ τῶν ἐτησίως ἀπιόντων ἐννέα ἀρχόντων, ὅσοι καλῶς καὶ

(1) Β. Σόλων ΙΘ.—Ἰδ. καὶ Ἰσοκρ. Ἀρειοπαγ.

(2) Δημοσθ. κατ' Ἀριστογ. 776.

δικαίως ἐπολιτεύσαντο, ἰσοβίως προστιθεμένων. Καὶ λέγε-
ται μὲν ἐν τῇ ὑποθέσει τοῦ κατ' Ἀνδροτίωνος λόγου τοῦ
Δημοσθένους· «Ὡς τινες τῶν ῥητόρων λέγουσι, κατ' ἔτος
ἐννέα ἄρχοντες αὐτῇ προσετίθεντο, ὡς δέ τινες, ὅτι οἱ
ἐξ ἑξ ἑκ μόνον θεσμοθέται». Ἀληθῶς δὲ καὶ ἐν τισι χωρίοις (3)
τῶν Θεσμοθετῶν μόνον ποιεῖται μνεῖαν ὁ Δημοσθένης.

Ἦν δ' ἕνεκα τοῦ σχηματισμοῦ αὐτῆς τούτου ἡ Βουλὴ
τοῦ Ἀρείου Πάγου σῶμα τιμοκρατικόν, διότι οἱ ἐννέα ἄρ-
χοντες. ἐξ ὧν κατηρτίζετο, ἐλαμβάνοντο ἐκ μόνων τῶν
Πεντακοσιομεδίμων. Δὲν ὑπέκειντο δὲ βεβαίως τὰ εἰσιόντα
μέλη αὐτῆς εἰς ἄλλην δοκιμασίαν, πλὴν περὶ τοῦ ἂν κα-
λῶς καὶ δικαίως ἤρξαν (4), διότι τὴν περὶ τῆς καταγωγῆς,
τῆς οὐσίας καὶ τοῦ ἐπιτίμου αὐτῶν εἶχον ὑποστῇ ὅτε ἐξε-
λέγοντο ἄρχοντες.

Ὁ δ' ἀριθμὸς τῶν Ἀρεοπαγιτῶν ἦν προφανῶς ἀόριστος,
διότι κατ' ἔτος μὲν αὐτοὶ ἄρχοντο εἰς τὸν Ἀρείον Πάγον (5)·
πάντες ἐκ τῶν ἐξ, ἢ μᾶλλον ἐκ τῶν ἐννέα ἀρχόντων, ὧν
ἡ διαγωγὴ ἐπεδοκιμάζετο, ἀπεσπάρτο δ' οὐδεὶς εἰμὴ διὰ θα-
νάτου, ἢ ἂν, ὅπερ σπανίως συνέβαινεν, ἀπεβάλλετο, μετὰ
δίκην βεβαίως, καταδικασθεὶς διὰ λίαν σπουδαῖον ἀμάρ-
τημα, ὡς προστίθεται ἐν τῇ αὐτῇ ὑποθέσει τοῦ Δημοσθε-
νείου λόγου· «εἰ μὴ γάρ τις εἵμαρτε σπουδαίως, οὐκ ἐξε-
βάλλετο». Τούτου δ' ἕνεκα καὶ ἀδιάδοχος ἐλέγετο ἡ Βουλὴ
αὕτη, ὡς τῶν μελῶν αὐτῆς μὴ κατ' ἔτος, ὡς συνέβαινεν ἐν
τῇ ἄλλῃ, ἄλληλα διαδεχομένων. Καὶ ὁ μὲν σχολιαστὴς
τοῦ Αἰσχύλου (6) λέγει ὅτι οἱ δικάσαντες τὸν Ὀρέστην

(3) Κ. Τιμοκρ. 707, 5.—Κ. Ἀριστογ. 802, 6.—Κ. Εὐδουλ. 1319, 36.

(4) Δημοσθ. Κ. Νεαίρ. Σ. 1372, § 79.—Ἰσοκ. Ἀρεοπ. § 38.

(5) Δημοσθ. κ. Ἀριστογ. Β.—Ἰσοκρ. Ἀρεοπαγ. ΙΕ.—Πλούτ. Β. Περικλ. Β.

(6) Εὐμέν. 733.

Ἄρεοπαγῖται ἦσαν τριάκοντα καὶ εἷς. Ἄλλ' ἴσως ἡ μαρτυρία αὕτη προέκυψεν ἐκ λάθους γραφῆς *λά* ἀντὶ *νά*, καὶ συγχύσεως μεταξὺ Ἄρεοπαγιτῶν καὶ ἐφετῶν, ὡς καὶ ἐν Φιλοχώρῳ, καὶ Σ. Μαξίμῳ (7), ἢ ἴσως ἐγράφη *τριάκοντα* καὶ *εἷς* ἀντὶ *τριακόσιοι* καὶ *εἷς*, ὅσοι (τριακόσιοι, οἷς προσθετέος καὶ ὁ Βασιλεύς), κατὰ Πλούταρχον (8), « Ἀριστίνδηρ » ἐκλελεγμένοι, ἐδίκασαν τοὺς περὶ τὸν Κύλωνα, ἐν ᾧ, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ σχολιαστοῦ τοῦ Ἀριστοφάνους (9), ἐδικάσθησαν οὗτοι ὑπὸ τοῦ Ἀρείου Πάγου. Ἄγνωστον δ' ἀλλαχόθεν ἂν ἡ πρὸ τοῦ Σολωνίου ὀργανισμοῦ ἐπὶ τοῦ Ἀρείου Πάγου δικάζουσα Βουλὴ δὲν εἶχεν ὠρισμένον, ἴσως τὸν τῶν τριακοσίων ἐκείνων, ἀριθμὸν τῶν μελῶν.

Περὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ δὲ κανονισμοῦ τῆς Βουλῆς οὐδὲν γινώσκεται, πλην ὅτι συνήρην αὐτὴν ὁ ἄρχων Βασιλεύς, ὡς δικαστηρίου μὲν βεβαίως (10), πιθανῶς δὲ καὶ ὡς πολιτικὸν σῶμα.

Δικαιοδοσίαν δέ, πλην τῆς δικαστικῆς, περὶ ἧς κατωτέρω, ἀπέδωκεν ἢ διετήρησεν αὐτῇ ἀνωτάτην ὁ Σόλων, θεὶς αὐτῇ « ἐπίσκοπον καὶ φύλακα τῶν νόμων », καὶ χορηγήσας αὐτῇ ἐξουσίαν ὑπερτάτως συντηρητικὴν, πρὸς χαλίνωσιν τῶν ἀνατρεπτικῶν τοῦ δήμου ὀρμῶν καὶ σωτηρίαν τοῦ πολιτεύματος. Οὕτω μνημονεύει ὁ Δείναρχος (11), ὡς δικαστικοῦ καὶ πολιτικοῦ σώματος, τοῦ Ἀρείου Πάγου, « ὅ ῥα τὴν τῶν σωμάτων φύλακὴν ὁ δῆμος παρακαταθήκην ἔδωκεν, ᾧ τὴν πολιτείαν καὶ δημοκρατίαν πολλὰ-

(7) Προλ. Σχολ. εἰς Διον. Ἄρεοπ. Σ. 19. Siechel.

(8) Β. Σόλ. ΙΖ.

(9) Ἰππ. 1043.

(10) Πολυδ. Η, 85.

(11) Κ. Δημοσθ. Θ.

αὐτὸς ἐγκεχείρικεν . . . ὃ φυλάττει τὰς ἀπορρήτους διαθή-
 ρας, ἐν αἷς τὰ τῆς πόλεως σωτήρια κεῖται».

Καὶ περὶ αὐτοῦ μὲν οὐδαμοῦ ῥητῶς λέγεται πῶς ἐξεπλή-
 ρου τὰ τῆς φυλακῆς τῶν νόμων· πιθανῶς δ' ἐκέκτητο ἦν
 καιοδοσίαν οἱ τὰ ἔργα αὐτοῦ ταῦτα μετέπειτα ἀναλαβόν-
 τες Νομοφύλακες (12), περὶ ὧν λέγεται, ὅτι τὴν δύναμιν
 ἔχον «κωλύειν τὰ ἀσύμφορα τῇ πόλει πράττειν», ὡς καὶ
 ἐν διαφόροις περιστάσεσι τοῦτο ἔπραξαν (13). Εἰς ταύτην
 δ' αὐτοῦ τὴν ιδιότητα ὑπάγεται καὶ τὸ ὅτι πολλάκις «κατὰ
 πρόσταξιν τοῦ δήμου», ἢ καὶ αὐθορμήτως, ἀνέκρινε περὶ
 ἐγκλημάτων καθοσιώσεως, ἢ ἀνθρώπων ἐπικινδύνων τῷ
 δημοσίῳ, καὶ τὰς ἀποφάσεις, ἤτοι τὸ ἀποτέλεσμα τῶν
 ἐρευνῶν αὐτοῦ, ὑπέβαλλε τῷ δήμῳ, ὅστις ἐδίκαζε καὶ κατε-
 δίκαζεν ἢ ἀπέλυε κατὰ τὸ δοκῶν (14). Τῶν δὲ δικῶν τούτων
 οἱ Ἀρεοπαγῖται οὔτε ὡς δικασταὶ οὔτε καὶ ὡς κατήγοροι
 μετεῖχον, ἀλλὰ μόνον ὡς ἀντακριταί, ὡς λέγουσι καὶ ἐν Αἰ-
 σχίνῃ (15): «Οὔτε κατηγοροῦμεν οὔτε ἀπολογούμεθα. Οὐ
 γὰρ πάτριόν ἐστι». Κατηγόρων δὲ μόνον τὰ ἴδια ἐαυτῶν
 μέλη, ὅτε σπανίως τοῦτο συνέπιπτε (16).

Συμφώνως δὲ πρὸς τὸ πνεῦμα τῶν τοιούτων αὐτοῦ καθη-
 κόντων, σοφῶς ἐτάχθη ὁ Ἄρειος Πάγος καὶ ἀνώτατος ἐπι-
 τηρητῆς τῆς τῶν νέων ἀγωγῆς (17), καὶ τῶν ἡθῶν προσέτι
 ἐπίσκοπος· διότι τῶν ἡθῶν φθειρομένων, δυσκόλως τὰ πολι-
 τεύματα παραμένουσιν ἀδιάφθορα. Ἐν τῇ ιδιότητι δὲ ταύτῃ
 ἐκόλαζε τὴν ἀργίαν (18), κατὰ νόμον ὃν κατὰ τινας μὲν

(12) Λεξ. Ῥητ. μ. Φώτ. Pors. Φ. Νομοφύλακες.

(13) Πλούτ. Β. Φωκ. Ι. Δημ. π. Στεφ. Σ. 271, § 34.

(14) Δείναρχ. κ. Δημοσθ.

(15) Κ. Τιμάρχ. ΛΔ.

(16) Δείναρχ. Αὐτ. § 48-55

(17) Ἰσοκρ. Ἀρειοπ. § 37-55.—Πλάτ. Ἀξιοχ. Σ. 367 Α.

(18) Διονύσ. Ἀλικ. Κ, 2.

ἔθηκεν ὁ Δράκων, θάνατον εἰς ποινὴν ἐπιβαλὼν, ἀνενέωσε δὲ πρακτικώτερον ὁ Σόλων (19), ζημίαν καταγνοὺς δραχμῶν ἑκατόν, ἐν δὲ τρίτῃ ὑποτροπῇ καὶ ἀτιμίαν· κατ' ἄλλους δέ (20), ὁ πρῶτος θεὶς τον νόμον ἦν ὁ Σόλων, ἢ καὶ ὁ Πεισίστρατος (21). Κατὰ Φανόδημον δὲ καὶ Φιλόχωρον (22), ἐκάλουν ἐνώπιον αὐτῶν καὶ ἐκόλαζον οἱ Ἀρεοπαγῖται καὶ τοὺς ἀσώτους καὶ τοὺς « μὴ ἔκτινος περιουσίας ζῶντας », καί, κατὰ τὸν δεύτερον τούτων τῶν Ἀθιδογράφων (23), ἐπετήρουν, πρότερον ἴσως μόνοι, ἀπὸ δὲ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως μετὰ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐγκαταστάντων γυναικονόμων, καὶ τὴν κοσμιότητα τῶν κατ' οἴκους συναναστροφῶν, τῶν γάμων καὶ τῶν θυσιῶν, ἵνα μὴ ἐκτρέπωνται εἰς σπατάλην. Ἐρρέθη δ' ὅτι ἐδίκαζον καὶ τὴν γραφὴν τοῦ « τὰ πατρῷα κατεδηδοκότος »· φαίνεται ὅμως ὅτι ταύτης ἐπελαμβάνοντο μόνον προκειμένης δοκιμασίας τινὸς ἐκ τῶν ἰδίων αὐτῶν μελῶν (24). Ἐῖχον δὲ συγχρόνως καὶ ἀστυνομικὴν τινὰ ἀνωτάτην ἐποπτείαν οἱ Ἀρεοπαγῖται, οὗσαν τὴν ἐπιμέλειαν τῆς δημοσίας ὑγείας, τὴν ἐπίβλεψιν τῶν μέτρων καὶ σταθμῶν ἵνα μὴ παραποιῶνται (25), καὶ τῶν ἱερῶν ἐλαιῶν, καὶ τῶν σηκῶν ἢ ἱερῶν περιβόλων, ἵνα μὴ αἱ μὲν ἐκκόπτονται, οἱ δὲ καταστρέφονται (26). Καὶ ἐπιτήρησιν δ' ἐπὶ τῶν ἀστυνο-

(19) Λυσ. ἐν Διογ. Β. Σόλ. ΝΕ.—Λεξ. Ῥητ. μ. Φώτ. Φ. Ἀργίας δίκη.—Πλούτ. Β. Σόλ. ΙΖ.—Πολυδ. Η, 42.

(20) Ἡρόδ. Β, 177.—Διόδ. Α, 99.

(21) Πλούτ. Β. Σόλ. ΛΑ.

(22) Ἀθην. Δ, 65.—Πλούτ. Σόλ. ΚΒ.

(23) Αὐτ. ΣΤ, 46.

(24) Πολυδ. Στ, 39—Η, 44.

(25) Bæckh, C. I. G. II, Σ. 356.—Staatshh. d. Ath. I, 166.

(26) Λυσ. Π. σηκοῦ, Β.—Bæckh, C.I.G. I, 164. II, 354.—Ἰδ. καὶ Cic. de Off, I, 2.

μειῶν διατάξεων περὶ ὁδῶν καὶ οἰκοδομῶν ἀπέδωκαν αὐτῷ
τινες λίαν ἀπιθάνως, στηριζόμενοι ἐπὶ προτάσεώς τινος ἐν
Ἀρχίνῃ (27) περὶ οἰκοδομήσεως τοῦ λόφου τῆς Πνυκός,
ἣς ὁμῶς ἐξηγεῖται ἴσως ἐκ τῆς γειτνιασεως τοῦ λόφου
ταύτου εἰς τὸν τοῦ Ἀρείου Πάγου, καὶ ἐπὶ χωρίου τινὸς
λίαν ἡκρωτηριασμένου, καὶ μικρὰν ἀποδεικτικὴν ἀξίαν
ἔχοντος, Ἡρακλείδου τοῦ Ποντικοῦ (28).

Ὑπετέθη δὲ τέλος ὅτι καὶ οἰκονομικῆς τινος ἐξουσίας με-
τεῖχεν ὁ Ἀρειος Πάγος, διότι πρὸ τῆς ἐν Σαλαμῖνι μάχης,
« οὐκ ὄντων δημοσίων χρημάτων Ἀθηναίοις », αὐτός,
κατὰ Πλούταρχον (29), ἔδωκεν ἀνὰ ὀκτὼ δραχμὰς εἰς ἕκα-
στον τῶν στρατευομένων. Ἀλλὰ τοῦτο προφανῶς ἀναφέρει
ὁ Πλούταρχος ὡς γενναίαν ιδιωτικὴν συνεισφορὰν τῶν Ἀ-
ρεοπαγιτῶν οἵτινες ἐκ τῶν πλουσιωτάτων Ἀθηναίων ὄν-
τες, πάντες πεντακοσιομέδιμνοι, ἐδύναντο εὐκόλως νὰ θυ-
σιάσωσαν ἐν τῷ ἐσχατῷ ἐκείνῳ κινδύνῳ τῆς πατρίδος ὀλίγα
τάλαντα ἐξ ἰδίων.

Ἄλλ' ὁ οὕτως ἐμφρόνως περιτεθεὶς χαλινὸς εἰς τὰς
δημοκρατικὰς παραφορὰς οὐδόλως εὐηρέσκει τοῖς τὴν ἄκρα-
τον δημοκρατίαν πρεσβεύουσι, καὶ πάντα περιορισμὸν ὡς
περικοπὴν τῶν δικαιωμάτων αὐτῆς θεωροῦσιν. Ἴσως ὁμῶς
καὶ αὐθαιρέτως πως νὰ ἐξησκεῖτο ἡ ἀνωτάτη αὕτη ἐπὶ τῆς
πολιτείας καὶ τῶν πολιτευομένων ἐπιτήρησις τοῦ Ἀρείου
Πάγου, μόνην βάσιν ἔχουσα τὴν ἠθικὴν βαρύτητα τοῦ σώ-
ματος τούτου καὶ τὴν πίστιν ἣν ἐνέπνεε, διότι οὐδεμία
νομικὴ διάταξις μνημονεύεται περὶ τοῦ κατὰ πόσον καὶ ἐν
τίσι περιστάσεσιν ἐδίκαιοῦτο ν' ἀναστέλλῃ ἐνέργειαν ψηφι-

(27) Κ. Τιμάρχ. § 80.

(28) Ἀθηναίων.

(29) Β. Θερμιστ. Ι.

σμάτων ἢ διαταγὴν ἀρχῶν, ὅταν ἐθεώρει αὐτὴν ἀπάδουσαν πρὸς τοὺς νόμους ἢ πρὸς τὸ συμφέρον τῆς πόλεως. Διὰ τοῦτο ὑποπτος καὶ ἐπίφοβος ἔπρεπε νὰ φαίνεται ἡ τὸν δῆμον ὑπεκφεύγουσα αὕτη ἰσχὺς αὐτοῦ, καὶ ὑπεβλέπετο πάντοτε καὶ κατεβράδιουργεῖτο ὑπὸ τῶν δημαγωγῶν.

Πρῶτος δὲ πάντων διέκειτο δυσμενῶς πρὸς αὐτὸν αὐτὸς ὁ Περικλῆς, οὐχί, ὡς ἀναξίως τοῦ μεγάλου αὐτοῦ χαρακτῆρος τῷ ἀπεδόθη (30), διότι οὐδέποτε ἀρχὼν γενόμενος ἦν ἀποκεκλεισμένος τοῦ σώματος τούτου καὶ ἐπομένως ἐφθόνει αὐτό, ἀλλὰ διότι δὲν ἀνείχετο τὴν ἀντίπαλον ταύτην δύναμιν τῆς δημοκρατικῆς μερίδος, ἧς αὐτὸς ἦν ὁ ὑπέρτατος ἀρχηγός. Τούτου ἕνεκα κατώρθωσε νὰ ἐλαττώσῃ τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ ἐπιστημότητα, ὡς λέγει ὁ Ἀριστοτέλης (31): «*Τὴν ἐν Ἀρείῳ Πάγῳ Βουλὴν Ἐφιάλτης ἐκώλυνε καὶ Περικλῆς*»· καὶ ὁ Πλούταρχος (30): «*Ἰσχυρῶς ὁ Περικλῆς, κατεστασίαζε τὴν Βουλὴν, ὥστε τῆς μὲν ἀφαιρεθῆναι τὰς πλείστας κρίσεις δι' Ἐφιάλτην, ἡ ἦν δ' ὁ Ἐφιάλτης οὗτος, ὅστις μνημονεύεται ὡς ὄργανον ἢ συνεργάτην τοῦ Περικλέους εἰς τὴν κατὰ τοῦ Ἀρείου Πάγου καταδρομὴν, φίλος αὐτοῦ, υἱὸς Σιμωνίδου ἢ Σολωνίδου κατ' Αἰλιανόν (32), ἀνὴρ φιλήσυχος, δίκαιος καὶ πενέστατος, οὐχ' ἥττον δέ, ὡς ὁ Κίμων, ἀφείς τοὺς ἀγροὺς αὐτοῦ ἐλευθέρους ὀπωρίζειν τοῖς βουλομένοις (33), κατὰ δὲ Περιζώνιον (34), ὡς δεύτερος Ἀριστείδης θεωρούμενος. Ἠρέθη δὲ καὶ στρατηγὸς κατὰ Καλλισθένην (35). Φαίνεται δ' ὅτι καὶ ἀρχὼν, εἰς*

(30) Πλούτ. Β. Περ. Θ.

(31) Πολιτ. Β, 9. 3.

(32) Π. Ι. ΙΑ, 9.

(33) Ἡρακλ. Ποντ. Α.

(34) Εἰς Αἰλ. Π. Ι. Β. 43.

(35) Πλούτ. Β. Κίμ. ΙΓ.

τῶν ἐννέα ἐχρημάτισε, διότι κατὰ τινὰ γραμματικόν (36), «*Ἐφιάλτης, οὗτος ὑβρισθεὶς ἑαυτὸν τῆς Βουλῆς ἀπεστέρησε, κατακρίνας αὐτήν*»· ἐξ ἧς φράσεως ἐξάγεται ὅτι, ἐρῶν ὁ Ἐφιάλτης πρὸς τὸν Ἄρειον Πάγον, ὑβρίσθη ὑπ' αὐτοῦ, δι' ὃ, ἀντεκδικούμενος, περιεφρόνησεν αὐτὸν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε οὐδ' ἠθέλησε νὰ καταταχθῇ ἐν αὐτῷ, ὅπερ μόνον ἐδύνατο ἂν ἐπὶ ἐν ἔτος πρὶν εἶχεν ἄρξει ὡς εἰς τῶν ἐννέα. Περιγράφει δὲ καὶ ὁ Πλούταρχος (37) αὐτὸν «*φοβερὸν ὄντα τοῖς ὀλιγαρχικοῖς, καὶ πρὸς τὰς εὐθύνας καὶ διώξεις τῶν τὸν δῆμον ἀδικούντων ἀπαραίτητον*». Μετὰ τὴν ἐντελῆ ρῆξιν λοιπὸν αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἄρειον Πάγον, ὁ Ἐφιάλτης «*ἔπεισε τὸν δῆμον ψηφίσμασι μειῶσαι τὴν ἐξ Ἀρείου Πάγου Βουλὴν καὶ τὰ πάτρια καὶ περιβόητα νόμιμα καταλῦσαι*» (38)· κατὰ δὲ Πλούταρχον, ἐκ Θεοπόμπου κυρίως ἀρυόμενον (39), «*Ἐφιάλτου προεστῶτος, ἀφείλοντο τῆς ἐξ Ἀρείου Πάγου Βουλῆς τὰς κρίσεις πλὴν ὀλίγων πάσας*».

Ἦν δὲ τὸ οὕτω τῇ εἰσηγήσει τοῦ Περικλέους, τῇ ἐνεργείᾳ δὲ τοῦ Ἐφιάλτου ἐν Ὀλ. 80, ἀ (460 π. Χ.) περικοπὴν μέρος τῆς δικαιοδοσίας τοῦ Ἀρείου Πάγου οὐχὶ ἡ δικαστικὴ αὐτοῦ ἐξουσία, ἀλλ' ἡ κυρίως πολιτικὴ, καὶ συνίστατο τὸ κατ' αὐτοῦ πραξικόπημα κυρίως, ὡς φαίνεται, εἰς τὴν καθίδρυσιν τῶν Νομοφυλάκων, ἀρχῆς δημοτικῶς ἐκλεγομένης (40), ἥτις μέρος τῶν σπουδαιοτάτων αὐτοῦ καθηκόντων περιβληθεῖσα, ἀφῆρεσεν ἀπ' αὐτοῦ τὸ δικαίωμα τοῦ

(36) Bekk. Anecd. I. Σ. 182.

(37) Β. Περικλ. I.

(38) Διόδ. ΙΑ, 77.

(39) Β. Κίμ. ΙΕ.

(40) Φιλόχορος ἐν Λεξ. Ῥήτ. μετὰ Φώτ. Pors Σ. 585.

ἐπεμβαίνειν εἰς τὰ τῆς πολιτείας, ἐπὶ προφάσει ἐπαγρυπνήσεως ἐπὶ τῶν νόμων καὶ τοῦ πολιτεύματος.

Καὶ ὁ μὲν Ἐφιάλτης ἐδολοφονήθη, καὶ ἡ συκοφαντία ἀπέδωκεν ὅλως ἀπιθάνως τὸ ἔγκλημα εἰς φθόνον τοῦ Περικλέους, ὥς μετὰ διακόσια ἔτη διίσχυρίζετο ὁ Ἰδομενεύς (41). Ὁ δ' Ἀντιφῶν (42), ἐν Ὁλ. 88, γ', ἡγνώνει τὸν φονέα εἰσέτι· ὁ Πλούταρχος ὁμῶς ὀνομάζει Ἀριστόδικόν τινα Ταναγραῖον.

Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἔξωσιν τῶν Τριάκοντα, ὧν ἡ τυραννία ἦν τὸ προῖόν τοῦ ἐκτραχηλισμοῦ τῆς δημοτικῆς μερίδος, ἐπανελθόντες οἱ Ἀθηναῖοι εἰς σωφρονεστέρας ἀρχάς, καὶ τὴν ἀγνότητα τοῦ Σολωνίου πολιτεύματος ἐπιδιώξαντες, ἀπέδωκαν ἐπὶ Εὐκλείδου, ἐν Ὁλ. 94, β', εἰς τὴν Βουλὴν τοῦ Ἀρείου Πάγου πᾶσαν τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς δικαιοδοσίαν καὶ τὴν τῶν νόμων ἐπαγρύπτησιν, ὥς διαλαμβάνει τὸ κυρῶσαν τὴν ἐπίσημον ταύτην μεταβολὴν ψήφισμα, ὃ ἐπρότεινεν ὁ Τισαμενός (43): «*ἵπαιθαι δὲ τεθῶσι οἱ νόμοι, ἐπιμελείσθω ἡ Βουλὴ ἢ ἐξ Ἀρείου Πάγου τῶν νόμων, ὅπως ἂν αἱ ἀρχαὶ τοῖς καίμοις νόμοις χρῶνται.*»

Ἐπὶ δὲ Ῥωμαίων, καθ' ὅσον ἡλαττοῦτο τοῦ δήμου ἡ ἐπιρροή, κατὰ τοσοῦτον ἠϋξάνεν ἡ τοῦ Ἀρείου Πάγου, καὶ ἤδη φαίνεται ἐπὶ Κικέρωνος ὀγκωθεῖσα ἡ δικαιοδοσία αὐτοῦ (44). Ἀπὸ δὲ Γερμανικοῦ ἡ συνεχῆς αὐτοῦ μνεία ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς μετὰ τῆς ἄλλης Βουλῆς, ἥ καὶ ἄνευ αὐτῆς, ἀποδεικνύει ὅτι ἀπεδόθη εἰς τὸν Ἀρειὸν Πάγον τότε βαθμὸς ἀνώτερος διοικητικῆς συγκεντρώσεως.

(41) Πλούτ. Β. Περικλ. Ι.

(42) Π. Ἡρόδ. Φ. ΞΗ.

(43) Ἀνδοκ. Π. Μυστηρ. 23. — Ἰδ. Αἰσχ. Κ. Τιμάρχ. ΛΖ. — Λυσ. κ. Νικομ.

(44) Cic. pro Bellō, XII.

ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ Β.

Δικαστική ἐξουσία (1).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Ποινικὴ δικαιοσύνη. Ἄρειος Πάγος (2).

Ἄλλ' ἐν ταῖς πολιτείαις οὐδὲν δικαίωμα ἐστὶ τοσοῦτον ἐπιζήτητον εἰς τὰς τὴν ὑπερτάτην ἐπιβρόχην ἐπιδιωκούσας μερίδας, ὅσον τὸ τοῦ δικάζειν, καθ' ὃ ἐφαπτόμενον πάντων τῶν συμφερόντων τῶν πολιτῶν· δι' ὃ καὶ συνήθως ἐπιφυλάττεται αὐτὸ ἐαυτῇ ἡ ἀνωτάτη κεντρικὴ ἐξουσία, εἴτε, ὡς ἐν ταῖς συγκεκριμένοις πολιτεύμασιν, εἰς δικαστὰς αὐτὸ ἀνατιθεμένη ὑπ' αὐτῆς ἐκλεγομένους ἢ ἐν ὀνόματι αὐτῆς ἐνεργούντας, εἴτε ἡ ἰδίᾳ ἐν πολλαῖς περιστάσεσιν αὐτὸ ἐξασκοῦσα, ὡς ἐν ταῖς ἀπολύτοις μοναρχίαις, καὶ ὡς, κατὰ μέγα μέρος παρὰ τῷ οὐχ' ἦττον ἀπολύτῳ ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ ἰσχύϊ δῆμῳ τῶν Ἀθηναίων.

Ἦν δὲ λίαν ζηλότυπος τοῦ δικαιώματος τούτου ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων, οὐ μόνον ἐξ ὑπερηφάνου συναισθήσεως τῆς ἐαυτοῦ δυνάμεως, ἀλλὰ καὶ διότι ὕλικά ἐξ αὐτοῦ ἐπορίζετο ὠφελήματα. Οὕτω περιγράφει κωμικῶς ὁ Ἀριστοφάνης (3) πάσας τὰς κολακείας τῶν πολιτῶν πρὸς τὸν δι-

(1) Meier und Schömann, *dar attische Procefs*.—V. Heffler, *die Athen. Gerichtsverfassung*.—E. Platner, *d. Procefs u. d. Klagen bei den Attikern*. "Id. C. Fr. Hermann, 134.

(2) A. Philippi, *ub Areopag u. d. Epheten*, 1874.

(3) Σφ. 570.

καστήν δῆμον, ὃν προσκυνοῦσιν, εἰς ὃν διηγοῦνται μύθους, φέρουσι τὰς γυναῖκας καὶ τὰ παιδία των ἵνα τὸν κολακεύσωσιν· ἐξ οὗ καὶ πραγματοδίφης ἀποβαίνει ὁ δῆμος (4), πολλὴν ἔχων τὴν στρεψοδικοπανουργίαν (5), ἐρίζων περὶ ὄρου σκιᾶς (6), καὶ ὁ Φιλοκρέων, τύπος τοῦ Ἀθηναίου δημότου, « φιληλιαστής ἐστίν ὡς οὐδεὶς ἀνὴρ (7), ὁ δὲ Στρεψιάδης, ἐν ταῖς Νεφέλαις (8), δὲν πείθεται ὅτι ἡ πόλις ἥτις τῷ δείκνυται ἐπὶ χάρτου ἦν ἡ τῶν Ἀθηναίων, διότι δὲν βλέπει ἐν αὐτῇ « δικαστὰς καθημένους ».

Ἐν δὲ τῶν αἰσθημάτων τῶν ὑποτρεφόντων τὴν κλίσιν ταύτην τῶν πολλῶν πρὸς τὰ δικαστήρια ἦν οὐχ ἥττον καὶ ἡ ἰδιοτελὴς χαιρεκακία τῶν πενήτων καὶ τῶν πολλῶν κατὰ τῶν εὐπόρων καὶ ἐπισήμων, οὓς ὡς δικασταὶ ἐδύναντο νὰ ταπεινῶσι, νὰ φοβίζωσι καὶ νὰ μεταλλεύωνται. Οὕτω λέγει ὁ Ἀριστοφάνης (9)· « Τῶν δ' αὖ γερόντων οἶδα τὰς ψυχὰς ὅτι οὐδὲν βλέπουσιν ἀλλὰ πλήρ' ὀφθαλμῶν δακεῖν »· καὶ προσεπιμαρτυρεῖ ὁ οὐχ ἥττον καλὸς παρατηρητὴς τοῦ χαρακτῆρος τῶν Ἀθηναίων Ξενοφῶν (10), ὅτι ἔχαιρον δικάζοντες, διότι οἱ πλούσιοι « ἀντιβολῆσαι ἀναγκάζονται ἐν τοῖς δικαστηρίοις, καὶ εἰσιόντος του, ἐπιλαμβάνεσθαι τῆς χειρός ».

Ἄλλ' ἡ δικαστικὴ αὕτη παντοδυναμία τοῦ δήμου παντός, καὶ αὐτῶν τῶν κατωτάτων καὶ ἐλάχιστα ἐχέγγυα ἀνεξαρτησίας καὶ ἠθικότητος παρεχουσῶν τάξεων, εἶχε πολλὰ

(4) Αὐτ. 1424.

(5) Αὐτ. 1468.

(6) Αὐτ. 191.

(7) Αὐτ. 88.

(8) Στ. 209,

(9) Ἀχαρν. 383.

(10) Ἀθην. πολ. Α, 18.

τὰ ἐλαττώματα καὶ τοὺς κινδύνους, καὶ ὁ Ἰσοκράτης μαρτυρεῖ ὅτι πολλάκις, τὴν δικαιοσύνην καταπατοῦντες, παρεφέροντο εἰς ἀψικόρους ἀποφάσεις, δι' ἃς μετὰ ταῦτα μετεμελοῦντο (11). « Πολλὰ παρὰ γνώμην ἐν τοῖς δικαστηρίοις ἀποβαίνει, καὶ ὅ,τι τύχῃ μᾶλλον ἢ τῷ δικαίῳ κρινεται τὰ παρ' ἡμῖν »· καὶ ἀλλαχοῦ (12). « Τῇ πόλει πολλάκις οὕτως ἤδη μετεμέλησε τῶν κρίσεων τῶν μετ' ὀργῆς καὶ μετ' ἐλέγχου γενομένων ». Οὐχ' ἦττον δ' εὐδεκάστους παρίστησι τοὺς δικαστὰς καὶ ὁ Ἀριστοφάνης (13), ὥστε, οὐδ' αὐτὰς τὰς διαθήκας ἢ τὸ συγγενικὸν δίκαιον σεβόμενοι, ἔδιδον τὰς ἐπικλήρους « εἰς τὸν ὅστις ἂν αὐτοὺς ἀντιβολήσας ἀναπείσῃ ». Μνημονεύει δ' ὁ Διόδωρος (14) ὡς πρώτου δωροδοκήσαντος Ἀττικὸν δικαστήριον, τοῦ μετὰ ταῦτα τὸν Σωκράτη κατηγορήσαντος Μελίτου, ὅτε, ἐν Ὀλ. 88, δ', πεμφθεὶς ἵνα βοηθήσῃ τῷ Πύλῳ, καὶ ἐπιστρέψας διότι δὲν ἐδυνήθη νὰ κάμψῃ τὸν Μάλεον, κατηγορήθη ἐπὶ προδοσίᾳ.

Κατὰ τούτων ὅμως τῶν καταχρήσεων καὶ ἐλαττωμάτων τῆς δημοτικῆς παντοδυναμίας ἐξησφάλισεν ἡ συνετὴ πρὸς ἑαυτὸν δυσπιστία τοῦ δήμου καὶ ἡ εὐλάβεια πρὸς τὰ πατροπαράδοτα τὸ σπουδαιότερον μέρος τῆς δικαιοσύνης, τὸ τῶν φονικῶν δικῶν, ἃς πανάρχαιοι θεσμοί, αἰείποτε ἔγκυροι μείναντες, ἤρουν ὑπεράνω τῶν ἰδιοτελῶν συμφερόντων. Συνετέλει δ' εἰς τοῦτο ἡ ἡμερότης τοῦ Ἑλληνικοῦ χαρακτῆρος θεωροῦντος πάντοτε, καὶ ἐπ' αὐτῶν ἤδη τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων τῆς τραχύτητος τῶν ἠθῶν, τὴν ἀνθρωποκτονίαν ὡς

(11) Κ. Καλλιμ. 651.

(12) Π. Ἀντιδ. 545.

(13) Σφ. Στ. 583.

(14) ΙΓ, 64.

ἀπαίσιόν τι καὶ θεομισές, διὸ καὶ οὐδεὶς προθύμως ἀνελάμβανε τὴν εὐθύνην θανατικῶν ἀποφάσεων, οὐδ' ἡ πόλις ἔκρινεν ὅσιον οὐδ' ἀκίνδυνον νὰ ἐπιτρέπη αὐτάς, ὡς τὰς περὶ οὐσιῶν καὶ πολιτικῶν διαφορῶν, εἰς τὴν μὴ διὰ πείρας καὶ ἄλλων περιστάσεων συγκεκροτημένην κρίσιν, ὥστε καὶ πλὴν ἐκείνων μόνων τῶν περιπτώσεων τῆς Εἰσαγγελίας, καθ' ἃς ὁ δῆμος, καταχρήσει μᾶλλον ἢ χρήσει τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, ἐσφετερίζετο ὁ ἴδιος δικαιώματα κακουργειοδίκου, καὶ ἀντ' ἐνάγοντος ἐγίνετο δικαστής, καὶ ἐκτὸς ὅσας τὸ πολίτευμα διεστρέφετο ὑπὸ δημαγωγῶν, τὰ φονικά δικαστήρια συνεκροτοῦντο ἀριστοκρατικῶς κατὰ νόμους οὓς ἐστήριζε σέβας θρησκευτικόν, προστατεύσαν αὐτὰ πάντοτε ἐν ταῖς παντοίαις τοῦ πολιτεύματος μεταβολαῖς, καὶ κατὰ τῶν ἐπιχειρήσεων τῶν δημαγωγῶν. Οὕτως ὅτε καὶ ὁ Σόλων μετεῤῥύθμισε ριζικῶς τὸ πολίτευμα, πάντα τὰ λοιπὰ μεταβαλὼν, μόνον τὰ φονικά δικαστήρια κατέλιπεν ἄθικτα (15).

Ἦν δὲ τούτων τὸ ἀνώτατον, καὶ τὴν σπουδαιοτάτην ἔχον δικαιοδοσίαν, ὁ Ἄρειος Πάγος, ὃν ὁ Ἀριστοτέλης (16) καὶ ἡ τάγχοιμος τῶν ἀρχαίων δόξα ἀποδίδωσιν εἰς τὴν ἀπωτάτην ἀρχαιότητα, λέγουσα αὐτὸν ἰδρυθέντα ὑπὸ Κραναοῦ, ἢ, κατ' ἄλλην γνώμην, ὀλίγον μετὰ τὰ Τρωϊκά, καὶ δικάσαντα ἥρωας καὶ θεούς, τὸν Ὀρέστην, ὡς μητροκτόνον, καὶ τὸν Ἄρην, ὡς φονέα τοῦ Ἀλιβρόθου υἱοῦ τοῦ Ποσειδῶνος.

Καὶ ἐπὶ μὲν τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, τῶν ἐπὶ τῶν Ἀνάκτων, τὴν δικαιοσύνην, ὡς ἀλλαχοῦ ἐβρέθη, διεῖπε πᾶσαν ὁ Βασιλεὺς μετὰ τῆς Βουλῆς αὐτοῦ. Ὅτε δ' ἡ Βουλὴ

(15) Πλούτ. Β. Σόλ. ΙΖ.

(16) Πολυτ. Β, 9, 2.

διεδέχθη αὐτὸν ἐκπεσόντα, βεβαίως δὲν ἀφῆκεν ἐκ τῶν χειρῶν αὐτῆς τὸ ἰσχυρώτατον τοῦτο μέσον ἐπιρρόης, καὶ ἐν βαθμηδὸν παρεχώρησε τὰς πολιτικὰς δίκας εἰς τὸν δῆμον, οὐδέποτε ὅμως ἀπεξενώθη τὰς φονικὰς, διατηρήσασα τὴν δικαιοδοσίαν ταύτην ὁμοῦ μετὰ τῶν ἀνωτάτων πολιτικῶν αὐτῆς καθηκόντων. Πιθανὸν δὲ φαίνεται ὅτι ἔνεκα τοῦ φοβεροῦ χαρακτῆρος τῶν δικῶν τούτων, ἐδίκαζεν ἡ Βουλὴ αὐτὰς ἐπὶ τοῦ ἀπωχισμένου καὶ ἐκτὸς τῆς τότε πόλεως κειμένου λόφου, ὅστις ὡς ἐκ τῶν δικῶν τούτων ὠνομάσθη Ἄρειος Πάγος, ἦτοι λόφος τοῦ φόνου, διότι κατὰ Χάρακα (17), « Ἄρης ὁ φόνος καὶ ἔναροι οἱ πεφονευμένοι ». Οἱ δ' ἐτυμολογοῦντες τὸ ὄνομα ἐκ τῆς ἐνταῦθα δίκης τοῦ Ἄρεως, ἢ ἐκ τοῦ ὅτι ἐπὶ τοῦ λόφου τούτου κατὰ πρῶτον ἔθυσαν τῷ Ἄρει αἱ Ἀμαζόνες (18), προφανῶς ἀντιστρέφουσιν αἰτίαν καὶ ἀποτέλεσμα, παραγνωρίζοντες ὅτι οὐχὶ ἐκ τῶν μύθων τὸ ὄνομα, ἀλλ' ὡς ἐκ τοῦ ὀνόματος οἱ μῦθοι παρήχθησαν. Ἡ γνώμη δ' ὅτι αὕτως ἐκλήθη διότι, ὡς ἐκ τῆς θέσεως αὐτοῦ, ἐπολεμεῖτο ἀπ' αὐτοῦ εὐχερῶς ἡ Ἀκρόπολις (19), καὶ συνεχεῖς προσβολὰς κατὰ τῆς Ἀκροπόλεως ὑποτίθησι κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους, ἃς ἡ ἱστορία δὲν μαρτυρεῖ, καὶ ἐπὶ βάσεως στηρίζεται ἐσφαλμένης, διότι ὁ Ἄρειος Πάγος, πολὺ ταπεινότερος ὢν τῆς Ἀκροπόλεως, δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐπιθέσεως ἀσφαλὲς ὀρμητήριον.

Ἦσαν ὅμως παρὰ τοῖς ἀρχαίοις καὶ οἱ ἀποδιδόντες εἰς τὸν Σόλωνα τὴν πρώτην ἰδρυσιν τοῦ Ἀρείου Πάγου, ὡς

(17) Ἐν Σχολ. εἰς Ἀρειστείδ. Παναθην. 107 Reisk.—Ἰδ. Σουῖδ. Ἄρειος Πάγος.

(18) Αἰσχύλ. Εὐμεν. 685.—Ἰδ. Εὐριπ. Ἡλέκτρ. 1255.—Παυσ. Α. 28.—Πάρ. μάρμ.

(19) Kœhler, der Areop. v. Athen, ἐν Hermes, 1871, Σ. 92.

λέγει ὁ Πολυδεύκης (20): « ἐδίκαζον δὲ τοῖς ἐφ' αἵματι διωκομένοις ἐν πύρτε δικαστηρίοις. Σόλων δ' αὐτοῖς προσκατέστησε τὴν ἐξ Ἀρείου Πάγου Βουλὴν ». Καὶ ὁ Πλούταρχος δέ, πρὸς τῇ γνώμῃ ταύτῃ, ἥτις ἀντιμάχεται πρὸς πάσας τὰς ἀρχαίας παραδόσεις, ἀναφέρει συγχρόνως καὶ ἣν νομίζει αὐτῆς ἀπόδειξιν, λέγων (21): « Οἱ μὲν οὖν πλεῖστοι τὴν ἐξ Ἀρείου Πάγου Βουλὴν, ὥσπερ εἴρηται, Σόλωνα συστήσασθαι φασι, καὶ μαρτυρεῖν αὐτοῖς μάλιστα δοκεῖ τὸ μηδαμοῦ τὸν Δράκοντα λέγειν μηδ' ὀνομάζειν Ἀρειοπαγίτας, ἀλλὰ τοῖς ἐφέταις ἀεὶ διαλέγεσθαι περὶ τῶν φονικῶν. » Ἀλλ' ἡ σιωπὴ αὕτη τοῦ Δράκοντος ἔχει πιθανῶς ἄλλον λόγον, ὅτι δηλαδὴ οὐδόλως περὶ Ἀρείου Πάγου ἡσχολήθη ὁ νομοθέτης οὗτος, ἀλλ' ἀφῆκεν ἄθικτον οἶον εὖρεν αὐτόν, σεβασθεὶς τὴν τε ἀρχαίαν αὐτοῦ δικαστικὴν καὶ πολιτικὴν δικαιοδοσίαν, καὶ τὸν ὑπάρχοντα αὐτοῦ ἀριστοκρατικὸν ὀργανισμόν, συνάδοντα πρὸς τὰ συμφέροντα τῆς μερίδος ἧς ὁ Δράκων ἦν ἀντιπρόσωπος. Ὁ αὐτὸς δὲ Πλούταρχος περιέχει εἰς τὸ αὐτὸ χωρίον ἀναμφισβήτητον τὴν ἀπόδειξιν ὅτι ὁ Ἀρειὸς Πάγος προὔπηρχε τοῦ Σόλωνος, διότι μνημονεύει τοῦ τρίτου ἄξωνος τῶν νόμων αὐτοῦ, ἐν ᾧ λέγεται: « Ὅσοι ἄτιμοι ἦσαν πρὶν Σόλωνα ἄρξαι ἐπιτίμους εἶναι, πλὴν ὅσοι ἐξ Ἀρείου Πάγου . . . »

Ὁ Σόλων λοιπὸν οὐχὶ ἰδρυτῆς, ἀλλ' ἀναμορφωτῆς ὑπῆρξε τῷ ὄντι τοῦ δικαστηρίου τούτου, διότι οὐδ' αὐτός τι ἐνεωτέρισε περὶ τὴν δικαιοδοσίαν αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸν σχηματισμὸν μόνον τῆς καὶ τὰ φονικὰ δικαζούσης Ἀνω Βουλῆς μετέβαλε, καταρτίσας αὐτήν, οὐχὶ ὡς ἦν πρὶν, ἐκ τῶν Ἡγητόρων, ἢ ἀρχηγῶν τῶν ἀριστοκρατικῶν γενῶν, ἀλλ' ἐκ

(20) E, 125.

(21) B. Σολ. ΙΘ.

τῶν ἐξιόντων ἀρχόντων, ὡς ἐν τῷ προλαβόντι κεφαλαίῳ ἐρέθη. Τὸ ὑπέρτατον ἄρα τοῦτο φονικὸν δικαστήριον ἐξηκολούθησεν ὃν αὐτὴ ἡ Ἄνω Βουλὴ, κατὰ τὸν νέον αὐτῆς ὁργανισμόν, διὸ καὶ ὑπὸ τῶν διαδίκων πάντοτε « Ὡ Βουλὴ ! » προσφωνεῖται.

Ὅριζι δὲ τὴν δικαιοδοσίαν αὐτοῦ νόμος διατηρηθεὶς ἐν δημοσθένει (22), οὕτω· « Δικάζειν δὲ τὴν ἐν Ἀρείῳ Πάγῳ φόνου καὶ τραύματος ἐκ προνοίας καὶ πυρκαϊᾶς καὶ φαρμάκων, εἴαν τις ἀποκτείνῃ δούς. » Ἀναφέρεται δ' ἐν ταύτῃ τῇ περικοπῇ τὸ « ἐκ προνοίας » ἀπὸ κοινοῦ καὶ εἰς τὸν φόνον καὶ εἰς τὰ τραύματα· καὶ ἐκ προνοίας ἢ ἐκούσιος φόνος ἐνοεῖτο ὁ λεγόμενος αὐτόχειρ, ἥτοι αὐτοπροσώπως ὑπὸ τοῦ φονέως ἐκτελεσθεὶς, κατ' ἀντίθεσιν τῆς Βουλευσεως, δηλαδή τῆς εἰς φόνον παρακινήσεως, ἥτις εἰς ἕτερον δικαστήριον ἐδικάζετο. Τὸ αὐτὸ δ' ἰσχύει καὶ περὶ τῶν φαρμάκων, δι' ὃ ὁ νόμος λέγει « εἴαν τις ἀποκτείνῃ δούς », ἥτοι δούς αὐτός, καὶ οὐχὶ ἕτερον παρακινήσας εἰς τοῦτο.

Τὴν δικαιοδοσίαν δὲ ταύτην, πανάρχαιον οὖσαν, οὐ μόνον ὁ Δράκων καὶ ὁ Σόλων ἐσεβάσθησαν καὶ ἀφῆκαν εἰς τὸν Ἀρειον Πάγον, ἀλλὰ, κατὰ τὰς μᾶλλον ἀξιοπίστους τῶν ἀρχαίων μαρτυριῶν, οὐδεμία ποτ' ἔθιξε τῶν ἐν Ἀθήναις συγκρουομένων μερίδων, οὐδ' αὐτὴ ἡ ἄγαν δημοτικὴ, ἥτις συμφέρον εἶχε μόνον νὰ περικόψῃ τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ ἐπιρροήν, καὶ ἐδύνατο νὰ πράξῃ τοῦτο μὴ θεωρουμένη ὅτι ἡσέβησε. Καὶ ὑπέλαβον μὲν τινες τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ Λυσίου (23). « Τῷ δικαστηρίῳ τῷ ἐξ Ἀρείου Πάγου, ᾧ καὶ πατριὸν ἐστὶ καὶ ἐφ' ὑμῶν ἀποδέδοται τοῦ φόνου τὰς

(22) Κ. Ἀριστοκρ. 627, § 22.

(23) Π. Ἑρατ. φ. Α.

δίκας δικάζειν», ὡς δηλοῦν ὅτι εἰς τὸ δικαστήριον τοῦτο ἐδόθη καὶ πάλιν, ὅτε ὠμίλει ὁ Λυσίας, τὸ δικαίωμα τοῦ δικάζειν τὰ φονικά, ἀφαιρεθὲν ἴσως ἀπ' αὐτοῦ καὶ ἀνατεθὲν τοῖς Ἑλιασταῖς ἢ κατὰ τὰ τέλη τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἢ ἐπὶ τῶν Τριάκοντα (24). ἀλλὰ τὸ ἀποδέδοται δηλοῖ μόνον ἴσως ἀποδεδομένον ἐστί, ὡς καὶ ἐν Ἰσοκράτει (25). «*πρὸς τὴν Βουλὴν περὶ αὐτῶν ἀπέδοσαν*»· διότι περὶ τοῦ ἐπὶ Ἐφιάλτου πραξικοπήματος ῥητῶς λέγει ὁ Φιλόχορος (26). «*Ὅτε Ἐφιάλτης μόνα κατέλιπε τῇ ἐξ Ἀρείου Πάγου Βουλῇ τὰ ὑπὲρ τοῦ σώματος*». Ὁ δὲ Δημοσθένης λέγει ἔτι γενικώτερον (27). «*Τοῦτο μόνον τὸ δικαστήριον οὐχὶ τύραννος, οὐκ ὀλιγαρχία, οὐ δημοκρατία τὰς φονικὰς δίκας ἀφελέσθαι τετόλμηκεν.*»

Ἡ δὲ παρὰ τῷ Ἀρείῳ Πάγῳ δικονομία, καθ' ὅσον γινώσκεται, φαίνεται ἔχουσα ἀρχαϊκὸν τινα ἐν γένει καὶ θρησκευτικὸν χαρακτήρα. Εἶχον δὲ, κατ' αὐτήν, τὸ δικαίωμα τοῦ διώκειν, ἢ ἐνάγειν, τοὺς φονεῖς μόνοι οἱ ἐγγύτατοι συγγενεῖς, μέχρις ἀνεψιῶν (υἱῶν ἀδελφοῦ), ὑποστηριζόμενοι καὶ ὑπὸ τῶν ἀπωτέρων μέχρις ἀνεψιαδῶν (υἱῶν ἐξαδέλφου) καὶ πενθερῶν καὶ γαμβρῶν, καὶ πάντων τῶν φρατόρων (28). Ἐπὶ δὲ δούλων ἐνῆγον οἱ κύριοι αὐτῶν (29), καὶ ἐπὶ μετοίκων καὶ ἀπελευθέρων οἱ προστάται, καὶ ἐπὶ ξένων οἱ πρόξενοι αὐτῶν. Ἀλλὰ καὶ ὁ βουλόμενος ἐδύνατο, ὡς φαίνεται (30) οὐχὶ μὲν νὰ ἐναγάγῃ, ἀλλὰ νὰ καταγγείλῃ ἀνω-

(24) Schœmann, att. Proc. Σ. 143.—Bœckh, Index lect. Berol. hib. 1826-7.

(25) Π. Καλλιμ.

(26) Λεξ. Ῥήτ. μ. Φώτ. Pors Φ. Νομοφύλακες.

(27) Κ. Ἀριστοκρ. 642.

(28) Δημοσθ. κ. Εὐεργ. κ. Μνησίβ. 1160.—Αὐτ. κ. Μακαρτ. 1069.

(29) Ἀντιφ. π. Ἡρώδ. φ. 448.—Ἰδ. Ἰσοκρ. κ. Καλλιμ. § 52.

(30) Δημ. κ. Εὐεργ. κ. Μνησίβ. § 72.

ύμως τὸν φονέα, ἵνα δώσῃ ἀφορμὴν εἰς τὴν κατ' αὐτοῦ καταδίωξιν· ἐξ οὗ προφανές γίνεται ὅτι ὁ περιορισμὸς οὗτος τῆς ἐπ' ἄλλων γραφῶν ἐπικρατούσης ἀρχῆς, ὅτι ὁ βουλούμενος Ἀθηναίων ἐδύνατο ἐγκαλεῖν, ἣν οὐχὶ ἀπόρροια ἀρχῆς θεωρούσης τὸν φόνον ὡς ἰδιωτικὸν καὶ οὐχὶ ὡς δημοσίας τάξεως ἔγκλημα, ἀλλὰ χαλινὸς εἰς περιστολὴν καταχρήσεως τοῦ ἐπικινδύνου ὅπλου τῶν φονικῶν κατηγοριῶν.

Ἐξ ἐναντίας δὲ μάλιστα, ἐπὶ φόνου ἐκ προνοίας, τῷ ἅπαξ ἐγκαλέσαντι δὲν ἐπετρέπετο πλέον ν' ἀναστείλῃ τὴν δίκην, ὡς ἐσυγχωρεῖτο ἐπὶ τοῦ ἀνευθύνου φόνου (31)· μόνον δ' ἐδύνατο νὰ παύσῃ ἡ καταδίωξις, ἂν ὁ φονευθεὶς, πρὶν ἢ ἀποθάνῃ, ἀπέλυε τῆς εὐθύνης τὸν φονεύσαντα αὐτόν (32). Καὶ τὸ παριστᾶν μὲν τὸν φόνον ὡς ἐκούσιον ἢ ἀκούσιον ἐξηρτάτο βεβαίως ἐκ τοῦ ἐνάγοντος· ἀλλ' ἐν ἀμφισβητουμέναις περιστάσεσιν ἀπεράσισε περὶ τούτου ὁ Βασιλεὺς, ὁ ἔχων πασῶν τῶν φονικῶν δίκων τὴν προανάκρισιν καὶ τὴν εἰσαγωγὴν, καί, μετὰ τινα βεβαίως προανάκρισιν, παρέπεμπε τὴν δίκην εἰς ὃ ἐνέκρινε δικαστήριον (33).

Μετὰ δὲ τὴν παρουσίαν τῆς ἀγωγῆς ἐγίνοντο αἱ νόμιμοι κλήσεις, ἥ, κατ' Ἀντιφῶντα (34), ἡ γραφὴ «ἀπεγράφετο καὶ ἐκαλοῦντο αἱ κλήσεις ὅσαι ἔδει·» Ἐκοινοποιοῦντο δ' αὗται τῷ ἐναγομένῳ ἐπιμελείᾳ τοῦ ἐνάγοντος, ὅπερ καὶ προλέγειν καὶ προαγορεύειν ἐλέγετο (35), διότι διὰ τῆς κλήσεως ὁ ἐναγόμενος συγχρόνως «εἵργετο τῶν νομίμων», ἥτοι ἐκωλύετο τῶν ἱερῶν, πάσης ἀγορᾶς, καὶ

(31) Δημ. κ. Ναυσιμ. καὶ Ξενοπ. 991.

(32) Αὐτ. π. Πανταίν. 983.

(33) Πλάτ. Εὐθύφρ. Ἀρχ. — Ἀντιφ. π. χορ. ΛΗ—ΜΒ.

(34) Π. Χορ. ΛΗ. ΜΒ.

(35) Δημ. κ. Μακαρτ. Σ. 1069, § 57.—Κ. Νεαίρ. Σ. 1348, § 9.

«ἀγορᾶς ἐφορίας», κατὰ Δημοσθένην (36), ὅπερ ἐξηγήθη ὡς δηλοῦν τὴν ἐπὶ τῶν ὀρίων, πάσης δηλ. ἐντὸς τῆς χώρας κειμένης, καὶ παντὸς δημοσίου τόπου (37). Πρὸ τῆς ἐπιδόσεως ὁμῶς τῆς κλήσεως, ἀπηρτεῖτο νὰ ἐνταφιασθῇ ὁ φονευθεὶς, ὅπερ εὐσεβὲς μὲν ἦν, καὶ ἀφήρει πᾶσαν ὑπόνοιαν ὅτι ψευδὴς ἦν ἡ κατηγορία, ἀλλὰ συγχρόνως ἀφήρει ἀπὸ τῆς δίκης τὸ σῶμα τοῦ ἐγκλήματος, καὶ πολλὰ ἴσως τῶν τεκμηρίων καὶ στοιχείων τῆς ἀποδείξεως.

Μετὰ δὲ ταῦτα ἐγίνοντο, κατ' Ἀντιφῶντα, τρεῖς ἀλλεπάλληλοι «προδικασίαι» ἢ προανακρίσεις, κατὰ διάληψιν ἐνὸς μηνὸς μεταξὺ ἐκάστης· ἀλλὰ δίκη δὲν ἐδύνατο νὰ στηριχθῇ ἐπὶ προδικασίας γενομένης ἐπ' ἄλλου ἄρχοντος, δι' ὃ καὶ κατὰ τοὺς τελευταίους τρεῖς μῆνας τοῦ ἔτους δὲν ἤρχιζον ποτὲ αἱ προδικασίαι. Ἐξετελοῦντο δ' ἐν αὐτῷ τῷ δικαστηρίῳ ἐν ᾧ καὶ ἡ δίκη ἐμελλε νὰ διεξαχθῇ, ὡς ἡ κατὰ Θεομνήστου (38) καὶ ἡ κατὰ Ἀριστοκράτους (39) ἐγένοντο ἐν τῷ Ἀρείῳ Πάγῳ, ἡ δὲ κατὰ Εὐέργου καὶ Μνησιβίου (40) καὶ ἡ κατὰ Νεαίρας (41) ἐν Παλλαδίῳ· ὥστε ἐσφαλμένη ἐστὶν ἡ μαρτυρία αὕτη τοῦ Φωτίου· «Προδικασία· οἱ τὰς ἐπὶ φόνῳ δίκας ἐγκαλούμενοι ἐν Πρυτανείῳ πρὸ τῆς δίκης διατελοῦσιν ἐπὶ τρεῖς μῆνας, ἐν οἷς ἐξ ἑκατέρου μέρους λόγοι προάγονται», καὶ αἱ λέξεις «ἐν πρυτανείῳ» φαίνονται αὐθαιρέτως ἢ κατὰ λάθος παρεισαχθεῖσαι (42). Διεξῆγε δὲ τὰς προδικασίας ὁ Βασιλεύς, ἀλλὰ παρόντων, ἢ

(36) Κ. Ἀριστοκρ. 38.

(37) Ἀντιφ. π. Χορ. ΛΔ.—Π. Ἡρωδ. φ. Ι.—Δημοσθ. κ. Λεπτ. Σ. 505. § 158. Αὐτ. Νεαίρ. Σ. 1438. § 9.—Αὐτ. κ. Εὐέργ. κ. Μνησ. Σ. 1160, § 69.

(38) Ἰδ. Λυσ. κ. Θεομν. Α, 11.

(39) Δημ. κ. Ἀριστοκρ. Σ. 642, § 67.

(40) Αὐτ. κ. Εὐέργ. κ. Μνησ. Σ. 1160 § 70.

(41) Αὐτ. Κ. Νεαίρ. Σ, 1348, § 10.

(42) Ἰδ. Philippi Σ, 227, 47 a.

ἄν δικαιομένων νὰ παρευρίσκωνται, καὶ τῶν λοιπῶν δικαστῶν (43), ὅπερ οὐχ ἤττον ἀποδεικνύει ὅτι αὐτὰ τὰ δικαστήρια ἦσαν ἡ θέσις τῶν προανακρίσεων.

Ἐδίκαζον δὲ τὰ φονικὰ δικαστήρια ἐν ὑπαίθρῳ, ἐπὶ τῇ δέᾳ ὅτι ἀνόσιον ἦν νὰ παρακάθηνται οἱ δικασταὶ μετὰ τῶν μὴ καθαρῶν τὰς χεῖρας, καὶ ὁ ἐνάγων ἐπὶ φόνῳ νὰ μένη ὑπὸ τὴν αὐτὴν στέγην μετὰ τοῦ φονέως, « ἵνα μὴ ὁμορόφιος γίγνηται τῷ αὐθέντῃ », κατ' Ἀντιφῶντα (44). Κατὰ Βιτρούδιον ὅμως ὑπῆρχεν ἐπὶ τοῦ Ἀρείου Πάγου ἀρχαῖον οἰκοδόμημα, πιλῶ ἐστεγασμένον, μετὰ βωμοῦ Ἀθηνᾶς Ἀρείας, ὑφ' Ὁρέστου δῆθεν ἰδρυθέντος (45). Ἐχρησίμευεν ὅμως ἴσως τὸ οἰκοδόμημα εἰς τὰς μὴ δικαστικὰς ἀλλὰ πολιτικὰς συνεδριάσεις, πρὶν ἢ μετατεθῶσιν εἰς τὴν Βασίλειον στοάν.

Ὁ δὲ Λουκιανὸς λέγει (46) ὅτι αἱ φονεῖς ἐδικάζοντο διὰ νυκτός, ἐπὶ τῷ λόγῳ δῆθεν τοῦ νὰ μὴ βλέπωσιν αἱ δικασταὶ τῶν δικαζομένων τὰ δάκρυα καὶ ἐξιλεῶνται. Πιθανώτερον ὅμως, ἂν ἀληθὴς ἐστὶν ἡ μαρτυρία, ἐγένετο τοῦτο ἔνεκα τοῦ φοβεροῦ καὶ ἀπαισίου χαρακτῆρος ὃν προσῆπτε τὸ ἐλληνικὸν αἶσθημα εἰς τὰς δίκας ταύτας, καὶ δι' ὃν εἰς τὸν λόφον τοῦ δικαστηρίου ὑπέκειτο τὸ ἄντρον τῶν ἐκδικητριῶν Ἐριννύων (47).

Ἡμέραι δὲ δικάσιμοι τῶν φονικῶν δικῶν ἦσαν αἱ τρεῖς τελευταῖαι ἐκάστου μηνός, αἵτινες ἔνεκα τούτου ἴσως ἐθεωροῦντο καὶ ἐλέγοντο ἀποφράδες (48).

(43) Ἀντιφ. κ. Χορευτ. ΙΔ.

(44) Π. Ἡρώδ. φ. ΙΑ.

(45) Πaus. Α. 28.

(46) Ἐρμोट. 64. Π. τ. Οἴκου. 18.

(47) Πaus. Α.

(48) Ἐτυμ. Μ. 131.—Ἐτ. Γουδ. 70.—Πολυδ. Η, 117.

Ἐχρησίμευον δ' ἐν Ἀρείῳ Πάγῳ ὡς ἔδραι τῶν διαδίκων, κατὰ Πausανίαν (49), δύο « ἀργοὶ λίθοι », ἧτοι ἀκατέργαστοι· καὶ ὁ μὲν ἐκαλεῖτο ὕβρεως, καὶ ἦν βεβαίως ἡ ἔδρα τοῦ φονέως, τοῦ ὑδρίσαντος, ὁ δὲ ἀναιδείας, καὶ ἦν ἡ τοῦ ἐνάγοντος, τοῦ μὴ αἰδεσθέντος ἢ συγχωρήσαντος.

Ὡρκίζοντο δὲ ταῖς Εὐμενίσιν ὁ ἐνάγων καὶ οἱ μάρτυρες τῆς κατηγορίας περὶ τῆς ἀληθείας τῶν λόγων αὐτῶν ὅρκον φοβερόν καὶ ἐπίσημον, συνοδευόμενον ὑπὸ θυσιῶν αἵτινες ἔπληττον τὴν φαντασίαν, καὶ ἐτελοῦντο ὑπὸ τῶν ἱερέων ἐν τεταγμέναις ἡμέραις, αὐταῖς ταῖς δικασίμοις. Ἔθετε δὲ κατὰ τὸν ὅρκον ὁ ὁμνύων τὸν πόδα αὐτοῦ ἐπὶ τῶν αἵματηρῶν τεμαχίων τῶν σφαγίων, ἐπαρώμενος ἑαυτὸν καὶ τὴν οἰκίαν αὐτοῦ, ὡς περιγράφει ὁ Δημοσθένης (50)· « Ἀλλ' ὄν οὐδεὶς ὁμνυσιν ὑπὲρ οὐδενὸς ἄλλου, στὰς ἐπὶ τῶν τομίων κάρου καὶ κριοῦ καὶ ταύρου, καὶ τούτων ἐσφαγμένων ὑφ' ὧν δεῖ, καὶ ἐν αἷς ἡμέραις προσήκει, ὥστε καὶ ἐκ τοῦ χρόνου καὶ ἐκ τῶν μεταχειριζομένων ἀπαρ' ὅσον ἔσθ' ὅσιον πεπράχθαι· καὶ μετὰ ταῦτα ὁ τοιοῦτον ὅρκον ὁμωμοκῶς, οὕτω πιστεύεται.

Φαίνεται δ' ὅτι ὁ τοιοῦτος ὅρκος ἐδίδετο εἰς πάντα τὰ φονικὰ δικαστήρια (51), καὶ ἐκαλεῖτο δι' ἀμφοτέρους τοὺς διαδίκους διωμοσία, ὡς ἐν Δημοσθένει (52)· « Ὅπόσοι νόμοι περὶ τῶν φονικῶν δικαστηρίων εἰσί, καλεῖσθαι λέγοντες ἢ μαρτυρεῖν ἢ διόμνυσθαι τοὺς ἀγωνιζομένους, ἢ ἄλλ' ὅτιοῦν προστάττοντες », καὶ κατωτέρω (53)· « Τῷ δὲ φεύγοντι τὰ μὲν τῆς διωμοσίας τ' αὐτά ».

(49) Α, 28.

(50) Κ. Ἀριστοchr. 642, § 68.—Ἰδ. Αἰσχίν. Πρπρσ6. § 87.

(51) Δημ. κ. Ἀριστοchr. § 63, 71.

(52) Αὐτ. § 63.

(53) Αὐτ. § 69.

Περιείχετο δ' ἐν τοῖς νόμοις ἡ φιλάνθρωπος διάταξις, ὅτι
 μετὰ τὸν πρῶτον λόγον ἐδύνατο ὁ ἐναγόμενος ν' ἀποφύγῃ
 τὴν ποινὴν δι' ἐκουσίας φυγῆς, ὡς λέγει ὁ Δημοσθένης (54).
 « Τὸν πρότερον δὲ ἔξεστιν εἰπόντα λόγον, μεταστῆναι,
 καὶ οὐθ' ὁ διώκων οὐθ' οἱ δικάζοντες, οὐτ' ἄλλων ἀνθρώ-
 πων οὐδεὶς κύριος κωλύσαι ». Τοῦτο δὲ συνέβαινε βεβαίως
 καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς δικαστηρίοις ὅτε, παρὰ τὸν διίσχυρισμὸν
 τοῦ ἐναγομένου, ἐδύνατο νὰ καταγνωσθῇ αὐτοῦ ἐκούσιος
 φόνος. Ὁ Πολυδεύκης (55) δ' ἐξαιρεῖ τῆς εὐεργετικῆς ταύ-
 τῃς ἐπιεικείας τοὺς πατροκτόνους· « πλὴν εἴ τις γονέας εἴη
 ἀπεκτονῶς ».

Ἀπηγόρευε δ' ὁ νόμος ἐν ταῖς περὶ φονικῶν ἀγορεύσεσι
 τὰς μακρηγορίας καὶ τὰ περιττὰ προοίμια καὶ τοὺς ἐπιλό-
 γους (56).

Ἐπειδὴ δὲ πανάρχαιοι ἦσαν οἱ φονικοὶ νόμοι, καὶ οὐχὶ
 πᾶσι γνωστοὶ καὶ καταληπτοί, διὰ τοῦτο ὑπῆρχον ἐγκατε-
 στημένοι τρεῖς ἐξηγηταὶ αὐτῶν, τὰ περὶ αὐτῶν τοῖς δεο-
 μένοις ιδιώταις διδάσκοντες· ἐξελέγοντο δ' ἐξ εὐπατριδῶν,
 ὡς ἐχόντων μᾶλλον τὴν τῶν ἀρχαίων καὶ πατρίων παρα-
 καταθήκην (57).

Ἐψήφίζον δ' οἱ δικασταὶ οὐχὶ κατὰ τὸ γράμμα τῶν δι-
 καστικῶν ἀποδείξεων, ἀλλὰ καθ' ἣν ἔκ τε αὐτῶν καὶ ἀλλα-
 χόθεν ἐμόρφουν πεποιθήσιν. « Οὐ γὰρ ἐκ τοῦ λόγου μόνου,
 λέγει ὁ Αἰσχίνης (58), οὐδὲ ἐκ τῶν μαρτυριῶν, ἀλλ' ἐξ
 ὧν αὐτοὶ ἐξητάκασιν καὶ συνίσασιν, τὴν ψῆφον φέρουσι ».

(54) Αὐτ. Σ. 643. § 63.—Ἀντιφ. Ἡρ. φ. § ΙΓ.

(55) Η, 117.

(56) Λυσ. κ. Σίμων. ΛΣΤ.—Λυσ. κ. Λεωκρ. ΙΒ.—Ἀντιφ. Π. Χορ. Θ.—
 Πολυδ. Η. 117.—Ἀριστοτ. Ῥήτ. Α, 1.

(57) Δημοσθ. κ. Εὐέργ. κ. Μνησ. 1160 § 70.—Σουίδ. Φ. ἐξηγηταί.

(58) Κ. Τιμάρχ. ΛΖ.

Καὶ μεγίστη ἦν ἡ περὶ τῆς εὐθυδικίας τοῦ Ἀρείου Πάγου πεποιθήσεις τῶν ἀρχαίων, ὥστε οὐδεὶς ποτε, κατὰ Δημοσθένην (59), ἢ ἀποτυχὼν κατήγορος, ἢ κατηγορούμενος καταδικασθεὶς, ἤλεγξεν αὐτὸν ὡς ἀδικηθεὶς. Εἰς τοῦτο δὲ συμμαρτυρεῖ καὶ ὁ Λυκοῦργος, λέγων (60): « Καὶ παρ' αὐτοῖς ὁμολογεῖσθαι τοῖς ἀλισκομένοις δικαίαν ποιεῖσθαι τὴν κρίσιν ».

Ἐγένετο δὲ ἡ ψηφοφορία διὰ δύο καδίσκων, καὶ ἡ ἰσοψηφία ἦν ὑπὲρ τοῦ φεύγοντος, νικώσης, ὡς ἐλέγετο, τῆς ψήφου τῆς Ἀθηναῖας (61).

Ἦσαν δ' αἱ ἐπιβαλλόμεναι ποιναὶ ἀνάλογοι τοῦ ὑπὸ τῶν δικαστῶν, οὐχὶ δ' ὑπὸ τῶν διαδίκων, χαρακτηρισμοῦ τοῦ ἐγκλήματος, καὶ οὐχὶ αὐθαίρετοι, ἀλλ' αἱ ὑπὸ τοῦ νόμου ῥητῶς διαγεγραμμέναι, ὡς ἐν τῇ περιπτώσει τοῦ Θεογένους λέγεται (62): « Ἐξήμιοι τὸν Θεογένην ὅσα κύρια ἐστίν, ἐν ἀπορήτῳ δὲ καὶ μετὰ κοσμιότητος. Οὐ γὰρ αὐτοκράτορες εἰσιν ὡς ἂν βούλωνται Ἀθηναίων τινὰ κολλάσαι ». Φαίνεται ὅμως ὅτι ὑπάρχον ἐξαιρετικάι τινες περιστάσεις, καθ' ἃς τοιαύτη πληρεξουσιότης ἐδίδετο τῷ Ἀρείῳ Πάγῳ διὰ ψηφίσματος τοῦ δήμου (63).

Ἦν δ' ἡ τοῦ ἐκ προνοίας φόνου ποινὴ θάνατος· ἀμφιβάλλεται δ' ἂν συνεπείγετο ὁ θάνατος καὶ τὴν δήμευσιν (64). Κατὰ τι δὲ χωρίον γραμματικοῦ (65), ὁ φαίνεται ἐπικυρῶν καὶ ὁ Δημοσθένης (66), ἂν ὁ φονευθεὶς ἦν ξένος ἢ μέ-

(59) Κ. Ἀριστοκρ. Σ. 642.

(60) Κ. Λεωκρ. Δ.

(61) Ἰδ. κατωτ. Κεφ. Ι'.

(62) Δημ. κ. Νεαίρ. 1372.

(63) Ἰδ. Δειναρχ. κ. Δημοσθ. ΕΒ.

(64) Δημ. κ. Μειδ. 528.

(65) Bekk. Anecd. 194.

(66) Κ. Ἀριστοκρ. ΔΗ.

τοκος, ἡ ποινή τοῦ φονέως ἦν ἀειφυγία καὶ δήμευσις. Ἐπέτρεπετο δ' εἰς τοὺς ἀδικηθέντας, ἦτοι τοῦ φονευθέντος τοὺς συγγενεῖς, νὰ παρευρίσκωνται εἰς τοῦ φονέως τὴν τιμωρίαν, ὡς ἐν Δημοσθένει (67). « Τῷ δέ, ἐπιδεῖν διδόντι δικὴν ἔξεστιν, ἣν ἔταξεν ὁ νόμος, τὸν ἀλόντα. »

Ἄν δ' ὁ φονεὺς διέφευγε, καὶ δὲν ἐδύνατο νὰ συλληφθῇ, οὐ μόνον ἐπεβάλλετο αὐτῷ δήμευσις (68), ἀλλ' ἐπέτρεπεν ὁ νόμος εἰς τοῦ φονευθέντος τοὺς συγγενεῖς καὶ τὴν ἀνδροληψίαν, ἦτοι συλλαβόντες τινάς, οὐχὶ πλείους τῶν τριῶν, ἐκ τῶν οἰκείων τοῦ φονέως, ἀντ' αὐτοῦ ἐκείνους νὰ δικάζωσιν, ἂν δὲν παρέδιδον τὸν αὐτουργόν. Ἐχει δ' οὕτω τοῦ νόμου τὸ κείμενον, ὡς διατηρεῖται ἐν Δημοσθένει (69). « Ἐάν τις βιαίῳ θανάτῳ ἀποθάνῃ, ὑπὲρ τούτου τοῖς προσήκουσιν εἶναι τὰς ἀνδροληψίας, ὥς ἂν ἡ δίκας τοῦ φόρου ὑπόσχωσιν, ἢ τοὺς ἀποκτείναντας ἐκδῶσιν. Τὴν δ' ἀνδροληψίαν εἶναι μέχρι τριῶν ἀνδρῶν, πλέον δὲ μή. »

Τοῦ δ' ἐκ προνοίας τραύματος ἡ ποινή ἦν φυγὴ καὶ δήμευσις (70), καὶ ἐδύνατο νὰ ἐπιφέρῃ καὶ θάνατον, ἂν ὁ φυγὼν ἐπέστρεφεν αὐτογνωμόνως (71).

Ἐφεσις δ' ἐκ τῶν φονικῶν ἀποφάσεων οὐδαμοῦ μνημονεύεται, καί, ὡς φαίνεται, οὐδόλως ἐπετρεπέτο (72).

Ὁ ἀθωούμενος δὲ καὶ ἀπολυόμενος ἔθυσεν ἐν τῷ ἄντρῳ

(67) Κ. Ἀριστοκρ. 642.

(68) Δημ. κ. Μειδ. Σ. 528, § 43.—Αὐτ. κ. Ἀριστοκρ. Σ. 634, § 45.—Ἀντιφ. Τετραλ. Α, β' § 9.—Πολυδ. Η, 99.

(69) Κ. Ἀριστοκρ. 617 § 22.

(70) Δημ. κ. Βοιωτ. Β, Σ. 1018 § 32.

(71) Λυσ. κ. Ἀνδοκ. ΙΕ.

(72) Ἰδ. Δημοσθ. κ. Νεαίρ. 1372.—Ἀντιφ. π. Χορ. 762.—Αἰσχ. κ. Κτησ. 408.—Δειν. κ. Ἀριστογ.

τῶν Εὐμενίδων εἰς ταύτας καὶ εἰς ἄλλους καταχθονίους Θεούς (73).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Ποινικὴ δικαιοσύνη. Ἐφέται.

Ἀλλὰ πλὴν τῶν ἐκ προνοίας φόνων ὑπῆρχον καὶ ἕτεραι φόνου κατηγορίαι, ἃς ἐπὶ τῶν ἱστορικῶν χρόνων δὲν ἐδίκαζεν ὁ Ἄρειος Πάγος, ἀλλ' ἕτεροι δικασταί, οἱ καλούμενοι Ἐφέται, περὶ ὧν πολλὰ θὰ ἐδιδασκόμεθα ἂν διετηρεῖτο ἀκεραιότερα ἐπιγραφὴ τις τὸ πλεῖστον ἐξηλειμμένη, ἣτις σώζεται ἐντετειγισμένη εἰς τὴν μικρὰν μητροπολιτικὴν ἐκκλησίαν (Γωργόπικον) τῶν Ἀθηνῶν. Ταύτης ἐκδόους ἄλλοτε τὸ τότε φαινόμενον μέρος (1), ἐγνώρισα ὅτι περιεῖχε φονικὸν νόμον τοῦ Δράκοντος. Ὁ δὲ πολυμαθὴς Kœhler, ἐπιτυχὼν τὴν κάθαρσιν αὐτῆς, ἀνεῦρε περισσότερά τινα γράμματα, καὶ ἕτερα ἀνέγνω ἀκριβέστερον (2), ἐπιτρέψαντα αὐτῷ νὰ ἐπιγράψῃ ἐπὶ τοῦ λίθου κατ' εἰκασίαν, πολλάκις ἀσφαλῆ, τὰ γνωστὰ τῶν νόμων κείμενα, λαμβάνοντα οὕτως ἀξιόλογον ἐπικύρωσιν.

Ἐχει δ' ἡ περὶ τῶν δικαστῶν τούτων πληροφορία τοῦ Πολυδεύκους ὡς ἔπεται (3): « Δοκοῦσι δ' ὠνομάσθαι, ὅτι πρότερον τοῦ Βασιλέως τοὺς ἐπ' ἀκουνσίῳ φόνῳ κρινομέ-

(73) Πaus. A, 28.

(1) Antiq. Hellen. I, Ἄρ. 259.

(2) Hermes, 1867, Σ. 27.—Kirchoff, C. I. Att. Ἄρ. 61. —Philippi, Ageor. u. Ephel. Σ. 333.

(3) H, 125.

νόμος ἐξετάζοντος, ὁ Δράκων παρέδωκε τοῖς Ἐφέταις, τὴν κρίσιν ἐφέσιμον ἀπὸ τοῦ Βασιλέως ποιούμενος. » Καὶ ὅτι μὲν μετὰ τὴν κατάργησιν τῆς βασιλείας, ἀναλαβούσα ἡ Βουλὴ τὰς φονικὰς δίκας, κατέλιπε τὰς ἥττον σπουδαίας εἰς τὸν ἄρχοντα Βασιλέα, οὐδόλως ἐστὶν ἀπίθανον, ὥς ἐπέτρεψεν αὐτῷ καὶ ἄλλα ἄσχημα λείψανα τῆς ἀρχίας βασιλικῆς αὐτοῦ ἐξουσίας, οἷον τὴν τῶν ἱερῶν ἐπιμέλειαν. Ἀλλὰ προφανὴς παρεξήγησις ἐστὶν ὅτι ὁ Δράκων ἐγκατέστησε νέους δικαστάς, ἵνα εἰς αὐτοὺς ἐφέσιμον ποιῇται τὴν περὶ ἀκουσίων φόνων κρίσιν τοῦ Βασιλέως, διότι βεβαίως δὲν προϋνόησεν ὑπὲρ ἐξασφαλίσεως διὰ διπλοῦ βαθμοῦ διαδικασίας τῶν ἐπ' ἀκουσίῳ φόνῳ κατηγορουμένων, καταλείψας ἄνευ τῆς τοιαύτης ἐγγυήσεως τοὺς ἐπὶ φόνῳ ἐκ προνοίας διωκομένους καὶ πολὺ ἀνώτερον κίνδυνον διατρέχοντας· ἡ δὲ τοιαύτη ὑπερβολικὴ ὑπὲρ τῶν πρώτων πρόνοια ὀλίγον θὰ συνεβιάζετο καὶ πρὸς τὸν ἄκριον γαλακτῆρα ὅστις κοινῶς ἀποδίδοται εἰς τὸν νομοθέτην τοῦτον. Καὶ ὁ Ἡσύχιος δὲ φρονεῖ (4) ὅτι οὕτως ἐκλήθησαν, διότι « τούτοις ἦν ἐφίεσθαι » ἀπὸ τῶν ἀρχόντων οἵτινες ἔπαυσαν ὡς πρὶν « αὐτοτελεῖς τὰς δίκας ποιεῖσθαι (5) ».

Τὸ πιθανώτατον δὲ φαίνεται ὅτι ὁ Δράκων, νόμους θεῖς περὶ τῶν φονικῶν, τὸν μὲν Ἄρειον Πάγον, ὡς ἐρρέθη, ἀφῆκεν ὡς εὖρε, διότι οὐδ' ἐτόλμα νὰ θίξῃ τὸ σεβαστὸν τοῦτο καὶ θρησκευτικῇ εὐλαβείᾳ περιβεβλημένον δικαστήριον, οὐδὲ συμφέρον εἶχε νὰ ἐλαττώσῃ τὴν ἐξουσίαν τῆς ἀριστοκρατείας ἧς ἦν μέλος καὶ πρόμαχος· τὰς ἐπιλοίπους ὁμῶς φονικὰς δίκας εὐρῶν σφετεριζομένας εἴτε ὑπὸ πολλῶν ἀρχόντων εἴτε ὑπὸ τοῦ Βασιλέως, καὶ ἴσως φατριαστικῶς καὶ

(4) Φ. Ἐφέται.

(5) Bekk. Anecd. Σ. 449.

αὐθαιρέτως διεξαγομένας, ἐκανόνισε τὰ κατ' αὐτάς, καὶ ἡ ἐγκατέστησεν ἢ μετερρύθμισεν ὑπάρχοντας ἤδη ἴσως, ἀλλὰ μὴ τακτικῶς ἐνεργοῦντας δικαστάς, ἵνα εἰς τούτους φέρῃ τὰς δίκας ταύτας ὁ Βασιλεύς, καὶ τοῦτο ἐστὶ τὸ ἐφιεῖναι, ἐξ οὗ τὸ ὄνομα αὐτῶν προέκυψεν.

Ἀπόδειξιν δ' ὅτι ὁ Δράκων ὠργάνισε μόνον τοὺς Ἐφέτας καὶ οὐχὶ καὶ τὸν Ἄρειον Πάγον παρέχει καὶ ἡ προμνησθεῖσα Ἀττικὴ ἐπιγραφή, ἥτις, ἐν ᾧ ἐν στ. 5. λέγει ὅτι περιέχει « Δράκοντος νόμον τὸν περὶ τοῦ νόμου », ἐν στ. 10 ἄρχεται ἀπὸ τοῦ Πρώτου Ἀξωνος, καὶ πραγματεύεται ἀμέσως περὶ Ἐφετῶν.

Οὐχὶ δὲ λίαν πιθανὴ φαίνεται ἐτέρα παραγωγή, ἡ ὑπὸ τινος τῶν νεωτέρων προτεινομένη (6), καθ' ἣν οἱ δικασταὶ οὗτοι ἐκαλοῦντο Ἐφέται, ὡς ὄντες οἱ ἐπὶ τῶν ἐτῶν, ἥτοι τῶν συγγενῶν, (ὅπερ ὅμως τότε πρέπει νὰ γραφῇ διὰ δασείας ἔτης, κατὰ τὸ ἐταῖρος, ἥτοι οἱ γενάρχαι τῶν Ἀθηναίων. Ὡς τοιοῦτοι ὅμως ἔπρεπε νὰ προὔπῃρχον τοῦ Δρακόντος, νὰ ἦσαν ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις οἱ αὐτοὶ μετὰ τῶν ἡγητόρων ἡδὲ μεδόντων, καὶ ἐπομένως οἱ αὐτοὶ τοῖς πρώτοις Ἀρεοπαγίταις, καὶ ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν νὰ εἶναι ἐκ 360, ἴσος πρὸς τὸν τῶν γενῶν.

Ἀλλὰ τούτων πάντων τα ἐναντία μαρτυροῦνται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων· διότι πρὸ τοῦ Δρακόντος μὲν Ἐφέται ὑπ' οὐδενὸς μνημονεύονται, καὶ πάντες οἱ περὶ τῶν δικαστῶν τούτων λόγον ποιούμενοι εἰς ἐκεῖνον ἀνάγουσι τὴν ἐγκατάστασιν αὐτῶν, ὃ φαίνεται ἐπικυροῦσα καὶ ἡ ἐπιγραφή.

Ἐπίσης δ' οὐδαμοῦ μνημονεύονται ὡς ἐκ γενετῆς κεκτημένοι τὸ δικαίωμα τοῦ δικάζειν, ἀλλ' ὁ Σουίδας λέ-

(6) L. Lange, De ephet. Atheniens. nomine, Preisvert. Progr. Λειψ. 1873. Σ. 11.

γιν(7) ὅτι ἦσαν αἰρετοὶ δικασταί, «ἀριστίνδην αἰρεθέν-
τες, ὑπὲρ τὰ ν ἔτη γεγονότες, καὶ ἄριστα βεβιωκέναι
ὑπόληψιν ἔχοντες.»

Ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν δ' αὐτῶν, νόμος διατηρηθεὶς ἐν
Δημοσθένει (8) ὀρίζει αὐτὸν εἰς πεντήκοντα καὶ ἓνα, καὶ
μετ' αὐτοῦ φαίνεται συνάδουσα καὶ ἡ μαρτυρία τῆς ἐπι-
γραφῆς, ἐν ἧ, κατὰ τὰ σωζόμενα ἰχνη, ἀναγινώσκεται ἐν
στ. 19: «πεντήκο[ν]τ[α καὶ] εἷς». Καὶ λέγεται μὲν ἐν
Ἀρποκρατίωνι (9) τῷ ὄντι· «ἄνδρες οἵτινες π' ὄντες ἐδί-
καζον», καθ' ὃν καὶ ὁ Ζωναρᾶς γράφει «ὀγδοήκοντα ὄν-
τες»· ἀλλὰ πιθανῶς τὸ π' εἶναι λάθος ἀντὶ νά, ἢ τὸ π'
ὄντες ἀντὶ τοῦ Περιϋόντες, ἥτοι μεταβαίνοντες ἀπὸ δικα-
στηρίου εἰς δικαστήριον· καὶ ἡ διόρθωσις αὕτη φαίνεται
τόσῳ πιθανωτέρα καθ' ὅσον καὶ ἐν ἄλλοις γραμματικοῖς (10)
γράφεται κατὰ λάθος δι' οὗ διαφαίνεται ἡ ἀλήθεια «Πε-
ριόντες». Δικαιολογοῦσι δὲ τὸν ἀριθμὸν πεντήκοντα ὡς
πανάρχαιον οἱ Γραμματικοί (11), στηρίζοντες αὐτὸν ἐπὶ
τοῦ μύθου καθ' ὃν ἐπὶ τῆς ἐπανόδου ἐκ Τροίας συνέστη ἐν
Ἀθήναις δικαστήριον ἐκ 50 Ἀθηναίων καὶ 50 Ἀργείων,
ἵνα δικάσῃ τὸν Βασιλέα τῶν Ἀθηναίων Δημοφῶντα, ἀρπά-
σαντα τὸ Παλλάδιον, καὶ φονεύσαντα τοὺς φέροντας αὐτὸ
Ἀργείους.

Λέγει δὲ περὶ τῶν Ἐφετῶν ὁ Πολυδεύκης (12)· «Ἐδί-
καζον δὲ τοῖς ἐφ' αἵματι διωκομένοις ἐν τοῖς πέντε δικα-
στηρίοις· Σόλων δ' αὐτοῖς προσκατέστησε τὴν ἐξ Ἀρείου

(7) 80.

(8) Πρ. Μακάρ. 1069, § 59.

(9) Φ. Ἐπὶ Παλλαδίῳ.

(10) Φώτ.—Λεξ. Seguer.

(11) Σουίδ.—Ἀρποκρ.—Ἐτυμ. Μ. Φ. Παλλάδιον.

(12) Η, 125.

Πάγου Βουλήν. » Ἄλλ' ὅτι ἡ μαρτυρία αὕτη σφάλλεται, ἔστι προφανές, διότι ἐν ᾧ ἐφέτας λέγει πάντας τοὺς τῶν φονικῶν δικαστάς, ἄρα καὶ τοὺς Ἀρειοπαγίτας, ἀποτελοῦντας ὁμοῦ πέντε δικαστήρια, ἔπειτα ἐπιφέρει αὖθις τὴν ἐξ Ἀρείου Πάγου Βουλήν, ἣν ἐπίσης ἐσφαλμένως ἀποδίδωσιν εἰς τὸν Σόλωνα. Ὁ δὲ Δημοσθένης (13), καί, ἐξ αὐτοῦ ὡς καὶ ἐξ Ἀριστοτέλους, ὁ Ἀρποκρατίων, λέγουσι τέσσαρα δικαστήρια ἐν οἷς ἐδίκαζον οἱ Ἐφέται, ὧν ὅμως τὰ δύο εἶχον ἤδη ἐπὶ Δημοσθένους δοθῇ τοῖς Ἡλιασταῖς. Εἰσῆγε δ' ἐν αὐτοῖς ὡς καὶ ἐν τῷ Ἀρείῳ Πάγῳ τὰς δίκας ὁ ἄρχων Βασιλεύς, ὡς καὶ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ λέγεται· « Δ]ικάζειν δὲ τοὺς βασιλέας, τοὺς [δὲ] ἐφέτας διαγν[ῶναι] », καὶ ὀρίζει τὴν στήσιν τῆς στήλης « πρόσθεν τῆς στοᾶς τῆς Βασιλείας. »

Ἦσαν δὲ ταῦτα τὰ τέσσαρα δικαστήρια

α'. Τὸ ἐν Παλλαδίῳ, συνέδριάζον ἐν τῷ ἀρχαίῳ ναῷ τῆς Παλλάδος παρὰ τὸν Ἰλισσόν, εἰς ὃν ἐλέγετο ὅτι κατέθη τὸ ἀπὸ τῶν Ἀργείων ἀφαιρεθὲν Τρωϊκὸν Παλλάδιον (14). Ἐδίκαζον δ' ἐνταῦθα οἱ ἐφέται τοὺς κατηγορουμένους ἐπ' ἀκουσίῳ φόνῳ· διότι τὰ Ἑλληνικὰ ἦθη καὶ τοῦτον ἀπετροπιάζοντο ὡς ἀπαίσιον καὶ θεομισῆ, καὶ ἐκ τῶν ἀπωτάτων χρόνων ὑπάρχουσι παραδείγματα ἀκουσίων φονέων οἵτινες οὐ μόνον νὰ καθαρθῶσιν ὤφειλον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς πατρίδος αὐτῶν νὰ φυγαδευθῶσιν (15). Ἄν δ' ἐν τινι χωρίῳ τοῦ Αἰσχίνου (16) μνεία γίνηται ἐν γένει περὶ φονικῶν δικῶν ἐν τῷ Παλλαδίῳ, προφανῶς αἱ τελευταῖαι

(13) Κ. Ἀριστοκρ. Σ. 642, § 67.

(14) Σουίδ. ἐπὶ Παλλαδίῳ.—Πολυδ. Η, 119.

(15) Ὅμ. Ἰλ. Ψ, 85.

(16) Π. Πρπρσδ. ΠΖ.

αὐταὶ λέξεις ἐν τῷ Παλλαδίῳ, παρενεγράφησαν εἰς τὸ κείμενον ἐξ αὐτοῦ τινος ξένης σημειώσεως. Ἀποδειχθείσης δὲ τῆς ἐνοχῆς, ὑπεβάλλετο ὁ ἀκούσιος φονεὺς εἰς φυγὴν ἐν τῷ ὠρισμένῳ χρόνῳ καὶ δι' ὠρισμένης ὁδοῦ, οὐχὶ πρὸς τὴν βεβαίως, δι' ἧς καὶ δῆμευσις δὲν συνώδευε τὴν φυγὴν (17), ἀλλὰ πρὸς θρησκευτικὸν ἱλασμόν, ὅθεν καὶ διήρχετο ἡ φυγὴ μόνον μέχρις οὗ τις τῶν συγγενῶν τοῦ φονευθέντος ἐσυγχώρει τὸν φονέα, κατὰ τοῦτον τὸν νόμον (18): «Τὸν ἀλόντα ἐπ' ἀκουσίῳ φόνῳ ἐν τισιν εἰρημένοις χρόνοις ἀπελθεῖν τακτὴν ὁδόν, καὶ φεύγειν ἕως ἂν αἰδέσῃται τινα (τις;) τῶν ἐν γένει τοῦ πεπονθότος.» Πιθανὸν ὅμως ὅτι καὶ αἰδέσεως μὴ ἐπελθούσης, δὲν ἦν διηνεκῆς, ἀλλὰ διήρχετο ἐφ' ὠρισμένον χρόνον ἡ φυγὴ, ὡς καὶ ὅτι ἡ αἰδέσις μετὰ προθεσμίαν μόνον τινα ἐπετρέπετο (19), ἴσως ἐνός ἔτους, ὡς προτείνει ὁ Πλάτων ἐν τοῖς νόμοις αὐτοῦ (20) εἰς κατώτατον αὐτῆς ὅρον. Ἀναγράφουσι δὲ καὶ οἱ Λεξικογράφοι τὸν Ἐπειαντισμόν· ἀλλ' ἡ λέξις σημαίνει ἐν γένει προθεσμίαν, καὶ οὐχὶ ἐν ἔτος.

Συγγενοῦς δὲ μὴ ὑπάρχοντος ἵνα αἰδεσάμενος προκαλέσῃ τὴν κάθοδον, ἐδύναντο, κατὰ μεταγενέστερον νόμον (21), μετὰ τὴν ἐκπνευσιν βεβαίως τῆς προθεσμίας, νὰ ζητήσωσιν αὐτὴν δέκα ἐκ τῶν φρατόρων τοῦ φονευθέντος, ἀριστίνδην ὑπὸ τῶν Ἐφετῶν ἐκλεγόμενοι, καὶ ὁ ἐπανερχόμενος ὥφειλεν, ἐπιτελέσας θυσίαν κατὰ τρόπον διαγεγραμμένον (22), νὰ ὑποστῇ τὸν θρησκευτικὸν καθαρμόν.

(17) Ἀρποκρ. Φώτ. Σουίδ.—Δημ. κ. Ἀριστοκρ. Σ. 634, § 45.

(18) Δημ. Κ. Ἀριστοκρ. Σ. 643, § 72.—Ἀρπ. Φ. Αἰδέσασθαι.

(19) Ἀντιφ. Τετραλ. Β, § 10.

(20) 865, E.—866. C.—869, E.

(21) Δημ. π. Μακάρτ. 1069 § 59.

(22) Fæstus φ. Aries.

Ὁ δ' ἀφείς οὕτω δι' ἀκούσιον φόνον δὲν ἐδύνατο νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν κατὰ τοῦ φονέως γραφὴν διὰ τὴν αὐτὴν πράξιν (23), ὡς καὶ οὐδεὶς ἐδικαιοῦτο νὰ καταδιώξῃ τὸν φονέα, ἂν ὁ φονευθεὶς, πρὶν ἢ ἀποθάνῃ, εἶχε συγχωρήσει αὐτόν (24).

Ἐν τινι δὲ χωρίῳ τοῦ Ἀρποκρατίωνος (25) μνημονεύεται τὸ Παλλάδιον « ἐν ᾧ δικάζουσιν ἀκουσίου φόνου καὶ βουλευσεως οἱ Ἑφέται », καὶ ἡ εἰδήσις αὕτη, ὅτι πλὴν τοῦ ἀκουσίου φόνου ἐδικάζετο ἐνταῦθα καὶ ἡ Βούλευσις φόνου, ἥτοι ἡ προτροπὴ πρὸς αὐτόν, ἐπικυροῦται καὶ ὑπὸ ρητόρων (26), ἐν ᾧ ἀμφίβολοι μόνον μαρτυρίαι (27) ὑποστηρίζουσι τὴν δόξαν, ὅτι ὁ Ἄρειος Πάγος ἔκρινε καὶ τὴν Βούλευσιν πρὸς ἐκούσιον φόνον. Ἦν δ' ἡ τῆς Βουλευσεως ποινὴ ἡ αὐτῇ τῇ τοῦ ἐγκλήματος εἰς ὃ παρεκίνησε, καθ' ὃν βαθμὸν τὸ ἐγκλημα ἐξετελέσθη. Οὕτω λέγει ὁ Ἀντιφῶν (28)· « Τὸν ἐπιβουλευσαντα κελεύει (ὁ νόμος) φορέα εἶναι », καὶ ὁ Ἀνδοκίδης (29)· « Τὸν βουλευσαντα ἐν τῷ αὐτῷ ἐρέχθῃ καὶ τὸν τῇ χειρὶ ἐργασάμενον. » Τὸ Παλλάδιον ἐπομένως ἐδύνατο καὶ θάνατον νὰ καταψηφίσῃ, ἂν ἡ Βούλευσις ἦν πρὸς ἐκούσιον φόνον, καὶ ἐπέφερεν αὐτόν. Ἦ δ' αἰδεσις ἐφηρμόζετο προφανῶς καὶ εἰς τὸν διὰ βουλευσεως αἵτιον ἀκουσίου φόνου γενόμενον.

Ἐκ τινος δὲ σχολίου εἰς Αἰσχίνην (30) ἐξάγεται ὅτι ἐν

(23) Δημοσθ. κ. Πανταίν. Σ. 983, § 58.

(24) Δημ. πρ. Ναυσίμ. καὶ Ξενοπείδ. 991, 2.

(25) Φ. Ἐπὶ Παλλαδίῳ.

(26) Ἀντιφ. π. Χορ. I.—π. μητροιᾶς.—Ἀνδοκ. π. Μυστηρ. 694.—Ἰσαῖος πρ. Εὐκλείδ. ἐν Ἀρποκρ.—Ἀριστοτ. Ἀθ. Πολ. ὁμ.

(27) Δείναρχ. κ. Πιστ. ἐν Ἀρποκρ.—Δημ. κ. Κόν.—Λυσ. κ. Θεομν.—Ἰδ. Philippi, Σ. 29.

(28) Τετραλ. 3. Β, § 5.

(29) Π. Μυστ. 94.

(30) Π. Πρπρσβ. 87.

Ἰαλλαδίῳ καὶ οὐχὶ ἐν Ἀρείῳ Πάγῳ ἐδικάζοντο οἱ φόνοι
 οὐλῶν, μετοίκων καὶ ξένων· «*Ἐδίκαζον ἀκουσίου φόνου*
καὶ βουλευσεως καὶ οἰκέτην ἢ μέτοικον ἢ ξένον ἀποκτείνοντα». Ἀλλὰ τὰ παραδείγματα τοιούτων δικῶν, ὅσα ἐν
 ῥητορικοῖς λόγοις ἀπαντῶνται (31), ἀναφέρονται πάντα εἰς
 ἀκουσίους φόνους, ἐπομένως ὡς ἐκ τῆς φύσεως αὐτῶν ἐν
 Ἰαλλαδίῳ δικαζομένους. Καὶ ἐνομίσθη μὲν (32) τὴν ἐξαί-
 ρεσιν τῶν ξένων ἀπὸ τοῦ Ἀρείου Πάγου αἰνιττομένη ἢ πε-
 ρικοπὴ αὕτη τοῦ Πausανίου, λέγοντος περὶ τοῦ ἄντρου τῶν
 Εὐμενίδων (33)· «*Ἐνταῦθα θύουσι μὲν ὅσοις ἐν Ἀρείῳ*
Πάγῳ τὴν αἰτίαν ἐξεγένετο ἀπολύσασθαι, θύουσι δὲ καὶ
ἄλλως ξένοι τε ὁμοίως καὶ ἀστοί». ἄλλ' ἐν ταύτῃ πρό-
 κειται περὶ κατηγορουμένων ἐπὶ φόῳ, οὐχὶ περὶ ἀποκτα-
 θέντων.

β'. Τὸ δ' ἐν Δελφινίῳ συνέχετο ἐν τῷ ναῷ τοῦ Δελ-
 φνίου Ἀπόλλωνος, κεκλιμένῳ καὶ τούτῳ παρὰ τὸν Φλισσόν,
 βορείως τοῦ Ὀλυμπείου, καὶ ἐν τῶν ἀρχαιοτάτων ἱερῶν
 τῆς πόλεως (34). Λέγει δὲ περὶ αὐτοῦ ὁ Δημοσθένης (35)
 ὅτι «*πάντων ἀγιώτατα ἔχει καὶ φρικωδέστατα*», διότι
 ἐν αὐτῷ ἐδίκαζον οἱ ἐφέται τοὺς ὁμολογοῦντας μὲν ὅτι
 ἐκουσίως ἐφόνευσαν, ἀλλὰ δι᾽ ἰσχυριζομένους ὅτι εἶχον τὸ
 φοβερόν δικαίωμα τούτου, ὡς φερ' εἶπεῖν ἐν περιστάσει δι-
 καίας ἀμύνης (36), δι' ὃ ἴσως καὶ ἔκειτο τὸ δικαστήριον ἐν
 τῷ ναῷ τοῦ θεοῦ ὅστις ἀμυνόμενος ὑπὲρ τῆς μητρὸς ἐφό-

(31) Δημ. κ. Εὐεργ. καὶ Μνησ. 1357, § 59. — Αὐτ. κ. Νεαίρ. 1348, § 9.
 — Ἰσοκρ. κ. Καλλιμ. NB.

(32) Philippi, 54, A, 78^a.

(33) A, 28.

(34) Πaus. A, 19.

(35) K. Ἀριστοκρ. 642 § 67.

(36) Ἰδ. Ἀντιφ. Τετραλ. Γ. — Δημοσθ. κ. Ἀριστοκρ. 639. § 60.

νευσε τὸν Πύθωνα. Ἐλέγεται δὲ δικασθεὶς ἐνταῦθα πρῶτος ὁ Θησεὺς μετὰ τὸν φόνον τῶν Παλλαντιδῶν (37).

Πλὴν δὲ τοῦ ἐν ἀμύνῃ, ὡς νόμιμος φόνος ἐθεωρεῖτο καὶ ὁ τῶν ὑπ' ἀμέσων συγγενῶν (συζύγων, πατέρων, υἱῶν, ἀδελφῶν) ἐπ' αὐτοφώρῳ συλληφθέντων μοιχῶν (38), καὶ ὁ τῶν νυκτοκλεπτῶν, τῶν εἰς τὰς οἰκίας εἰσβαλλόντων (39). Ἐπίσης δ' ἀπὸ Θρασυβούλου ὡς δίκαιος ἢ νόμιμος φόνος ἐκηρύχθη καὶ ὁ τοῦ ἐπιχειροῦντος τὴν τοῦ δήμου κατάλυσιν (40), κατ' ἀνανέωσιν Σολωνίου νόμου, ἐπιτρέποντος τὴν θανάτωσιν τοῦ ἐπιχειροῦντος ἄρξαι τῆς πόλεως, καταλυθείσης τῆς δημοκρατίας (41). Ὁ δὲ φονέα φονεύων, ἂν μὲν κατέλαβεν αὐτὸν ἐντὸς τόπου ἐξ οὗ εἵργετο, ἐκηρύττετο καθαρὸς καὶ ἁθῶς, ἐὰν δ' ἀλλαχοῦ, ἐτιμωρεῖτο ὡς φονεύς (42). ὁμοίως δὲ καὶ ὁ ἀξιῶν ὅτι νομίμως ἐφόνευσεν, ἀλλὰ μὴ δυναθεὶς ν' ἀποδείξῃ τοῦτο (43).

Ἐν δὲ τῷ Πρωταγόρῳ οἱ ἐρέται ἐδίκασον τὰ ἄφύγα μόνον ἀντικείμενα, τὰ γενόμενα ὄργανα φόνου, ὡς « ἂν λίθος ἢ ξύλον ἢ σίδηρος ἢ τι τοιοῦτον ἐμπεσὼν πατάξῃ, καὶ τὸν μὲν βαλόντα ἀγροῇ τις, αὐτὸ δὲ εἰδῇ καὶ ἔχῃ τὸ τὸν φόνον εἵργασμένον », κατὰ Δημοσθένην (44). Εἶχε δὲ βεβαίως ἡ τριαύτη δίκη σκοπὸν καὶ τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ ἐνόχου, ἢ τὴν βεβαίωσιν ὅτι ἐνοχος δὲν ὑπῆρχε· διὸ καὶ λέγει ὁ Πολυδεύκης (45): « Δικάζει περὶ τῶν ἀποκτεινάντων,

(37) Πaus. Α, 28. — Πολυδ. Η, 119.

(38) Δημοσθ. κ. Ἀριστοκρ. 637 § 54.

(39) Δημ. κ. Τιμοκρ. 763 § 113.

(40) Λυσ. κ. Λεωκρ. § 125.

(41) Ἀνδοκ. π. Μυστ. § 95.

(42) Δημοσθ. κ. Ἀριστοκρ. § 38.

(43) Λυσ. π. Ἐρατοσθ. φ.

(44) Κ. Ἀριστοκρ. σ. 645.

(45) Η, 120. — Ἰδ. καὶ Πaus. Α, 28, 10. — Αἰσχ. κ. Κτήσ. 83.

καὶ ὡς *ἀφανεῖς*». Τότε δὲ τὰ ἄψυχα ἐκεῖνα ἀντικείμενα, ἃ ἐπενεγκόντα τὸν φόνον, ὡς βέβηλα ἐξεβάλλοντο ἐκτὸς τῶν ὁρίων (46). Οὕτω, κατ' ἀρχαῖον ἔθιμον, ἐδικάζετο ἐνταῦθα ὁ πέλεκυς ὃν ὁ ἱερεὺς ἐρρίπτεν, ἀφ' οὗ δι' αὐτοῦ ἔθνεον βοῦν κατὰ τὰ Βουφόνια, καί, καταδικασθεὶς, ἐρρίπτετο εἰς τὴν θάλασσαν.

Ὁ τρίτος ὁμῶς Σολώνιος ἄξων, λέγων (47): «Ὅσοι ἄτιμοι ἦσαν πρὶν Σόλωνα ἄρξαι, ἐπιτίμους εἶναι, πλὴν ὅσοι ἐξ Ἀρείου Πάγου, ἢ ὅσοι ἐκ τῶν Ἐφετῶν, ἢ ἐκ Πρυτανείου καταδικασθέντες — ἔφυγον», φαίνεται ἀποδεικνύων ὅτι πρὸ τοῦ Σόλωνος τὸ Πρυτανεῖον δὲν ἀνῆκε τοῖς ἐφέταις, καὶ ὅτι, πλὴν πραγμάτων, ἐδίκαζε καὶ πρόσωπα· καὶ ἴσως ἐπειδὴ ἦν τὸ πάλαι ἐν αὐτῷ ἡ εἶδρα τῆς κυβερνήσεως, ὡς παρέμεινε καὶ ὅτε οἱ πρυτάνεις τῆς Βουλῆς τῶν πεντακοσίων συνεδρίαζον ἐν αὐτῷ, διεξήγοντο ἐνταῦθα ὑπὸ τῶν ἀρχόντων καὶ δίκαι τινὲς πολιτικοῦ χαρακτῆρος.

Εδίκαζον δὲ καὶ ἐνταῦθα οἱ ἐφέται, ὡς καὶ ἐν πάσι τοῖς λοιποῖς δικαστηρίοις, τὰς δίκας εἰσαγομένας ὑπὸ τοῦ βασιλέως, ὡς λέγει καὶ ὁ Πολυδεύκης (48), καίτοι ἀλλαχοῦ (49), ἀλλ' ἐσφαλμένως βεβαίως, ὀνομάζει ἀντ' αὐτοῦ τοὺς Φυλοβασιλεῖς.

Καὶ λέγει μὲν ὁ Σουΐδας (50): «ἐν γὰρ τῷ Πρυτανείῳ ἐτίθεσαν τὰς τῶν δικῶν γραφάς», ὅπερ φαίνεται ἐννοοῦν ὅτι ἐνταῦθα, ὡς εἰς κοινὸν ἀρχεῖον, ἐπεδίδοντο αἱ φονικαὶ γραφαί· ἀλλὰ τοῦτο οὐδόλως ἐστὶν ὀρθόν, διότι ὁ βασιλεύς, εἰς ὃν αὗται ὑπήγοντο, ἤδρευεν ἐν τῇ ἀνέκαθεν ὑπαρχούσῃ

(46) Πaus. Z, 11, 2.

(47) Πλούτ. Β. Σόλ. ΙΘ.

(48) H, 90.

(49) H, 120. — Ἰδ. Philippi, σ. 13.

(50) Φ. Προκαταβολή.

βασιλείῳ στοᾶ, τὸ δὲ χωρίον ἐκεῖνο τοῦ Γραμματικοῦ προ-
ῆλθεν ἐκ παρεξηγήσεως τῆς φράσεως *τιθέναι πρυτανεῖα*,
ἥτοι καταβάλλειν τὰ δικαστικὰ ἔξοδα.

δ'. Τὸ δ' ἐν *Φρεαττοῖ* ἢ *Φρεαττύϊ* δικαστήριον ἔκειτο
εἰς τὴν παραλίαν, εἰς φρεατοειδῆ τινὰ κόλπον, ἢ εἰς μέρος
τοῦ λιμένος ἐπώνυμον ἐπισήμου τινὸς φρέατος. Ἐδίκαζον
δ' ἐνταῦθα οἱ Ἐφέται τοὺς δι' ἀκούσιον φόνον, ἴσως ὁμῶς καὶ
δι' ἄλλην τινὰ αἰτίαν, εἰς φυγὴν καταδεδικασμένους, ἀλλὰ
μετὰ ταῦτα ἐφ' ἐκουσίῳ φόνῳ, τῷ αὐτῷ ἢ ἄλλῳ, διωκομέ-
νους. Οὗτοι δέ, καθ' ὃ μὴ δυνάμενοι ν' ἀποβῶσιν εἰς τὴν
ξηρὰν ἂν δὲν εἶχον συγχωρηθῇ ὑπὸ τῶν συγγενῶν τοῦ
ἀκουσίως φονευθέντος, ἔμενον αὐτόθι ἐντὸς τοῦ πλοίου, ἀπε-
λογοῦντο ἐκεῖθεν πρὸς τοὺς δικαστὰς καθημένους εἰς τὴν
παραλίαν, καὶ ἡ κατεδικάζουσα εἰς τὴν βαρυτέραν ποινὴν
τοῦ ἐκουσίου φόνου, ἡ ἀθωούμενοι ἀπεπέμποντο πρὸς συμ-
πλήρωσιν τῆς προτέρας αὐτῶν ἐξουρίας, « μὴτ' ἀναβάθραν
μὴτ' ἄγκυραν εἰς τὴν γῆν βαλλόμενοι », κατὰ Πολυδεύ-
κην (51), πρὸς ὃ φαίνεται ἀντιλέγων ὁ Ἑλλάδιος (52),
καθ' ὃν ἡγκυροβόλει ὁ ἐναγόμενος· ἴσως ὁμῶς διὰ λόγον
θρησκευτικὸν ἢ συμβολικὸν ἀπηγορεύετο αὐτῷ νὰ βάλῃ
τὴν ἄγκυραν « εἰς τὴν γῆν ». Μνημονεύεται δέ που καὶ ἐν
Ζέᾳ φονικὸν δικαστήριον (53)· ἀλλ' ἐπειδὴ λέγεται ὅτι « ἐν-
ταῦθα κρίνεται ὁ ἐπ' ἀκουσίῳ μὲν φόνῳ φεύγων, αἰτίαν
δ' ἔχων ἐφ' ἐκουσίῳ φόνῳ », ὁ δὲ Δημοσθένης τῆς Ζέας
οὐδεμίαν μνείαν ποιεῖται, διὰ τοῦτο οὐδεμία ὑφίσταται ἀμ-
φιβολία ὅτι ἦν τὸ αὐτὸ τῷ ἐν Φρεαττύϊ, ἥτις ἦν μέρος τῆς
Ζέας, πιθανῶς ὁ ἐκτὸς τοῦ στομίου τοῦ στρογγύλου λιμέ-

(51) H, 120.

(52) K. 279, Σ. 534 α ΒΚ.

(53) Bekk. Anecd. σ. 311.

ος τοῦ ἀμέσως ἀνατολικῶς ἐπομένου τῷ Πειραιεῖ, ὅστις ἀποδεδειγμένως ἐκλαμβάνεται ὡς ἡ Ζέα (54), κείμενος βα-
 ρύς κολπίσκος, ἔχων φρέαρ ὕδατος ὀνομαστοῦ διὰ τὰς ἰα-
 ματικὰς αὐτοῦ ιδιότητας.

Ταῦτα λοιπὸν ἦσαν τὰ δικαστήρια εἰς ἃ κατ' ἀρχὰς ἴσως
 μόνος ὁ ἄρχων Βασιλεύς, ἔπειτα δὲ οἱ Ἐφέται ἐδίκαζον.
 Ἀλλὰ καὶ οὗτοι οὐχὶ ἐπὶ μακρὸν χρόνον, διότι τὸ προῖον
 δημοκρατικὸν πνεῦμα, τὸ οὐδὲν τολμῆσαν νὰ ἐπιχειρήσῃ
 κατὰ τοῦ Ἀρείου Πάγου, δὲν ἠύλαβήθη αὐτά, καί, κατὰ
 Πολυδεύκην (55): «κατὰ μικρὸν κατεγελάσθη τὸ τῶν
 Ἐφετῶν δικαστήριον», καὶ μετὰ τὴν ἐπὶ τῶν Τριάκοντα
 ἀνατροπὴν τῶν νόμων, ἐπὶ τῆς παλινρθώσεως τῆς δημο-
 κρατίας ἐπ' Εὐκλείδου (ἐν Ὀλ. 94. β'), εἰς τὸ Παλλά-
 διον καὶ τὸ Δελφίνιον, τὰ δύο σπουδαιότερα τῶν ἐφετικῶν
 δικαστηρίων, δὲν ἐδίκαζον πλέον Ἐφέται, ἀλλ' Ἡλιασταί·
 τὸ δ' ἐν Φρεαττύϊ σπανιώτατα βεβαίως εἶχεν ἀφορμὴν νὰ
 δικάσῃ, καὶ κυρίως αἱ εἰς αὐτὸ ὑπεβαλλόμεναι δίκαι, ὡς
 ἐκουσίους φόνους ἀφορῶσαι, ἔπρεπε μᾶλλον νὰ ὦσι τῆς δι-
 καιοδοσίας τοῦ Ἀρείου Πάγου, ὅφ' οὐ καὶ ἴσως ἀπερρόφη-
 θησαν, αἱ δ' ἐν τῷ Πρυτανείῳ ἦσαν τυπικαὶ μᾶλλον, καὶ
 ἂν διετήρησαν ταύτας μόνας οἱ Ἐφέται, εὐλόγως κατεγελά-
 σθησαν, καὶ βεβαίως μετ' οὐ πολὺ ἐξέλιπον. Τούτου ἕνεκα
 καὶ ὑπὸ τῶν ῥητόρων γίνεται μὲν λόγος περὶ τῶν δικαστη-
 ρίων ἐν οἷς ἄλλοτε αὐτοὺς ἐδίκαζον, τότε δὲ οἱ Ἡλιασταί,
 οἱ δ' Ἐφέται αὐτοὶ ἅπαξ μόνον μνημονεύονται ἐν περικοπῇ
 ἀπηρχαιομένου νόμου τοῦ Δράκοντος, ὃν παραθέτει ὁ Δημο-
 σθένης (56), καὶ ἐν ᾧ λέγεται «διαγινώσκειν δὲ τοὺς Ἐφέ-

(54) Ulrichs, üb. d. Hafen v. Athen.

(55) H, 125.

(56) K. Ἀριστοκρ. 632, § 38.

τας», ὡς καὶ ἐν τῇ τὸν Δρακόντιον νόμον περιεχούσῃ ἐπιγραφῇ (57).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Ἡλιαία.

Ἡ δὲ πολιτικὴ δικονομία, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν φοινικήν, διενέμετο ὑπ' αὐτοῦ τοῦ δήμου, ἀλλὰ καὶ αὕτῃ μετὰ τινων ἐμφρόνων περιορισμῶν, προτιθεμένων οὐχὶ μὲν τὴν ἐξάλειψιν, ὅπερ ἦν ἀδύνατον, ἀλλὰ καὶ τὴν μετρίασιν τῶν ἐλαττωμάτων δικάζοντος κυριάρχου ὄχλου. Ἦν δ' ὁ περιορισμὸς οὗτος ὅτι, πρὸς ἐγγύον δικαστικῆς τινος ἀνεξαρτησίας, καὶ πρὸς ἐξεγερσὶν συναρτήσεως παρὰ τοῖς δικασταῖς τῆς ιερότητος τῶν ἀνατεθειμένων αὐτοῖς καθηκόντων, οἱ δικάζοντες ἦσαν αὐτοὶ ἐκεῖνοι οἱ ἑξακισχίλιοι πολῖται, οἵτινες, ἱερὸν ὄρκον ὁμνύοντες, προσαρτῶντα τρόπον τινὰ τὸ κῦρος καὶ τὴν εὐθύνην τῶν ἀποφάσεων αὐτῶν εἰς αὐτοὺς τοὺς Θεούς, ἐλέγοντο διὰ τοῦτο ὁμωμοκότες, καὶ ἐψήφίζον καὶ τοὺς νόμους τῆς πολιτείας.

Ὡς δικασταὶ δ' ἐκαλοῦντο οἱ ὁμωμοκότες οὗτοι Ἡλιασταί, καὶ περιληπτικῶς τὸ σῶμα αὐτῶν Ἡλιαία. Λέγεται δὲ περὶ τοῦ ὀνόματος τούτου παρὰ τινι γραμματικῷ (1) ὅτι παράγεται ἐκ τοῦ ἀλιάζεσθαι, ὃ ἐστὶ συνέρχεσθαι, ἢ ἐκ τοῦ ὅτι ὁ τόπος οὗ συνήρχετο ἦν ὑπαιθρος καὶ ἡλιαζόμε-

(57) C. I. Att. Ἀρ. 61. Στ. 13.

(1) Bekk. Anecd. Σελ. 310, 32.

νός· καὶ προστίθεται ὅτι τὸ δικαστήριον τοῦτο ἐλέγετο καὶ *μεγάλη Ἐκκλησία*.

Ἔστι δὲ προφανῶς ἐκ τῶν δύο τούτων παραγωγῶν ἡ πρώτη ὀρθή, διότι ἀρχαίαν διάταξιν ἐμφαίνουσα, ἣν ἡ *Ἡλιαία* λέξις ἀρχαία, συγγενῆς τοῦ ὁμηρικοῦ *Ἀολλῆς*, καὶ *Ἀλλῆς* λεγομένου παρ' Ἡροδότῳ, σημαίνουσα τὴν ὁμήγουριν, ὡς *Ἀλιαία* ἐλέγετο ἡ ἐκκλησία τῶν Ταραντίνων (2), καὶ *Ἀλια* γενικῶς παρὰ Δωριεῦσιν, *Ἀλίη* ἐν Θήβαις (3) καὶ ἐν Μιλήτῳ (4), καὶ *Ἀλιδιάς* ἡ ἐν Ἀργεὶ ἀπελλάζειν δ' ἐσήμαινε τὸ ἐκκλησιάζειν ἐν Σπάρτῃ (5).

Καὶ ὁ Ἀρποκρατίων δὲ λέγει (6) τὴν *Ἡλιαίαν* « τὸ μέγιστον δικαστήριον τῶν ἐν Ἀθήνησιν », ἐσφαλμένως ὁμῶς κατὰ τοῦτο, ὅτι ἡ *Ἡλιαία* ἦν ἐν Ἀθήναις οὐχὶ ὡς δικαστήριον τὸ μέγιστον πάντων, ἀλλὰ περιληπτικῶς τὸ σύνολον τῶν πολιτικῶν δικαστηρίων, ὃ σύλλογος ἐξ οὗ ἐλαμβάνοντο τῶν δικαστηρίων τὰ μέλη. Προέκυψε δὲ πιθανῶς ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐξακισχιλίων ἐν ἀρχαιοτέροις χρόνοις ἐκ τοῦ ὅτι ἐκ τοσούτων τοῦλάχιστον, ὡς ἀλλαχοῦ ἐρρέθη (7), ἔπρεπε νὰ συγκροτῇται ἡ ἐκκλησία εἰς τινὰς περιστάσεις, ὅπως ἔχωσι κύρος αἱ ἀποφάσεις αὐτῆς, ἰδίως προκειμένου νόμου οὐχὶ γενικοῦ, ἀλλ' ἀφορῶντος ἄτομον, ὡς ἐπὶ ὀστρακισμοῦ, πολιτογραφήσεως, ἀφέσεως ἀτιμίας. Καὶ ἦν ἴσως αὕτη κυρίως ἡ *μεγάλη Ἐκκλησία*, ἥτις κατ' ἀρχὰς καὶ τὰς πολιτικὰς δίκας πιθανῶς ἀπεφάσιζε καθ' ὃ ἄτομα ἀφωρώσας, μέχρις οὗ, κανονισθέντων τῶν δικαστικῶν ἀπὸ Σό-

(2) Ἡσύχ. Α, 230.

(3) Ἡρόδ. Ε, 79.

(4) Αὐτ. Ε, 99.

(5) Πλούτ. Β. Λυκ. ΣΤ.

(6) Σελ. 138.

(7) Ἰδ. Τμ. Α, Κεφ. Γ, Σελ. 237.

λωνος, διηρέθη εἰς ἡλιαστικά δικαστήρια, καὶ ταῦτα, ὡς τὰ φονικά, κατὰ τὴν φύσιν τῶν δικῶν διακρινόμενα. Ἐδίδετο ὁμῶς τῆς Ἡλιαίας τὸ ὄνομα καὶ ἰδίως εἰς ἕκαστον τῶν ἡλιαστικῶν τούτων δικαστηρίων (8).

Ἦσαν δὲ τὰ δικαστήρια ταῦτα, ἥτοι τὰ καταστήματα ἐν οἷς οἱ Ἡλιασταὶ ἐδίκαζον, πολυάριθμα, τὰ πλεῖστα κείμενα ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς, καὶ ἀποκαλούμενα ὡς ἐκ τοῦ σχήματος, τοῦ χρώματος καὶ τῆς θέσεως εἰς ἣν ἱδρυντο, τὸ «τρίγωνον», τὸ «βατραχιοῦν», τὸ «φουινκιοῦν», τὸ «παράβυστον» (9). Μνημονεύονται δ' ὡς δικαστήρια, καὶ τὸ τῶν Θεσμοθετῶν (10), καὶ τὸ Βασίλειον (11), καὶ τὸ τῶν Ἐνδεκα, ὡς ἐν Ἀριστοφάνει (12): «Οἱ μὲν, οὐπερ ἄρχων, οἱ δὲ παρὰ τοῖς ἔνδεκα, οἱ δ' ἐν Ἰσθείῳ δικάζουσιν». Εἰς ἕκαστον δὲ τῶν δικαστηρίων τούτων ἐδίκαζε μέρος μόνον τῶν Ἡλιαστῶν, διότι ὁ ὅλος αὐτῶν ἀριθμὸς διηρεῖτο εἰς δέκα δικαστήρια, ἢ φαλας λεγόμενας κατὰ τοὺς γραμματικούς. Δὲν φαίνεται ὁμῶς ὅτι ἀντεστοίχουν ἕκαστον δικαστήριον πρὸς ἑκάστην τῶν δέκα δημοτικῶν φυλῶν· διότι ἐν Ἀριστοφάνει (13) λόγος γίνεται περὶ δικαστῶν οἵτινες ἔσπευδον νὰ ἐγγραφῶσιν εἰς γραμμάτια ἢ καταλόγους πολλῶν δικαστηρίων συγχρόνως, ἐπ' ἐλπίδι τοῦ νὰ μισθοφορῶσι παρὰ πάντων, ὅπερ θὰ ἦτον ἀνέφικτον ἂν ἕκαστος ἐδύνατο μόνον ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ φυλῇ νὰ δικάζη. Συνέκειτο δ' ἕκαστον τῶν δέκα δικαστηρίων οὐχὶ ἐξ ἑξακο-

(8) Δημ. πρ. Μακάρτ. 1036. — Πολυδ. Η, 123.

(9) Πaus. Α, 28. — Πολυδ. Η, 121. — Ἰδ. Raoul-Rochette ἐν Journ. d. Sav. 1833.

(10) Ἀνδ. Μυστ. 28.

(11) Πολυδ. Θ, 44.

(12) Σφήκ. 1147.

(13) Πλούτ. 1167.

σων, ἀλλ' ἐκ πεντακοσίων δικαστῶν, ἢ μᾶλλον ἐκ πεντακοσίων καὶ ενός, τοῦ ενός εἴτε ὄντος τοῦ εἰσαγωγέως ἄρχοντος, περὶ οὗ ἐπομένως, εἴτε προστιθεμένου πρὸς ἰσοψηφίας ἀποφυγὴν. Οἱ δ' ἐναπολειπόμενοι χίλιοι ἦσαν πιθανῶς ἑεδροὶ ἢ ἀναπληρωτικοί, ἴσως ἀνὰ ἑκατὸν διανεμόμενοι ἐκ ἑκάστου δικαστήριον. Ἐν τῇ δίκῃ φερ' εἰπεῖν τοῦ Σωκράτους, 501 ἦσαν οἱ δικασταί, καὶ 281 ἡ πλειονοψηφία· ἄρα 110 οἱ ὑπὲρ αὐτοῦ κηρυχθέντες, καὶ 391 οἱ καταψηφίσαντες.

Ἵπῃρχον ὁμῶς περιστάσεις καθ' ἃς τὸ δικαστήριον δὲν συνεκαλεῖτο ὁλόκληρον, ἀλλὰ μόνον 201 ἢ 401 δικασταί, ὡς ἐπὶ τῶν φάσεων (14), καὶ ἄλλαι καθ' ἃς ἡνοῦντο δύο ἢ τρία δικαστήρια ἐπὶ τὸ αὐτό, ὡς ἐπὶ εἰσαγγελιῶν (15). Οὕτω λέγει ὁ Πολυδεύκης (16): «*Ἡλικία δὲ πεντακοσίων· εἰ δὲ χιλίων δέοι δικαστῶν, συνίσταντο δύο δικαστήρια, εἰ δὲ πεντακοσίων καὶ χιλίων, τρία.* Ἡ ἐκλογή τῶν 6000 χιλιάδων Ἡλιαστῶν ἐγίνετο ἐτησίως διὰ κλήρου, ἐκ πάντων τῶν Ἀθηναίων πολιτῶν ὅσοι εἶχον ὑπερβῆ τὸ τριακοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας των. Ἀμα δὲ κληρωθέντες, συνήρχοντο ἐν Ἀρδῆττῳ (17), θέσει ἣτις ἔκειτο Ἀγρυλῆσιν, ὑπὲρ τὸ στάδιον (18), καὶ ὦμνυον, ὡς νομοθέται καὶ δικασταί, τὸν ὅρκον ἐξ οὗ εἶχον τὴν ἐπωνυμίαν τῶν ὁμωμοκότων, ὑποσχόμενοι τὴν ὑπεράσπισιν καὶ διατήρησιν τοῦ πολιτεύματος, τὴν εὐλάβειαν πρὸς τὴν ἰδιοκτησίαν καὶ τὰ δικαιώματα τῶν πολιτῶν, τὸ σέβας πρὸς τὰ δεδικασμένα, τὴν ἔννομον ἐγκατάστασιν τῶν ἀρχῶν, ἐξαρτωμένων ἀπ'

(14) Ἰδ. Κατωτ. Κεφ. Ε.

(15) Πολυδ. Η, 53. — Ἰδ. Ἀνωτ. Τμ. Α, Κεφ. Ζ. Σελ. 257.

(16) Η, 123.

(17) Ἀρποκρ. Σ. 46. — Πολυδ. Η, 121, 123.

(18) Leake, Athens.

αὐτῶν, ὡς φαίνεται, διὰ τῆς δίκης τῆς δοκιμασίας, τὴν ἀποχὴν ἀπὸ δωροδοκίας, τὴν εὐθυδικίαν. Εἶχε δ' ὁ ὄρκος οὗτος, ὡς διετηρήθη ἐν χωρίῳ τινὶ τοῦ Δημοσθένους (19), θεωρουμένῳ ὅμως ὡς μὴ γνησίῳ, ἀλλ' ὡς μεταγενεστέρα προσθήκη γραμματικῶν, ἐπὶ λέξει οὕτω· «Ψηφιοῦμαι κατὰ τοὺς νόμους καὶ τὰ ψηφίσματα τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων καὶ τῆς Βουλῆς τῶν πεντακοσίων, καὶ τύραννον οὐ ψηφιοῦμαι εἶναι οὐδ' ὀλιγαρχίαν. Οὐδ' ἐάν τις καταλύῃ τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων, ἢ λέγῃ ἢ ἐπιψηφίζῃ παρὰ ταῦτα, οὐ πείσομαι. Οὐδὲ τῶν χρεῶν τῶν ἰδίων ἀποκοπὰς, οὐδὲ γῆς ἀναδασμὸν τῆς Ἀθηναίων, οὐδ' οἰκιῶν. Οὐδὲ τοὺς φεύγοντας κατάξω, οὐδὲ ὧν θάνατος κατέγνωσται, οὐδὲ τοὺς μένοντας ἐξελῶ παρὰ τοὺς νόμους τοὺς κειμένους καὶ τὰ ψηφίσματα τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων καὶ τῆς Βουλῆς, οὔτ' αὐτὸς ἐγώ, οὔτ' ἄλλος οὐδένα ἐάσω. Οὐδ' ἀρχὴν καταστήσω ὥστ' ἄρχεσθαι, ἀπεύθυναι ὅτις ἐτέρας ἀρχῆς, καὶ τῶν ἐννέα ἀρχόντων, καὶ τῆς ἱερομνήμορος, καὶ ὅσαι μετὰ τῶν ἐννέα ἀρχόντων κναμεύονται ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ, καὶ κήρυκος καὶ πρεσβείας, καὶ συνέδρων. Οὐδὲ δις τὴν αὐτὴν ἀρχὴν τὸν αὐτὸν ἄνδρα, οὐδὲ δύο ἀρχὰς ἄρξαι τὸν αὐτὸν ἐν τῷ αὐτῷ ἐνιαυτῷ. Οὐδὲ δῶρα δέξομαι τῆς ἡλιάσεως ἔνεκα, οὔτ' αὐτὸς ἐγώ, οὔτ' ἄλλος ἐμοί, οὔτ' ἄλλοι, εἰδότος ἐμοῦ, οὐ τέχνη οὔτε μηχανῇ οὐδεμιᾷ. Καὶ γέγονα οὐκ ἔλαττον ἢ τριάκοντα ἔτη. Καὶ ἀκροάσομαι τοῦ τε κατηγοροῦ καὶ τοῦ ἀπολογουμένου ὁμοίως ἀμφοῖν, καὶ διαψηφιοῦμαι περὶ αὐτοῦ οὐ ἂν ἢ ἢ δίωξις. Ἐπόμνυμι Δία, Ποσειδῶ, Δήμητρα, καὶ ἐπαρῶμαι ἐξώλειαν ἑαυτῷ, καὶ οἰκίᾳ τῇ ἑαυτοῦ, εἴ τι τούτων παραβαίνοιμι. Εὐορκοῦντι δὲ πολλὰ καγαθὰ εἶναι».

(19) Κ. Τιμοκρ. 746.

Ἀναφέρεται προσέτι (20) ὅτι ὦμνυον « περὶ μὲν ὧν νόμοι εἰσὶ, κατὰ τοὺς νόμους ψηφιεῖσθαι, περὶ δὲ ὧν μή εἰσι, γνώμη τῇ δικαιοτάτῃ ». Ἀλλὰ τοῦτο οὐδόλως ἐστὶ βεβαίον, καὶ λίαν ἀμφίβολον μάλιστα κατὰ πόσον ἡ ἀρχὴ τῆς κατὰ συνείδησιν καὶ μὴ κατὰ γραπτὸν νόμον δίκης, ἥ τις ἦν ἢ τῶν φονικῶν δικῶν, ἐφηρμόζετο καὶ εἰς τὰς πολιτικάς (21). Ἐπειδὴ δὲ οὐδὲ περιλαμβάνεται ἡ περικοπὴ αὕτη ἐν τῷ διατηρηθέντι κειμένῳ, ὑπέλαβόν τινες, ὅτι, πλὴν τοῦ ἐτησίου ἐκείνου ὅρκου, ὦμνυον οἱ δικασταὶ καὶ ἕτερον ἡμερήσιον· διότι ὁ Πολυδεύκης λέγει (22)· « ὦμνυον δ' ἐν Ἀρδῆττῳ δικαστηρίῳ. . . ὁμωσάντων δὲ καὶ τῶν δικαζομένων, τὸ πᾶν ἐκαλεῖτο ἀμφιορκία ». Ἀλλ' ἐνταῦθα ὑπάρχει σύγχυσις ἰδεῶν τοῦ Γραμματικοῦ· διότι ἀμφιορκία, ἢ ἄλλως καὶ ἀντομωσία λεγομένη, ἦν ὁ ἀμοιβαῖος ὅρκος τῶν διαδίκων, οὐχὶ δ' ὁ τῶν δικαστῶν. Οὐδὲν ὅμως κωλύει νὰ ὑπῆρχε καὶ πρὸς ἐπίτρομος ὅρκος ἐν ὦμνυον οἱ δικασταὶ καθ' ἑκάστην εἰσερχόμενοι εἰς τὰ ἰδία δικαστήρια, οὐχὶ δὲ βεβαίως ἐν Ἀρδῆττῳ, μακρὰν ἐκτὸς τῆς πόλεως.

Προσέτι δ' ἀναφέρουσιν οἱ Γραμματικοὶ (26) εἰς τὴν τῶν θεῶν ἐπὶ κλησιν ἐν τῷ ὅρκῳ ἀντὶ τοῦ Ποσειδῶνος, τὸν Πατρῶν Ἀπόλλωνα, καὶ πιθανῶς ἐμφαίνει ἡ ἀντικατάστασις διαφορὰν ἐποχῆς.

Μετὰ δὲ τὸν ὅρκον, ἐλάμβανεν ἕκαστος δικαστῆς ἐν πινάκιον, φέρον τὸ ὄνομα αὐτοῦ, καὶ διὰ γράμματος τοῦ ἀλφαβήτου δηλούμενον τὸ δικαστήριον, ἢ δικαστικὴν φυλὴν εἰς ἣν ἐκληρώθη διὰ πᾶν τὸ ἔτος. Ἐκ τῶν πινακίων τού-

(20) Ἰδ. Wolf εἰς Δημ. εἰς Λεπτ. Σ. 339. — Petit, Σ. 414.

(21) Ἰδ. Platner, I, σ. 80.

(22) H, 122.

(23) Ἀρποκρ.—Πολυδ.

των εὑρέθησάν τινα ἐν ἀττικοῖς τάφοις (24), καὶ εἰσὶ χαλκᾶ ἐλασμάτια, ἐνὸς περίπου δακτύλου πλάτος καὶ διπλάσιον μῆκος ἔχοντα, πλήν δὲ τοῦ ὀνόματος καὶ τοῦ γράμματος, καὶ ἐπίσημόν τι φέροντα, οἷον γοργώνιον, γλαῦκα, ὡς σφραγίδα τῆς πόλεως.

Αἱ δικάσιμοι δ' ἡμέραι «προεγράφοντο», ἥτοι προσδιωρίζοντο καὶ ἐκηρύττοντο διὰ προγράμματος ὑπὸ τῶν Θεσμοθετῶν (25). Ἦσαν δὲ δικάσιμοι πᾶσαι αἱ ἡμέραι, πλήν τῶν ἐορτῶν (26), καὶ τῶν ἀποφράδων (27), καθ' ἃς, ὡς ἐρρέθη, μόνα ἐδίκαζον τὰ φονικὰ δικαστήρια. Ἄλλως δὲ καὶ ὁ πόλεμος ἐγένετο πολλάκις ἀφορμὴ ἀναβολῆς τῶν ιδιωτικῶν δικῶν, καὶ ἐξηκολούθουν ἐπ' αὐτοῦ μόνον αἱ τὸ δημόσιον ἐνδιαφέρουσαι γραφαί, διότι οἱ πολῖται, ἐνόπλως ἐνασχολούμενοι, δὲν ἠὲ καίουσιν καὶ δικάζωσι καθ' ἐκάστην. Οὕτως ἐν Δημοσθένει (28): «Δίκην μὲν οὐχ οἷός τ' ἦν ἰδίαν λαχεῖν (οὐ γὰρ ἦσαν ἐν τῷ τότε καιρῷ δίκαι, ἀλλ' ἀνεβάλλεσθε ὑμεῖς διὰ τοῦ πολέμου), γραφὴν δὲ ὑβρεως γράφομαι ὑμῖν». Καθ' ἐκάστην δ' ἡμέραν δικάσιμον ἐγένετο ἑτέρα κλήρωσις, δι' ἧς αἱ δέκα τῶν δικαστῶν φυλαί, ἢ διαιρέσεις (ἐκ 500 ἐκάστη) διενέμοντο εἰς τὰ διάφορα δικαστήρια· ὥστε καὶ ἐν Δημοσθένει (29): «Ἵμεῖς αὐτοί, πάντων ἄρτι κληρουμένων Ἀθηναίων, καὶ πάντων εὖ οἶδ' ὅτι βουλομένων εἰς τουτὶ λαχεῖν τὸ δικαστήριον, μόνοι δικάζεθ' ἡμῖν, ὅτι ἐλάχετε· εἴτ' ἀπεκληρώθητε»

(24) Bæckh, C. I. I, σ. 341.

(25) Πολυδ. Η. 87.

(26) Ξενοφ. Ἀθ. Πολιτ. Γ, 8. — Ἀριστοφ. Νεφ. 620.

(27) Λουκ. Ψευδολογιστ. 13. — Τιμ. Πλάτ. Λεξ. 47. — Σουίδ. — Σχολ. εἰς Πλάτ. Νομ. σ. 519. Τχν.

(28) Κ. Στεφ. 1102. — Ἰδ. καὶ Θουκ. ΣΤ'. 91, καὶ Σχολ.

(29) Ἀριστοφ. Α, 778.

(οἱ ἐλάβετε λαχνόν, καὶ ἐξῆλθεν ὁ κληρὸς σας). Ὅμοίως δὲ ὁμιλεῖ ὁ αὐτὸς ῥήτωρ καὶ ἐν τῷ κατὰ Πανταινέτου (30) περὶ «τῶν δικαστηρίων ἤδη ἐπικεκληρωμένων». Ἐν ταυτῷ δὲ διενέμοντο, πιθανῶς διὰ κλήρου ἐπίσης, αἱ διαφοροὶ δίκαι εἰς τὰ δικαστήρια, πλήν τινων, αἵτινες ὑποχωρωτικῶς ἀνῆκον εἰς αὐτῶν τινα, ὡς αἱ τοῦ σίτου εἰς τὸ ὀδεῖον. Ἀποτέλεσμα δὲ τῆς διατάξεως ταύτης ἦν, ὅτι οἱ διάδικοι, μὴ γνωρίζοντες πρὸ τῆς δικασίμου ἡμέρας ποῦ καὶ ὑπὸ τίνων θὰ δικασθῶσιν, οὐδένα τρόπον εἶχον νὰ δικάσωσιν ἐκ προοιμίων τοὺς δικαστάς.

Εἰσερχόμενοι δ' εἰς τὸ δικαστήριον, ἐλάμβανον οἱ δικασταί, ὡς ἔμβλημα καὶ δεῖγμα τῆς ἐξουσίας αὐτῶν, ἕκαστος ἀνὰ μίαν βακτηρίαν, ἔχουσαν τὸ χρῶμα τοῦ δικαστηρίου, λείψανον καὶ ὑπόμνησιν πιθανῶς τοῦ σκήπτρου ὃ καὶ ὡς δικαιοπόλις ἐκράτει ὁ Ἄναξ. Ὑπετέθη δ' ἐκ τῶν λόγων τούτων, οὓς ὁ Δημοσθένης ἀποτείνει τοῖς δικασταῖς (31): «Καὶ παραλαμβάνει γε ἄνθρωπος τὴν βακτηρίαν καὶ τῷ συμβόλῳ τὸ φρόνημα τῆς πόλεως τομίζειν ἕκαστον ὑμῶν δεῖ, ὅταν τὰ δικαστήρια εἰσίστητε κρινούντες», ὅτι ἐδίδετο τοῖς δικασταῖς καὶ σύμβολόν τι (32) καθ' ἑκάστην προσέτι, εἰς ἀπόδειξιν τῆς ἡμερησίας αὐτῶν παρουσίας, ἄλλο τοῦ προμνημονευθέντος πινακίου. Ἀλλὰ περιττὴ φαίνεται ἡ ὑπαρξίς καὶ δευτέρας ἀποδείξεως, ὅτε ὑπῆρχεν ἡ βακτηρία· οὐδ' ἐξάγεται ἀναγκαίως ἐκ τοῦ ἀνωτέρω χωρίου, συνάπτοντος τὰ δύο ἐκεῖνα ἀντικείμενα οὐχὶ ὡς ταῦτοχρόνως διδόμενα, ἀλλ' ὡς ἐμφαίνοντα ἀμφοτέρω τὴν τοῦ δικαστοῦ ιδιότητα.

(30) 978. — Ἰδ. καὶ π. Πρπρσβ. Ἀρχ. (341) — Κ. Εὐεργ. καὶ Μνησιβ. 1144. — Ἰσοκρ. Ἀρειοπ. § 54. — Ἀριστοφ. Ἐκκλησ. 714.

(31) Π. Στεφ. 298.

(32) Ἀριστοφ. Σφ. 1110. — Φώτ. σ. 549, Pors.

Τὸ οἶονδῆποτε δὲ σύμβολον τοῦτο καὶ τὴν βακτηρίαν παρουσιάζοντες οἱ δικασταὶ ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Περικλέους καὶ μετὰ ταῦτα, ἐλάμβανον τὸν δικαστικὸν αὐτῶν μισθόν, ὅστις ἐπὶ Ἀριστοτέλους (33) ἦν τὸ «*Ἡλιαστικὸν τριώβολον*». Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Ἀριστοφάνης (34) ὁμιλεῖ περὶ Ἡλιαστικοῦ ὀβολοῦ, ὑπετέθη (35), εἰ καὶ ὀλίγον φαίνεται πιθανόν, ὅτι καὶ ὁ ἡλιαστικὸς ὡς καὶ ὁ ἐκκλησιαστικὸς μισθὸς ἦν κατ' ἀρχὰς εἷς ὀβολὸς καὶ ηὐξήθη ἔπειτα, ἐπίσης ἀπὸ Ἀγυρρίου, εἰς τριώβολον. Γενικώτερον ὅμως πιστεύεται ὅτι τὴν δικαστικὴν μισθοδοσίαν ἐνομοθέτησε πρῶτος ὁ Περικλῆς, τὸν δῆμον, ἐφ' οὗ ἐστήριζε τὴν ἰδίαν ἰσχύν, θεραπεύων καὶ ὑποδυόμενος, καὶ ἔλκων αὐτὸν εἰς τὰς δικαστικὰς ὁμηγύρεις, ἐχούσας οὐ μικρὰν τὴν ἐπιρροήν εἰς τὰ τῆς πολιτείας. Καθημερινὸς δ' ὦν ὁ μισθὸς οὗτος, ἦν οὐχὶ ἀδιάφορος τοῖς πτωχοῖς τῶν ὁμοιωτῶν, καὶ ὁ Φιλοκλέων ἐν Ἀριστοφάνει (36) διηγείται πῶς θεραπεύουσιν αὐτὸν ἡ γυνὴ καὶ ἡ θυγάτηρ τοῦ ὁσάντις ἐργεταίᾳ ἔχων τὸ δικαστικὸν τριώβολον. Καὶ ἄλλαχοῦ (37) λέγει ὁ αὐτός· «*Ἀπὸ γὰρ τοῦ δέ με τοῦ μισθαρίου τρίτον αὐτὸν ἔχειν ἄλφριτα δεῖ καὶ ξύλα κ' ὦψον*».

Ἐχορήγουν δὲ τὸν μισθὸν τοῦτον οἱ *Κωλακρέται* ἢ *Κωλαγρέται*, οἵτινες λέγονται ὑπὸ Λεξικογράφου (38), «*Ταμίαι τοῦ δικαστικοῦ μισθοῦ καὶ τῶν εἰς τοὺς θεοὺς ἀναλισκομένων*» (39). Κατὰ δὲ τὸν σχολιαστὴν τοῦ Ἀριστο-

(33) Ἀριστοτ. Πολιτ. Β, 9, 3.

(34) Νεφ. 856.

(35) Ἰδ. Bæckh Staatshh. d. Ath. I, 232. ἐπ.—Ἀλλὰ καὶ G. Hermann, Præf. ad Aristoph. Nud. π. 11, p. 1-1 n.

(36) Στ. 625.

(37) Αὐτ. στ. 314.

(38) Ῥητορ. Λεξ. κατὰ Φώτ. Pors. σ. 672.

(39) Ἰδ. καὶ Ἡσύχ. Ε, Κολακρέτης.—Σχολ. Ἀριστοφ. Σφ. 693. Ὅρν. 1540.

φάνους (40), φαίνεται ὅτι παρὰ τῶν κωλακρετῶν παρελάμβανον τὰ χρήματα οἱ Πρυτάνεις καὶ διένεμον αὐτὰ εἰς τοὺς Ἡλιαστάς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Δέκαι καὶ γραφαί.

Τὰ τὰς ἀγωγὰς προκαλοῦντα ἀδικήματα παρέβλαπτον ἢ δικαιώματα ιδιωτικά, ἢ δι' ιδιωτῶν ἀμέσως ἢ ἐμμέσως τὰ τῆς πόλεως δικαιώματα. Αἱ τὰ πρῶτα ἀφορῶσαι δίκαι ἐκαλοῦντο κυρίως δίκαι, ἢ δίκαι ἰδία (1), καὶ διεξήγοντο ὑπ' αὐτῶν τῶν ἀδικηθέντων, ἢ δι' ἐπιτρόπων αὐτῶν, ἐπιδιώκονται τὴν οἴαν δῆποτε δικαίωσιν καὶ ἱκανοποιήσιν τοῦ παθόντος.

Ἀπαριθμεῖ δ' ὁ Πολυδεύκης (2) τὰς ἐπομένας ἰδίας δίκας, ὡς ἐκ τῆς φύσεως τοῦ προκαλοῦντος αὐτὰς ἀδικήματος διακρινομένας, εἰς ἃς ὁμοῦς ἄλλοι καὶ ἄλλας προσθέτουσιν·

Αἰκίας, ἥτοι πληγῶν, ἢ πάσης σωματικῆς βλάβης.

Κακηγορίας, κακολογίας.

Βλάβης, ἥτοι πάσης ἢ ζημίας, ἢ ἀφαιρέσεως κέρδους

Παρακαταθήκης, (καταχρήσεως αὐτῆς).

Ἀποπέμψεως, ἥτοι διαζυγίου, ἐκ μέρους τῆς γυναικὸς κατὰ τοῦ ἀνδρός.

(40) Σχολ. Ἀριστοφ. Πλουτ. 277.

(1) Δημ. π. Στεφ. 298. — Πλάτ. Νύμ. ΣΤ', 767.

(2) Η, 31.

Κακώσεως, τῶν εἰς οὓς ὀφείλεται σέβας, οἷον τῶν γονέων,
ὀρφανῶν, ἐπικλήρων.

Κλοπῆς.

Χρέους.

Συμβολαίων ἢ συνθηκῶν παραβάσεως.

Μισθώσεως οἴκου, οἷον κατ' ἐπιτρόπου μὴ ἢ κακῶς τὸν
ὀρφανικὸν οἶκον μισθώσαντος.

Ἐπιτροπῆς, (ἐπιτροπευομένου κατ' ἐπιτρόπου).

Ἀχαριστίας.

Σίτου, ἥτοι σιτήσεως ἀποπεμφθείσης γυναικός.

Καρποῦ, (μὴ ἀποδόσεως τοῦ ἐγγείου).

Ἐνοικίου, (μὴ ἀποδόσεως).

Ἀδικίου.

Φωρᾶς ἀφανοῦς καὶ μεθημεριῆς, πιθανῶς κλοπῆς νυ-
κτερινῆς καὶ ἡμερουσίας.

Εἰς ἐμφανῶν κατάστασιν, ὅπου ρεοῦσα τὸν ἐναγόμενον νὰ
παρουσιάσῃ κινητὸν τι ἀντικείμενον ὃ ἄλλος ἀντιποιεῖ-
ται.

Βεβαιώσεως, διὰ ψευδῆ ἐγγύησιν τῆς καταστάσεως πω-
λουμένου πράγματος.

Ἀποστασίον δούλων.

Ψευδομαρτυριῶν.

Λειπομαρτυρίου, διὰ βλάβην προελθοῦσαν ἐκ τῆς μὴ ἐμ-
φανίσεως κληθέντος τινος μάρτυρος.

Κακοτεχνίου.

Ἐρανιστικάς, ἐπὶ σχέσεων ἐρανιστικῶν.

Διήρουν δὲ τὰς δίκας οἱ Ἀθηναῖοι εἰς δίκας πρὸς τινα,
καὶ δίκας κατὰ τινος, ὡς ἐν Ἰσαίῳ (3). « Εἰ δὲ μήτε πρὸς
ἐμὲ μήτε κατ' ἐμοῦ δίκην εἶναί φησι τῷ παιδί »· καὶ

(3) Π. Ἀγν. κλ. 288.

πολλοὶ τῶν σωζομένων δικανικῶν λόγων τῶν Ἀθηναίων. ῥητόρων διακρίνονται κατὰ τὴν διαφορὰν ταύτην. Φαίνεται ὅτι αἱ μὲν κατὰ τιнос ἦσαν αἱ ἐγκληματικάι, αἱ ἀφορῶσαι τοῦ νόμου παράβασιν, καὶ ἀξιοποῖνοι, αἱ δὲ πρὸς τινα, αἱ ἀφορῶσαι ἀμφισβήτησιν δικαιώματος. Οὕτως ἐν τῇ ὑποθέσει τοῦ πρὸς Λεπτίνην λόγου τοῦ Δημοσθένους λέγεται· «Ὁ πρὸς Λεπτίνην λόγος ἐπιγραφὴν ἔχει τοιαύτην, ἐπειδὴ περ παρελθόντος τοῦ χρόνου, ἐν ᾧ ὑπεύθυνος ἦν κρίσει καὶ τιμωρίᾳ γράφων τις νόμον, ἐφαίνετο Λεπτίνης ἀκίνδυνος, ὅθεν πρὸς αὐτόν, ἀλλ' οὐ κατ' αὐτοῦ ὁ λόγος». Ἐν τῇ δίκῃ ταύτῃ ὁ Λεπτίνης δὲν ἐδύνατο αὐτὸς πλέον νὰ δικασθῇ ἐγκληματικῶς, καὶ ἡ δίκη ἐγένετο μόνον πρὸς συμφέρον τῆς πόλεως.

Αἱ δὲ δίκαι αἱ ἀφορῶσαι ἀδικήματα, ἅτινα ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ἔβλαπτον τὸ δημόσιον, ἐλέγοντο γραφαί, διότι ἐγγράφως ἐδίδοντο αἱ περὶ αὐτῶν καταμηνύσεις. Ἐκαλοῦντο δὲ καὶ δημόσιαι δίκαι, ἐν ᾧ αἱ ἰδιωτικάι δίκαι ποτὲ γραφαὶ δὲν ἐλέγοντο, κατὰ Πολυδεύκην (4). «Ἐκαλοῦντο γὰρ αἱ γραφαὶ καὶ δίκαι, οὐ μέντοι καὶ αἱ δίκαι γραφαί». Τὴν γραφὴν δ' ἐδύνατο νὰ παρουσιάσῃ, ὅπερ γράφεσθαι ἐλέγετο, οὐ μόνον ὁ ἀδικηθεὶς, εἰς ἣν περίστασιν ἐφαρμόζεται ἡ ἔκφρασις γραφὴ ἰδία, ἀλλὰ καὶ πᾶς τις ἔχων τὰ τοῦ παρουσιάζεσθαι εἰς δικαστήριον προσόντα, ἢ, ὡς λέγεται ἐν ψηφίσμασι καὶ νόμοις· «Ὁ βουλόμενος Ἀθηναίων, οἷς ἔξεστιν», ὡς ἐν τῇ περιπτώσει ὕβρεως τοῦ κατὰ Μειδίου λόγου τοῦ Δημοσθένους (5), ἐν ᾧ ἐπὶ τῶν φονικῶν τὸ δικαίωμα τοῦτο περιωρίζετο εἰς μόνον τοὺς συγγενεῖς (6).

(4) H, 41.

(5) 14.

(6) Ἰδ. Ἀνωτ. Κεφ. Β.

ἴσως δὲ καὶ ὑπῆρχον ὅμοιοι περιορισμοὶ καὶ ὡς πρὸς τινὰς τῶν ἄλλων γραφῶν.

Ἦσαν δὲ βεβήκιως καὶ τινὰ τῶν ἀδικημάτων ἅτινα, τοὺς πολίτας βλάπτοντα, ἐπηρέαζον ἐνταυτῷ καὶ τὴν δημοσίαν τάξιν, καὶ ἠδύναντο ἐπομένως νὰ εἰσαχθῶσιν ἢ ὡς δίκαι ἢ ὡς γραφαί. Ἐν τοιαύταις δὲ περιπτώσεσι προϋτίμων συνήθως οἱ ἰδιῶται τὴν δίκην, ἥτις καὶ αὐτοὺς ὑλικῶς ὠφέλει, ὅταν ἐδύναντο ν' ἀναλάβωσι τὰς εὐθύνας καὶ δαπάνας αὐτῆς, ὑπὲρ τὴν γραφήν, ἥτις ὠφέλει ἢ ἐξεδίδει μόνην τὴν πόλιν (7). Οὕτω φερ' εἶπεῖν εἰσῆγον δίκην αἰκίας ἐνίοτε ἀντί τινος γραφῆς ὕβρεως (8). Ἐπροσπάθει δὲ πολλάκις, μάλιστα ἐν ταῖς γραφαῖς, ὁ ἐνάγων ν' ἀποδεικνύῃ ὅτι εἶχε καὶ ἰδιωτικῆς ἔχθρας ἀφορμὰς κατὰ τοῦ ἐναγομένου (9), ὅπως μὴ φαίνεται περὶ ἀλλοτρίων πολυπραγμονῶν (10). διότι παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἐπρεσβεύετο « *Τὸ τοῖς φίλους εὖ ποιεῖν καὶ τοὺς ἐχθροῖς κακῶς δικαιόσιν* ».

Ἀπαριθμεῖ δὲ γραφάς, φονικάς τε καὶ Ἡλιαστικάς, ὁ Πολυδεύκης (11) τὰς ἐπομένας, εἰς ἃς ὁμῶς ἄλλοι καὶ ἄλλας προσθέτουσι·

Φόνου καὶ τραύματος ἐκ προνοίας, φονικήν.

Πυρκαϊᾶς, φονικήν.

Φαρμάκων, φονικήν.

Μοιχίας.

Ὑβρεως.

(7) Δημ. κ. Μειδ. 523.

(8) Κ. Ἀνδροτ. 601.

(9) Λυσ. κ. Ἐρατοσθ. 2. — κ. Ἀλκ. Α, 2. — Δημ. κ. Ἀνδροτ. Θεοκρίνου, Νεαίρας, ἐν τῇ ἀρχῇ.

(10) Λυσ. π. Ἐρατοσθ. φόν. 16.

(11) Η, 40. — Ἰδ. Wachsmuth. II, 1, 299. — Meier und Schömann, 286, ἐπ.

Ιεροσυλίας.

Ασεβείας.

Προδοσίας.

Αγαμίου, πιθανῶς κατὰ τοῦ ἀγάμου τοῦ ἀναδεχομένου ἀρχὴν τινὰ εἰς ἣν ὁ νόμος ἀπῆτει ἔγγαμον, ὡς τὴν τοῦ στρατηγοῦ. Ἴσως ὅμως καὶ διὰ παράβασιν ἀστυνομικῆς τινος διατάξεως, ὡς ἦσαν καὶ αἱ δύο ἐπόμεναι.

Αργίας.

Ἑταιρήσεως.

Ψευδεγγραφῆς ξένου εἰς τοὺς πολίτας. Ἴσως γραφὴ κατὰ τοῦ ἐγγράψαντος.

Δώρων, δωροδοκίας ἄρχοντος.

Δεκασμοῦ δικαστοῦ.

Λειποστρατίου, κατὰ τοῦ ἐγκαταλείποντος τὸν στρατὸν ἐν ἐκστρατείᾳ.

Λειποταξίου, κατὰ τοῦ ἐγκαταλείποντος τὴν τάξιν τοῦ ἐν μάχῃ.

Ἀστρατείας, κατὰ τοῦ δολίως ἀποφεύγοντος νὰ ἐκστρατεύσῃ.

Λειποναυτίου, ἐν θαλάσῃ, ἀντιστοιχοῦσα πρὸς τὴν λειποστρατίου.

Ἀναυμαχίου, ὁμ. πρὸς τὴν ἀστρατείας.

Τοῦ ρίψαι τὴν ἀσπίδα.

Ψευδοκλητείας, ψευδοῦς ἐγγραφῆς κλητῆρος.

Ξενίας, δωροξενίας, κατὰ ξένου ἀντιποιοῦμένου πολιτικὰ δικαιώματα, καὶ τοῦ διὰ δώρων αὐτὰ παρνόμως λαβόντος.

Παρανόμων, κατὰ τῶν νόμους παρανόμους προτεινόντων.

Παραπρεσβείας, κατὰ πρέσβεων κακῶς τὴν ἐντολὴν αὐτῶν ἐκτελεσάντων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Διαφορὰ γραφῶν κατὰ τύπον.

Πλὴν δὲ ταύτης τῆς καθ' ὕλην τῶν γραφῶν διακρίσεως, διέκρινον αὐτάς οἱ ἀρχαῖοι προσέτι καὶ κατὰ τὴν διαφορὰν τῶν δικονομικῶν αὐτῶν τύπων, ἐξαρτωμένην κυρίως μὲν ἐκ τῆς ὕλης ταύτης, προσέτι ὁμως καὶ ἐξ ἄλλων μετ' αὐτῆς συνεχομένων περιστάσεων. Μνημονεύονται δ' ὑπὸ Πολυδεύκους (1) ἐννέα κατὰ τύπον διάφορα εἶδη γραφῶν·

Δοκιμασία, Εὐθύνη, προβολή, φάσις, ἔνδειξις, ἐπαγωγή, ἐφηγεῖσθαι, ἀνδρολήψιον, εἰσαγγελία.

Ἄλλ' ἢ μὲν προβολὴ καὶ ἡ εἰσαγγελία δὲν ὑπάγονται ἐνταῦθα, διότι, ὡς ἐρρήθη (2), οὐδατέρα ἦν μήνυσις εἰς τὰ τακτικά δικαστήρια, ἀλλ' ἡ μὲν προβολὴ ἀπλῆ μόνον προδικαστική, καὶ σχεδὸν πολιτικὴ πράξις, αἰτήσεις ἀδείας πρὸς καταδίωξιν, ἡ δ' εἰσαγγελία πρόκλησις εἰς τὴν τοῦ δήμου ἐπέμβασιν.

Περὶ δὲ τοῦ ἀνδροληψίου, τὰς φονικὰς περιπτώσεις ἀφορῶντος, ἐγένετο λόγος ἀνωτέρω (3). Ἐπειδὴ δὲ περιλαμβάνεται μετὰ τῶν γραφῶν, φαίνεται ὅτι συνωδεύετο ἀναγκαίως ὑπ' ἐγγράφου τινος (πρακτικοῦ ἢ ἐκθέσεως) ἐγχειριζομένου εἰς τὸν ἀνήκοντα ἄρχοντα, ὅστις ἔκρινεν ἂν ὀρθῶς καὶ οὐχὶ αὐθαιρέτως ἐγένετο χρῆσις τοῦ δικαιώματος τούτου τῆς αὐτεκδικήσεως.

Ἡ δὲ δοκιμασία καθ' ἑαυτὴν ἦν διοικητικὸν μέτρον καὶ

(1) Η, 41.

(2) Τμ. Α, Διαίρ. Α, Κεφ. ΣΤ καὶ Ζ, σ. 249. 256.

(3) Κεφ. Α, σ. 299.

οὐχὶ γραφή. Ἀλλὰ δοκιμασία ἐλέγετο καὶ ἡ ἐπαγγελία δοκιμασίας, ἢ μόνον ἐπαγγελία (4), ἀτελής τις γραφή, ἣν ἐδύνατο νὰ εἰσαγάγῃ ὁ βουλόμενος κατὰ ῥήτορος ὁμιλοῦντος ἐν ἐκκλησίᾳ, δι᾽ ἡσυχυρίζομενος ὅτι ὑπῆρχον κατ' αὐτοῦ ἀφορμαὶ ἀτιμίας, δι' ἃς ἔπρεπε ν' ἀπαγορευθῇ αὐτῷ τὸ λέγειν ἀπὸ τοῦ βήματος μέχρι οὗ δοκιμασθῇ, ἥτοι ἐξετασθῇς ἀποδείξῃ ἀβάσιμον τὴν κατηγορίαν. Ἦν δὲ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς τοιαύτης γραφῆς, ὅτι, ἅμα εἰσυχθείσης, ἐκωλύετο ὁ ῥήτωρ τοῦ λέγειν, μέχρι τῆς δοκιμασίας· διὰ τοῦτο οἱ πολιτευόμενοι πολλάκις κατέφευγον εἰς τὴν γραφὴν ταύτην, ὅπως μακρύνωσι προσωρινῶς καὶ τοὺς ἀντιπάλους αὐτῶν ἀπὸ τῆς πολιτικῆς παλαίστρας.

Ἡ δ' εὐθύνη, καὶ αὕτη μέτρον διοικητικόν, ἦν, ἐν τῇ δικαστικῇ αὐτῆς σημασίᾳ, ἀτελής ἐπίσης γραφή, ἣν ὁ βουλόμενος Ἀθηναίων ἐδύνατο νὰ εἰσαγάγῃ κατὰ διαχειρισμένου ἢ ἐστὶν τινὰ ὑπεύθυνον, ἐνώπιον τῶν προϊσταμένων αὐτοῦ, περὶ μὴ πιστῆς διαχειρίσεως. Ἡ δὲ παραδοχὴ τῆς γραφῆς ταύτης παρέπεμπε τὸν κατηγορηθέντα εἰς τὸ δικαστήριον.

Ἐνδειξις δ' ἦν λέξις γενική, σημαίνουσα πᾶσαν καταμήνυσιν, καὶ συνεχεστάτη ἐστὶν αὐτῆς ἡ χρῆσις εἰς ταύτην τὴν σημασίαν. Εἰδικῶς ὁμῶς φαίνεται ὅτι ἐδήλου γραφὴν ἐπὶ πράξεως ἐπιδεχομένης οὐχὶ ἀπόδειξιν, ἀλλ' ἄμεσον τιμωρίαν, καταμήνυσιν ἐγκλήματος αὐταποδείκτου, καὶ οὗ τὸ παράνομον δὲν ἐπεδέχετο ἀμφισβήτησιν. Οὕτω λέγει ὁ Πολυδεύκης (5): «Ἐνδειξις δὲ ἦν πρὸς τὸν ἄρχοντα ὁμολογουμένου ἀδικήματος, οὐ κρίσεως, ἀλλὰ τιμωρίας δεομένου . . . μάλιστα δὲ τοὺς ὀφείλοντας τῷ δημοσίῳ

(4) Αἰσχ. κ. Τιμ. 56 καὶ 86.

(5) Γ, 138.

ἐνεδείκνυσαν ἢ τοὺς κατιόντας ὅποι μὴ ἔξεστιν (ἐξορί-
στους κρυφίως ἐπιστρέψαντας) ἢ τοὺς ἀνδροφόνους ». Καὶ
ὁ Ἀρποκρατίων ἀτελέστερον (6): « Ὑφ' ἦν τοὺς ἐκ τῶν νό-
μων εἰργομένους τινῶν τόπων ἢ πράξεων, εἰ μὴ ἀπεί-
χοντο αὐτῶν, ὑπῆγον ». Ἄμα δὲ λαβὼν τὴν γραφὴν ταύ-
την ὁ ἀρμόδιος ἄρχων, ἐφυλάκιζε τὸν ἐνδειχθέντα, ἄνευ
προηγούμενης κλητεύσεως, καὶ ἐκράτει αὐτὸν μέχρι τέ-
λους τῆς δίκης, ἐκτὸς μόνον ἂν παρουσίαζε τρεῖς ἐγγυητάς.

Ἡ δ' ἀπαγωγή, ἐπίσης εἰς τ' αὐταπόδεικτα ἐγκλήματα
ἐφαρμοζομένη, ἦν κυρίως μὲν ἡ πράξις δι' ἧς ὁ καταλαβὼν
ἐγκληματίαν ἐπ' αὐτοφώρῳ, ἢ τὸ ἐγκλημα αὐτοῦ ὁμολο-
γοῦντα, ἔφερεν αὐτὸν πρὸς τοὺς ἑνδεκα, οἵτινες ἐφυλάκιζον
αὐτόν, ἐκτὸς ἂν ἔδιδεν ἐγγύησιν, καὶ ἔπειτα συνῆγον, ἵνα
τὸν δικάσωσιν, οὐχὶ φονικόν, ἀλλ' ἡλιαστικὸν δικαστήριον,
διότι ἐπὶ ἀποδεδειγμένου ἐγκλήματος ἡ δίκη δὲν εἶχε νὰ
περιστραφῇ εἰμὴ εἰς τὰς περιστάσεις τῆς συλλήψεως, καὶ
εἰς τὴν βεβαίωσιν τοῦ αὐτοφώρου. Τούτου ἕνεκα καὶ αἱ μα-
κραὶ προθεσμίαι τῶν φονικῶν γραφῶν δὲν ὑπῆρχον εἰς
τὴν ἀπαγωγὴν, οὐδ' εἶχε πλέον ὁ ἐγκαλούμενος τὸ δικαίωμα
ἢ τὸν τρόπον τοῦ ν' ἀπαλλαγῇ τῆς τιμωρίας διὰ τῆς φυγῆς·
δι' ὃ καὶ ἐπροτιμᾶτο, ὅσάκις ἦν δυνατὴ, ἡ ἀπαγωγή τῆς
φονικῆς γραφῆς. Οὐδὲν ὁμῶς χωρίον τῶν ἀρχαίων λέγει ὅτι
ἐδύναντο ν' ἀπαγάγῃ καὶ ἄλλοι πλὴν τῶν δικαιομένων
νὰ ἐγκαλέσωσιν ἐπὶ φόνῳ. Κατὰ Δημοσθένην δὲ (7) καὶ ἐν
ἐτέρᾳ τινι περιστάσει ἐδύνατο νὰ γίνῃ χρῆσις τῆς ἀπαγω-
γῆς, ὅταν τὸν φονέα ἀπῆντα τις, ἴσως τῶν κεκτημένων τὸ
δικαίωμα τοῦ καταγγεῖλαι αὐτόν, ἀναστρεφόμενον εἰς τὰ
ιερά ἢ τὴν ἀγοράν. Πιθανὸν ὁμῶς τοῦτο ἐν περιπτώσει καθ'

(6) 102.

(7) K, Ἀριστοκρ. 646, § 80.

τὸν εἶχε προειπεῖ ἢ προαγορεύσει αὐτῷ, δηλαδὴ τὸν εἶχε προσκαλέσει ν' ἀπέχη τῶν δημοσίων τούτων μερῶν ἕνεκα τοῦ ἐπιβαρύνοντος αὐτὸν ἐγκλήματος. Τότε δ' ἐγένετο ἡ ἀπαγωγή εἰς τοὺς Θεσμοθέτας (8), οἵτινες παρέδιδον αὐτὸν τοῖς Ἑνδεκα, ἢ τοῖς ἄλλοις ἐκτελεσταῖς τῶν θανατικῶν ποινῶν.

Δικαστικῶς δέ, ἀπαγωγή ἐκαλεῖτο καὶ τὸ ἔγγραφον δι' οὗ ὁ ἀπάγων ὤφειλεν ἀναγκαίως νὰ συνοδεύσῃ τὴν εἰς τοὺς ἄρχοντας παρουσίασιν τοῦ κακούργου, καί, ὡς φαίνεται, καὶ αὐτὴ ἡ ἐκ τῆς ἀπαγωγῆς πηγάσασα δίκη. Οὕτως ἐν Λυσία (9): «Ὅτι ἐπ' αὐτοφώρῳ τῇ ἀπαγωγῇ ἐπιγέγραπται» καὶ ἐν Δημοσθένει (10): *Ἐπειδὴ ὁμολογοῦσιν, ἀπάγειν δῆπον προσῆκε* ».

Καὶ ἡ ἐφήγησις δ' εἰς τὰ τῆς αὐτῆς φύσεως ἐγκλήματα ἐφηρμόζετο, δηλαδὴ τὰ αὐταπόδεικτα καὶ ἐπ' αὐτοφώρῳ· ἀλλ' ἦν τὸ ἐναντίον τῆς ἀπαγωγῆς· διότι ἐδήλου τὴν πρᾶξιν δι' τῆς ἐγνώσκων τὴν ἐκτέλεσιν ἐγκλήματος τινος, ἀντὶ ν' ἀπαγάγῃ τὸν ἔνοχον πρὸς τὸν ἄρχοντα, δι' ἀδυναμίαν ἢ δι' ἄλλον τινὰ λόγον ἐπροτίμα νὰ ὁδηγήσῃ τοὺς ἄρχοντας, ὅπως συλλάβωσιν αὐτοὶ ἐπ' αὐτοφώρῳ τὸν ἔνοχον, «ἐπαγαγεῖν τοὺς ἄρχοντας» (11)· καὶ πιθανῶς ἐγένετο καὶ τοῦτο διὰ γραφῆς ἢ γραπτῆς καταγγελίας· οὕτω, φέρ' εἰπεῖν, ὅτε τις ὠδήγει τὰς ἀρχάς εἰς οἶκον ὅπου ἐκρύπτοντο λάθρα ἐπανελθόντες ἐξόριστοι. Χαρακτηρίζει δὲ τὴν διαφορὰν μεταξὺ τῶν δύο εἰδῶν τῶν γραφῶν τούτων ὁ Δημοσθένης (12): «Οἶον τῆς κλοπῆς· ἔρῶσαι καὶ σαύτῳ πι-

(8) Ἰδ. καὶ Λυσ. κ. Λεωκρ. § 121.

(9) Κ. Ἀγοράτ. 85.

(10) Πρπρσθ. 431.

(11) Λυσ. π. ἐλαίας, 22.

(12) Κ. Ἀνδρστ. 601.

στεύεις; Ἀπαγε. Ἐν χιλίοις δ' ὁ κίνδυνος. Ἀσθενέστερος εἶ; Τοῖς ἄρχουσιν ἐφηγοῦ ». Ἐν δὲ τῶν ἐν Βεκκέρῳ Ἀνεκδότων (13) ἀναφέρει, ὡς συνήθως παρὰ τοῖς Γραμματικοῖς, παραδείγματα ἀντὶ ὁρισμῶν τῆς ὅλης κατηγορίας τῶν δικῶν τούτων, ἃς ἐσφαλμένως Ὑφήγησιν καλεῖ ἀντὶ Ἑφηγήσεως· « Ὑφήγησις, δίκη εἰσαγομένη κατὰ τῶν ὑποδεξαμένων τὸν εἰργόμενον ὑπὸ τῶν νόμων ἐπιβαίνειν τῆς χώρας, οἷον φυγάδα ἢ ἀνδροφόνον, ἢ ὅταν τῶν δημοσίων τι κατέχειν δοκῇ τις κρύφα ».

Καὶ ἐπὶ τῶν τριῶν δὲ τούτων γραφῶν, τῆς ἐνδείξεως, τῆς ἀπαγωγῆς καὶ τῆς ἐφηγήσεως, τὴν ποινὴν ἐπέβαλλεν αὐτὸς ὁ ἄρχων, ὡς ἐπ' αὐτοφώρῳ καταλαμβανομένων τῶν ἐγκλημάτων, ἅτινα δίκην δὲν ἐπεδέχοντο, ἐκτὸς ἂν ὁ ἔνοχος εἶχε τρόπον ἢ τόλμην ν' ἀρνηθῇ, ὅτε καὶ παρεπέμπετο εἰς τὰ δικαστήρια. Ἦσαν δ' οἱ ἀγῶνες ἀτίμητοι, ὡς ἐλέγετο, ἧτοι δὲν ἐναπέκειτο εἰς τὸν ἐνάγοντα νὰ προτείνῃ οἷαν ποινὴν ἐβούλετο, διότι δὲν ὑπῆρχε δικαστήριον ἵνα περὶ αὐτῆς δικάσῃ, ἀλλ' ἦν ἡ ποινὴ ῥητὴ καὶ ὠρισμένη ὑπὸ τοῦ νόμου, καὶ ὁ ἄρχων ἐδικαιοῦτο ἀμέσως νὰ ἐφαρμώσῃ αὐτήν, καὶ θανατικὴ ἀκόμη ἂν ἦτον. Οὕτως ἐν Αἰσχίνῃ (14)· « Οἱ μὲν ἐπ' αὐτοφώρῳ ἀλῶντες, εἴαν μὲν ὁμολογῶσι, παραχρῆμα θανάτῳ ζημιοῦνται· οἱ δὲ λαθόντες καὶ ἔξαρνοι γινόμενοι, κρίνονται ἐν τοῖς δικαστηρίοις ». Καὶ ἐν Δημοσθένει (15)· « Τῶν κακουργούντων τοὺς ὁμολογοῦντας, ἄνευ κρίσεως κολάζειν κελεύουσιν οἱ νόμοι ». Ὁ δὲ Πολυδεύκης, καὶ αὐτὸς ἐν παράδειγμα ἐκλαμβάνων ἀντὶ τοῦ κανόνος, λέγει (16) περὶ τῶν ἀρχόντων· « Κοινῇ

(13) σ. 312.

(14) K, Τιμάρχ. 37.

(15) K, Τιμοκρ. 721.

(16) H, 86.

ἐν ἔχουσιν ἐξουσίαν θανάτου, ἐάν τις κατὶ ὅπου μὴ ᾔεστιν». Ἦσαν δὲ διάφοροι οἱ ἄρχοντες πρὸς οὓς ἐγίνοντο αἱ ἐνδείξεις, αἱ ἀπαγωγαὶ καὶ αἱ ἐφηγήσεις, κατὰ τὴν διάφορον φύσιν τῶν ἐγκλημάτων· καὶ ἐνίοτε μὲν ἀναφέρεται πρῶτος Ἄρχων, ἄλλοτε δ' οἱ Θεσμοθέται, καὶ συνηθέστερον οἱ Ἐνδεκα (17).

Φάσις δ' ἦν ἰδιαίτερον εἶδος καταμηνύσεως, κατὰ τοῦτο, ὡς φαίνεται, διακρινόμενον, ὅτι μέρος τοῦ εἰς τὸν καταδικαζόμενον ἐπιβαλλομένου προστίμου ἐδίδοτο εἰς τὸν καταμηνυτήν, εἰς ἐνθάρρυνσιν πρὸς καταγγελίας. Ἐγένετο δὲ τοῦτο φυσικῶς τῷ λόγῳ ἐπὶ περιπτώσεων ἐφ' ὧν τὸ δημόσιον ἐνδιεφέρετο πολὺ μᾶλλον τοῦ καταγγέλλοντος πρὸς ἀνακάλυψιν τοῦ ἐγκλήματος, οἷον, ἐπὶ κατακρατήσεως ἢ καταχρήσεως δημοσίων χρημάτων ἢ πραγμάτων, ἐπὶ παραβάσεως ἐμπορικῶν νόμων πρὸς βλάβην τοῦ ταμείου· δι' ὃ καὶ ὁ Πολυδεύκης ὡς παραδείγματα Φάσεως ἀναφέρει (18) ἀδικήματα περὶ τὰ μέταλλα, τὸ ἐμπόριον, τὰ τέλη, σφετερισμὸν τῶν δημοσίων, καὶ, κατὰ τὸν ἐν Δημοσθένει νόμον (19), φάσις ἦν πρὸς τὸν Ἀθηναῖον τὸν σιταγωγοῦντα ἄλλοσε καὶ οὐχὶ εἰς Ἀθήνας.

Καὶ ἄλλην δὲ περίπτωσιν Φάσεως ἀναφέρει ὁ Πολυδεύκης, λέγων (20)· «Φαίνειν... τοὺς περὶ τοὺς ὀρφανοὺς ἐξαμαρτάνοντας», ὁ ἐπικυροῖ καὶ ὁ Φώτιος (21) διὰ τούτων· «Ὅτε γὰρ μὴ ἐκμισθώσαιεν οἱ ἐπίτροποι τὸν οἶκον

(17) Σχολ. Ἀριστοφ. Σφ. 1108. — Αἴσχ. κ. Τιμάρχ. 64. — Δημ. κ. Ἀριστοφ. 630. — Λυκ. κ. Λεωκρ. 30.

(18) Η, 47.

(19) Πρὸς Λακρ. 941. Ἰδ. καὶ κ. Φορμ. 918, καὶ Κ, Θεοκρ. 1322 κτλ. καὶ Ὑπόθ.

(20) Αὐτοθ.

(21) σ. 641· Pors.

τῶν ἐπιτροπευομένων, ἔφαινε αὐτὸν ὁ βουλόμενος πρὸς τὸν ἄρχοντα, ἵνα μισθωθῇ· ἔφαινε δὲ καὶ εἰ ἐλάττονος ἢ κατὰ τὴν ἀξίαν μεμίσθωτο ». Ὑπῆρχε δ' ἡ διάταξις αὕτη τοῦ νόμου, ἡ Φάσις ἐφαρμοζομένη ἐπὶ τῶν ὀρφανικῶν, ὅπως διὰ τοῦ συμφέροντος ἐξεγείρη προστατάς τοῖς ἄλλως ἐγκαταλελειμμένοις ὀρφανοῖς, ὅταν ἡδικοῦντο ὑπὸ τῶν ἰδίων αὐτῶν ἐπιτρόπων.

Ὑπέκειτο δὲ κατὰ τ' ἄλλα ὁ Φαίνων εἰς τοὺς γενικοὺς περὶ ἐναγόντων κανονισμούς (22), περὶ ὧν κατωτέρω· καὶ ἦν ὁ ἀγὼν τιμητός, διότι ὁ φαίνων συνεπρότεινε μετὰ τῆς καταγγελίας καὶ τὴν ποινὴν ἣν ἐφρόνει ἐπιβλητέαν, ἔκρινε δὲ τὸ δικαστήριον περὶ αὐτῆς. Φυσικῶς τῷ λόγῳ ἦν αὕτη συνήθως χρηματική, διότι οὕτω μόνον ἐδύνατο ὁ φαίνων νὰ μετάσχη μέρους αὐτῆς. Ἄρχοντες δὲ πρὸς οὓς αἱ Φάσεις ἐγίνοντο ἦσαν διάφοροι κατὰ τὴν διάφορον τοῦ ἐγκλήματος φύσιν, καὶ ἐδίκαζον τὰς φάσεις μετὰ τῶν δικαστηρίων.

Ἐδήλου δ' ἡ λέξις φάσκειν, εἰς μὴ εἰδικὴν σημασίαν λαμβανομένη, ἐν γένει τὸ καταμηνύειν, ὅπερ φαίνεται εἰς σύγχυσιν ἐμβαλὼν ἐνίοτε τοὺς γραμματικούς, οἷον τὸν Πολυδεύκην, λέγοντα (23)· « Κοινῶς δὲ φάσεις ἐκαλοῦντο πᾶσαι αἱ μηνύσεις τῶν λανθανόντων ἐγκλημάτων »· καὶ τούτῳ συνεπῶς, ἀλλ' ἐσφαλμένως, καὶ ἀντιθέτως πρὸς αὐτὸν τὸν χαρακτῆρα τῆς φάσεως (24)· « Τὸ τιμηθὲν ἐγίνετο τῶν ἀδικουμένων, εἰ καὶ ἄλλος ὑπὲρ αὐτῶν φήγειεν ».

Ἐκαλεῖτο δ' ἐνίοτε καὶ ἀπογραφὴ ἡ περὶ κατακρατήσεως δημοσίων κτημάτων γραφή, ὅταν, προκειμένου περὶ πολλῶν τοιούτων, παρουσιάζετο ἢ ἀπηρτεῖτο καὶ κατάλογος καταγραφῆς αὐτῶν.

(22) Ὑποθ. Δημοσθ. καὶ Θεοκρ. 1321.

(23) H, 49.

(24) H, 48.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ζ'.

Ἡγεμονία τῶν δικαστηρίων. Ἄρχοντες.

Τῶν δικαστηρίων δὲ τούτων προήδρευον ἄρχοντες, ὠρι-
σμένοι ὑπὸ τοῦ νόμου κατὰ τὴν φύσιν τῶν δικῶν, δεχό-
μενοι τὰς μηνύσεις, διευθύνοντες τὴν ἀνάκρισιν καὶ πᾶσαν
τὴν διαδικασίαν, καὶ εἰσάγοντες τὰς δίκας παρὰ τοῖς Ἡ-
λιασταῖς. Ὑπὸ ταύτην δ' αὐτῶν τὴν ιδιότητα ἐλέγοντο οἱ
ἄρχοντες Ἡγεμόνες τῶν δικαστηρίων. Οὕτω λέγει ὁ Ἀρ-
ποκρατίων (1)· « Ἄλλαι πρὸς ἄλλους ἄρχοντας ἐλαγχά-
νοντο δίκαι· τὰς δ' ἀπερεχθείσας αἱ ἀρχαὶ κατὰ τὸν αὐ-
τὸν ἐκάστη νόμον εἰσῆγον εἰς δικαστήριον, ἡγουμένη
καὶ προεσιῶσα », ὅπου ὅμως τὸ ῥῆμα ἐλαγχάνοντο δὲν
κυριολεκτεῖ· διότι ἐκκληροῦντο μὲν οἱ δικασταὶ ἐτρώσιως εἰς
τὰς φυλάς, καὶ αἱ φυλαί, ἴσως καὶ αἱ πλείσται τῶν δικῶν
καθ' ἐκάστην εἰς τὰ δικαστήρια (2), οὐδόλως ὅμως ἐκκλη-
ροῦντο καὶ πρὸς τοὺς ἄρχοντας. Ἐξ ἐναντίας μάλιστα ἦσαν οἱ
ἄρχοντες ἡ μόνη ἀμετάβολος δικαστικὴ ἀρχή, εἰς ἣν αἱ
δίκαι παρεπέμποντο ἀπὸ τῆς πρώτης ἀρχῆς των, καθ' ὅσον
ἐκάστη ὑπήγετο εἰς τὰ ἐκάστου καθήκοντα· καὶ αὐτοὶ ἐθεω-
ροῦντο ὡς οἱ κυρίως δικασταί, οἱ διάδοχοι αὐτῆς τῆς ἀρ-
χαίας δικαστικῆς ἐξουσίας τοῦ Ἄνακτος, περιστοιχιζόμενοι
ὑπὸ τῆς Ἡλιαίας, ὡς ἐκεῖνος περιστοιχιζέτο ὑπὸ τῆς τότε
βουλῆς· καὶ δικαστὰς καλεῖ τοὺς ἄρχοντας ὁ νόμος οὗ τὸ
κείμενον διετηρήθη ἐν Δημοσθένει (3), φέρων· « Εἰσφέρειν δὲ

(1) 136.

(2) Ἰδ. Ἀνωτ. Κεφ. Γ, (σελ. 39 δ. - 40, α'.)

(3) Κ, Ἀριστοκρ. 629.

τοὺς ἄρχοντας, ὧν ἕκαστοι δικασταί εἰσι, τῷ βουλευμένῳ, τὴν δ' Ἑλιαίαν διαγιγνώσκειν».

Καὶ ἦν μάλιστα τὸ δικαίωμα τοῦτο χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῶν δημοσίων ἀρχῶν· διότι ἐν Ἀθήναις, ὅπου πᾶσα σχεδὸν ἡ διοίκησις δικαστικὸν ἐνεδύετο τύπον, ἐκάστη οἷα δῆποτε ἀρχὴ εἶχε τὴν ἡγεμονίαν ἰδίου δικαστηρίου ἐν τὸς τῶν ἑαυτῆς καθηκόντων, καὶ αὐτοὶ οἱ στρατηγοί, καὶ οἱ λογισταί, καὶ οἱ ἐπιμεληταὶ τοῦ ἐμπορίου, καὶ οἱ ἐπιστάται τῶν δημοσίων ἔργων (4).

Κυρίως ὁμῶς εἰσαγωγεῖς δικῶν, τὴν ἐξάσκησιν δικαστικῆς ἐξουσίας ὡς πρῶτιστον καθῆκον ἔχοντες, ἦσαν οἱ ἐννέα ἄρχοντες, καὶ οἱ ἑνδεκα. Οἱ Ἑννέα φαίνεται ὅτι σπανίως συνεδίκαζον ἢ ἡγεμόνευον ὁμοῦ δικαστηρίου τινος ὡς ἀρχὴ ἐνιαία καὶ αὐτοτελής. Ὁ δὲ λέγει Διογένης ὁ Λαέρτιος (5) περὶ Σόλωνος· «*Πρῶτος τὴν παραγωγὴν τῶν ἐννέα ἀρχόντων ἐποίησεν εἰς τὸ συνεπεῖν*», ἂν εἶναι ὀρθόν, ἀφορᾷ μᾶλλον τὰ διοικητικὰ αὐτῶν ἔργα, ὡς καὶ τὸ τοῦ Σουίδου (6), ἐξ οὗ φαίνεται ἐξαγόμενον ἐπίσης ὅτι μετὰ τὸν Σόλωνα συνεδίκαζον ἐνίοτε, πρὶν δὲ ὅτι εἶχον ὁλόκληρον τὴν τῆς δίκης διεξαγωγὴν· «*Πρὸ τῶν Σόλωνος νόμων οὐκ ἐξῆν αὐτοῖς ἅμα δικάζειν . . . Κύριοι δὲ ἦσαν ὥστε τὰς δίκας αὐτοτελεῖς ποιῆσαι. Ὑστερον δὲ Σόλωνος οὐδὲν ἕτερον αὐτοῖς τελεῖται, ἢ μόνον ὑποκρίνουσι τοὺς ἀντιδίκους*».

Ἐκ τῶν Ἑννέα δὲ τούτων, ὁ κυρίως Ἀρχων, ὁ καὶ ἐπώνυμος λεγόμενος, εἰσῆγεν εἰς τὸ αὐτῷ κληρούμενον δικαστήριον πάσας τὰς ἐκ τοῦ οἰκογενειακοῦ καὶ κληνομομικοῦ δικαίου ἐκπηγαζούσας δίκας (7), οἷον τὰς περὶ διαζυγίου

(4) Δημ. πρ. Λάκριτ. 940.—Κ. Πανταίν. 976.—Ἰσοκρ. π. Ἀντιδ. 109.

(5) Α, 58.

(6) Φων. Ἀρχοντες οἱ θ'.

(7) Πολυδ. Η, 89.

(ἀπολείψεως ἢ ἀποπέμψεως), προικός, σίτου (ἥτις, ἴσως καὶ αἱ προηγούμεναι, ἐδικάζετο ἐν τῷ Ὠδείῳ), κακώσεως (τονέων, γυναικῶν, ἐπικλήρων, ὀρφανῶν, γηρῶν), παρανομίας, ἀργίας (τὰς δύο ταύτας βεβαίως καθ' ὅσον καθίστων ἀκαννότητα τῆς τῶν ιδίων καὶ τῶν οἰκογενειακῶν χρημάτων διαχειρήσεως), τοῦ τὰ πατρῶα κατεδηδοκέναι, ἐπιτροπῆς, μισθώσεως οἴκου, καὶ ἐν γένει πάσας τὰς κληρονομικὰς (8). Ὁμοίως δ' ἦσαν αὐτῷ κατανεμεμημένοι καὶ αἱ δίκαι ἐξαιρέσεως λεγόμεναι, περὶ τοῦ ἂν τις ᾖ δοῦλος ἢ ἐλεύθερος, ὡς καὶ αὗται εἰς τὰ τῆς οἰκογενείας ἀνήκουσαι. Τέλος δ' εἶχεν ὁ αὐτὸς ἄρχων καὶ τὰς χορηγικὰς δίκας, αἵτινες οὐδεμίαν φαίνονται ἔχουσαι συνάφειαν μετὰ τῶν λοιπῶν, καὶ ἦσαν αἱ κινούμεναι κατὰ χορηγῶν δεχομένων παρὰ τὸν νόμον ξένους ἐντὸς τῶν χορῶν, ἢ κατὰ ξένων παρελθόντων εἰς χορόν, καὶ σφραγισθέντων τὸ εἰς μόνους τοὺς Ἀθηναίους ἀνῆκον θρησκευτικὸν τοῦτο δικαίωμα.

Ὁ δ' ἄρχων Βασιλεύς, εἷς καὶ αὐτὸς τῶν Ἐννέα, τὴν ἐπωνυμίαν καὶ μέρος τῶν καθηκόντων τοῦ ἀρχαίου Ἀνακτος διατηρήσας, πλὴν τοῦ ὅτι ἐπὶ τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ ἐν τῇ Βασιλείῳ στοᾷ εἰσῆγε τὰς φονικὰς δίκας εἰς τοὺς Ἀρειοπαγίτας καὶ τοὺς Ἐφέτας, προὔκαθητο καὶ ἡλιαστικοῦ δικαστηρίου δικάζοντος πάντα τὰ τὸ θρήσκευμα ἀφορῶντα καὶ τὴν τῶν πατρῶων ἱερῶν διατήρησιν, οἷον τὰ περὶ ἀσεβείας, ἱερωσύνης, γερῶν ἢ ἀντιμισθίων τῶν ἱερέων, καὶ τὰς ἐκ τῆς τελέσεως τῶν ἐορτῶν καὶ ἐκ τῶν γυμνασιαρχικῶν λειτουργιῶν πηγαζούσας δίκας. Ὁμοίως δέ, κατὰ Σολώνιον νόμον, ὑπὸ Πατροκλείδου ἀνανεωθέντα κατὰ τὸ τέ-

(8) Δημ. πρ. Μακάρτ. 1076. — Πρ. Λάκριτ. 940. — Πρ. Πανταίν. 976. — Ῥήτ. Λεξ. 310

λος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου (9), εἰς τὴν δικαιοδοσίαν αὐτοῦ ἀνῆκον, ὡς φαίνεται, καὶ αἱ περὶ ἐπιβολῆς εἰς τυραννίδα δίκαι.

Ὁ δ' ἕτερος τῶν Ἑννέα, ὁ Πολέμαρχος, ἦν μὲν κατ' ἀρχάς, καὶ μέχρι τῶν Περσικῶν (10), ἐπιμελητὴς τῶν στρατιωτικῶν, συνεχστρατεύων τοῖς στρατηγοῖς καὶ ὁμόψηφος αὐτοῖς· ἀλλὰ μετὰ ταῦτα ἡ εἰσαγωγή τῶν στρατιωτικῶν δικῶν ἐδόθη τοῖς στρατηγοῖς· καὶ ἔκτοτε, ἐπειδὴ κατὰ τὰς ἀρχαιοτάτας Ἑλληνικὰς ιδέας ἐταυτίζετο ὁ ξένος τῷ πολέμῳ, ὁ Πολέμαρχος εἶχε τὴν εἰσαγωγὴν τῶν δικῶν ὅσαι ἐπήγαζον ἐκ τῶν πρὸς τὴν πόλιν καὶ τοὺς πολίτας, ἢ τῶν ἐν τῇ πόλει πρὸς ἀλλήλους σχέσεων τῶν ξένων καὶ τῶν μετοίκων καὶ δούλων, οἵτινες ἐπίσης ὡς ξένοι ἐθεωροῦντο, δικαιοδοσίαν κεκτημένος ἀνάλογον πρὸς τὴν ἐν Ῥώμῃ λεγομένην *jurisdictio inter peregrinos et inter peregrinos et cives*. Εἰσῆγεν ἐπομένως εἰς τὴν ἡλιαίαν πάσας τὰς περὶ ἀπροστασίου καὶ ἀποστάσιου δίκας (11), καὶ προσέτι, ἐπὶ ξένων καὶ μετοίκων, πάσας ὅσας ὁ Ἐπώνυμος ἄρχων εἰσῆγεν ἐπὶ πολιτῶν, ὡς ὁ Ἀρποκρατίων· «Ὅσα τοῖς πολίταις ὁ ἄρχων, τοῖς μετοίκοις ὁ πολέμαρχος». Διὰ τοῦτο ὁ πρὸς Ζηνόθεμιν τὸν Συρακούσιον Δημοσθένης λόγος μνημονεύει τοῦ Πολεμάρχου (12), καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Πολέμαρχον δίδεται ἐγγύησις περὶ τῆς Νεαίρας ὅτι ἦν ἐλευθέρα (13).

Οἱ δ' ἄλλοι ἕξ τῶν ἑννέα ἀρχόντων, οἱ καλούμενοι Θεσμο-

(9) Πλουτ. Σόλ. ΙΗ. — Ἀνδοκ. π. Μυστ. 38.

(10) Ἡρόδ. ΣΤ'. 109,

(11) Δημ. πρ. Λάχριτ. 940. — Ἀρποκρ. — Ἰδ. ἄνωτ. Τμ. Α. Διαίρ. Α. Κεφ. Α καὶ Κεφ. Β. Σελ. 166 καὶ 170.

(12) Δημ. πρ. Ζηνοθ. 890.

(13) Δημ. κ. Νεαίρ. 1358.

έται, ὁμοῦ ὡς ἀρχὴ μία συνεδριάζοντες (14), εἰσῆγον πά-
σας τὰς λοιπὰς δίκας.

Οἱ δ' Ἑνδεκα, ἡ τῶν ποινῶν ἐπιμελουμένη ἀρχή, εἶχον
τὴν ἡγεμονίαν τῶν δικαζόντων τὰ κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν δι-
καστικῶν ἀποφάσεων, ὡς ἐπὶ ἀπαγωγῆς καὶ ἐφηγήσεως (15),
καὶ πολλάκις καὶ ἐπὶ ἐνδείξεως (16), διότι ἐπὶ τῶν αὐτοφώ-
ρων καὶ αὐταποδείκτων τούτων πράξεων ἀπηρτεῖτο ἄμεσος
ἐφαρμογὴ τῆς ποινῆς, καὶ ἔργον αὐτῶν ἦν νὰ δικάσωσι πᾶ-
σαν κατὰ τούτου ἀντιλογίαν, ὡς παρακώλυμα τῆς ποινικῆς
ἐκτελέσεως. Ὅμοίως, καὶ τῇ αὐτῇ ἀρχῇ συνεπῶς, εἰσῆγον
εἰς τὸ δικαστήριον καὶ πᾶσαν δίκην πηγάζουσιν ἐκ δημεύ-
σεως, ὡς ἂν τρίτος ἀντεποιεῖτο τὰ δημευθέντα ὡς αὐτῷ
ἀνήκοντα. Καλοῦνται δ' ἐνίοτε οἱ Ἑνδεκα καὶ ἐπιμεληταὶ
τῶν κακούργων (17), διότι καὶ τῆς τιμωρίας αὐτῶν ἐπεμε-
λοῦντο, καὶ τοὺς πλείστους, τοὺς ἐπ' αὐτοφώρῳ συλλαμ-
βανόμενους, ἐδίκαζον. Κακούργοι δ' ἐλέγοντο παρα τὰς ἀρ-
χαίοις οὐχὶ οἱ φονεῖς, οὗς ἐδίκαζον οἱ Ἀρειοὶ Πάγοι καὶ οἱ
Ἑφέται, ἀλλ' οἱ διὰ τῶν ἀγενεστάτων ἐγκλημάτων τὴν κοι-
νωνίαν καὶ τὴν ἀσφάλειαν αὐτῆς συνταράττοντες, οἷον οἱ
κλέπται, οἱ πειραταὶ ἢ ἀνδραποδισταί (18), οἱ λωποδύται,
ἄλλως καὶ ἱματιοκλέπται λεγόμενοι, οἱ τοιχωρύχοι, οἱ τυμ-
βωρύχοι, οἱ βαλαντιοτόμοι, καὶ αὐτοὶ οἱ γόητες. Ὅθεν καί,
ἐν Ἀντιφῶντι (19), τὸ παράπονον τοῦ δικαζομένου ὡς φο-
νέως ἐν ᾧ κατηγγέλθη μόνον ὡς κακούργος· « Πρῶτον μὲν
γὰρ κακούργος ἐνδεδειγμένος, φόνου δίκην φεύγω, ὃ

(14) Ἰδ. Heffter, σ. 26.

(15) Δημ. κ. Τιμοκρ. 735.

(16) Ἰδ. ἀνωτ. Κεφ. Ε', σ. 327, 328.

(17) Ἀντιφ. π. Ἡρώδ. φ. 17.

(18) Λυσ. κ. Θεομν. 10.

(19) Ἀντιφ. αὐτ. 9.

οὐδεὶς πώποτ' ἔπαθεν ἐν τῇ γῇ ταύτῃ . . . Περὶ γὰρ τῶν κλεπτῶν καὶ τῶν λωποδυτῶν ὁ νόμος κεῖται ». Τοὺς Ἐνδεκα οἱ Γραμματικοὶ ἐνίοτε παραδόξως συγχέουσι μετὰ τῶν Θεσμοθετῶν (20). Προῆλθε δὲ τοῦτο προφανῶς ἐκ τοῦ ὅτι μεταγενεστέρως ἐλέγοντο δεσμοφύλακες, ὅπερ παρεφθάρη ὑπὸ τῶν συγγραφέων, ἢ μετέπεσεν ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ λαοῦ εἰς Θεσμοφύλακες, δι' ὃ καὶ ὁ Πολυδεύκης καὶ μετὰ τῶν Νομοφυλάκων συγχέει αὐτούς (21).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Ἀρχὴ τῆς δίκης. Δικαστικὰ ἔξοδα.

ἵνα ἔχῃ δὲ τις τὸ δικαίωμα τοῦ αὐτοπροσώπως διώκειν, ἥτοι ἐνάγειν παρὰ τοῖς ἐν Ἀθήναις δικαστηρίοις, ἔπρεπε νὰ εἶναι ἀνὴρ, ἐνήλιξ, ἐπίτιμος, καὶ Ἀθηναῖος πολίτης, ἢ καὶ ἰσοτελής. Ἄλλως ὤφειλεν ἐπιγράφεσθαι κύριον (1), ἥτοι νὰ παρίσταται δι' ἄλλου εἰς τὸ δικαστήριον, ὁ μὲν δοῦλος καὶ ἀπελεύθερος διὰ τοῦ κυρίου αὐτοῦ (2), ὁ δὲ μέτοικος διὰ τοῦ προστάτου (3), ὁ ξένος διὰ τοῦ προξένου τῆς πόλεως εἰς ἣν ἀνῆκεν, ἢ διὰ τοῦ ιδιοξένου αὐτοῦ, αἱ γυναῖκες καὶ οἱ ἀνήλικες διὰ τοῦ κυρίου ἢ ἐπιτρόπου αὐ-

(20) Σχολ. Ἀριστοφ. Πλουτ. στ. 277. — Σφ. σ. 755.

(21) H, 102.

(1) Δημ. κ. Μακαρτ. 1054.

(2) Δημ. πρ. Πανταίν. 981. — Αὐτ. π. Καλλικλ. 1280. — Ἰδ. ἀνωτ. Διαίρ. Α, Τμ. Α, Κεφ. Α, Σ. 166.

(3) Ἀνωτ. Αὐτ. Κεφ. Β, Σ. 168.

τῶν, καὶ τὰ σωματεῖα διὰ τῶν ἰδίων ἐπιμελητῶν. Ἐλέγετο ὁ μὲν ἐνάγων διώκων, ὁ δ' ἐναγόμενος φεύγων.

Πρὸ τῆς ἐνάρξεως δὲ τακτικῆς γραφῆς ἡ δίκης, ὥφειλεν ὁ διώκων νὰ παραλάβῃ μεθ' ἑαυτοῦ δύο μάρτυρας, οἵτινες κλητῆρες, κλήτορες, ἢ κλητεύοντες ἐκαλοῦντο (4), καί, ὡς φαίνεται (5), ἦσαν « ὑπηρέται τῶν δικαστῶν », ἄρα, δικαστικοὶ κλητῆρες, χρησιμεύοντες ὡς μάρτυρες, καὶ μετ' αὐτῶν ν' ἀπέλθῃ αὐτοπροσώπως πρὸς τὸν φεύγοντα, ὅπως καλέσῃ αὐτὸν εἰς ῥητὴν ἡμέραν ἐνώπιον τοῦ ἄρχοντος εἰς οὗ τὴν ἡγεμονίαν ἀνῆκεν ἡ δίκη. Ἐλέγετο δὲ τοῦτο κλησις, καὶ πρόσκλησις, καὶ καλεῖσθαι, καὶ προσκαλεῖσθαι, μέσως καὶ παθητικῶς ἐπὶ τῶν δύο ἀντιδίκων. Καὶ ἐν μὲν τινι νόμῳ περὶ ὀρφανῶν λέγεται παρὰ Δημοσθένει (6)· « Ὁ ἄρχων . . . προσκαλεσάμενος πρόσπρυπτα . . . εἰσαγέτω εἰς τὴν Ἡλιαίαν ». Ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ἡ προθεσμία αὕτη ἦν εἰδικὴ διὰ τὴν περίστασιν ταύτην, διότι ἐν ταῖς Ὀρνισίαις τοῦ Ἀριστοφάνους (7), διδάχθεις τῇ 11 Ἐλαφηβολιώνος, λέγεται· « Καλοῦμαι πεισθέναιρον ὑβρεως ἐς τὸν Μουνυχιῶνα μῆνα », ἀρχόμενον μετὰ 14 ἡμέρας. Φαίνεται δ' ὅτι δὲν ἐπετρέπετο εἰς τὸν διώκοντα καὶ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν οἶκον τοῦ φεύγοντος, ἀλλὰ μόνον ἔξωθεν ἐκάλει αὐτόν, τῶν κλητῆρων ἐπιμαρτυρούντων· διότι, ὡς ἐν Ῥώμῃ, οὕτω καὶ ἐν Ἀθήναις, ἡ οἰκία ἐθεωρεῖτο ἄσυλος, ὥστε καὶ ἐπὶ τῶν ταραχωδεστέρων χρόνων καὶ τῶν αὐθαιρετωτέρων κυβερνήσεων, ὡς ἐπ' αὐτῶν τῶν Τριάκοντα, ὁ ἐν τῷ οἴκῳ μένων ἦν ἀσφαλής, κατὰ Δημοσθένην (8)· « Ἐπὶ

(4) Δημ. κ. Βοιωτ. 1017. — Ἀριστοφ. Νεφ. 1219, κτλ.

(5) Λεξ. Ῥητ. ρ. Φώτ. Pors. 677.

(6) Πρ. Μαρκάρτ. 1076.

(7) 1046.

(8) Κ. Ἀνδρστ. 609.

τῶν τριάκονθ' . . . ὥς ἔστιν ἀκούειν, οὐδεὶς ἔστιν ὅστις ἀπεστερεῖτο τοῦ σωθῆναι, ὅστις ἐαυτὸν οἴκοι κρύψειεν »· οὐδ' εἰσῆρχετο εἰς τὴν οἰκίαν ξένος ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ οἰκοδεσπότου, ὡς ὁ αὐτὸς Δημοσθένης (9) λέγει· « Εἰς τὴν οἰκίαν οὐκ εἰσῆλθεν· οὐ γὰρ ἠγεῖτο δίκαιον εἶναι, μὴ παρόντος γε τοῦ κυρίου ». Ὡστε καὶ ἐν Λυσίᾳ λέγεται (10)· « Ἐλθὼν ἐπὶ τὸ γναφεῖον (οὐχὶ εἰς τὸ γναφεῖον) ἐν ᾧ εἰργάζετο, προσεκαλεσάμην αὐτόν »· καὶ ἐν Δημοσθένει (11), περὶ μάρτυρος μὴ προσελθόντος εἰς τοὺς διαιτητάς, καὶ καθ' οὗ ἐκινήθη δίκη λειπομαρτυρίου· « Προσκληθεὶς ἀπὸ τῆς οἰκίας· οὐ γὰρ ἦν φανερός ».

Ἄν δ' ὁ φεύγων ἦν ἀπὼν ἐξ Ἀθηναίων, καὶ γνωστὴ ἦν ἡ διαμονὴ αὐτοῦ, ἐπέμπετο, ὡς φαίνεται, κλητὴρ πρὸς αὐτόν, ἐπὶ ἐπισήμων μάλιστα ἐγκλημάτων διὰ μιᾶς τῶν δημοσίων τριήρεων, τῆς Σαλαμινίας ἢ τῆς Παράλου, ὡς τοῦτο ἐτένετο διὰ τὸν εἰσαγγελλόμενον Ἀλκιβιάδην (12)· δι' ὃ καὶ ὁ Πεισθέταιρος τοῦ Ἀριστοφάνους φοβεῖται νὰ κατοικήσῃ παράλιον μέρος, μὴ ἔλθῃ πρὸς αὐτόν « κλητῆρ' ἄρουσ' ἔσωθεν ἡ Σαλαμινία » (13)· καὶ ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας τῶν Ἀθηναίων κλητῆρες νησιωτικοὶ ἐπέμποντο καὶ πρὸς τοὺς ἐν ταῖς νήσοις συμμάχους, ὅσοι ὤφειλον νὰ δικασθῶσιν ἐν Ἀθήναις (14).

Μετὰ δὲ τὴν κλήσιν παρέδιδεν ὁ διώκων εἰς τὸν ἀνήκοντα ἄρχοντα ἢ εἰς τὸν πάρεδρον αὐτοῦ (15) τὴν ἔγγραφον

(9) Κ. Εὐεργ. ιη'. (Δούκ.).

(10) Κ. Παγχλ. 709.

(11) Κ. Τιμοθ. 1190.

(12) Θουκ. ΣΤ, 53 καὶ 61.

(13) Ἀριστοφ. Ὀρν. 147. — Ἰδ. καὶ Πολυδ. Η, 116. — Ἡσύχ. φ. Πάραλος, κτλ.

(14) Ἀριστοφ. αὐτ. 1422.

(15) Δημ. κ. Θεοκρ. 1332, 14.

καταμήνυσιν, καὶ διὰ τῆς πράξεως ταύτης ἐλέγετο ὅτι *λάγχανε δίκην*(16), ἢ ἐποιεῖτο *λῆξιν* τῆς δίκης, ὃ ἐστὶν λάμβανε τὸ δικαίωμα τῆς εἰς δίκην εἰσαγωγῆς. Τὸ δ' ἔγγραφον ἢ γραμματεῖον ἐλέγετο καὶ αὐτὸ *λῆξις* ἐπὶ τῶν ιδιωτικῶν δικῶν, καὶ *ἐγκλημα* ἐπὶ τῶν προσωπικῶν, ἐπὶ ἐ τῶν δημοσίων γραφῶν ἐκαλεῖτο *γραφή*. Ἐν αὐτῷ δ' ἐσημειοῦτο τὸ ὄνομα τοῦ διώκοντος, ἡ ἀφορμὴ τῆς δίκης, καὶ τὸ ὄνομα τῶν κλητῆρων. Ἄν δ' ἔλειπον τὰ τελευταῖα ταῦτα, ἐχαρακτηρίζετο ἡ δίκη ὡς *ἀπρόσκλητος*(17), καὶ οὐκ ἦν εἰσαγώγιμος(18), ἤτοι ἡ ἀγωγή ἀπερρίπτετο. Ἄν δ' ἐπῆρχετο καταδίκη ἐπὶ τοιαύτῃ παρατύπῳ ἀγωγῇ, ἐλέγετο *ἀπρόσκλητος* γνῶσις ἢ ἐπιβολή, καὶ ἐθεωρεῖτο ὡς παράνομος. Ὑπάρχουσιν ὁμῶς παραδείγματα στρεψοδικῶν, ψευδεῖς ἐγγραφόντων κλητῆρας, οἷον φαίνεται τὸ ὑπὸ Δημοσθένους(19) λεγόμενον ὅτι ἔπραξεν ὁ Μειδίας, «*πείσας τὸν πρυτανεύοντα δοῦναι τὴν ψήφον παρὰ πάντας τοὺς κόμους, κλητῆρα δ' ὄντινοῦν ἐπιγραφάμενος*»· διότι ἡ γραφή οὐδ' ὄντινοῦν εἶναι ἀπίθανος, καθ' ὅσον, ἂν δὲν εἶχεν ἐπιγράψει κλητῆρα, ἡ γραφή αὐτοῦ θέν' ἀπερρίπτετο. Ἄλλως τε κατὰ τῶν τοῦτο παρανομούντων, ἢ μᾶλλον κατὰ τῶν ψευδῶς ἐγγραφομένων καὶ μαρτυρούντων ὡς κλητῆρων, ὑπῆρχε γραφὴ *ψευδοκλητείας*, ὡς ἐν αὐτῷ τῷ Δημοσθένει(20): «*Ἐβάδιζον ἐπὶ τὸν κλητῆρα . . . τῆς ψευδοκλητείας κατὰ τὸν νόμον*».

Κατὰ τὴν ἀρχὴν δὲ τῶν δικῶν κατεβάλλοντο καὶ αἱ δικαστικαὶ δαπάναι, αἵτινες ἐπὶ τῶν ιδιωτικῶν δικῶν ἐκα-

(16) Λυσ. κ. Ἀνδοκ. 206, κτλ.

(17) Δημ. κ. Μειδ. (25).

(18) Κ. Μειδ. 542.

(19) Bekk. Anecd. 199.

(20) Πρ. Νικόστρ. στ'. (Δούκ.).

λοῦντο πρυτανεῖα, καὶ κατετίθεντο ὑφ' ἑκατέρου τῶν διαδίκων εἰς ποσότητας ἀναλόγους τῆς ἀξίας τῆς δίκης, τρεῖς μὲν δραχμαὶ ἑκατέρωθεν, ὅταν ἡ ἀμφισβητουμένη ἀξία ᾗν 100 μέχρι 1000 δραχμῶν, τριάκοντα δὲ ὅταν ᾗτον 1000 μέχρι 10,000 (21), καὶ ἴσως ἀναλόγως περισσότεραι δι' ἀνωτέραν ἀξίαν, ἐν ᾧ αἱ κατώτεραι δίκαι φαίνεται ὅτι ἐδικάζοντο ἄνευ πρυτανείων. Διενέμοντο δὲ τὰ πρυτανεῖα εἰς τοὺς δικαστάς, ὑπὲρ ὧν, πρὸς ἀσφάλειαν, καὶ προκατεβάλλοντο· ὁ δὲ ἀλούς, ἡ καταδικασθεὶς, πλὴν ὅτι ἐζημιούτο τὴν ἰδίαν καταβολήν, ὥφειλε, φαίνεται, ν' ἀποζημιώσῃ καὶ τὸν ἀντίδικον διὰ τὴν καταβολήν αὐτοῦ, ὡς εἰκάζεται ἐκ τοῦ χωρίου τούτου τοῦ Πολυδεύκου (22): « Ὁ δὲ ἡττηθεὶς ἀπεδίδου τὸ παρ' ἀμφοτέρων δοθέν, ἐλάμβανον δὲ αὐτὸ οἱ δικασταί ».

Εἰς δὲ τὰς δημοσίας γραφάς, ἐπειδὴ προὔκειτο οὐχὶ περὶ ἀμφισβητουμένου δικαίου μετὰ δύο ἰδιωτῶν, ἀλλὰ περὶ προσβαλλομένων συμφερόντων τῆς δημοσίας τάξεως, χρηματικὴν τινα ποσότητα κατέβαλλε μόνος ὁ διώκων. Ἐκαλεῖτο δ' αὕτη παράσιασις ἢ παρακατάστασις, καὶ ᾗν πάντοτε ἡ αὕτη ποσότης, διότι αἱ γραφαί, ὡς ἐκ τῆς φύσεως αὐτῶν, δὲν ἐδύναντο νὰ ἐκτιμηθῶσι. Πιθανώτατα δ' ᾗν ἡ ποσότης αὕτη δραχμὴ μία, διότι τοσαύτη ᾗν καὶ ἡ τὸ αὐτὸ ὄνομα φέρουσα ἀντιμισθία τῶν Διαιτητῶν. Ἀνῆκε δ' εἰς τὸ δημόσιον, ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ σχολιαστοῦ τοῦ Ἀριστοφάνους (23), ὅστις, συγχέων μετ' αὐτῆς τὰ πρυτανεῖα, λέγει ὅτι ταῦτα ᾗσαν δραχμὴ καταβαλλομένη εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον. Καὶ ὁ μὲν Ἀρποκρατίων ἀναφέρει (24) τὸ ἐπόμε-

(21) Πολυδ. Η, 38.

(22) Η, 38.

(23) Νεφ. 1192.

(24) 255.

τον χωρίον τοῦ Ἀριστοτέλους, ἐκ τῆς Ἀθηναίων πολι-
είας· « Εἰσὶ δὲ γραφαὶ πρὸς αὐτοὺς (τοὺς Θεσμοθέτας),
ὧν παράστασις τίθεται ξενίας καὶ δωροξενίας καὶ ψευ-
δεγγραφῆς καὶ ψευδοκλησίας καὶ βουλεύσεως, καὶ ἀγρα-
φίου καὶ μοιχείας ». Ἀλλ' ὁ Βοίκιος (25) δικαίως θεωρεῖ
τὸν κατάλογον τοῦτον ὡς παραδείγματα μόνον περιέχοντα,
διότι βεβαίως διὰ πάσας τὰς γραφὰς κατεβάλλετο παρά-
στασις, πλὴν ῥητῶν τινῶν ἐξαιρέσεων, οἷον τῆς Εἰσαγγε-
λίας, διότι ἐκεῖ ὁ εἰσαγγέλλων δὲν ἦτο διάδικος, καὶ
προσέτι, τῆς γραφῆς αἰκίας καὶ ὕβρεως, βεβαίως πρὸς ἐμ-
ψύχωσιν τῆς καταμηνύσεως καὶ προστασίαν τῶν πολιτῶν·
οἱ δὲ καὶ λέγει ὁ Ἰσοκράτης (26)· « Περὶ μόνου τούτου τῶν
ἀδικημάτων καὶ δίκας καὶ γραφὰς ἄνευ παρακαταβο-
λῆς ἐποίησαν ».

Παρακαταβολὴ ὅμως κριτικῶς ἐκτίθετο ἡ ποσότης ἣν
ὤφειλε νὰ καταθέσῃ πρὸ τῆς δίκης ὁ ἀμφισβητῶν ἢ κτή-
ματα δημευθέντα, ἢ κληρονομίαν ὑπ' ἄλλου κατεχομένην
ὡς ἐν Δημοσθένει (27)· « Κηρύττεται τοῦ κήρυκος, εἴ τις
ἀμφισβητεῖν ἢ παρακαταβάλλει· βούλεται τοῦ κλήρου
ἢ κατὰ γένος ἢ κατὰ διαθήκας ». Καὶ ἦν, ἐν μὲν τῇ
πρώτῃ περιπτώσει, ἡ παρακαταβολὴ ἴση τῷ πέμπτῳ, ἐν
δὲ τῇ δευτέρᾳ, ἴση τῷ δεκάτῳ τῆς ἀξίας τῶν ἀμφισβητου-
μένων κτημάτων. Ἡττηθεὶς δ' ὁ διώκων, ἐστερεῖτο τῆς
ποσότητος ταύτης (28). Ἀπέβλεπε δ' ἡ τοῦ νόμου αὕτη
διάταξις εἰς τὸ νὰ ἐξασφαλίζῃ τό τε δημόσιον καὶ τοὺς κλη-
ρονόμους κατὰ παρενοχλήσεων αἵτινες θὰ ἦσαν ἀδιάλειπτοι,
ἂν πιθανὸν κέρδος καὶ οὐδεμίαν ζημίαν ἐπέφερον.

(25) Staatshh. d. Att. I, 373.

(26) Κ. Λογίτ. 2.

(27) Κ. Μακαρτ. 1051.

(28) Ἀρπ. 232.—Πολυδ. Η, 39.

Κατεβάλλετο δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἐφέσεων ποσότης τις, περὶ ἧς τὸ μόνον γνωστὸν ἐστὶν ὅτι ἐλέγετο *Παράβολον* κατ' Ἀριστοτέλην, *Παραβόλιον* δὲ κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους (29).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Ἀνάκρισις. Βάσανος.

Μετὰ δὲ τὴν κλήσιν καὶ τὴν τῶν χρημάτων κατάθεσιν, ἡ τοῦ ἀνήκοντος δικαστηρίου ἡγεμονεύουσα ἀρχὴ προέβαινεν εἰς τὴν ἀνάκρισιν (τὴν *causae cognitionem* κατὰ τοὺς Ῥωμαίους), ὅπως πρῶτον ἐκ μαρτυριῶν καὶ ἄλλων ἀποδείξεων ἐξαγάγῃ ἂν δὲν ὑπάρχῃ τι κώλυμα εἰς τὴν τῆς δίκης πρόοδον, καὶ ὅπως, δεύτερον, τούτου καταδειχθέντος, συλλέξῃ τὰ τεκμήρια καὶ τὰς ἀποδείξεις ἐφ' ὧν ἔμελλε νὰ στηριχθῇ ἡ ἀπόφασις. Ἐλέγετο δὲ τοῦτο Ἀνακρίνειν τοῖς ἀντιδίκοις τὴν δίκην, ἢ καὶ ἀνακρίνειν τοὺς ἀντιδίκους, καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν ἀντιδίκων ἀνακρίνεσθαι τὴν δίκην, ὡς ἐν Δημοσθένει (1). « Ἀνακρινομένου μου τὴν γραφήν ».

Ἐγίνετο δ' ἡ ἀνάκρισις οὐχὶ παρουσίᾳ τῶν δικαστηρίων, ἀλλ' ἰδίᾳ, ἐνώπιον ἐκάστης τῶν ἀρχῶν, βεβαίως εἰς τὸ ἰδιαίτερον αὐτῆς ἀρχεῖον, ὃν, τοῦ μὲν Ἐπωνύμου παρὰ τοῖς Ἐπωνύμοις, θέσεως πλησίον τοῦ Πρυτανείου κειμένης (2), κοσμουμένης δ' ὑπὸ τῶν ἀνδριάντων τῶν ἡρώων

(29) Πολυδ. Η, 63.

(1) Κ. Νικοστρ. 1252.

(2) Ἰδ. Ἀπάντ. Τόμ. ΙΖ. — Σουίδ. φ. ἀρχων. — Ἀνδοκ. κ. Ἀλκ. 118.

ὧ ἐπώνυμοι ἦσαν αἱ δέκα φυλαί· τοῦ δὲ Βασιλέως ἐν τῷ Βουκολείῳ· «τὸ δὲ ἦν πλησίον τοῦ πρυτανείου» (3)· τοῦ Πυλεμάρχου δ' ἐν Λυκείῳ, παρὰ τὸν Ἰλισσόν (4)· τῶν δὲ Θεσμοθετῶν παρὰ τὸ Θεσμοθέσιον, οὗ ἀγνοεῖται ἡ θέσις, ἂν δὲ εἶναι, ὡς ὁ Σουίδας λέγει (5), τὸ αὐτὸ τῷ Πρυτανείῳ. Ἰδὲ δὲ τοῦ μνημονευθέντος ἀνεκδότου ἔκφρασις· «Πρὸ τῶν Σόλωνος νόμων οὐκ ἐξῆν αὐτοῖς ἅμα δικάζειν, ἀλλ' ὁ μὲν Βασιλεὺς καθῆστο παρὰ τῷ καλουμένῳ Βουκολείῳ κλπ.», δὲν πρέπει νὰ ἐκληφθῇ ὡς δηλοῦσα οὔτε ὅτι μετὰ τοὺς νόμους τοῦ Σόλωνος ἐδίκαζον ἅμα, οὔτε ὅτι, πλὴν ἴσως πρὸ Σόλωνος, ἐδίκαζον ἐν τοῖς ἀρχείοις ἐν οἷς ἐκάθηντο, διότι, τούτου ὄντος, οὐδεμία ἐναπέμενε δίκη διὰ τὰ δικαστήρια, ἅ, ὡς ἐρρέθη, ἔκειντο ἐν τῇ ἀγορᾷ.

Εἰς τὴν ἀνάκρισιν δ' ἐπεμπον κλήσιν οἱ ἄρχοντες πρὸς τοὺς ἀντιδίκους, ὡς ἐν Δημοσθένει (6)· «Καλούντων αὐτὸν εἰς τὴν ἀνάκρισιν τῶν ἀρχόντων»· καὶ ἂν μὲν ἀπῆν ὁ ἐναγόμενος, κατεδικάζετο ἐρήμην, ἂν δ' ὁ ἐνάγων, ἡ δίκη ἔπαυε (7), καί, ἐπὶ γραφῆς, κατεδικάζετο ὁ ἐνάγων προσέτι εἰς ἀτιμίαν καὶ πρόστιμον, ὡς ἐκτεθήσεται κατωτέρω.

Ἐξετίθετο δὲ κατὰ τὴν ἀνάκρισιν ἡ ὑπόθεσις δι' ἐγγράφου περιλήψεως ὑφ' ἑκατέρου τῶν διαδίκων, καλουμένης ἀντιγραφῆς, εἰς ἣν ὁ διώκων περιελάμβανε καὶ τῆς δίκης τὸ τίμημα, ἥτοι τὴν χρηματικὴν ποινὴν ἣν ἐπρότεινε κατὰ τοῦ ἀντιδίκου του. Παράδειγμα αὐτῆς διετηρήθη ἐν τῷ κατὰ Στεφάνου πρώτῳ λόγῳ τοῦ Δημοσθένους τὸ ἐπόμενον (8)·

(3) Bekk. Anecd. 449.

(4) Ἀπάντ. Τόμ. ΙΖ.

(5) Σουίδ. φ. Πρυτανεῖον. Αὐτ. Meier u. Schömann, σ. 60.

(6) Κ. Θεοκρ. 2324.

(7) Δημοσθ. αὐτ.

(8) Σελ. 1115. — Ἰδ. καὶ Πλάτ. Ἀπολ. Σωκρ. 27.

« Ἀπολλόδωρος Πασίωνος
Ἀχαρνεύς, Στεφάνῳ Με-
νεκλέους Ἀχαρνεῖ ψευδο-
μαρτυριῶν, τίμημα Τά-
λαρτον· τὰ ψευδῇ μου
κατεμαρτηρῦσας τὰ ἐν τῷ
γραμματείῳ γεγραμμένα.

Στέφανος Μεγακλέους Ἀ-
χαρνεύς τ' ἀληθῇ ἐμαρτύ-
ρησα, μαρτυρήσας τὰ ἐν
τῷ γραμματείῳ γεγραμμέ-
να ».

Ἡ λέξις ὁμῶς ἀντιγραφή, πλὴν τῆς συνηθεστέρας ταύ-
της αὐτῆς χρήσεως ἐπὶ τῆς ἀμοιβαίας περιλήψεως, δηλοῖ
παρά τισι καὶ μόνῃν τὴν περίληψιν τῆς ὑπερασπίσεως· ὡς
παρὰ Πολυδεύκει (9)· « Καὶ ἔστι πρὸς τὴν γραφὴν τὸ τοῦ
φεύγοντος γράμμα ἀντιγραφή ». Ἐπὶ δὲ κληρονομικῶν
δικῶν Ἀντιγραφή ἐλέγετο ἑκάτερα τῶν περιλήψεων ἀδια-
κρίτως (10)· καὶ τέλος τοῦ αὐτοῦ ὄνομα ἐδίδετο καὶ εἰς ἀντι-
κατηγορίαν ἣν ὁ φεύγων ἔκινει κατὰ τοῦ διώκοντος σχέσιν
ἔχουσαν πρὸς αὐτοῦ τὴν κατηγορίαν, ὡς ἐν Δημοσθένει (11)
ὁ Φαίνιππος τὸν ἐνάγοντα αὐτὸν, ὡς κεκτημένον περιουσίαν
ὑποπίπτουσαν εἰς τὸν νόμον τῆς Ἀντιδόσεως, ἀντενήγαγεν
ὡς ἀδίκως καταγράψαντα τὴν οὐσίαν του· « Ἀλλ' ὅμως
ἐμὲ ἀντεγράψατο Φαίνιππος μὴ δικαίως ἀποφαίνειν τὴν
οὐσίαν ».

Ἐπὶ δὲ τῇ περιλήψει ταύτῃ ἕκαστος ὤμνυεν ὅτι ἀληθὴς
ἦν ὁ δι᾿σχυρισμὸς αὐτοῦ, καὶ ὁ ὅρκος οὗτος, ὡς πᾶς δι-
πλοῦς ὅρκος, ἐκαλεῖτο διωμοσία (12), ἢ, εἰδικῶς ἴσως οὗτος,
ἀντωμοσία, ὡς ἐν Ἀρποκρατίωνι· « Καλεῖται δὲ οὕτως
ἐπειδὴ ἀντῶμνον οἱ διώκοντες καὶ οἱ φεύγοντες, οἱ μὲν

(9) H, 58.

(10) Ἀρποκρ. — Σουίδ. — Λεξ. Ῥητ. κτλ.

(11) Πρὸς Φαίνιππ. 1044.

(12) Ἰδ. Ἀνωτ. Κεφ. Β, Σ. 296.

ἀληθῇ κατηγορῆσαι, οἱ δὲ ἀληθῇ ἀπολογήσασθαι», καὶ ὡς πολλάκις ἐν λόγοις τῶν ῥητόρων, μάλιστα κληρονομικῆς (13). Κατ' ἄλλους δὲ γραμματικούς (14) ἐν ᾧ διωμοσὶ καὶ ἀμφωσία καὶ ἀμφιορκία ἦν ὁ ἀμφοτέρων ὅρκος, ἀντωμοσία ἦν ὁ τοῦ φεύγοντος, ὁ δὲ τοῦ διώκοντος προωμοσία. Ἄλλ' ἡ λέξις αὕτη, ὡς καὶ ἡ ἀμφωμοσία καὶ ἀμφιορκία, παρ' οὐδενὶ τῶν ῥητόρων εὑρηται. Ἡ δ' ἀντωμοσία ἀπαντᾶται ἐν Ἰσαίῳ (15) καὶ ἐπὶ μόνου τοῦ ὅρκου τοῦ διώκοντος, ὡς καὶ ἡ διωμοσία δηλοῖ ἐνίοτε καὶ ἑκάτερον τῶν ὅρκων, τὸν τοῦ φεύγοντος (16), ἢ τὸν τοῦ διώκοντος (17), ὡς ἀποτελοῦντα μέρος τῆς διωμοσίας.

Ὅταν δ' ὁ ἀπολογούμενος προσέβαλλε κατ' εὐθείαν τὴν οὐσίαν τῆς κατηγορίας, ἀποφεύγων προδικαστικὰς ἐνστάσεις, ἐλέγετο τοῦτο *Εὐθυδικία*, καὶ τὸ οὕτω δικάζεσθαι *εὐθυδικία* εἰσιέναι, ἢ τὴν εὐθείαν εἰσέναι. Οὕτω λέγεται ἐν τῇ ὑποθέσει τοῦ κατὰ Φερμίωνα λόγου τοῦ Δημοσθένους· «Ταῦτα γάρ ἐστι τὴν εὐθυδικίαν ἀγωνιζομένου, καὶ τοῖς ἐπιφερομένοις ἐγκλήμασιν ἀπαντῶντος, ἀλλ' οὐκ ἀναιροῦντος τὸν περὶ αὐτὸν ἀγῶνα καὶ τὴν εἰσαγωγὴν τῆς δίκης». Ἐκ πολλῶν δὲ χωρίων τῶν ῥητόρων προκύπτει, ὅτι οἱ δικασταὶ ἦσαν ἐν γένει εὖνους πρὸς τὴν εὐθυδικίαν, θεωροῦντες αὐτὴν ὡς θαρρόυσης πεποιθήσεως ἔνδειξιν, ὡς ὁ Ἰσαῖος λέγει (18)· «Ἐγὼ δ' εἰ μὲν ἐώρων ὑμᾶς μᾶλλον ἀποδεχομένους τὰς διαμαρτυρίας ἢ τὰς εὐθυδικίας. . . .». Δι' ὃ καὶ ὁ μὲν φεύγων, ὅσάκις καταφεύγει καὶ

(13) Δημοσθ. — Ἰσαί — Λυσ. κ. Παρχλ. 736.

(14) Ἡσύχ. — Σουίδ. — Πολυδ. Η, 122. — Ῥητ. Λεξ.

(15) Π. Δικαιογ. κλ. 87. — Π. Πύρ. κλ.

(16) Δημ. κ. Ἀριστοκρ. 643.

(17) Λυσ. κ. Σίμων. 134, κτλ.

(18) Π. Ἀπολλοδ. κλ.

εἰς ἄλλους τρόπους, συνήθως διίσχυρίζεται ὅτι πράττει τοῦτο ἐκ περιουσίας, καὶ ἵνα ἀποδείξῃ ὅτι οὐ μόνον κατ' οὐσίαν, ἀλλὰ καὶ κατὰ πάντα τὰ ἔνδिका μέσα χωλαίνει ἢ κατηγορία, ὡς λέγει ὁ Λιβάνιος ἐν τῇ ὑποθέσει τοῦ πρὸς Ζηνόδημον λόγου τοῦ Δημοσθένους· « Οὐ γὰρ βούλεται δοκεῖν ῥήματι μόνον τοῦ νόμου ἰσχυρίζεσθαι, κατὰ τὸ πρᾶγμα ἀδικῶν, ἀλλὰ δείκνυσιν, ὡς θαρρῶεῖ μὲν καὶ τῇ εὐθείᾳ, ἐκ περιουσίας δὲ αὐτῷ καὶ παραγραφὴν ὁ νόμος δίδωσι ». Ὁ δ' ἐνάγων προσπαθεῖ ν' ἀποδείξῃ ὅτι ὁ ἀντίδικος καταφεύγει εἰς τύπους, καθ' ὃ ἀσθενὴς περὶ τὴν οὐσίαν.

Οὐχ' ἦττον ὁμῶς συνεχέστατα οἱ ἀντίδικοι, καὶ μάλιστα οἱ διστάζοντες περὶ τῆς ἐπιτυχίας των, κατέφευγον εἰς ἐνστάσεις προδικαστικάς, ἀφορώσας τὸ παράνομον τῆς εἰσαγωγῆς τῆς δίκης, καὶ αἰτούσας τὴν μὴ παραδοχὴν αὐτῆς, « μὴ ἐπίδικον εἶναι τὸν κλῆρον » (19). Ἐκαλοῦντο δ' αἰτιαῦται ἐνστάσεις παραγραφῇ, καὶ ἐστηρίζοντο ἐπὶ διαφορῶν λόγων, ὧν τοὺς πρωτίστους ἀπαριθμεῖ ἐν τοῖς ἐπομένοις ὁ Πολυδεύκης (20)· « Παραγραφὴ δὲ . . . ὅταν τις μὴ εἰσαγώγιμον εἶναι λέγῃ τὴν δίκην, ἢ ὡς κεκριμένος, ἢ ὡς ἀφειμένος, ἢ ὡς τῶν χρόνων ἐξηκόντων ἐν οἷς ἔδει κρίνεσθαι, [ἢ ὡς δίκης εἰσαγομένης οὐ τῆς προσηκούσης], οἷον οὐκ εἰσαγγελίας, ἀλλὰ παρανόμων, οὐ δημοσίων, ἀλλ' ἰδίων· ἢ ὡς οὐ παρὰ τούτοις κρίνεσθαι δεόν, οἷον οὐκ ἐν Ἀρείῳ Πάγῳ ἀλλ' ἐπὶ Παλλαδίῳ ». Καὶ κεκριμένος μὲν ἦν ὁ λαβὼν περὶ τῆς εἰσαγομένης δίκης προηγουμένην δικαστικὴν ἀπόφασιν· ἀφειμένος δὲ ὁ συμβιβασθεὶς ἢ ἐξοφλήσας, ἀφείς καὶ ἀπαλλάξας, κατὰ

(19) Ἰσ. κ. Πύρ. κλ. 15.

(20) Η, 59.

τῇ καθιερωμένῃ φράσιν (21). Οἱ δ' ἐξήκοντες χρόνοι ἐν οἷς ἔδει κρίνεσθαι ἦσαν ἢ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις λεγομένη προθεσμία (22), παρ' ἡμῖν δὲ κυρίως παραγραφή, μεθ' ἣν ἡ δίκη δὲν δύναται πλέον νὰ εἰσαχθῇ νομίμως (23).

Περὶ αὐτῆς δὲ μικρὰ γνωρίζομεν, διότι αἱ ἐν Πλάτῳ (24) τὴν προθεσμίαν ἐπὶ κινήτων κανονίζουσαι διατάξεις, ἐπὶ μὲν φανεράς κτήσεως ἐν τῇ πόλει καὶ τῇ ἀγορᾷ ἐπὶ ἔτος, κατ' ἀγροὺς δ' ἐπὶ πενταετίαν, ἐπὶ δ' ἀφανοῦς κτήσεως (ἐν τῇ οἰκίᾳ), ἐν μὲν τῇ πόλει ἐπὶ τριετίαν, κατ' ἀγροὺς δ' ἐπὶ δεκαετίαν, ἐπὶ κτήσεων δ' ἐν ἀλλοδημίᾳ, ἥτοι ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ προθεσμίαν μὴ παραδεχόμεναι, ἀμφίβολον ἐστὶν ἂν ἐκ τῆς Ἀττικῆς νομοθεσίας ἀρύωνται, ἢ ἂν ὥσι προτάσεις τοῦ συγγραφέως (25). Διὰ δὲ τὰ χρέη γινώσκεται ὅτι ἦν πέντε ἐτῶν ἡ προθεσμία (26), καὶ τοσούτων ἐπίσης διὰ τὰς ἐπιτροπικὰς δίκας (27), αἱ δ' ἐγγύαι ἦσαν ἐπέτειοι (28), ἥτοι ἔπαυεν ἡ ὑποχρέωσις τοῦ ἐγγυητοῦ, ἂν ἔμενεν ἐπὶ ἐν ἔτος ἀκαταζήτητος. Ἐν δὲ Λυσίᾳ (29), λέγεται ὅτι προθεσμία (ἥτοι παραγραφή) διὰ τοὺς καταστρέφοντας τὰς ἱερὰς ἐλαίας δὲν ὑπῆρχεν, ὡς φαίνεται ὅτι δὲν ὑπῆρχε καὶ διὰ τὰ μεγάλα πολιτικὰ ἐγκλήματα (30). Ἐτησία δ' ἦτον ἡ προθεσμία τῆς γραφῆς παρανόμων (31), ἥτοι ὁ προτείνας

(21) Ἀρποκρ. — Σουίδ.

(22) Ἰδ. C. Caillemer, études sur les ant. juridiques d'Athènes, 7e étude Paris, 1869.

(23) Ἰσοκρ. Ἀχίδαμ. § 26. — Δημ. ὑπ. Φορμ. 952, 953.

(24) Π. Νόμ. IB, 954.

(25) Hermann, de vestigiis institutorum veterum. Marb. 1836.

(26) Δημ. ὑπ. Φορμ. 952.

(27) Δήμ. πρὸς Νaus. καὶ Ξεν. 993.

(28) Δημ. πρ. Ἀπατούρ. 901.

(29) Ὑπ. τ. σηκοῦ, 275.

(30) Λυσ. κ. Ἀγοράτ. 161.

(31) Ὑπόθ. Δημοσθ. κ. Λεπτ. 453. Ἰδ. ἄνωτ. Σελ. 245.

νόμον ἔμενεν ἀκαταδίωκτος διὰ τὴν πρότασιν αὐτοῦ μετὰ παρέλευσιν ἔτους ἀπὸ τῆς ἐγκρίσεως τῆς προτάσεως, μόνον δ' ὁ νόμος ἐδύνατο ν' ἀκυρωθῇ, αὐτοῦ μὴ εὐθυνομένου. Καὶ διὰ τὰς εὐθύνας δὲ τῶν ἀρχόντων λέγει ὁ Πολυδεύκης, ὅτι ὑπῆρχε προθεσμία, ἀλλὰ δὲν ὀρίζει πόση (32).

Ἄλλοι δ' ἀπαριθμούμενοι λόγοι τῆς παραγραφῆς ἀφο-
ρῶσι τὸ παράτυπον τῆς δικονομίας καὶ τὸ ἀναρμόδιον τῶν
δικαστηρίων, ὡς ἂν ξένος, δοῦλος ἢ ἀνήλιξ ἐνῆγεν αὐτο-
προσώπως, καὶ οὐχὶ διὰ προστάτου ἢ κυρίου· προσέτι δὲ
καὶ ἐν γένει τῆς δίκης τὸ ἀκατάλληλον, ὡς ἐπὶ πράξεως
περὶ ἧς δὲν προείδεν ὁ νόμος, ὡς ὁ Σουίδας· «Καὶ ἐπ' ἐ-
κείνῃ τῇ δίκῃ, περὶ ἧς οὐδὲν ὥριται παρὰ τοῖς νό-
μοις»· ἢ πρὸς διεκδίκησιν πράξεως ἣν ὁ νόμος ἀπαγορεύει,
ὡς ἐν Δημοσθένει (33)· «Ἐὶν δέ τις ἐκδῶ παρὰ ταῦτα,...
δίκη αὐτῷ μὴ ἔστω περὶ τοῦ ἀργυρίου... μηδὲ ἀρχὴ εἰ-
σαγέτω περὶ τούτου μηδεμίαν· ἢ περὶ ἀποδόσεως ἐνεχύ-
ρου πρὶν ἢ ἀποτιθῇ ἢ προσότης εἰς τὴν ἐδοθή.

Τὴν παραγραφὴν λοιπὸν προεδίκαζεν ἢ τὴν ἡγεμονίαν
ἔχουσα ἀρχή, ὅπως, εἰ μὲν ἔκρινεν αὐτὴν ἰσχύουσαν, ἀρ-
νηθῇ τὴν τῆς δίκης εἰσαγωγὴν, εἰ δ' ἐνόμιζεν ὅτι δὲν ἐδύ-
νατο ν' ἀποφασίσῃ ἀφ' ἐαυτῆς περὶ τούτου, ἀναστείλῃ τὴν
δίκην μέχρ' οὗ αὐτὸ τὸ δικαστήριον κρίνῃ τὴν παραγρα-
φὴν. Ὁ Πολυδεύκης λέγει· «Καὶ ἡ παραγραφὴ δὲ ἀντι-
γραφῇ ἔοικε, δι' ὃ καὶ προεισέρχεται». Ἄλλ' ἀντιγραφὴν
κατὰ τοῦτο καὶ μόνον ὁμοιάζει, ὅτι, ὡς ἐκείνη (ἐν μιᾷ τῶν
σημασιῶν αὐτῆς), εἶναι καὶ αὕτη ἔνδικον μέσον τοῦ φεύ-
γοντος κατὰ τοῦ ἐνάγοντος. Προεισέρχεται δ' οὐχὶ διότι
ὁμοιάζει τὴν ἀντιγραφὴν, ἀλλὰ διότι πρὸ τῆς λύσεως αὐ-

(32) H, 45.

(33) K. Λακρίτου, 941.

τῇ ἡ δίκη φυσικῶς δὲν δύναται νὰ προβῇ. Ἐννοεῖται δ' ὅτι εἰς τὴν παραγραφὴν, ὅταν ἤρχετο ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου, ὠμίλει πρῶτος ὁ φεύγων, ὅστις δι' αὐτῆς ἀνελάμβανε θέσιν διώκοντος. Οὕτως ἐν Δημοσθένει (35): « Προλαβὼν δέ μου ὥστε πρότερον λέγειν, διὰ τὸ παραγραφὴν εἶναι καὶ μὴ εἰς θυδικία εἰσιέναι . . . »

Ἐλέγετο δ' ἡ παραγραφὴ καὶ διαμαρτυρία, ὅταν, ὡς τοῦτο συνήθως συνέβαινε, ἐκάτερος τῶν διαδίκων ἔφερε μάρτυρας πρὸς ὑποστήριξιν ἢ πρὸς ἀπόκρουσιν αὐτῆς (35). Τὸ δ' ἀποτέλεσμα αὐτῆς ἦτο μόνῃ ἡ λύσις τοῦ παρεμπιπτοντος ζητήματος, ὥστε, εἰ μὲν ἡττᾶτο ὁ φεύγων, ὁ τὴν παραγραφὴν προτείνων, προὔχῳρει ἡ οὐσιαστικὴ δίκη (36), εἰ δὲ ὑπερίσχυεν, ἡ δίκη ἔπαυε· δι' ὃ καὶ παρὰ Δημοσθένει (37): « Ἐτι τοίνυν, τὸ τῶν διαμαρτυρούντων μέρος, οὔτε δικαστήρια ἦν ἄν, οὔτε ἀγῶνες ἐγγίνοντο. Κωλύει γὰρ πάντα ταῦτα τὸ τῶν διαμαρτυρούντων μέρος, καὶ ἀποκλείει εἰσαγωγὴς τῆς εἰς τὸ δικαστήριον ». Εἰς τὸν διώκοντα ὁμῶς ἐναπέμενε εἰσέτι τὸ ἐνώπιον μέσον δίκης ψευδομαρτυριῶν κατὰ τῶν μαρτύρων τοῦ ἀντιδίκου του, ὡς ἐν Ἰσαίῳ (38): « Μελλόντων δ' ἡμῶν ἀντῳμνυσθαι, διεμαρτύρησε Νεωχάρης οὕτωςι μὴ ἐπίδικον εἶναι τὸν κληρὸν ἡμῶν. Ἐπισκηψαμένων δ' ἡμῶν, ἡ μὲν λῆξις τοῦ κλήρου διεγράφη, ἡ δὲ τῶν ψευδομαρτυριῶν δίκη εἰσῆει ». Οὕτως ἐστρέφετο ἡ δίκη ἀπὸ τῶν ἀντιδίκων κατὰ τῶν μαρτύρων, δι' ὃ καὶ αὐτομαχεῖν ἐλέγετο τὸ μὴ χρῆ-

(34) Κ. Στεφ. 1103.

(35) Ἀρποκρ. ἐξ οὗ καὶ Σουλδ.

(36) Λυσ. κ. Παγκλέων. 14.

(37) Κ. Λεωχ. 1098.

(38) Π. Δικαιογ. κλ. 16.

σθαι τῇ διαμαρτυρίᾳ (39), καὶ ἐπομένως οὐχὶ διὰ τῶν μαρτύρων, ἀλλ' αὐτοπροσώπως ἀγωνίζεσθαι.

Ἦτον δὲ πολὺ τὸ κακὸν τῆς ψευδομαρτυρίας ἐν Ἀθήναις (40), καὶ χρήματα λαμβάνοντες πολλοὶ ἐπεδίδοντο εἰς τὸ ἄτιμον τοῦτο ἔργον· ὁ δὲ Δημοσθένης μαρτυρεῖ (41) ὅτι ὑπῆρχον ἐν Πειραιεῖ « ἐργαστήρια μοχθηρῶν τοιούτων ἀνθρώπων ».

Ἦν δὲ τὸ τῆς ἀνακρίσεως ἔργον νὰ συλλέγῃ τὰς ἐκατέρωθεν ἀποδείξεις, καὶ κατακλείσασα αὐτάς εἰς ἐχίνους, οὓς ὁ Σχολιαστὴς τοῦ Ἀριστοφάνους (42) χαρακτηρίζει ὡς « ἄγγος τι χαλκοῦν ἢ καὶ ἐκ κεράμων », ἐσφράγιζεν αὐτάς, καὶ τὰς ἐφύλαττε διὰ τὴν δικάσιμον ἡμέραν, χωρὶς οὐδ' ἀφαίρεσιν οὐδὲ προσθήκην νὰ ἐπιδέχωνται πλέον· δι' ὃ καὶ λέγει πού ὁ Δημοσθένης (43), ὅτι ἐδύνατο νὰ φέρῃ καὶ μάρτυρας τῶν διῆσχυρισμῶν του, ἂν οἱ ἐχίνοι δὲν ἦσαν ἤδη ἐσφραγισμένοι· « Ταῦτα, εἰ μὴ σεσημασμένων ἤδη συνέβη τῶν ἐχίνων, καὶ μάρτυρας ἐμῶν παρειχόμεν ».

Εἶδη δ' ἀποδείξεων ἀπαριθμεῖ ὁ Ἀριστοτέλης (44) πέντε « Εἰσὶ δὲ πέντε τὸν ἀριθμὸν, νόμοι, μάρτυρες, συνθῆκαι, βάσανοι, ὄρκος ». Καὶ οἱ μὲν νόμοι συνεχῶς ἀνεγινώσκοντο πρὸς ἀπόδειξιν τῶν διῆσχυρισμῶν τῶν ῥητόρων, καὶ τούτους, ὡς καὶ πάσας τὰς ἐγγράφους ἀποδείξεις, κατέθετεν ἐπὶ τῆς ἀνακρίσεως ὁ προτείνων αὐτοὺς διάδικος ἐν ἀντιγράφοις, ἅτινα ἐκλείοντο εἰς τοὺς ἐχίνους.

Συνθῆκαι δ' ἦσαν τὰ παντοῖα συμβόλαια, τὰ ὁμόλογα, αἱ διαθῆκαι, τὰ τραπέζικα γραμματεῖα, κτλ.

(39) Ἀρποκρ.

(40) Δημ. πρ. Ἀπατούρ. 904. — Πρὸς Καλλικλ. 1273.

(41) Πρ. Ζηνόθ. 884.

(42) Σφ. 1436.

(43) Κ. Βοιωτ. 999.

(44) Ῥητορ. Α, 15, 2.

Ὡς μάρτυς ἦν δεκτὸς πᾶς ἀνὴρ, ἐνήλιξ, ἐλεύθερος καὶ ἐπίτιμος, ἀδιάφορον ἂν Ἀθηναῖος ἢ ξένος. Δοῦλος δὲ μόνον δὲ βασάνου ἐμαρτύρει. Πᾶς δ' ὁ καλούμενος νὰ μαρτυρήσῃ ὀφείλε νὰ παρουσιασθῇ, ἐκτὸς ἂν ἐζητεῖτο νὰ καταμαρτυρήσῃ καθ' ἑαυτοῦ (45). Ἐγράφετο δ' ἡ μαρτυρία πρὶν ἐπὶ λελευκωμένου γραμματείου, καὶ ἐκομίζετο εἰς τὸν ἄρχοντα, ὅπως ἐγκλεισθῇ εἰς τὸν ἐχθρον. Ἀλλ' ἂν ἐγίνετο ἐπ' αὐτῆς τῆς ἀνακρίσεως, ἀπροόπτως, καὶ κατὰ πρόκλησιν τοῦ ἀντιδίκου, τότε ἐγράφετο ὑπ' αὐτοῦ ἐπὶ πίνακος κεχρισμένου μάλθῃ, ἣν ὁ Ἀρποκρατίων ἐξηγεῖ « μεμαλαγμένον κηρόν », ὅπως εὐκόλως μεταρρύθμιζεται, ἂν ὁ μάρτυς κατέθετεν ἄλλως ἢ ὅ,τι ἐπροσδοκᾷτο. Τοῦτο καθαρῶς ἐξηγεῖ ὁ Δημοσθένης διὰ τῶν ἐπομένων (46). « Ἔτι τοίνυν κἄν ἀπὸ τοῦ γραμματείου γνοίῃ τις, ἐν ᾧ ἡ μαρτυρία γέγραπται, ὅτι τὰ ψευδῇ μεμαρτύρηκε. Λελευκωμένον τε γάρ ἐστι, καὶ οἴκοθεν κατασκευασμένον. Καί τοι τοὺς μὲν ταπεινά γεγραμμένα μαρτυροῦντας προσήκει οἴκοθεν τὰς μαρτυρίας κατασκευασμένας μαρτυρεῖν· τοὺς δὲ τὰς προκλήσεις μαρτυροῦντας τοὺς ἀπὸ ταυτομάτου προστάντας, ἐν μάλθῃ γεγραμμένους τὴν μαρτυρίαν· ἵνα εἴ τι προσγράψαι ἢ ἀπαλεῖψαι βουληθῇ, ῥάδιον ἦν ».

Ἐνίοτε δέ, οὐχὶ πάντοτε, τὴν μαρτυρίαν συνώδευε καὶ ὅρκος, ὡς ἐξάγεται ἐξ ὧν ὁ Πλούταρχος λέγει περὶ τινος (47), ὅτι « Πρὸς φίλον τινὰ μαρτυρίας ψευδοῦς δεόμενον, ἢ προσῆν καὶ ὅρκος, ἔφησε μέχρι τοῦ βωμοῦ φίλος εἶναι ».

Ἀπητεῖτο δ' ὑπὸ τοῦ νόμου νὰ καταθέτωσιν οἱ μάρτυρες μόνον ὅσα ὡς αὐτόπται ἐγνώριζον, ἐκεῖνα ὧν ἦσαν ἰδνῖτοι,

(45) Δημ. κ. Στεφ. Β. 1131.

(46) Κ. Στεφ. Β'. 1132.

(47) Πλούτ. Βασιλ. Ἀποφθ. (Τ. II, σ. 39. Τχv.

ὡς ἐκφράζεται ὁ Σολώνιος νόμος (48), οὐχὶ δ' ἀκοὴν μαρτυρεῖν, ἥτοι ὅσα παρ' ἄλλων ἤκουσαν, ἐκτὸς ἂν ὁ παρ' οὗ ἤκουσαν ταῦτα ἀπέθανεν. Ἄν δ' οἱ γινώσκοντες τὰς περιπτώσεις ἦσαν ἀπόντες, ἢ ἀδύνατοι, δηλαδή ὑπ' ἀσθενείας ἢ ἄλλων φυσικῶν περιστάσεων κωλυόμενοι νὰ ἐμφανισθῶσιν εἰς τὴν ἀνάκρισιν, ἐπετρέπετο αὐτοῖς ἐκμαρτυρεῖν ἢ διδόναι ἐκμαρτυρίαν, ἥτοι ἔγγραφον κατάρθουν, κυρουμένην διὰ τὸ γνήσιον ὑπὸ μαρτύρων, τῶν μαρτυρούντων τὴν ἐκμαρτυρίαν. Ὁ δὲ τὴν ἐκμαρτυρίαν ζητῶν καὶ λαμβάνων, ἐλέγετο ὅτι ἐποιεῖτο ἐκμαρτυρίαν ἢ ἐξεμαρτυρεῖτο πρὸς τινα, πρὸς τὸν μάρτυρα δηλαδή τῶν κυροῦντα τὴν γνησιότητα, ὡς ταῦτα ἀκριβολογεῖ ἐν τοῖς ἐπομένοις ὁ Δημοσθένης (49): « Ἄ ἂν εἰδῇ τις καὶ οἷς ἂν παραγένηται γενομένοις, ταῦτα μαρτυρεῖν κελεύουσιν ἐν γραμματείῳ γεγραμμένα, ἵνα μήτ' ἀφελεῖν ἐξῇ μηδὲν, μήτε προσθεῖναι τοῖς γεγραμμένοις· ἀκοὴν δ' οὐκ ἔστι ζῶντος μαρτυρεῖν, ἀλλὰ τελευτῶντος τῶν δὲ ἀδελφῶν καὶ ὑπερσβίων ἐκμαρτυρίαν γεγραμμένην ἐν γραμματείῳ ». Ἄν δ' ἀντίδικος ἔκρινε τὴν ἐκμαρτυρίαν ψευδῇ, ἐδύνατο νὰ κινήσῃ δίκην ψευδομαρτυρίου κατ' ἐκείνου, εἰς οὗ τὸ ὄνομα ἐγένετο, καὶ ἂν οὗτος ἤρνεῖτο αὐτήν, κατὰ τῶν ψευδῶς κυρωσάντων τὴν γνησιότητα, ὡς ὁ Δημοσθένης ἐν τῷ αὐτῷ χωρίῳ: « Καὶ ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἐπισκῆψεως τὴν τε μαρτυρίαν καὶ ἐκμαρτυρίαν ἀγωνίζεσθαι ἅμα, ἵν' ἐὰν μὲν ἀναδέχεται ὁ ἐκμαρτυρήσας, ἐκεῖνος ὑπόδικος ἢ τῶν ψευδομαρτυριῶν· ἐὰν δὲ μὴ ἀναδέχεται, οἱ μαρτυρήσαντες τὴν ἐκμαρτυρίαν.

Ἡ δὲ βάσανος, ἡ φρικώδης αὕτη ἀπόδειξις τῆς μὴ ὠριμότητος τῶν κοινωνικῶν αἰσθημάτων, ἐνηργεῖτο ἐπὶ μόνων

(48) Ἡσύχ. Α, 22.

(49) Κ. Στεφ. Β, 1130. — Ἰδ. καὶ Ἰσ. π. Π. κλ. 20 καὶ 21.

δούλων, καὶ ὑπῆρχε τὸ ὑπὸ Σκαμανδρίου προταθὲν ψήφισμα, τὸ ἀπαγορεῦον αὐτὴν κατ' ἐλευθέρων (50). Ἐξετελεῖτο δ' ἐνώπιον ἀρχῆς καλουμένης βασανισταί, οἵτινες κατέγαγον τοῦ βασανιζομένου τὰς ἐξαγορεύσεις· καὶ ἡ ἀπόδοξις αὕτη, μετὰ τῶν λοιπῶν καταταττομένη, ἐθεωρεῖτο ὡς ἡ πασῶν πειστικωτέρα, ἐκ τῆς διεστραμμένης θεωρίας, ὅτι συμφέρει πολλάκις εἰς τοὺς λοιποὺς μάρτυρας νὰ ψεύδωνται, ἐν ᾧ εἰς τοὺς βασανιζομένους συμφέρει δῆθεν πάντοτε νὰ λέγωσι τὴν ἀλήθειαν· ὡς ὁ Ἀναξιμένης (51)· « Πιστότερόν ἐστι βάσανος μαρτύρων. Τοῖς μὲν γὰρ μάρτυρσι συμφέρει πολλάκις ψεύσασθαι· τοῖς δὲ βασανιζομένοις λυσιτελεῖ τ' ἀληθῆ λέγειν ».

Ἐδύνατο δ' ὁ βουλόμενος ἢ τὸν ἑαυτοῦ δοῦλον νὰ παραδώσῃ εἰς βάσανον, ἢ ν' ἀπαιτήσῃ τούτου παρὰ τοῦ ἀντιδίκου (52), οὗ ἡ ἀποποίησης ἐνεποίει πρόληψιν κατὰ τοῦ δικαίου αὐτοῦ. Αἱ τοιαῦται δὲ πρὸς τὸν ἀντίδικον ἀπαιτήσεις, ἡ βασάνου, ἡ ὄρκου, ἡ εἰς ἐμφαντῶν κατάστασιν (53), ἦτοι παρουσίας ἀμφισβητουμένων κινητῶν, ἐκαλοῦντο προκλήσεις, ὡς ἐν Δημοσθένει (54)· « Οἶομαι γὰρ πάντας ὑμᾶς εἰδέναι, ὅσα μὴ δυνατόν πρὸς ὑμᾶς ἀγαγεῖν ἐστι τῶν πεπραγμένων, τούτων προκλήσεις εὐρέθησαν... οἷον εἴ τι πέπρακται ἔξω πον τῆς χώρας ». Ὑπεβάλλοντο δ' αἱ προκλήσεις ἐγγράφως, ἀνήκουσαι καὶ αὐταὶ εἰς τὴν δικογραφίαν, διότι πολλάκις ἦσαν ὑποχρεώσεις ἅς ὁ ἀντίδικος ἀνελάμβανε διὰ τὴν δικάσιμον ἡμέραν. Ἐνίοτε ὁμοως,

(50) Ἀνδοκ. π. Μυστ. 45.

(51) Ῥητορ. ΙΣΤ. 1.

(52) Δημοσθ. π. Ζηνοθ. 885.— Ἀντιφ. π. Χορευτ. ΚΓ.— Ἰσ. π. Φιλοκτ. κλ. ΙΣΤ. κτλ.

(53) Ἰσ. π. Φιλοκτῆμ. ΛΑ.

(54) Κ. Στεφ. 1106.

διὰ τὸ κατεπεῖγον, ἐγίνοντο καὶ μόνον προφορικῶς ἐν εἵδει συμφωνίας μετ' ἀσφαλείας καὶ ἐγγυήσεως, ὡς τὸ παράδειγμα παρὰ τῷ αὐτῷ ῥήτορι (55). « Προκαλοῦμαί σε ταυτί . . . Δέχομαι. Φέρε δὴ τὸν δακτύλιον. Λαβέ. Τίς δ' ἐγγυητής; Οὐτοσί ».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

Διαδικασία.

Μετὰ δὲ τὸ πέρας τῆς ἀνακρίσεως, ἡ ἀνακρίνασα καὶ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ δικαστηρίου ἔχουσα ἀρχὴ εἰσῆγε τὴν δίκην εἰς τὸ δικαστήριον καθ' ἡμέραν ἣν ἀνήγγελλεν εἰς τοὺς διαδίκους, καὶ ἥτις ἐκαλεῖτο Κυρία. Ὁρίζετο δ' αὕτη, ἐπὶ τῶν πλείστων δίκων, ἡ τριακροστὴ ἀπὸ τῆς παρουσιάσεως τῆς ἀγωγῆς, ἂν δὲν ἐκώλυέ τι, ὡς φερ' εἶπεῖν ἄλλη προηγουμένη δίκη, ἢ ἄλλη τῶν ἡλιαστῶν εἰς ἐκκλησίαν ἢ ἀλλοῦ ἐνασχόλησις, ὡς τὸ κείμενον τοῦ νόμου ἐν Δημοσθένει (1). « Οἱ δὲ Θεσμοθέται εἰσαγόντων εἰς τὴν ἡλιαίαν τριάκοντα ἡμερῶν ἀφ' ἧς ἂν ἡ γραφή, ἐὰν μὴ τι δημόσιον κωλύῃ· εἰ δὲ μὴ, ὅταν ἡ πρῶτον οἶόν τε ».

Παρέτεινον ὅμως πολλάκις αἱ ἀναβολαὶ τὰς δίκας ἐπὶ ἔτη ὅλα, πλήν τινων κατεπειγουσῶν, οἷαι ἦσαν αἱ ἐμπορικαί, αἱ προικός, αἱ ἐρανικαί, καὶ ἄλλαι, διὰ τοῦτο δίκαι ἐμμηνοὶ καλούμεναι (2).

(55) Πρὸς Πανταίν. 978.

(1) Κ. Μειδ. 529.

(2) Ἀρποκρ. — Σουίδ.

Ἄμα δ' ἀρχομένης τῆς δίκης, ἀνεγίνωσκεν ὁ γραμματεὺς τὰς τῶν διαδίκων ἀντιγραφάς, ὡς ἐξ Αἰσχίνου ἐξάγεται (3). « *Ἐνοχον ὄντα οἷς ὀλίγῳ πρότερον ἠκούσατε ἀναγινώσκοντος τοῦ γραμματέως* ».

Εἶτα δ' ἠγόρευον οἱ διάδικοι, ἔχοντες ἕκαστος ἴδιον βῆμα, οὗ οὐ ἴστατο, περιεστοιχισμένος ὑπὸ τῶν φίλων αὐτοῦ. Κυρῶς δέ, καὶ κατὰ νόμον (4), ὥφειλεν ἕκαστος νὰ ἐκθέτῃ αὐτὸς τὴν ἰδίαν ὑπόθεσιν. Πολλάκις ὁμοῦς ὁ στερούμενος τῆς τοῦ λόγου δυνάμεως, ἀπεστήθιζε καὶ ἀπήγγελλε λόγον συνταχθέντα ὑπ' ἄλλου, ἰδίως ὑπὸ τινος τῶν ῥητόρων τῶν καλουμένων διὰ τοῦτο λογογράφων, κατ' Ἰσοκράτην (5), λογοποιῶν ἢ σοφιστῶν κατὰ Δημοσθένην (6), οἷος πρῶτος μνημονεύεται ὁ Ἀντιφών (7), ἐπὶ τοῦ τέλους τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Ἐθεωρεῖτο ὁμοῦς τὸ ἐπάγγελμα τοῦτο, κατ' ἀρχὰς τοῦλάχιστον, οὐκ ἐύμενῶς, ὡς τὰς δίκας ὑποθάλλειν καὶ ἐξ αὐτῶν τρεφόμενον· δι' ὃ καὶ εἰς τῶν τοιούτων λογογράφων νομίζει ἀναγκαῖον νὰ δικαιολογηθῇ, ἐν Ἀναξιμένει (8). « *Ἐὰν δὲ διαβάλλωσιν ἡμᾶς ὡς γεγραμμένους λόγους λέγομεν . . . ἢ ὡς ἐπὶ μισθῷ τινι συνηγοροῦμεν, . . .* (9) *καὶ ἐὰν τις ἡμᾶς δικάζεσθαι λέγῃ διδάσκειν, ἢ λόγους δικανικοὺς συγγράφειν* », κτλ.

Εἴθισται δὲ πρὸς τούτοις, ὁ μὴ πεπονηὼς εἰς τοῦ ἰδίου λόγου τὴν δύναμιν καὶ τὸ ἀποτέλεσμα, νὰ παρακαλῇ τινὰ τῶν φίλων, ῥητορικώτερον αὐτοῦ, ἢ μείζονα ἐπιρροὴν κε-

(3) Κ. Τιμάρχ. ΚΖ.

(4) Quinctil. Inst. II, 15, 30.

(5) Π. Ἀντιδ. 14.

(6) Π. Πρπρσδ. 417.

(7) Ψ. Πλούτ. Β. Ι' Ῥητ. Ἀρχῇ.

(8) Ῥητορ. ΛΣΤ'. 22.

(9) Αὐτ. 24.

κτημένον, νὰ συνηγορῇ ἢ συνδικῇ αὐτῷ, ὃ ἐστὶ νὰ βοηθῇ αὐτὸν διὰ λόγου. Οὕτως ὁ Αἰσχίνης, καὶ τοὶ ῥήτωρ, θαρρύων δμως εἰς τοῦ Εὐβούλου τὴν δημοτικότητα, λέγει, ὅτε περὶ παραπρεσβείας ἐκρίνετο (10). « Παρακαλῶ δὲ Εὐβουλον συνήγορον ». Καὶ ὁ Ἀνδοκίης, ἐν τῷ περὶ Μυστηρίων (11). « Δεῦρο, Ἄνυτε, Κέφαλε, ἔτι δὲ καὶ οἱ φυλέται οἱ ἡρημένοι μοι συνδικεῖν ». Οἱ βοηθοὶ δ' οὗτοι, συνήγοροι λεγόμενοι, ὡς ἀνωτέρω, καὶ σύνδικοι (12), καὶ παράκλητοι (13), ἐνίοτε μὲν προσέθετον εἰς τὰ τοῦ διαδίκου μικρὸν ἐπίλογον, οἷοί εἰσιν οἱ τοῦ Λυσίου κατὰ Ἐπικράτους, κατὰ Ἐργοκλέους, κατὰ Φιλοκράτους· ἐνίοτε δμως, εἰς σπουδαίας δίκας, ἀνελάμβανον καὶ ὁλόκληρόν τι τῆς ἐκθέσεως μέρος. Ἐν πάσῃ δὲ περιπτώσει ἀγωνίζονται οἱ συνήγοροι οὗτοι ν' ἀποδείξωσιν ὅτι ἐκ φίλης ἢ μίσους, ἢ ἄλλου τινος ἀναλόγου αἰσθήματος παρόρμωνται νὰ ὁμιλήσωσιν, ἵνα μὴ ὑποτεθῇ ὅτι μισθοῦνται, ὅπερ ἦν ἀπηγορευμένον ὑπὸ τοῦ νόμου, ἔχοντος οὕτως (14). « Εἴ τις . . . συνήγορος ὢν, λαμβάνῃ χρήματα ἐπὶ ταῖς δίκαις ταῖς ἰδίαις ἢ ταῖς δημοσίαις, τούτων εἶναι τὰς γραφὰς πρὸς τοὺς Θεσμοθέτας ».

Οὐχ ἥττον δμως ἐξέκλινε βαθμηδὸν ἡ συνηγορία εἰς βιομηχανίαν (16), ὅταν οἱ διάδικοι, πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ γράμματος τοῦ νόμου, περιωρίζοντο εἰς τὸ νὰ ἐκθέτωσι μόνον διὰ τινων λέξεων τῆς δίκης των τὴν ὑπόθεσιν, καὶ μετὰ ταῦτα ἤτοῦντο παρὰ τοῦ δικαστηρίου τὴν ἄδειαν, ἥτις τοῖς

(10) Π. Πρπρσβ. Ἀπόσπ. — Ἰδ. καὶ Δημ. π. Πρπρσβ. 434, 15.

(11) Ἀνδοκ. π. Μυστ. Ἀπόσπ. — Ἰδ. καὶ Αἰσχ. κ. Κτησ. (π. 67).

(12) Δημ. π. Στεφ. Α'. 1137.

(13) Δημ. πρπρσβ. ἀρχῇ.

(14) Δημ. Κ. Στεφ. Β'. 1137.

(15) Πλάτ. Νόμ. ΙΑ, 937.

εἰδεδετο πάντοτε, ν' ἀφήσωσι τὸν λόγον εἰς ἕτερόν τινα, οὐ
 συνηγορία ἐγένετο οὕτως ἢ κυρίως ἀγόρευσις. Οὕτως ἐκ
 τοῦ προοιμίου τοῦ ὑπὲρ Φορμίωνος λόγου τοῦ Δημοσθέ-
 νους, ἔχοντος οὕτω· « Τὴν μὲν ἀπειρίαν τῶν λόγων, καὶ
 ὅτι ἀδυνάτως ἔχει Φορμίων, αὐτοὶ πάντες ὁρᾶτε », προ-
 φανές ἐστίν ὅτι πρὸ τοῦ ῥήτορος εἶχεν ἀποπειραθῆ νὰ εἰπῇ
 λέξεις τινὰς αὐτὸς ὁ Φορμίων. Πρεσβεύουσι δ' οἱ γραμμα-
 τικοὶ ὅτι, ὅταν πολλοὶ ᾔσαν οἱ συνηγόροι, τὴν πρωτολογίαν
 εἶχεν, ἥτοι πρῶτος εἶχε τὸ δικαίωμα ν' ἀγορεύσῃ, ὁ πρεσβύ-
 τερος (16), μετ' αὐτὸν δ' οἱ λοιποὶ τὴν δευτερολογίαν καὶ
 τριτολογίαν.

Ἐπετρέπετο δ' εἰς ἕκαστον τῶν διαδίκων νὰ ὁμιλῇ αὐ-
 τὸς καὶ οἱ συνηγόροι του ἅπαξ ἢ καὶ δῖς, ἐν ταῖς ιδιωτικαῖς
 μάλιστα δίκαις, ἐν αἷς διακρίνονται πρότερος καὶ ὕστερος
 λόγος (17), δηλοῦντες οὐχί, ὡς ἡ πρωτολογία καὶ δευτερο-
 λογία, τὰς συνεχεῖς ἀγορεύσεις τῶν φίλων καὶ συνηγόντων
 τοῦ διαδίκου, ἀλλὰ τὴν ἐπαναλήψιν τοῦ λόγου μετὰ τὴν
 τοῦ ἀντιδίκου ἀπάντησιν. Μεταξὺ δ' ἀγορεύοντά τινα δὲν
 εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ διακόψῃ ὁ ἀντίδικος· ἐρωτώμενος ὁμοῦς
 ὑπ' αὐτοῦ, ὥφειλε ν' ἀπαντήσῃ, οὐχί δὲ καὶ νὰ μαρτυρήσῃ
 καθ' ἑαυτοῦ, προκαλούμενος· ὡς ὁ νόμος (18)· « Τοῖν ἀντι-
 δίκουιν ἐπάναγκες εἶναι ἀποκρίνεσθαι ἀλλήλοισι τὸ ἐρω-
 τώμενον, μαρτυρεῖν δὲ μή ».

Πρὸς ἀποφυγὴν δὲ τῆς καταχρήσεως τοῦ λόγου, καὶ οἰ-
 κονομίαν τοῦ χρόνου τῶν δικαστῶν, ἦν ἡ ἔκτασις αὐτοῦ εἰς
 τὰς πλείστας τῶν δικῶν περιορισμένη καὶ μεμετρημένη.
 Ἡ δὲ μέτρησις ἐγένετο πρὸς ὠρισμένην ποσότητα ὕδα-

(16) Ὑπόθ. Δημοσθ. κ. Ἀριστογ. Α. 769. Ὑπόθ. Δμ. κ. Ἀνδροτ. 592.

(17) Δημ. κ. Ὀλυμπιοδ. 1181. — κ. Μακαρτ. 1052. — κ. Ἀφρόδ. 836.

(18) Δημ. κ. Στεφ. Β'. 1131, κτλ. — Ἰδ. καὶ Πλ. Ἀπολ. Σωκρ. 24, 25, 27.

τος, ρέοντος διὰ μηχανῆς, ἣτις ἐκαλεῖτο κλειψύδρα, καί, ὡς ὑποχρεωτική διὰ τοὺς ῥήτορας, διότι ἅμα ἐξηντλεῖτο ὥφειλον νὰ παύσωσιν ἀγορεύοντες, ἐνίοτε, μεταφορικῶς, ἐλέγετο καὶ ἀνάγκη (19). Ἐχορηγεῖτο δ' ἡ ποσότης ὑπὸ τοῦ ἄρχοντος, ἀλλὰ συμφώνως πρὸς νόμον, μείζων ἢ ἐλάσσων, ἀναλόγως τῆς σπουδαιότητος τῆς δίκης. Εἰς τὴν περὶ Παραπρεσβείας, φερ' εἰπεῖν, ἐπισημοτάτην δίκην, ἐδόθησαν ἀνὰ ἑνδεκα ἀμφορεῖς ὕδατος ἐκάστω τῶν διαδίκων (20)· εἰς δὲ τὰς συνήθεις δίκας, ὡς τὰς κληρονομικάς, ἐδίδετο ἀνὰ εἰς ἀμφορεῦς, καὶ εἰς τὸν ὕστερον λόγον μόνον ἥμισυς ἢ τρεῖς χόες, ὡς ἐν Δημοσθένῃ (21)· « Ἐξ ἀνάγκης γὰρ ἦν τῷ ἄρχοντι ἀμφορεῖα ἐκάστω ἐγχέαι τῶν ἀμφισβητούντων, καὶ τρεῖς χόας τῷ ὑστέρω λόγῳ ». Πολλάκις δ' ἀπαντῶνται παράπονα τῶν ῥητόρων, ὅτι τὸ ὕδωρ δέν τοῖς ἀρκεῖ (22)· καὶ μάλιστα ὅταν ἦσαν πολλοὶ συνήγοροι, διότι ὥφειλον νὰ διανεμηθῶσι συναλλήλοις τὴν μονάδα τοῦ εἰς τὸν διαδικὸν δίδομένου ὕδατος. Οὕτως ὁ Δείναρχος λέγει (23), « Παραδίδωμι δὲ τὸ ὕδωρ τοῖς ἄλλοις κατηγόροις »· καὶ ἀλλαχοῦ (24)· « Εἰ μὲν ἡμεῖς, δέκα ὄντες, τὸ ὕδωρ ἀναλώσομεν ἅπαν ». Καὶ συνηθεστάτη ἦν ἡ φράσις· ἐν τῷ ἐμῷ ὕδατι, ἢ ἐπὶ τοῦ ἐμοῦ ὕδατος, δι' ἧς οἱ ῥήτορες ἐξέφραζον τὸν ἐπιτετραμμένον αὐτοῖς χρόνον τῆς ἀγορεύσεως. Ἐκαλεῖτο δὲ διαμεμετρημένη ἡμέρα ἡ δικάσιμος καθ' ἣν ἐγίνετο χρῆσις τοῦ ὕδατος, ὡς ὁ Αἰσχίνης (25)·

(19) Πλάτ. Θεαίτ. 172, Ε.

(20) Αἰσχ. π. Παραπρεσβ. 296.

(21) Κ. Μακαρτ. 1052.

(22) Δημ. πρ. Βοιωτ. 1019. — Κ. Κόν. 1271, κτλ.

(23) Κ. Δημ. 77, 4.

(24) Κ. Ἀριστογ. 79.

(25) Αὐτ. καὶ κ. Κτησ. (63).

«Πρὸς ἐνδεκα γὰρ ἀμφορέας ἐν διαμεμετρημένῃ τῇ ἡμέρᾳ κρίνομαι». Τινὲς ὁμῶς δίκαι, ὡς αἱ κακώσεως, ἴσως διότι θεωρεῖτο ὅτι οὐδεὶς ἔπρεπε νὰ τίθῃται εἰς αὐτὰς περιορισμός, ἐδικάζοντο, ὡς φαίνεται, ἄνευ ὕδατος (26).

Ὑπῆρχε δὲ παρὰ τοῖς δικαστηρίοις ὑπηρέτης διὰ κλήρου καλεγόμενος εἰς ἐπιμέλειαν τῆς κλεψύδρας, καλούμενος δὲ ἐφ' ὕδωρ (27). Πρὸς τοῦτον ἀποτεινόμενος ὁ ῥήτωρ, ἐκέλευεν, ὅταν κατέπαυε τὸν λόγον, νὰ χύσῃ τὸ ἐναπομένον ὕδωρ, διὰ τῶν λέξεων· «ἐξέρα τὸ ὕδωρ» (28)· ἢ διὰ τῶν λέξεων «ἐπίλαβε τὸ ὕδωρ» (29), προσεκάλει αὐτὸν νὰ κλείσῃ τὴν κλεψύδραν, ὅπως παύσῃ ῥέον τὸ ὕδωρ ἐν ὅσῳ διεκόπτετο ὁ ῥήτωρ ἐν' ἀκουσθῶσι μάρτυρες ἢ ἀναγνωσθῶσιν ἔγγραφα.

Αἱ δὲ μαρτυρίαι, κομιζόμεναι, ὡς ἐρρέθη, γραπταὶ ἐν ἐχίνοις ἐσφραγισμένοις ἀπὸ τῆς ἀνακρίσεως, ἠνοίγοντο ἐπὶ τοῦ δικαστηρίου, ὅπου οἱ μάρτυρες ὀφείλον νὰ παρουσιασθῶσιν ὅπως ἐπικυρώσωσι τὰς ἐαυτῶν καταθέσεις. Τοῦτο δ' ἔπραττον ἀναβαίνοντες εἰς τὸ βῆμα τοῦ ῥήτορος ὑπὲρ οὗ ἐμαρτύρουν, δι' ὃ καὶ «ἀναδιβάζον τοὺς μάρτυρας» λέγεται συνεχῶς (29), καὶ «Ἀνάβητε μάρτυρες», ἀπαντᾶται ἢ πρὸς αὐτοὺς κλήσις (30). Ἐκεῖθεν δ' ἐκύρουν τὴν μαρτυρίαν ῥητῶς, ὡς ἐν Δημοσθένει (31)· «Μαρτυροῦμεν. Παρῆμεν γὰρ δὴ», ἢ καὶ σιωπηλῶς, δι' αὐτῆς μόνης τῆς παρουσίας των, ὡς ἀλλαχοῦ παρὰ τῷ αὐτῷ (32)· «Μαρ-

(26) Ἀρπ. 161.

(27) Πολυδ. Η, 113. — Ἡσυχ. Σουῖδ.

(28) Δημ. Ὑπ. Φορμ. 963 — Κ. Ναυσιμ. 993.

(29) Ἰσαῖος π. Ἀστοφίλ. κλ. 249, καὶ ἀλλαχοῦ.

(30) Λυσίας, Ὑπ. Μαντιθ. καὶ ἀλλαχοῦ.

(31) Κ. Στεφ. Α, 1109.

(32) Κ. Μειδ. 560,

τύρων συνεστῶσα ἐταιρία, φανερώς μὲν οὐκ ἐνοχλούντων ὑμῖν, σιγῇ δὲ τὰ ψευδῇ ῥᾶστα ἐπινευόντων ».

Ἐνίοτε δὲ φαίνεται ὅτι κατ' ἰδιαιτέραν ἄδειαν ὁ μάρτυς ἐδύνατο καὶ δι' ὅρκου νὰ κυρώσῃ τὴν κατάθεσίν του, ὡς ἐν Ἰσαίῳ που (33) ζητεῖται ἡ ἄδεια αὕτη παρὰ τοῦ δικαστηρίου.

Ἄν δ' ὁ μάρτυς, ὁ καταθείς ἐν τῇ ἀνακρίσει, ἤρνεϊτο νὰ παρουσιασθῇ εἰς τὸ δικαστήριον, τότε ἐκλητεύετο, ἥτοι ἐκαλεῖτο ἐπισήμως καὶ διὰ κλητῆρος, ἐπὶ ποινῇ χιλίων δραχμῶν ἐν περιπτώσει ἀπειθείας. Μόνη δὲ διεκφυγὴ τῷ ἔμμενεν, ἂν δὲν ᾔθελε νὰ κυρώσῃ τὴν μαρτυρίαν, ἡ ἐξωμοσία, ἥτοι ὅρκος ὅτι δὲν κατέθεσε τὰ μαρτυρούμενα, ἐκθέτων ὅμως βεβαίως αὐτὸν εἰς δίκην ψευδορκίας. Οὕτως ἐν Δημοσθένει πολλάκις (34) « Τὸν δ' Ἰππαρχον ὑμῖν καλῶ, καὶ ἀναγκάσω μαρτυρεῖν, ἢ ἐξομνῆσθαι κατὰ τὸν νόμον, ἢ κλητεύσω αὐτὸν ». Καὶ ὁ Λυκούργος (35) « Ἀξιοῦτε οὐτ' τοὺς μάρτυρας ἀναβαίνειν... ἢ ἐξομώσασθαι. Ἐὰν δὲ μηδέτερον τούτων ποιῶσιν ὑπὲρ ὑμῶν... κλητεύσωμεν αὐτούς ». Ἐνίοτε οἱ ῥήτορες χρῶνται τῷ ῥήματι ἐκκλητεύειν, ὡς ὁ Αἰσχίνης (36) « Κάλει δέ μοι Ἀμύντορα... καὶ ἐκκλητέυε ἐὰν μὴ θέλῃ δευρὶ παρεῖναι ». Καὶ ἄλλαχοῦ (37) « Ἐὰν δὲ προαιρῇται ἐκκλητευθῆναι μᾶλλον ἢ τ' ἀληθῇ μαρτυρεῖν... » Ὁ δὲ Πολυδεύκης (38) οὐκ ὀρθῶς, ὡς φαίνεται, διακρίνει μεταξὺ τοῦ κλητεύεσθαι καὶ ἐκκλητεύεσθαι, φρονῶν ὅτι τὸ μὲν δηλοῖ « τὸ καλεῖ-

(33) Ὑπ. Εὐφιλῆτ. 361.

(34) Κ. Νεαίρ. 1354. — Π. Στεφ. οθ' (Δούκ.).

(35) Κ. Λεωκρ. ζ' (Δούκ.).

(36) Π. Παπρσβ. κε' (Δούκ.).

(37) Κ. Τιμάρχ. ιδ'.

(38) Η, 37.

σθαι εἰς μαρτυρίαν», τὸ δέ, τὸ δικάζεσθαι μετὰ τὴν κλη-
σι διὰ τὸ πρόστιμον τῶν χιλίων δραχμῶν.

Πιθανῶς δέ, ἂν καὶ οὕτως ὁ μάρτυς δὲν παρουσιάζετο,
πρὸς βλάβην τῶν συμφερόντων τοῦ διαδίκου, ἐδύνατο οὐ-
τως νὰ κινήσῃ κατ' αὐτοῦ δίκην Λειπομαρτυρίου ἢ βλά-
βης, ὃ ἐστὶ δι' ἀποζημιώσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'.

Δικαστικὴ ἀπόφασις καὶ ἐκτέλεσις.

Ἡ δικαστικὴ δ' ἀπόφασις ἐφ' ἧς ἐκτελέσθητο ἄνευ προηγουμένης
αυσκέψεως τῶν δικαστῶν, ἥτις οὐ μόνον ἦν ἀδύνατος διὰ
τὸ πολυπληθὲς αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐπιβλαβὴς ἐκρίνετο,
καὶ τὴν ἀτομικὴν αὐτῶν γνώμην δυναμένη νὰ διαστρέψῃ.
Οὕτω λέγει ὁ Ἀριστοτέλης (1): «Ἐν μὲν τῇ διαίτῃ . . .
κοινολογοῦνται ἀλλήλοις περὶ τῆς κρίσεως· ἐν δὲ τοῖς
δικαστηρίοις οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ καὶ τοῦναντίον τούτῳ τῶν
νομοθετῶν οἱ πολλοὶ παρασκευάζουσιν, ὅπως οἱ δικα-
σταὶ μὴ κοινολογῶνται πρὸς ἀλλήλους». Ἐγένετο δ' ἡ
ψηφοφορία κρύβδην, ἥτοι μυστικὴ, καὶ μετεχειρίζοντο
πρὸς αὐτὴν ἢ κυάμους, λευκοὺς ἢ μέλανας, ὅθεν καὶ «δε-
σπότην κυανοτρῶγα» καλεῖ τὸν δῆμον ὁ Ἀριστοφάνης (2),
ἢ ὄστρακα τὰ λεγόμενα χοιρίνας (3), ἐπίσης ἀναμφιβόλως

(1) Πολιτ. Β'. 5, 8.

(2) Ἰππ. 41.

(3) Ἀριστοφ. Σφ. 333.

δίχροα, ἢ ψήφους, ἥτοι λιθάρια λευκὰ ἢ μέλανα, ἢ τέλος, τὸ ἐν τοῖς ἔπειτα χρόνοις συνηθέστατον, μικροὺς μεταλλί-
νους δίσκους, τοὺς, ὡς ἐκ τοῦ σχήματος, καλουμένους
σπονδύλους (4), ὧν οἱ μὲν ἀθωωτικοὶ ἦσαν πλήρεις, οἱ δὲ
καταδικαστικοὶ τετρυπημένοι. Διὰ τοῦτο ὁ κῆρυξ, ἐν τῷ
κατὰ Τιμάρχου λόγῳ τοῦ Αἰσχίνου (5), προκαλῶν εἰς ψηφο-
φορίαν, ἐπιφωνεῖ· « *Τῶν ψήφων ἡ τετρυπημένη ὅτῳ δοκεῖ
πεπορνεῦσθαι Τίμαρχος, ἡ δὲ πλήρης ὅτῳ μή* ».

Καὶ ἐν ἀρχαιοτέροις μὲν χρόνοις προὔκειτο ἐν καὶ μόνον
ἀγγεῖον (6), κάρδος ἢ καδίσκος καλούμενον, καὶ ἕκαστος
τῶν δικαστῶν ἀνὰ δύο ψήφους λαμβάνων, τὴν ἀθωωτικὴν
καὶ τὴν καταδικαστικὴν, ἑρρίπτεν εἰς αὐτὸ ἣν ἐβούλετο,
καὶ ἐφύλαττε τὴν ἐτέραν. Μετὰ δ' Εὐκλείδην, πλὴν τοῦ
καδίσκου τούτου, ὅστις κύριος καδίσκος ἐλέγετο τότε, καὶ
ἦν χαλκοῦς, ἐξετίθετο καὶ ἄλλος, ξύλινος, ἄκνυρος καδί-
σκος καλούμενος, καὶ χρησιμεύων εἰς τὸ νὰ δέχηται τὰς
περιττὰς ψήφους. Ἐκεῖτο δ' ἐπὶ τοῦ κυρίου καδίσκου πόμα,
κημὸς καλούμενον, καὶ ἔχον ὀπὴν δι' ἧς μία μόνη ψῆφος
διήρχετο. Μετὰ δὲ τὴν ψηφοφορίαν, ἡ ἡγεμονεύουσα ἀρχὴ
ἔχυνε τὰς ψήφους ἐκ τοῦ κυρίου καδίσκου εἰς τράπεζαν, καὶ
ἀριθμοῦσα τὰς ἐκατέρου εἴδους, ἐκήρυττε τὸ ἀποτέλεσμα.

Φαίνεται ὅμως ὅτι πρὸ Εὐκλείδου ὑπῆρχε καὶ ἕτερον εἶ-
δος ψηφοφορίας, διὰ δύο καδίσκων, ὧν ὁ μὲν ἦν ὁ τῆς
καταδίκης, ὁ δὲ ὁ τῆς ἀθωώσεως, ὁ ἀπολλύς καὶ ὁ ἀπο-
λύων, κατὰ ταύτην τοῦ Φρυνίχου τὴν μαρτυρίαν (7).

« Ἴδού, δέχου τὴν ψῆφον· ὁ καδίσκος σοι
ὁ μὲν ἀπολύων οὗτος, ὁ δ' ἀπολλύς ὁδεῖ ».

(4) Ἰδ. Ἀρχαιολ. Ἐφημ.

(5) 33.

(6) Πολυδ. Η, 125.

(7) Φρύνιχ. ἐν Ἀρποκρ. καὶ Σουίδ.

ὥστε ὁ δικαστὴς ἐλάμβανε μίαν μόνην ψῆφον, ἣν ἔρριπτεν εἰς ὃν τινὰ τῶν καδίσκων προηρεῖτο. Τοῦτο δ' ἐγένετο αἰθανῶς ἐπὶ προφανοῦς ψηφοφορίας.

Ἐλογίζετο δ' ἡ ἰσοψηφία, εἰς τὰς ποινικὰς καὶ δίκας, ὑπὲρ τοῦ κατηγορουμένου, ὡς ὁ Εὐριπίδης (8).

« Ἴσαι δὲ σ' ἐκσώζουσι μὴ θανεῖν δίκη
ψῆφοι τεθεῖσαι . . . .
Καὶ τοῖσι λοιποῖς ὁδε νόμος τεθήσεται,
νικᾶν Ἴσαις ψήφοισι τὸν φεύγοντ' αἶε ».

Ἐλέγετο δὲ τότε ὅτι ὑπὲρ τοῦ φεύγοντος ἐτίθετο ἡ ἀπολύουσα ψῆφος τῆς Ἀθηνᾶς, διότι ἐπιστεύετο ὅτι ἐπὶ τῆς δίκης τοῦ Ὀρέστου, ἰσοψηφούντων τῶν δικαστῶν, ἐρρίφθη ἀφανῶς ψῆφος ὑπὲρ τοῦ φεύγοντος, ἡ τῆς Ἀθηνᾶς (9).

Πᾶσαι δ' αἱ δημόσιαι γραφαί, καὶ πᾶσαι αἱ ἰδιωτικαὶ δίκαι καὶ ὅσαι συνεπήγοντο ποινὴν ἢ ζημίαν, διηροῦντο, κατὰ τὴν φύσιν τῆς ἐνοχλῆς εἰς ἀτιμήτους καὶ εἰς τιμητοὺς ἀγῶνας. Καὶ ἀτίμητος μὲν κατὰ τοὺς γραμματικούς (10) καὶ κατὰ τὴν κοινὴν χρῆσιν τῶν συγγραφέων, ἐλέγετο ἡ δίκη, ὅταν οἱ ἀντίδικοι καὶ οἱ δικασταὶ δὲν εἶχον κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς νὰ ἐκτιμήσωσι, νὰ προσδιορίσωσι ἢ ν' ἀναλογήσωσι τὴν ποινὴν, ἀλλ' ἦν αὕτη ἤδη ὠρισμένη ὑπὸ τοῦ νόμου· ὡς ἐν ταῖς περιπτώσεσι περὶ ὧν ἀνωτέρω ἐρρέθη (11). τιμητὴ δ' ὅταν ὁ νόμος κατέλειπε τὸν ὀρισμὸν αὐτῆς εἰς τὸν δικαστήν. Ὁ δὲ Σουίδας, μετὰ τινων σχολιαστῶν τὸ ἀνά-

(8) Ἡλέκτρ. 1257. — Ἰδ. Ἀριστοτ. Προβλ. ΚΘ, 13. — Ἀναξίμ. Ῥητορ. ΙΗ, 3.

(9) Αἰσχύλ. Εὐμέν. στ. 741. — Ἀντιφ. π. Ἡρώδ. φ. ΝΑ. — Ἰδ. Stanley, ad Aesch. Eumen. στ. 738. 756. — Böcler, de calculo Minervæ. — G. Hermann, Opusc. T. VI. P. 2. Σ. 189-198. — O. Müller, Anlang. zur Aesch. Eum. Σ. 40.

(10) Ἀρποκρ. — Οὐλπ.

(11) Κεφ. Ε. Σ. 330.

παλιν περὶ τῆς σημασίας τῶν λέξεων διίσχυριζόμενος, ἀπα-
τᾶται βεβαίως.

Μετὰ τὴν περὶ ἐνοχῆς λοιπὸν ψήφον, ἂν ᾗτον καταδι-
καστική, ἐπὶ τῶν τιμητῶν ἀγώνων, ἤρχετο ἄλλη συζήτη-
σις, περὶ τῆς τιμῆσεως ἢ τοῦ τιμήματος, ὃ ἐστὶ περὶ τῆς
ἐπιβλητέας ποινῆς, περὶ τοῦ, ὡς ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι, ὅ,τι
χρὴ παθεῖν ἢ ἀποτίσαι, καὶ ᾗν καὶ ὁ ἀγὼν οὗτος ἐπίσης
πρὸς ὕδωρ. Οὕτω λέγει ὁ Αἰσχίνης (12): «*Ἐπειδὴν τῇ
πρώτῃ ψήφῳ μὴ λυθῇ τὸ παράνομον, ἤδη τὸ τρίτον
ὕδωρ ἐγχεῖται τῇ τιμῇσει*», ἐννοῶν ὅτι, ἂν ἡ περὶ παρανο-
μίας κατηγορία δὲν ἀποκρουσθῇ διὰ τῆς πρώτης ψηφοφο-
ρίας, δι' ἣν ἐδόθησαν δύο ὕδατα, εἰς τὸν πρῶτον καὶ εἰς τὸν
δεύτερον λόγον, δίδεται τὸ τρίτον περὶ τιμῆσεως. Καὶ ὁ
Δημοσθένης λέγει (13): «*Ἐπὶ μὲν τῆς πρώτης ψήφου
οὐδ' ὑπακοῦσαι καλούμενος ἂν θελήσας· εἰς δὲ τὸ τί-
μημα ἀναβάς...*». Κατὰ δὲ τὴν ἀντιγραφὴν, ὡς προεβρέθη (14), ὁ διώκων
ᾤριζε συγχρόνως μετὰ τῆς κατηγορίας καὶ τὸ τίμημα ὃ
ἀπῆτει νὰ ἐπιβληθῇ εἰς τὸν ἀντίδικον, καὶ τοῦτο ἐλέγετο
τιμᾶσθαι αὐτὸν τινός. Προσεκαλεῖτο δ' ὑπὸ τῶν δικαστῶν
καὶ ὁ φεύγων, βεβαίως ἀφ' οὗ ἐψηφίζετο ἡ ἐνοχὴ αὐτοῦ, ν' ἀν-
τιπροτείνῃ τὴν ποινὴν ἣς ἐνόμιζεν ἑαυτὸν ἄξιον, ὅπερ ἐκα-
λεῖτο ἀντιτιμᾶσθαι ἢ ὑποτιμᾶσθαι, καὶ ἐναπέκειτο εἰς τοὺς
δικαστὰς τὸ τιμᾶν, ὅπερ ᾗν, οὐχὶ πιθανῶς, ὡς τινὲς τῶν
νεωτέρων φρονοῦσι (15), νὰ προσδιορίζωσιν οἷον τίμημα
ἤθελον, ἀλλὰ νὰ ἐκλέγωσι θάτερον ἐκ τῶν προταθέντων

(12) Κ. Κτησ. 65.

(13) Π. Πρπρσβ. 434.

(14) Κεφ. Η. Σ. 347.

(15) Meyer und Schömann.— Heffter, Σ. 334.—Platner, I, 201.

ὑπὸ τῶν διαδίκων· διότι ταύτην μόνην τὴν ἑρμηνείαν φαίνεται ἐνδεχόμενος ὁ τρόπος τοῦ ὁρισμοῦ τοῦ τιμήματος. Ἰαὶ ὅτι μὲν ἦν οὗτος ψηφοφορία, ἢ καὶ εἶδος ψηφοφορίας, φαίνεται ἐξαγόμενον ἐξ αὐτῆς τῆς μνημονευθείσης ἐκφράσεως τοῦ Αἰσχίνου « πρώτη ψῆφος ». Καὶ ῥητῶς δὲ λέγει τοῦτο ὁ σχολιαστὴς τοῦ Ἀριστοφάνους (16), προσθέτων ὅμως ὅτι, ἀφ' οὗ αἱ ψῆφοι διελέγοντο, οἱ δικασταὶ ἐχάραττον ἐπὶ πινακίου κεκηρωμένου, ὃ *πινάκιον τιμητικὸν* καλεῖ ὁ Πολυδεύκης (17), διὰ τοῦ ὄνυχος, ἢ, κατὰ Πολυδεύκην πάλιν, διὰ βελόνης, ἣν λέγει ἐγκεντρίδα, βραχεῖαν μὲν γραμμὴν, ἂν αἱ λευκαὶ ψῆφοι ἦσαν πλείους, μακράν δέ, ἂν αἱ μέλαινες, ἐξ οὗ παρήχθη καὶ ἡ ἑκφρασις « *τιμᾶν τὴν μακράν* », ὃ ἐστὶν ἐπιβάλλειν τὴν ἀνωτάτην ποινήν. Προφανῶς ἄρα συμπεραίνεται ὅτι οἱ δικασταὶ εἶχον μόνον τὴν αἵρεσιν μεταξὺ δύο ποινῶν, τῆς μείζονος καὶ τῆς ἐλάσσονος, καὶ ὅτι διὰ τῶν δύο γραμμῶν τούτων δὲν ἐδύναντο νὰ ἐκδώσωσιν ἀποφασιν ὁρίζουσαν ποσότητα τῆς ἐκλογῆς αὐτῶν. Πιθανωτέρα ὅμως φαίνεται ἡ γνώμη τινῶν (18), ὅτι τὸ τιμητικὸν πινάκιον δὲν ἐχρησίμευε μόνον εἰς δημοσίευσιν τῆς ἀποφάσεως, ἥτις ἐδύνατο φυσικώτερον δι' ἐκφωνήσεως ἢ ἐγράφως νὰ γίνηται, ἀλλ' ὅτι ἦτον ἄλλος τρόπος ψηφοφορίας, ἐπικρατῶν ἐπὶ Ἀριστοφάνους, καὶ ἀντικαταστηθεὶς ἐπὶ Δημοσθένους διὰ τῶν ψήφων, ἐκτὸς ἂν ὑποτεθῇ ὅτι καὶ τότε ἔτι ἐξηκολούθει ὁ αὐτός, καὶ ψῆφος μόνον ἐλέγετο κατ' ἐπέκτασιν τῆς σημασίας τῆς λέξεως.

Ὁ περιορισμὸς δ' οὗτος τῶν δικαστῶν εἰς τὴν ὑποχρέωσιν τοῦ ἐκλέγειν τὴν ἐτέραν τῶν προτεινομένων ποινῶν,

(16) Σφ. 106.

(17) H, 16.

(18) Meier u. Schœmann, Σ. 726.

περιέστελλεν αὐτοὺς τοὺς διαδίκους, ἐννοοῦντας ὅτι ὅσω ἕκαστος ἐμακρύνετο τοῦ εὐλόγου ἐπὶ θάτερα, τόσω ηὔξανε τὴν πιθανότητα τῆς παραδοχῆς τῆς τοῦ ἀντιδίκου αὐτοῦ προτάσεως.

Ἦσαν δ' αἱ συνήθεις ὑπὸ τῶν Ἀττικῶν δικαστηρίων ἐπιβαλλόμεναι ποιναὶ αἱ ἐπόμεναι·

α'. Τὸ πρόστιμον ἢ ἐπίτιμον, εἰς ὃ ιδίως ὁ δῆμος ἔχαιρε, καὶ ὡς πλουτίζον τὰ ταμεῖα, καὶ ὡς πτωχύνον τοὺς πλουσίους οὓς ἐφθόνει, καὶ ὃ συνίστων καὶ ἀπῆτουν πολλάκις οἱ ῥήτορες, ἅτε δυνάμενον νὰ ἐπιφέρῃ τὴν ἀτιμίαν καὶ τὴν ἐκ τῆς πολιτείας ἀπομάκρυνσιν τῶν ἀντιπάλων αὐτῶν. Ἦν δὲ τὸ ὑπὸ τῆς Βουλῆς ἐπιβαλλόμενον, μόνον μέχρι 500 δραχμῶν. Τὰ δὲ δικαστήρια ἐδύναντο νὰ καταδικάσωσιν εἰς ὅσον δήποτε· ἀλλὰ τὸ συνηθέστερον ἦν ἐκ μυρίων δραχμῶν· πρὸς δὲ καὶ πολὺ ἀνώτερον, οἷον πέντε, δέκα καὶ δεκαπέντε ταλάντων, τὸ πολιτικὸν ἔργον χαρακτηρὰ, ὅπερ πλὴν τῆς ζημίας καὶ τῆς ἀτιμίας κυρίως ἐπέβληκεν, ἐπὶ γραφῆς Παρανόμων. Εἰς τὸν Φρόνιλον, διὰ τὸ δρᾶμα αὐτοῦ τὸ ἐπιγραφόμενον « Μιλήτου ἄλωσις », ἐπεβλήθησαν χίλια δραχμαὶ μόνον· ὁ δὲ Σωκράτης, ἀσεβείας διωκόμενος, ἐτίμησεν ἑαυτῷ ἑκατὸν καὶ μετὰ ταῦτα τρισχιλίας δραχμάς· ἐν τῷ κατὰ Νεαίρας λόγῳ τοῦ Δημοσθένους, ψευδοκλητίας τίμημα λέγεται ταλάντου· περὶ Ἀναξαγόρου δὲ λέγεται, ἀλλ' ἀδεσπότης, ὅτι ἐπετιμήθη πέντε ταλάντων· καὶ ὁ Αἰσχίνης κατὰ Κτησιφῶντος ἀπαιτεῖ πεντήκοντα τάλαντα, καὶ ἑκατὸν ὁ Λυσίας κατὰ Φιλοκράτους, ἀλλ' ἀμφότεροι ἠθωώθησαν, ἴσως καὶ διὰ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ προτεινομένου τιμήματος.

β'. Τὸ δεσμωτήριον, κείμενον ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς, πλησίον

τῶν δικαστηρίων, κατὰ Πλάτωνα (19). Ἦν δ' ἡ ἐν αὐτῷ κατάκλεισις πολλάκις μὲν ποινὴ αὐτοτελής (20), ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον ὅμως καὶ τῆς ποινῆς ἐπίτασις· καὶ ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ, ἐπὶ περιστάσεων ἐπιβαρυντικῶν, ἃς ἐξετίμα ἡ Ἡλιαία, προσεδέετο ὁ κατάδικος τὸν πόδα εἰς τὴν λεγομένην ποδοκάκην ἢ ξύλον, κατὰ τὸν ἐν Δημοσθένει (21) διατηρούμενον νόμον, τὸν ὀρίζοντα περὶ τῶν κλεπτῶν· « Δεδέσθαι δ' ἐν τῇ ποδοκάκῃ τὸν πόδα πένθ' ἡμέρας καὶ νύκτας ἴσας ἐὰν προστιμήσῃ ἡ Ἡλιαία ». Ὁ δὲ Λυσίας λέγει (22)· « Ἡ δὲ ποδοκάκη αὕτη ἐστὶν ἢ νῦν καλεῖται ἐν τῷ ξύλῳ δεδέσθαι ». Ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ δ' ἐξετελοῦντο καὶ πᾶσαι αἱ σωματικαὶ ἢ θανατικαὶ ποιναί· καὶ μία τῶν πυλῶν αὐτοῦ, δι' ἧς διήρχοντο οἱ εἰς θάνατον ἀπαγόμενοι, ὠνομάζετο, κατὰ τοὺς γραμματικούς (23), χαρώνιον ἢ χαρωνεῖον.

Ἄγ. Ὁ θάνατος διὰ τοῦ κωκείου (24), φυτοῦ δηλητηριώδους, ἀφθόνως φυομένου περὶ τὰς Ἀθήνας, ὅπου ὁ λαὸς τὸ γνωρίζει ὑπὸ τὸ ὄνομα κορωνάκι.

δ'. Τὸ βάραθρον, « χάσμα τι φρεατῶδες καὶ σκοτεινόν », κατὰ τὸν Σχολιαστὴν τοῦ Ἀριστοφάνους (25), ἔχον κατὰ τὰ πλευρὰ σιδηρᾶ ἄγκυστρα, ὀγκίνους καλούμενα, εἰς ἃ ἐσπαράττετο ὁ κατακρημνιζόμενος. Ἐκειτο δ' ἐν τῷ δήμῳ Κειριαδῶν τῆς Ἰπποθωντίδος (26), πιθανῶς εἰς τὴν

(19) Νόμ. Ι, 908. — Φαίδ. Ι. 3.

(20) Πλάτ. Ἀπολ. Σωκρ. 37.

(21) Κ. Τιμοκρ. 733.

(22) Θεομν. 16.

(23) Πολυδ. Η, Περὶ τῶν ια'. — Ἡσύχ. φ. Χαρώνιον. — Σούδ. φ. χαρώνειος θύρα. 1212

(24) Ἰδ. Steger u. Dressig, de cicuta Athen. pæna publ. Lips. 1733.

(25) Πλουτ. 431.

(26) Ἀρποκρ. — Bekk. Anecd. 219.

νοτιοδυτικῶς τῆς πόλεως ἐκτεινομένην τῶν βράχων ὄφρυν. Μνημονεύεται δ' ὑφ' Ἡροδότου (27) ὡς ἐπὶ Ξέρξου ἤδη ἐν χρήσει, καί, κατὰ Πλάτωνα (28), ὁ Μιλτιάδης ἐκινδύνευσε νὰ κρημνισθῇ εἰς αὐτό. Προσέτι δὲ καὶ ὁ Λυκοῦργος (29) καὶ ὁ Δείναρχος (30) καὶ ὁ Ξενοφῶν (31) μνείαν ποιοῦνται ἔτι τῆς βαρβάρου ταύτης ποινῆς. Κατὰ δὲ τὸ μνημονευθὲν σχόλιον κατεχώσθη τέλος τὸ βάραθρον.

ε'. Ὁ ἀποτυμπανισμός, ἦτοι ὁ θάνατος διὰ τυμπάνου, « ὅπερ ἐστὶ ξύλον ὥσπερ ῥόπαλον », κατ' ἀρχαῖον γραμματικόν (32).

ς'. Ὁ τροχός, μνημονευόμενος ὑπὸ Ἰσαίου (33), ἀλλ' οὐχὶ συνήθης ποινή. Ἡ δὲ στραγγάλη, ἢ ὁ βρόχος, οὐ μνημονεύει ὁ Πλούταρχος (34), οὐδέποτε ἀναφέρεται ἐν Ἀθήναις.

ζ'. Ἡ δήμεσις, καὶ καθ' ἑαυτὴν ἐπιβαλλομένη, καὶ σχεδὸν πάντοτε συνοδεύουσα τὰς λοιπὰς ποινικὰς καταδίκες. Εἰς δὲ τὴν ψήφισιν αὐτῆς ἐπενηργεῖται πολλάκις τὰ αὐτὰ ιδιοτελείας ἐλαττήρια, ἃ καὶ εἰς τὴν τῶν προστίμων· διότι ἐνίοτε καὶ ἀμέσως ἐξ αὐτῆς ὠφελοῦντο οἱ δικασταί, ὡς ἐν Πλουτάρχῳ (35): « θανάτου ὄντος ἐπιτιμίου, ἀλῶναι ἐποίησε, καὶ πεντήκοντα δραχμὰς ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἐκάστω τῶν πολιτῶν διένειμε ». Τοῦτο ὅμως ἦν σπάνιον, καὶ συνήθως προέκυπτεν ἢ ἐξ αὐτῆς ὠφέλεια μᾶλλον ἔμ-

(27) Z, 133.

(28) Γοργ. 526.

(29) Κ. Λεωκρ. 221.

(30) Κ. Δημ. 46.

(31) Ἑλλ. Α. 7, 21.

(32) Bekk. Anecd. 198.

(33) Π. Φαρμακ. 20.

(34) Β. Ἀγιδ. Κ.

(35) Β. Ι' Ῥητ. ΙΒ, σ. 257, Hutt.

μῆτος διὰ τοῦ πλουτισμοῦ τοῦ ταμείου ἐξ οὗ ἐμισθοῦντο οἱ δικασταί, ὡς ὁ Λυσίας μαρτυρεῖ (36)· «Πολλάκις ἠκούσατε τούτων λεγόντων, ὅποτε βούλονται τινα ἀδίκως ἀπολέσαι, ὅτι εἰ μὴ καταψηφιεῖσθε ὧν αὐτοὶ κελεύουσιν, ὑπολείψει ὑμῶς ἡ μισθοφορά». Καὶ ἀλλαχοῦ (37)· «Ἡ βουλή . . . ὅταν εἰς ἀπορίαν καταστῇ, ἀναγκάζεται εἰσαγγελίας δέχσθαι, καὶ δημεύειν τὰ τῶν πολιτῶν, καὶ τῶν ῥητόρων τοῖς πονηρότατα λέγουσι πείθεσθαι». Καὶ ὁ Ἀριστοφάνης δ' ἀστειότερον ἀπειλεῖ (38)· «Οὐκ ἔστιν ὑμῖν τοῖς δικασταῖς ἄλφριτα εἰ μὴ καταγνώσεσθε ταύτην τὴν δίκην». Ἐλέγετο δ' ἀπογραφὴ ἢ καταγραφὴ, ἣ ὁ ἐπιμελεία τῶν δημάρχων, ἣ καὶ ἰδιωτῶν συνταττόμενος καὶ εἰς τὸ δικαστήριον παρουσιαζόμενος κατάλογος τῶν δημευτέων κτημάτων· καὶ ἀπογραφόμενοι ἐλέγοντο οἱ ἰδιῶται οἱ διώκοντές τινα ἐπὶ δημεύσει, καὶ εἰς τὸ δικαστήριον τὴν ἀπογραφὴν ὑπαβάλλοντες τῶν δημευτέων, εἴτε ὡς δημοσίων κατακρατούμενων, εἴτε ὡς διὰ δικαστικῆς αποφάσεως περὶ δημεύσεως εἰς τὸ δημόσιον περιελθόντων. Ἀνεγινώσκετο δ' ἡ ἀπογραφὴ δις ἐπανειλημμένως, ὡς προεῖρήθη (39), εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου· ὁ δὲ ψευδῶς ἢ ἀδίκως ἀπογραφόμενος ὑπέκειτο ὡς συκοφάντης εἰς χιλίων δραχμῶν πρόστιμον (40).

Ἐπιβολὴ δὲ πλείονος ἢ μιᾶς ποινῆς δὲν ἐπετρέπετο ὑπὸ τοῦ νόμου (41), πλὴν ὅπου αὐτὸς ὁ νόμος ὥριζε διπλᾶς, οἷον ἀτιμίαν ὁμοῦ καὶ στέρησιν τῆς οὐσίας, κτλ. Προστί-

(36) Κ. Ἐπιχρ. 1.

(37) Αὐτ. κ. Νικομ. 22.

(38) Ἰππ. 1370.

(39) Ἰδ. Ἀνωτ. Τμ. Β. Διαίρ. Α. Κεφ. Α. Σ. 223.

(40) Σουῖδ. φ. Ἀμφορχία. — Δημ. κ. Νικοστρ.

(41) Δημοσθ. πρ. Λεπτ. 504.

μημα ὁμως, ἥτοι ἐπιβάρυνσιν τῆς ποινῆς, ἐδύνατο εἰς τινὰς περιστάσεις ἕκαστος νὰ προτείνῃ, καὶ τὸ δικαστήριον νὰ δεχθῇ, ὡς ἐν τῷ προμνημονευθέντι νόμῳ περὶ δημεύσεως τῶν κλεπτῶν (42) προστίθεται· « Προστιμᾶσθαι δὲ τὸν βουλόμενον, ὅταν περὶ τοῦ τιμήματος ἦ ».

Ὅσακις δέ τις κατεδικάζετο εἰς χρηματικὴν τίσιν, εἴτε λόγῳ ἐπιτίμου, εἴτε λόγῳ ἀποζημιώσεως, ἐχορηγεῖτο αὐτῷ προθεσμία πρὸς καταβολὴν τῆς ποσότητος (43), πιθανῶς ὠρισμένη ὑπὸ τοῦ νόμου, καί, ἐπὶ γραφῆς τοῦλάχιστον, ἦν, ὡς ἐκ τοῦ κατὰ Νεαίρας λόγου φαίνεται (44) « μέχρι τῆς ἐνάτης πρυτανείας ». Ἄν δὲ καθίστατο ὁ ὀφειλέτης ἐκπρόθεσμος, ἢ, ὡς ἐπίσης ἐλέγετο, ὑπερπρόθεσμος, ἢ ὑπερήμερος (45), ἐπὶ δημοσίας γραφῆς καὶ δημοσίου ἐπομένως ὀφλήματος, ἐδιπλασιαζέτο αὐτό, καὶ ὁ ὀφείλων καθίστατο ἄτιμος μέχρι τῆς ἐξοφλήσεως, καὶ ἐφυλακίζετο, ἐκτὸς ἂν παρεῖχεν ἐγγυητὰς, καὶ πρὸς ἀπότισιν ἢ οὐσία αὐτοῦ ἐπώλειτο δημευμένη. Ἄν δ' ἦν ἡ δίκη ιδιωτική, εἶχε τὸ δικαίωμα ὁ διώκων, μεταβάς εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ὀφειλέτου, εἴτε μόνος, εἴτε συνοδείᾳ τοῦ δημάρχου (46), ἢ δικαστικοῦ τινος ὑπηρέτου (47), οὐχὶ ὁμως ἄλλων ιδιωτῶν (48), νὰ λαμβάνῃ ἐκ τῶν κινητῶν αὐτοῦ ὅσα ἤθελεν εἰς ἐνέχυρα, ἐνέχυρα λαβεῖν, ἢ ἐνεχυριάζεσθαι, κατὰ τὴν ἀρχαίαν φράσιν, καὶ ἂν δὲν ἐξηγοράζοντο ὑπὸ τοῦ ιδιοκτήτου, νὰ ἐκποιῇ αὐτὰ εἰς ἰδίαν ἀποζημίωσιν. Ἄν δὲ τὰ κι-

(42) Κ. Τιμοκρ. 733. — "Id. καὶ Böeckh, Staatshh. d. Ath. I, 399.

(43) Ὑπ. Δημ. κ. Ἀριστογ. Α.

(44) 1347, 16.

(45) Δημ. κ. Μειδ. 518.

(46) Ἀριστοφ. Νεφ. 37.

(47) Δημ. κ. Εὐέργ. 1149.

(48) Αὐτ. 1155.

νη, ἀ δὲν ἐξήρκουν, ἐδύνατο, φαίνεται, νὰ λάβῃ κατοχὴν καὶ ἀκινήτων, ὅπερ ἐμβατεία ἐλέγετο δι' αὐτόν, ἐξαγωγὴ δὲ διὰ τὸν ἀποβαλλόμενον. Οὕτως ἐπροσπάθησεν ὁ Δημοσθηνὴς νὰ καταλάβῃ ἐκ τῶν χωρίων τοῦ Ἀφόβου, καταδικασθέντος ν' ἀποτίσῃ αὐτῷ δέκα τάλαντα (49).

Τὸ αὐτὸ δ' ἐγίνετο καὶ ὅσας ἀκίνητον κτῆμα ἀμφισβητούμενον ἐπεδικάζετο εἰς τὸν διώκοντα, ὅστις, πλὴν τούτου, ἐδύνατο νὰ κινήσῃ κατὰ τοῦ ἀντιδίκου καὶ δίκην καρποῦ, ἐνοικίου, δι' ἃ οὗτος παρανόμως ἐκαρπώθη εἰσοδήματα ἐκ τοῦ κατακρατουμένου κτήματος, ἢ καὶ δίκην οὐσίας, ζητῶν τὰς ἀποζημιώσεις ἐξ ἀπάσης τῆς οὐσίας τοῦ ἀντιδίκου.

Ἄν δέ τις ἀνθίστατο εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ ἀντιδίκου κατάληψιν τοῦ τούτῳ ἐπιδικασθέντος κτήματος, ἢ ἐν γένει, ἐν ἰδιωτικῇ δίκῃ, ἐδυστρόπει εἰς τὴν ἐκτέλεσιν καὶ τὴν ἀπότισιν τῶν εἰς ἃ κατεδικάσθη, ἐδύνατο νὰ κινήσῃ κατ' αὐτοῦ δίκην ἐξούλης, ἐκ τοῦ ἐξεῖλλιν, ὅ ἐστιν ἐξείργειν, τὸ ἀποκωλύειν ἢ ἐξωθεῖν τινὰ (50) τῆς χρήσεως τῆς ἰδιοκτησίας, καί, εὐρύτερον, παντὸς δικαιώματος ἀναγνωρισθέντος αὐτῷ ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου, « ἄν τις ὄφλων δίκην μὴ ἐκτίνῃ », κατὰ Δημοσθένην (51), ὅστις, ἐν τῷ αὐτῷ λόγῳ ὁμιλῶν περὶ Μειδίου καταδικασθέντος ἐπὶ ὕβρει, καὶ μὴ ἐνημέρως ἀποτίσαντος τὸ πρόστιμον, λέγει ὅτι δὲν ἠθέλησε νὰ κατὰσχῃ οὐδὲν τῶν κτημάτων αὐτοῦ, ἀλλ' ἐνήγαγεν αὐτὸν ἐξούλης (52). Τὸ δὲ τῆς δίκης ταύτης ἀποτέλεσμα ἦν, ὅτι ὁ ἀλὸς ἐξούλης, πλὴν τοῦ ὅτι κατέβαλλεν ὅσα ὤφειλε τῷ

(49) Δημ. πρ. Ὀνήτ. 864.

(50) Ὑπόθ. Δημοσθ. πρ. Ὀνήτ.

(51) Κ. Μειδ. 528.

(52) Αὐτ. 540.

ἀντιδίκῳ, προσκατέβαλλεν, ὡς πρόστιμον, ἄλλα τινὰ εἰς τὸ δημόσιον, ὥστε καθίστατο δημόσιος ὀφειλέτης, μέχρις οὗ ἀπέτιε τὸ πρόστιμον, καί, πιθανῶς πρὸ αὐτοῦ, τὴν ἰδιωτικὴν ὀφειλήν. Καθ' Ἀρποκρατίωνα· « Οἱ δὲ ἀλόντες ἐξούλης καὶ τῷ ἐλόντι ἐδίδοσαν ἃ ἀφηροῦντο αὐτοῦ, καὶ τῷ δημοσίῳ κατετίθεσαν τὰ τιμηθέντα »· καὶ ὁ Δημοσθένης (53)· « οὐκέτ' ἐποίησεν ὁ νόμος τὴν ἐξούλης ἰδίαν, ἀλλὰ προστιμᾶν ἐπέταξε τῷ δημοσίῳ »· διότι ὁ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν δικαστικῆς ἀποφάσεως ἀνθιστάμενος οὐ μόνον τὸν ἀντίδικον ἠδίκηει, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν νόμον προσέκρουεν.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

ΑΘΗΝΩΝ

Ἐρημος δίκη. Ποινὴ διώκοντος.

Ἄν δέ, εἴτε κατὰ τὴν ἀνάκρισιν, εἴτε κατὰ τὴν δικάσιμον ἡμέραν, ὁ ἕτερος τῶν διαδίκων δὲν παρουσιάζετο, ἄνευ ἀπογρῶντος δικαιολογήματος (« ὅς εἰς τὴν κυρίαν μὴ ἀπαντήσῃ »), ὁ δικαστὴς ἔδιδε τὴν ἔρημον (1), ἥτοι κατεδίκαζεν αὐτὸν ἐρήμην, καὶ ἡ δίκη ἐλέγετο ἔρημος, ὡς ἐν τοῖς ἀνεκδότοις τοῦ Βεκκέρου· « Ἐρημος δίκη, ὅταν μὴ παρόντων ἀμφοτέρων, ὁ δικαστὴς τὴν ψῆφον ἐπενέγκῃ κατὰ τοῦ ἀπόντος ». Τινὲς (2) ἐξέφρασαν ἀμφιβολίαν, ἂν

(53) Δημ. κ. Μειδ. αὐτ.

(1) Δημ. Κ. Μειδ. 542.

(2) Platn. II, XII. — Heffter, σ. 356, ἐπ.

ἡ ἀτάξις αὕτη ἐφηρμόζετο καὶ εἰς τὸν ἐγκαλούμενον· ἀλλὰ ῥηῶς λέγει τοῦτο ἐν τῶν τοῦ Βεκκέρου ἀνεκδότων (3). « Δίκης ἀνάκρισις. Ἐὰν μὴ θέλῃ ὁ φεύγων εὐρεθῆναι, κρῖσις γίγνεται ». Οὐχὶ ἀκριβὲς ὁμῶς φαίνεται τὸ τοῦ Οὐλπιανοῦ (4), ὅτι ἐπεβάλλετο χιλίων δραχμῶν πρόστιμον εἰς ἐκπτερον τῶν μὴ παρουσιαζομένων διαδίκων, καὶ ἐπομένως κρνομένων ἐρήμην.

Πρὸς ἀποφυγὴν λοιπὸν τοῦ κινδύνου τούτου, τοῦ ὀφλεῖν ἐρήμην, ὡς ἔλεγον, πολλάκις ἐζήτουν οἱ διάδικοι ἀναβολὴν τῆς ἀνακρίσεως ἢ τῆς δίκης, προτείνοντες νόσον, ἀποδημίαν, καὶ τὰ τοιαῦτα, δι' ὃ καὶ χλευαστικῶς οἱ τοιοῦτοι Ἰμβριοι ἐλέγοντο (5), καί, κατὰ Πολυδεύκην (6), Σκυρία δίκη ἐπωνομάζετο πολλάκις παρὰ τῶν κωμικῶν ἢ ἐπὶ τοιαύταις προφάσεσι παρατεινομένη· « Σκυρία δίκη· οἱ γὰρ φουροδικοῦντες ἐσκέπτοντο εἰς Ἰμβρον ἢ εἰς Λῆμνον ἀποδημεῖν », ἐννοεῖται δέ, ἢ εἰς Σκύρον, ἣν ἐλητμόνησε νὰ προσθέσῃ ὁ Πολυδεύκης. Τὰς δικαιολογίας τῶν ὁμῶς ταύτας ὠρεῖλον νὰ κυρῶσι καὶ δι' ὅρκου· δι' ὃ ἡ τοιαύτη αἴτησις ἀναβολῆς ἐκαλεῖτο Ἰπωμοσία, ἣν λέξιν ὁ Ἀρποκρατίων (7) ἐξηγεῖ· « Τὸ ὑπερτίθεσθαι δίκην, προφάσει χρώμενον ἀποδημία ἢ νόσῳ ἢ τινι τῶν παραπλησίων, μεθ' ὅρκου ». Ἄλλοι δὲ γραμματικοὶ (8) κακῶς συγχέουσιν αὐτὴν μετὰ τῆς ἐπωμοσίας καὶ ἐξωμοσίας.

Ὁ ἀντίδικος ὁμῶς ἐδύνατο νὰ προσβάλῃ τὴν αἴτησιν τῆς ἀναβολῆς ὡς μὴ δικαίαν, καὶ τὰς αἰτιολογίας αὐτῆς

(3) 185.

(4) Εἰς Δτμ. κ. Μειδ. 20.

(5) Φώτ. — Ἡσύχ.

(6) Η, 81.

(7) Σ. 290.

(8) Σχολ. Ἀριστοφ. Πλ. 725.

ὥς προφάσεις κενάς· ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἐγίνετο δι' ὄρκου, δι' ὃ ἐκαλεῖτο Ἀνθυπωμοσία (9)· καὶ οἱ δικασταὶ ἀπεφάσιζον μεταξὺ τῶν δύο· καὶ ὅτε ἀπερρίπτετο ἡ ἀναβολή, εἰ μὲν ἀπὴν ὁ φεύγων, κατεδικάζετο ἐρήμην, εἰ δὲ ὁ ἐνάγων, ἔπαυεν ἡ δίκη, καὶ ὁ φεύγων ἀπελύετο.

Ποιναὶ δὲ κατ' ἀπόντων, ἀναγνωσθεῖσαι, ἀνεγράφοντο εἰς στήλην, ἢ ἐστηλιτεύοντο, ὥς ἐλέγετο, καὶ ἦν τοῦτο ἐπί-
τασις τῆς ποινῆς (10).

Ἄλλ' ἐπὶ δημοσίων γραφῶν ἦν δεινότερα ἢ θέσις τοῦ φυ-
γοδικοῦντος, ἂν ἦν αὐτὸς ὁ διώκων· διότι, εἰ μὴ ἐπεξίη, ἢ
ἐπεξέλθῃ, ὥς λέγεται ἐπίσης ἐν τῷ ῥητορικῷ λεξικῷ, ἂν
δηλαδὴ προκαλέσας τὴν γραφὴν δὲν παρουσιάζετο ὅπως
ὑποστηρίξῃ αὐτήν, ὑπεβάλλετο εἰς δημόσιον πρόστιμον χι-
λίων δραχμῶν, «χιλίας ὑποτίνειν» (11), ἢ «χιλίας
ὤφλεν». Ὑπῆρχε δ' ἡ διάταξις αὕτη ὡς ἐγγύησις κατὰ
τῶν προθύμως ταραττόντων τοὺς πολίτας διὰ συκοφαν-
τιῶν, καὶ τὰς ἀρχὰς δι' ἀνυποστάτων καταμηνύσεων· καὶ
ὥς λέγει αὐτόθι ὁ Δημοσθένης· «Ἴνα μήτε συκοφαντῇ
μηδεὶς, μήτε ἄδειαν ἔχων ἐργολαβῇ καὶ καθυφείῃ τὰ
τῆς πόλεως».

Εἰς τὸ αὐτὸ δὲ πρόστιμον, καὶ διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ὑπέ-
κειτο ἐπὶ δημοσίων γραφῶν ὁ διώκων, καὶ ἂν ἤρεϊτο, δη-
λαδὴ ἡττάτο, χωρὶς νὰ λάβῃ ὑπὲρ ἑαυτοῦ τοῦπίπεμπτον,
ἦτοι τὸ ἐν πέμπτον τῶν ψήφων τῶν δικαστῶν, εἰς ἀπό-
δειξιν ὅτι ἡ ἀξίωσις ἢ ἡ κατηγορία αὐτοῦ δὲν ἦτον ὅλως
ἀδικοιολόγητος· καὶ προσέτι ὑπέπιπτεν εἰς τὴν μερικὴν
ἀτιμίαν τοῦ νὰ μὴ δύνηται ποτὲ πλέον νὰ εἰσαγάγῃ δίκην

(9) Δημ. Κ. Ὀλυμπιοδ. 1174. Κ. Μειδ. (24).

(10) Ἀνδοκ. π. Μυστ. 78.

(11) Δημ. κ. Θεοκρ. 1323. — Κ. Μειδ. 1δ'. (Δουκ.).

ὡς ἐκείνην καθ' ἣν ἡττήθη· ἐπὶ δὲ γραφῆς ἀσεβείας, ἀπε-
κρίετο αὐτὸς τῆς χρήσεως τινῶν ἱερῶν (12). Εἰς τὴν ποι-
νὴν ὅμως ταύτην διάταξιν δὲν ὑπέκειτο μόνη, ὡς φαίνε-
ται, ἡ περὶ κακώσεως εἰσαγγελία.

Ἐπὶ δὲ ἰδιωτικῶν δικῶν, ὁ διώκων ὁ μὴ λαβὼν τὸ πέμ-
πτον τῶν ψήφων προκατέβαλλεν εἰς τὸν φεύγοντα, δι' ἣν
πρῶτον ἐξένησεν εἰς αὐτὸν διὰ τῆς δίκης ζημίαν καὶ ἀνησυ-
χίαν, τὸ ἕκτον τῆς ἣν ἀπῆτει ποσότητος, ἥτοι ὀβολὸν ἐπὶ
τῇ δραχμῇ, δι' ὃ καὶ Ἐπωβελία τὸ τοιοῦτο πρόστιμον
ἐκαλεῖτο (13). Ὁ δὲ Πολυδεύκης διὰ τούτων (14)· « Ἐπω-
βελία, τὸ ἕκτον τοῦ τιμήματος μέρος, ὃ ὤφλεν ὁ αἵρε-
θεὶς », φαίνεται παραδεχόμενος ὅτι ἡ ἐπωβελία ἐπεβάλλετο
εἰς ἐκάτερον τῶν διαδίκων μὴ λαβόντα τὸ πέμπτον τῶν ψή-
φων· ὅπερ ὅμως διὰ τὸν φεύγοντα ἦν ἴσως ἀληθὲς μόνον
ἐπὶ ἀντιγραφῆς, ἥτοι ὅταν ἀντενεχάλλει τὸν διώκοντα, αὐ-
τὸς τότε διώκων (15).

Παράσιτος δὲ τοῖς δικαστηρίοις πληγὴ, κορυφωθείσα
μάλιστα μέχρι τέλους εἰς μέγα κακόν, ἦν καὶ ἡ συκοφαν-
τία, δι' ἥς ἐθελόκακοι κατήγοροι, τῶν μικρῶν ψυχῶν τὸν
φθόνον μεταλλευόμενοι, διέβαλλον τοὺς πολίτας, καὶ ἀνεύ-
ρισκον ἀφορμὰς κατ' αὐτῶν, εἴτε ὅπως, ἐκφοβίζοντες αὐ-
τούς, ἐξ αὐτῶν ὠφελῶνται, εἴτε ὅπως κολακεύωσι τὰ
πάθη τοῦ δήμου, ὡς περὶ αὐτῶν ὁ Σωκράτης ἐν τοῖς ἀπο-
μνημονεύμασι τοῦ Ξενοφῶντος (16)· « Εἰς δίκας ἄγρουσιν
οὐχ ὅτι ἀδικοῦνται ὑπ' ἐμοῦ, ἀλλ' ὅτι νομίζουσιν ἥδιον

(12) Ἀνδοκ. π. Μυστ. 17.

(13) Δημ. κ. Ἀφῶ6. 834. — Κ. Εὐεργ. καὶ Μνησι6. 1158.

(14) Η, 39.

(15) Bæckh, Staatshh d. Ath. II, 87. — Ἀλλὰ Heffter, 241. — Platner,
I, 175. — Schönk. 641. — Ἰδ. καὶ 729-34.

(16) Β, 9.

ἂν με ἀργύριον τελέσαι ἢ πράγματα ἔχειν ». Τοιοῦτος ἦν κατὰ Δημοσθένην (17) ὁ Ἀριστογείτων· « Συκοφαντῶν, αἰτῶν, εἰσπράττων ἀργύριον . . . τοὺς ιδιώτας καὶ τοὺς ἀπείρους ».

Παρήχθη δὲ τὸ ὄνομα τοῦ συκοφάντου, κατ' Ἀθηναίον (18) ἐκ τῶν φαινόντων τοὺς κλέπτοντας τὰ σῦκα, ἐν τῶν καλητέρων καὶ προσφιλεστέρων προϊόντων ἐν Ἀθήναις· κατὰ δὲ Φιλόμνηστον, σῦκα, οἶνος καὶ ἔλαιον ἦσαν τὸ πάλαι τὰ ἐπιβαλλόμενα πρόστιμα, καὶ οἱ ταῦτα προκαλοῦντες ἐλέγοντο συκοφάνται.

Ὅπως δὴποτε, ἦν ὁ συκοφάντης πρὸς τὰ δικαστήρια ὅ, τι ὁ δημαγωγὸς πρὸς τὰς ἐκκλησίας, καὶ πολλάκις τὸ αὐτὸ πρόσωπον. Φαίνεται μάλιστα ὅτι ὑπῆρχον ἄνθρωποι ταπεινοὶ τὸ φρόνημα καὶ ἄσημοι τὴν ὑπόληψιν, ἔχοντες, εἰ οὐχὶ ἀληθὲς ἐπάγγελμα, συνήθειαν καὶ ἐνασχόλησιν τὸ συκοφαντεῖν, ὡς ὁ Δημοσθένης λέγει περὶ τοῦ Στεφάνου (19), ὅτι « Οὐπω ἦν ρήτωρ, ἀλλ' εἰ συκοφάντης ». Οὗτοι ἐν τοῖς δικαστηρίοις πάντοτε ἀναστρέφομενοι, περὶ τὸ βῆμα βοῶντες καὶ πολυπραγμονοῦντες, αἰτίας κατὰ τῶν πολιτῶν ἀνευρίσκοντες, κατεπτύουσιν καὶ ἡργυρολόγουν τοὺς διαδίκους, μάλιστα τοὺς πλουσίους· ὡς ὁ Ξενοφών (20)· « Ἐγὼ τοίνυν ἐν τῇ δε τῇ πόλει ὅταν μὲν πλούσιος ἦν . . . τοὺς συκοφάντας ἐθεράπευον, εἰδὼς ὅτι παθεῖν μᾶλλον κακῶς ἰκανὸς εἶην ἢ ποιῆσαι ἐκείνους ». Δι' ὃ καὶ παρίσταται ὑπὸ Θεοφράστου (21) ὁ Ὀλίγαρχος λέγων· « Διὰ τοὺς συκο-

(17) Δημ. κ. Ἀριστογ. 782. — Ἰδ. καὶ Αἰσχ. κ. Κτησ. 87. — Λυσ. Ἐλαί. 39. — Ξενοφ. Συμποσ. Δ, 30.

(18) Γ'. 61.

(19) Κ. Νεαίρ. 1359.

(20) Συμπ. Δ, 30.

(21) Χαρακτ. ΚΘ, 3.

φροντας οὐκ οἰκητέον ἐστὶν ἐν τῇ πόλει, καὶ ὡς ἐν τοῖς
 δικαστηρίοις δεινὰ πάσχοιεν ὑπὸ τῶν δικαζόντων». Ὅταν
 δέ τις τῶν ἀνωτέρων πολιτευομένων ἤθελε νὰ μεταχειρισθῇ
 κατὰ τῶν ἀντιπάλων του τὸ ἄνανδρον ὄπλον τῆς διαβολῆς,
 αὐτούμενος νὰ παρουσιασθῇ ὁ ἴδιος, μετεχειρίζετο τοὺς γνω-
 στοὺς τούτους ἐργάτας τῶν συκοφαντιῶν, καὶ δι' αὐτῶν
 εἰσήγε τὴν κατηγορίαν, ὡς ὁ Ἀνδοκίδης (22): « Αὐτοὶ μὲν
 οὗτοι οἱ ἄνδρες οὐ τολμῶσι σφᾶς αὐτοὺς εἰς τὸ μέσον
 καταστήσαντες, διῆσχυρίζεσθαι περὶ τούτων . . . ἑτέρους
 δὲ εἰσπέμπουσιν . . . εἰθισμένους ἤδη ἀναισχυντεῖν »,
 ὅπερ ἐκφράζει ὁ Αἰσχίνης (23) διὰ τῶν λέξεων: « Ἐπι-
 γράφεσθαι τινα ἐπὶ τῆς γραφῆς ».

Οὐ μόνον δ' ἡ μετοχὴ εἰς τὰ δημόσια ἦν ἐκτεθειμένη εἰς
 τῶν πονηρῶν τὰς συκοφαντίας, ἀλλ' αὐτὴ ἡ ἀπραγμο-
 σύνη ἔσωζε τῶν διαβολῶν, εἰς τὸν ὄχμον ὡς στρατήγημα
 ἐξηγουμένη, συγκαλύπτον κρυπτός κατ' αὐτοῦ σκευωρίας.
 ὡς ὁ Ἀριστοφάνης λέγει πρὸς τὸν Κλέωνα (24): « Κ' ἦν
 τιν' αὐτῶν γνῶς ἀπράγμον' ὄντα καὶ κεχηρῶτα, καταγα-
 γῶν ἐκ Χερρόνησον, διαλαβὼν ἠγκύρισας »· καὶ ἄλλα-
 χοῦ (25) περὶ συκοφαντῶν: « Ἐπὶ τοῖσιν ἀπράγμοσιν ἡμῶν
 ἀντωμοσίας καὶ προσκλήσεις καὶ μαρτυρίας συνεκόλ-
 λων ». Καὶ οἱ μὲν δημαγωγοὶ καὶ οἱ συκοφάνται ἐξεφόβιζον
 διὰ τοιούτων καταμηνύσεων τὸν δῆμον, καὶ παρίστων αὐτῷ
 πανταχοῦ συνωμοσίας ἐτοίμους νὰ ἐκραγῶσιν, ὡς ὁ Βδελυ-
 κλέων ἐν Ἀριστοφάνει (26): « Ὡστ' ἅπανθ' ὑμῖν τυραννίς
 ἐστι καὶ ξυνωμόται... ἦν μὲν ὠνῆταιί τις ὀρφῶς, μεμ-

(22) Π. Ἀντιδ. 4.

(23) Π. Πρπρσβ. 5.

(24) Ἰππ. 265.

(25) Σφ. 1076. — Ἰδ. καὶ Εἰρ. 191. Νερ. 1007.

(26) Σφ. 508.

βράδα δὲ μὴ θέλῃ, οὗτος ὀψωνεῖν ἔοιχ' ἄνθρωπος ἐπὶ τυραννίδι »· Καὶ ὁ Κλέων μετὰ τῆς αὐτῆς ἀναιδεΐας (27)·

« Τοῦτ' ἐγὼ δῶκ' τὸ Χαλκιδικὸν ποτήριον;
Οὐκ' ἐστ' ὅπως οὐ χαλκιδέας ἀφίστατον.
Ἀπολείσθον, ἀποθανεῖσθον, ὥς μιαιρωτάτῳ ».

Ταῦτα δὲ συνῆδον πρὸς τὸ ἀξίωμα ὁ συνιστᾷ αὐτὸς ὁ Ἀριστοτέλης διὰ τούτων (28)· « Ὡστε δεῖ τοὺς τῆς πόλεως φροντίζοντας, φόβον παρασκευάζειν, ἵνα φυλάττωσι καὶ μὴ καταλύωσιν ». Ὁ δὲ δῆμος, φιλύποπτος ὡς πάντες οἱ δεσπότες, ἐδέχετο προθύμως τὰς διαβολὰς, καὶ προέβαινε πολλάκις εἰς καταδίκας ἀδίκους, ὡς ἐν εὐφρεῖ λογοπαιγνίῳ λέγει ὁ Ἀριστοφάνης (29)·

« Ἡ πόλις γὰρ ὠχρίωσα, καὶ φόβῳ καθημένη,
ἅττα διαβάλοι τις, πᾶν' ἂν ἤδιστ' ἦσθιεν ».

Καὶ αἱ ἀδικοὶ καταδιώξεις τῶν ὑποτιθεμένων συνωμοτῶν πολλάκις ἀληθεῖς προὔκλουν συνωμοσίας.
Εὐνόμοιο δὲ μὴ νὰ καταμηνυθῇ ὁ συκοφάντης, καὶ ἀποδειχθεὶς τοιοῦτος, κατεδικάζετο εἰς ποινὴν μυρίων δραχμῶν (30).

27) Ἀριστοφ. Ἰππ. 236.

(28) Πολιτ. Ε, 715.

(29) Εἰρήν. 642.

(30) Λυσ. Κ. Ἀγοράτ. 65.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'.

Ἔφεσις. Διαιτηταί.

Ἐφέσεως δὲ παραδέχεται διαφόρους περιστάσεις ὁ Πολυ-
 δεύκης διὰ τῶν ἐπομένων (1). « Ἐφεσις δέ ἐστιν ὅταν τις
 ἀπὸ διαιτητῶν ἢ ἀρχόντων ἢ δημοτῶν ἐπὶ δικαστὴν ἐφῇ,
 ἢ ἀπὸ βουλῆς ἐπὶ δῆμον, ἢ ἀπὸ δήμου ἐπὶ δικαστήριον,
 ἢ ἀπὸ δικαστῶν ἐπὶ ξενικὸν δικαστήριον ». Ἀλλ' αἱ πλεῖ-
 σται τῶν περιπτώσεων τούτων δὲν ἐφαρμόζονται εἰς τὴν
 τακτικὴν ἀπονομὴν τῆς δικαιοσύνης ἐν Ἀθήναις, ἐνθα
 βαθμὸς διπλοῦς δικαιοσύνης δὲν ὑπῆρχε, διότι ἡ Ἡλιαία
 ἦν αὐτὸς ὁ κυρίαρχος δῆμος, ἀρα ἀνεύθυνος (2). Αἱ ἀπο-
 φάσεις αὐτῆς δὲν ἐπεδέχοντο ἐπομένως ἔφεσιν, οὐδ' εἶχον
 εἰς τίνα νὰ ἐκκληθῶσιν, ὡς ῥητῶς ἀρτίζει ὁ νόμος, ὅστις « οὐκ
 ἐᾷ περὶ ᾧ ἅπαξ γνῶ δικαστήριον, πάλιν χρηματίζειν »,
 κατὰ Δημοσθένην (3). Εἶχε δὲ τὸ γράμμα τοῦ νόμου, εἰς
 τὸ αὐτὸ χωρίον τοῦ ῥήτορος διατηρηθέν, οὕτω· « Ὅσων
 δίκη πρότερον ἐγένετο, ἢ εὐθυνα, ἢ διαδικασία περὶ τοῦ
 ἐν δικαστηρίῳ, ἢ ἰδίᾳ ἢ δημοσίᾳ, (ἰδίᾳ ἢ δημοσίᾳ;) ἢ
 τὸ δημόσιον ἀπέδοτο, μὴ εἰσάγειν περὶ τούτων εἰς τὸ δι-
 καστήριον, μὴ ἐπιψήφίζειν τῶν ἀρχόντων μηδένα, μηδὲ
 κατηγορεῖν ἐόντων, ἃ οὐκ ἐῷσιν οἱ νόμοι ». Τούτου ἕνε-
 κα δίκη ἐφ' ἧς ἐξεδόθη ἀπόφασις ἐκαλεῖτο αὐτοτελής (4).

(1) Η, 62.

(2) Ἀριστοφ. Σφ. 607.

(3) Δημοσθ. Κ. Τιμοκρ. 717. Ἰδ. Αὐτ. πρ. Κεπτ. (§ 126).

(4) Ἡσύχ.—Ζωναρ.—Bekk. Anecd. I, 466.

Υπῆρχον ὁμῶς δύο περιστάσεις καθ' ἃς, μετρίαζομένης τῆς ἀρχῆς ταύτης τοῦ ἀνεκκλήτου τῶν ἡλιαστικῶν ἀποφάσεων, ἐπετρέπετο θεραπεία κατ' αὐτῶν δι' ἀναδικίας ἢ παλινδικίας, ἥτοι τῆς ἀναθεωρήσεως τῆς δίκης, ἣτις τότε ἐκαλεῖτο ἀνάδικος (5).

Τοιαύτη περίστασις ἦν ἡ τῶν ἐρήμων δικῶν, ὅτε ὁ καταδικασθεὶς δι᾽ ἰσχυρίζετο ὅτι κακῶς ἐκρίθη ἐρήμην, εἴτε διότι παρῶν, δὲν ἐκλήθη, εἴτε διότι ἐπρότεινεν ὑπωμοσίαν, ἣτις δὲν ἐσυζητήθη. Τὸ δὲ προτείνειν τοὺς λόγους τούτους τῆς ἀκυρότητος ἐλέγετο τὴν ἐρήμην ἀντιλαχεῖν, ἢ καὶ ἀπλῶς τὴν δίκην ἀντιλαχεῖν. Ὡφειλε δ' ἡ περὶ ἀκυρώσεως πρότασις νὰ εἰσαχθῇ ἐντὸς δύο μηνῶν ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως τῆς ἀποφάσεως ἢς ἡ ἀκύρωσις ἐζητεῖτο, ὡς ὁ Πολυδεύκης (6): « Ἀντιλαχεῖν δὲ δίκην ἐξῆν, ὅποτε τις μὴ παρῶν ἐν δικαστηρίῳ, κατακηρυχθεὶς δὲ καὶ μὴ ὑπακούων, ἐρήμην ὄφλη. Ἀντιλαχεῖν δὲ ἐντὸς δύο μηνῶν ὑπῆρχεν. Εἰδὲ μὴ τοῦτο ἀχρεῖ, τὸ ἐγγεγραμμένον ὄφλε, καὶ αἰτιμος ἦν ». Ἀναμφιβόλως δὲ συνέζηται τὸ δικαστήριον τὴν ἀξίωσιν τοῦ ἀντιλαγχάνοντος, καὶ ἡ ἐνέκρινε τὴν ἀναδικίαν, ἢ ἐκήρυττεν ἔγκυρον καὶ τελεσίδικον τὴν πρώτην ἀπόφασιν.

Ἡ δ' ἄλλη ἀναδικίας περίστασις ἦν, ὅτε, ἐπὶ τινων δικῶν, ὁ μὴ δικαιωθείς δι᾽ ἰσχυρίζετο ὅτι τὴν δικαστικὴν ἀπόφασιν προὔκάλεσαν ψευδεῖς μαρτυρίαι ὑπὲρ τοῦ ἀντιδίκου του. Καὶ ἐν πάσῃ μὲν περιπτώσει εἶχε πᾶς τις τὸ δικαίωμα τοῦ κινεῖν κατὰ τῶν μαρτύρων δίκην ψευδομαρτυριῶν, ὡς καὶ κατὰ τοῦ προτείναντος τοὺς ψευδομάρτυρας, δίκην κακοτεχνιῶν (7): τοῦτο δέ, τὸ πρῶτον καὶ, φαίνεται ὅτι

(5) Πολυδ. Η, 23. — Ἀρποκρ. κτλ.

(6) Η, 61.

(7) Δημ. κ. Εὐεργ. 1139.

καὶ ἀπητεῖτο ἐπὶ προτάσεως ἀναδικίας. Ἄλλ' αἱ δίκαι αὗται δὲ φαίνεται ὅτι ἦσαν ἀκυρωτικάι, ὥς τινες ἐξέλαβον αὐτάς (8), ἀλλὰ ποινικαὶ μόνον, τὴν τιμωρίαν τῶν ψευδομαρτύρων καὶ τῶν χρωμένων αὐτοῖς προκαλοῦσαι, τὸν δὲ αὐτοὺς ὅμως ζημιωθέντα οὐδόλως ἀποζημιοῦσαι (9). Πρὸς ταῦτα δ' ἐζητεῖτο ἡ ἀναδικία. Ὁ σχολιαστὴς τῶν τοῦ Πλάτωνος νόμων, εἰς τὸν Θεόφραστον ἀναφερόμενος, περιορίζει τὰς περιστάσεις τῆς ἀναδικίας διὰ τῶν ἐπομένων (10): «Ἀνάδικος κρίσις. Εἰ ἐάλωσαν πάντες οἱ μάρτυρες ψευδομαρτυριῶν, ἢ ὑπερημίσεις, ἐκρίνετο ἄνωθεν ἡ δίκη. Οὐκ ἐπὶ πάντων δὲ τῶν ἀγώνων ἐγίγνωτο ἀνάδικοι αἱ κρίσεις, ἀλλ', ὥς φησι Θεόφραστος ἐν Ζ'. νόμων, ἐπὶ μόνης ξενίας, καὶ ψευδομαρτυριῶν, καὶ κλήρων» (11). Ἐξ οὗ χωρίου ἐξάγεται ὅτι, ὅπως δίκη ἀναδικασθῇ ἕνεκα ψευδομαρτυρίας, ἀπητεῖτο ν' ἀποδειχθῇ ὅτι πάντες οἱ μάρτυρες ἐψευδομαρτύρησαν· διότι τὸ «ὑπερημίσεις» δανείζεται ὁ σχολιαστὴς ἐξ αὐτοῦ τοῦ κειμένου τοῦ Πλάτωνος, καὶ πιθανῶς δὲν ἀνῆκεν εἰς τὴν νομοθεσίαν. Δυσνόητον δ' ἐστὶ τί αἰνίττεται ὁ Θεόφραστος μνημονεύων τῶν δικῶν ξενίας καὶ κλήρων, διότι, συμπεριλαμβάνων καὶ τὰς ψευδομαρτυριῶν, προφανῶς ἐννοεῖ ὅτι πᾶσαι αἱ δίκαι ἐδύναντο, λόγῳ ψευδομαρτυρίας ν' ἀναδικασθῶσιν. Ἴσως ἄρα διὰ τὰς δύο ἐκείνας, ὥς ἀφορώσας αὐτὸ τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου, ἐπετρέπετο ἡ ἀναδικία καὶ ἄνευ τοῦ λόγου τούτου.

Ἐφεσις ἐπίσης δὲν ὑπῆρχε κατὰ τῶν ἀρχόντων, ὥς ἡγεμόνων τῶν δικαστηρίων, διότι αἱ κατ' αὐτῶν κινούμεναι

(8) Hudtwalcker, 116. — Platner, I, 413.

(9) Meier u. Schöm.

(10) Γ, σ. 530 Τχν.

(11) Ἰδ. καὶ Ἰσ. Ἀγν. κλ. 46.

δίκαι δι' εἰσαγγελίας, προβολῆς, καὶ ἰδίως εὐθύνης, καὶ ἂν ἐνίοτε ἀπέβλεπον τὰ δικαστικὰ αὐτῶν καθήκοντα (12), οὐδεμίαν ὁμως ἐπέφερον μεταρρύθμισιν τῶν ἀποφάσεων τῶν δικαστηρίων ὧν οὗτοι προΐσταντο.

Ἄλλ' ἂν ἐκ τῆς Ἡλιαίας δὲν ἐδύνατο νὰ ὑπάρχη ἔφεσις, ὑπῆρχεν ὁμως ἐκ τῶν κατωτέρων δικαστηρίων πρὸς αὐτήν, καὶ τοιαῦτα ἦσαν τὰ τῶν διαιτητῶν (13), οἵτινες κατ' ἀρχὰς δὲν ἦσαν κυρίως δικασταί, καὶ πάντοτε ἐθεωροῦντο ὡς μᾶλλον ἰδιωτικῶς διαλάττοντες τοὺς διαφορομένους, ὅσοι, εἰρηνικοὶ τοὺς τρόπους καὶ τὴν διάθεσιν, ἐπρότιμων ν' ἀποφεύγωσιν ὅσον ἐνεδέχετο τοὺς δικαστικούς ἀγῶνας. Οὕτως ὁ Δημοσθένης ἐν τῷ πρὸς Φαίνιππον (14)· « Ἡγησάμενος δ' ἐγὼ καὶ μετρίου καὶ ἀπράγμονος εἶναι πολίτου μὴ εὐθὺς ἐπὶ κεφαλῇ εἰς τὸ δικαστήριον βαδίζειν . . . »

Καὶ εἰς μὲν τοὺς βουλευμένους ἐπετρέπετο, δι' ἀμοιβαίας συνακαταθέσεως, δι' ἐπιτροπῆς, ὡς λέγει ὁ Δημοσθένης (15), ν' ἀναθέτωσι τὴν περὶ τῆς διαφορᾶς αὐτῶν ἀπόφασιν εἰς ἰδιώτην τῆς ἰδίας ἐκλογῆς, ὅστις, ὀρκισθεὶς (16), ἐδίκαζε διαιτητικῶς, καὶ ἡ δίκη ἐλέγετο πρόδικος (17). Ἐφεσις δ' ἀπ' αὐτῆς δὲν ὑπῆρχεν, ὡς ἡ περίληψις τοῦ νόμου ἐν Δημοσθένει (18)· « Κυρίας εἶναι τὰς πρὸς ἀλλήλους ὁμολογίας, αἷς ἐναντίον ποιήσονται μαρτύρων »· καὶ ὁ νόμος

(12) Ἰδ. Ἀνδοκ. Μυστηρ. 17.

(13) Hudtwalcker, üb. d. öffentl. u. Privat-Schiedrichter. — Meier Deieteten in Athen. Iena, 1812.

(14) 1042.

(15) Πρ. Ἀπατούρ.

(16) Δημ. πρ. Ἀφοδ. 361, 25.

(17) Ἀριστοφ. Ἀποσπ. Σ. 127, Dind.

(18) Πρ. Φαίνιππ. 1022.

αὐτός (19)· « Ἐὰν δέ τινες περὶ συμβολαίων ιδίων πρὸς ἀλλήλους ἀμφισβητῶσι, καὶ βούλωνται διαιτητὴν ἐλέσθαι ὄντινοῦν, ἐξέστω αὐτοῖς αἰρεῖσθαι ὃν ἂν βούλωνται διαιτητὴν. Ἐπειδὰν δ' ἔλονται κατὰ κοινόν, μετέωσαν ἐν τοῖς ὑπὸ τούτου διαγνωσθεῖσι, καὶ μηκέτι καταφερέτωσαν ἀπὸ τούτου ἐφ' ἕτερον δικαστήριον ταῦτ' ἐγκλήματα· ἀλλ' ἔστω τὰ κριθέντα ὑπὸ τοῦ διαιτητοῦ κύρια ».

Πλὴν ὅμως τῶν αἰρετῶν τούτων διαιτητῶν, ὑπῆρχον καὶ ἕτεροι δημόσιοι, κληρωτοὶ κατ' ἔτος, ὡς λέγει ὁ Οὐλπιανός, ἀνὰ 44 λαμβανόμενοι ἐξ ἐκάστης φυλῆς (20)· « Ἦσαν γὰρ οἱ διαιτηταὶ τέσσαρες καὶ τεσσαράκοντα καθ' ἐκάστην φυλὴν », ὅπου τινὲς (21) ἠθέλησαν ν' ἀναγνώσωσι καὶ νὰ στίξωσι· « Τεσσαράκοντα, τέσσαρες καθ' ἐ. φ. » (22). Ἀλλὰ πλὴν ἄλλων, ἐν ἐπιγραφῇ τῇ (23) τῶν χρόνων τοῦ Ἀλεξάνδρου (Ὁλ. 113, δ', ἡ 323 π. Χ.) ἀπαριθμοῦνται τοῦλάχιστον 104 ὀνόματα διαιτητῶν, οὐχὶ ἰσαριθμῶν ἐν ἐκάστη φυλῇ· ὥστε πρέπει νὰ ὑποταθῇ ὅτι τὰ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ὀνόματα εἰσὶν οὐχὶ πάντων τῶν κληρωθέντων, οὐχὶ τὰ 140, ἀλλὰ μόνα τὰ τῶν πραγματικῶς ἐν τῷ ἔτει διαιτησάντων. Εἰς τὴν κατὰ φυλὰς δὲ ταύτην κλήρωσιν τῶν διαιτητῶν ἀναφέρεται τὸ τοῦ Δημοσθένους (24)· « Οἱ τὴν Οἰνηίδα καὶ τὴν Ἐρεχθίδα διαιτῶντες », καὶ τοῦ Λυσίου (25)· « Οἱ τῇ Ἰπποθωοντίδι δικάζοντες ».

Ἐκκληροῦντο δ' ὡς διαιτηταὶ κατὰ τινας μὲν τῶν γραμ-

(19) Δημ. κ. Μειδ. 545. — Bekk. T. IV, Σ. 490.

(20) Οὐλπ. εἰς Δημοσθ. κ. Μειδ. 542, 15.

(21) Heraldus Observ. 5, 14. Σ. 370.

(22) Ἰδ. Huldwalek. Σ. 4.

(23) Rang. Ant. Hell. II, ἀρ. 1163.

(24) Κ. Εὐεργ. 1142.

(25) Κ. Παγκλ. 2.

ματικῶν οἱ ὑπὲρ τὰ πεντήκοντα (26), κατ' ἄλλους δ' οἱ ὑπὲρ τὰ ἐξήκοντα ἔτη γεγονότες (27). καὶ ἦν ἡ ὑπηρεσία αὐτῶν ὑποχρεωτική· καὶ εἰς (μερικὴν βεβαίως) ἀτιμίαν περιέπιπτεν ὁ ἀποφεύγων αὐτὴν κατὰ Πολυδεύκην· «Καὶ ἀτιμία ἀφώρισται τῷ μὴ διαιτήσαντι τὴν ἐπικληρωθεῖσαν δίαιταν» (28).

Εἰς τούτους λοιπόν, ὡς φαίνεται, προθύμως κατέφευγον οἱ διάδικοι, ὅταν ἐδισπίστουν πρὸς αἰρετὸν δικαστήν, εἰς οὗ τὴν ἐκλογὴν προσαπητεῖτο καὶ τοῦ ἀντιδίκου ἢ συγκατάθεσις. Οὕτω καὶ ἐν Δημοσθένει (29)· «Ἐπιτρέψαι με πείσας . . . ἀκούσας αὐτῶν, ὅτι εἰ μεθ' ὄρκου ταῦτα διαιτήσουσι, καταγνώσονται τὴν ἐπιτροπὴν, ἐπὶ τὸν κληρωτὸν ἐλθὼν διαιτητὴν . . . ὦφλε τὴν δίαιταν».

Ἦν δ' ἡ δαπάνη τῆς ἐπὶ τῶν διαιτητῶν τούτων δίκης ἐλαχίστη, μία δραχμὴ καταβαλλομένη ὑφ' ἑκατέρου τῶν διαδίκων, ἢ καλουμένη παράστασις (30). καὶ ἄλλως ἦν ἡ διαδικασία ἀπηκρίναμένη πολλῶν τῶν κινδύνων οὓς αἱ κοιναὶ δίκαι συνεπείγοντο κατὰ τῶν διαδίκων, καὶ ἰδίως κατὰ τῶν διωκόντων, ὡς ὁ Δημοσθένης (31)· «Οὐ γὰρ ὁμοίον ἐστίν, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, εἰς τὰ ὑμέτερα πρόσωπα ἐμβλέποντα τὰ ψευδῇ μαρτυρεῖν καὶ πρὸς διαιτητῇ· παρ' ὑμῖν γὰρ καὶ ὀργὴ μεγάλη καὶ τιμωρία ὑπάγεται τοῖς τὰ ψευδῇ μαρτυροῦσι, πρὸς δὲ τῷ διαιτητῇ ἀκινδύνως καὶ ἀναισχύντως μαρτυροῦσιν ὅ,τι ἂν βούλωνται».

(26) Σουλδ.— Bekk. Ἀνέκδ. 181.

(27) Δημ. π. Φορμ. 913.

(28) Πολυδ.— Ἡσύχ.

(29) Πρ. Ἀφοβ. Ψευδομαρτ. 961.

(30) Πολυδ. Η, 39.

(31) Πρ. Φορμ. 913.

Διὰ τοῦτο πολλή ἐγένετο χρῆσις τῶν Διαιτητῶν, καὶ ὁ Πολυδεύκης διισχυρίζεται (32) ὅτι « Πάσαι οὐδεμία δίκη ποῖν ἐπὶ διαιτητὰς ἐλθεῖν εἰσήγετο ». Τὸ δ' ἐν τῷ Λεξικῷ τῶν ῥητόρων λεγόμενον (33), ὅτι « Ἐκεῖτο νόμος μὴ εἰσάγασθαι δίκην, εἰ μὴ πρότερον ἐξετασθεῖη παρ' αὐτοῖς τὸ πρόαγμα », δὲν φαίνεται ἔχον ὀρθῶς· διότι ἐν Δημοσθένει (34) ὁ Διονυσόδωρος, προσκαλούμενος εἰς δίκην ἐπὶ διαιτητῶν, ἀρνεῖται, « ἐξὸν αὐτῷ ἐπὶ τὸ δικαστήριον ἥκειν ».

Αἱ δ' ἀγωγαὶ τῶν θελόντων νὰ δικασθῶσιν ὑπὸ διαιτητῶν ὑπεβάλλοντο ἐπίσης, ὡς αἱ τῶν ὑπὸ τῆς Ἡλιαίας δικαζομένων, εἰς οὓς ἄρχοντας ἐκάστη τῶν δικῶν, ὡς ἐκ τῆς φύσεως αὐτῆς, ἀνῆκε, καὶ οἱ ἄρχοντες παρέπεμπον αὐτάς διὰ κλήρων εἰς τοὺς διαιτητάς, ὡς ὁ Πολυδεύκης ἐκφράζεται· « Ἐπεκληροῦντο αὐτοῖς ὡς δίαται », ἢ, ἀκριβέστερον, ἐκλήρουν διὰ πᾶσαν δίκην διαιτητάς πιθανῶς δύο (35) ἐκ τῶν τῆς φυλῆς τοῦ ἀρχόντος· καὶ αὐτοὶ, ὡς ἐκ τοῦ αὐτοῦ χωρίου τοῦ Δημοσθένους ἐξάγεται, ἡγεμονεύοντες, ἢ, ὡς λέγει, πρυτανεύοντες, διεξῆγον τὴν λοιπὴν διαδικασίαν ὡς ἐπὶ τῶν δικαστηρίων (36).

Ἐκ τῶν ἀποφάσεων δὲ τῶν ἐπισήμων καὶ κληρωτῶν τούτων Διαιτητῶν, εἴτε καταδιαιτήσεις ἦσαν εἴτε ἀποδιαιτήσεις (37), καταδικαστικαὶ δηλαδὴ ἢ, ἀπολύουσαι, ὑπῆρχεν ἔφεσις εἰς τὰ ἡλιαστικὰ δικαστήρια, ἢ, κατὰ τὰς καθιερωμένας ἐκφράσεις, οἱ διάδικοι ἐφίεσαν, ἐξεκαλοῦντο,

(32) Η, 126.

(33) Μετ. Φώτ. Pors. 673.

(34) Κ. Διονυσόδ. 1288.

(35) Δημ. κ. Μειδ. 542.

(36) Αὐτ. 541.

(37) Αὐτ. Πρὸς Βοιωτ. 1017. — Κ. Μειδ. 542.

κατῆγον ἢ κατέφερον ἐφ' ἑτερον δικαστήν (37), ἢ εἰς δικαστήριον (39), ὃ ἐστὶ τὸ τακτικόν, τὸ τῆς Ἑλιαίας καὶ τοῦ δικαιώματος τούτου ἐποιοῦντο χρῆσιν συνεχέστατα, ὡς λέγει ὁ Δημοσθένης (40) πρὸς τοὺς Ἑλιαστάς· « Καὶ τὰς πάνυ μικρὰς δίκας εἰς ὑμῖς ἐφιῶσιν ».

Εἰς τὰς ἐφεσίμους δὲ ἢ ἐκκλήτους ταύτας δίκας (41), ἡ ἀρχὴ ἢ ἡγεμονεύουσα, οὔσα ἢ αὐτὴ καὶ ἐπὶ τῶν Διαιτητῶν καὶ ἐπὶ τοῦ δικαστηρίου, δὲν εἶχε ν' ἀνακρίνη πλέον, ἀλλὰ, παραλαμβάνουσα παρὰ τῶν διαιτητῶν ἐσφραγισμένας τὰς ἀποδείξεις, ἂν δὲν ὑπῆρχέ τι τὸ κωλύον τὴν ἔφεσιν, παρέπεμπεν αὐτάς εἰς τὸ δικαστήριον. Ἐνίοτε δέ, καὶ αὐτοὶ οἱ διαιτηταὶ παρέπεμπον τοὺς διαδίκους εἰς τὴν Ἑλιαίαν, ὅταν φερ' εἰπεῖν ἔβλεπον τούτους δολιευομένους πρὸς αὐτούς, ὡς ὁ Θεόδοτος παραπέμπει τὸν Λάμπιν, προφανῶς ἄλλα μαρτυροῦντα ἐνώπιον αὐτοῦ ἀφ' ὅ,τι εἶχε μαρτυρήσει εἰς τὴν ἀνάκρισιν (42).

Ἡλὴν δὲ τῆς ἀπὸ τῶν αποφάσεων τῶν Διαιτητῶν ἐκκλήσεως, ἐπετρέπετο καὶ ἀγωγὴ κατ' αὐτῶν, οὐ μόνον τῶν κληρωτῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἰδιωτικῶς ἐκλεγομένων, ἐπὶ φιλοπροσώπῳ καὶ μὴ εὐθυδίκῳ διαγωγῇ, καὶ εἰσηγγέλλοντο εἰς τὸν δῆμον, ὡς δημόσια καθήκοντα παραβάντες, καὶ αὐστηραὶ ποιναὶ ἐπεβάλλοντο εἰς αὐτούς, ὡς κατὰ Δημοσθένην (43), ὁ ὑπὸ τοῦ Μειδίου ἀδίκως καταμηνυθεὶς Στράτων, « Ἀπάντων ἀπεστέρηται τῶν ἐν τῇ πόλει, καὶ καθάπαξ ἄτιμος γέγονε ».

(38) Δημ. κ. Μειδ. 545.

(39) Αὐτ. πρ. Φορμ. 913. — Ἰδ. καὶ πρὸς Ἀφοδ. ψευδομ. 861.

(40) Κ. Βοιωτ. 1017.

(41) Πολ. Η, 63.

(42) Δημ. πρὸς Φορμ. 913.

(43) Κ. Μειδ. 542. 545.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

Εἰδικὰ δικαστήρια.

Τινῶν ὅμως δικῶν ἡ φύσις ἀπῆτει δικαστὰς εἰδικῶς εἰ-
δήμονας, οἳοι δὲν ἦσαν πάντοτε οἱ Ἑλιασταί, καθ' ὃ ἐκ-
λεγόμενοι διὰ κλήρου· καὶ τοιαῦται δίκαι ἦσαν αἱ περὶ
παραβάσεως τῶν στρατιωτικῶν νόμων, οἷον αἱ γραφαὶ
ἀστρατείας, λειποταξίου, δειλίας κτλ., ἃς ἐδίκαζον μό-
νον συστρατιῶται τοῦ κατηγορουμένου, πρὸς ὃ ἐκ τοῦ
κληρωθέντος δικαστηρίου ἀφηροῦντο πάντες οἱ μὴ τοιοῦ-
τοι· καὶ ἂν ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐναπολειπομένων ἦν ἀνεπαρκής,
προσετίθεντο ἕτεροι (1).

Τοιαῦται δ' ἦσαν προσέτι καὶ αἱ ἀφορῶσαι ἐγκλήματα
κατὰ Μυστηρίων καὶ ἱερῶν, οἳαί περ' εἶπεν αἱ γραφαὶ ἀσε-
βείας, καθ' ἃς πάντες οἱ δικασταὶ ἀπητρεῖτο νὰ εἶναι με-
μυημένοι (2), διότι εἰς ἀμυήτους δὲν ἐδύναντο νὰ ἐκτεθῶσι
τὰ τῶν μυστηρίων καθέκαστα. Ἐπὶ τούτων δ' εἶχον δι-
καιοδοσίαν καὶ οἱ Εὐμολπίδαι, δικάζοντες αὐτὰς εἰς τινὰς
περιστάσεις, ὡς ἐκ τοῦ Δημοσθένους ἐξάγεται, λέγοντος (3):
« Τῆς ἀσεβείας . . . ἔστι . . . δικάζεσθαι πρὸς Εὐμολ-
πίδας ».

Ὡς εἰδικοὶ δὲ δικασταὶ ἐθεωρήθησαν καὶ οἱ Ναυτοδίκαι,
κληρούμενοι, κατὰ Λυσίαν (4), ἐτησίως ἐν γαμηλιῶνι μηνί.
Εἰς αὐτοὺς ὑπήγοντο, κατὰ τοὺς γραμματικούς, αἱ δίκαι

(1) Λυσ. κ. Ἀλκ. 5 καὶ 6. — Ἰδ. Meier κ. Schöm. 133.

(2) Ἀνδοκ. π. Μυστ. 28 καὶ 31.

(3) Κ. Ἀνδρτ. 601.

(4) Π. δημ. ἀδικ. 595.

ἐμπόρων καὶ αἱ δίκαι ξενίας. Οἱ ὡς δικαστήριον δ' αὐτοὺς ἐκλαμβάνοντες (5), ἐθεώρησαν ὡς εἰσαγωγεῖς παρ' αὐτοῖς τοὺς Θεσμοθέτας, διότι εἰς τούτους γινώσκεται ἀλλαχόθεν ὅτι ὑπήγοντο αἱ ῥηθεῖσαι δίκαι. Ἐπειδὴ ὁμοῦς ὁ Λυσίας, ὅστις μόνος μνημονεύει τῶν Ναυτοδικῶν, χαρακτηρίζει αὐτοὺς ὡς ἀρχὴν διὰ τούτων τῶν λόγων (6): « Τοὺς τε πέρυσιν ἄρξαντας, πρὸς οὓς αἱ δίκαι ἐλήχθησαν, καὶ τοὺς νῦν ναυτοδίκας », οὐδεὶς δὲ τῶν μεταγενεστέρων ῥητόρων ἀναφέρει αὐτοὺς ἐν τοῖς περὶ ἐμπορικῶν δικῶν λόγοις, διὰ τοῦτο πιθανωτέρα φαίνεται ἡ εἰκασία (7) ὅτι οἱ ναυτοδίκαι ἦσαν ἄρχοντες, εἰσαγωγεῖς τῶν ναυτικῶν δικῶν, ὅτι δὲ κατηργήθησαν ἐπὶ Δημοσθένους, καὶ τὰ ἔργα αὐτῶν ἀνετέθησαν εἰς τοὺς Θεσμοθέτας.

Εἶχον δ' αἱ ἐμπορικαὶ δίκαι τοῦτο τὸ πλεονέκτημα, ὅτι ἐθεωροῦντο ὡς κατεπείγουσαι, ἦσαν ἔμμηνοι, δηλαδή, προτιμώμεναι, ἔπρεπε νὰ δικασθῶσιν ἐντὸς μηνὸς ἀπὸ τῆς εἰσαγωγῆς αὐτῶν, κατὰ τοὺς ἑξ ἡμερίνοὺς μῆνας, καθ' οὓς δὲν ὑπῆρχε θαλασσοπλοία. Οὕτω λέγει ὁ Δημοσθένης (8): « Αἱ δὲ λήξεις τῶν δικῶν τοῖς ἐμπόροις ἔμμηνοί εἰσιν ἀπὸ Βοηδρομιῶνος μέχρι τοῦ Μουνυχιῶνος, ἵνα παραχρῆμα τῶν δικαίων τυχόντες ἀπάγωνται ». Εἰς αὐτὰς δὲ πολλὴν ἔδιδον ἀφορμὴν τὰ θαλασσοδάνεια, ὧν μέγας ἦν ὁ τόκος, δέκα μὲν ἢ 12 τοῖς ἑκατὸν ὅταν ἦν ἐτερόπλουρ τὸ δάνειον, δηλαδή μόνον μέχρι τῆς εἰς τὸν πρὸς ὃν ὅρον ἀφίξεως, 20 δὲ μέχρι 33 1/2, ὅταν ἦν ἀμφοτερόπλουρ, δηλαδή μέχρι τῆς τοῦ πλοίου ἐπιστροφῆς. Ἐπρεπε δ' ὁ κατα-

(5) Böeckh, Staatshh. I, 54.

(6) Ὁ.π.

(7) Meier Att. Proc. Σ. 83-86.

(8) K. Ἀπατουρ. 900.

δικασθεὶς ν' ἀποτίσῃ τὴν ὀφειλὴν τοῦ ἀμέσως καὶ ἄνευ προθεσμίας, ἢ νὰ δώσῃ ἐγγυητὰς διὰ προσεχεστάτην ἀπότισιν· ἢ ἄλλως ἐφυλακίζετο.

Εμμηνοὶ δ' ἦσαν ἐπίσης καὶ αἱ δίκαι προικός (9), διότι ὁ ὄμιος δὲν ἤθελε νὰ ἐγκαταλείψῃ ἄνευ πόρου ζωῆς τὴν τῇ προικὸς αὐτῆς στερουμένην γυναῖκα. Τοιαῦται δ' ἦσαν καὶ αἱ μεταλλικαί (10), ἵνα μὴ κωλύωνται αἱ μεταλλικαὶ ἐργασίαι, πρὸς ζημίαν τῶν τε ἰδιωτῶν καὶ τοῦ δημοσίου. Ἐδικάζοντο δ' αὗται ἐπὶ εἰδικοῦ μεταλλικοῦ λεγομένου δικαστηρίου, συγκειμένου βεβαίως ἐξ εἰδημόνων.

Εμμηνοὶ δὲ τέλος ἦσαν καὶ αἱ ἐραριστικαὶ δίκαι, πηγάζουσαι ἐκ τῶν ὑποχρεώσεων ἃς ἐπέβαλλον αἱ ἐκούσiai ἐταιρίαι ἀλληλοβοηθείας, αἱ καλούμεναι Ἑρανοὶ. Τινὲς ἐνόμισαν ὅτι αἱ δίκαι αὗται διεξήγοντο ὑπὸ μελῶν τῶν ἐταριῶν, τῶν καλουμένων Πληρωτῶν τοῦ Ἑράνου· ἀλλὰ βέβαιον φαίνεται ὅτι οἱ Θεσμοθέται εἶχον καὶ αὐτῶν τὴν ἡγεμονίαν, καὶ ἐπομένως ὅτι ἐδικάζοντο ὑπὸ τῶν ἡλιαστῶν (11).

Ἀλλ' ἡ εἰς τὰ ἡλιαστικὰ δικαστήρια φοίτησις διὰ τὰ καθεκάστην ἐμπίπτοντα μικρὰ πλημμελήματα ἦν δυσχερὴς εἰς τοὺς ἐν δήμοις καὶ μακρὰν τῆς πόλεως οἰκοῦντας. Διὰ τοῦτο ἐκληρονοῦντο κατ' ἔτος δικασταὶ « οἱ κατὰ δήμους περιϊόντες, κατ' Ἀριστοτέλη (12) καὶ τοὺς Λεξικογράφους, τριάκοντα τὸν ἀριθμόν, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐποχὴν τῶν τριάκοντα τυράννων, « μίσει τοῦ ἀριθμοῦ », κατὰ Πολυδεύκην (13), εἰς τεσσαράκοντα αὐξηθέντες. Οὗτοι δ' ἐδίκα-

(9) Πολυδ. Η, 101.

(10) Δημοσθ. πρ. Πανταίν. 977.—Ἰδ. Bæekh, Abh. d. Berl. Acad. 1825. σ. 128.

(11) Ἰδ. Bæekh, Staatshh. d. Ath. I, 328.

(12) Πολιτ. Δ. 13, 2.

(13) Πολυδ.

ζον, οὐχὶ ὡς εἰσαγωγεῖς, ἀλλ' ὡς δικασταὶ ἢ εἰρηνοδίκαι, τὰς ἐν τοῖς δήμοις δίκας αἰκίας καὶ βιαίων, ἥτοι τοὺς μικροὺς διαπληκτισμούς, ὡς ἐν Δημοσθένει (14) ὁ Νικόβουλος διῖσχυρίζεται ὅτι διὰ βίας καὶ αἰκίας διαπραχθείσης δῆθεν ἐν τῷ δήμῳ Μαρωνείας, ὁ ἀντίδικος αὐτοῦ Πανταίνετος ἔπρεπε νὰ τὸν ἐναγάγῃ εἰς τοὺς Τεσσαράκοντα. Ἐδίκαζον δὲ καὶ πάσας τὰς ἄλλας ἐν τοῖς δήμοις δίκας, μέχρι 10 δραχμῶν, τὰς δ' ἀνωτέρας παρέπεμπον εἰς τὰ δικαστήρια, κατὰ τὸ Λεξικὸν τῶν Ῥητόρων (15), οὗ λέγεται· «Τὰ δ' ὑπὲρ τοῦτο τὸ τίμημα τοῖς δικασταῖς παραδιδόασιν». Καὶ ὁ Πολυδεύκης δὲ τὸ αὐτὸ λέγων (16), ἀντὶ δικασταῖς γράφει διαιτηταῖς, ἀλλὰ κατὰ λάθος βεβαίως, διότι ἡ πρὸς τοὺς δικαιτητὰς προσέλευσις ἦν οἰκειοθελής. Καὶ ἐκ τῆς φράσεως μὲν ταύτης δὲν ἐννοεῖται ἂν ὡς εἰσαγωγεῖς τῶν δικῶν τούτων ἔφερον αὐτὰς εἰς τὴν Ἡλιαίαν (17)· ἀλλὰ τοῦτο εἶναι πάντῃ ἀπίθανον, διότι οἱ εἰσαγωγεῖς ἦσαν ἄρχοντες, οὗτοι δ' ἦσαν καθαροὶ δικασταί, περιορισμένης δικαιοδοσίας. Τινὲς δὲ τῶν γραμματικῶν συγχέουσι τοὺς δικαστὰς τούτους μετ' ἄλλων τριάκοντα, οἵτινες συνεπεμελοῦντο τῆς Ἐκκλησίας μετὰ τῶν Ληξιαρχῶν, καὶ ἠνάγκαζον τοὺς πολίτας νὰ φοιτῶσιν εἰς αὐτήν. Οὕτως ὁ Φώτιος (18) γράφει· «Πρῶτοι μὲν οἱ κατὰ πόλιν δικασταί, δεῦτεροι οἱ κατὰ δήμους τριάκοντα, τῆς ἐκκλησίας ἐπιμελούμενοι μετὰ τῶν Ληξιαρχῶν», ὅπου φαίνεται ὅτι οἱ κατὰ πόλιν καὶ οἱ κατὰ δήμους ἐσφαλμένως ἐτέθησαν ἐναλλάξ εἰς τὰ δύο κῶλα τῆς φράσεως. Καὶ ὁ Ἡσύχιος,

(14) Πρ. Πανταίν. 976.

(15) Μ. Φώτ. Pors. 306.

(16) Η, 100.

(17) Platn. II, σ. 232-4.

(18) Φ. Τριάκοντα.

τας δύο, φαίνεται, ἀρχὰς εἰς μίαν συνδυάζων, λέγει· «*Τριάκοντα· οὕτως (πιθανῶς οὗτοι) ἐχειροτονοῦντο δικασταὶ Ἀθηνήσιν, οἵτινες ἐζημίουں τοὺς μὴ παραγινομένους τῶν πολιτῶν εἰς ἐκκλησίαν*».

Εἰδικὸν τέλος εἶχον χαρακτηῖρα καὶ αἱ ἀπὸ συμβόλων λαμβόμεναι δίκαι, μεταξὺ Ἀθηναίων, καὶ πολιτῶν ἄλλων πόλεων, ἃς ἐμπορικαὶ συνθήκαι συνέδεον μετὰ τῶν Ἀθηνῶν· διότι αἱ συνθήκαι αὗται ἦσαν τὰ Σύμβολα, ὡς ὁ Ἀρποκρατίων· «*Σύμβολα, τὰς συνθήκας, ἃς ἂν ἀλλήλαις αἱ πόλεις θέμεναι, τάττωσι τοῖς πολίταις, ὥστε διδόναι καὶ λαμβάνειν τὰ δίκαια*». Ἐν αὐταῖς δ' ὠρίζετο ὁ τρόπος καθ' ὃν ἐκάτεροι τῶν πολιτῶν ἔμελλον νὰ δικάζωνται ἐν τῇ ἐτέρᾳ πόλει, ὡς καὶ τὰ προνόμια ὧν ἐν αὐτῇ ἀπελάμβανον, οἷον τὸ ἐν τῷ Ἀνδοκίδῃ (19) παράδειγμα· «*Πρὸς μὲν τὰς ἄλλας πόλεις ἐν τοῖς συμβόλοις συντιθέμεθα μήθ' ἡροῦναι, μήτε δῆσαι τὸν ἐλεύθερον*». Διέφερον δὲ βεβαίως αἱ βάσεις τῶν συνθηκῶν ταύτων κατὰ τὰς πόλεις καὶ κατὰ τὰς περιστάσεις. Μία δ' αὐτῶν ἦν ἐνίοτε, δικασθέντων τῶν πολιτῶν τῶν δύο πόλεων παρὰ μιᾷ ἐξ αὐτῶν, νὰ ὑπάρχη τῆς δίκης ἔφεσις παρ' ἄλλῃ τινὶ τρίτῃ καὶ ἀμερολήπτῳ, ἥτις ἐκκλητος πόλις τότε ἐλέγετο, ὡς καὶ ὅταν αἱ δύο πόλεις ἐδικάζοντο πρὸς ἀλλήλας διὰ δημόσιόν τι συμφέρον.

Ἡνάγκασαν δ' οἱ Ἀθηναῖοι, ἐπὶ τῆς ἰσχύος καὶ ἡγεμονίας αὐτῶν, τὰς ὑποτελεῖς αὐτοῖς πόλεις, καταργήσασθαι τὰ ἑαυτῶν δικαστήρια, νὰ φέρωσιν οὐ μόνον τὰς μεταξὺ τῶν πολιτῶν αὐτῶν καὶ τῶν Ἀθηναίων μικτάς, ἀλλὰ καὶ πάσας τὰς δίκας εἰς τ' Ἀττικὰ δικαστήρια, διότι οὕτω, μετὰ

(19) Κ. Ἀλκιβ. 18.

λεπτῆς εἰρωνίας λέγει ὁ Ξενοφῶν (20), ἐδύναντο οὐ μόνον νὰ δικαιῶσι τοὺς Ἀθηναίους καταδικάζοντας τοὺς συμμάχους, ἀλλὰ καὶ τούτους νὰ κυβερνῶσι χωρὶς νὰ ἐκπλέωσι, καὶ ἡῤξανον τὰς τελωνιακὰς εἰσπράξεις τοῦ Πειραιῶς, καὶ τῶν Ἀθηνῶν τὰ ἐνοίκια, καὶ ὁ δῆμος εἶχε τὴν εὐχαρίστησιν νὰ κολακεύηται πᾶς, μὴ καταλείπων τὸ πλεονέκτημα τοῦτο εἰς μόνους τοὺς ἐκπεμπομένους στρατηγοὺς αὐτοῦ. Ἐκαλοῦντο δὲ καὶ αἱ δίκαι αὗται ἀπὸ συμβόλων, ἀλλὰ κατ'εὐφημίαν, ὥς οἱ ὑποτελεῖς καὶ ὑπήκοοι ἐκεῖνοι ἐλέγοντο σύμμαχοι· διότι ἐξ Ἀντιφῶντος ἐξάγεται (21), ὅτι ἡ διαδικασία κατὰ τὰς δίκας ταύτας ἦν ἐντελῶς ἡ αὐτὴ τῇ Ἀττικῇ, ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀμοιβαίας ὑποχωρήσεως.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

(20) Πολ. Ἀθην. Α, 14-18.

(21) Π. Ἡρώδ. φόν.

ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ Γ.

Ἐκτελεστική ἐξουσία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Ἀρχαί.

Ἡ δ' Ἐκτελεστική ἐξουσία δὲν ἦν ἐν Ἀθήναις τοσοῦτον αὐτοτελής, ὅσον εἶναι σήμερον ἐν πάσι συνταγματικαῖς πολιτείαις· διότι ἐν ἀπολύτῳ δημοκρατίᾳ, καθ' ἣν πᾶσα δύναμις ἀπ' ἐνὸς μόνου κέντρου, αὐτοῦ τοῦ δήμου, ἀπερρέει, ἡ διαίρεσις τῶν ἐξουσιῶν δὲν εἶναι τοσοῦτον ἀπόλυτος, οὐδὲ νὰ ἔχη τὰ ὅρια οὕτως ἀκριβῶς διαγεγραμμένα· δι' ὃ καὶ μέρος μὲν τῶν κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν, τὰ τῆς κεντρικῆς διευθύνσεως, ἐξησκεῖτο, ὡς προεβρέθη, ὑπὸ τῆς Βουλῆς, διὰ τῶν Πρυτάνεων, μέρος δέ, τὸ ἀφορῶν τὰ καθέκαστα τῆς ὑπηρεσίας, ἀνετίθετο εἰς εἰδικοὺς τῶν νόμων ἐκτελεστάς, τὰς λεγομένας ἀρχάς, αἵτινες καὶ δικαστικῆς μετεῖχον δικαιοδοσίας.

Καὶ ἐκαλοῦντο μὲν ἐν γένει ἀρχαί καὶ αἱ δικαστικαὶ καὶ αἱ βουλευτικαί, ὡς ὁ Ἀριστοτέλης (1)· «Μάλιστα δ' ὡς ἀπλῶς εἰπεῖν, ἀρχὰς λεκτέον ταύτας ὅσαις ἀποδέδοται βουλευέσθαι τε περί τινων, καὶ κρίναι καὶ ἐπιτάξαι, καὶ μάλιστα τοῦτο· τὸ γὰρ ἐπιτάττειν ἀρχικώτερόν ἐστιν». Ἀλλὰ καὶ

(1) Πολιτ. Δ, 1213.

κατ' αὐτὸ τοῦτο τὸ χωρίον, πρὸ πάντων ἀρχαὶ ἐλέγοντο αἱ ἐπιτάττουςαι, ἢ αἱ τῆς ἐκτελέσεως προϊστάμεναι. Ἦσαν δ' αὗται ὀλιγομελεῖς ἐπιτροπαί, ἢ ἐνίοτε καὶ εἷς μόνος ἄρχων, καὶ ἡ ἐξουσία αὐτῶν ἔπρεπε νὰ παρατείνηται ὑπὲρ τὰς τριάκοντα ἡμέρας ἵνα χαρακτηρίζωνται ὡς ἀρχαί· ἄλλως ἐλέγοντο ἐπιμέλειαί.

Ἐνήργουν δ' αὐτεξουσίως αἱ ἀρχαί, καὶ σχεδὸν πᾶσαι ἡγεμόνευον δικαστηρίων, τῶν δικαζόντων τὰς εἰς τὴν εἰδικὴν δικαιοδοσίαν ἐκάστης ὑπαγομένης ὑποθέσεις· καὶ ἐκάστη ὤφειλε μετὰ τὸ πέρας τῆς διαχειρίσεως αὐτῆς νὰ δίδῃ ἀπολογισμὸν, καὶ προσέτι καὶ εὐθύνην πρὸς τὸν ἀνώτατον ἄρχοντα, αὐτὸν τὸν δῆμον. Χαρακτηρίζει δὲ τὰς ἀρχὰς οὕτως ὁ Αἰσχίνης (2): « Ἀρχὰς ἐκείνας εἶναι... τὰς χειροτονητὰς ἀρχὰς, καὶ τοὺς ἐπιστάτας τῶν δημοσίων ἔργων, καὶ πάντας ὅσοι διαχειρίζουσι τι τῶν τῆς πόλεως πλέον ἢ τριάκονθ' ἡμέρας, καὶ ὅσοι λαμβάνουσι ἡγεμονίας δικαστηρίων, ἄρχαι δοκιμασθέντες ἐν δικαστηρίῳ, καὶ λόγον καὶ εὐθύνας εγγράφειν πρὸς τοὺς λογιστάς ». Ἀλλαχοῦ δὲ μνημονεύει καὶ κληρωτῶν ἀρχόντων, διὰ τούτων (3): « Οἱ κληρωτοὶ καὶ χειροτονητοὶ ἄρχοντες, δεύτερον δέ, ὅσοί τι διαχειρίζουσι τῶν τῆς πόλεως ὑπὲρ τριάκοντα ἡμέρας, καὶ οἱ τῶν δημοσίων ἔργων ἐπιστάται. Τρίτοι... οἵτινες ἄλλας αἵρετοὶ ἡγεμονίας δικαστηρίων λαμβάνουσι ». Καὶ περὶ εὐθύνης προστίθησιν (4), ὅτι « οὐδεὶς ἐστὶν ἀνυπεύθυνος τῶν ὁπωσοῦν πρὸς τὰ κοινὰ προσεληλυθότων », ὑπευθύνους λέγων καὶ τοὺς ἱερεῖς, καὶ τοὺς τριηράρχους, καὶ τὴν Βουλὴν, ἀλλὰ ταύτην ὡς πρὸς

(2) Κ. Κτησ. 4.

(3) Κ. Τημάρχ. 9.

(4) Κ. Κτησ. 5.

τῇ χρηματικῇ ἀναμφιβόλως αὐτῆς διαχείρισιν, διότι διὰ τὰ καθαρῶς βουλευτικὰς ἐνεργείας αὐτῆς ἦν, ὡς ἐκ τῆς φύσεως αὐτῶν, προφανῶς ἀνεύθυνος.

Ἐτέρα δὲ διαφορὰ μεταξὺ τῶν κυρίως ἀρχῶν καὶ τῶν παρυμελῶν βουλευτικῶν ἢ δικαστικῶν σωμάτων ἦν ὅτι αἰμὲν ἀρχαὶ ἦσαν κατὰ κανόνα ἄμισθοι, ἐν ᾧ τὰ σώματα ταῦτα ἐμισθοῦντο. Τὸ παράδοξον δὲ τοῦτο, καὶ εἰς τὸν ὀρθὸν λόγον ἐκ πρώτης ὄψεως ἀντιβαῖνον, ἦν ἐν τῶν συμπτωμάτων καὶ ἀποτέλεσμα τῆς ιδιοτελείας τοῦ δήμου, ὑπεκκαιομένης ὑπὸ τῶν δημαγωγῶν· διότι ἐν μὲν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ τοῖς δικαστηρίοις ὁ δῆμος ἐμισθοδότην αὐτὸς ἑαυτόν· ὅμοιον δὲ συμφέρον δὲν εἶχεν εἰς τὴν μισθοδοσίαν τῶν ἀρχόντων, παρ' ὧν ἀπῆτει ἦν αὐτὸς δὲν προσέφερε πατριωτικὴν θυσίαν χρόνου καὶ ἐπιμελείας εἰς ἀμοιβὴν τῆς τιμῆς ἣτις αὐτοῖς διὰ τῆς ἐκλογῆς ἐπερίνετο. Ἄλλως τε, ἐπειδὴ οἱ ἀρχοντες ἦσαν τὸ πλεῖστον χειροτονητοί, ἐλαμβάνοντο συνήθως ἐκ τῶν ἐπιφανεστέρων καὶ εὐπορωτέρων πολιτῶν, οἵτινες μᾶλλον ἢ οἱ ἀποχειροθίωτοι δημόται ἐδύναντο ν' ἀφιερῶσι τὸν καιρὸν αὐτῶν, ἀνευ ἀποζημιώσεως, εἰς τὰ δημόσια πράγματα.

Προσέτι δ' ὡς πρὸς τὰς ἀρχὰς ἐπεκράτει καὶ τὸ ἀξίωμα, ὅτι οὐδεὶς ἐπετρέπετο νὰ ἄρξῃ δύο ἀρχὰς συγχρόνως καὶ ἐν τῷ αὐτῷ ἔτει, οὔτε δις κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ βίου του τὴν αὐτὴν ἀρχήν· καὶ εἰς τὴν μὴ παράβασιν τῆς ἀπαγορεύσεως ταύτης ὠρκίζοντο οἱ Ἑλιασταί(5), ὡς δικασταὶ τῶν δοκιμασιῶν, νὰ ἐπαγρυπνῶσιν. Ἐφηρμόζετο δὲ τὸ ἀξίωμα τοῦτο καὶ ὡς πρὸς αὐτοὺς τοὺς ὑπογραμματεῖς, κατὰ Λυσίαν, λέγοντα (6)· « Ὅτι ὑπογραμματεύσαι οὐκ

(5) Ἰδ. Δημοσθ. Κ. Τιμοκρ. 747. καὶ Ἀνωτ. Τμ. Β, Διαίρ. Β', Κεφ. Γ. Σ. 316.

(6) Κ. Νικομ. 29.

ἔξεστι δις τὸν αὐτὸν τῇ ἀρχῇ τῇ αὐτῇ », ἐν ᾧ, ὡς πρὸς τὰ ἔμμισθα δημοτικὰ καθήκοντα, ἡ ἀρχὴ αὕτη περιωρίζετο εἰς μόνον τὸ μὴ διχόθεν μισθοφορεῖν.

Προαπητεῖτο δὲ τῆς εἰς τὰς ἀρχὰς μετοχῆς δοκιμασία, καὶ δι' αὐτὰς ἔτι τὰς κληρωτάς, ὡς ὁ Αἰσχίνης (7). « Ἐπειδὴ καὶ αἱ κληρωταὶ ἀρχαὶ οὐκ ἀδοκίμαστοι, ἀλλὰ δοκιμασθεῖσαι ἄρχουσιν ». Ἦν δ' ἡ δοκιμασία ἔλεγχος οὐχὶ τῆς ἱκανότητος ἢ ἀξίας τοῦ ἐκλεγθέντος, ἦν ἐπὶ τῶν αἰρετῶν ἀρχῶν ἐξετίμα ἢ ψῆφος, ἀλλὰ τῶν προσόντων τῶν παρεχόντων αὐτῷ τὸ δικαίωμα τοῦ τὰ δημόσια πράττειν, οὗ ἦν ὁ δῆμος λίαν ζηλότυπος, καθ' ὅσον ὁ αὐτὸς ἀτόπως σφετεριζόμενος ἀφήρει μέρος τῆς ἐξασκήσεως αὐτοῦ ἀπὸ τῶν λοιπῶν. Περιεστρέφετο ἐπομένως ἡ δοκιμασία περὶ πάσας τὰς περιστάσεις αἵτινες ἐπέφερον ἀτιμίαν, ἥτοι στέρησιν πολιτικῶν δικαιωμάτων, καὶ ἐφηρμόζετο, ὡς λέγει ὁ Δημοσθένης (8). « Τοῖς ἐκ τοῦ δεσποτηρίου, ἢ τοῖς ᾧ ὁ δῆμος ἀπέκτεινε τοὺς πατέρας, ἢ τοῖς ἀποδοκιμασμένοις ἄρχειν λαχοῦσιν, ἢ τοῖς ὀφείλουσι τῷ δημοσίῳ, ἢ τοῖς καθάπαξ ἀτίμοις »· καὶ ὁ Δείναρχος (9). « Ἀνακρίνοντες τοὺς τῶν κοινῶν τι μέλλοντας διοικεῖν, τίς ἔσται τὸν ἴδιον τρόπον, εἰ γονέας εὖ ποιεῖ, εἰ τὰς στρατείας ὑπὲρ τῆς πόλεως ἐστράτευται, εἰ ἱερὰ πατρῷά ἐστιν αὐτῷ, εἰ τὰ τέλη τελεῖ ».

Ἦν δ' ἡ δοκιμασία αὐτόχρημα δίκη ἡλιαστική, δι' ἧς καὶ ἐν τῷ ἡλιαστικῷ ὅρκῳ ὤμνουν οἱ δικασταὶ καὶ περὶ αὐτῆς. Ἐκινεῖτο δὲ βεβαίως μετὰ τὴν ἐκλογὴν τινος εἰς ἀρχήν, διότι πρὶν δὲν εἶχε λόγον ὑπάρξεως. Καὶ τὴν εἰσα-

(7) Κ. Κτησ. δ'. (Δούκ.).

(8) Κ. Ἀριστογ. 779.

(9) Κ. Ἀριστογ. 17.

γογήν μὲν τῆς δίκης εἶχον οἱ Θεσμοθέται, ὡς ὁ Πολυδεύ-
 κης (10). « Εἰσάγουσι δὲ καὶ δοκιμασίας ταῖς ἀρχαῖς »·
 κατήγορος δ' ἦν ὁ βουλούμενος Ἀθηναίων· ὥστε ἐννοεῖται
 ὅτι ἂν οὐδεὶς κατηγόρει, ὁ ἐκλεχθεὶς ἀπλῶς ἐπεδοκιμάζετο.
 Ἰκετεῖνέτο δ' ἡ δοκιμασία καὶ εἰς τὴν Βουλὴν, καὶ οἱ Βου-
 λυταὶ ὤφειλον μάλιστα νὰ καταγγέλλωσιν ἐκείνους ἐκ τῶν
 διαδόχων αὐτῶν, καθ' ὧν ἐγνώριζον νομικόν τι κώλυμα,
 ὡς λέγει ὁ Λυσίας (11). « Ἀποφαίνειν εἴ τις τινὰ οἶδε τῶν
 λαχόντων ἀνεπιτήδειον ὄντα βουλεύειν ». Τινῶν δ' ἡ
 γνώμη (12), ὅτι ἡ δοκιμασία κυρίως ἀνῆκεν εἰς τὴν Βου-
 λήν, μόνον δ' ἀμφισβητούμεναι δοκιμασίαι παρεπέμποντο
 εἰς τὰ δικαστήρια, οὐδεμιᾶς ἔχεται ὑποστάσεως, διότι πᾶσα
 δοκιμασία ἦν ὡς ἐκ τῆς φύσεως αὐτῆς ἀμφισβητουμένη (13).
 Οἱ ἐννέα ἄρχοντες ὅμως καὶ οἱ πάρεδροι αὐτῶν ὑπετέθη ὅτι
 ἐκτὸς καὶ πρὶν τῆς ἐπὶ τῶν δικαστηρίων δοκιμασίας ὑπε-
 βάλλοντο εἰς ἀνάκρισιν περὶ τῶν ῥηθέντων προσόντων αὐ-
 τῶν καὶ ἐνώπιον τῆς Βουλῆς (14). Ἐτέθησι δ' ὁ Πολυ-
 δεύκης τὰ κατὰ τὴν δοκιμασίαν ζητούμενα οὕτως· « Εἰ
 Ἀθηναῖοι εἰσὶν ἑκατέρωθεν ἐκ τριτογονίας, καὶ τῶν δή-
 μων πόθεν· καὶ εἰ Ἀπόλλων ἐστὶν αὐτοῖς πατρῷος καὶ
 Ζεὺς Ἐρκεῖος· καὶ εἰ τοὺς γονέας εὖ ποιοῦσι· καὶ εἰ
 ἐστρατεύοντο ὑπὲρ τῆς πατρίδος· καὶ εἰ τὸ τίμημά ἐστιν
 αὐτοῖς [καὶ εἰ τὰ τέλη τελοῦσι].

Εἰς τινὰς λοιπὸν τῶν ἀρχῶν, ὡς ἰδίως εἰς τοὺς ἐννέα ἄρχον-
 τας καὶ τοὺς ἱερεῖς, ἀπητοῦντο, πλὴν τῆς πλήρους κτήσεως

(10) H, 88.

(11) K. Φιλωνίδ. 869.

(12) Meier.

(13) Ἰδ. Ξενοφ. Πολιτ. Ἀθ. Γ, 4.—Δημ. K. Βοιωτ. 1018, 17.

(14) Δημ. κ. Ἀνδρωτ. Ὑποθ. Β.—Λυσ. π. Εὐανδρ.—Πολ. H, 86 καὶ 92.
—Δειν. κ. Ἀρσυχρ. 5'.

τῶν ἀστυκῶν δικαιωμάτων, καὶ ἄλλα τινὰ προσόντα, ὡς τὸ τῆς καταγωγῆς, θέλον αὐτοὺς Ἀθηναίους ἐκ τριτογορίας, ὃ ἐστὶν ἀπὸ πάππου, οὐχὶ δὲ «διὰ τεττάρων εὐπατρίδας», ὡς ἐσφαλμένως λέγει περὶ τῶν Θεσμοθετῶν ὁ Ἀριστείδης (15). Ἦν δ' ἡ ἀξίωσις αὕτη οὐχὶ λείψανον τῶν ἀρχαίων πλεονεκτημάτων τῶν εὐπατριδῶν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπίτασις τῆς αὐστηρότητος ὡς πρὸς τὴν ἀπαίτησιν τῆς ἀστυκῆς γνησιότητος. Ἐνίοτε δέ, εἰς τινὰς λίαν σπουδαίας θέσεις, ἐδίδετό τις προσοχὴ καὶ εἰς τὰ πολιτικὰ φρονήματα, ὡς ἐν Λυσία (16): «Στρατηγὸν χειροτονηθέντα ἀπεδοκιμάσατε, οὐ νομίζοντες εὖνουν εἶναι τῷ πλήθει τῷ ὑμετέρῳ». Ἡ τοιαύτη ἀποδοκιμασία ὅμως πιθανῶς δὲν ἐπέφερεν ἀτιμίαν.

Ἀλλ' ἂν τῶν διανοητικῶν καὶ ἠθικῶν ιδιοτήτων ἡ ἔρευνα δὲν προαπητεῖτο τῆς κληρώσεως εἰς ἀρχήν, διότι προσέβαλλε τοῦτο τὰς περὶ ἰσότητος ιδέας τοῦ δήμου, ὑπεβάλλοντο ὅμως εἰς ἔλεγγον τῶν σωματικῶν αὐτῶν προσόντων οἱ ὑποψήφιοι, διότι ἔπρεπεν οἱ ἀρχόντες νὰ εἶναι ἀφελεῖς, δηλαδή μὴ ἀνάπηροι κατὰ τὸ σῶμα (17). Φαίνεται δ' ὅτι ἡ περὶ τούτου ἐξέτασις δὲν ὑπῆγετο εἰς τὴν δοκιμασίαν, καὶ ὅτι ὁ τῶν ἀναπήρων ἀποκλεισμός ἐνηργεῖτο πρὸ τῆς κληρώσεως· διότι ἐν Λυσία (18) λέγεται: «Εἰ τοῦτο πείσει τινὰς ὑμῶν (ὅτι οὐκ εἰμὶ ἀνάπηρος), τί με κωλύει κληροῦσθαι τῶν ἐννέα ἀρχόντων;»

Μετὰ δ' Εὐκλείδην, ὅτε, περιορισθείσης τῆς ἀκράτου δημοκρατίας, τὸ πολίτευμα ἐπανέκαμψεν ὁπωσοῦν εἰς τὴν Σολώνιον τιμοκρατίαν, τότε παρὰ τῶν ἐννέα ἀρχόντων ἀπητεῖτο αὖθις καὶ τὸ νὰ ἔχωσι τίμημά τι.

(15) Ἀσκληπ. Τ. Α, 72, Dind.

(16) Κ. Ἀγοράτ. 10 — Ἰδ. καὶ Ἀριστοτ. Πολιτ. Ε, 7-8 καὶ 14.

(17) Μ. Ἐτυμ. 176.

(18) Π. Ἀδυν. 13.—Πολυδ. Η, 86.

Ἡλικία δὲ ῥητὴ διὰ τὴν εἰς τὰς ἀρχὰς ἐκλογὴν οὐδαμοῦ φαίνεται ὁρίζομένη. Τινὲς (19) ἐξέλαβον ὅτι δι' αὐτὰς ἀπητεῖτο ἢ τῶν 30 ἐτῶν, ὡς διὰ τὰς βουλευτικὰς καὶ δικαστικὰς θέσεις. Καὶ ὅτι μὲν ἀνωτέρα δὲν ἀπητεῖτο εἶναι ἀναμφωβήτητον (20). Γνωστὸν δ' εἶναι (21) ὅτι ὁ Ἀνδοκίδης, γυννηθεὶς τὸ 468 π. Χ., ἐστρατήγησεν εἰς Σάμον τὸ 440, ἔτι ἔχων 28 ἐτῶν ἡλικίαν.

Κληρωθέντες δ' οἱ Ἄρχοντες, ὥμνυον «*συμφυλάξειν τοὺς νόμους καὶ μὴ δωροδοκήσειν, ἢ χρυσοῦν ἀνδριάντα ἀποτίσαι*» (22)· καὶ τότε εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ἀνιόντες, μυσὶν ἑστεφανωμένοι, ἐπανελάμβανον τὸν αὐτὸν ὄρκον (23).

Διάφοροι δὲ τῶν ἀρχῶν, καὶ ἥττον ἐκείνων σπουδαῖαι, ἦσαν αἱ εἰδικόν τι ἀντικείμενον ἀφορῶσαι ἐπιμέλειαι καὶ διακονίαι, αἵτινες ὠρίζοντο ὡς «*πραγματεῖται προστεταγμένα κατὰ ψήφισμα*», καὶ ἐφ' ὠρισμένον χρόνον ἐλάσσονα τῶν 30 ἡμερῶν διαρκεῖσαι, οὔτε τὴν δύναμιν εἶχον ἐκείνων, οὔτε τὴν ἐπισημότητα. Κατὰ δὲ τὸν ἐν Αἰσχίνῃ διατηρηθέντα νόμον (24), δι' αὐτὰς δὲν ἀπητεῖτο δοκιμασία, οὐδ' ὑπέκειντο εἰς εὐθύνην, πλὴν βεβαίως τῆς τῶν ἀπολογισμῶν.

Ἄλλη δὲ τάξις ἐκτελεστῶν ἦν ἡ τῶν δημοσίων ὑπηρετῶν, διακρινομένη τῆς τῶν ἀρχῶν κατὰ τε τὴν φύσιν καὶ κατὰ τὰ προσόντα αὐτῶν· διότι οἱ δημόσιοι οὗτοι ὑπηρεταί, οἳ οἱ τινὲς τῶν γραμματέων, οἱ ὑπογραμματεῖς, οἱ κήρυκες, οὐδεμίαν εἶχον αὐτεξούσιον ἐνέργειαν, ἀλλ' ἐξετέ-

(19) Meier, Att. Proc. 204.—Bæckh, de arch. psendepon. 132.

(20) Λυσ. π. Ἀπολλοδ. κλ. 34, 41.

(21) Σχολ. Ἀριστείδ. 485, Dind.

(22) Πολυδ. Η, 86.

(23) Δειν. κ. Ἀριστογ. 86.—Ἰσ. π. Ἀπολλ. κλ. 182.—Πολυδ. Αὐτ.

(24) Κ. Κτησιφ. 4.

λουν τὰς διαταγὰς τῶν ἀρχῶν, ὑφ' ὧν πολλάκις καὶ ἐξελέγοντο, ὡς λέγει περὶ τῶν ἐννέα ἀρχόντων ὁ Πολυδεύκης (25), ὅτι « προσαιροῦνται καὶ γραμματέα », καὶ πρὸς αὐτοὺς ἦσαν ὑπεύθυνοι. Ἦσαν δὲ κυρίως μισθωτοὶ οἱ δημόσιοι οὗτοι ὑπηρέται, πλὴν βεβαίως ἐκείνων περὶ ὧν ὁ νόμος ἀπῆτει νὰ ᾧσι Βουλευταί· δι' ὃ καὶ ἐθεωροῦντο μᾶλλον ὡς ἀνελεύθεροι αἱ ἐργασίαι αὐτῶν, ὥστε καὶ δοῦλοι πολλάκις εἰς αὐτὰς ἐτάττοντο. Οὕτω λέγει ὁ Ἀριστοτέλης (26)· « Αἱ δ' ὑπηρετικαὶ (ἐπιμέλεια), πρὸς αὐτοὺς, ἂν εὐπορῶσι, τάττουσι δούλους ». Ἐγένετο δὲ τοῦτο, κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ Οὐλπιανοῦ (27), διότι ὁ φιλύποπτος δῆμος ἤθελε νὰ ἔχη αὐτοὺς ὡς προχείρους κατασκόπους παρὰ τοῖς ἀρχουσιν· « Ἴνα διὰ τοῦ δύνασθαι τούτους τύπτειν, ὡς δούλους, ἔχωσι μαρθάνειν τ' ἀληθές ». Οὐδὲ δι' αὐτοὺς ἄρα ἀπητεῖτο τῶν ἀστυκῶν προσόντων δοκιμασία, πλὴν ὅμως τοῦ Γραμματέως τοῦ Ἀρχοντος, ὅστις φαίνεται ὅτι ἀπητεῖτο νὰ εἶναι πολίτης (28).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Ἐκλογὴ τῶν ἀρχῶν.

Ἦσαν δ' ἐν Ἀθήναις κληρωταὶ κυρίως αἱ ἀρχαί, ὡς ἦσαν καὶ αἱ θέσεις τῶν Βουλευτῶν, διότι τὸ δημοκρατικὸν

(25) Η, 92.

(26) Πολιτ. Δ, 12, 3.

(27) Εἰς Δημ. Ὀλυνθ. Β, 25.

(28) Πολυδ. Αὐτ.

τοῦ πολιτεύματος πνεῦμα ἀπῆτει διὰ πάντας ἴσον εἰς αὐ-
 τὰς τὸ δικαίωμα, καὶ ἴσας τὰς τῆς μετοχῆς πιθανότητας·
 ὁ δ' ὑπῆρχον καὶ ἐξαιρετέοι τινές, οὗτοι ἀπεκλείοντο ἢ πρὸ
 τῆς κληρώσεως ὡς οἱ ἀφελεῖς καὶ ἀδύνατοι, ἢ μετ' αὐτὴν
 διὰ τῆς ἀποδοκιμασίας. Καὶ διὰ μὲν τὴν Βουλὴν τὸ πλῆ-
 θος τῶν ψήφων διώρθου μέχρι τινὸς τὸ τυχὸν ἀνεπαρκές
 τῆς κρίσεως ἢ ἱκανότητος ἐκάστου τῶν κληρουμένων· εἰς
 τὰς ὀλιγομελεῖς ὁμῶς ἐκτελεστικὰς ἀρχὰς καὶ ἡ θεραπεία
 αὕτη δὲν ὑπῆρχε, καὶ ὁ κίνδυνος ἦν μεῖζων, διότι ὑπηρε-
 σίαι λίαν σπουδαῖαι ἐδύναντο νὰ περιέλθωσι διὰ τοῦ κλή-
 ρου εἰς ἄνδρας ἐντελῶς δι' αὐτὰς ἀκαταλλήλους.

Τοῦτο δὲ συναισθανόμενοι οἱ μὴ ἄγαν δημοκρατικῶς
 φρονοῦντες μεταξὺ τῶν πολιτευομένων, ἐπροσπάθουν νὰ
 περιφρουρήσωσι τινὰς τῶν ἀρχῶν τούτων διὰ περιορισμῶν
 ἢ καταγωγῆς ἢ τιμοκρατικῶν. Προσέτι δ' εἰς τινὰς ἐξ αὐ-
 τῶν, ὡς τὴν τῶν ἄρχόντων, τὴν τῶν Ἑλληνοταμιῶν,
 τὴν τῶν λογιστῶν, ἴσως καὶ εἰς ἄλλους, ἐπέτρεπεν ὁ νόμος
 νὰ προσλαμβάνωσι καὶ παρέδρους τῆς ἐκλογῆς αὐτῶν, οἷς
 βεβαίως ἀνετίθετο τὸ δυσχερές μέρος τῆς ἐργασίας.

Ὅ,τι δὲ πρὸ πάντων ἔσωζε τὰς ἀρχὰς ἀπὸ τῶν ὅλως
 δι' αὐτὰς ἀνικάνων, ἦν ὅτι δὲν μετεῖχον τῆς κληρώσεως
 πάντες οἱ πολῖται, ἀλλὰ μόνον ὅσοι, παρουσιαζόμενοι, ἐνε-
 γράφοντο ὡς ὑποψήφιοι· ὡς ἐν Λυσία (1)· *Ἐὰν ἔλθῃ κλη-
 ρωσόμενος τῶν ἐννέα ἀρχόντων, καὶ λάχῃ Βασιλεύς*»,
 καὶ ἀλλαχοῦ (2)· «Ὡσπερ νῦν προθύμως κληρωσόμενος
 ἦλθεν». Οὐδ' οἱ δικαίωμα δ' ἔχοντες παρουσιάζοντο πάντες,
 ἀλλὰ μόνον οἱ φιλοτιμότεροι καὶ ἐξοχώτεροι τῶν πολιτῶν,
 ὅσοι συνησθάνοντο ἐν ἑαυτοῖς τὴν ἱκανότητα καὶ τὴν δύναμιν

(1) Κ. Ἀνδοκ. 4.

(2) Κ. Φιλωνίδ. 33.

τοῦ πολιτεύεσθαι· διότι αἱ πλείσται τῶν ἀρχῶν, μισθὸν μὴ ἀποφέρουσιν, ζηλοτύπως ἐπιτηρούμεναι, καὶ εἰς τὰς διαβολὰς ἐκτεθειμέναι διατελοῦσαι τῶν συκοφαντῶν, ὀλίγον εἶχον τὸ θέλγητρον, καὶ ἦσαν βάρος καὶ κίνδυνος μᾶλλον ἢ ὠφέλημα· ὡς καὶ ὁ ὁξὺς τοῦ Ἀττικοῦ πολιτεύματος ἐπικριτῆς Ξενοφῶν λέγει περὶ τούτου (3)· «Ὅπόσαι μὲν σωτηρίαν φέρουσι τῶν ἀρχῶν χρησταὶ οὖσαι, καὶ μὴ χρησταὶ κίνδυνον τῷ δήμῳ ἅπαντι, τούτων μὲν τῶν ἀρχῶν οὐδὲν δεῖται ὁ δῆμος μετέχειν... Ὅπόσαι δ' εἰσὶν ἀρχαὶ μισθοφορίας ἕνεκα καὶ ὠφελείας εἰς τὸν οἶκον, ταύτας ζητεῖ ὁ δῆμος ἀρχεῖν». Ἀλλὰ τὰς πλείστας τῶν μισθοφόρων ἀρχῶν ἐξέλεγον, ὡς προεβρέθη, πολλάκις αὐτοὶ οἱ ἀρχοντες· ὁ δὲ Ξενοφῶν αἰνίττεται βεβαίως μᾶλλον τὸν ἐκκλησιαστικὸν καὶ τὸν δικαστικὸν μισθόν.

Ἐγίνετο δ' ἡ κλήρωσις κατ' ἔτος ἐν τῷ Θησείῳ (4), ὑπὸ τῶν τοῦ λήγοντος ἔτους θεσμοθετῶν, καὶ ἦσαν οἱ κληροὶ, ὡς φαίνεται, χαλκᾶ ἐλασμάτια, πιράκια, ἢ χαλκεῖα, (ἴσως μᾶλλον χαλκία) καλούμενα, ἐφ' ὧν ἐπεγράφοντο τὰ τῶν κληρουμένων ὀνόματα· διότι ἐν Δημοσθένει (5), προκειμένου περὶ τῆς ταυτότητος δύο ὀνομάτων, ἐρωτᾶται πόθεν, ἐπὶ κληρώσεως ἀρχῶν, θέλει γνωσθῇ τίς ἦν ὁ λαχών, «πλὴν εἰ μὴ σημείον, ὥσπερ ἄλλῳ τινί, τῷ χαλκείῳ προσέσται;» Οὐχ ἦττον ὁμῶς ἐκαλοῦντο οἱ κληρωτοὶ ἀρχοντες κυαμεντοὶ ἢ οἱ ἀπὸ κυάμου· ὥστε ἢ τὸ χαλκίον ἐκαλεῖτο καὶ κύαμος, ἢ ἡ κυάμευσις ἀφορᾷ τὴν ἐκάστη κληρώσει ἀρχῆς ἐπομένην ψηφοφορίαν ἐπὶ δοκιμασίᾳ, διότι οἱ κύαμοι πρὸς ψηφοφορίαν οὐχὶ δὲ πρὸς κλήρωσιν ἐδύ-

(3) Πολιτ. Ἀθ. Α, 3.

(4) Αἰσχ. κ. Κτησ. 4.

(5) Π. Βοιωτ. π. τ. ὀνόμ. 997.

ναντο νὰ χρησιμεύσωσιν. Ἐφερε δὲ βεβαίως ἕκαστος ὑπο-
 ήφιος τὸ ἴδιον ἑαυτοῦ ἐπιγεγραμμένον χαλκίον, καὶ ἔρρι-
 πτεν αὐτὸ εἰς τὴν κληρωτίδα. Ποινὴ δὲ θανάτου ὑπῆρχε
 αὐτ' ἐκείνου ὅστις ἤθελε φωραθῇ ρίψας δύο πινάκια ἀνθ' ἑ-
 αὐτός· ὡς ὁ Δημοσθένης (6). « Τὸ διοῖν πινακίουν τὸν ἔνα
 κληροῦσθαι... ἐφ' ᾧ θάνατον ζημίαν ὁ νόμος λέγει ».

Ἐκκληροῦντο δὲ μετὰ τῶν ἀρχόντων καὶ ἐπιλαχόντες,
 « ἵνα, ὡς λέγει ὁ Ἀρποκρατίων (7), ἐὰν ὁ πρῶτος λαχὼν
 ἀποδοκιμασθῇ ἢ τελευτήσῃ, ἀντὶ ἐκείνου γένηται βου-
 λευτῆς ἢ ἀρχῶν ὁ ἐπιλαχὼν αὐτῷ ».

Διὰ τινος ὅμως τῶν ἀρχῶν ἡ ἀνάγκη εἰδικῶν γνώσεων
 καὶ ἱκανότητος ἦτο τοσοῦτον ἀπαραίτητος, ὥστε ἐνώπιον
 αὐτῆς ἔπρεπε νὰ ἐνδώσῃ ἡ αὐστηρότης τῶν δημοκρατικῶν
 ἀξιώσεων, καὶ εἰς αὐτὰς νὰ ἐφαρμοσθῇ ἡ ἐκλογὴ ἀντὶ τῆς
 κληρώσεως (8). Ἄλλ' αὗται ἦσαν πάντοτε αἱ μὴ ἀμέσως
 τὴν γενικὴν ἀποτελοῦσαι διοικήσιν, ἀλλ' ἐκτακτοί τινες,
 οἵαι αἱ τῶν στρατηγῶν, τῶν πρέσβεων, καὶ προσέτι αἱ τῆς
 διοικήσεως τῶν δήμων καὶ τῶν φυλῶν (9). Ἐπειδὴ δ' ἡ
 ἐκλογὴ αὐτῶν ἐγίνετο ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας διὰ τοῦ συνήθους
 αὐτῇ τρόπου τοῦ ψηφίζειν, τῆς χειροτονίας, διὰ τοῦτο ἐκα-
 λοῦντο ἀρχαὶ χειροτονηταί. Καὶ λέγεται μὲν ἐν τῇ ὑπο-
 θέσει τοῦ κατ' Ἀνδροτίωνος λόγου τοῦ Δημοσθένους (10).
 « Διάφοροι παρ' Ἀθηναίοις ὑπῆρχον ἀρχαί, ὧν αἱ μὲν
 κληρωταί, αἱ δὲ χειροτονηταί, αἱ δὲ αἵρεταί », ἀλλ' ὁ
 Αἰσχίνης (11) ἀναφέρει μόνον κληρωτοὺς καὶ χειροτονη-

(6) Αὐτ. 998.

(7) 117.

(8) Ἰδ. Hullmann, Staatsr. d. Alterth. σ. 134.

(9) Αἰσχ. αὐτ. 428.

(10) Σ. 588.

(11) Κ. Τιμάρχ. 9.

τοὺς ἄρχοντας, ὁ δὲ Πολυδεύκης (12) μόνον κληρωτοὺς καὶ αἵρετούς· ὥστε προφανῶς οἱ αἵρετοὶ ἦσαν ταυτώνυμοι τοῖς χειροτονιτοῖς, ἴσως μόνον κατὰ τὸν τρόπον τῆς ἐκλογῆς δυνάμενοι νὰ διακριθῶσι. Τοιούτους λέγει ἐν ἄλλοις ἡ μνημονευθεῖσα ὑπόθεσις τοῦ Δημοσθενείου λόγου τοὺς χορηγούς, ἀλλ' ἐσφαλμένως τοῦτο, διότι οἱ χορηγοὶ δὲν ἐξελέγοντο, ἀλλὰ καθ' ὠρισμένην διαδοχὴν ἀνελάμβανον τὴν ἐπιβάλλουσαν αὐτοῖς ὑποχρέωσιν.

Καὶ οἱ μὲν ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας ἐκλεγόμενοι στρατηγοί, πρέσβεις καὶ λοιποί, ἐπρότεινον, ὡς ἀλλαχοῦ ἐρρέθη (13), αὐτοὶ ἑαυτούς. ἡ προὔτεινοντο ὑπὸ τῶν ῥητόρων, καὶ ὁ δῆμος ἀπεφαίνετο περὶ αὐτῶν δι' ἀνατάσεως τῆς χειρός, ἡ διὰ τοῦ *Ναὶ* ἢ *Οὐ*. Οἱ δ' ἄρχοντες τῶν φυλῶν καὶ τῶν δήμων, ὡς οἱ «*Ἐπιμελεῖται τῶν φυλῶν*» (24), οἱ *φρατρίαρχοι* (15), οἱ *τριητάρχοι* (16), οἱ *δήμαρχοι*, ἐξελέγοντο ὑπ' αὐτῶν τῶν *πολιτῶν* ὧν προΐσταντο, ὡς ὁ *Ἀντισφών* λέγει (17). «*Ἐπιμελεῖται τῶν Φυλῶν, οὓς αὐτοὶ οἱ φυλῆται ἐψηφίσαντο συλλέγειν καὶ ἐπιμελεῖσθαι τῆς φυλῆς ἐκάστοτε*». Ἐναπέκειτο δὲ προσέτι εἰς τὰς φυλάς καὶ ἡ ἐκλογή *εἰδικῶν* τινῶν ἀρχῶν ἢ ἐπιμελειῶν, αἵτινες ἰδίως ἐκάστην αὐτῶν ἀπέβλεπον, οἷον «*ἐπιστατῶν τῶν δημοσίων ἔργων*», *τειχοποιῶν*, *ταφροποιῶν*, *τριηροποιῶν* τῆς ἐκλεγούσης φυλῆς (18).

Ὑπῆρχε δ' εἰς δύο περιστάσεις καὶ ἰδιαίτερον μικτόν τι

(12) Η, 42.

(13) Ἰδ. Ἀνωτ. Τμ. Α, Κεφ. Γ.

(14) Δημ. Κ. Μειδ. 519.

(15) Αὐτ. π. Εὐδουλ. 1305.

(16) Πλάτ. Πολ. Ε, 475.

(17) Π. Χορευτ. 13.

(18) Αἴσχ. κ. Κτησ. 8.

ἔδος κληρώσεως, μετέχον συγχρόνως καὶ ἐκλογῆς. Τῶν περιστάσεων τούτων ἡ πρώτη ἦν ἡ τῆς μὴ διαδοχικῆς ἱερωσύνης, εἰς ἣν πρῶτον ἐξελέγοντο πάντες οἱ ὑποψήφιοι, τοῖσι πιθανῶς ψηφοφορία ἐγένετο περὶ ἐκάστου τῶν ἑαυτοὺς προτεινόντων, δι' εἰδους τινὸς προδοκιμασίας ἃν εἶχον τ' ἀπαιτούμενα προσόντα ἵνα τεθῶσιν ὡς ὑποψήφιοι, καὶ μετὰ ταῦτα μεταξὺ πάντων τῶν οὕτω δεκτῶν γενομένων ἐτίθετο κλῆρος. Οὕτως ἐν Δημοσθένει (19) ὁ Εὐξίθεος, κατηγορούμενος ὑπὸ Εὐβουλίδου ὡς μὴ δημότης Ἀλιμούσιος, ἀντιδιῆσχυρίζεται· « Ὑπ' αὐτῶν τούτων (τῶν Ἀλιμουσίων) προεκρίθην ἐν τοῖς εὐγενεστάτοις κληροῦσθαι τῆς ἱερωσύνης τῷ Ἡρακλεῖ ».

Ἡ δ' ἄλλη περίστασις ἦν ἡ τῶν κριτῶν τῶν Διονυσιακῶν χορῶν, οἵτινες φαίνεται ὅτι ἦσαν ἐκάστατε πέντε, ἀνὰ εἷς ἐκ πέντε φυλῶν, ἐνῶ αἱ ἄλλαι ἦν παρεῖχον τοὺς ποιητὰς τῶν δραμάτων. Κατὰ τινὰς δὲ ἦσαν ὅσα οἱ κριταί, ἀνὰ εἷς ἐξ ἐκάστης φυλῆς, ὅ δια τὰς τραγωδίας καὶ ὅ δια τὰς κωμωδίας. Ὅπως δὴποτε, ἡ Βουλὴ προσδιόριζεν ἢ ἐδέχετο τοὺς ὑποψηφίους, ἄγνωστον εἰς τίνα ἀριθμὸν, ἴσως δὲ πάντας τοὺς παρουσιαζομένους δι' οὓς δὲν ὑπῆρχέ τι τὸ κωλύον, καὶ τὰ ὀνόματα αὐτῶν ἐνέκλειεν εἰς ὑδρίας, ἰσαριθμούς βεβαίως ταῖς φυλαῖς αἵτινες παρεῖχον δικαστάς. Ἐσφράγιζον δ' αὐτάς οἱ πρυτάνεις καὶ οἱ ἐνδιαφερόμενοι χορηγοί, καὶ παρέδιδον τοῖς ταμίαις ὅπως τὰς φυλάζωσιν ἐν τῇ Ἀκροπόλει μέχρι τῆς ἡμέρας τῆς ἐορτῆς, ὅτε ἠνοίγοντο αἱ ὑδρίαι, καὶ ἐκ τῶν περιεχομένων ἐν ἐκάστη ὀνομάτων ἐκληροῦτο ἀνὰ ἓν. Τοῦτο ἐξάγεται ἐκ τοῦ ἐπομένου χωρίου τοῦ Ἰσοκράτους (20)· « Ἀνοίξαντα τὰς ὑδρίας, καὶ τοὺς κριτὰς ἐξε-

(19) Πρ. Εὐβουλ. 1313.

(20) Τραπεζ. 872.

λόντα τοὺς ὑπὸ τῆς Βουλῆς εἰσβληθέντας... αἱ σεσημασμένοι μὲν ἦσαν ὑπὸ τῶν πρυτάνεων, σεσημασμένοι δ' ὑπὸ τῶν χορηγῶν, ἐφυλάττοντο δ' ὑπὸ τῶν ταμιῶν, ἔκειντο δ' ἐν Ἀκροπόλει ». Καὶ ὁ Λυσίας ὁμιλεῖ περὶ τοῦ « ἀπολαχεῖν κριτὴν ἐν τοῖς Διονυσίοις ».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Διοικητικαὶ καὶ ἀστυνομικαὶ ἀρχαί.

Ἦν δὲ τῶν διοικητικῶν ἀρχῶν ἡ κεντρικωτάτη ἐν Ἀθήναις ἡ τῶν ἑννέα ἀρχόντων, οἵτινες, ὡς προεβρέθη (1), διαδεχθέντες καὶ διανεμηθέντες τὴν ἐξουσίαν τοῦ Ἀνακτος, βαθμηδὸν ἀπὸ ἐνὸς ἰσοδίου εἰς ἑννέα ἐτησίους περιορίσθησαν, καὶ ἐκλεγόμενοι, μέχρι Σόλωνος μὲν ἐκ μόνων Εὐπατριδῶν, ἔκτοτε δὲ ἐκ μόνων Πεντακοσιομεδίμνων, ἀπὸ Ἀριστείδου ἐλαμβάνοντο δημοκρατικῶς ἐκ πάντων τῶν Ἀθηναίων τῶν ἐκ τριτογονίας τοιούτων.

Δὲν ἀπετέλουν δὲ καὶ οἱ ἑννέα ὁμοῦ μίαν συνδιοικοῦσαν ἀρχήν, ἀλλ' εἶχεν ἕκαστος διάφορον δικαιοδοσίαν, καί, ὡς πᾶσαι αἱ ἀρχαί, καὶ τὴν ἀνάκρισιν, προσέτι καὶ εἰς τὰ δικαστήρια εἰσαγωγὴν πασῶν τῶν δικῶν ὅσαι μετὰ τῆς δικαιοδοσίας ἐκείνης συνεείχοντο, καὶ τὴν ἡγεμονίαν ἐπομένως τῶν διεξαγόντων αὐτὰς δικαστηρίων.

(1) Ἰδ. Ἀνωτ. Μέρ. Α. Κεφ. Ζ. Σ. 113, καὶ Μέρ. Γ. Τμ. Β. Διαίρ. Γ. Κεφ. Α.

Διακριτικὸν δὲ σημεῖον τῆς ἀξίας τοῦ ἄρχοντος ἦν ὁ στυφάνος, καὶ ὁ ὑβρίζων ἢ τύπτων ἄρχοντα ἐστεφανωμένον ἐτιμωρεῖτο, κατὰ Δημοσθένην (2), δι' ἀτιμίας.

Ὁ δὲ πρῶτος τῶν ἀρχόντων τούτων ἦν ὁ κυρίως, καὶ ἐν τῇ ἐπισήμοις ἐγγράφοις Ἄρχων κυριολεκτούμενος. Συνήθως ὅμως, παρὰ τοῖς γραμματικοῖς μάλιστα, ἐλέγετο καὶ ἐπώνυμος, διότι εἰς νόμους καὶ εἰς ψηφίσματα. καὶ εἰς μνημονευόμενα πολιτικὰ συμβόλαια διεκρίνετο τὸ ἔτος αὐτῶν διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἄρχοντος τούτου, καὶ τῆς φράσεως « Ἐπὶ τοῦ δεῖνος ἄρχοντος ». Ἀλλὰ παρατηρήσεως ἄξιον ἐστὶν ἐνταῦθα ὅτι ἐν τοῖς διατηρηθεῖσι ψηφίσμασι καὶ νόμοις εἰς τὰ κείμενα τῶν ῥητορικῶν λόγων πολλάκις ἀπαντῶνται ψευδῇ ἐπωνύμων ὀνόματα, ἐπιγραφαῖς ἢ ἄλλοις ἱστορικοῖς διδομένοις μὴ συναρῶντα, οἱ ὑπὸ τῶν νεωτέρων κριτικῶν ἐπικληθέντες ψευδεπώνυμοι. Προέρχεται δὲ τούτο, φαίνεται, ἐκ τοῦ ὅτι τὰ ὀνόματα ταῦτα ἐγγράφα προσετίθεντο πολλάκις μεταγενεστέρως εἰς τοὺς ῥητορικοὺς λόγους, καὶ κατ' ἀντίγραφα οὐχὶ λίαν ἀκριβῆ.

Εἶχε δ' ὁ ἄρχων οὗτος τὸ ἀρχεῖον αὐτοῦ παρὰ τοῖς Ἐπωνύμοις, ἐν θέσει ὑπὸ τὸ Θησεῖον καὶ ἀνατολικῶς αὐτοῦ κειμένη, καλουμένη δ' οὕτως ἕνεκα τῶν κοσμοφύλων αὐτὴν ἀνδριάντων τῶν Ἐπωνύμων, ἥτοι τῶν ἡρώων καθ' οὓς ὠνομάζοντο αἱ φυλαί. Τὰ καθήκοντα δ' αὐτοῦ ἀπέβλεπον τὰς οἰκογενειακὰς σχέσεις, καὶ εἰς αὐτὸν ἀνῆκεν ἡ ἐπιμέλεια ὅπως, δι' εἰσποιήσεως θετῶν, μὴ ἐρημῶνται οἱ εὐποροὶ οἵκοι. Τὰς δὲ περὶ προικὸς ὑποθέσεις, καὶ ἴσως πάσας τὰς αἰτιάσεις γυναικῶν κατὰ τῶν ἰδίων ἀνδρῶν, διεξῆγε, διοικητικῶς ἢ δικαστικῶς, ἐν τῷ Ὠδείῳ, ὀπίσω τῆς Ἀκροπόλεως, παρὰ τὸν Ἰλισσόν, βεβαίως κατ' ἰδίαν ἡμέραν καὶ

(2) Κ. Μειδ. 524.

ώρας. Πιθανόν δὲ φαίνεται ὅτι ἡ ἀλλαγὴ αὕτη τῆς θέσεως ἐγένετο, ἵνα μὴ αἱ γυναῖκες ἔχωσι ν' ἀναστρέφονται ἐν τῇ τύρβῃ τοῦ κοινοῦ ἀρχείου. Προσέτι δ' εἶχε καὶ τὸ εἰδικὸν καθήκον νὰ ἐπιτηρῇ τὸν νόμιμον σχηματισμὸν τῶν θεατρικῶν χορῶν ἐν Διονυσίοις καὶ Θαργηλίοις (3).

Ἄλλος δὲ τῶν ἀρχόντων ἐκαλεῖτο Ἄρχων Βασιλεὺς, καὶ διεδέχθη μετὰ τῆς ἐπωνυμίας τοῦ Ἄνακτος προσέτι καὶ τὰ ἱερώτερα τῶν καθηκόντων αὐτοῦ, πάντα τ' ἀφορῶντα τὸ θρησκευμα, καὶ τὴν διατήρησιν τῶν πατρῶων καὶ οἰκογενειακῶν ἱερῶν, καὶ τοὺς γυμνικοὺς ἀγῶνας, ὡς καὶ τούτους τοῦ θρησκευματος μέρος ἀποτελοῦντας· προσέτι δὲ πάντα τὰ περὶ φόνων, ἥτοι τὴν εἰσαγωγὴν τῶν φονικῶν δικῶν εἰς τὰ δικαστήρια, διότι ὁ φόνος ἐθεωρεῖτο κυρίως ὡς τὸ ἀπαισιώτερον τῶν θρησκευτικῶν ἀσεβημάτων. Ἐφερε δ' ὁ ἄρχων Βασιλεὺς ἰδιαιτέραν ἀπολὴν, τὸν Κρητικὸν μανδύαν, καὶ τὰς βασιλίδας ἐμβαόσας, κατὰ Πολυδεύκην (4), καὶ ἡδρευεν ἐν τῇ Βασιλείᾳ Στόα, τῇ ὑπὸ τὸν Ἄρειον Πάγον (ὅπου σήμερον τὸ εἰρεῖπιον τῆς ἐκκλησίας Ἅγιος Ἡλίας) (5), καὶ ἐκεῖ ἐνίοτε συνήρχετο πρὸς ἐκδίκασιν τῶν ὑπ' αὐτοῦ εἰσαγομένων δικῶν ἡ Βουλὴ τοῦ Ἀρείου Πάγου.

Τρίτος δ' ἄρχων ἦν ὁ Πολέμαρχος, κατ' ἀρχὰς τὰ πολεμικὰ καθήκοντα κληρονομήσας τοῦ Ἄνακτος, ὡς ἐπιμελητῆς τῶν στρατιωτικῶν, οἷος διετέλει ὢν ἔτι ἐπὶ τῶν Περσικῶν (6). Ὡς τοιοῦτος δὲ κατεῖχε, καθὼς καὶ ὁ Ἄναξ, τὸ δεξιὸν κέρας ἐν ταῖς μάχαις, καὶ ἐπεμελεῖτο, ὡς φαίνε-

(3) Πολυδ. Η, 83.

(4) Ζ, 77, 85.

(5) Πολυδ. Η, 50. — Ἰδ. Ἀπάνν. ἐν Τόμ. ΙΖ,

(6) Ἡρόδ. ΣΤ, 106, 109. — Ἰδ. καὶ Εὐριπ. Ἰκέτ. 659.

ται, τῆς ἐορτῆς τοῦ Ἐνυαλίου (Ἄρεως), καὶ τῆς μετὰ τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην εἰσαχθείσης ἐορτῆς τῆς Ἀγροτέρας Ἀρτέμιδος. Ἀλλὰ βαθμηδὸν ἡ στρατιωτικὴ αὐτοῦ δικαιοδοσία, ἀπορρόφηθεῖσα ὑπὸ τῶν στρατηγῶν, περιωρσθη εἰς μόνην τὴν ἐπιμέλειαν τῆς ταφῆς τῶν ἐν πολέμῳ πεσόντων, κατὰ διαφόρους συγγραφεῖς (7)· κατὰ τινὰ δὲ τῶν σχολιαστῶν (8), καὶ εἰς τὴν τῆς ἀνατροφῆς τῶν υἱῶν αὐτῶν. Ἀλλ' ἐπειδὴ κατὰ τὰς παναρχαίους ιδέας ὁ ξένος ἐταυτίζετο τῷ ἐχθρῷ (9), διὰ τοῦτο παρέμεινε μέχρι τέλους εἰς τὸν πολέμαρχον, ὡς κύριον μάλιστα ἔργον αὐτοῦ, καὶ ἡ δικαιοδοσία ἐπὶ τῶν ξένων καὶ τῶν μετοίκων, ἐπὶ τῶν οἰκογενειακῶν αὐτῶν σχέσεων, καὶ ἐπὶ τῶν οἰκῶν αὐτῶν πρὸς πολίτας, ὅτε ἰδίως ξένος ἦν ὁ ἐνάγων. Εἶχε δὲ τὸ ἀρχεῖον αὐτοῦ ὁ Πολέμαρχος ἐν τῷ κατ' ἀνατολὰς τῆς πόλεως παρὰ τὸν Ἰλισσὸν κειμένῳ Λυκείῳ, ὅπως διότι ἐκεῖ κατ' ἀρχαίς, ὡς καὶ μεταγενεστέρως (10), ἐγένοντο στρατιωτικαὶ ἀσκήσεις.

Οἱ δ' ἐπίλοιποι ἐξ ἄρχοντες ἐκακοῦντο θεσμοθέται, καὶ ἐπεμελοῦντο ὁμοῦ ἐν σώματι πασῶν τῶν λοιπῶν ὑποθέσεων, ὅσαι δὲν ἦσαν ἱκανῶς κεντρικαὶ ὥστε ν' ἀνήκωσιν εἰς τῶν Πρυτάνεων τὴν δικαιοδοσίαν. Συνεδρίαζόν δ' ὁμοῦ ἐν τῷ θεσμοθεσίῳ, ὅπερ τινές (11), οὐχὶ πιθανῶς, θεωροῦσιν ὡς αὐτὸ τὸ Πρυτανεῖον. Καὶ ἰδίᾳ δ' ἕκαστος τῶν θεσμοθετῶν ἐξετέλει ἀστυνομικὰ καθήκοντα, διότι ἐν Δημοσθένει (12) φαίνεται «θεσμοθέτης... ἀφαιρούμενος αὐλη-

(7) Πολυδ. Η, 91. — Λεξ. Ῥητ. 290, κτλ.

(8) Δημ. II, 172. Reisk.

(9) Ἰδ. ἄνωτέρῳ Βιβλ. Α, Κεφ. Β, Σ. 28.

(10) Ξενοφ. π. Ἰππ.

(11) Σουίδ. Πρυταν. M. u. Schöm. σ. 60.

(12) Κ. Μειδ. 525.

τρίδα ». Ὠνόμαζον δ' οἱ ῥήτορες ἐνίοτε Θεσμοθέτας κατα-
 χρηστικῶς καὶ τοὺς 9 ἄρχοντας. Μετὰ τὸ πέρασ δὲ τῆς
 ἀρχῆς αὐτῶν, εὐθύνας δόντες οἱ Θεσμοθέται, ὡς καὶ οἱ
 λοιποὶ τῶν ἐννέα ἀρχόντων, προσετίθεντο τοῖς Ἀρειοπαγί-
 ταις, ὡς ἐν τῇ ὑποθέσει τοῦ κατ' Ἀνδροτίωνος λόγου τοῦ Δη-
 μοσθένους· « Οἱ Θεσμοθέται ἐνιαυτὸν μόνον ἤρχον, πρὸ
 τῆς ἀρχῆς κρινόμενοι περὶ τοῦ προλαβόντος παντὸς
 βίου... Εἴτα πάλιν μετὰ τὸν ἐνιαυτὸν ἐκρίνοντο εἰ κα-
 λῶς ἐν αὐτῷ ἤρξαν· καὶ εἰ δικαίως ὤφθησαν ἄρξαντες,
 προσετίθεντο τῇ Βουλῇ τῶν Ἀρειοπαγιτῶν ».

Ἐκαστος δὲ τῶν τριῶν πρώτων ἀρχόντων ἐδύνατο νὰ
 προσλάβῃ κατ' ἰδίαν ἐκλογὴν, καὶ πρὸς διευκόλυνσιν τῶν
 ἰδίων ἔργων, καὶ ἀνὰ δύο παρέδρους, οἵτινες ἀπηγείτο μόνον
 νὰ δοκιμασθῶσιν ἐν τῇ Βουλῇ καὶ ἐν τῷ δικαστηρίῳ,
 ἥτοι ν' ἀποδείξωσιν ὅτι οὐδὲν ὑπῆρχε νόμιμον κώλυμα εἰς
 τῶν καθηκόντων αὐτῶν τὴν ἐξάσκησιν. Ὁ Πολυδεύκης
 λέγει (13)· « Πάρεδροι δ' ὀνομάζονται, οὓς αἰροῦνται
 Ἀρχων, καὶ Βασιλεύς, καὶ Πολέμαρχος, δὺν ἕκαστος,
 οὓς βούλεται. Δοκιμασθεῖναι δ' ἐχρῆν αὐτοὺς ἐν τοῖς πεν-
 τακοσίοις, εἴτ' ἐν δικαστηρίῳ ». Ἐν Ἀρποκρατίῳ δ' ἀ-
 ποσιωπᾶται ὁ Βασιλεύς. Ἀλλὰ τοῦ Βασιλέως πάρεδρος
 ῥητῶς μνημονεύεται ἐν Δημοσθένει (14) καὶ ἐν Αἰσχίνῃ (15).
 Ὁ δὲ Δημοσθένης ἀναφέρει (16), καὶ συμβούλους τῶν Θε-
 σμοθετῶν.

Ἀρχοντες δ' ἐκαλοῦντο προσέτι, ἡ φύλακες, ἡ συνηθέ-
 στερον ἐπίσκοποι, καὶ οἱ ἐπὶ τῆς ἀκμῆς τῶν Ἀθηναίων ὑπὸ

(13) H, 92.

(14) K. Νεαίρ. 1369-1373.

(15) K. Τιμάρχ. 64.

(16) K. Θεοκρίν. 1330.

τοῦ δήμου χειροτονοῦμενοι (17), καὶ πρὸς τοὺς ὑποτελεῖς
 συμμάχους πεμπόμενοι ὡς ἀνώτατοι διοικηταί, συγκρινόμε-
 νοι ὑπ' Ἀρποκρατίωνος πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους Ἀρμο-
 νίας. Ἐπεμπον δ' οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὰς συμμαχικὰς πόλεις ὧν
 πώπτευν τὴν πίστιν καὶ μυστικούς πράκτορας, ἣ κατα-
 σκόπους, οὓς κρυπτοὺς ὀνομάζει ἐν ἀνέκδοτον τοῦ Βεκκέ-
 ου (18), καὶ οὓς αἰνίττεται βεβαίως τὸ σχόλιον εἰς Ἀρι-
 στοφάνην (19). « Καὶ ἐν θάσφ' ἀρχὴ τις κρύπτεται », πι-
 θανῶς διορθωτέον εἰς « ἀρχὴ τις, κρύπται ».

Καθήκοντα δὲ διοικητικὰ καὶ ἀστυνομικὰ ἐξήσκουν καὶ
 οἱ φύλαρχοι, καὶ μάλιστα οἱ δήμαρχοι. Ἀστυνομίαν ὅμως
 δὲν ἐγνώριζον οἱ Ἀθηναῖοι τὴν ἀνωτάτην καὶ μυστικὴν
 ἐκείνην, ἥτις εἶναι ἡ ἐπίσημος κατασκοπία τοῦ νεωτέρου
 δεσποτισμοῦ· διότι ἐν Ἀθήναις, ὅπου ὁ πολίτης διὰ πάσας
 τὰς πράξεις αὐτοῦ ὑπέκειτο εἰς τὴν ἀπόφασιν τῶν δικαστη-
 ρίων, τὸ ὄπλον τοῦ δεσπότη τοῦ δήμου ἦν ἄλλο, οὐχ ἥττον
 μισητὸν καὶ ἐκείνο, ἡ ἀλλήλοκατασκοπία τῶν πολιτῶν καὶ
 ἡ συκοφαντία, ἐπικρεμᾶμεναι πάντοτε ἐπὶ παντὸς πολίτου,
 κατὰ τοῦτο δὲ μόνον τῆς νεωτέρας ὑψηλῆς ἀστυνομίας
 ἀνετώτερον, καθ' ὅσον, ἀντί, ὡς αὕτη, νὰ ἐνεργῇ ἐν σκό-
 τει, εἶχεν ὡς συνέπειαν τὴν ὑπὸ παντὸς τοῦ δήμου ἐλευ-
 θέραν καὶ ἴσην δίκην. Περιορίζετο δ' ἡ ἀστυνομία εἰς μό-
 νην τὴν ἀναγκαίαν ἐπιτήρησιν τῆς δημοσίας τάξεως καὶ
 εὐκοσμίας.

Ἦσαν δὲ δημοτικῶς κληρωταὶ καὶ πᾶσαι αἱ ἀστυνο-
 μικαὶ ἀρχαί, ὅσαι, εἰδικὰς γνώσεις μὴ ἀπαιτοῦσαι, ἐδύ-
 ναντο νὰ ἔχωσι πολιτικὴν τινα σημασίαν. Τούτων δ' ὑπερ-

(17) Ἀριστοφ. Ὀρν. 1023.

(18) 272, 1.

(19) Θεσμοφ. 600.

τάτῃ ἦν ἡ τῶν Ἑνδεκα, οἵτινες, κατὰ Πολυδεύκην (20), ἐκκληροῦντο ἐτησίως, ἀνὰ εἷς ἐξ ἐκάστης φυλῆς, μεθ' ἐνὸς Γραμματέως, ἐγκατέστησαν δέ, καθ' Ἡρακλείδην τὸν Ποντικόν (21), τὸ πρῶτον ὑπὸ Θεμιστοκλέους καὶ Ἀριστείδου. Ἀλλ' ἂν ὁ ἐν Δημοσθένει διατηρηθεὶς νόμος (22) ὁ μνημονεύων αὐτῶν πρέπει, ὡς ὑποτίθεται, ν' ἀναχθῇ εἰς τὸν Σόλωνα, τότε ἦν ἡ ἰδρύσις αὐτῶν πολὺ ἀρχαιοτέρα, καὶ ἴσως ἐν τοῖς ἔπειτα χρόνοις ἐκανονίσθη μόνον καὶ ἐξετάθη ἡ δικαιοδοσία των. Εἶχον δὲ κυρίως τὴν ἐπιμέλειαν τῆς ἐκτελέσεως τῶν ποινικῶν ἀποφάσεων· δι' ὃ παραδίδοσθαι τοῖς Ἑνδεκα ἐδήλου καταδικάζεσθαι εἰς φυλάκισιν ἢ εἰς θάνατον. Ἔργον δ' ἐπίσης αὐτῶν ἦν, ὡς προεβρέθη, καὶ ἡ εἰσαγωγή πασῶν τῶν δικῶν ὅσαι ἐπήγαζον ἐκ τῆς ἐκτελέσεως ταύτης, ὡς φερ' εἰπεῖν ἐκ τῆς ἀντιστάσεως εἰς αὐτήν. Ἰδία δ' ἦν αὐτῶν ἐπιμέλεια καὶ ἡ τοῦ δεσμοτηρίου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ, διό καὶ ἐνίοτε (23) « προΐστίμενοι τοῦ δεσμοτηρίου » καλοῦνται, καί, ὡς ἀνωτέρω εἰρήθη, καὶ ἐπιμελεῖται τῶν κακούργων. Διὰ δὲ τὸ ὅλικόν μέρος τῆς ἐκτελέσεως τῶν ποινικῶν ἀποφάσεων εἶχον ὑφ' ἑαυτοῦς οἱ Ἑνδεκα τὸν τῶν Ἑνδεκα ὑπηρέτην (24), ὅστις ἦν ὁ δεσμοφύλαξ, τοὺς παραστάτας, ἢ βασανιστάς (25), καὶ τὸν δήμιον ἢ δημόσιον (26), ὅστις καὶ δημόκοιρος (27), ἢ καὶ ὁ ἐπ' ὀρύγματι ἐλέγετο, καὶ προσέτι καὶ δι' ἐτέρων δημωδῶν καὶ πιθανῶς περιφρονητικῶν ἐπωνυμιῶν, ὡς Ἀνδραρχος

(20) Πολυδ. Η, 102.

(21) § 9-10.

(22) Κ. Τιμοκρ. 44.

(23) Bekk. Anecd. 250.

(24) Πλάτ. Φαίδ. 116.—Ξενοφ. Ἑλλ. Β, 3, 54.

(25) Bekk. Anecd. 296.—Ἀριστοφ. Πλουτ. 326. Σχολ.

(26) Αἰσχ. π. Περικλ. 35.

(27) Ἡσύχ. Φ.

καὶ Ἀνάρακτος, κατὰ μαρτυρίας (28), ἐπεκαλεῖτο, καὶ ἦν ἄμιμος, κατὰ Στράβωνα (29).

Καθ' ὃ δ' ἐπιμελούμενοι πασῶν τῶν ποινῶν, ἐνήργουν οἱ ἑνδεκα καὶ τὰς δημεύσεις, καὶ τὰ δεδημευμένα παρέδιδον τοῖς πωληταῖς πρὸς ἐκποίησησιν, ὡς ἐν τῷ Μεγάλῳ Ἑτυμολογικῷ (30) λέγεται· « Εἰσῆγον δὲ καὶ τὰ ἀπογραφόμενα, ἀγορία, οἰκίας, καὶ τὰ δημόσια εἶναι δόξαντα παρεδίδουν τοῖς πωληταῖς ».

Περὶ δὲ τῶν τὴν εὐταξίαν ἐπιτηρουσῶν ἀρχῶν ταῦτα λέγει ὁ Πλάτων, ὡς πρότασιν μὲν ἐν τοῖς νόμοις αὐτοῦ (31), ἀλλ' ἀληθῶς περιγράφων ὃ,τι ὑπῆρχεν ἐν Ἀθήναις· « Ὁδῶν τε καὶ οἰκοδομῶν καὶ κόσμου τοῦ περὶ τὰ τοιαῦτα, ἀνθρώπων τε ἵνα μὴ ἀδικῶσι, καὶ τῶν ἄλλων θηρίων ἐν αὐτῷ τε τῷ τῆς πόλεως περιβόλῳ καὶ προασετείῳ, ὅπως ἂν τὰ προσήκοντα πόλεσι γίγνηται, εἶσθαι δεῖ τρία... ἀρχόντων εἶδη, περὶ μὲν τὸ πρῶτον δὴ λεχθὲν ἀστυνόμους ἐποκομίζοντα, τὸ δὲ περὶ ἀγορίῃς κόσμον ἀγορανόμους » κτλ.

Ἦσαν δ' αἱ ἀρχαὶ αὗται·

Οἱ δέκα ἀστυνόμοι (32), ἐκλεγόμενοι πιθανῶς ἀνὰ εἷς ἐξ ἐκάστης φυλῆς, καὶ ὠρισμένως πέντε διὰ τὸ ἄστυ καὶ πέντε διὰ τὸν Πειραιᾶ, ἔχοντες τὴν ἐπιτήρησιν τῆς καθαριότητος καὶ τάξεως τῶν ὁδῶν, τὴν τῶν δημοσίων οἰκοδομημάτων, καὶ ἐν γένει τὴν ἀστυνομίαν τῶν οἰκοδομῶν, ὡς ὁ Ἀριστείδης ὁ Ποντικὸς (33) ἀποδίδωσιν εἰς τὴν ἀνωτάτην ἐπι-

(28) Ἀντιφ. π. φαρμακ. 20.

(29) ΣΤ, 397, Α.

(30) 338.

(31) Πλάτ. Νόμ. ΣΤ, 759 καὶ 763. — Ἰδ. καὶ Παππιανοῦ Ἀστυνομ., ἐν Dijest, 43, 10.

(32) Ἀρποchr. ἐξ Ἀριστοτ.

(33) Πολιτ. Α.

στασίαν τοῦ Θεμιστοκλέους, τοῦ Ἀριστείδου καὶ τῆς ἐξ Ἀρείου Πάγου Βουλῆς, ὅτι « τῶν ὁδῶν ἐπεμελοῦντο, ὅπως μὴ τινες ἀνοικοδομῶσιν αὐτάς, ἢ δρυφράκτους ὑπερτείνωσιν ». Ὁ δ' Ἀρποκρατίων λέγει περὶ τῶν Ἀστυνόμων· « Τούτοις δὲ μέλειν περὶ τῶν αὐλητριδῶν καὶ ψαλτριῶν καὶ κοπρολόγων καὶ τῶν τοιούτων ». Διαφόρους δὲ νόμους ἀστυνομικούς, οἷον περὶ ὀρύξεως φρεάτων ἢ ἄλλων βόθρων, περὶ φυτειῶν, περὶ μελισσόνων, καὶ ἄλλων τοιούτων, ἀποδίδωσιν ὁ Πλούταρχος(34) εἰς τὸν Σόλωνα, ὄντας βεβαίως ἐπίσης τῆς δικαιοδοσίας τῶν Ἀστυνόμων· καὶ ἀστυνομικῆς ἦν φύσεως πιθανῶς καὶ ἡ τῷ Θεμιστοκλεῖ ἀνατεθεῖσα ἐπιστάσια τῶν ὑδάτων (35), ἐκτὸς ἂν ἐνεπιστεύθη αὐτῷ ὡς πρόσκαιρός τις ἐπιμέλεια. Ὅτι δὲ τὰ καθήκοντα τῶν Ἀστυνόμων ἐξετείνοντο καὶ ἐπὶ τῶν πολιτῶν, ἀποδείκνυται ἐξ Ἰσαίου (36), παρ' ᾧ φαίνεται ὁ Ἀστυνόμος μετακαλούμενος εἰς οἰκίαν θησκόντος, ὅστις θέλει νὰ μεταβάλῃ τὴν διαθήκην τοῦ.

Οἱ δέκα δ' ἀγορανόμοι, ἐπίσης πέντε διὰ τὰς Ἀθήνας καὶ πέντε διὰ τὸν Πειραιᾶ, εἶχον, κατὰ τὸν αὐτὸν Ἀρποκρατίωνα, τῆς ἀγορᾶς τὴν ἀστυνομίαν(37), ὡς ὀρίζεται ἐν Ἀριστοτέλει (38) ἡ ἀγορονομία « Ἐπιμέλεια τῶν ἀναγκαίων περὶ τὴν ἀγοράν, ἐφορῶσα περὶ τε τὰ συμβόλαια καὶ τὴν αὐτόθι εὐκοσμίαν ». Οὕτως ἐπεμελοῦντο τῶν ὠνίων (39), βεβαίως τῆς ποιότητος αὐτῶν, προὔλαμβανον

(34) Β. Σόλ. ΚΓ. — Ἰδ. καὶ Πολύαιν. Γ, 9, 30. — Ξενοφ. Πολιτ. Ἀθ. Γ, 4.

(35) Πλούτ. Β. Θεμιστ. ΛΑ.

(36) Π. Κλεων. κλ. Δ'. 7.

(37) Λυσ. κ. Σιτοπ. 722.

(38) Ἀριστοτ. Πολιτ. ΣΤ, 5, 2. — Ἰδ. Πλάτ. Νόμ. ΣΤ, 10. — 11, 4.

(39) Λυσ. κ. Σιτοπ. 3.

τις δολιότητας περὶ αὐτήν τε καὶ τὰ μέτρα καὶ σταθμά(40), ἐώλυον τοῦ καπηλεύειν, καὶ πωλεῖν ἐν τῇ ἀγορᾷ τοὺς μὴ δκαιουμένους εἰς τοῦτο, τοὺς ξένους, καὶ δικαστικὴν βε-
βαίως ἐξήσκουν ἐξουσίαν διὰ μικρὰ πλημμελήματα, ὥς ἐν Ἀριστοφάνει (41) ἡ ἀρτοπώλις εἰς τοὺς ἀγορανόμους προσ-
καλεῖ τὸν ἀνατρέψαντα τὸ φορτίον αὐτῆς. Αὐτοὶ δὲ προσέτι ἐσέπραττον καὶ τὸ τῆς ἀγορᾶς τέλος, τὸ τοῖς πωλῶσιν ἐπιβαλλόμενον (42).

Ἐπίσης δὲ δέκα ἦσαν καὶ οἱ Ἐπιμεληταὶ τοῦ ἐμπο-
ρίου, οἱ τοὺς ἐμπορικοὺς ἐφαρμόζοντες νόμους (43), καὶ εἰς αὐτοὺς ἐνήγοντο οἱ τὰ ἀπόρρητα, ἥτοι τὰ ἀπηγορευμένα ἐξάγοντες ἐμπορεύματα, ὥς καί, κατὰ Δημοσθένην (44), οἱ ἀλλαχοῦ καὶ μὴ εἰς Ἀθήνας σιταγωγοῦντες, καὶ οἱ δανεί-
ζοντες τοῖς οὕτω παρανόμως σιταγωγοῦσι, κατὰ τὸν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ρήτορος μνημονευόμενον νόμον (45). Εἶχε δ' ἡ ἀρχὴ αὕτη, ὥς πιθανῶς καὶ οἱ προσήθηται, καὶ ἴδιον ~~Εἰσπραττατὴν~~ (46).

Οἱ δὲ Σιτοφύλακες ἦσαν ἴσως τρεῖς κατ' ἀρχάς (47), μετὰ ταῦτα ὁμως, ἐπὶ τῆς ἀκμῆς τῆς πόλεως, πεντεκαί-
δεκα, δέκα μὲν ἐν Ἀθήναις, πέντε δ' ἐν Πειραιεῖ, ἀναλό-
γως τοῦ ἐν ἑκατέρᾳ τῶν πόλεων πωλουμένου σίτου, διότι

(40) Ἀρποκρ. Φ. Κατὰ τὴν ἀγορὰν ἀψευδεῖν. — Σουῖδ. Φ — Ἰδ. Ξενοφ. Συμπ. π. Β, 20.

(41) Σφ. 1397. — Ἰδ. καὶ Ἀχαρν. 723. Σχολ. καὶ αὐτ. 924, 922 — Πολυδ. 1, 45.

(42) Ἀριστοφ. Ἀχ. Σχολ. 896.

(43) Δείναρχ. κ. Ἀριστογ. 81, 82.

(44) Κ. Θεοκρ. 1032.

(45) Πρ. Λάκριτ. 941.

(46) Δημ. κ. Θεοκρ. αὐτ.

(47) Böekh, Staatshh. d. Ath. I, 9'. — Ἀρποκρ. — Σουῖδ. Φ. Ἐπιμ. ἔμπορ.

οἱ ἔμποροι ὤφειλον ἐκ τοῦ εἰσκομιζομένου νὰ πέμπωσι τὰ δύο τρίτα εἰς τὸ ἄστυ.

Εἶχον δ' οἱ σιτοφύλακες τὴν ἐπιμέλειαν τῆς ἀναλόγου διανομῆς ταύτης, καὶ ἐπομένως τὴν ἐπιτήρησιν καὶ καταγραφὴν τοῦ διὰ θαλάσσης εἰσαγομένου σίτου, ὥστε καὶ ὁ Δημοσθένης, λέγων ὅτι ἐκ Βοσπόρου εἰσήγοντο τετρακόσσαι χιλιάδες μεδίμνων (48), προστίθῃσι· « Καὶ τοῦτ' ἐκ τῆς παρὰ τοῖς σιτοφύλαξιν ἀπογραφῆς ἂν τις ἴδοι ». Ἐδεῖτο δ' ἡ Ἀττική, κατὰ τοὺς γενομένους ὑπολογισμούς (49), τριῶν ἑκατομμυρίων μεδίμνων σίτου κατ' ἔτος, καὶ παρεῖγε δύο, ὥστε ἀνάγκην εἶχε νὰ εἰσκομίζῃ ἕξωθεν ἓν. Ἐπεμελοῦντο δὲ βεβαίως οἱ σιτοφύλακες καὶ τῆς τιμῆς τοῦ πωλουμένου σίτου, ἵνα μὴ σιτοκάπηλοι, δηλαδή οἱ σίτους αἰσχροκερδῶς συνωνούμενοι, πωλῶσιν αὐτοὺς εἰς μεγάλας τιμὰς, ἐπὶ ταῖς δημοσίαις ἀνάγκαις κερδοσκοποῦντες· δι' ὃ καὶ νόμος ὑπῆρχε ἀπαγορεύων τὴν ὑπ' ἰδιώτου ἀγορὰν πλεον τῶν πεντήκοντα μετρητῶν (ἢ μεδίμνων), καὶ ἀξίων « ὀβολῷ μόνον πωλεῖν τιμωτέρον τὸν τοῦ σίτου μέδιμνον (50), ἥτοι μὴ ἐπιτρέπων τοῖς μεταπράταις ἀνώτερον κέρδος τοῦ ὀβολοῦ ἐφ' ἑκάστου μεδίμνου. Πλὴν δὲ τοῦ σίτου, εἶχον οἱ σιταγωγοὶ τὴν ἐπιτήρησιν καὶ τῆς ποιότητος καὶ τιμῆς πάντων τῶν ἐξ αὐτοῦ παραγομένων ἀλφίτων καὶ ἄρτων, καὶ ἄλλων ὀνίων τῶν πωλουμένων εἰς τὴν ἀγορὰν.

Αἱ δ' ἐπὶ ταῖς παραβάσεσι τῶν περὶ σίτου νόμων ἐπιβαλλόμεναι ποιναί, βεβαίως μὲν ἐπὶ τῶν δικαστηρίων, ἀλλὰ πιθανῶς εἰσηγουμένων τῶν σιτοφυλάκων, ἦσαν μέγισται,

(48) Πρ. Λεπτ. 467.

(49) Bæekh, αὐτ. 86,

(50) Λυσ. κ. Σιτοπωλ. Β.

καθ' ὃ ἐνδιαφέρειν αὐτὴν τοῦ δήμου τὴν ὕλικὴν ὑπαρ-
χούσαν, καὶ ἐνίοτε καὶ αὐτὸς ὁ θάνατος (51).

ὑπάρχον δὲ καὶ οἱ σιτῶναι, ἄρχοντες οὐχὶ κληρωτοί,
ἀλλὰ διὰ χειροτονίας ἐκλεγόμενοι ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας, κατέ-
χοντες ἐπομένως θέσιν ἐμπιστοσύνης, καὶ πιθανῶς ἐκτά-
κτως μόνον ἐγκαθισταμένη ἀρχή, ὅτε κατεπείγουσα παρί-
στατο ἀνάγκη πρὸς ἑκτακτον ἀγορὰν σίτου, ὥς ὅτε μετὰ τὴν
ἐν Χαιρωνείᾳ μάχην ἐχειροτονήθη σιτώνης ὁ Δημοσθέ-
νης (52). Ὡς δ' ἐκ τοῦ Λυσίου φαίνεται ἐξαγόμενον (53),
ἦσαν οἱ σιτῶναι ἐπιτροπὴ τριμελής.

Ἰσάριθμοι δὲ τοῖς σιτοφύλαξιν ἦσαν καὶ οἱ Μετρονόμοι,
δέκα μὲν ἐν Ἀθήναις, πέντε δ' ἐν Πειραιεῖ, ἐπιτηροῦντες τὴν
ἀκρίβειαν τῶν μέτρων καὶ τῶν σταθμῶν ἐν τῷ ἐμπορίῳ καὶ
ταῖς συναλλαγαῖς, ἵνα ὦσιν ἴσα πρὸς τὰ πρότυπα μέτρα
καὶ σταθμὰ τῆς πόλεως, οἷα τὰ συνεχῶς ἀνευρισκόμενα
μολύβδινα σταθμὰ, τὰ φέροντα τὴν ἐπιγραφὴν ΔΕΜΟ(σιον).
ὑπηρετῆς δ' ἐμισθοὶ αὐτῶν, ἢ ἰσῶς τῆς γενικωτέρας ἀρχῆς,
τῆς τῶν ἀγορανόμων, ἦν, φαίνεται, ὁ προμετρητής, περὶ
οὗ ὁ Ἀρποκρατίων « Ὁ τοὺς πιπρασκομένους πυροὺς ἐν
τῇ ἀγορᾷ, καὶ τῶν ἄλλων σπερμάτων ἕκαστον διαμε-
τρῶν... καὶ Δείναρχος κατ' Ἀγασικλέους: ... « Καὶ οὗτος
ἐν τῇ ἀγορᾷ προμετρῶν διατετέλεκε, καὶ ὑμεῖς ἐκλαμ-
βανόμενοι παρ' αὐτοὺς τοὺς πυροὺς διατελεῖτε ».

ὑπηρετᾶται δὲ ἡ στρατιῶται ἀστυνομικοί, ἔμισθοι βε-
βαίως, ἰδίως εἰς τὰς ἐκκλησίας καὶ τὰ δικαστήρια χρησι-
μεύοντες, ἦσαν οἱ λεγόμενοι Τοξόται μὲν ἐκ τοῦ ὀπλισμοῦ
αὐτῶν, Σκύθαι δὲ (54) ἐκ τοῦ ὅτι κατ' ἀρχάς, ἰσῶς δὲ κατὰ

(51) Λυσ. Αὐτ. Γ.

(52) Δημ. π. Στεφ. 310.

(53) Λυσ. κ. Σιτοπ. 8.

(54) Ἀριστοφ. Ἀχαρ. 54.

μέρος καὶ πάντοτε, προήρχοντο ἐκ Σκυθίας. Ἄλλὰ μετὰ ταῦτα κατετάττοντο μετ' αὐτῶν καὶ ἄλλοι βάρβαροι, ἰδίως Θρᾶκες. Ἐλέγοντο δ' ὡς φαίνεται ἐνίοτε καὶ Σπενσίριοι ἢ Πενσίριοι ἐκ τοῦ πρώτου εἰσαγαγόντος αὐτούς, καὶ ἦσαν τὸ πρῶτον, ἀμέσως μετὰ τὰ Μηδικά, 300 τὸν ἀριθμόν, ἀλλ' ἠϋξήθησαν βαθμηδὸν εἰς 1200.

Αἱ δ' ἐλαχίστην μόνον ἢ οὐδεμίαν πολιτικὴν σημασίαν ἔχουσαι ἀστυνομικαὶ ἀρχαὶ ἦσαν αἰρεταὶ πᾶσαι ὑπὸ τοῦ δήμου. Ὑπήγοντο δ' εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην πᾶσαι αἱ θρησκευτικῶν τελετῶν ἰδιαιτέραν ἐπιμέλειαν ἔχουσαι· οἷον, οἱ Ἐπιμεληταὶ τῶν Διονυσίων (55) καὶ οἱ τῶν Ἐλευσινίων μυστηρίων (56). Ἄλλ' οἱ κυρίως ἱεροποιοί, οἵτινες ἄσχετοι ἦσαν πρὸς τὰ μυστήρια, καὶ παρ' ὧν οὐδεμία εἰδικὴ ἀπηρτεῖτο ἱκανότης ἢ ἰδιότης, διότι ἦσαν ἀπλῶς οἱ τοῦ τυπικοῦ καὶ ὕλικοῦ μέρους τῆς ἱερουργίας ἐκτελεσταί, οὗτοι φαίνεται ὅτι ἦσαν κληρωτοί, κατὰ τὸ ἀνέκδοτον ἐν Βεγκέρφ (57), ἐν ᾧ λέγεται· «Κληρωτοὺς ἀρχοντας δέκα, οἳ τὰ τε μαρτεύματα ἱεροθυσταῖσι, καὶ τι καλλιερῆσαι δέη καλλιεροῦσι μετὰ τῶν μάρτεων, καὶ θυσίας τὰς νομιζόμενας ἐπιτελοῦσι, καὶ τὰς πενταετηρίδας ἀπάσας διοικοῦσι, πλὴν Παραθηναίων» (58). Ἄλλ' ἐν Δημοσθένει λέγεται (59)· «Ἐχειροτονήσατε τοῦτον . . . μυστηρίων ἐπιμελητήν, καὶ ἱεροποιόν».

Οἱ Βοῶνται δ' ἐχειροτονοῦντο ὅπως ἐπιμελῶνται τῆς ἀγορᾶς τῶν ἱερείων (60).

(55) Δημ. κ. Μειδ. 519.

(56) Αὐτ. 569.

(57) Bekk. Anecd. 265.

(58) Ἰδ. Πολυδ. Η, 107.

(59) Κ. Μειδ. αὐτ.

(60) Αὐτ. κ. Ἀρποκρ. Φ. Βοώνης.

Οἱ δ' Ἀθλοθέται καὶ ἀγωναθέται ἐχειροτονοῦντο ἐπίσης, ἐξ ἐκάστης φυλῆς, ὅπως διευθύνωσιν οἱ μὲν τοὺς μουσικούς, οἱ δὲ τοὺς γυμνικούς ἀγῶνας (61). Οὕτως ὁ Πολυδεύκης (62)· « Καὶ κληροῦν δικαπάς· καὶ ἀθλοθέτας ἕνα κατὰ φυλὴν ἐκάστην, καὶ στρατηγούς χειροτονεῖν ἐξ πάντων »· ὅπερ ὑπό τινων στιχθὲν μετὰ τὴν λέξιν ἐκάστην, παρεξηγήθη ὡς κληρωτοὺς λέγων τοὺς ἀθλοθέτας, ἐν ᾧ ὁ Πλούταρχος λέγει (63)· « Διέταξεν αὐτὸς (Περικλῆς), ἀθλοθέτης αἰρεθείς, καθότι χρὴ τοὺς ἀγωνιζομένους αὐλεῖν, ἢ ᾄδειν, ἢ καθαρίζειν ».

Τὴν δ' εὐκοσμίαν τῶν ἡθῶν ἐπιτηροῦντες ἦσαν·

Οἱ δέκα Σωφρονισταὶ ἢ Ἐπιμεληταὶ τῶν ἐφήβων ἐν τοῖς Γυμνασίοις, ἔμμισθοι οὗτοι, ἀνὰ μίαν Δραχμὴν λαμβάνοντες καθ' ἡμέραν, καὶ ὑπὸ τοῦ δήμου, ἡ δὲ τοῦ Ἀρείου Πάγου Βουλῆς, ὡς ἐπισκόπου τῶν ἡθῶν, ἐτησίως ἐκλεγόμενοι (64), καὶ τοὺς Κοσμητὰς ὑπ' αὐτοὺς ἔχοντες.

Οἱ Γυναικονόμοι ἢ Γυναικοκοσμοὶ (65), οἱ κατὰ μὲν Πολυδεύκην ὑπὸ τῶν Τριάκοντα « ἀριστήνδην ἐπιλεχθέντες », κατὰ Βοίχχιον ὁμῶς (66), οὐχὶ πρὸ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως ἐγκαταστάντες. Ἐφρόντιζον δ' οὗτοι ἰδίως περὶ περιορισμοῦ τῆς πολυτελείας, τὰς ἀνοικεῖως ἐνδυομένας γυναῖκας, ἢ τὴν νύκτα « οὐχὶ ἐφ' ἀμάξης κομιζόμενας λύχνου προφαίνοντος », ὑποβάλλοντες εἰς πρόστιμον 1000 Δραχμῶν δι' ἐκάστην παράβασιν τῶν περὶ εὐκοσμίας νό-

(61) Ἡσύχ. Φ. Ἀγωναθέται.

(62) H, 87.

(63) B. Περικλ. IG.

(64) Αἰσχ. Ἀξίολχ. 8. — Ἰδ. Δημοσθ. Περυσβ. 109. — Δείν. κ. Φιλοκλ. 4, 4. — Φώτ. Φ. Σωφρονισταί.

(65) Ἀριστοτ. Πολ. Δ, 129. — ΣΤ. 5. — Πλούτ. Β. Σόλ. ΚΑ. — Πολυδ. H, 112.

(66) Bæckh, Plan der Atthis des Philochoros, 24.

μων, καὶ τὴν ζημίαν ἐγγράφοντες εἰς λεύκωμα κρεμάμενον εἰς τὴν ἐν τῷ Κεραμικῷ πλάτανον (67). Προσέτι δ' οἱ αὐτοὶ ἐπετήρουν μετὰ τῶν Ἀρειοπαγιτῶν τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐν γάμοις καὶ θυσίαις εἰς τὰ συμπόσια καλουμένων, ὅπως μὴ ὑπερβαίῃ τὸν νόμιμον τῶν τριάκοντα (68), δι' ὃ καὶ ἤσκουν ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν μαγείρων, ὀφειλόντων νὰ ἐγγράφωνται παρ' αὐτοῖς.

Ἐπισιᾶται δὲ ἐλέγοντο, ὡς ἐξάγεται ἐξ ἐπιγραφῶν (69), οἱ τὴν ἐπιμέλειαν ἐκτελέσεως δημοσίων ἔργων παρὰ τοῦ δήμου λαμβάνοντες.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

ΑΘΗΝΩΝ

Οἰκονομικὴ διοίκησις (1).

α'. Τακτικαὶ πρόσοδοι.

Ἡ δ' οἰκονομικὴ διαχείρησις ἐν Ἀθήναις διέφερεν οὐσιωδῶς τῆς τῶν νέων πολιτειῶν, ἐπὶ βάσεων ὅλως ἀλλοίων στηριζομένη· διότι ἐκεῖ ὁ κυριάρχης δῆμος εἶχε τὴν ἀξίωσιν νὰ καρπῶται αὐτὸς ἐκ τοῦ δημοσίου, οὐχὶ δὲ νὰ συνεισφέρῃ εἰς τὰς ἀνάγκας αὐτοῦ, εἰς ὃ ὑποχρέους ἐνόμιζε μόνους τοὺς πλουσίους. Διὰ τοῦτο τακτικὰ μὲν εἰσοδή-

(67) Ἀρπ. Φ. ὅτι χιλίας. — Ἡσύχ. Φ. Πλάτανος.

(68) Ἀθην. ΣΤ, 245.

(69) Kirchhoff Inscr. Atticae, Σ. 154, ἐπ.

(1) Ἰδ. Böeckh, Staatshh. d. Ath. I, 165. — Meier u. Schömann, 97. — Wachsmuth, II, 1, 146.

ματα τῆς πολιτείας ὑπῆρχον ὀλίγα, καὶ οὐδόλως ἐπεκρά-
ται ἡ προσωπικὴ ἢ κτηματικὴ φορολογία τῶν πολιτῶν· εἰς
τὰς πλείστας καὶ τὰς σπουδαιοτέρας δαπάνας ἐπήρχουν
ὁποχρεωτικῶν ἢ ἐκουσίων καταβολῶν οἱ εἰς αὐτὰς ὡς
τῆς περιουσίας αὐτῶν ὑποβαλλόμενοι.

Δύνανται δὲ νὰ θεωρηθῶσιν ὡς τακτικὰ εἰσοδήματα τῆς
πόλεως ταῦτα·

α'. Τὰ ἐκ τῶν δημοσίων κτημάτων, οἷον τεμενῶν, ἱε-
ρῶν, οἰκιῶν καὶ ἄλλων (2), ἐν οἷς περιληπτέα καὶ τὰ μέ-
ταλλα τοῦ Λαυρίου (3), διότι οἱ ἰδιοκτῆται αὐτῶν ἀπέφε-
ρον εἰς τὸ δημόσιον τὸ $\frac{1}{24}$ τοῦ ὑπ' αὐτῶν ἐξορυττομένου
ἀργύρου, ἡ δὲ πόλις ἐξεμίσθου ἢ ἐνοικίαζε τὸν φόρον τοῦ-
τον εἰς ἰδιώτας εἰσπράκτορας. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν διενέ-
μετο ἡ πρόσοδος αὕτη μεταξὺ πάντων τῶν πολιτῶν· ἀπὸ
δὲ τοῦ Αἰγινήτικοῦ πολέμου, ἐν 707/80, προσδιωρίσθη
αὕτη, κατὰ πρότασιν τοῦ Θεμιστοκλέους (4), εἰς στόλου
ναυπηγίαν.

β'. Τὰ τέλη, ἰδίως ἡ πεντηκαστή, ἥτοι 2%, τελωνια-
κὸς φόρος ἐπὶ τῆς εἰσαγωγῆς καὶ ἐξαγωγῆς τῶν ἐμπορευ-
μάτων· καὶ τὸ ἐπώνιον, ἥτοι ὁ φόρος ἐπὶ τῶν ἐν τῇ ἀγορᾷ
πωλουμένων (5).

γ'. Οἱ προσωπικοὶ καὶ τῶν ἐπιτηδευμάτων φόροι, τῶν
μὴ πολιτῶν, οἷον τὸ μετοίκιον (6), τὰ ξενικά, ἐν οἷς κατα-
ριθμητέον καὶ τὸ βδελυρὸν πορνικὸν τέλος (7).

(2) Ξενοφ. Οἶκον. Δ, 19.

(3) Ἰδ. Laurische Silberbergwerke. Abh. d. Berl. Acad. 1814. Σ.
111-120. Καὶ τὸ ἐμὸν Laurium, ἐν Rec. des Sav. etr. Paris, 1872.

(4) Πλουτ. Θεμιστ. Δ.

(5) Bæckh. I, 347.

(6) Ἀνωτ. Διαίρ. Α. Τμ. Α. Κεφ. Β. σ. 169.

(7) Bæckh, I, 357.

δ'. Αἱ δικαστικά καὶ ποινικά εισπράξεις, ὅσον τὰ πρυτανεῖα, τιμήματα κτλ. (8).

ε'. Τὰ δημιόπρατα ἢ δεδημοσιευμένα, αἱ δικαστικῶς δηλαδή δημευόμεναι οὐσίαι τῶν πολιτῶν, περὶ ὧν ἀνωτέρω ἐρρέθη (9).

ς'. Οἱ ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας τῶν Ἀθηνῶν εισπραττόμενοι συμμαχικοὶ φόροι, οἵτινες ἦσαν ὅλων τῶν ἄλλων τακτικῶν προσόδων πολλαπλάσιοι, καὶ συνετέλεσαν μεγάλως εἰς τῆς πόλεως τὴν λαμπρότητα καὶ τὴν δύναμιν. Προωδοποίησε δὲ τὸν πορισμὸν τοῦτον μετὰ τῆς ἡγεμονίας τῶν Ἀθηνῶν ὁ Θεμιστοκλῆς, ὅτε ἠνέωξεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὴν θάλασσαν, ὡς ἀναγνωρίζει ὁ Θουκυδίδης, λέγων (10): « Τῆς γὰρ θαλάσσης πρῶτος ἐτόλμησεν εἰπεῖν ὡς ἀνθεκτέα ἐστί, καὶ τὴν ἀρχὴν εἶθις συγκατεσκεύαζεν ». Ἀλλ' ὁ Θεμιστοκλῆς ἠδυνάτει νὰ στερωσθῇ ὅ,τι ἐθεμελίωσε, διότι τὰς μεγάλας αὐτοῦ ἀρετὰς ἡμᾶς ἐν ἐλάττωμα, ἢ φιλοκέρδεια: « σοφός... ἀνὴρ, τῆς δὲ χειρὸς οὐ κρατῶν », ὡς λέγει ὁ Πλούταρχος (11), τρία τάλαντα κεκτημένος, κατὰ Κριτίαν (12), ὅτε ἤρξατο, καὶ ἑκατὸν ὅτε ἐπαύσατο πολιτευόμενος, κατὰ δ' Ἡρόδοτον (13), τριάκοντα τάλαντα δεχθεὶς παρὰ τῶν Εὐβοέων ὅπως πολεμήσῃ ἐν Εὐβοίᾳ. Τοιοῦτος ὢν, καὶ ὀριμείας μομφὰς διεγείρας τῶν συγχρόνων, ἃς ἰδίως ἐκφράζει ὁ Ρόδιος μελοποιὸς Τιμοκρέων (14), καὶ ἀπὸ τῶν συμμάχων ἀργυρολογῶν, οὐδεμίαν ἐνέπνεεν

(8) Ἰδ. Ἀνωτ. Τμ. Β. Διαίρ. Β. Κεφ. Ζ. σ. 345. — Κεφ. Η, σ. 366

(9) Ἀνωτ. Τμ. Β. Κεφ. Ι. σ. 370 — Bæckh, I, 423.

(10) Α, 93.

(11) Β. Ἀριστ. Δ.

(12) Ἐν Αἶλ. Ι'. 17.

(13) Η, 4.

(14) Πλούτ. Β. Θεμιστ. ΚΑ. ΚΕ.

αὐτοῖς ἐμπιστοσύνην. Εἰ δὲ καὶ οἱ τῶν νήσων καὶ παραλίαν, ἰδίως τῶν ἰωνικῶν πόλεων, κάτοικοι, προσοχθήσαντες πρὸς τῶν Λακεδαιμονίων τὴν ὑπερόπτιν καὶ καταπιεστικὴν ἡγεμονίαν, ἀνεγνώρισαν τὴν τῶν Ἀθηναίων ἤδη ἐν Ὀλ. 76, 6' (15), ἀλλὰ τὸ ἔργον τῆς προσοικειώσεως αὐτῶν συνεπλήρωσεν ὁ ὑπ' αὐτῶν κληθεὶς χρυσοῦς τοῦ Ἀριστίδου αἰὼν, καὶ τοῦ εὐγενοῦς τούτου ἀνδρὸς ἡ ἀφιλοκέρδεια καὶ δικαιοσύνη.

Ὅπως δ' ἦ ὁ ὑπὸ τοὺς Ἀθηναίους ὀργανωθείς Ἑλληνικός οὗτος συνασπισμός, ὃν οἱ Μηδικοὶ κίνδυνοι προὔκალεσαν, ἕτοιμος πάντοτε ν' ἀποκρούσῃ πᾶσαν νέαν εἰσβολὴν τῶν βαρβάρων, προσδιώρισαν οἱ τῆς κληθείσης συμμαχίας ἡγούμενοι Ἀθηναῖοι, νὰ συνεισφέρωσιν εἰς αὐτὴν πλοῖα αἱ πόλεις, αἱ δὲ μὴ δυνάμεναι ἢ μὴ θέλονσαι, νὰ καταβάλλωσι χρήματα, ὡς λέγει ὁ Θουκυδίδης (16): « Ἐταξαν ἅς τε εἶδει παρέχειν τῶν πόλεων χρήματα πρὸς τὸν βίον βαρὺν καὶ ἅς ναῦς », καὶ μέχρι τέλους αὐτῶν πλοίων ἔταξαν εἰς πάσας σχεδὸν χρήματα, ἃ φούρος ἐκλήθησαν, ὥστε ἔκτοτε ἔπαυσεν ἡ αὐτονομία αὐτῶν, καὶ ἔμειναν κατ' ὄνομα μόνον σύμμαχοι· δι' ὃ καὶ λέγει ὁ αὐτὸς ἱστορικός (17): « Ἐξηγούμεθα Χίους μὲν καὶ Μηθυμναίους νεῶν παροχῇ αὐτονόμους, τοὺς δὲ πολλοὺς χρημάτων βιαιότερον φορᾷ ».

Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν, ἐν Ὀλ. 77. γ', συνήρχετο ἡ συμμαχία, καὶ κατετέθη τὸ συμμαχικὸν ταμεῖον εἰς Δῆλον, κατὰ Θουκυδίδην (18): « Ταμεῖον δὲ Δῆλος ἦν, καὶ ξύ-

(15) Διόδ. ΙΑ, 50.

(16) Α, 96.

(17) ΣΤ, 85. — Ἰδ. καὶ Α, 19. — Β, 9.

(18) Α, 96.

νοδοι εἰς τὸ ἱερὸν ἐγίγνοντο... Ἡγούμενοι δὲ αὐτονόμων τὸ πρῶτον, καὶ ἀπὸ κοινῶν ξυνόδων βουλευόντων... ». Ἐξελέγη δ' ἡ νῆσος ἐκείνη, διότι ἦν ἀνέκαθεν τὸ κέντρον τοῦ Πανιωνίου (19). Περὶ δὲ Ὀλ. 79, δ', κατὰ πρότασιν τῶν Σαμίων, μετετέθη τὸ ταμεῖον πρὸς μείζονα δῆθεν ἀσφάλειαν, εἰς τῶν Ἀθηνῶν τὴν Ἀκρόπολιν, καὶ κατετέθη εἰς τὸν ὀπισθόδομον τοῦ Παρθενῶνος (20), καὶ ἔκτοτε οἱ Ἀθηναῖοι ἤρξαντο ἀποκαλοῦντες τοὺς συμμάχους φόρου ὑποτελεῖς καὶ ὑπηκόους (21). Συνεποσοῦτο δ' ὁ κατ' ἀρχὰς ταχθεὶς φόρος εἰς 460 τάλαντα ἐτησίως, κατὰ Θουκυδίδην (22), καὶ οὐχὶ εἰς 560, ὡς λέγει ὁ Διόδωρος (23). Ἡ αὐθαιρεσία ὅμως τοῦ Ἀττικοῦ λαοῦ, σφετερισθέντος μέχρι τέλους αὐτόν, καὶ τῶν δημαγωγῶν ἢ δημοκολακεία, φιλοτιμουμένων νὰ θεραπεύωσι πολλὰν τὴν φιλοχρηματίαν, ηὔξησαν τὸν φόρον μέχρι Περικλέους εἰς τάλαντα 600, κατὰ τὴν σύγχρονον μαρτυρίαν τοῦ Θουκυδίδου (24). « Προσείων τῶν μὲν ἑξακοσίων τάλαντων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ φόρου κατ' ἐνιαυτὸν ἀπὸ τῶν ξυμμάχων τῇ πόλει ». Αἱ δ' ἐν τῇ Ἀκροπόλει τῶν Ἀθηνῶν ἀνακαλυφθεῖσαι ἀναγραφαί, αἱ τὴν φορολογίαν τῶν συμμαχίδων πόλεων ἀναγράφουσαι, (25), χωροῦσι μὲν ἀπὸ Ὀλ. 82 α', ὡς εἶχον εἰκάσει κατ' ἀρχάς, ὡς δ' ἔκτοτε ἀπεδείχθη ἀπὸ 81, γ', μέχρι Ὀλ. 88, δ', διηρημέναι δ' εἰς ἀρχάς, περιέχουσιν ὡς μέσον ὅρον φόρου δι' ἐκάστην ἀρχὴν τάλαντα 5 1/2, ἅτινα ἦσαν ἢ διὰ

(19) Ἰδ. Ἀνωτ. Βιβλ. Α, Κεφ. Γ, σ. 35.

(20) Πλουτ. Β. Ἀριστ. ΚΕ. — Διόδ. ΙΒ, 38.

(21) Θουκ. Α, 57. — Ζ, 7.

(22) Α, 96.

(23) ΙΑ, 47.

(24) Β, 13.

(25) Ἰδ. Rang Ant. Hellen. I, Σ, 236, ἐπ. Καὶ Corp. user. Attic. I, Σ. 94. ἐπ.

τὸ ἐρὸν ταμεῖον ὠρισμένη ἐξηκοστὴ τοῦ ἐτησίου φόρου, συλλογισμένου οὕτως εἰς οὐχὶ πλείονα τῶν 330 Ταλάντων. Ἐξηκολούθησεν ὁμοῦς αὐξάνων ὁ φόρος, ἀλλ' ἀτάκτως βεβαίως καὶ διὰ βίας ἐπιβαλλόμενος, μέχρι χιλίων ταλάντων, κατὰ Ξενοφῶντα (26). Κατ' Ἀνδοκίδην δὲ (27), προσδιώρισεν αὐτὸν ὁ Ἀλκιβιάδης εἰς « πλεον ἢ διακόσιαι καὶ χίλια τάλαντα ». Ἀλλ' ἐν Ὀλ. 91, δ, βλέποντες οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς συμμάχους ἤδη δυσανασχετοῦντας πρὸς τὴν καταθλιπτικὴν καὶ ταπεινωτικὴν ταύτην φορολογίαν, ἐπ' ἐλπίδι δὲ τοῦ νὰ ἐξασφαλίσωσι, καὶ ἴσως λανθανόντως καὶ νὰ προσαυξήσωσιν αὐτήν, μετέβαλον αὐτῆς τὸ πρόσχημα, καὶ ἀντικατέστησαν αὐτῇ τὴν εἰκοστήν, ἥτοι τέλος εἰσαγωγῆς καὶ ἐξαγωγῆς ἐκ 5 % ἐπὶ πάντων τῶν ἐμπορευμάτων εἰς τοὺς συμμαχικοὺς λιμένας, ὡς λέγει ὁ Θουκυδίδης (28): « Καὶ τὴν εἰκοστήν ὑπὸ ταῦτον τὸν χρόνον τῶν κατὰ θάλασσαν ἀπὸ τοῦ φόρου τότε ὑπηκόοις ἐποίησαν, πλείω νομίζοντες ἂν σφίσι χρήματα οὕτω προσέειναι ». Τέλος δέ, ἀπὸ Ὀλ. 92, β', καὶ μάλιστα ἀπὸ τῆς ἐν Αἰγὸς Ποταμοῖς ἥττης, οἱ σύμμαχοι ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων ἀποσπασθέντες, ἔπαυσαν πᾶσαν φόρου ἀπότισιν. Κατὰ πᾶν ὁμοῦς τὸ διάστημα τοῦτο, ἀπὸ Ὀλ. 81, γ' μέχρις Ὀλ. 92, β', ἂν ὑποτεθῇ ὅτι κατὰ μέσον ὅρον ἦν 600 ταλάντων ὁ ἐτήσιος φόρος, εἰσῆχθησαν εἰς τὸ ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων σφετερισθὲν συμμαχικὸν ταμεῖον περὶ τὰ 36400 τάλαντα, ἥτοι 158 1/2 ἑκατομμύρια τῶν τότε δραχμῶν. Ἐπὶ δὲ τῆς ἐν Ὀλ. 101, δ' ἀπαρτιθείσης νέας συμμαχίας (29), ἐπεβλήθη μέτριός τις φόρος ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν συντάξεων.

(26) Βύρ. Ἀνόβ. Ζ, 1, 27.

(27) Π. Εἰρήν. 9. — Ἰδ. καὶ Αἰσχίν. Π. Πρπρσβ. 51.

(28) Ζ, 28.

(29) Ἰδ. Κατωτ. Μέρ. Δ. Κεφ. ΣΤ.

Αἱ δὲ τῶν διαφόρων τούτων πόρων τὴν εἰσπραξιν ἐπιμελούμεναι ἀρχαὶ ἦσαν αἱ ἐπόμεναι·

Οἱ Πωληταί, δέκα τὸν ἀριθμόν, ἀνὰ εἷς ἐκ φυλῆς ἐκάστης, ὧν ὁ πρόεδρος ἐκαλεῖτο *Πρύταρις* (30), συνεδρίαζον ἐν τῷ Πωλητηρίῳ καὶ ἐπεμελοῦντο τῆς πωλήσεως τῶν δεδημευμένων καὶ τῆς μισθώσεως τῶν φόρων καὶ τῶν δημοσίων κτημάτων. Τῶν φυλῶν ὅμως, τῶν δήμων, καὶ τῶν ἱερῶν τὰ κτήματα ἐξεμισθοῦντο ὑπὸ τῶν προϊσταμένων αὐτῶν.

Οἱ δὲ *Πράκτορες* ἦσαν ἀρχὴ ἐπιμελουμένη τῆς εἰσπράξεως τῶν δικαστικῶν προστίμων, ὡς ὁ Δημοσθένης λέγει (31)· « *Ἐγγράφειν τοῖς πράκτοσιν ὃ τῷ δημοσίῳ γίγνεται* ».

Πεντηκοστολόγοι δ' ἦσαν αἱ εἰσπράττοντες ἐν Ἀττικῇ τὸ τέλος τῆς ἐξαγωγῆς (32)· ἀναλόγως δ' αὐτοῖς ἐγκατέστησαν οἱ εἰκοστολόγοι, ἀφ' ὧν ἐπεβλήθη ἡ εἰκοστή τοῖς *συμμάχοις* (33).

Εἰς ἐκτάκτους δὲ περιστάσεις διορίζοντο ἐπιμεληταὶ τινες δι' εἰδικὰς ἐρεῦνας περὶ τῶν δημοσίων προσόδων, ὡς οἱ *Ζητηταὶ* ἢ *Μαστῆρες*, ἐνίοτε ἐγκαθιστάμενοι ὅπως ἐξιχνιάσωσι δημοσίους ὀφειλέτας καὶ τὰς περὶ αὐτοὺς καταχρήσεις (34). Τῆς κατηγορίας δὲ ταύτης ἦσαν καὶ οἱ ὑπὸ Ἀρποκρατίωνος μνημονευόμενοι « *Σύνδικοι, ἀρχὴ τις καθισταμένη μετὰ τὴν ἐκ Πειραιῶς κάθοδον* » (τοῦ Θρασυβούλου), ἵνα ἐξετάσῃ τὰ τῷ δημοσίῳ ἀνήκοντα καὶ παρα-

(30) Ἀρποκρ. Ἐξ Ἀριστ. — Πολυδ. Η, 99.

(31) Πρ. Μαχάρτ. 1075.

(32) Δημ. πρ. Φορμ. 909.

(33) Ἀριστοφ. Βατρ. 366.

(34) Δημ. κ. Τιμοκρ. 696. — Φωτ. ρ. Ζητηταὶ καὶ μαστῆρες. — Σουίδ. — Ἀρποκρ. — Lex. Seg. 261.

νομως κατακρατούμενα, ἢ τὰ δεδημευμένα κτήματα. Τοιοῦ-
τοι καὶ οἱ καθ' ἐν τῶν Ἀνεκδότων τοῦ Βεκκέρου (35) « Συλ-
λογεῖς, οἵτινες ἀπεγράφοντο τὰς οὐσίας τῶν ὀλιγαρ-
χικῶν ».

Οἱ δὲ Ἱορισταί, ὧν ὁ Ἀντιφῶν μνημονεύει (36) μετὰ
τῶν ταμιῶν καὶ πρακτόρων, καὶ περὶ ὧν τὸ λεξικὸν τῶν
ἐρητόρων λέγει (37) ὅτι « εἰσὶν ἀρχή τις Ἀθήνησιν ἣτις
πόρους ἐζήτει », ἐγκαθίσταντο καὶ αὐτοί, ὡς φαίνεται, ἐν
δυσκόλοις καιροῖς ἐκτάκτως, ὅπως σκεφθῶσι περὶ εὐρέσεως
νέων πόρων.

Τῶν δὲ συμμαχικῶν φόρων εἰσπράκτορες δὲν ὑπῆρχον,
διότι αὐτοὺς ἔφερον αὐτοὶ οἱ σύμμαχοι ἐτησίως εἰς Ἀθή-
νας κατὰ τὰ μεγάλα Διονύσια, ὡς πολλαχοῦ αἰνίττεται (38),
καὶ ῥητῶς καὶ αὐταρέσκως λέγει (39) ὁ Ἀριστοφάνης·

« Τοιγάρ τοι νῦν ἐκ τῶν πόλεων τὸν φόρον ἑμὴν ἀπάγοντες
ἤξουσιν, ἰδεῖν ἐπιθυμοῦντες τὸν ποιητὴν τὸν ἄριστον ».

Πρὸς ἀπροθύμους ὁμῶς συμάχους ἐπέμποντο ἐκτάκτως
οἱ ἀργυρολόγοι (40), ἢ, κατὰ τοὺς Γραμματικούς, Ἐκλο-
γεῖς (41), πρὸς ἐκτάκτων συνεισφορῶν ἀπαίτησιν, ὡς ἐπέμ-
φθη ὁ δημαγωγὸς Λυσικλῆς εἰς Κύζικον, ὅπου καὶ ἐφο-
νεύθη.

Συλλεγέντας δὲ τοὺς πόρους τούτους παρελάμβανον, διε-
τήρουν καὶ διένεμον αὐτοὺς κατὰ τὰς ἀνάγκας ἕτεραι οἰκονο-
μικαὶ ἀρχαί. Τούτων δ' ἀρχαιοτάτη ἦν ἡ τῶν Κωλακρετῶν,

(35) Bekk. Anecd. 304.

(36) Π. Χορευτ. 791.

(37) 294.

(38) Σφ. 650. — Ἀχαρν. 510. — Ἰδ. καὶ Σχολ. — Ἰσοκρ. π. Εἰρ. 29.

(39) Ἀχαρν. 650.

(40) Θουκυδ. Γ, 19.

(41) Ἰδ. Bæckh, I, 168. — Hemsterh. ad Luc. Charon, 188.

ῶν ἡ ὀρθότερα ἐπωνυμία ἦν κωλαγρέται(42), διότι ἦσαν ἐν τῇ ἀπωτάτῃ ἀρχαιότητι οἱ τὰ κῶλα τῶν θυσιῶν ἀγείροντες πρὸς διανομήν, ἄρα πιθανῶς μετὰ ταῦτα οἱ διανέμοντες τὰ γέρα τῶν βασιλέων καὶ τῶν ἀρχόντων, καὶ οἱ ἔχοντες καὶ τὸ ταμεῖον τῶν Ναυκραρικῶν. Ἀλλ' ἀπὸ Κλεισθένους καὶ τῆς 67^{ης} Ὀλυμπιάδος, ἀφηρέθη ἀπ' αὐτῶν πᾶσα τοιαύτη ἐνέργεια, καὶ ἔμειναν μόνον, κατ' Ἀριστοφάνην(43), καὶ τὴν ὁμόφωνον μαρτυρίαν πάντων τῶν γραμματικῶν, ταμίαι τοῦ δικαστικοῦ μισθοῦ, ἀφ' ὅτου τοιοῦτος ἤρξατο χορηγούμενος, ἐπὶ Περικλέους, ὡς ὑποτίθεται. Ἐσφαλμένως δὲ συγγέουσιν αὐτοὺς μετὰ τῶν ταμιῶν τῆς Θεοῦ ὁ Πολυδεύκης(44) καὶ ἄλλοι γραμματικοί. Ὁ δὲ Σχολιαστὴς τοῦ Ἀριστοφάνους(45) ἀποδίδωσιν εἰς αὐτοὺς καὶ τὴν ἐπιμέλειαν τῆς ἐν Πρυτανείῳ τιτήσεως, λίαν πιθανῶς, διότι θὰ ἦτον αὕτη λείψανον τῆς ἀρχαίας αὐτῶν δικαιοδοσίας.

Τὴν δ' ἐνέργειαν ἣν ἀφείρεται ἀπὸ τῶν κωλακρετῶν ὁ Κλεισθένης, ἀνέθετο εἰς τοὺς Ἀποδέκτας, οἵτινες διὰ κλήρου ἐξελέγοντο δέκα, ἀνὰ εἷς ἐξ ἐκάστης φυλῆς, καὶ καθήκον εἶχον νὰ καταγράφωσι τοῦ δημοσίου τοὺς ὀφειλέτας, νὰ ἐξαλείφωσιν ἐνώπιον τῆς Βουλῆς τὰ ὀνόματα τῶν ἐξοφλησάντων, καί, χωρὶς αὐτοὶ νὰ ἔχωσιν ἴδιον ταμεῖον, νὰ κατανέμωσι λογιστικῶς τὰς εἰσπράξεις εἰς τὰ διάφορα ταμεῖα, ν' ἀποφασίζωσι τὰς ὡς πρὸς τὰς εἰσπράξεις προκυπτούσας μικρὰς ἀμφισβητήσεις, καὶ νὰ εἰσάγωσιν εἰς τὰ δικαστήρια τὰς περὶ αὐτῶν δίκας, ὡς λέγει ὁ Πολυδεύκης(46). « Ἀποδέκται δὲ ἦσαν δέκα, οἱ τοὺς φόρους καὶ τὰς εἰσ-

(42) Τιμειν. 171. — Φώτ.

(43) Σφ. 693. 723. — Ὀρν. 1540.

(44) H, 97. Ἰδ. Bæckh, I, 189.

(45) Ὀρν. 1540.

(46) H, 97.

φροῦς καὶ τὰ τέλη ἀπεδέχοντο, καὶ τὰ περὶ τούτων ἀμ-
φισβητήσιμα ἐδίκαζον, εἰ δέ τι μεῖζον ἦν, εἰσῆγον εἰς τὸ
δικαστήριον»· καὶ τὸ Μέγα ἐτυμολογικὸν (47)· «Ἄρχον-
τες κληρωτοί . . . οἵτινες παρελάμβανον καὶ ἀπεδέχοντο
τὰ γραμματεῖα τῶν ὀφειλόντων τῷ δημοσίῳ . . . εἶτα ἐξη-
γασατο τὰ ὀφειλόμενα καὶ τὰ ἀποδιδόμενα χρήματα
ἐν τῇ Βουλῇ, καὶ ἐμέριζον εἰς ἅ χρὴ ἀναλίσκειν».

Εἰς δὲ τὴν διατήρησιν τῶν δημοσίων χρημάτων ὑπῆρ-
χον διάφορα ταμεῖα διαφόρων ἀρχῶν, ὑπὸ ἰδίους ταμίας
διατελοῦντα, εἰς οὓς οἱ ἀποδέκται κατένεμον τὰς εἰσπρά-
ξεις. Ἀπὸ τῶν χρόνων δὲ τῆς τῶν Ἀθηναίων ἡγεμονίας,
ὅτε ἠϋξήσαν ἐπίσης καὶ δαπάναι καὶ πόροι, ἐγκατέστη ἰδιαί-
τερος ταμίας, ἡ ἐπιμελητὴς τῶν κοινῶν προσόδων (48),
ἡ ταμίας τῆς κοινῆς διοικήσεως λεγόμενος (49), ἡ καὶ τα-
μίας τοῦ δήμου ἐνίοτε ἐν ἐπιγραφαῖς ἀποκαλούμενος, τὸ
κοινὸν ταμεῖον διοικῶν, καὶ ὑπὸ τοῦ δήμου ἐπὶ μίαν πεν-
ταετηρίδα χειροτονούμενος, συνάμενος δὲ νὰ ἐκλεχθῇ καὶ
ἐκ δευτέρου, ὡς τοῦτο ἐγένετο διὰ τὸν Ἀριστείδην. Ἀλλ' οἱ
τοῦ Λυκούργου ἀντίπαλοι κατώρθωσαν, κατὰ τὸν βιογρά-
φον αὐτοῦ (50), νὰ ἐκδοθῇ νόμος ὁρίζων· «μὴ πλείω τῶν
πέντε ἐτῶν διέπειν τὸν χειροτονηθέντα ἐπὶ τὰ δημόσια
χρήματα». Οὐχ ἥττον ὁμως διώκησεν αὐτὸς τὸ ταμεῖον
ἐπὶ τρεῖς πενταετηρίδας, πρῶτον μὲν ὢν ταμίας αὐτός,
μετὰ ταῦτα δὲ κατορθώσας νὰ ἐκλεχθῶσιν οἵκεῖοι αὐτοῦ,
ὥστε ἐν ὀνόματι αὐτῶν ἐξηκολούθησε διευθύνων τὰ τῶν
προσόδων. Εἰς χεῖρας δὲ τοῦ ταμίου τούτου συνεκεντροῦντο

(47) Σ. 124. — Ἰδ. καὶ Ἀριστοτ. πολιτ. ΣΤ'. 5, 4.

(48) Πλούτ. Β, Ἀριστ. Δ.

(49) Αἰσχ. Π. Πρπρσβ. 43. — Πολυδ. κτλ.

(50) Πλούτ. Β. Ι. Ῥητ. ΙΒ.

πάντα τὰ δημόσια χρήματα, καὶ οὗτος, κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς βεβαίως τῶν Ἀποδεκτῶν, διηύθυνεν αὐτὰ εἰς τοὺς εἰδικοὺς ταμίας, ὧν καὶ ἐπετήρει τὴν διαχείρισιν. Ἐπὶ δὲ τῶν Μακεδονικῶν χρόνων, ὡς ἐξάγεται ἐξ ἐπιγραφῶν, ἀνθ' ἑνὸς ταμίου διωρίζετο ἐπιτροπή, καλουμένη οἱ ἐπὶ τῇ διοικήσει.

Ἰδιαίτερα δὲ ταμεῖα εἶχον πάντα τὰ μεγάλα ἱερά, καὶ ταμίας προϊσταμένους αὐτῶν. Ἡδὴ ὁ Ἡρόδοτος ἀναφέρει (51) ταμίας τοῦ ἱεροῦ, τοῦ τῆς Πολιάδος ἀναμφιβόλως, ἧς ὁ ναὸς ἦν ὁ ἀρχαῖος ἐν Ἀκροπόλει. Ὅτε δ' ἐν Ὀλυμπιάδι 85, δ' καθιερώθη ἡ Παρθενών, ἐγκατέστησαν τότε οἱ κληθέντες ταμίαι τῶν ἱερῶν χρημάτων τῆς Ἀθηνᾶς, καὶ ἄλλοι ταμίαι τῶν ἄλλων θεῶν, ὅλων ὁμοῦ. Ἦσαν δ' ἑκάτεροι ἀνὰ δέκα, κληρούμενοι, κατὰ Πολυδεύκην (52), ἐτησίως ἐκ μόνων τῶν πεντακοσιομεδίμων, διότι ἀπητεῖτο παρ' αὐτῶν ἡ τῆς εὐπορίας αὕτη ἐγγύησις. Εἰσήγετο δ' εἰς τὰ ταμεῖα ταῦτα τὸ προϊόν τῶν ἱερῶν τεμενῶν, τῶν εὐσεβῶν ἀφιερωμάτων, τοῦ εἰς τοὺς θεοὺς ἀφοριζομένου μέρους τῶν λαφύρων, καὶ προσέτι ἐκ πασῶν τῶν δημεύσεων εἰς μὲν τὸ τῆς Ἀθηνᾶς ἡ δεκάτη (53), εἰς δὲ τὸ τῶν ἄλλων θεῶν ἡ πεντηκοστή· δι' ὃ καὶ οἱ ταμίαι τῶν ἱερῶν χρημάτων εἶχον δικαιοδοσίαν τινὰ ἐπὶ τῶν δημεύσεων, δυνάμενοι ν' ἀκυρώσωσιν ἅς δὲν ἐνέκρινον περὶ αὐτῶν ἀποφάσεις (54). Τὸ ταμεῖον δὲ τῆς Ἀθηνᾶς ἦν κατ' ἀρχὰς ἐν τῷ Ὀπισθοδόμῳ τοῦ Παρθενῶνος, τὸ δὲ τῶν ἄλλων θεῶν ἀλλαχοῦ. Ἀλλ' ἐν Ὀλυμπιάδι 90, 6' ἐναπετέθη καὶ τοῦτο

(51) H, 51.

(52) H, 97.

(53) Δημοσθ. πρ. Μακάρτ. 1074.

(54) Λυσ. Ὑπ. Στρατ. 323. 324.—Ἀνδ. π. Μυστ. 26.—Λισχ. κ. Τιμάρχ. 62, 63. — κ. Θεοκρίν. 1327. 1337.

δροῦ μετὰ τοῦ τῆς Ἀθηνᾶς (55), καὶ πιθανῶς ἐν Ὀλ. 94, μετὰ τὴν ἐν Αἰγὸς Ποταμοῖς καταστροφήν, συνεχωνεύθησαν αἱ δύο ἐπιτροπαὶ εἰς μίαν δεκαμελῆ, κληθεῖσαν ταμίαι τῶν ἱερῶν χρημάτων τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τῶν ἄλλων θεῶν (56), καὶ μεταγενεστέρως πάλιν μόνον ταμίαι τῶν ἱερῶν χρημάτων τῆς Ἀθηνᾶς, ὡς καλοῦνται ἐν τινι ἐπιγραφῇ ἐξ Ὀλυμπιάδος 106, δ' (57).

Εἰς ἐπιμέλειαν δὲ τοῦ ἐν Δήλῳ διατηρουμένου ταμείου τῶν συμμάχων, ἐγκατέστησαν ἀπὸ Ὀλ. 77, γ' οἱ κληθέντες μὲν Ἑλληνοταμίαι, ὄντες δὲ Ἀθηναῖοι, πιθανῶς δέκα τὸν ἀριθμόν (58), ὅταν δ' ἐν Ὀλ. 79, δ' τὸ συμμάχικόν ταμεῖον μετετέθη εἰς Ἀθήνας, παρεδόθη αὐτὸ ἐπίσης εἰς τοὺς Ταμίαις τῆς Ἀθηνᾶς· ἀλλ' οἱ Ἑλληνοταμίαι οὐχ ἤττον παρέμειναν, καὶ τὰ σπουδαία ἔργα αὐτῶν ἦσαν ἢ τῶν φόρων ἀναγραφή (59), καὶ ἡ ἀπ' αὐτῶν καταβολὴ εἰς διαφόρους δαπάνας, ἰδίως, κατ' ἀρχάς, εἰς τὰς στρατιωτικὰς, καὶ ἐπὶ Περικλέους καὶ εἰς τὰς τῶν μεγάλων οἰκοδομῶν δι' ὧν κατεκοσμήθησαν αἱ Ἀθῆναι. Ἐνίοτε δὲ φαίνεται ὅτι καὶ ἐπιτοπίως ἐπέμποντο οἱ ταμίαι, πρὸς συλλογὴν ἢ ρύθμισιν τῶν φόρων (60), καὶ πολιτικὴν ὅτι ἐξήσκουν ἐπιβρόχην, ὡς αἰνίττεται ὁ Πολυδεύκης (61)· « Τοὺς φόρους ἐκλέγοντες, καὶ ἐπὶ τῶν νήσων τὸ παρὰ τῶν νησιωτῶν εἰσπράττοντες, καὶ τὰς πολιτείας αὐτῶν ἐφορῶντες ». Εἶχον δὲ καὶ παρέδρους προσέτι, οἵτινες συνέδραμον

(55) Ἰδ. Rang. Antiq. Hell. N. 118.

(56) Ἰδ. Bæckh, Corp. Inscr. Gr. N. 150.

(57) Rang. Ant. Hell. II, Ἀρ. 863^b. (Ἀρχ. Ἐφ. 114).

(58) Bæckh, Staatshh. d. Ath. I, 82.

(59) Ἰδ. Rang. Αὐτ. I, N. 131-248.

(60) Rang. Αὐτ. N. 165.

(61) H, 114.

αὐτοὺς εἰς τῶν καθηκόντων αὐτῶν τὴν ἐκτέλεσιν. Ἐπαυσε δ' ἡ ἀρχὴ αὕτη ὑπάρχουσα ἀπὸ τῆς ἀναρχίας, ὅτε ἔπαυσαν καὶ οἱ συμμαχικοὶ φόροι εἰσρέοντες.

Οἱ δ' ἰδιαιτέροι τῶν ἀρχῶν ταμίαι, εἰς οὓς οἱ πόροι κατενέμοντο ὑπὸ τῶν ἀποδεκτῶν, καὶ ἐχορηγοῦντο ὑπὸ τοῦ ταμίου τοῦ δήμου, ἐξελέγοντο ὑπ' αὐτῶν τῶν ἀρχῶν, πλὴν τοῦ τῆς Παράλου, ὅστις ἐχειροτονεῖτο ὑπὸ τοῦ δήμου, κατὰ Δημοσθένην (62), διότι ὁ δῆμος ἦν τῆς Παράλου τριήραρχος, καὶ διότι πολλὰ τῶν δημοσίων χρημάτων δι' αὐτῆς ἐκομίζοντο, ὥστε τὸ ταμεῖον αὐτῆς ἦν κυρίως ἀπόσπασμα τοῦ δημοσίου ταμείου.

Τῶν δὲ δημοσίων εἰσπράξεων, ἀφ' οὗ ἐγίνετο χρῆσις εἰς ὅ,τι εἰδικῶς ἦσαν προσδιωρισμένα, τὰ περισσεύματα ἐχρησίμευον κατὰ τὸν νόμον ἐν καιρῷ πολέμου εἰς ἀνάγκας στρατιωτικάς, ὡς ἐν Δημοσθένει (63): «*Κελευόντων τῶν νόμων, ὅπότεν πόλεμος ἦ, τὰ περιόντα χρήματα τῆς δημοσίου στρατιωτικῆς εἶναι*», ὅπερ ἐπικυροῦται καὶ ὑπὸ ἐπιγραφῆς τῆς 90^{ης} Ὀλυμπιάδος (64), περιλαμβανούσης τὴν περικοπὴν: «*Ἐπειδὴ δὲ ἀποδεδομένα ἦ τοῖς θεοῖς τὰ χρήματα, εἰς τὸ νεώριον καὶ τὰ τεῖχη τοῖς περικοῦσι χρῆσθαι χρήμασι*». Διωρίσθη δὲ μετ' Εὐκλείδην, πρὸς διαχείρισιν τῶν χρημάτων τούτων ταμίαις τῶν στρατιωτικῶν, συνεχῶς μὲν ἐν ἐπιγραφαῖς ἀναφερόμενος, ἐν συγγραφεῦσιν ὁμῶς ἀπαντώμενος ἅπαξ μόνον (65), δι' Ὀλυμπιάδα 110, δ', ἴσως διότι ἐκτάκτως μόνον διωρίζετο, ἐν καιρῷ πολέμου.

Ἐπὶ δ' εἰρήνης τὰ περισσεύματα ταῦτα ἐχρησίμευον εἰς

(62) K. Μειδ. 570.

(63) K. Νεαίρ. 1346.

(64) Rang. Αὐτ. N. 118, A, τέλ.

(65) Πλάτ. B, I' Ῥητ. Λυκούργ.

Θεωρικά, ἤτοι εἰς δαπάνας θυσιῶν καὶ τῶν ἐπ' αὐτῶν δειπνῶν, καὶ ἐξ αὐτῶν διενέμετο προσέτι ἐπὶ Πρατίνου (ἐν Ὁλ. 70) καὶ τὸ Θεατρικὸν διώβολον, διὰ τὴν φοίτησιν εἰς τὸ θέατρον. Ἐγίνετο δὲ τῶν Θεωρικῶν ἡ διανομή (66), ὡς καὶ αἱ ἐστιάσεις (67), κατὰ δήμους, καὶ ἡ ἐπὶ τῆς δαπάνης ταύτης, καὶ τῶν δι' αὐτὴν εἰσπράξεων τεταγμένη ἀρχὴ ἐκλεῖτο Θεωρικὴ ἀρχή, ἢ ἡ ἐπὶ τῷ Θεωρικῷ ἀρχή, ἢ ἄρχοντες τῶν Θεωρικῶν, χειροτονοῦμενοι ὑπὸ τοῦ δήμου (68) πιθανῶς ἀνὰ εἷς ἐξ ἐκάστης φυλῆς, καὶ ἦσαν οἱ αὐτοὶ καὶ πάρεδροι τῶν Πωλητῶν, δικαίωμα ἔχοντες ἐπὶ τῶν περισσευμάτων τῶν πόρων οἵτινες προέκυπτον ἐκ πωλήσεων καὶ μισθώσεων. Ἀλλ' ἐπὶ Φιλίππου, τὴν κουρότητα τοῦ δήμου ἐκμεταλλευόμενος ὁ δημαγωγὸς Εὐβουλος ὁ Ἀναφλύστιος, ἐπρότεινε, κεχαρισμένως αὐτῷ νὰ διανέμονται τοῖς πολίταις πάντα τὰ περισσεύματα ὡς θεατρικά, ἤτοι δι' εἰσιτήρια εἰς τὰ θέατρα καὶ τὰς τελετάς, καὶ τυγχόντως ἐξώγκωσε τὴν δικαιοδοσίαν τῆς ἀρχῆς τῶν θεωρικῶν, συγχωνεύσας εἰς αὐτὴν καὶ τὴν τῶν Ἀποδεκτῶν καὶ τὴν τῶν νεωρίων καὶ αὐτὴν τὴν τοῦ λογιστοῦ τῆς Βουλῆς (69), ὥστε αὕτη νὰ ἔχη τὸν ἔλεγχον πασῶν τῶν δαπανῶν, καὶ τὴν ἐγγύησιν ὅτι οὐδὲν εἰς ἐκείνας δίδοται δυνάμενον νὰ ἐπιφυλαχθῇ εἰς τὰ Θεωρικά. Οὕτω λέγει ὁ Αἰσχίνης (70)· «Πρότερον μὲν τοίνυν ἀντιγραφένς ἦν χειροτονητὸς τῇ πόλει, ὃς καθ' ἐκάστην πρυτανείαν ἀπελογίζετο τὰς προσόδους τῷ δήμῳ, διὰ δὲ τὴν πρὸς Εὐβουλον γενομένην πίστιν ὑμῖν, οἱ ἐπὶ τὸ Θεωρικὸν κεχειρο-

(66) Δημ. κ. Λεωχ. 1091, 24.

(67) Ἰσ. π. Ἀστυφ. κλ. 21.

(68) Οὐλπ. εἰς Δημ. Ὀλυνθ. Α, 13.

(69) Ἰδ. Ἀνωτ. Τμ. Β, Κεφ. Θ.

(70) Κ. Κτησ. 7.

τονημένοι ἤρχον μὲν, πρὶν ἢ τὸν Ἡγήμονος νόμον γενέσθαι, τὴν τοῦ ἀντιγραφέως ἀρχήν, ἤρχον δὲ τὴν Ἀποδεκτῶν καὶ θεωρίων, καὶ σκευοθήκην ὠκοδόμουν, ἦσαν δὲ καὶ ὁδοποιοί, καὶ σχεδὸν τὴν ὅλην διοίκησιν εἶχον τῆς πόλεως ».

Τὴν δ' ἄφρονα ταύτην πρότασιν, προθύμως ψηφισθεῖσαν, ἐκύρωσεν ὁ δῆμος καὶ διὰ ποινικῆς ῥήτρας θανάτου κατὰ τοῦ τολμήσοντος ποτὲ νὰ προτείνῃ τὴν ἐσαυθις χρῆσιν τῶν περισσευμάτων εἰς τὰ στρατιωτικά· ὥστε εὐτυχῆς ἦν ὁ Ἀπολλόδωρος εἰς μόνον δεκαπέντε ταλάντων ζημίαν ὑποβληθεὶς, ὅτε, ἐν Ὀλ. 106, δ', κατώρθωσεν ἐπ' ὀλίγον ν' ἀποδώσῃ πάλιν εἰς στρατιωτικὰς ἀνάγκας τὰ περισσεύματα. Καὶ μετεμελήθη μὲν μετὰ ταῦτα ὁ Εὐβουλος (71)· ἀλλ' ἡ δόξα τῆς κατασχέσεως τοῦ σκανδαλώδους τούτου νόμου ἐναπέκειτο εἰς τὸν Δημοσθένην, ὅστις, ἐν Ὀλ. 110, δ', ἐπὶ τῶν θεωρίων ὧν τεταγμένος, δι' ὃ τὴν καὶ τειχρποιός, προτάσει τοῦ Ἡγήμονος, ἐπέτυχε « τὰ θεωρικὰ στρατιωτικὰ ποιεῖν » (72), καί, ὡς ὁ Φιλόχορος λέγει (73)· « Τὰ δὲ χρήματα ἐψηφίσαντο πάντ' εἶναι στρατιωτικά ». Καὶ τότε περιωρίσθη πάλιν ἡ ὀχλοκρατικὴ ἐξουσία τῆς θεωρικῆς ἀρχῆς.

6'. Λειτουργίαι.

Ἀλλὰ τῶν μὲν συμμαχικῶν φόρων τὸ πλεῖστον εἰδικῶς ἐχρησίμευσεν εἰς ἀνέγερσιν τῶν ἀρχιτεκτονικῶν ἀριστουργημάτων τῆς Ἀκροπόλεως, καὶ εἰς τινὰς τῶν ἐκστρατειῶν,

(71) Δημ. π. Πρπροβ. 435.

(72) Αὐτ. 434.

(73) Ἐν Διον. Ἀλιχ. ΣΤ, 742.

ὡς ἐκ Θουκυδίδου μανθάνομεν (1), ὅτι, πρὸ τῆς ἐνάρξεως ἑτοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, εἰς οἰκοδομὰς καὶ εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Ποτιδαίας ἐδαπανήθησαν 3700 τάλαντα, ἐκ δ' Ἰσοκράτους (2), ὅτι 1200 τάλαντα ἐδαπανήθησαν εἰς μόνην τὴν πολιορκίαν τῆς Σάμου, χορηγούντων, καὶ ἐπιγραφὴν (3), τὰς στρατιωτικὰς δαπάνας τῶν Ἑλληνοαμιῶν.

Οἱ λοιποὶ δὲ τακτικοὶ πόροι, περὶ ὧν προεῤῥέθη, ἦσαν ἐλάχιστοι, καὶ ὅλως ἀνεπαρκεῖς· διὸ καὶ εἰς τὰς πλείστας δημοσίας ἀνάγκας ἐπήρκουν οἱ Ἀθηναῖοι δι' ἐκτάκτων εἰσφορῶν, καὶ κατὰ μέρος καὶ δι' ἀτομικῶν ὑπηρεσιῶν, συνδεδεμένων μετὰ δαπάνης τῶν πλουσίων. Ἐλέγοντο δ' αἱ τοιαῦται ὑπηρεσίαι λειτουργίαι, ὡς ὁ Ἀριστοτέλης (4)· «Ὅσον τε τριηραρχεῖν ἢ φυλαρχεῖν ἢ χορηγεῖν ἢ τινα εἰς τοιαύτην λειτουργίαν ἔμελλον δαπανῆσαι» καί, ἡ λέξις παρήγατο ἐκ τοῦ λείτον, παραγωγὴ τοῦ λείθε, ὥστε λέγει καὶ ὁ Ἡρόδοτος (5) ὅτι «λήϊτον καλεῖται τὸ πρυτανεῖον οἱ Ἀχαιοί». Ὑπετίθετο δ' ὅτι διὰ τὰς λειτουργίας κατέβαλλεν ἡ πόλις, ἀφιεῖσα τὴν ἐπιμέλειαν τῶν ἔργων τοῖς ιδιώταις· ἀλλ' ἡ δαπάνη εἰς ἣν οὗτοι ὑπεχρεοῦντο ἦν σχεδὸν πάντοτε πολλαπλασία τῶν ὅσα ἐλάμβανον.

Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν, ὅτε τιμοκρατικὸν εἶχεν ὀργανισμόν ἡ πολιτεία, καὶ τὴν δύναμιν καὶ διαφόρων ἀρχῶν τὴν ἐξασκησιν ἐκέκτηντο οἱ πλούσιοι, δίκαιον, καὶ μέχρι τινὸς ἀνεπαχθὲς ἦν αὐτοὶ νὰ φέρωσι καὶ τὰ δημόσια βάρη, ἀναλόγως τῆς ἐκάστοτε περιουσίας. Ἀλλ' ἀφ' ὅτου, μετὰ τὸν θάνα-

(1) Β, 13.

(2) Π. Ἀντιδ. 69.

(3) Ἰδ. Rang. Ant. Hell. I, N. 117-121 κτλ.

(4) Οἶκον. Β, 5.

(5) Ζ. 197.

τον μάλιστα τοῦ Περικλέους, κορυφωθέντος τοῦ δημοκρα-
 τικοῦ ἐκτραχηλισμοῦ, οἱ πλούσιοι ἀπεγυμνώθησαν τῆς
 ἐξουσίας, καὶ ἡ δύναμις καὶ τὰ ὠφελήματα αὐτῆς περιῆλ-
 θον εἰς τὸν ὄχλον, ἔκτοτε δεινὴ κατέστη τῶν πλουσίων ἡ
 θέσις, αὐτῶν μόνων δαπανώντων ἄνευ οὐδενὸς ἰδίου πλεο-
 νεκτήματος, καὶ ἐκτιθεμένων εἰς τὴν αὐθαιρεσίαν τῶν πολ-
 λῶν, οἵτινες ἀνευθύτως καὶ ἀνελέγκτως διατάττοντες, ἡῤ-
 ξανον τὰς ὑποχρεώσεις ἐκείνας, διότι αὐτοὶ δὲν ἐπιέζοντο
 ὑπ' αὐτῶν, καὶ διότι μετὰ φθόνου ἔβλεπον τὴν τοῦ πλού-
 του ὑπεροχὴν, καὶ ἔχαιρον ἐλαττοῦντες αὐτήν. Οὕτω λέγει
 ὁ Ἰσοκράτης (6): « Ἄ τοιαύτας ἐμποιεῖ λύπας, ὥς ἄλ-
 γιον ζῆν τοὺς τὰς οὐσίας κεκτημένους ἢ τοὺς συνεχῶς
 πενομένους... οὐ γὰρ τοῦτο σκοποῦσιν, ἐξ ὅτου τρόπου
 τοῖς δυναμένοις τὸν βίον ἐκποριοῦσιν, ἀλλ' ὅπως καὶ
 τοὺς ἔχειν τι δοκοῦντας τοῖς ἀπόροις ἐξισώσουσι »· καὶ ὁ
 Ὀλίμπιος λέγει ἐν Θεουρατῶ (7): « Πότε πανσόμεθα
 ὑπὸ λειτουργιῶν καὶ τριηραρχιῶν ἀπολλύμενοι; » Συνε-
 χῇ δ' εἰσὶ τὰ παράπονα τῶν πτωχευσάντων ἔνεκα λειτουρ-
 γιῶν, ὥς ὁ τοῦ Εὐέργου καὶ Μνησιδίου ἀντίδικος λέγει περὶ
 τῶν σκευῶν τοῦ ἐν Δημοσθένει (8): « Ἀλλ' ὑπὸ τῶν λει-
 ουργιῶν καὶ τῶν εἰσφορῶν καὶ τῆς πρὸς ὑμᾶς φιλοτι-
 μίας τὰ μὲν ἐνέχυρα κεῖται αὐτῶν, τὰ δὲ πέπραται ». Καὶ
 ὁ Ἀντιφάνης (9): « Ἡ γὰρ εἰσφορὰ τις ἤρπακεν τὰνδοθεν
 πάντ', ἢ δίκη τις περιπεσὼν ἀπώλετο, ἢ στρατηγήσας
 προσῶφλεν, ἢ χορηγὸς αἰρεθείς, ἱμάτια χρυσᾷ παρα-
 σχῶν τῷ χορῷ ῥάκος φορεῖ »· καὶ εἰς ταύτην τὴν ἐν Ἀθή-

(6) Π. Εἰρήν. 128.

(7) Χαρακτ. ΚΘ, 3.

(8) Κ. Εὐέργ. καὶ Μνησιδ. 1155. Ἰδ. καὶ Ὀλυνθ. Β, 27. — Π. Συντάξ. 174. — Ἰσαί. Π. Φιλοκτ. κλ. 38.

(9) Ἐν Ἀθην. Γ, 62.

ναις πίεσιν τῶν πλουσίων ἀφορᾷ ὁ Ἀριστοτέλης, λέγων (10)·
 « Δεῖ δ' ἐν ταῖς Δημοκρατίαις τῶν εὐπόρων φρεῖδεσθαι, καὶ
 μὴ μόνον τὰς κτήσεις μὴ ποιεῖν ἀναδάστους, ἀλλὰ μηδὲ
 τὸς καρπούς, ὃ ἐν ἐνίαις τῶν πολιτειῶν λανθάνει γι-
 νόμενον ».

Ἄλλ' ἐπειδὴ τὰ τῶν λειτουργιῶν ἐκανονίζοντο διὰ νό-
 μου, καὶ ὑπῆρχεν ὡς πρὸς αὐτὰς ἰσότης, ἢ ἴση ἀναλογία,
 οὐχὶ μὲν μεταξὺ πάντων τῶν πολιτῶν, ἀλλὰ τοῦλάχιστον
 μεταξὺ πάντων τῶν εὐπόρων, διὰ τοῦτο οὐδεὶς παρεπονεῖτο
 ἰδίως ὡς μᾶλλον ἀδικούμενος, καὶ ἀγογγίστως ὡς ἐπὶ τὸ
 πολὺ ὑπεβάλλοντο εἰς αὐτὰς οἱ λειτουργοῦντες, ὡς λέγει
 ἀλλαχοῦ (11) ὁ Δημοσθένης· « Τὸ πάντα ποιοῦν καὶ φι-
 λοτιμεῖσθαι καὶ ἀναλίσκειν ἐθέλειν, ἐκεῖνο ἐστίν, ὅτι
 τῶν ἴσων καὶ τῶν δικαίων ἕκαστος ἡγνῆται ἑαυτῷ μεθεῖναι
 ἐν τῇ δημοκρατίᾳ ». Οἱ φιλοδοξότεροι ἢ φιλοτιμότεροι μά-
 λιστα καὶ ἐθεώρουν τὰς λειτουργίας ὡς εὐπροσδέκτους ἀφορ-
 μὰς πρὸς ἐπίδειξιν πλούτου καὶ πρὸς θήρευσιν δημοτικῆς
 εὐνοίας. Τοιαῦτα ἦσαν τὰ ὑπο τοῦ Πλουτάρχου (12) κα-
 λούμενα « λαμπρὰ καὶ θεοπρεπῆ φιλοτιμήματα » τοῦ
 Νικίου, ὅτε δαπανηροτάτην ὠδήγησε θεωρίαν εἰς Δῆλον,
 καὶ ἡ μεγίστη καὶ δημοτικωτάτη κατὰ τὰς δημοσίους ἐορ-
 τὰς πολιτέλεια τοῦ Ἀλκιβιάδου, περὶ οὗ λέγει ὁ Ἰσοκρά-
 της (13)· « Ἐν ταῖς θυσίαις καὶ ταῖς ἄλλαις ταῖς περὶ
 τὴν ἐορτὴν δαπάναις οὕτως ἀφειδῶς διέκειτο καὶ μεγα-
 λοπρεπῶς, ὥστε φαίνεσθαι τὰ κοινὰ τῶν ἄλλων ἐλάττω
 τῶν ἰδίων τῶν ἐκείνου ». Εἰ δὲ καὶ παρὰ πάντων ἀδύνα-

(10) Πολ. Ε, 7, 11.

(11) Κ. Μειδ. 536.

(12) Β. Νικ. Γ.

(13) Π. Ζεύγ. 33.

τον ἦν ν' ἀπαιτηθῇ ἡ τοιαύτη ἐλευθεριότης, δὲν εὐηρέσται ὁμῶς ὁ ἀπλῶς ἀφοσιούμενος, ἦτοι ὁ τὰ ἀπολύτως μόνον ἀναγκαῖα χορηγῶν, ὡς ἀποδείκνυσι τοῦ Ἰσαίου ἡ ἔκφρασις (14). « Οὐδ' ἀφοσιούμενος, ἀλλ' ὡς οἶόν τ' ἄριστα παρασκευαζόμενος ». Πολλάκις μάλιστα πλούσιοι πολῖται, ὡς καὶ ξένοι, τῆς τῶν Ἀθηναίων πολιτείας ὀρεγόμενοι, ἀνεδέχοντο ἐθελοντὶ λειτουργίας μὴ ἐπιβαλλομένας αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ νόμου, ὡς ἔπραξε καὶ λέγει ὁ Δημοσθένης (15). « Παρελθὼν ὑπησχόμεν ἐγὼ χορηγήσειν ἐθελοντῆς ».

Ἐκαλοῦντο δέ τινες τῶν λειτουργιῶν ἐγκύκλιοι, ὅσαι κατὰ τακτικὴν καὶ ὠρισμένην σειρὰν ἐπεβάλλοντο τοῖς πολίταις, οὗσαι, κατὰ Δημοσθένην (16), ἰδίως θρησκευτικοῦ χαρακτῆρος. « Ταῦθ' ἱερῶν ἐστὶν ἅπαντα τὰ ἀναλώματα ». Ἦσαν δὲ αὗται ἡ Χορηγία, ἡ Γυμνασιαρχία, ἡ Λαμπαδαρχία, ἡ Ἀρχιθεωρία καὶ ἡ Ἑστίασις, καὶ ὑπέκειντο εἰς αὐτάς μόνον οἱ κεκτημένοι αὐτὰ λατῶν οἶκος (17), ἦτοι προσοδὸν τοῦλάχιστον τριῶν ταλάντων (18), οἵτινες οὐδ' ἦσαν πολὺ πλείους κατ' ἔτος τῶν ἐξήκοντα ἐπὶ Δημοσθένους, λέγοντος (19). « Πόσοι δῆποτ' εἰσιν οἱ κατ' ἐνιαυτὸν τὰς ἐγκυκλίους λειτουργίας λειτουργοῦντες ἡμῖν, Χορηγοί, καὶ Γυμνασίαρχοι καὶ Ἑστιάτορες; Ἐξήκοντα ἴσως, ἢ μικρῶ πλείους σύμπαντες οὗτοι ».

Καὶ ἡ μὲν Χορηγία ἦν ἡ ὑπὸ ιδιώτου καταβαλλομένη ἐπιμέλεια καὶ δαπάνη πρὸς προπαρασκευὴν τῶν χορευτῶν κατὰ διαφόρους δημοσίας ἐορτάς, ἃς ὁ Ξενοφῶν ἀπαριθμεῖ

(14) Π. Ἀπολ. κλ. 38.

(15) Κ. Μειδ. 519.

(16) Π. Λεπτ. ρδ' (Δούκ.).

(17) Ἰσ. π. Πύρ. κλ 80.

(18) Δημ. κ. Ἀφόβ. 833.

(19) Κ. Λεπτ. 463.

λων (20)· « *Εἰς Διονύσια καὶ Θαργῆλια καὶ Παναθή-
νια καὶ Προμήθεια καὶ Ἡφαιστεια* ». Ἦσαν δ' οἱ χοροὶ
δραματικοὶ κατὰ τὰς Διονυσιακὰς ἐορτάς, ἦτοι τὰ ἐν ἀγροῖς
ἢ ἐν Πειραιεῖ κατὰ Ποσειδεῶνα τελούμενα Διονύσια, τὰ
Ἀθηναῖα, τὰ κατὰ Γαμηλιῶνα, τὰ Ἀνθεστήρια κατ' Ἀνθε-
στηριῶνα, καὶ τὰ Διονύσια τὰ μεγάλα κατ' Ἐλαφηβο-
λῶνα ἐν ἄστει τριετηρικῶς, ἦτοι ἀνὰ πᾶν δεύτερον ἔτος,
πανηγυριζόμενα (21), ἐν ᾧ ἕτεροι (22) συγχέουσι τὰ Ἀθη-
ναῖα πρὸς τὰ ἐν ἀγροῖς Διονύσια, ἢ πρὸς τ' Ἀνθεστήρια.
Ἐν τῷ νόμῳ δὲ τῷ διατηρηθέντι ἐν Δημοσθένει (23) λέγε-
ται· « Ὅταν ἡ πομπὴ ἢ τῷ Διονύσῳ ἐν Πειραιεῖ καὶ οἱ
κωμῳδοί, καὶ οἱ τραγωδοί, καὶ ἐπὶ Ἀθηναίῳ πομπὴ καὶ
οἱ τραγωδοὶ καὶ οἱ κωμῳδοί, καὶ τοῖς ἐν ἄστει Διονυ-
σίοις ἡ πομπὴ καὶ οἱ παῖδες καὶ ὁ κῶμος καὶ οἱ κωμῳ-
δοὶ καὶ οἱ τραγωδοί, καὶ Θαργῆλιῶν τῇ πομπῇ καὶ τῷ
ἀγῶνι. Κύκλιος δὲ, ἦτοι ἀρχούμενος, καὶ οὐχὶ μετὰ θεα-
τρικῆς παραστάσεως συνδεδεμένος, ἦν ὁ τῶν Παναθηναίων
χορός, τῶν τε μεγάλων, τελούμενων κατὰ πενταετηρίδα,
ἦτοι ἀνὰ πᾶν πέμπτον ἔτος καθ' Ἐκατομβαιῶνα, καὶ τῶν
μικρῶν, τελούμενων κατὰ τριετηρίδα (24) ἦτοι ἀνὰ πᾶν
τρίτον ἔτος κατὰ Θαργῆλιῶνα (25), ἢ ἐπίσης καθ' Ἐκατομ-
βαιῶνα (26), ὡς μνημονεύει ὁ Λυσίας (27)· « *Εἰς πυρόρουχι-*

(20) Πολ. Ἀθ. Γ, 4.

(21) Αἰσχίν. Κ. Κτησ. 19.— Bæckh, Abh. Berl. Acad. 1816. Σ. 47. —
Bittmann, ad Demosth. Mid. 119.(22) Σχολ. Ἀριστοφ. Ἀχαρν. 292 καὶ 503. — Ἰδ. C. Fr. Hermann,
Staatsalterth. § 161, 2.

(23) Κ. Μειδ. 517.

(24) Ὑπ. Δημ. κ. Μειδ.

(25) Meurs. Græc. fes. — Clint. F. H, 332.

(26) Müll. Philol. Mus. II, 227. — Petit. Leg. 87. — Corsini f. A.
II, 357.

(27) Π. δωροδ.

στὰς τοῖς Παναθηναίοις τοῖς Μεγάλοις... Παναθηναίοις τοῖς μικροῖς κυκλίῳ χορῶ ». Προὔτεινον δὲ πᾶσαι αἱ φυλαί, ἓνα μῆνα μεθ' ἐκάστην ἐορτὴν, καθ' ὠρισμένην τινὰ σειράν, κανονιζομένην κατὰ τὴν περιουσίαν τῶν πολιτῶν, τὸν ἴδιον χορηγὸν ἐκάστη διὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος, ὅπερ ἐλέγετο ὅτι ἔφερον χορηγὸν ἢ προὔβάλλοντο χορηγεῖν (28)· καὶ ἓνα μῆνα πρὸ τῆς ἐορτῆς, ἐν ἐκκλησίᾳ, ὁ ἀρμόδιος ἄρχων, ὁ Ἐπώνυμος διὰ τὰ Μεγάλα Διονύσια (29), ὁ Βασιλεὺς διὰ τὰ Λήναια, καὶ οἱ Ἀθλοθέται διὰ τὰ Παναθήναια, ἐκλήρουν δι' ἕκαστον ἀνὰ ἓνα αὐλητὴν (30) καὶ διδάσκαλον, καί, λαμβάνων ὁ χορηγὸς χρηματικὴν τινα ποσότητα (31), ἄγνωστον πόσῃν, εἶχε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἐκλέγῃ τοὺς χορευτάς, μόνον μεταξὺ πολιτῶν Ἀθηναίων (32), νὰ προμηθεύῃ διδασκαλεῖον δι' αὐτούς (33), νὰ τρέφῃ αὐτούς, ὡς φαίνεται, κατὰ τὸ διάστημα καθ' ὃ ἐδιδάσκοντο, νὰ προνοῇ περὶ τῆς καλῆς ἐνασχήτησεως αὐτῶν, καὶ προσέτι περὶ τῆς ὅσον ἐνεστὶν ἀξιοπρεπεστέρως αὐτῶν ἐμφανίσεως. Οὕτω λέγει ὁ Ἀντιφῶν (34)· « Ἐπειδὴ χορηγὸς κατεστάθην εἰς Θαργῆλια, καὶ ἔλαχον Παντακλέα διδάσκαλον, ... πρῶτον μὲν διδασκαλεῖον, ἧ ἦν ἐπιτηδειότατον τῆς ἐμῆς οἰκίας, κατεσκεύασα... ἔπειτα τὸν χορὸν ὡς ἄριστα ἐδυνάμην συνέλεξα, οὔτε ζημιώσας οὐδένα, οὔτε ἐνέχυρα βία φέρων, οὔτ' ἀπεχθανόμενος οὐδενί ». Ὁ δὲ Δημοσθένης, ὅταν ἐθελοντὶ ἐχορήγησεν εἰς τὰ Διονύσια, ἔδωκεν εἰς

(28) Ἀνδοκ. Π. μυστ. 132.

(29) Δημ. κ. Μειδ. 513.

(30) Πολυδ. Η, 90. — Δημοσθ. κ. Λάκρ. 940.

(31) Δημ. κ. Βοιωτ. 997.

(32) Δημ. κ. Μειδ. αὐτ.

(33) Ὑπόθ. Δημ. κ. Μειδ.

(34) Π. Χορευτ. 11.

τῶν χορευτᾶς οὐ μόνον τὰς ἀναγκαίας ἐσθῆτας, ἀλλὰ πρὸς
 περισσοτέραν ἐπίδειξιν, καὶ χρυσοῦς στεφάνους προσέτι(35).
 Ἦν δ' ἦν ὁ χορὸς παίδων, ὁ χορηγός, ἱκατ' Αἰσχίνην (36)
 καὶ Ἰσαῖον (37), δὲν ἔπρεπε νὰ εἶναι ἡλικίας ἐλάσσονος τῶν
 τεσσαράκοντα ἐτῶν. Ἀπὸ δὲ Ὀλ. 93, γ', ἐπετράπη ἡ
 χορηγία, καθ' ἣν ἀνὰ δύο πολῖται κατέβαλλον ὁμοῦ
 τὴν δαπάνην τῆς χορηγίας ἐκάστης φυλῆς (38).

Ἡ δὲ γυμνασιαρχία ἐπέβαλλε τοῖς Γυμνασιάρχαις, ἐκ-
 λεγομένοις καὶ κυρουμένοις ὡς καὶ οἱ χορηγοί, τὴν ὑπο-
 χρέωσιν τῆς δαπάνης διὰ τὸν εὐπρεπισμὸν τῶν παλαιστρῶν
 ἐν αἷς ἐτελοῦντο οἱ γυμνικοὶ ἀγῶνες, ἰδίως κατὰ τὰ Πανα-
 θήναια, καὶ διὰ τὴν ἐνάσκησιν καὶ διατροφήν τῶν ἀθλη-
 τῶν, χορηγουμένων τινῶν ποσοτήτων ὑπὸ τοῦ δημοσίου(39),
 ἢ καὶ τοῦ ἐλαίου πρὸς ἀλείψιν τῶν ἀθλητῶν εἴτε ἐκ τῶν
 ἱερῶν χρημάτων, εἴτε ἐξ ἐκουσίων δωρημάτων (40). Ἦν
 ἡ δαπάνη τῆς λαμπαδουχίας κατὰ τὴν τελετὴν τὴν καλου-
 μένην λαμπάδα ἢ λαμπαδοδρομία, δι' ἣν ἀλλαχοῦ, ὡς
 φαίνεται, καὶ οὐχὶ ἐν Ἀττικῇ, καὶ ἰδίᾳ ἀρχῇ, ἡ Λαμπα-
 δαρχία ἐγκαθίστατο (41). Ἦγετο δ' ἡ λαμπὰς εἰς τιμὴν
 τῶν Πυρφόρων λεγομένων θεῶν, ἥτοι τῆς Ἀθηνᾶς, ὡς
 Ἐργάνης, ἢ προϊσταμένης τῶν γυναικείων ἔργων, τοῦ
 Ἡφαίστου, τοῦ Προμηθέως, τοῦ Πανός, καὶ τῆς Βένιδος
 Ἀρτέμιδος (42), καὶ συνίστατο εἰς νυκτερινὴν ἵπποδρομίαν

(35) Δημ. κ. Μειδ. 519.

(36) Αἰσχίν. κ. Τιμ. 5.

(37) Π. Φιλοκτ. κλ. 60.

(38) Σχ. Ἀριστοφ. Βάτρ. 406.

(39) Ὑπ. Δημ. Κ. Μειδ.

(40) Οὐλπ. εἰς Δημ. πρ. Λεπτ. κδ'. (Δούκ.) 465.

(41) Ἀριστοτ. Πολιτ. Ε, 7, 11

(42) Ἰδ. Σχολ. Ἀριστοφ. Βάτρ. 1115.

μετὰ λαμπάδων, παραδιδομένων ἀπὸ χειρὸς εἰς χεῖρα, καὶ ἡττωμένου ἐκείνου, παρ' ᾧ ἡ λαμπὰς ἐσβέννυτο. Ἀπέβη δὲ μεταγενέστερον (43) ἡ Γυμνασιαρχία ἀρχὴ αἰρετὴ, καὶ περιωρίσθη εἰς τὴν ἐπιτήρησιν τῶν γυμναστικῶν τῆς νεολαίας καταστημάτων.

Ἡ δ' Ἀρχιθεωρία ἦν λειτουργία καθ' ἑαυτὴν οὐχὶ ἀναγκαιῶς δαπανηρά· διότι ὁ ἀρχιθέωρος ὠδήγει μὲν εἰς μακρυσμένα, γενικῆς εὐλαβείας ἀπολαύοντα, ἱερὰ τῆς Ἑλλάδος τοὺς ὑπὸ τῆς πόλεως κατὰ τὰς μεγάλας αὐτῶν τελετὰς πεμπομένους ἐπισήμους προσκυνητάς, οἵτινες θεωροὶ ἐλέγοντο, ὡς φέρ' εἰπεῖν ἐν Δημοσθένει (44)· « Ἀρχιθεωροῦντος, ἀγαγεῖν τῷ Διὶ τῷ Νεμείῳ τὴν κοινὴν ὑπὲρ τῆς πόλεως θεωρίαν »· ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν λειτουργίαν ταύτην, πλὴν ὅτι μέρος τῆς δαπάνης ἐχορηγεῖτο ὑπὸ τῆς πόλεως, ἐδίδοντο προσέτι καὶ τὰ πομπεῖα, ἤτοι τὰ εἰς τὴν πομπὴν χρήσιμα ἱερὰ σκεύη (45), καὶ σώζεται ἐπιγραφή (46), καθ' ἣν ὁ Ἀρχιθέωρος εἰς Δῆλον λαμβάνει ἐν τάλαντον ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου· κατ' ἀρχαίαν δὲ νόμον οἱ εἰς Δελφοὺς θεωροὶ ἐλάμβανον προσέτι καὶ ἐφόδια. Φαίνεται ὅμως ὅτι πολὺ ἐπαρκεῖς δὲν ἦσαν αἱ δημόσιαι χορηγίαι, διότι ἐν Ἀριστοτέλει λέγει ὁ εἰς Πάρον θεωρήσας (47)· « Ἐγὼ δὲ τεθεώρηκα πώποτ' οὐδαμοῦ πλὴν εἰς Πάρον, καὶ ταῦτα δὴ ὀβολῶ φέρων ». Καὶ σχεδὸν πάντοτε οἱ ἀρχιθέωροι προσεδάπανων ἐκ τῶν ιδίων, καὶ τινες μάλιστα φιλοτιμώτατα, ὡς ὁ Νικίας ἀφειδέστατα ἀφ' ἑαυτοῦ δαπανήσας ὅτε ἐπέμφθη ἀρχιθέωρος εἰς Δῆλον, καὶ πλὴν ἄλλων ἐνώσας

(43) Αἰσχ. κ. Τιμ. 5 καὶ 6. — Περιζών. εἰς Αἰλ. Π. ἴ. 46.

(44) Κ. Μειδ. 552.

(45) Ἀνδοκ. κ. Ἀλκ. 29.

(46) Bæckh. C. I. G. 143.

(47) Σφ. 1189.

μὲν τὰ τῆς νήσου ταύτης διὰ γεφύρας τὴν Ῥήνειαν, ἵνα καταστήσῃ τὴν πομπὴν ἐπιδεικτικωτέραν.

Ἡ δ' ἐστίασις ἦν ἡ ὑποχρέωσις τοῦ παρέχειν φυλετικά δαίπνα, ἥτοι ἐστιᾶν ἰδίᾳ δαπάνῃ τοὺς συμφυλέτας εἰς ἡμέρας τακτάς, καὶ προσέτι καὶ τὰς γυναῖκας αὐτῶν ἐν Θεσμοφορίοις, ὡς ἐν Ἰσαίῳ (48). « *Κεκτημένος τὸν τριτάλαντον ἄνθρωπον, εἰ ἦν γεγαμηκώς, ἠναγκάζετο ἂν ὑπὲρ τῆς γαμετῆς γυναικὸς καὶ Θεσμοφόρια ἐστιᾶν τὰς γυναῖκας, καὶ τ' ἄλλα ὅσα προσῆκε λειτουργεῖν ἐν τῷ δήμῳ* ».

Λειτουργία δ' ἦν καὶ ἡ τριηραχία (49), ἀλλ' ἑκτακτος, βαρεῖα, καὶ χαρακτῆρος πολιτικοῦ. Μέχρι Θεμιστοκλέους, ἐν ὅσῳ ἡ ναυτικὴ τῶν Ἀθηνῶν δύναμις ἦν ἄσημος καὶ μικρά (50), ἐχορήγουν αἱ ναυκραρίαι, αἵτινες, ὡς προεβρέθη (51), ἦσαν 48, καὶ ἔπειτα 50 τὸν ἀριθμόν, ἀνὰ ἓν πλοῖον ἐκάστη. Ἀλλ' ἀφ' οὗτου ἐστράφη τῶν Ἀθηναίων ἡ προσοχὴ πρὸς τὴν θάλασσαν, ἐπαύσεν ὁ ἀνεπαρκὴς οὗτος ὀργανισμός, καὶ ἡ μὲν Βουλὴ ὑπεχρεώθη νὰ παρέχῃ κατ' ἔτος ἀνὰ ἓν νέον πλοῖον, πρὸς ἀντικατάστασιν τῶν πεπονημένων καὶ πρὸς αὐξήσιν τοῦ ναυτικοῦ τῆς πόλεως, εἰς δὲ συνέπραττον ἐνίοτε καὶ ἐθέλονταὶ τριηροποιοί, κατ' Αἰσχίνην (52), ὁ δὲ στρατηγός, ἐν καιρῷ πολέμου, προσδιώριζεν ἐκ τῶν εὐπορωτάτων πολιτῶν τὸν ἀπαιτούμενον ἀριθμόν τῶν τριηραρχῶν, οἵτινες ὥφειλον νὰ καταρτίσωσιν, ἑκάστος ἰδίᾳ δαπάνῃ, καὶ νὰ κυβερνῶσι συνήθως αὐτοπροσώπως ἓν πλοῖον, χορηγούμενον κενὸν ὑπὸ τῆς πόλεως, ἥτις

(48) Π. Πύρ. κλ. 80.

(49) Petit, Legg. att. 356. — Böeckh, Staatshh. d. Ath. II, 79.—Ueb. d. Seew. d. Ath. — E. Kapp. de re navali Ath. 1830.

(50) Θουκυδ. Α, 41.

(51) Ἰδ. Ἀνωτ. Βιβλ. Β, Μέρ. Α, Κεφ. Ε, σ. 103.

(52) Κ. Κτησ. 8.

ἔδιδε μόνον τὸν μισθὸν τοῦ πληρώματος, ὡς ἐν Δημοσθένει (53). « Ὅτε σύνδυο ἡμεν οἱ τριήραρχοι, καὶ τὰ ἀναλώματα πάντα ἐκ τῶν ἰδίων ἐδυσπανῶμεν, καὶ τὰς ναῦς ἐπληρούμεθ' αὐτοί ». Ἄν δέ τις ὁ χρόνος τῆς τριηραρχίας ἐξέπνει ἐν ᾧ ἐξεστράτευεν, ἐξηκολούθει τριηραρχῶν μέχρις οὐ ἐδύνατο νὰ παραδώσῃ τὴν τριήρη εἰς τὸν μετ' αὐτὸν κατὰ τάξιν ἐπόμενον, « τὸν διάδοχον, ὃς ἂν ἔλθῃ ἐκ τῆς συμμορίας ἐπὶ τὴν ναὺν (54), καὶ οὗτος ὤφειλε ν' ἀποζημιώσῃ ἐκείνον διὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐπιτριηραρχίας (55).

Ἦν δ' ἡ δαπάνη τῆς τριηραρχίας οὐ μικρά, καί, κατὰ σωζόμενον παράδειγμα, εἰς τριηραρχίαν ἐπταετῇ, ἐξ Ὀλ. 92, 6' μέχρι Ὀλ. 93, 8' ἐδαπανήθησαν ἐν ὅλοις ἐξ τάλαντα, ἥτοι 5133 Δραχμαὶ τῶν χρόνων ἐκείνων κατ' ἔτος (56). Ὡς δὲ πρὸς τὴν περιουσίαν ἐφ' ἧς ἡ ὑποχρέωσις αὕτη ἐπεβάλλετο, γνωστὸν ἐστίν ὅτι ὁ τριήραρχος Ἀπολλοδώρος εἶχεν εἰσόδημα 2 τάλαντων, ὁ δὲ Δημοσθένης κεφάλαιον 15 τάλαντων, ἥτοι $1\frac{1}{2}$ τάλαντου (ἢ 9000 δραχμῶν) εἰσόδημα. Κατὰ δ' Ἰσαίου (57), ὁ μὴ κεκτημένος εἰσόδημα ἀνώτερον τῶν 80 μνῶν, ἥτοι 8000 δραχμῶν (ἢ μὴ ἔχων κεφάλαιον ὑπὲρ τὰ 11 τάλαντα), δὲν ὑπεβάλλετο εἰς λειτουργίαν τριηραρχίας.

Ὅτε δ' ἠϋξήσε τῶν πλοίων ὁ ἀριθμὸς, καί, μάλιστα μετὰ τὴν ἐν Αἰγὸς Ποταμοῖς καταστροφὴν, ἤλαττώθη ὁ πλοῦτος τῶν ἰδιωτῶν, ἴσως δὲ καὶ ἡ πρὶν πατριωτικὴ καὶ φιλότιμος προθυμία αὐτῶν, ἐπετράπη τότε τὸ συντριηραρ-

(53) Κ. Μειδ. 564.

(54) Δημ. κ. Εὐεργ. καὶ Μνησιβ. 1147.

(55) Δημ. πρ. Πολυχλ. 1208.

(56) Λυσ. Β. II, 121.

(57) Π. Δικαιογ. κλ. 110.

χέν, καθ' ὃ ἀνὰ δύο πολίται ὁμοῦ ἀνελάμβανον τὴν δαπάνην τοῦ καταρτισμοῦ μιᾶς τριήρεως (58). Διὰ τοῦτο ἐν Ξενοφῶντι (59) μνημονεύονται τετρακόσιοι κατ' ἔτος τριήραρχοι. Ἐκτοτε ἐπομένως ἡλαττώθη καὶ τὸ ἀξίωμα τῶν τριηράρχων, καὶ ἐπεκράτησε νὰ παραχωρῇται τοῦ πλοίου ὁ καταρτισμὸς εἰς μειοληπτοῦντας (60).

Ἀλλὰ καὶ ταύτης τῆς παραχωρήσεως ἀνεπαρκοῦς ἀποδεχθείσης, εἰσήχθη, ἐν Ὅλ. 105, γ', ὁ κατὰ συμμορίας ὁργανισμὸς (61), καθ' ὃν ἡ ὑποχρέωσις τῆς τριηραρχίας ἀνετέθη εἰς 1200 πολίτας, ἡλικίας 25-40 ἐτῶν, ἀνὰ 120 προβαλλομένους ἐξ ἐκάστης φυλῆς, τοὺς εὐπορωτέρους, διαιρεθέντας δ' εἰς εἴκοσι συμμορίας, ἐξ ἐξήκοντα, ὧν ἐκάστη ὑπὸ ἐπιμελητὴν διατελοῦσα (62), ὑποδιηρέθη εἰς συντελείας, ἐκ πλειόνων ἢ ὀλιγωτέρων συγκειμέναις κατὰ τὴν περιουσίαν τῶν μελῶν αὐτῶν, κατ' ἀνώτατον δ' ὅρον ἐκ δεκαῆς· καὶ ἐκάστη συντέλεια ὤφειλε νὰ διατηρῇ ἀνὰ μίαν τριήρη, ὥστε ὁ ἀριθμὸς τῶν διατηρουμένων πλοίων νὰ μὴ εἶναι ἐλάσσων τῶν 240, ὡς περὶ τούτων λέγει ὁ Δημοσθένης (63): «Τοὺς τριηράρχους καλεῖσθαι ἐπὶ τὴν τριήρη συνεκκαίδεκα ἐκ τῶν ἐν τοῖς λόχοις συντελειῶν ἀπὸ εἴκοσι καὶ πέντε ἐτῶν εἰς τεσσαράκοντα, ἐπὶ ἴσον τῇ χορηγίᾳ χρωμένους». Καὶ ὁ Οὐλπιανός (64): «Χίλιοι γὰρ καὶ διακόσιοι ἦσαν οἱ ταῖς τριηραρχίαις ἀφωρισμένοι. Τούτων δὲ λοιπὸν ἡ συνεκκαίδεκα τὴν τριήρη ἐπλή-

(58) Λυσ. κ. Διογείτ. 24-26. — Δημ. πρ. Πολυχλ. 1218.

(59) Πολιτ. Ἀθην. Γ, 4.

(60) Ἰδ. Δημοσθ. π. Στεφ. τῆς τριηρ. — Κ. Μειδ. (2-3).

(61) Ἰδ. Amerfoord, de Symmoriarum apud Athenienses instituto. 1821.

(62) Δημ. κ. Εὐεργ. καὶ Μνησιβ. 1145.

(63) Π. Στεφ. 261.

(64) Εἰς Δημ. κ. Μειδ. 188.

ρουν, ἢ σύντρεεις, ἢ ὅσοι δήποτε ». Ὁ δ' Ἀρποκρατίων(65)·
« Οἱ πλουσιώτατοι Ἀθηναίων χίλιοι καὶ διακόσιοι ἦσαν,
οἱ καὶ ἐλειτουργοῦν ». Ἦν δ' ὁ τὸν νόμον τοῦτον περὶ συμ-
μοριῶν εἰσαγαγών, κατὰ Δημοσθένη (66), Περίανδρος ὁ
Πολυκράτου.

Οὐ μόνον δὲ διὰ τῆς εἰς πολλοὺς διαιρέσεως ἡλάττωσεν
ὁ νέος νόμος τὴν δαπάνην τῆς τριηραρχίας, ἀλλὰ καὶ χο-
ρηγῶν, πλὴν τοῦ μισθοῦ τοῦ πληρώματος, προσέτι καὶ τὰ
ναυτικά σκεύη ἐκ τοῦ δημοσίου, ὡς ἐν Δημοσθένει (67)·
« Τὰ πληρώματα ἡ πόλις παρέχει, καὶ σκεύη δίδωσιν »·
ὥστε καὶ ὁ τὸν κατ' Εὐέργου καὶ Μνησιβίου λόγον λέγων(68)
καυχᾶται· « Οὐδέποτε ἔλαβον σκεύη ἐκ τοῦ νεωρίου, ἀλλ'
αὐτὸς ἰδία παρεσκεύασμαι, ὅποτε δέοι, ἵνα ὡς ἐλάχιστα
πράγματα ἔχοιμι πρὸς τὴν πόλιν ».

Ἴνα δὲ μή, ὡς ἐκ τῆς καταστάλης τῶν συνεισφορῶν, ἀνα-
βάλληται ὁ ἀναγκαῖος καταρτισμὸς τῶν νηῶν, προεισέφε-
ροι, ἧτοι προχρητέβαλλον οἱ πλουσιώτεροι τῶν συμμοριῶν,
τριακόσιοι, ὧν μνημονεύει ὁ Δημοσθένης (69), οἱ καὶ « Ἡ-
γεμόνες συμμοριῶν » καλούμενοι (70), ἴσως οἱ αὐτοὶ τοῖς
προμνημονευθεῖσιν ἐπιμεληταῖς. Οὗτοι δέ, ὑπὸ τῆς Βου-
λῆς, ὡς φαίνεται, προσδιοριζόμενοι (71), διένεμον μετὰ
ταῦτα τὴν δαπάνην ἀναλόγως εἰς τοὺς λοιπούς, καὶ ἐνίοτε,
φαίνεται, ἐκμισθοῦντες τὴν τριηραρχίαν εἰς ταπεινοτέραν
τιμήν, κατῴρθουν ν' ἀπαλλαγῶσιν αὐτοὶ ἐντελῶς τοῦ ἰδίου

(65) 297.

(66) Κ. Εὐεργ. καὶ Μνησιβ. 1145. — Ἰδ. πρ. Βοιωτ. Β'. 1009.

(67) Κ. Μειδ. 565).

(68) 1146. — Ἰδ. καὶ Δημ. πρ. Πολυκλ. 1217. — Bekk. Anecd. 236, 10
Ἰδ. καὶ Böeckh, üb. das Seew. d. Ath.

(99) Πρ. Φαίνιππ. 1039. — Παρ. Στεφ. 285.

(70) Λύτ. 260.

(71) Δημ. πρ. Πολυκλ. 1208, 25.

μικροὺς τῆς συνεισφορᾶς, ὡς λέγει ὁ Δημοσθένης (72). «Ὅτι
 πρῶτον μὲν διακοσίους καὶ χιλίους πεποιήκατε συντε-
 λῆς ὑμεῖς, παρ' ὧν εἰσπραττόμενοι τάλαντον, ταλάντου
 μισθοῦσι τὰς τριηραρχίας οὗτοι . . . ὥστ' αὐτῶν ἐνίοις τῇ
 ἀληθείᾳ τὸ μηδὲν ἀναλῶσαι καὶ δοκεῖν λελειουργηκέ-
 ναι . . . περίεστιν ».

Κατὰ δὲ Ὀλ. 110, α', προταθεὶς ὑπὸ Δημοσθένους,
 ἐκυρώθη νέος νόμος Συντελειῶν, καθ' ὃν ὁ κεκτημένος δέκα
 ταλάντων φορολογητὸν κεφάλαιον ὤφειλε νὰ διατηρῇ μίαν
 τριήρη, οἱ δ' ἔλασσον κεφάλαιον ἔχοντες, νὰ συνέρχωνται
 εἰς συντελείας μέχρις ἀπαρτίσεως αὐτοῦ, καὶ οἱ πλουσιώ-
 τεροι νὰ διατηρῶσιν ἀναλόγως περισσοτέρας, οὐδεὶς ὅμως
 ὑπὲρ τὰς τρεῖς καὶ ἐν ὑπηρετικόν, καθ' ἃ αὐτὸς ὁ Δημο-
 σθένης ἐκτίθησι περὶ τῆς οὐσίας τοῦ νόμου τούτου (73).
 «Τοὺς τριηράρχους αἰρεῖσθαι ἐπὶ τῇ τριήρῃ ἀπὸ τῆς
 οὐσίας κατὰ τίμησιν ἀπὸ ταλάντων δέκα. Ἐὰν δὲ πλειό-
 των ἢ οὐσία ἀποτετιμημένη ἢ χρημάτων, κατὰ τὸν ἀνα-
 λογισμὸν ἕως τριῶν πλοίων καὶ ὑπηρετικῆς ἢ λειτουρ-
 γία ἔστω. Κατὰ τὴν αὐτὴν δὲ ἀναλογίαν ἔστω καὶ οἷς
 ἐλάττων οὐσία ἐστὶ τῶν δέκα ταλάντων, εἰς συντέλειαν
 συναγομένοις εἰς δέκα τάλαντα ». Καὶ κακίζουσι μὲν τὸν
 νόμον ὁ Αἰσχίνης (74) καὶ ὁ Δείναρχος (75), ἀλλ' οὐδέτερος
 αὐτῶν δύναται νὰ θεωρηθῇ κριτῆς ἀμερόληπτος.

Πρὸς ἐπαγρύπνησιν δὲ τοῦ τε καταλλήλου τῶν πλοίων
 καταρτισμοῦ καὶ τῆς ἀκριβοῦς ἐκπληρώσεως τῶν ὑποχρεώ-
 σεων τῶν τριηραρχῶν ὑπῆρχε, πλὴν τῶν ἐπιμελητῶν τῶν

(72) Κ. Μειδ. 564. — Ἰδ. καὶ π. Στεφ. 260.

(73) Π. Στεφ. 262. — Ἰδ. καὶ Pet. Legg. Att. 361.

(74) Κ. Κτησ. 75.

(75) Κ. Δημ. 42.

Νεωρίων, καὶ ἑτέρα ἀρχή, οἱ Ἀποστολεῖς, περὶ ὧν ὁ Δημοσθένης (76)· « Προσεκαλεσάμην πρὸς τοὺς ἀποστολεῖς, καὶ πρὸς τοὺς τῶν νεωρίων Ἐπιμελητάς. Οὗτοι γὰρ εἰσῆγον τότε τὰς διαδικασίας εἰς τὸ δικαστήριον τὰς περὶ τῶν σκευῶν ». Καὶ ἀλλαχοῦ (77)· « Πάντα γὰρ τὸν πόλεμον τῶν ἀποστόλων γενομένων κατὰ τὸν νόμον τὸν ἐμόν, οὐχ ἰκετηρίαν ἔθηκε τριήραρχος οὐδεὶς, οὐδ' ὑπὸ τῶν ἀποστολέων ἐδέθη ». Τινὲς ὁμῶς τῶν νεωτέρων (78) θεωροῦσιν αὐτοὺς ὡς ἀρχὴν ἑκτακτον.

Εἰς δύο δὲ λειτουργίας συγχρόνως οὐδεὶς ὑπεχρεοῦτο κατὰ τὸν νόμον, ὡς πολλαχοῦ λέγεται· οἷον ἐν Δημοσθένει (79)· « Οἱ μὲν τοίνυν πλουσιώτατοι τριηραρχοῦντες ἀεὶ τῶν χορηγιῶν ἀτελεῖς ὑπάρχουσι »· καὶ πάλιν (80). « Ὅτι τριηραρχῶ, καὶ οὐκ ἂν δυναίμην δύο λειτουργίας λειτουργεῖν ». Οὐδ' ὠρεῖται τις γὰρ λειτουργήσῃ ποτὲ ἐπὶ δύο κατὰ συνέχειαν ἔτη, ἀλλὰ, ὡς λέγει ὁ Δημοσθένης (81)· « Ἐνιαυτὸν διαλιπὼν ἕκαστος λειτουργεῖ, ὥστε τὸν ἡμῖν σὺν ἐστ' ἀτελὲς τοῦ χρόνου ». Τινὲς ὁμῶς ἐκ φιλοτιμίας προτεφέροντο προθύμως ἐθελονταὶ λειτουργοί (82) καὶ ἐπέκεινα τούτων τῶν ὑποχρεώσεων, ὡς ὁ Ἰσαῖος λέγει περὶ Ἀπολλοδώρου (83)· « Τριηραρχῶν τὸν πάντα χρόνον διετέλεσεν... οὐ δύο ἔτη διαλιπὼν, ἀλλὰ συνεχῶς », ἐξ οὗ φαίνεται προκύπτειν ὅτι ἡ τριηραρχικὴ λειτουργία ὑπο-

(76) Εὐέργ. καὶ Μνησιβ. 1147.

(77) Π. Στεφ. 262.

(78) Meier und Schöm. Att. Proc. 112.

(79) Πρ. Λεπτ. 462.

(80) Πρ. Πολυχλ. 1209, 2. — Ἰδ. καὶ Πλουτ. Β. Ι' Ῥητ. Τ. ΙΒ, σ. 270.

(81) Πρ. Λεπτ. 459.

(82) Δημ. κ. Μειδ. 565, 5.

(83) Π. Ἀπολλοδ. κλ. 38.

χρηστικῶς ἐπεβάλλετο εἰς τὸν αὐτὸν πολίτην ἀνὰ πᾶν τρίτον ἔτος μόνον, καὶ οὐχὶ συνεχέστερον.

Ἐν γένει ὁμοῦς ὁ κεκτημένος ὑπὲρ τὰ τρία τάλαντα Ἀθηναῖος ἐξεπλήρου ἀνὰ πᾶν δεύτερον ἔτος λειτουργίαν τιμὰ, καὶ ἐν μέσῳ ὄρω ἦν ἡ ἐπὶ τούτῳ ἐτησία αὐτοῦ δαπάνη ἐκ Δραχμῶν 1200, ἥτοι περίπου 7 % ἐπὶ τοῦ κεφαλαίου αὐτοῦ.

Ἐπειδὴ δ' αἱ λειτουργίαι ἦσαν κατὰ μέρος προσωπικὴ ἐργασία, καὶ προσέτι πρὸς ἀποφυγὴν περιπλοκῶν εἰς παρουσίας αἷς ὤφειλεν ἰδίαν προστασίαν ὁ νόμος, ἦσαν ἀπηλλαγμένοι αὐτῶν τάξεις τινές, ὡς οἱ ἀνήλικες ὀρφανοί, αἱ ἐπίκληροι, τὰ τῶν σωματίων χρήματα, ὡς λέγει ὁ Δημοσθένης (84)· « *Τῶν ἐπικλήρων, καὶ τῶν ὀρφανικῶν, καὶ τῶν κληρουχιῶν, καὶ τῶν κοινοτικῶν, καὶ εἴ τις ἀδύνατος, ἀφαιρεθέντων* ». Οἱ ἀνήλικες μάλιστα, κατὰ Λυσίαν (85), δὲν ὑπέκαιντο εἰς λειτουργίαν καὶ κατὰ πᾶν τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐνηλικιότητος αὐτῶν.

Ἀτέλεια δ' ἐδίδετο εἰς τινὰς δι' ἐπισήμους ὑπηρεσίας, ὡς δωρεὰ ὑπὸ τῆς πόλεως· ἀλλ' ἡ ἀπαλλαγὴ αὕτη ἀπέβλεπε μόνον τὰς ἐγκυκλίους λειτουργίας· διότι, ὡς λέγει ὁ Δημοσθένης (86)· « *Τῶν εἰς τὸν πόλεμον καὶ τὴν σωτηρίαν τῆς πόλεως πασῶν εἰσφορῶν καὶ τριηραρχιῶν... οὐδεὶς ἐστ' ἀτελής, ἐκ τῶν παλαιῶν νόμων* ». Τριηραρχίας δ' ἀτέλειαν εἶχον μόνον οἱ ἐκάστοτε ἐννέα ἄρχοντες, κατὰ τὸν ἐν Δημοσθένει νόμον (87)· « *Ἀτελῇ δὲ μηδέν' εἶναι τριηραρχίας, πλὴν τῶν ἐννέα ἀρχόντων* ».

(84) Π. Συμμορ. 182. — Ἰδ. Λυσ. κ. Διογείτ. 4. — Ἀρποκρ. 175.

(85) Κ. Διογείτ. 24.

(86) Πρ. Λεπτ. 462.

(87) Αὐτ. 465.

γ'. Ἑκτακτοὶ εἰσφοραί.

Πλὴν δὲ τῶν λειτουργιῶν, εἰς περιστάσεις δεινὰς ἢ ἐκτάκτους τῆς πόλεως, πρὸ πάντων δ' ἐπὶ πολέμων, ἐπεβάλλοντο τοῖς πολίταις καὶ ἑκτακτοὶ συνεισφοραί, εἰσφοραί(1) συνήθως, ὑπὸ δὲ Δημοσθένους(2) καὶ «προσκαταβλήματα» καλούμεναι, καὶ οὐδεὶς ἦν ἀπηλλαγμένος αὐτῶν, οὐδὲ τὰ ὀρφανικά, ὡς ἐν ταῖς λειτουργίαις(3), οὐδ' οἱ τριήραρχοι(4), οὐδ' αὐτοὶ οἱ ἀπόγονοι τῶν τυραννοκτόνων, εἰς οὓς ἡ πόλις τοσαῦτα ἐχαρίζετο, οὔτε τέλος αὐτοὶ οἱ μέτοικοι(5).

Πρῶτον δ' ἀσφαλῶς μνημονευόμενον παράδειγμα εἰσφορᾶς ἔστιν ἡ ἐξ Ὀλυμπιάδος 88, α' διὰ τὴν δαπάνην τῆς πολιορκίας τῆς Μιτυλήνης, περὶ ἧς λέγει ὁ Θουκυδίδης(6) ὅτι «τότε πρῶτον εἰσφορὰν διακόσια τάλαντα ἐξέπεμψαν». Ὁ δ' Ἀντιφῶν ἐμπελίζει μὲν ἤδη περὶ «πολεμῶν καὶ μεγάλων εἰσφορῶν»(7), ἀλλὰ πιθανῶς ταῦτα λέγει περὶ μεταγενεστέρων χρόνων, διότι ὁ ῥήτωρ ἤκμασε καὶ ἔζησε μέχρις Ὀλ. 92, β'.

Ἐπεβάλλοντο δ' αἱ εἰσφοραί κατὰ τὰς περιουσίας, καὶ φαίνεται ὅτι κατ' ἀρχὰς ὡς βάσις αὐτῶν ἐχρησίμευον τὰ Σολώνια τιμήματα(8), σωζόμενα ἔτι ἐπὶ Ἰσαίου, διότι

(1) Ἰδ. Böckh, Staatshh. d. Ath. I, 481. II, 5. — Wachsmuth. Hell. Alterth. II, 1, 136.

(2) Κ. Τιμαρ. 731.

(3) Διον. Ἀλικαρν. Ἰσ.

(4) Δημ. πρ. Λεπτ. 465, 25. — Λυσ. Ἀπολλ. κλ. 698.

(5) Δημ. π. Λεπτ. 15. — Λυσ. κ. Ἐρατ. 20. Ἰδ. Ἀνωτ. Τμ. Α. Διαίρ. Α. Κεφ. Β. σ. 169.

(6) Γ, 19.

(7) Τετραλ. Α, 12.

(8) Ἰδ. Ἀνωτ. Βιβλ. Β. Μέρ. Β. Κεφ. Β. Σ. 128.

παρ' αὐτοῦ μνημονεύεται τις «*Ἰππάδα τελῶν*» (9). Προ-
κειμένου λοιπὸν περὶ θεραπευτέας τινὸς ἀνάγκης τῆς πό-
λεως, ἐλαμβάνετο ἐξ ἐκάστου τιμήματος τὸ ἀπαιτούμενον
πρὸς κατάρτισμόν τῆς δεούσης ποσότητος. Οὕ-
τως, ἂν ὑποτεθῇ ὅτι ὑπῆρχον ἐν τινι ἐποχῇ 1000 πεντα-
κισιομέδιμνοι ἐν τῇ πόλει, ὧν τὸ φορολογητὸν κεφάλαιον,
πρὸς Τάλαντον δι' ἕκαστον, ἦν 1000 Τάλαντα, τρισχίλιοι
Ἴππεις, πρὸς ἡμιτάλαντον, ἔχοντες ὁμοῦ 1500 τάλαντα
κεφάλαιον φορολογητόν, καὶ ἑξακισχίλιοι ζευγίται, πρὸς
χιλίας δραχμάς, ἔχοντες χίλια τάλαντα, ἥτοι ὅτι ἐν ὅλοις
ἦν τῶν εἰς εἰσφοράς ὑποχρεωμένων πολιτῶν τὸ φορολογη-
τὸν κεφάλαιον 3500 τάλαντα· ὅτι δ' ἀπηρτεῖτο διὰ τινὰ ἐκ-
στρατείαν ἢ ποσότης 350 ταλάντων, ἥτοι τὸ δέκατον τοῦ
συνόλου τῶν τιμημάτων, ἕκαστος ὀφείλει νὰ καταθέσῃ τὸ
δέκατον τοῦ φορολογητοῦ αὐτοῦ κεφαλαίου, ἥτοι ὁ πεντα-
κισιομέδιμνος 600 δραχμάς, ὁ ἵππεύς 300 καὶ ὁ ζευγί-
της 100.

Ἀλλ' ἡ μέθοδος αὕτη, καταβληπτικὴ οὔσα τῶν πλου-
σίων, διότι ἡ ἀναλογία τοῦ τιμήματος αὐτῶν ἦν ἀνωτέρα,
ἐφάνη συγχρόνως καὶ ἀνεπαρκής, καθ' ὃ ἐφαρμοζομένη ἐπὶ
τοῦ κατωτάτου μόνου ὅρου τῶν οὔσιων ἐκάστου τέλους.

Διὰ τοῦτο ἐπὶ Ναυσινίκου ἄρχοντος, ἐν Ὀλ. 100, γ'
(377 π. Χ.) ὠργανίσθησαν διὰ τὰς εἰσφοράς συμμορίαι ἐπὶ
τῇ αὐτῇ ἀπαραλλάκτως βάσει τῶν πρὸ τῶν συντελειῶν τοῦ
Δημοσθένους ὑφισταμένων τριηραρχιῶν (10). Ἦσαν ἐπο-
μένως 1200 πάντες οἱ τὰς εἰσφοράς τελοῦντες, καὶ 300,

(9) Π. Ἀπολλ. κλ. 39.

(10) Ἰδ. Οὐλπ. εἰς Ὀλυμπ. Β, 33.—Δημ. κ. Ἀνδροτ. 606, 28.—Κ. Μειδ. 564, 10.—Κ. Πανταινέτ. 977, 20.—Π. Πολυχλ. 1208.—Κ. Ἀφρόδ. Β, 836, 27.—Φιλόχ. ἐν Ἀρποκρ. 277. Π. Φιλοκτ. κλ. 60.

οἱ εὐπορώτεροι, οἱ πλούσιοι πολλάκις λεγόμενοι, ὑπὸ τῆς Βουλῆς ὀρίζόμενοι, προεισέφερον, ἀναλογίζοντες ἔπειτα τὴν εἰσφορὰν εἰς τὰ μέλη τῶν συμμοριῶν κατὰ τὴν οὐσίαν ἐκάστου.

Διεκρίνοντο δ' αἱ οὐσίαι εἰς φανεράς καὶ εἰς ἀφανεῖς· καὶ φανεραὶ μὲν ἐλέγοντο αἱ ἔγγειοι (11)· κατὰ δὲ Δημοσθένην (12) καὶ «τὰ ἐπὶ τῇ τραπέζῃ», ἥτοι τὰ εἰς τραπέζας, γνωστῶς, ἄρα καὶ ἐπιστήμως, δεδανεισμένα χρήματα. Ἀφανεῖς δ' ἦσαν αἱ ἐν χρήμασι καὶ σώμασι καὶ σκεύεσι, καὶ ἐν γένει «τὰ δανείσματα», κατ' Ἰσαῖον (13), δηλαδή τὰ ἰδιωτικά· διὸ καὶ ἀφανίζειν τὴν οὐσίαν ἐδήλου τὸ ἐξαργυροῦν αὐτήν. Καὶ ἡ μὲν ἀφανὴς οὐσία δὲν ἦν εὐκόλον νὰ γνωσθῇ καὶ νὰ φορολογῇται· τὴν δὲ φανεράν ἐξετίμων οἱ Δήμαρχοι καθ' Ἀρχαρχατίωνα. Δι' ὃ καὶ λέγει ὁ Δημοσθένης (14)· «Δόξαν γὰρ ἔμειν ὑπὲρ τῶν δημοτῶν τοὺς βουλευτὰς ἀπειργάζεσθαι τοὺς προσοίσοντας τῶν τε δημοτῶν καὶ τῶν ἐγκρατεμένων, προσεπηγέχθη μου τοῦτομα ἐν τριπτοῖς δήμοις διὰ τὸ φανεράν εἶναι τὴν οὐσίαν». Πολλάκις δὲ συνήργαζοντο εἰς τοῦτο μετὰ τῶν Δημάρχων καὶ οἱ Βουλευταί. Τὴν δ' εἰς τὰς συμμορίας ἐγγραφὴν εἶχον οἱ στρατηγοί, καὶ τῶν εἰσφορῶν τὸν καταλογισμὸν καὶ τὴν εἰσπραξίν οἱ λεγόμενοι Ἐπιγραφεῖς ἢ Διαγραφεῖς ἢ Ἐκλογεῖς, οἵτινες, κατὰ τὴν παρουσιαζομένην ἀνάγκην, ἐπέβαλλον εἰς μέρος τῆς φανεράς, καὶ ἀναμφιβόλως γνωστῆς ἤδη αὐτοῖς καὶ ὑπολελογισμένης οὐσίας τῶν συμμοριῶν, τὸ ἀνάλογον ποσοστόν, οἷον τὴν «πεντη-

(11) Bekk. Anecd. 468.

(12) K. Ὀλυμπιοδ. 1171.

(13) Π. Κίρ. κλ. 35.

(14) Πρ. Πολυχλ. 1208.

κοσστήν», τὴν «δωδεκάτην» αὐτῆς, καθ' ἃ παραδείγματα ἀναφέρει ὁ Δημοσθένης (15), ὑπολογίζων τὸ ἐπ' αὐτοῦ ὅλον τίμημα τῆς πόλεως, ἥτοι τὴν φορολογητὴν οὐσίαν τῶν συμμοριῶν, εἰς ἑξακισχίλια τάλαντα (16), ἐν ᾧ ὁ Πολύβιος ἀκριδέστερον λέγει αὐτὸ τάλαντα 5750 (17). Φαίνεται δ' ὅτι τὸ τίμημα τοῦτο, ἥτοι τὸ μέρος ἐφ' οὗ ἀνελογίζετο ἡ φορολογία, ἦν τὸ πέμπτον μόνον τῆς περιουσίας τοῦ φορολογουμένου, καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἐλαμβάνετο τὸ ποσοστὸν, συνήθως ἴσως, ἂν εἰδικῶς δὲν ὠρίζετο ἄλλως, τὸ δωδέκατον μέρος, ἥτοι τὸ εἰσόδημα, αὐτοῦ. Τοῦτο τοῦλάχιστον ἐξάγεται ἐκ τοῦ παραδείγματος τοῦ Δημοσθένους, ὅστις παρέλαβε μὲν οὐσίαν πεντεκαίδεκα ταλάντων, τὸ δὲ τίμημα αὐτοῦ ἦν τρία τάλαντα (18). ἐν τούτοις δ' οἱ ἐπίτροποι αὐτοῦ ἐνέγραψαν, ἐπὶ τῆς αὐτοῦ ἐνηλικιότητος, εἰς τὴν συμμορίαν πεντακοσίας δραχμὰς κατὰ τὰς πέντε καὶ εἴκοσι μνᾶς (19). Ἀφ' οὗ λοιπὸν ἡ ὅλη οὐσία τοῦ ῥήτορος ἦν 15 τάλαντων, ἥτοι δρ. 90,000, τὸ τρίτον αὐτῆς ἦν 30,000 δραχ., καὶ τὸ ἐτήσιον εἰσόδημα τούτων, πρὸς 12 %, δρ. 2500, ἥτοι αἱ 25 μνᾶς. Τούτου λοιπὸν τοῦ εἰσοδήματος τὸ πέμπτον, τὰς 500 δρ., ἥτοι τοῦ φορολογητοῦ τιμήματος τὴν ἑξηκοστήν, ἐνέγραψαν οἱ ἐπίτροποι ὡς τακτικὴν εἰσφοράν, καὶ αὕτη ἦν ἴσως ἡ συνήθης τῆς εἰσφορᾶς ἀναλογία, τὸ πέμπτον τοῦ εἰσοδήματος τοῦ τιμήματος, ἂν ῥητῶς δὲν ὠρίζετο ἄλλως.

Φαίνεται δ' ὅτι οἱ 1200 εἰσφέροντες δὲν ἦσαν ἀναγκαίως οἱ αὐτοὶ τοῖς τριηραρχοῦσιν, ἀλλ' ἐλαμβάνοντο καὶ ἐκ τα-

(15) Π. Συμμορ. 185, 20.

(16) Αὐτ. 183, 5.

(17) Β, 62, 7.

(18) Κ. Ἀφ' ὁ. Α, 815, 30.

(19) Αὐτ. 815, 11.—Κ. Ἀφ' ὁ. Β'. 838, 9.

πεινοτέρων τιμημάτων· διότι, εἰ καὶ λέγει ὁ Ἰσοκράτης ἐν γένει (20)· « τοὺς διακοσίους καὶ χιλίους, τοὺς εἰσφέροντας καὶ λειτουργοῦντας », δὲν ὀνομάζει ὁμῶς ῥητῶς τοὺς τριηραρχοῦντας, ἐν ᾧ ὁ Δημοσθένης, ἐν τῷ πρὸς Λεπτίνην λόγῳ (21), ἀπαγγελθέντι ἐν Ὀλ. 106, β', διακρίνει αὐτοὺς οὕτως· « Οἱ μὲν ἔλαττον κεκτημένοι τοῦ τριηραρχίας ἄξια ἔχειν, ἐν ταῖς εἰσφοραῖς συντελοῦσιν εἰς τὸν πόλεμον· οἱ δ' ἐφικνούμενοι τοῦ τριηραρχεῖν εἰς ἀμφοτέρα ὑμῖν ὑπάρξουσιν χρήσιμοι ».

Τῶν δὲ τὰς εἰσφοράς καθυστερούντων ἐδημεύετο ἡ οὐσία πρὸς ἀπότισιν αὐτῶν, ἀλλ' εἰς ἀτιμίαν αὐτοὶ δὲν περιέπιπτον ὥς οἱ ὀφειλέται τοῦ δημοσίου· διότι ὁ Δημοσθένης λέγει (22)· « Εἴ τις ἔροιτο αὐτὸν τὰς εἰσφοράς πότερον τὰ σώματα ἢ τὰ χρήματα ὀφείλει, τὰ χρήματα φήσειεν ἄν ».

Ἄν δέ τις ἐφρόνει ὅτι ἀδίκως ἐκαλεῖτο εἰς λειτουργικὴν εἰσφοράν, διότι εἰς ταύτην ὑπεχρεῖτο ἄλλος αὐτοῦ εὐπρότερος, εἶ δυνατόν αὐτὸν ζητήσῃ τὴν ἀπὸ Σόλωνος ἤδη καθιερωμένην ἀντίδοσιν, τὴν μετ' ἐκείνου δηλαδὴ ἀλλαγὴν περιουσιῶν, μετὰ τῶν παρομαρτούντων αὐταῖς δικαιωμάτων καὶ καθηκόντων, μεθ' ἣν μόνον ν' ἀναδεχθῇ τὴν λειτουργίαν. Καὶ ἐνίοτε μὲν ἡ ἀντίδοσις ἐγίνετο δεκτὴ, ὥς ἐδέξατο ὁ Δημοσθένης τὴν ὑπὸ τοῦ Θρασυλόχου αὐτῷ προταθεῖσαν (23). Ἄν δ' ἡρνεῖτο ὁ εἰς ὃν προὔτεινετο, ἐγίνετο δίκη, καθ' ἣν τὸ δικαστήριον ἠρεῦνα καὶ παρέβαλλε τῶν δύο οὐσιῶν τὴν ἀπογραφὴν, καὶ ἀπεφάσιζεν ἂν ἡ ἀντίδοσις πρέπη νὰ γίνῃ. Οὕτως ὁ Ἰσοκράτης ἀπέφυγε τὴν ὑπὸ Μεγακλεί-

(20) Π. Ἀντιδ. 80.

(21) 465.

(22) Κ. Ἀνδροτ. 609.

(23) Δημ. Κ. Ἀφῶδ. Β'. 841, 2.—Κ. Μειδ. 540.

δοι προτεινομένην, ἀλλ' ὑπὸ Λυσιμάχου ἡττήθη (24), καὶ ἀνδέχθη τὴν τριηραρχίαν. Δὲν ὑπήγοντο δ' εἰς ἀντίδοσιν τὰ ἐκ κληρουχίας κτήματα οὐδὲ τὰ μέταλλα, διότι τὰ μὲν δὲ ἐθεωροῦντο ὡς τιμητὴ ἢ φορολογητὴ οὐσία, τὰ δὲ διότι ὑπῄκειντο ἤδη εἰς τὸν φόρον τοῦ εἰκοστοῦ τετάρτου εἰς τὸ δῆμόσιον (25).

Ενίοτε δέ, ἐν καιροῖς μεγάλων ἀναγκῶν, ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου προὔκάλει ἐκτάκτους καὶ ἐκουσίας πατριωτικὰς συνεισφοράς, αἵτινες ἐπιδόσεις (26) ἐλέγοντο, ὡς ὁ Δημοσθένης, ὑπεσχέθη «ἐπιδουῖναι τριήρη» (27)· καὶ οἱ πλούσιοι ἔσπευδον προθύμως συντελοῦντες εἰς αὐτάς, εἴτε ἐκ πατριωτισμοῦ, εἴτε ὅπως περιποιηθῶσι τὸν δῆμον, καὶ φαίνωνται καλὴν καὶ κοινωφελῆ ποιοῦμενοι τοῦ πλούτου αὐτῶν τὴν χρῆσιν. Οὕτω διηγεῖται ὁ Ἀθήναιος (28) περὶ Φώκου, τοῦ ἐκδεδιητημένου υἱοῦ τοῦ Φωκίωνος, ὅτι ἐπιδόσεων χινομένων ἦλθε πρὸς τὴν ἐκκλησίαν καὶ εἶπεν· «ἐπιδίδωμι καὶ γῶ»· οἱ δ' Ἀθηναῖοι, τὸν βίον αὐτοῦ αἰνιττόμενοι, ἀπήντησαν εὐτραπέλως· «Εἰς ἡκολασίαν». Εἰ δέ τις ἡρνεῖτο τὴν ὑποσχεθεῖσαν ἐπίδοσιν, ἐστηλιτεύετο πρὸ τῶν Ἐπωνύμων (29).

Ἐτέρα δὲ κατηγορία ἐκουσίων συνεισφορῶν ἦν ἡ τῶν λεγομένων Ἐράνων, οἵτινες ὅμως σκοπὸν εἶχον οὐχὶ τὴν θεραπείαν δημοσίων ἀναγκῶν, ἀλλὰ τὴν τῶν μελῶν τῶν συνδεομένων πρὸς καταβολὴν αὐτῶν ἀλληλοβοήθειαν, καὶ προσέτι καὶ κοινὰ τινα δεῖπνα. Πρὸς τοὺς σκο-

(24) Π. Ἀντιδ.

(25) Δημ. κ. Φαινίππου. 1044, 16.—Ἰδ. Ἀνωτ. Κεφ. Δ, α. Σ. 423.

(26) Bæckh, St. d. Ath. II, 108.

(27) Κ. Μειδ. 44. 45.

(28) Δ, 67.

(29) Ἰδ. Ἰσ. π. Δικαιογ. κλ. 37.

πούς δὲ τούτους κατέβαλλεν ἕκαστος τῶν Ἑρανιστῶν ὠρισμένην τινὰ μικρὰν ποσότητα μηνιαίως, ἣτις ἐκαλεῖτο φορά· ὅσάκις δέ τις αὐτῶν περιέπιπτεν εἰς δεινὰς περιστάσεις, ἐδύνατο αἰτεῖν, συλλέγειν ἢ συλλέγεσθαι τὸν ἔρανον (ἢ ἄλλως τὴν φορὰν ἢ καὶ εἰσφορὰν) ἑκάστου ἑρανιστοῦ, ἢ ἐρανίζειν αὐτούς, πιθανῶς ὅμως οὐχὶ ἀμέσως, ἀλλὰ διὰ τοῦ κοινοῦ τῶν Ἑρανιστῶν, οὗ οἱ λεγόμενοι Πληρωταὶ εἶχον τὸ καθήκον τοῦ εἰσπράττειν τότε τὴν φορὰν, καὶ χορηγεῖν αὐτὴν εἰς τὸν δυσπραγοῦντα ἑρανιστήν, ὡς ὁ Δημοσθένης λέγει (30): «Ἐρανον, ... οὐ τοῦτον μόνον ὃν συλλέγουσιν οἱ τινας, καὶ οὗ πληρωταὶ γίνονται». Ἐκαστος δ' ἑρανιστῆς ὥφειλε τότε, αἰτούμενος, νὰ καταβάλλῃ τὴν ὠρισμένην ποσότητα, ἄγνωστον κατὰ τίνα ἀναλογίαν, «εἰσενεγκεῖν τὸν ἔρανον», ὡς ἐλέγετο, ἢ ἐρανίζειν τῷ δεομένῳ βοηθείας εἰσειρήνη, ἀπητεῖτο αὐτὸν βιαίως, διὰ τῶν δικαστηρίων (31), καὶ ἢ ἄτιμος, ὡς λέγει ὁ Σχολιαστὴς τοῦ Ἀριστοφάνους (32): «Ἔθος εἶχον τελεσμάτι εἰς τὸ κοινὸν διδόναι, ὅπερ οἱ μὴ διδόντες καὶ ἄτιμοι ἐνομίζοντο, καὶ μετὰ βίας ἀπητοῦντο». Ὁ δ' ἐκπληρώσας πάσας αὐτοῦ τὰς ὑποχρεώσεις πρὸς τὸ κοινὸν τῶν ἑρανιστῶν, ἦν ἐλεύθερος «διενεγκεῖν τὸν ἔρανον», ὡς λέγει ὁ Λυκοῦργος (33), ὃ ἐστὶ ν' ἀποσυρθῇ αὐτοῦ.

(30) Κ. Μειδ. 547.

(31) Ἰδ. Ἀνωτ. Τμ. Β, Κεφ. Δ. σ. 322.

(32) Σχ. Ἀχαρν. 590.

(33) Κ. Λεωκρ. 153.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Στρατιωτικὴ διοίκησις.

Αἱ δὲ στρατιωτικαὶ ἀρχαί, αἱ ἀνώτεραι καὶ μεταξὺ αὐτῶν, ἦσαν ἐξ ἐκείνων αἵτινες, κατὰ παράβασιν τῆς περὶ κληρώσεως δημοκρατικῆς θεωρίας, ἐξελέγοντο διὰ χειροτονίας, καθ' ὃ ἀπαιτοῦσαι εἰδικὴν ἐμπειρίαν καὶ ἰκανότητα, καὶ ἐπιρροὴν ἔχουσαι ἐπὶ τῆς ἀσφαλείας καὶ τῆς σωτηρίας τοῦ στρατοῦ, καὶ αὐτῆς τῆς πόλεως. Διὰ τοῦτο κατ' ἐκτίμησιν τῶν προσόντων τῶν ὑποψηφίων, ἐχειροτόνει ὁ δῆμος δέκα στρατηγούς κατ' ἔτος, τοὺς «ἐνιαυσίους στρατηγίας», κατὰ Πλούταρχον (1), λαμβάνων αὐτούς, ἀνὰ ἓνα ἐξ ἐκάστης φυλῆς, κατὰ τὸν αὐτὸν συγγραφέα (2), λέγοντα· «Ὁ Κίμων μετὰ τῶν συστρατιῶν, δέκα ὄντας ἀπὸ φυλῆς μιᾶς ἑκάστον». Ἀλλ' ὁ Πολυδεύκης λέγει (3) ὅτι ἐξελέγοντο «ἐξ ἀπάντων», ὅπερ, εἰ ὀρθόν, ἴσως εἶναι μεταγενέστερον νομοθέτημα.

Ἐπίσης δὲ κατ' ἔτος ἐχειροτόνει καὶ ἀνὰ δέκα ταξίαρχους ἐπὶ τῶν ὀπλιτῶν, καὶ ἀνὰ δύο ἱππάρχους καὶ δέκα φυλάρχους ἐπὶ τῶν ἱππέων. Ταξίαρχοι δὲ καὶ φύλαρχοι ἐλαμβάνοντο ἐπίσης κατὰ φυλάς, ὥστε ἐν Αἰσχίνῃ (4) ἀναφέρεται «ὁ τῆς Παρδιονίδος ταξίαρχος», καὶ ἐν Ἰσαίῳ (5), «ὁ φυλαρχῶν τῆς Ὀλυσίας», ὅπερ πιθανῶς εἶναι ἐσφαλμένον.

(1) Β. Περικλ. ΙΣΤ.

(2) Β. Κίμ. Η.

(3) Η, 87.

(4) Π. Πρπρσβ. 49.

(5) Π. Δικαιογ. κλ. ιζ, 3.

Ἐδύναντο δὲ νὰ ἐκλεχθῶσιν εἰς τὰς θέσεις ταύτας πολ-
 λάκις οἱ αὐτοί, ὥστε περὶ Φωκίωνος λέγει ὁ Πλούταρ-
 χος (6): «Ὁμολογεῖται ὅτι πέντε καὶ τεσσαράκοντα στρα-
 τηγίας ἔλαβε». Καὶ ἦν τοῦτο ἀναγκαῖον καὶ χρήσιμον,
 ὅπως μὴ στερῇται ἡ πόλις τῆς πολυτίμου ὑπηρεσίας ἐπι-
 σήμων καὶ ἐμπείρων ἀνδρῶν· πολλάκις ὁμως ἐκ τοῦ νόμου
 ὠφελούμενοι, ἐπεβάλλοντο εἰς τὴν πόλιν ἐπιβλαβεῖς ῥα-
 διοῦργοι, δι' ὃ παραπονεῖται ὁ Δημοσθένης, ὅτι ἐν ᾧ ζηλο-
 τύπως κωλύουσιν οἱ Ἀθηναῖοι νὰ καταλάβῃ τις δις καὶ
 τὴν ἐλαχίστην ἀστυνομικὴν ἀρχήν, ἐπιτρέπουσιν ὁμως
 εἰς στρατηγοὺς νὰ κατέχωσι διαρκῶς τὴν στρατηγίαν (7):
 «Δεινότατοι γὰρ ἔστ' ἀφελέσθαι μὲν ὅσα ὑμῖν ὑπάρχει,
 καὶ νόμους περὶ τούτων θεῖναι ἄν τις ἀστυνομήσῃ δις,
 ἢ τὰ τοιαῦτα, στρατηγεῖν δ' αἶψά τοὺς αὐτοὺς ἑᾶν».

Ὡς ὕλικάι δ' ἐγγυήσεις προσηλώσεως εἰς τὴν πατρίδα
 ἀπητοῦντο παρὰ τοῦ ἐκλεγμένου εἰς θέσιν στρατηγοῦ αἱ
 αὐταὶ αἵτινες καὶ παρὰ τοῦ ῥήτορος τοῦ ἀξιούντος νὰ διευ-
 θύνῃ τὰ δημόσια διὰ τῶν προτάσεων καὶ τῶν συμβουλῶν
 αὐτοῦ, ἥτοι νὰ εἶναι νενυμφεμένος, καὶ νὰ ἔχῃ νόμιμα
 τέκνα, καὶ γῆν ἐν Ἀττικῇ, ὡς λέγει ὁ Δείναρχος (8): «Τοὺς
 μὲν νόμους προλέγειν τῷ ῥήτορι καὶ τῷ στρατηγῷ τὴν
 παρὰ τοῦ δήμου πίστιν ἀξιοῦντι λαμβάνειν, παιδοποιεῖ-
 σθαι κατὰ τοὺς νόμους, γῆν ἐντὸς ὄρων κεκτηῖσθαι, πά-
 σας τὰς δικαίας πίστεις παρακαταθέμενον, οὕτως ἀξιοῦν
 προεστᾶναι τοῦ δήμου». Ἀπίθανον ὁμως εἶναι ὅτι τοσοῦ-
 τος περιορισμὸς ἐτίθετο εἰς τοῦ δήμου τὴν ἐκλογήν, οὐδὲ
 συμβιβάζεται μετὰ τῆς περιστάσεως ὅτι πολλοὶ λίαν νέοι

(6) Β. Φωκ. Η.

(7) Προοίμ. ΝΕ, 1461.

(8) Κ. Δημ. 71.

πλλάκις ἐχειροτονήθησαν στρατηγοί, οὐδὲ ὡς πρὸς τοὺς ῥήτορας, μετὰ τῆς μεγάλης εὐρύτητος τῆς ἐλευθερίας τοῦ λέγειν, ἥτις μεταξὺ τῶν ἐκκλησιαζόντων οὐδένα ἀπέκλειε, καὶ μόνον περιορισμὸν τῆς εἰς τὸν λόγον μετοχῆς ἔθετον αὐτὰς δυνάμεις ἐκάστου. Διὰ τοῦτο φαίνεται, ὅτι τὰ ῥηθέντα προσόντα ἦσαν τὰ περιποιῶντα οὐχὶ τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκλέγεσθαι εἰς τὴν στρατηγίαν ἢ τοῦ λέγειν δημοσίως, ἀλλὰ τὴν τοῦ δήμου ἐμπιστοσύνην εἰς τοὺς στρατιωτικῶς ἢ πολιτικῶς εἰς τὰ δημόσια ἀναμιγνυμένους.

Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν συνεξεστράτευον καὶ οἱ δέκα στρατηγοί, καὶ ἦρχον ἕκαστος ἀνὰ μίαν ἡμέραν, ὡς τοῦτο ἐγένετο κατὰ τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην. Ἀλλὰ τὸ ἄτοπον τούτου ἀνεγνωρίσθη, καὶ μετὰ ταῦτα ἀπήρχοντο εἰς τὰς ἐκστρατείας συνήθως ἀνὰ τρεῖς, ὧν ὁ εἷς ἀρχιστράτηγος, ἔχων τοὺς ἐτέρους δύο ὡς συμβούλους αὐτοῦ· καὶ ἦν πιθανῶς ὁ πρῶτος ὁ ἐπὶ τῶν ὁπλίων, οἱ δ' ἕτεροι, ὁ ἐπὶ τῶν ἱππέων καὶ ὁ ἐπὶ τῆς διοικήσεως ἐπὶ Δημοσθένους (9), καὶ μετὰ ταῦτα ὑπ' ἄλλων καὶ ἐν ἐπιγραφαῖς, καλούμενοι. Ἀλλὰ τέλος, ὅτε μάλιστα οἱ Ἀθηναῖοι, ἀντὶ αὐτοὶ νὰ ἐκστρατεύωσιν, ἐμίσθουν ξενικὴν δύναμιν, ἐπεκράτησε νὰ ἐκπέμπηται μετ' αὐτῆς εἷς καὶ μόνος, οἱ δὲ λοιποὶ νὰ μένωσιν οἴκαδε, ἐπιμελούμενοι τῶν ὑποθέσεων ὅσαι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον, καὶ ἐνίοτε ἥκιστα, συνείχοντο μετὰ τῆς στρατιωτικῆς διοικήσεως, καὶ μεταξὺ ἄλλων συντελοῦντες εἰς τῶν ἱερῶν πομπῶν τὴν μεγαλοπρέπειαν διὰ στρατιωτικῶν παρατάξεων, ὡς παραπονεῖται περὶ τούτου ὁ Δημοσθένης, λέγων (10): «Πλὴν ἐνὸς ἀνδρὸς ὃν ἂν ἐκπέμψητε ἐπὶ τὸν πόλεμον, οἱ λοιποὶ τὰς πομπὰς πέμπου-

(9) Π. Στεφ. 265.

(10) Φιλιππ. Α, 47.

σιν ὑμῖν μετὰ τῶν ἱεροποιῶν. Ὡσπερ γὰρ οἱ πλάττοντες τοὺς πηλίνους, εἰς τὴν ἀγορὰν χειροτονεῖτε τοὺς ταξιάρχους καὶ τοὺς φυλάρχους, οὐκ ἐπὶ τὸν πόλεμον ».

Ἦν δ' ἐν τῶν κατ' οἶκον καθηκόντων τούτων τῶν στρατηγῶν (11) ἡ στρατολογία, συνισταμένη εἰς τὴν εἰς καταλόγους ἐγγραφήν τῶν ἐν στρατευσίμῳ ἡλικία, μὴ ἐμπεριλαμβανομένων, ὡς φαίνεται, ὅσον ἐνεδέχετο, τῶν προεκστρατευσάντων. Κατὰ δὲ τὰς μαρτυρίας συγχρόνων συγγραφέων, οὐκ ὀλίγη πολλάκις ἐπεκράτει φιλοπροσωπία καὶ αὐθαιρεσία εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ καθήκοντος τούτου. Οὕτως ἐλέγχει τοὺς στρατηγοὺς ὁ Ἀριστοφάνης, λέγων (12): « Δρῶσιν οὐκ ἀνασχετά, τοὺς μὲν ἐγγράφοιτες ἡμῶν, τοὺς δ' ἄνω τε καὶ κάτω ἐξαλείφοιτες δις ἢ τρίς » κτλ. Ἀλλαχοῦ δέ (13), ἐκτιθέμενος πῶς ὁ δῆμος προτίθεται νὰ πολιτεύηται τοῦ λοιποῦ, λέγει: « Ἐπειθ' ὁ πολίτης ἐντεθεὶς ἐν καταλόγῳ, οὐδεὶς κατὰ σπουδὰς μεταγραφῆσεται, ἀλλ' ὥσπερ ἦν τὸ πρῶτον ἐγγεγράφεται ». Ἐν δὲ Λυσία (14) παραπονεῖται τις, ὅτι « κατελέγη στρατιώτης... προσελθὼν οὖν τῷ στρατηγῷ ἐδήλωσεν ὅτι ἐστρατευμένος εἶη· ἔτυχε δὲ οὐδενὸς τῶν μετρίων ».

Προσέτι δ' εἶχον οἱ στρατηγοὶ τὴν ὑπερτάτην ἐπιτήρησιν τῶν (κατὰ συμμορίας) στρατιωτικῶν εἰσφορῶν, ὡς καὶ τῶν στρατιωτικῶν λειτουργιῶν, ἥτοι τῆς τριηραρχίας, καὶ προσέτι καὶ τῆς ἵπποτροφίας, δηλαδή τῆς ὑποχρεώσεως ἣν εἶχον οἱ πολῖται, βεβαίως οἱ τῶν δύο ἀνωτέρων τιμημάτων (οἱ Πεντακοσιομέδιμνοι καὶ οἱ Ἴππεις), τοῦ τρέ-

(11) Ἰδ. Gebauer, de strategis graecorum civili numere perfungentibus, Dresd. 1751.

(12) Εἰρ. 1178.

(13) Ἰππ. 1382.

(14) Ὑπ. Στρατιώτ. 6'.

φαιν ἀνὰ ἓνα ἵππον πολεμητήριον. Διὰ τοῦτο ἀναφέρει ὁ Δημοσθένης (15) τοὺς στρατηγοὺς ἐγγράφοντας εἰς συμφορίας, καὶ καθιστῶντας τριηράρχους, καὶ προσέτι προϊσταμένους δικαστηρίων (16)· διότι, καθ' ὃ ἀρχαί, εἶχον τὴν εἰσαγωγὴν πασῶν τῶν δικῶν ὅσαι μετὰ τῶν καθηκόντων αὐτῶν συνείχοντο. Εἰς αὐτοὺς δέ, καθ' ἕτερον χωρίον τοῦ Δημοσθένους (17), ἀνῆκε καὶ νὰ προσκαλῶσι τὰς ἀντιδόσεις, ὡς κυρίως τὴν καταβολὴν τῶν εἰσφορῶν ἀφορώσας. Ἀρχεῖον δ' εἶχον οἱ στρατηγοὶ τὸ λεγόμενον στρατήγιον (18), ἔνθα εἰργάζοντο, καὶ ἀνέκρινον τὰς δίκας, παρέδρους ἔχοντες τοὺς Ταξiάρχους, καὶ ἔνθα συνεσιτοῦντο. Ἐν τινι δὲ περιπτώσει (19) φαίνεται δεχόμενος τὴν λῆξιν ὁ Ταξiάρχος («Καὶ ἐγώ, ταξiαρχῶν τῆς φυλῆς, ἡγαγκαζόμεν... δέχεσθαι τὴν λῆξιν»)· ἀλλὰ, πιθανῶς ὡς πάρεδρος τοῦ στρατηγοῦ (20).

Προσέτι δ' ἐναπέκειτο τοῖς στρατηγοῖς καὶ ἡ τῆς χώρας ἀσφάλεια, καὶ ἡ τῆς τῶν ὁρίων καὶ τῶν ἐπιμενῶν, ἀναπαρατεμένης, ὡς φαίνεται, ἐκάστῳ τῶν δέκα, ἀνὰ μιᾶς εἰδικῶς τῶν ἐπιμελειῶν τούτων· διότι ἐν Πλουτάρχῳ (21) ὁ Δερκύλλος λέγεται «ἐπὶ τῆς χώρας στρατηγός», ὁ Φιλοκλῆς «στρατηγὸς ἐπὶ τὴν Μουνυχίαν καὶ τὰ νεώρια χειροτονημένος», ἐν δ' ἐπιγραφαῖς μνημονεύεται «στρατηγὸς ἐπὶ τὴν χώραν τὴν παραλίαν» (22).

Ἔνεκα δὲ τῆς σπουδαίας αὐτῶν ταύτης, καὶ τῆς τὴν ἑκ-

(15) Κ. Βοιωτ. 997.

(16) Πα. Λάκριτ. 940.

(17) Πρ. Φαίνιπ. 1040, 7.

(18) Δημ. κ. Βοιωτ. αὐτ.

(19) Δημ. κ. Βοιωτ. 999.

(20) Ἰδ. ἀνωτ. Διαίρ. Β, Κεφ. Ζ. σ. 341.

(21) Β. Φωκ. ΛΒ.

(22) Bæekh. C. I. g. n. 178, 179.

βασιν τῶν ἐκστρατειῶν ἀφορώσης δικαιοδοσίας, ἐδικαιοῦντο νὰ συγκαλῶσιν ἐκκλησίας (23), καὶ προτάσεις αὐταῖς νὰ ὑποβάλλωσιν ὥστε πολλάκις, ὡς ἐν Δημοσθένει (24), τὰ ψηφίσματα φέρουσι « *Βουλῆς καὶ στρατηγῶν γνώμη* ».

Ἡ τοσοῦτον δ' ἐπίσημος θέσις τῶν στρατηγῶν, καὶ ἡ περιωπὴ εἰς ἣν ἀνήρχοντο διοικοῦντες τὰς ἐκστρατείας, καὶ ἡ δόξα καὶ τὰ ὑλικώτερα ὠφελήματα ὧν εἶχον τὴν ἀφορμὴν καὶ τὴν δύναμιν ν' ἀπολαύωσι, καθίστων τὴν στρατηγίαν λίαν ἐπιζήτητον, ὥστε καὶ ὁ Ξενοφῶν (25) κατατάττει τοὺς στρατηγοὺς καὶ ἱππάρχους μετὰ τῶν σπουδαρχῶν, καὶ ἐν τῇ Ἀριστοφάνους Εἰρήνῃ (26) ὁ χορὸς καταρᾶται τοὺς παρατείνοντας τὸν πόλεμον, « *Εἴ τις ἐπιθυμῶν ταξιαρχεῖν... ἢ ἦν τις στρατηγεῖν βουλόμενος* ». Ἡ δὲ τοῦ Φωκίωνος γυνή, ἀντὶ παντὸς ἐξωτερικοῦ κοσμήματος, ἐνεκαυχᾶτο ἐπὶ τῷ ἀνδρὶ ἐπὶ μακρὸν στρατηγοῦντι, λέγουσα (27)· « *Ἐμοὶ κόμπος ἐστὶ Φωκίων, εἰκοστὸν ἔτος ἤδη στρατηγῶν Ἀθηναίων* ». Ὁθεν καὶ ἀπετέλει ἡ στρατηγία εἶδος εὐγενείας, ἧς ἡ ἀντανάκλασις ἔφθανε μέχρι τῶν ἀπογόνων, θεωρούντων ὡς ἐγκαύχημα τὸ εἶναι « *πατρὸς ἐστρατηγηκότος* » (28) ἢ « *προγόνων ἐστρατηγηκότων* » (29)· καὶ ἐκ τούτου προσάπτεται πολλάκις εἰς τοὺς στρατηγοὺς ἀριστοκρατικὸς τις κόμπος, πρὸς ὃν προσώχθουν οἱ πολλοὶ καὶ οἱ ῥήτορες, ὡς ὁ Αἰσχίνης (30)· « *Ἀ-*

(23) Θουκ. Β. 59. — Ἰδ. Ἀνωτ. Διαίρ. Α. Κεφ. Α. σ. 224.

(24) Π. Στεφ. 272.

(25) Συμποσ. Α, 4.

(26) 444.

(27) Πλούτ. Β. Φωκ. ΙΘ.

(28) Δημ. κ. Φορμ. 922.

(29) Αἰσχίν. κ. Τιμάρχ. 13.

(30) Κ. Τιμάρχ. — μα'. (Δούκ.).

νάδῃσεται δὲ... καὶ τῶν στρατηγῶν τις... ὑπτιάζων καὶ κατασκοπούμενος ἑαυτόν ».

Ἀλλὰ δι' αὐτὸ τοῦτο, διότι ἐπιζήτητος ἦν αὕτη ἡ ἀρχή, περιήρχετο πολλάκις εἰς τοὺς θρασυτέρους τῶν δημαγωγῶν, ἀφαιροῦντας ἀπὸ τῶν ἱκανωτέρων τὴν ἀφορμὴν τοῦ ν' ἀποκτήσωσιν ἐμπειρίαν· δι' ὃ καὶ ἡ πόλις ἠναγκάσθη ἄλλοι τέλους πολλάκις νὰ προσφεύγῃ εἰς ξένους ἐμπειροπολέμους, ὡς μνημονεύει ὁ Πλάτων (31) Ἀπολλοδώρου τοῦ Κυζικηνοῦ, καὶ Φανοσθένους τοῦ Ἀνδρίου, καὶ Ἡρακλείδου τοῦ Κλαζομενίου, διὰ τῶν ἐξῆς· « Ἀπολλόδωρον οὐ γινώσκεις τὸν Κυζικηνόν, ὃν Ἀθηναῖοι πολλάκις ἑαυτῶν στρατηγὸν εἴρηνται, ξένον ὄντα, καὶ Φανοσθέα τὸν Ἀνδριον, καὶ Ἡρακλείδην τὸν Κλαζομένιον, οὓς ἤδε ἡ πόλις, ξένους ὄντας, ἐνδειξαμένους ὅτι ἤξιον λόγου εἰσί, καὶ εἰς τὰς στρατηγίας καὶ εἰς τὰς ἄλλας ἀρχὰς ἄγει » ;

Εἰς δὲ τῶν στρατηγῶν ἦν ἐν ναυτικαῖς ἐκστρατείαις ναύαρχος, δι' ὃ καὶ ἡ ναυαρχία ἐκαλεῖται καὶ στρατηγία, ἐκλεγομένη ἐκ τῶν ταχυτέρων πλοίων τοῦ στόλου ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ (32). Ὑπὸ τὸν ναύαρχον ὦσαν οἱ τριήραρχοι, οἵτινες, ὡς ἐρρέθη, ἦσαν ἰδιῶται ἐξ ἰδίων συντηροῦντες τὰς τριήρεις, καὶ συνεκστρατεύοντες.

Οἱ δ' ἵππαρχοι, ἐδρεύοντες χωρὶς τῶν στρατηγῶν, καὶ παρέδρους ἔχοντες τοὺς φυλάρχους, ἐπεμελοῦντο ἰδίως τῆς ἐξασκήσεως τοῦ ἱππικοῦ, οὐ μόνον διὰ τὸν πόλεμον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν λαμπρότητα τῶν πομπῶν καὶ τῶν τελετῶν (33).

(31) Ἰων. 5426.

(32) Λυσ. π. Ἀπολ. δωροδ. 6. — Αἰσχ. κ. Κτησ. 13. — Δημ. πρ. Πολυχλ. 1222, 28.

(33) Ξενοφ. Ἰππαρχ. Γ. — Π. Ἰππ. ΙΑ, 10. — Δ. κ. Μειδ. 46, 47.

Ἐστηρίζετο δὲ καὶ τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ ναυτικοῦ ἡ διά-
ταξις ἐπὶ τῆς δεκαδικῆς κατὰ φυλὰς διαιρέσεως· καὶ καθ'
Ἡρόδοτον (34) οἱ ἐν Μαραθῶνι ἐτάχθησαν «ὡς ἀριθμέοντο
αἱ φυλαί», καὶ ὁ Πλούταρχος, τὴν αὐτὴν διηγούμενος μά-
χην (35), ὁμιλεῖ περὶ «τῶν βαρβάρων ἀντερεισάντων κατὰ
Λεοντίδα καὶ Ἀντιοχίδα φυλὴν».

Ἡ Φυλὴ δέ, ὑπὸ στρατιωτικὴν ἔποψιν ὑποδιηρεῖτο εἰς
τάξεις, καὶ πασῶν μὲν τῶν τῆς φυλῆς τάξεων προϊστάτο
εἰς Ταξίαρχος, ἐκάστης δ' ἰδίως εἰς Εὐταξίας, ὡς ἐξ ἐπι-
γραφῆς (36) ἐξάγεται.

Δὲν ἐξεστράτευον δὲ πᾶσαι αἱ τάξεις συγχρόνως, ἀλλὰ
διὰ κλήρου ἐξεπέμποντο, καὶ ἐντιμοτέρα ἦν ἡ ἐν τῇ πρώτῃ
θέσει· διότι ἐν Λυσία (37) καυχᾶται ὁ Μαντίθεος ὅτι «διε-
πράξατο ὥστε τοῖς πρώτοις τεταγμένος μάχεσθαι τοῖς
πολεμίοις»· ἀλλὰ δυστυχήσασα ἡ φυλὴ αὐτοῦ, ἠναγκά-
σθη νὰ φύγῃ, καὶ μετὰ ταῦτα, προκειμένης νέας ἐκστρα-
τείας, ἦλθεν αὐτὸς εἰς τὸν Ταξίαρχον, καὶ ἐζήτησε ἵνα ἐκ-
πεμφθῇ ἡ τάξις αὐτοῦ ἀκλήρωτος.

Τέλος δ' αἱ τάξεις ὑποδιηροῦντο εἰς λόχους, οἵτινες ἴσως
ἀντεστοίχουν τοῖς δήμοις, διότι ἐκ τοῦ χωρίου τούτου τοῦ
Ἰσαίου (38)· «Ἐστράτευμαι ἐν τῇ φυλῇ τῇ ἐκείνου καὶ τῷ
δήμῳ», ἐξάγεται ὅτι ἡ παράταξις ἐγίνετο καὶ κατὰ δήμους.

Ἡ δ' ὑποχρέωσις τοῦ στρατεύεσθαι ἤρχετο διὰ πάντας
τοὺς Ἀθηναίους μετὰ τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας (39)· διότι ὁ

(34) ΣΤ, 111.

(35) Β. Ἀριστ. Ε.

(36) Rang. Ant. Hell. II, N. 1241.

(37) Ὑπ. Μαντιθ. 16. — Ἰδ. καὶ Ξενοφ. Ἀπομν. Γ'. 4, 1. — Πολυδ. Η,
114 — Per. εἰς Αἰλ. II. I. B, 44.

(38) Π. Μενεχλ. κλ. 42.

(39) Ἰδ. Ἀνωτ. Βιβλ. Β. Μέρ. Γ. Διαίρ. Α. Κεφ. ΣΤ. σ. 191.

τῶν παίδων ἐξερχόμενος, ὥφειλεν ἐπὶ τοῦ ἐπὶ διετὲς ἡβῆσαι, ἥτοι ἀπὸ τοῦ 16-18 ἔτους νὰ διατρίβῃ περὶ τὰ γυμνάσια καὶ τὰς στρατιωτικὰς μελέτας· ἀπὸ δὲ τοῦ 18 ἔτους κατετάττετο εἰς τὸν στρατόν, καὶ ὑπηρέτει ἐπὶ ἕτερα δύο ἔτη ὡς περίπολος εἰς τὰς ἐν τοῖς μέρεσι λεγομένας στρατείας, δηλαδή τὰς ἐντὸς τῆς χώρας· μετὰ δὲ ταῦτα καὶ εἰς τὰς ἄλλας, μέχρι τοῦ 60 ἔτους τῆς ἡλικίας· ὥστε ἀπῆρχον ἐν τῷ καταλόγῳ πάντοτε 42 ἡλικιῶν στρατεύσιμοι, ἀπὸ τοῦ 18 μέχρι τοῦ 60 ἔτους. Ἐδηλοῦτο δὲ τὸ ἔτος ἐφ' οὗ τις κατετάττετο ἐν τοῖς στρατευσίμοις διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἐπωνύμου ἄρχοντος, δι' ὃ καὶ ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην ἐλέγοντο οἱ ἄρχοντες οὗτοι καὶ Ἐπώνυμοι τῶν ἡλικιῶν, ὃ αἰνιττόμενος, λέγει ὁ Ἀρποκρατίων ἐξ Ἀριστοτέλους (40)· «Εἰσὶ γὰρ ἐπώνυμοι δέκα μὲν οἱ τῶν φυλῶν, δύο δὲ καὶ τεσσαράκοντα οἱ τῶν ἡλικιῶν»· καὶ Ἀλλαχοῦ (41)· «Δύω καὶ τεσσαράκοντα, ἐφ' ὧν αἱ ἡλικίαι προσδιοροῦνται τῶν πολιτῶν καθ' ἕκαστον ἔτος, ἀπὸ ὀκτωκαίδεκα ἐτῶν μέχρις ἐξήκοντα». Πρεσβύτεροι δὲ καὶ νεώτεροι ἐξεστράτευον μόνον ἐν καιρῷ ἀνάγκης, ὡς ὁ Πλούταρχος διηγεῖται (42), ὅτι θέλων ὁ Φωκίων ν' ἀποτρέψῃ τοὺς Ἀθηναίους τοῦ πρὸς Βοιωτοὺς πολέμου, προεκήρυξεν· «Ἀθηναίων τοὺς ἄχρις ἐξήκοντα ἐτῶν ἀφ' ἡβης, πέντε ἡμερῶν σιτία λαβόντας, εὐθὺς ἀκολουθεῖν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας... Οὐδέν, ἔφη, δεινόν. Ἐγὼ γὰρ ὁ στρατηγός, ὀγδοηκοστὸν ἔχων ἔτος, ἔσομαι μεθ' ὑμῶν». Ὅσακις δ' ἐγένετο ἐκστρατεία οὐχὶ πανδημεῖ, κατελέ-

(40) Φ. Στρατεία.

(41) Φ. Ἐπώνυμοι.

(42) Β. Φωκ. ΚΔ. — Ἰδ. καὶ Θουκ. Α, 105. — Λυσ. Ἐπτάρ. 13. — Διόδ. ΙΓ, 72.

γοντο αἱ ἡλικίαι, ἥτοι προσδιωρίζετο ἀπὸ τίνος μέχρι τίνος ἄρχοντος οἱ καθ' ἡλικίας ἐγγεγραμμένοι ὤφειλον νὰ ἐκστρατεύωσι, συνήθως, καὶ ὅσον ἐνεδέχετο, οἱ μὴ προεκστρατεύσαντες, καὶ ἐκαλεῖτο τοῦτο «στρατεία ἡ ἐν ἐπωνύμοις», ὡς αὐτόθι, πάλιν ἐξ Ἀριστοτέλους, ἐξακολουθεῖ ὁ Ἀρποκρατίων (43). «Χρῶνται δὲ τοῖς ἐπωνύμοις καὶ πρὸς τὰς στρατείας, καὶ ὅταν ἡλικίαν ἐκπέμπωσι, προγράφουσιν ἀπὸ τίνος ἄρχοντος ἐπωνύμου μέχρι τίνος δεῖ στρατεύεσθαι». Τοῦτο δὲ δηλοῖ καὶ τοῦ Αἰσχίνου ἡ ἔκφρασις (44). «Ἐκ παίδων μὲν γὰρ ἀπαλλαγείς, περίπολος τῆς χώρας ταύτης ἐγενόμην δύο ἔτη . . . πρώτην δ' ἐξελθὼν στρατείαν τὴν ἐν τοῖς μέρεσι καλουμένην . . . καὶ τὰς ἄλλας τὰς ἐκ διαδοχῆς ἐξόδους, τὰς ἐν τοῖς ἐπωνύμοις καὶ τοῖς μέρεσιν ἐξῆλθον».

Ἀφίεντο δέ, ἡ ἐξηροῦντο τοῦ στρατεύεσθαι, οἱ ἀδύνατοι, ἥτοι οἱ πάσχοντες σωματικῶς, ὡς ὧν πολλὰ εὐσπλαγχνά ἦσαν ἐν Ἀθήναις κενομαθετήμενα (45), προσέτι δὲ οἱ Βουλευταί (46), καὶ οἱ ἔμποροι, ὡς λέγει ἐν Ἀριστοφάνει ὁ θέλων ν' ἀπαλλαγῇ τῆς στρατείας (47). Πρόφασιν δὲ μᾶλλον ἴσως ἀστρατείας εὕρισκον ἡ ὅ,τι εἰς αὐτὴν νομίμως ἐδικαιοῦντο οἱ τελῶναι, ἥτοι οἱ τελῶν ἐνοικιασταί· διότι, κατὰ Δημοσθένην (48), ὁ Ξενοκλείδης «έωρημένος τὴν πεντηκοστὴν τοῦ σίτου . . . οὐκ ἐξελθὼν τὴν στρατείαν, . . . γραφεὶς ἀστρατείας, . . . ἦλω καὶ ἠτιμώθη»· ὁμοίως δὲ καὶ οἱ χορευταί κατὰ τὰς τελετάς, ὡς τὸν Μαντίθεον, ἐν

(43) Φ. Στρατεία.

(44) Π. Πρπρσβ. 49.

(45) Bæckh, Staatshh. I, 260.

(46) Λυχ. Κ. Λεωκρ. Ι', 2.

(47) Ἐκκλησι. 1019. Καὶ Σχολ.

(48) Δη. πλ κ. Νεαίρ 1353, 22.

Δημοσθένει (49), ὅστις « ὅτ' εἰς Ταμύνας περιῆλθον οἱ ἄλλοι, τοὺς Χόας ἄγων ἀπελείφθη, καὶ τοῖς Διονυσίοις καταμείνας ἐχόρευεν », ἀλλὰ διὰ τοῦτο καὶ « λειποταξίου προσεκλήθη ».

Προσέτι δ' ἡ κατωτάτη τιμοκρατικὴ τάξις τῶν Ἀθηναίων, οἱ Θῆτες, δὲν ἐνεγράφοντο εἰς τὸν στρατιωτικὸν κατάλογον, δι' ὃ οὐδ' ἐστρατεύοντο ἐκ καταλόγου, ἤτοι τακτικῶς, ἀλλ' ἐκτάκτως μόνον ὡς ψιλοί, καὶ μεταγενεστέρως μόνον ὡς ἐπιβάται, ὃ ἐστὶ στρατιῶται κατὰ θάλασσαν πολεμοῦντες, ὡς ἐν Θουκυδίδῃ (50)· « Ἀθηναίων... πεντακόσιοι μὲν καὶ χίλιοι ἐκ καταλόγου, ἑπτακόσιοι δὲ θῆτες, ἐπιβάται τῶν νεῶν ». Κατέλεγον δὲ τούτους οἱ Δήμαρχοι ὁμοῦ καὶ οἱ Βουλευταί, ὡς ἐξάγεται ἐκ Δημοσθένους, λέγοντος (51)· « Τοὺς βουλευτὰς καὶ τοὺς δημάρχους καταλόγους ποιεῖσθαι τῶν δημοτῶν, καὶ ἀποφέρειν ταύτας ».

Οἱ δ' ἵππεῖς ἐξ ἐναντίας ἐλαμβάνοντο ἐκ τῶν πλουσιωτάτων τάξεων, πιθανῶς ἐκ τῶν ὅσων ἀνωτάτων τιμοκρατικῶν, καὶ ἡ πολυέξοδος ἵπποτροφία ἦν αὐτῶν λειτουργία ὑποχρεωτική (52), καὶ οἱ λαμπρότεροι νέοι τῶν Ἀθηναίων ἦσαν ἵππεῖς, ὀφείλοντες νὰ ὑπηρετῶσιν ὡς τοιοῦτοι ἐν πολέμῳ εἰς τὰς ἐκστρατείας, καὶ ἐν εἰρήνῃ εἰς τὰς πομπάς.

Καὶ ἀνέκαθεν μὲν ὁ πολίτης ἐθεώρει ὡς καθῆκον καὶ ὡς καύχημα τὸ προμαχεῖν ὑπὲρ τῆς πατρίδος· ἀλλ' ὁ Περικλῆς, ὅστις διὰ παντοίων ὑλικῶν ὠφελημάτων ἡγόρασεν οὕτως εἰπεῖν τοῦ δήμου τὴν εὐνοίαν, οὐκ ὀλίγον συντελέ-

(49) Δημ. Κ. Βοιωτ. Α, 999. — Ἰδ. καὶ Κ. Μειδ. 7. 52.

(50) ΣΤ. 43.

(51) Π. Πολυκλ. 1208.

(52) Ξενοφ. Οἶκον. Β, 6. — Λυκ. κ. Λεωκρ. 35, 5.

σας εἰς τοῦ φρονήματος αὐτοῦ τὴν ταπείνωσιν, ἐνομοθέτησε μισθὸν καὶ εἰς τοὺς στρατιώτας, ὡς λέγει ὁ Οὐλπιανός (53): «*Πρῶτος γὰρ ἐκεῖνος ἔταξε μισθοφοράν, καὶ ἔδωκε τῷ δήμῳ στρατευομένῳ*». Διέφερε δ' ὁ μισθὸς κατὰ κχιροὺς καὶ περιστάσεις, ἀπὸ 2 ὀβολῶν μέχρι δραχμῆς διὰ τὸν ὀπλίτην μετὰ τοῦ ὑπηρέτου αὐτοῦ, καὶ ἄλλαι τόσαι ἐλογίζοντο διὰ τὸν σῖτον ἢ τὸ σιτηρέσιον, ὅπερ ὁμῶς συνήθως εἰς εἶδη ἐχορηγεῖτο. Κατὰ Θουκυδίδην (54), περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, οἱ τὴν Ποτίδαιαν πολιορκοῦντες «*δίδραχμοι ὀπλῖται ἐφρούρουν. Αὐτῷ γὰρ καὶ ὑπηρέτῃ δραχμὴν ἐλάμβανε τῆς ἡμέρας*», περιλαμβανομένου, ἐννοεῖται, καὶ τοῦ σιτηρεσίου. Οἱ δ' ἐν τέλει, ἢ ἀξιωματικοί, ἐλάμβανον τὸ διπλάσιον, οἱ ἱππεῖς τὸ τριπλάσιον, καὶ οἱ στρατηγοὶ τὸ τετραπλάσιον· οἱ δὲ ναῦται ἀνὰ τρεῖς ὀβολοὺς (55), πλὴν τῶν Παραλιτῶν, ἥτοι τῶν ναυτῶν τῆς ἐπιστήμον τριήρεως τῆς Παράλλου, λαμβανόντων ἀνὰ τεσσαράς. Τῶν ἱππέων δ' ἡ μισθοφορὰ ἐξηκολούθει καὶ ἐν εἰρήνῃ, ὡς λέγει ὁ Οὐλπιανός (56): «*Καὶ γὰρ καὶ οἱ ἱππεῖς μισθὸν ἐλάμβανον ἐν τῇ εἰρήνῃ ὑπὲρ τοῦ τρέφειν τοὺς ἵππους*», καὶ ἐδαπάνα εἰς αὐτοὺς 40 τάλαντα κατ' ἕτος ἡ πόλις, ὅπως μὴ εὐρεθῇ ἐστερημένη ἱππικοῦ ἐν περιστάσει πολέμου, ὡς ὁ Ξενοφῶν μαρτυρεῖ (57). Ἐλάμβανον δὲ πλὴν τοῦ μισθοῦ οἱ ἱππεῖς καὶ τὴν λεγομένην κατάστασιν, ἥτις ἦν προκαταβολὴ πρὸς ὀπλισμόν, ἅπαξ γινομένη, καὶ ἀποδιδομένη ὅταν ἔληγεν ὁ χρόνος τῆς ὑπηρεσίας ἐκά-

(53) Εἰς Δημ. π. Συντάξ. 51.

(54) Γ, 17.

(55) Θουκ. Η', 45. — Ἰδ. Πλούτ. Β, Ἀλκιβ. ΑΒ.

(56) Εἰς Δημ. Κ. Τιμοκρ. 234.

(57) Ἰππαρχ. Α, 19.

σου ἰππέως, ὡς λέγει ὁ Φώτιος (58). « *Εοικεν ἡ κατά-
σασις ἀργύριον εἶναι, ὅπερ οἱ κατασταθέντες ἰππεῖς
ἐλάμβανον ἐκ τοῦ δημοσίου ἐπὶ τῇ καταστάσει... Ἀπε-
δοτο δὲ τὸ ἀργύριον ὑπὸ τῶν ἰππευσάντων ὅτε ἀντ' αὐ-
τῶν ἕτεροι καθίστατο* » (59).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'.

Εὐθύνη.

Ἐπειδὴ δ' αἱ πλεῖσται τῶν ἀρχῶν ἐν Ἀθήναις ἦσαν
κληρωταί, καὶ αὐτῶν δὲ τῶν χειροτονιῶν αἱ ἐκλογαὶ ὑπὸ
πλήθους καταδημαγωγουμένου καὶ εὐαπαθήτου οὐχὶ πλή-
ρεις παρεῖχον τὰς ἐγγυήσεις, καὶ πολλάκις παρέδιδον τὰ
τῆς πόλεως εἰς διεύθυνσιν χειρῶν ἀδεξίων, πρὸς θεραπείαν
τούτου ἐνομοθετήθη ἡ τῶν ἀρχόντων εὐθύνη, δι' ἧς ἡρεу-
νᾶτο ἡ χρῆσις ἣν οὗτοι ἐποιήσαντο τῆς ἐξουσίας· καὶ σπου-
δαῖον αὐτῆς μέρος ἦν ἡ ἐπιχειροτομία, συνισταμένη εἰς τὸ
δικαίωμα ὃ ὁ δῆμος ἐκέκτητο, κατὰ τὴν κυρίαν ἐκκλησίαν
ἐκάστης πρυτανείας, ἐπομένως δεκάκις τοῦ ἔτους, ν' ἀπο-
φαίνεται διὰ χειροτονίας περὶ ἐκάστου τῶν ἀρχόντων, ἂν
ἤρξε καλῶς. Τότε δ' ὁ βουλόμενος τῶν Ἀθηναίων ἐδύνατο
νὰ κατηγορήσῃ τὸν ἐπιχειροτονοῦμενον ἄρχοντα, καὶ ὁ ἄρ-
χων καθ' οὗ, τῇ κατηγορίᾳ πειθόμενος, ἐχειροτόνει ὁ δῆ-

(58) 142. — Ἰδ. καὶ Ἀρποκρ. 164.

(59) Ἰδ. περὶ Ναυκραριῶν ἄνωτ. Βιβλ. Β. Μέρ. Β. Κεφ. Δ.σ. 146.

μος, παρεπέμπετο εἰς τὸ δικαστήριον, ὡς πληροφορούμεθα παρὰ Πολυδεύκους (1): «Καθ' ἐκάστην πρυτανείαν ἐπερωτᾶν εἰ δοκεῖ καλῶς ἄρχειν ἕκαστος. Τὸν δ' ἀποχειροτονηθέντα κρίνουσιν». Οὕτω, κατὰ Δημοσθένην (2), τοῦ Θεοκρίνου ὁ ἀδελφός, θεσμοθετῶν, «Ἀπεχειροτονήθη, τῶν χειροτονητῶν οὐσῶν». Ὁ δ' οὕτως ἀποχειροτονηθεὶς ἐπαύετο, ἵνα δικασθῇ· διὰ τοῦτο λέγει ὁ Δημοσθένης (3): «Τὰς τιμωρίας ὁ Σόλων τοῖς μὲν ιδιώταις βραδείας ἐποίησε, ταῖς δὲ ἀρχαῖς καὶ τοῖς δημαγωγοῖς ταχείας».

Κυρίως δὲ κατὰ τὴν λήξιν τῆς ὑπηρεσίας αὐτῆς οἷα δῆποτε ἀρχὴ ὤφειλε νὰ δώσῃ εὐθύνας τοῦ τρόπου τῆς ἐκπληρώσεως τῶν αὐτῇ ἐμπιστευθέντων καθηκόντων, καὶ ἀπολογισμὸν τῶν χρημάτων ὧν εἶχε τὴν διαχείρισιν· καὶ οὐ μόνον αἱ κυρίως ἀρχαὶ καὶ οἱ δημόσια χρήματα παραλαβόντες ἢ δαπανήσαντες, ἢ δημοσίων χρημάτων ἐπιμεληθέντες, ἀλλὰ καὶ ὅστις μόνον ἐξήσκησεν οἷον δῆποτε διοικητικὸν ἢ δικαστικὸν δημόσιον καθήκον, ὅπως δῆποτε ἤψατο τῶν δημοσίων, ὡς λέγει ὁ Αἰσχίνης (4): «ὅς οὔτε εἵληφεν οὐδὲν τῶν δημοσίων οὔτ' ἀνήλωκε, προσῆλθε δὲ πρὸς τι τῶν κοινῶν»· καὶ ὁ Σχολιαστὴς τοῦ Ἀριστοφάνους (5): «Οἱ γὰρ χειρίσαντές τι τῶν κοινῶν καὶ διοικήσαντες τῶν ἀνηλωμένων χρημάτων, εὐθύνας καὶ λογισμοὺς ἔδοσαν»· ἐπομένως καὶ αὐτοὶ οἱ Διαιτηταί, ὡς βλέπομεν ἐν τῷ κατὰ Μειδίου τοῦ Δημοσθένους (6), καὶ οἱ ἱερεῖς, καὶ οἱ τριήραρχοι, οὐ μόνον διὰ τὴν στρατιωτικὴν

(1) Η, 87.

(2) Κ. Θεοκρ. 1330.

(3) Κατ' Ἀριστογείτ. Β, 801.

(4) Κ. Κτησ. 6.

(5) Ἰππ. 822.

(6) κδ'. κε'. (Δούκ.).

αὐτῶν ὑπηρεσίαν, ὡς ἐν τῷ πρὸς Πολυκλέα λόγῳ τοῦ ῥήτορος (7), ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ ἐμπεπιστευμένον αὐτοῖς δημόσιον σκάφος μετὰ τῶν σκευῶν, προσέτι δὲ καὶ οἱ πρέσβεις κατὰ τὸν τρόπον καθ' ὃν ἐξεπλήρωσαν τὴν ἐντολὴν αὐτῶν, ὡς ἐν Δημοσθένει (8). «Τοῦτο γὰρ εἰσὶ πρεσβείας εὐθύται· τί πέπρακται; τί ἀπήγγειλας; εἰ μὲν ἀληθῆ, σώσου· εἰ δὲ ψευδῆ, δίκην δός». Εὐθύνας δὲ βεβαίως δὲν ὠφειλον δι' ἃ ἐλάμβανον χρηματικὰ ἐφόδια (9), ἢ μισθόν, ὅστις ἦν δίδραχμος καθ' ἐκάστην, τοῦλάχιστον ὡς ἐν μιᾷ περιστάσει ἀναφέρεται ὑπ' Ἀριστοφάνους (10). «Μισθὸν φέροντες δύο δραχμας τῆς ἡμέρας».

Ἦν δ' ἡ τὰς εὐθύνας δεχομένη ἀρχὴ οἱ Λογισταὶ ἢ Εὐθυνοὶ, ὡς λέγει ὁ Ἀριστοτέλης (11). «Ἐπεὶ δὲ ἔνιαι τῶν ἀρχῶν, ἢ καὶ πᾶσαι, διαχειρίζονται πολλὰ τῶν κοινῶν, ἀναγκαῖον ἑτέραν εἶναι τὴν ληγόμενην λογισμὸν καὶ προσευθυγοῦσαν, αὐτὴν μὴδὲν διαχειρίζουσαν ἕτερον. Καλοῦσι δὲ τούτους οἱ μὲν εὐθύνας, οἱ δὲ λογιστάς, οἱ δ' ἐξεταστάς, οἱ δὲ συνηγόρους». Ἦσαν δ' οἱ λογισταὶ δέκα τὸν ἀριθμὸν, ὡς εἰς τῶν σχολιαστῶν (12). «Λογισταὶ δέκα τὸν ἀριθμὸν ἄνδρες ἦσαν, παρ' οἷς οἱ πρεσβεύσαντες ἢ τι δημόσιον δικασάντες (πιθανῶς διοικήσαντες), ἢ τινα ἀρχὴν ἄρξαντες ἐδίδοσαν τὰς εὐθύνας». Καὶ ὁ μὲν Ἀριστοτέλης συνωνύμους λέγει τοὺς Λογιστάς μετὰ τῶν Εὐθύνων, πιθανῶς ὡς τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ ὄνομα φέροντας ἐν διαφόροις Ἑλληνικαῖς πολιτεῖαις· ὁμοίως δὲ καὶ ὁ

(7) 1222, 11.

(8) Π. Πρπρσβ. 367.

(9) Ἰσ. Δημ. π. πρπρσβ. 1190, 23.

(10) Ἀχαρν. 66.

(11) Πολιτ. ΣΤ. 5, 10.

(12) Σχόλ. εἰς Αἴσχ. κ. Κτησ. 395.

Φώτιος (13) δὲν διακρίνει μεταξὺ αὐτῶν. Τὸνναντίον ὁμοῦς λέγει ὁ Ἀρποκρατίων (14): « Διείλεται περὶ τούτων Ἀριστοτέλης, ἐν τῇ Ἀθηναίων πολιτείᾳ, ἔνθα δείκνυται ὅτι διαφέρουσι τῶν Εὐθύνων ». Ἦσαν δ' οἱ λογισταὶ κληρωτοί, ὡς λέγει ὁ Πολυδεύκης (15): « Λογισταί· καὶ τοῦτο ἡ Βουλὴ κληροῖ κατ' ἀρχὴν ὡς παρακολουθεῖν τοῖς ἀρχουσι », ἐννοῶν, ἵνα ἐξελέγχωσιν αὐτούς ». Ὁμοίως δὲ κληρωτοὺς λέγει ὁ Φώτιος (16) καὶ τοὺς Εὐθύνους: « Εὐθυνος ἀρχὴ ἦν τις. Ἐξ ἐκάστης δὲ φυλῆς ἓνα κληροῦσι· τούτῳ δὲ δύο παρέδρους ». Ὁ Πολυδεύκης ὁμοῦς λέγει αὐτοὺς αἰρετούς, καὶ παρέδρους τῶν Λογιστῶν (17): « Οἱ δὲ Εὐθυνοὶ, ὥσπερ οἱ πάρεδροι τοῖς ἐννέα ἀρχουσι προσαιροῦνται· οὗτοι δ' εἰσπράσσουσι καὶ τοὺς ἔχοντας ». Καὶ ὁ Ἀνδοκίδης δὲ φαίνεται αὐτοὺς ὡς παρέδρους θεωρῶν, ἐν τούτοις (18): « Ὅσων Εὐθύνων τινες εἰσὶ κατεγνωσμένοι ἐν τοῖς λογιστηρίοις ἐπὶ τῶν Εὐθύνων ἢ τῶν παρέδρων ». Πλείονα δέ, ἀλλὰ λίαν ἀσυνάρτητα καὶ συγκεχυμένα λέγει σχολιαστὴς τις περὶ αὐτῶν (19): « Εὐθυνοὶ εἰσὶν ἀρχοντές τινες, οἱ τὰς εὐθύνας λαμβάνοντες παρὰ τῶν ἀρχόντων, ὥσπερ καὶ οἱ λογισταί, καὶ πάρεδροι ἐφ' ἐκείστη ἀρχῇ· καὶ γὰρ τῷ ἀρχοντι εὐθυνος ἦν καὶ πάρεδροι καὶ τῷ βασιλεῖ ὁμοίως καὶ τῷ πολεμάρχῳ καὶ τοῖς θεσμοθέταις. Ἐκπράσσει δ' ὁ εὐθυνος ὅσα ἐπὶ τῆς ἀρχῆς ἢ προστέτακται ὧφλον τινὲς εἰς τὸ δημόσιον ». Φαίνεται

(13) Pors. 31, 20.

(14) Φ. Λογισταί.

(15) H, 99.

(16) Αὐτ.

(17) H, 100.

(18) Π. Μυστ. 78.

(19) Σχολ. εἰς Πλάτ. 243. — Ruhnke.

ἐξαχόμενον ἐκ τῶν μαρτυριῶν τούτων, ὅτι ἐκληροῦντο ὑπὸ τῆς Βουλῆς ἐτησίως δέκα Λογισταί, οὗτοι δ' ὅτι ἐξέλεγον δις τόσους παρέδρους, ὧν οἱ μὲν δέκα ἐλέγοντο εὐθύνοι, οἱ δ' ἕτεροι δέκα κυρίως πάρεδροι, καὶ πάντες ὁμοῦ ἀπετέλουν τὸ λογιστήριον, ἢ τὴν ἀρχὴν τῶν τριάκοντα ἢ τῶν τριάκοντα λογιστῶν, ἧτις ἐν ἐπιγραφαῖς μνημονεύεται (20). Πιθανῶς δ' ἠρεύνων οἱ μὲν λογισταὶ τοὺς χρηματικούς ἀπολογισμούς, οἱ δ' εὐθύνοι τὰς πολιτικὰς εὐθύνας, καὶ οἱ πάρεδροι ἴσως ἦσαν βοηθοὶ ἢ ἀναπληρωταὶ ἐκατέρων.

Εὐθύνους δὲ ἰδίως εἶχον καὶ πάντες οἱ δῆμοι (21).

Τινὲς δὲ ἔδιδον εὐθύνας, πλὴν τῆς λογιστικῆς ταύτης ἀρχῆς, προσέτι καὶ εἰς τοὺς ἐντολὰς αὐτῶν, ὡς βλέπομεν ἐν Δημοσθένει (22), ὅτι Ἐπιμελῆται τῶν φυλῶν καταθέτουσιν αὐτὰς παρὰ τοῖς Φυλέταις. Ὁ δὲ Πολυδεύκης, δι᾽ ἀσχυρίζομενος (23), ὅτι οἱ στρατηγοὶ ἔδιδον εὐθύνας παρὰ τοῖς Θεσμοθέταις, ἐννοεῖ πιθανῶς ὅτι οἱ Θεσμοθέται ἦσαν οἱ εἰσαγωγεῖς τῶν κατ' αὐτῶν δικῶν.

Ὁ ἀμελήσας δὲ νὰ δώσῃ αὐτοπροαιρέτως εὐθύνας ἐντὸς τριάκοντα ἡμερῶν ἀπὸ τῆς λήξεως τῆς ἀρχῆς, ὑπέκειτο εἰς γραφὴν Ἀλογίου, κατὰ τοὺς λεξικογράφους, καὶ κατὰ τὸν Εὐπολιν, λέγοντα (24): «Καὶ γὰρ αἰσχρὸν ἀλογίου τις ὀφλεῖν».

Διεξήγετο δὲ παρὰ τοῖς Λογισταῖς ἡ διαδικασία, ὡς ἡ ἀνάκρισις παρὰ πᾶσι τοῖς ἄρχουσι· καὶ ἐδύνατο, προσεκαλεῖτο μάλιστα διὰ κήρυκος, καὶ ὁ βουλόμενος, νὰ κατη-

(20) Rang. Ant. Hell. N. 281.

(21) Bæekh, C. I. G. N. 70.

(22) K. Θεοκρ. 1326, 20.

(23) H, 83.

(24) Ἐν Bekk. Anecd. 436.

γορήσῃ τὸν εὐθυνόμενον ἄρχοντα, ὡς ἐν Αἰσχίνῃ(25). « Τὸν τῶν λογιστῶν κήρυκα κηρύξαι τὸ πάτριον καὶ ἔννομον κήρυγμα τοῦτο· τίς βούλεται κατηγορεῖν ». Καὶ ἂν μὲν οὐδεὶς παρίστατο, καὶ οὐδὲν εὖρον οἱ λογισταὶ ἀφ' ἐαυτῶν ἐπιλήψιμον, ἐπιστοποιοῦν τὸ ἀνεύθυνον τοῦ ἐξεταζομένου, ὅπερ ἐλέγετο « τὰς εὐθύνας ἐπισημαίνεσθαι » (26), καὶ ἀπέλυον αὐτόν, ἄγνωστον ἂν ἀπ' εὐθείας, ἢ ἂν, ὡς τινες φρονοῦσι (27), κατ' ἀπόφασιν δικαστηρίου. Ἄλλως εἰσῆγον τὸν ἐξεταζόμενον εἰς τὸ δικαστήριον, ὃ αὐτοὶ ἐκλήρουν, καὶ κατηγοροῦν αὐτοῦ διὰ τῶν συνδίκων ἢ συνηγόρων, οἵτινες ἦσαν κληρωτοί, ὡς περὶ τούτων ἐκτίθεισὶ τις τῶν Γραμματικῶν (28). « Εὐθύνας κυρίως ἅς εἰσάγουσιν οἱ λογισταὶ πρὸς τοὺς δόξαντας μὴ ὀρθῶς ἄρξαι τῆς πόλεως, ἢ πρεσβεῦσαι κακῶς. Καὶ τὰ δικαστήρια μὲν οἱ λογισταὶ κληροῦσι, κατηγορεῖ δ' ὁ βουλευόμενος, καὶ τοῖς δικασταῖς ἐφρεῖται τιμᾶσθαι τοῖς ἁλοῦσιν ». Οὐχὶ δ' ἀκριβῶς ἐκφράζεται ὁ Πολυδεύκης (29). « Εὐθύνη δὲ κατὰ τῶν ἀρξάντων ἢ πρεσβευσάντων ἦν μὲν περὶ χρημάτων πρὸς τοὺς εὐθύνους καὶ λογιστάς (οὗτοι δ' ἦσαν δέκα), ἦν δὲ περὶ ἀδικημάτων εἰς τοὺς δικαστάς ».

Μέχρις οὗ δ' ἐπισημανθῶσι τινὶ αἱ εὐθύναι, ἤτοι μέχρις οὗ οὗτος ἀπολυθῇ αὐτῶν, ἐθεωρεῖτο ὡς δημόσιος ὀφειλέτης, διὸ οὔτε τὴν ἰδίαν οὐσίαν ἐδύνατο ἐλευθέρως νὰ διαθέσῃ, καθ' ὃ τῷ δήμῳ ἐνεχυριασμένην, οὔτε ἀρχὴν ἄλλην νὰ ἄρξῃ, οὔτε δωρεὰν νὰ λάβῃ παρὰ τοῦ δημοσίου. Οὕτω τὸ « τοὺς ὑπευθύνους μὴ στεφανοῦν » ἦν ἡ βάσις τοῦ κατὰ

(25) Κ. Κτησ. 6.

(26) Δημ. π. Στεφ. 310, 21.

(27) Ἰδ. Meyer u' Schüm. 220. — Heffter, 375.

(28) Bekk. Anecd. 245.

(29) H, 45.

Κτησιφῶντος λόγου τοῦ Αἰσχίνου, ἐν ᾧ λέγεται (30) ὅτι
 δυνάμοθ' ἡ «ἀρχὴν ὑπεύθυνόν φησι μὴ ἀποδημεῖν . . .
 πάλιν ὑπεύθυνον οὐκ ἔῃ τὴν οὐσίαν καθιεροῦν, οὐδὲ
 ἀάθημα ἀναθεῖναι, οὐδὲ ἐκποίητον γενέσθαι, οὐδὲ δια-
 θῆναι τὰ ἑαυτοῦ . . . ἐνὶ δὲ λόγῳ ἐνεχυριάζει τὰς οὐσίας
 τῶν ὑπευθύνων, ἕως ἄν λόγον ἀποδῶσι τῇ πόλει ».

Ἦσαν ἐπομένως αἱ εὐθύναι ἡ μεγίστη ἐγγύησις κατὰ
 τὴν καταχρήσεων τῶν ἀρχόντων, καί, ἐν τῷ πολιτικῷ τῶν
 Ἀθηναίων ὀργανισμῷ, τὸ ἰσχυρώτατον τῆς εὐνομίας ἐλα-
 τήριον, περιορίζον καὶ διορθοῦν τὰς ἐν αὐθαιρέτοις ἐκλο-
 γαῖς παρεκτροπὰς τῆς παντοδυναμίας τοῦ δήμου.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

(30) 6.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ. — Πηγαὶ τῆς σπουδῆς τῶν πολιτικῶν ἀρχαιοτήτων.	Σελ.	1
ΒΙΒΛΙΟΝ Α΄.— Ἀρχαιοτάτη κοινωνικὴ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος	»	13
ΚΕΦ. Α΄.— Καταγωγὴ καὶ φυλετικὴ διαίρεσις τῶν Ἑλλήνων	»	13
Β΄.— Κοινωνικαὶ ἀρχαὶ τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων	»	25
Γ΄.— Ἐπίδρασις τῆς θρησκείας ἐπὶ τῶν κοινωνικ. ἀρχῶν	»	30
Δ΄.— Πολιτικὸς ὀργανισμὸς τῶν ἀπωτάτων χρόνων	»	52
ΒΙΒΛΙΟΝ Β΄.— Πολίτευμα τῶν Ἀθηναίων	»	61
ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ.— Τὰ προϊστορικὰ μέχρι Σόλωνος	»	61
ΚΕΦ. Α΄.— Πανάρχαιος τύχη τῆς χώρας.	»	61
Β΄.— Ἄνακτες, καὶ ἡ ἐπ' αὐτῶν τῆς χώρας διαίρεσις	»	66
Γ΄.— Ἴωνικαὶ φυλαὶ	»	77
Δ΄.— Θησεύς	»	87
Ε΄.— Τάξεις καὶ φυλῶν ὑποδιαίρεσις	»	91
Ϛ΄.— Κατάλυσις τῆς μοναρχίας	»	105
Ζ΄.— Ἄρχοντες	»	110
Η΄.— Δράκοντος νομοθεσία	»	114
ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.— Προοδοποιήσεις τῆς Δημοκρατίας.	»	118
ΚΕΦ. Α΄.— Σόλων. Σεισάχθεια	»	118
Β΄.— Ἄξονες. Πολιτικὸς ὀργανισμὸς	»	124
Γ΄.— Πεισιστρατίδαι. Τυραννίς.	»	133
Δ΄.— Κλεισθένους μεταρρυθμίσεις	»	143
Ε΄.— Πλήρης ἐγκατάστασις τῆς Δημοκρατίας.	»	149
ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ.— Ὅριστικὸς ὀργανισμὸς τοῦ Ἀττικοῦ πο- λιτεύματος	»	156
ΤΜΗΜΑ ΠΡΩΤΟΝ.— Προσωπικὸν καὶ ἀστικὸν δίκαιον.	»	156
ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΠΡΩΤΗ.— Σχέσεις τοῦ ἀτόμου πρὸς τὴν πο- λιτείαν	»	156
ΚΕΦ. Α΄.— Δοῦλοι	»	158

ΚΕΦ. Β'.	Μέτοικοι.	Σελ. 166
Γ'.	Δωρεαὶ εἰς ξένους	» 171
Δ'.	Ἀπονομή πολιτείας	» 174
Ε'.	Ἐκ γενετῆς πολῖται	» 180
Ζ'.	Ἐγγραφή τῶν πολιτῶν	» 187
Ζ'.	Ἀποστέρησις τῆς πολιτείας	» 193
ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑ.—Σχέσεις τοῦ ἀτόμου ἐν τῇ οἰκογενείᾳ		» 200
ΚΕΦ. Α'.	Σχέσεις γυναικῶν καὶ ἀνηλίκων	» 200
Β'.	Κληρονομία.	» 207
Γ'.	Υἱοθεσία.	» 213
ΤΜΗΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.—Δημόσιον δίκαιον		» 220
ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΠΡΩΤΗ.—Βουλευτικὴ ἐξουσία		» 220
ΚΕΦ. Α'.	Ἐκκλησία τοῦ δήμου. Συνεδριάσεις	» 220
Β'.	Ἐκκλησία. Κανονισμός συνεδριάσεων	» 226
Γ'.	Ἐκκλησία. Ψηφοφορία. Ἐκλογαί. Ὀστρακισμός	» 233
Δ'.	Νομοθεσία	» 238
Ε'.	Γραφαὶ παρανόμων	» 242
Ζ'.	Δικαστικὴ δικαιοδοσία τοῦ δήμου. Προβολή	» 247
Ζ'.	Εἰσαγγελία.	» 255
Η'.	Βουλὴ. Δικαιοδοσία αὐτῆς	» 260
Θ'.	Βουλῆς κανονισμός. Πρυτάνεις	» 265
Ι'.	Βουλὴ Ἀρείου Πάγου.	» 275
ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑ.—Δικαστικὴ ἐξουσία.		» 285
ΚΕΦ. Α'.	Ποινικὴ δικαιοσύνη. Ἄρειος Πάγος.	» 285
Β'.	» » Ἐφέται	» 300
Γ'.	Πολιτικὴ δικαιοσύνη. Ἡλιαία	» 312
Δ'.	Δίκαι καὶ γραφαί	» 321
Ε'.	Διαφορὰ γραφῶν κατὰ τύπον.	» 326
Ζ'.	Ἡγεμονία δικαστηρίων. Ἄρχοντες	» 333
Ζ'.	Ἀρχὴ τῆς δίκης. Δικαστικὰ ἔξοδα	» 338
Η'.	Ἀνάκρισις. Βάσανος	» 344
Θ'.	Διαδικασία	» 356
Ι'.	Δικαστικὴ ἀπόφασις. Ἐκτέλεισις.	» 363
ΙΑ'.	Ἐρημος δίκη. Ποινὴ διώκοντος	» 374

ΚΕΦ. ΙΒ'.	— Ἐφεσις, Διαιτηταί	Σελ. 381
ΙΓ'.	— Εἰδικὰ δικαστήρια	» 389
ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΡΙΤΗ.— Ἐκτελεστικὴ ἰσχύς		» 395
ΚΕΦ. Α'.	— Ἀρχαί	» 395
Β'.	— Ἐκλογή ἀρχῶν	» 402
Γ'.	— Διοικητικαὶ καὶ ἀστυνομικαὶ ἀρχαί	» 408
Δ'.	— Οἰκονομικὴ διοίκησις	» 422
α'.	Τακτικαὶ πρόσοδοι	» 422
β'.	Λειτουργίαι	» 436
γ'.	Ἑκτάκτοι εἰσφοραί	» 452
Ε'.	— Στρατιωτικὴ διοίκησις	» 459
Ϛ'.	— Εὐθύναι	» 471

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

003356

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

